

UNIVERSITATEA „VICTOR BABEȘ“, CLUJ

DACOROMANIA

BULETINUL „MUZEULUI LIMBII ROMÂNE“

DIRECTORI:

ȘT. PAȘCA ȘI E. PETROVICI

VOLUMUL XI

1948

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

C L U J

UNIVERSITATEA „VICTOR BABEȘ“, CLUJ

DACOROMANIA

BULETINUL „MUZEULUI LIMBII ROMÂNE“

DIRECTORI:

ȘT. PAȘCA ȘI E. PETROVICI

VOLUMUL XI

1948

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

C L U J

Lui

Constantin Daicoviciu

*cu prilejul împlinirii
vârstei de 50 ani.*

Prof. CONSTANTIN DAICOVICIU

PE DRUMURILE DICȚIONARULUI

PROBLEME DE SINTAXĂ: CONJUNCȚIILE ȘI INTERJECȚIILE *DE, CA ȘI CĂ, DACĂ ȘI DEC.*

N. Drăganu și-a încheiat partea întâia a studiului său „Conjuncțiunile *de* și *dacă* (Un capitol de sintaxă românească)” din *Dacoromania* III, pp. 251—284, cu următoarea notă subliniară: „În această parte a articolului nostru, deși aveam la îndemână fișele Dicționarului Academiei Române, intenționat n’am adus decât prea puține exemple la cele date de Dimand și Tiktin în lucrările lor citate, pentru a arăta că, întrebuițând aceleași exemple, se poate ajunge la rezultate cu totul deosebite” (p. 272).

N. Drăganu are, firește, toată dreptatea. Când etimologia nu ne ajută să deslușim înțelesul inițial al unui cuvânt și când izbutim să descoperim în configurația lui semantică punți de trecere dela o funcțiune la alta, atunci negreșit că putem porni dela oricare dintre ele pentru a ajunge la celelalte, pe scara evoluției semantice care ni se pare mai probabilă, mai „firească” și mai puțin „capricioasă” sau mai puțin „artificială”. Adevărul acesta se potrivește în deosebi, și chiar cu evidență sporită, pentru cuvinte de felul conjuncțiunilor, care numai prin structura lor fonică nu evocă nicio imagine, nu sunt legate de nicio idee (spre deosebire de cuvinte ca *om*, *cal*, *masă*, *mulțime*, etc.), ci-și lămuresc rosturile numai în frază. O regrupare a materialului documentar te poate duce adesea în asemenea cazuri la încheieri nouă privitoare la ordinea în care s’au dezvoltat valorile funcționale ale cuvântului studiat. Și toate celelalte chestiuni în legătură cu etimologia lui primesc ușor o înfățișare nouă în lumina acelor încheieri. Deslegarea unei probleme controversate trebuie să se reazime înă mai mult pe materiale nouă sau pe elemente nouă descoperite în materialul vechiu, decât pe o orânduire nouă a acestuia.

Și părerea că evoluția unui cuvânt începe de obicei cu o anumită și unică valoare semantică sau funcțională, ar putea fi admisă doar pentru îndepărtate epoci preistorice. Cuvinte lipsite de orice variațiune funcțională ar fi putut să existe însă, chiar și în vremurile acelea, numai dacă imaginația tuturor indivizilor vorbitori ar fi lucrat la fel, deci numai într'o lume de indivizi nediferențiați psihologiceste, cu reacțiuni afective și intelectuale identice. Așa lume depășește hotarele posibilităților deschise închipuirii noastre. Până și atunci când aceeași expresie va fi intrat în uzul celor mai mulți ca denumire a aceluiași lucru din lumea concretă și materială, ea își va fi avut cel puțin câteodată nuanțele ei deosebitoare. Valoarea funcțională unică pe care o presupunem la începutul evoluțiunii unui cuvânt, e o abstracțiune care reprezintă ideea fundamentală desprinsă de noi din desfășurarea istoriei lui funcționale. Subt acest raport se înfățișează la fel și formațiunea fonică imaginară numită „rădăcină“ în terminologia linguiștilor, și în deosebi a etimologiștilor, și reconstruită din ce apare mai statornic prezent în structura fonică a unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte, de-a-lungul evoluției ei prin tot felul de variațiuni și combinațiuni (cf. și observările mele în „V-me Congrès international des linguistes, 28 août—2 septembre 1939. Première publication. Supplément: Réponses au questionnaire, suite“. Bruges, pp. 6—8).

Existența rădăcinii cu o valoare unică funcțională fiind așadar cel puțin îndoielnică, trebuie să ne ferim cu atât mai mult de a-i descoperi doar un singur sens unui cuvânt vechiu, cu trecut îndelungat, din care derivăm vreun cuvânt modern. De cele mai multe ori vom presupune deci că cuvântul latin, slav, etc., dela care pornesc investigațiile noastre etimologice asupra vreunui cuvânt românesc de ex., nu poate să fi avut numai o valoare funcțională unică. Împrumuturile din alte limbi au uneori o configurație semantică cu variațiuni explicabile numai prin limba lor de origine, dar care n'ar putea fi o creație a imaginației acelora care și le-au însușit, introducându-le din acel izvor străin în uzul graiului lor (cf. d. ex. cazul rom. *dulap* < turc. *dolap* v. D. A.). Când pe de altă parte un cuvânt primește variate valori funcționale nouă, de altă categorie gramaticală (d. ex. lat. *ille* devenind pro-

nume personal sau articol, lat. *ipse* devenind pronume demonstrativ, conjuncțiune sau substantiv, o prepozițiune devenind conjuncțiune, etc.), atunci fără îndoială că ne găsim pe o cale mai bună cercetând dacă funcțiunile lui nouă se pot explica din cele pe care le-a avut și le mai are în vechea lui categorie gramaticală, decât admitând din capul locului că numai din vreuna dintre funcțiunile lui nouă trebuie să se fi dezvoltat toate celelalte. Chiar dacă am izbuti în cazul din urmă să așezăm funcțiunile nouă într'o ordine oarecare de succesiune și dependență, e mai probabil că afinitățile și interdependențele acestea își au originea în vechea configurație funcțională a cuvântului. Între vechea și noua categorie gramaticală nu trebuie să se găsească numai o singură punte de trecere, mai ales pentru că hotarul dintre ele, de construcție teoretică-gramaticală, este inexistent pentru subiectul vorbitor și a fost, negreșit, inexistent cel puțin când înfățișările nouă gramaticale au început de abia să apară.

N. Drăganu trece în revistă mai întâi ce s'a spus despre conjuncția *de*, până la publicarea studiului său, de Al. Philippide („Principii de istoria limbii“ I, Iași 1895, p. 52), de T. Raica („Studii literare“, Ploești 1897, p. 145—162), de H. Schuchardt (in *Literaturblatt*, 1892, p. 204), de W. Meyer-Lübke („Romanische Grammatik“ III, p. 604—605, 692), de Bernhard Dimand („Zur rumänischen Moduslehre“, Wien 1904, p. 13—43), de Kr. Sandfeld-Jensen (in *Zeitschr. f. rom. Phil.*, XXVIII p. 11—35)¹⁾

¹⁾ Kr. Sandfeld-Jensen amintește dintre autorii a căror părere n'a fost citată de N. Drăganu pe Jarník (*Zeitschr. f. rom. Phil.* XIX, p. 89: *de* a avut chiar din capul locului funcțiune consecutivă) și pe G. Weigand, *Jahresber.* VI p. 41 (din greșală de tipar se indică vol. IV, 41): *de* se traduce mai potrivit prin „und“ sau „so dass“ și numai sensibilității neromânului i-a părut conjuncțiune finală, iar în „Praktische Gramm. d. rum. Spr.“: „*de* ist eine sehr häufig vorkommende und vielseitig verwendete Konj., die mit der Präp. *de* und der Interjektion *de!* 'nun, wohl' gleichlautet. Ihre Grundbedeutung ist 'und', alle anderen Bedeutungen... sind mehr vom grammatisch Denkenden hineingelegt worden, als dass sie in der naiven Vorstellung des rumänischen Bauern existierten“ (citată de mine, după ed. II, Leipzig 1918, p. 170). Am pomenit părerile acestea, mai mult pentru completarea fișei bibliografice. Găsind că conj. *de* este de origine albaneză, G. Weigand

și de H. Tiktin („Dicționar român-german“ p. 514). Păcat că n'a avut la îndemână și studiul lui Mario Roques „Recherches sur les conjonctions conditionnelles *să, de, dacă*, en ancien roumain“ (Sonderabdruck aus den *Mélanges Chabaneau*, Romanische Forschungen, Band XXIII, Erlangen 1907, p. 825—839), lucrare întemeiată pe un material prea redus, dar de precise și foarte judicioase observații. Vorbește totuși despre acest studiu în *Dacoromania* IV, pp. 916—922.

După părerea autorilor citați de N. Drăganu, conjuncțiunea *de* s'ar fi dezvoltat din prepoziția *de* sau trebuie pusă în legătură cu alb. *de*, *ede* și *ede*, care ni-l reamintește și pe turc. *de* „und, auch“, sau își are originea în vreun vechiu element traco-dacic, înrudit cu particula albaneză citată aci. Se mai admite (H. Schuchardt), spre a înlătura cel puțin în parte dificultățile care se opun acestor explicații, o eventuală influență a bulg. *da* „dass“, acesta având de fapt asemănări mari în funcțiunile sale cu rom. *de* și *dacă* (cf. E. Berneker „Slav. etym. Wb.“ p. 175). Pentru toți se prezintă conj. *de* cu înfățișări care îi fac să bănuiască sau chiar să afirme că este un element străvechiu și toți încearcă — și aceasta mi se pare a fi o greșală esențială — să-i descopere o anumită funcțiune sintactică inițială, din care să poată explica toate celelalte funcțiuni ale ei. Cei care identifică conj. *de* cu prep. *de*, pornesc sau dela înțelesul de „despre“, „în ce privește“ (Al. Philippide) sau așează începutul prefacerii lui *de* în conjuncțiune unde *de* l-a putut înlocui pe *ca*, în exemple ca *a trata ca amic*, etc. Ceialalți (v. în deosebi B. Dimand, l. cit.) pun funcțiunea coordonatoare „și“ la baza evoluției conjuncțiunii *de*. Părerea din urmă, zice Mario Roques, nu cuprinde în sine nimic neverosimil, dar dsa arată totodată că argumente puternice par să o desmintă (op. cit., p. 825, 834). N. Drăganu iară e de părerea că *de* temporal, condițional, causal și concesiv „din și nu se poate explica decât cu mare greutate și în mod cu totul artificial“, dar că dela acea-

scrie în recensia pe care o face lucrării lui M. Roques, citate chiar în pagina aceasta: „Was ich im § 136 meiner prakt. Gram. über „de“ gesagt habe, wird vollauf durch die Beispiele des Altrumänischen bestätigt; als Etymon für „de“ bietet sich alb. *dhe* (auch *edhe*)=und“; (K. Vollmollers „Kritischer Jahresbericht“ XI, 1907/08, Erlangen 1910, p. 134).

stă funcțiune de „și” s'a putut ajunge ușor la *de* consecutiv, final, relativ și atributiv. Afirmând apoi că în căutarea unei deslegări pentru problemele pe care ni le pune conjuncțiunea *de* „trebuie să plecăm dela sensul temporal”, se apropie totuși de Mario Roques, care crede că anumite lucruri se pricep mai bine, dacă admitem că *de* a fost temporal înainte de a fi ipotetic (op. cit., p. 834). După N. Drăganu alb. *de* și *ede*, *ede* (al cărui *e*- ar fi < lat. *et*), ar avea „aceeași dezvoltare semantică ca a lui *de* românesc”, ale cărui funcțiuni sintactice ar porni toate dela cea temporală. Părerea aceasta l-a făcut să ajungă la concluziunea că alb. *de*, *ede*, *ede* „trebuie să aibă la temelie sa același element latin care a dat naștere și conjuncției românești”. Acest element latin ar fi prep. *de*.

Mai greu i-a fost lui N. Drăganu să-i găsească lui *de* puntea de trecere dela funcțiunea de prepoziție la cea de conjuncțiune. Din dificultatea aceasta și-a construit următoarea ieșire. Prepozițiunea *de* cu funcțiune temporală (aci ne trimite la exemple ca *de medio potare die*, *de nocte abii piscatum*, *non bonus somnust de prandio* ș. a.) ar fi devenit mai întâi adverb, iar din acest adverb pus în fruntea unei propozițiuni s'ar fi dezvoltat conjuncțiunea *de* cu funcțiune temporală, din aceasta derivând apoi toate celelalte funcțiuni de conjuncțiune ale lui *de*. Dintre construcțiunile prepoziționale românești cu *de* temporal au primit în concepția lui N. Drăganu o importanță deosebită acelea în care se găsesc adverbe ca *acii(a)*, *aici* sau *oară* (<*hora*) sub regimul lui *de*, așadar *de acia*, *deci* (explicat din *de*+*aici*), *de trei ori*, *de o mie de ori*, etc. Șirul exemplelor citate se încheie cu megl. *Ancă di nă oară si joc* (Weigand, VI.-Megl., 71). „În această sintagmă”, continua N. Drăganu, „*de* nici nu mai are funcțiunea de prepoziție, ci pe aceea de adverb cu sensul 'din momentul în care s. de când s'a început'. Ca *de* latin și romanic să se simtă adverb a contribuit mult analogia lui *ante* și *post*, iar pentru trecerea prepoziției în adverb cf. exemplul: *eu sânt pentru, tu ești contra* ș. a.". Pentru limbile romanice ne trimite în notă subliniară la „fr. *du matin au soir*; *de mémoire d'hommes*” (p. 256).

Faptul că o prepozițiune se găsește într'o locuțiune adverbială, nu face încă dintr'insa un adverb. Cu tot atâta dreptate

am putea numi în cazul acesta adverbe și substantivele *matin* și *mémoire*. Apoi chiar *ante* și *post*, cele două adverbe care ar fi avut aici un rol atât de însemnat, n'au devenit conjuncțiuni. Nici analogia lui *eu sunt pentru, tu ești contra*, locuțiune de factură nouă, purtând pecetea unui calc modern și lipsită de răsunset popular și de distincție literară, nu trebuia invocată pentru explicarea unui fapt care ar fi trebuit să se petreacă în epoca începuturilor limbii române (cf. fr. *voter* s. *parier contre, parler pour et contre, discuter le pour et le contre*, germ. *ich bin dafür, du dagegen*, cf. lat. *contra dicere, contra liceri, contra ire*, rom. *pro și contra, a fi contra cu cineva* v. DA s. v. *contra*, etc.). De nu are nicăiri „sensul“ pe care i l-a dat N. Drăganu, ci își păstrează funcțiunea de prepoziție lipsită de orice cuprins semantic particular și în citațiile pe care acesta și-a întemeiat părerea.

Funcțiunile prepoziției *de* și ale conjuncțiunii *de* pot să pară atât de îndepărtate unele de altele, încât ezitățile sau chiar refuzul unor savanți de a regăsi în amândouă particulele același cuvânt de origine sunt foarte explicabile. Ceilalți, care cred în posibilitatea unei eventuale derivări a conjuncțiunii *de* din prepoziția *de* sau susțin cu toată hotărîrea asemenea etimologie, au fost impresionați de desăvârșita omonimie a celor două particule și vor fi observat și oarecari afinități funcționale între ele. Afinitățile acestea rămân ușor nebăgate în seamă, dacă d. ex., admitând doar o metamorfoză gramaticală restrânsă la 2—3 cazuri speciale a prepoziției *de* în conjuncțiune, plecăm dela ideea preconcepută că altfel și prepoziția și conjuncțiunea își au istoria lor cu totul deosebită. Greșala celor care am bănuț sau am fost convinși că conj. *de* și prep. *de* sunt la origine același cuvânt, este că n'am cuprins în minuțioase cercetări și uzul prepozițiunii *de*. Poate că nici autorul acestor rânduri nu s'ar fi supus osteneții acesteia, dacă n'ar fi fost nevoit s'o facă pentru redactarea articolelor din Dicționarul Academiei despre cele patru particule omonime *de*.

Desfășurând în acest dicționar tabloul aspectelor funcționale ale conjuncțiunii *de*, am ajuns la încheierea următoare. Conjuncțiunea *de* s'a dezvoltat din prepoziția *de*. În istoria evoluției ei s'ar putea să se fi amestecat vreo particulă autohtonă omonimă sau

aproape omonimă, dar și particulele românești cu funcțiuni similare, în deosebi *să* și *dacă*, sau și vreo particulă din limbile vecine cu rosturi sintactice identice ca ale rom. *de* și poate apropiată de acesta și ca înfățișare morfologică.

Din materialul bogat al Dicționarului Academiei Române, din care se pot culege aci și alte informații de toată greutatea — cele dintâi coale din litera D se găsesc subț tipar — voiu cita numai vreo câteva exemple în sprijinul tezei noastre.

Constatăm mai întâi că între prep. *de* și conj. *de* există un larg paralelism funcțional. 1.) Construcțiunea prepozițională cu *de* și propozițiunea secundară de subț regimul lui *de* sunt temporale și răspund la întrebarea când: *Așa și de altă oară* (N. TEST., 1648: oarecând, BIBLIA, 1688: odinioară) *sfintele mueri . . . înfrunșa si pre*. COD. VOR. 152/2. *Nu putuse oamnenii ara de toamnă, fiind vremea oștirea, și de primăvară iarăși nu putea să are de vreme . . .* LET. II 456/30. *Hai, frate, la biserică De sfânta Duminică*. ALECSANDRI, P.P. 182/8; v. și expresiile *de amiază, de noapte*, etc. — *Și de vădzu cel împărat a-cealea, și mânîe-se*. CUV. D. BĂTR. II 149/5. *De întâlnea vrun om călare pe drum, întreba: „De parte-ai lăsat pe Vodă, voinice?”* CREANGĂ, P. 108. *Rece la gât când simțea Și puțin de se mișca Sfoara de pe gât sărea*. TEODORESCU, P.P. 540 b. 2.) *De cauzal*; întrebarea de ce?: *Cârma flângea-se de greața undeloru* COD. VOR. 94/10. *Scârție de vânt fereasta*. EMINESCU, N. 42. *Rămânea cu gâtul strâmb de atâta uitat înapoi*. ISPIRESCU, L. 36; v. și expresiile *de aceea, de aia, deoarece*, etc. — *Mare au fost taina durerilor tale, De-ai lăsat în lacrimi, de-ai lăsat în jale Patrie, soție, rude și copii Ce te plâng pe malul tristei vecinicii*. ALECSANDRI, P. I 230. *Se vede că tot mai ai o leacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine*. CREANGĂ, P. 90. *De-au ținut Maria Sa leagea, fiind domn legei, dară cu cât mai vârtos să cade noăă a ținea leagea lui Dumnedzău . . .?* VARLAAM, C. 366. 3.) *De modal*; întrebarea cum s. în ce fel?: *E ei aștepta elu că se va aprinde și va cădea de năprasnă* (N. TEST., 1648: *de pripă*, BIBLIA, 1688: fără veaste) *mortu*. COD. VOR. 97/2. *De câtu ne e putearea, să slujim trebuința lor*. CORESI, EV. 43/13. *Mult i se părea tată-său de rău*. DELAVRANCEA, V. V.

25. *El te sudue de cruce*. DOINE, 73 — *Care nu puțin lucru au făcut Nicolai Vodă atunci, de au mers la gazda lui Dimitrașco Vodă*. LET. II 332. *Se sgudue tot domul de pare a fi de scânduri*. EMINESCU, P. 207. *Știu c'a nemerit-o bine, de ți-a pus numele Chirică*. CREANGĂ, P. 149/10. *Eu-s beteagă de-s mai moartă*. RETEGANUL, TR. 762. 4.) *De final; întrebarea cu ce scop s. pentru ce?: Această carte, evanghelie, scrisă iaste de învățătură*. CORESI, EV. 2/8. *Au venit poroncă la Dabija Vodă, de s'au gătit de oaste*. LET. II 213/16. *Chemat de cină, la o moșie*. I. VĂCĂRESCU, P. 329/11. *Fă focu' și pune de mămăligă*. N. REV, R. I 27. *Au prins voinicul să zică de joc*. SBIERA, P. 36/29 — *Și dzise [miiășul] cu rane se lu întreabe elu, de se* (N. TEST., 1648 și BIBLIA, 1688: ca să) *înțeleagă dreptu care vină așa strigă*. COD. VOR. 43/13. *Nu trimease Dumnezeu fiul său întru lumea, de să* (BIBLIA, 1688: ca să) *judece lumea, ce să mântuiască lumea*. CORESI, EV. 460/23. *Când vor așea nește sofiți bani împreună și-i vor da la unul, de să* (MUNT. să) *li-i fie, ...* PRAV. 147. 5.) *De cu valoare funcțională apropiată de ceea a lui și ca particulă de coordonare: Upraviiu în meserearea Dzeului în veacu și în veacu de veacu* (PSAL. HUR.: în veaci și în veacii veacului). CANDREA, PS. 101/12. *Sta Moscalii de pază din Cirimuș până în Iahurluc tot om de om*. LET. II 328/24. *N'ați plâns văzând cum trece'n sbor Spre miază-noapte nor de nor?* COȘBUC, B. 68. *Prin locurile acestea erau codri de codri*. SĂMĂNĂTORUL, IV 836 — *Pasă cătră oame arii mie[i] aceștia de lă dzi* (N. TEST., 1648 și BIBLIA, 1688: și zi). COD. VOR. 104/3. *Nu iaste acesta ce ședea de cerea* (BIBLIA, 1688: șădea și cerea; în Vulgata: sedebat et mendicabat)? CORESI, EV. 165/16. *Pe loc au căsūt de au murit*. LET. II 203/24. *Unul caută'n oglindă de-și buclează al său păr*. EMINESCU, P. 220. *Stai de nu mă săgeta*. TEODORESCU, P.P. 40. *Pornesc prin lume de fac rele*. ȘEZ. III 239. 6.) *De în construcțiuni prepoziționale și în propozițiuni secundare cu valoare gramaticală de subiect, nume predicativ, complement direct și atribut. a.) subiect: Se tâmplă omului de cea boală, de cea betejală cu mestecătură rea, ce-i zic de lună*. CORESI, EV. 82/27. *Și n'o scrie cu cerneală, că de-aceea-i*

multă'n țară. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 117 — *Se tâmplă de fu cutremur mare.* CUV. D. BĂTR. I 389/37. *I să va fi tâmplat de va fi murit.* PRAV. 329. *De leșinase sau cu adevărat murise atunce era cu îndoire.* DRĂGHICI, R. 137. *Cum se face de ești așa de gras?* ȘEZ. IV 285/9. b.) nume predicativ: *Filippu ievanghelistulu, cela ce era de cei șapte.* COD. VOR. 26/11. *De arc fi vraciul și jidov sau și de altă leage.* PRAV. 506. *Știu că sânțeți toți d'o țară cu Haridim.* PANN, E. II 63. *Această teorie fundamentală este de un adevăr evident și a fost de natură a introduce o întregă reformă a astronomiei.* MAIORESCU. CR. II 113. *Dar [fetele] sunt mici, Nu sunt încă de voinici.* TEODORESCU, P.P 329 b. *Dacă-i treaba de-așa, nevastă, atunci...* ȘEZ. V 130. — *Isus iaste de l-au* (BIBLIA, 1688: c e l a c e l a u) *făcut el sănătos.* CORESI, EV. 143/16. *Mesariu=carele iaste de păzește masa.* MARDARIE, L. 2819. *Când eram de nu iubeam, Unde mă culcam dormeam.* RETEGANUL, TR. 89. c.) complement direct: *Galileani. . . nemica alta nu știia, decât de limba sirineiască.* CORESI. EV. 332/22. *Nice era venită vreamea să cunoască păgânii de binele lui Dumnedzău.* VARLAAM, C. 304². *Nu-ți cere inima de ceva locmale?* ALECSANDRI, T. 136. *Văzu că nu mai are de nici unele și nici părinți.* ISPIRESCU, L. 287. *Lelița. . . Duce de mâncat la plug.* DOINE, 213 — *Voiu deștinge să văz de fac după strigare.* CORESI, EV. 461/7. „*Domnule*“, *îmi zise sluga, „...gazda întreabă de nu vrei a cina*“. C. NEGRUZZI, I 58. *Spue-ți morții din mormânt De sânt om sau de nu sânt.* ALECSANDRI, P. II 25. *Treci la badea peste drum Să cercăm vinul de-i bun.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 373. *In bob se caută fetelor de au să se mărite, flecăilor de au să se însoare.* ȘEZ. III 127/19. d.) atribut: *Sânt împăratului de ceriu slujitoriu.* VARLAAM, C. II 60. *Taie lunca de divale Și răchita din cărare.* ȘEZ. I 13/1. *Cale ca de două zile.* GORJAN, H. I 4/17. *Un zid de piatră tare.* BĂLCESCU, M. V. I 614. *Privi în jur de sine.* AGÂRBICEANU, L. T. 368. *Bărbat mândru și de gazdă.* IARNÍK-BĂRSEANU, D. 168 — *Era un om de avea o rană rea.* CUV. D. BĂTR. I 358. *Un joc de să cheamă caruha.* ALEXANDRIA, 161. *Se plânge și ăl de arc, se plânge și ăl de n'are.* PANN, P. V. I 145. *Așa e lumea asta, . . . oricât de drag*

să-i fii, vine un ceas de te urăște. MERA, B. 16. *Luptară bărbătește ostași[i] la bătălia dă fu cu Turcu'*. JIPESCU, O. 87/2. *Nu găseșc bade să-mi placă; Că badea, de mi-a fost drag, În cătane s'a băgat*. HODOȘ, P.P. 215. 7.) De în construcțiuni prepoziționale și în propozițiuni secundare care sunt compliniri ale unui adjectiv: *Făcându lucru dostoinicu de pocanie* (BIBLIA, 1688: *vreadnice de pocăință lucruri făcând*). COD. VOR. 79/4. *Toate cele trebuincioase de drum*. DRĂGHICI, R. 154. *Cu glasul plin de lacrimi, de'nduioșare cald*. EMINESCU, P. 202. *Doi băieți hliziși cu buzele și degetele negre de nuci*. C. PETRESCU, C. V. 28. *Dar nu-i beat de beutură, Ci-i beat de fermecătură*. HODOȘ, P.P. 73 — *Ieșim la o zăpodie ierboasă cu pașiște frumoasă, de nu-i pociu spune de frâmsațe și de bunătate*. DOSOFTEIU, V. S. 46/32. *Oameni atât de varvari, de să închină la foc ca la Dumnezeu*. DRĂGHICI, R. 75. *O răpciugă de cal grebănos, dupuros și slab de-i numărăi coastele*. CREANGĂ, P. 194. *Vine la el un cioban c'un drăguț de caș de să-l mănânci și cu ochii*. RETEGANUL, P. III 7. *Că-l văd gras de se sparge*. ȘEZ. V 41.

Am putea să întregim tabloul acesta cu exemple de același fel din celelalte dialecte. Glosarele și în deosebi aproape fiecare pagină de texte istroromâne, aromâne și meglenoromâne ni le oferă din belșug. Cred că citațiile înșirate până acuma ajung, ca să ne convingă că între conjuncțiunea *de* și prepoziția *de* nu există alte hotare decât cele așezate între ele de convențiile noastre gramaticale. Și hotarele acestea însă, formale și artificiale, sunt înfrânte de numeroasele cazuri când rosturile sintactice ale prepoziției *de* primesc înfățișări care o apropie de conjuncțiuni.

Se poate spune *Sandu slăbește de boală* (cf. *cârma flângea-se de greața undeloru*. COD. VOR. 94/10) și *Sandu slăbește de bolnav* (cf. *în borta pietrii brânca leului de groasă nu încapă*. CANTEMIR, IST. 158: *plângeam de supărată*. COȘBUC, B. 11/11). Un adjectiv corespunzător poate să ia așadar locul substantivului de subt regimul lui *de*, potrivit-și forma în acord de gen și număr cu subiectul sau complementul la care se referă. Legătura care își găsește expresia în acordul acesta, apare și mai strânsă sau și mai simțită printr'o întregire a adjectivului, construită din pronumele relativ *ce* și o formă verbală finită. Asemenea între-

gire poate să aibă însă și un substantiv sau adverb: *Sandu slăbește de bolnav ce este* (cf. *De-abia umbli de slabă ce ești*. ALEXANDRI, T. 1582; *În fundul [lacu]lui, se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur*. EMINESCU, N. 6/6; [Părul] *parcă era bătut cu lopata de pere multe ce avea*. CREANGĂ, P. 293; *Îi sfârâia călcăile de iute ce se ducea*. ISPIRESCU, ap. TDRG.). Intregirea aceasta nu-i adaugă aproape nimic ideii cuprinse în frază. Ea este doar explicativă, punând, prin forma verbală finită, realitatea calificată sau complinită prin cuvântul de subt regimul lui *de*, subt acest raport al ei, în funcțiune de subiect. În *Sandu slăbește de bolnav ce este* (spre deosebire de *Sandu slăbește de bolnav*) expresia prepozițională *de bolnav* nu mai este circumstanță numai, ci ține oarecum și locul de nume predicativ al lui *este*, deși în calitatea aceasta de complinire predicativă a fost reluată prin pronumele relativ *ce*. Când spunem *S. slăbește de boală* s. *de bolnav* s. *de bolnav ce este*, îl simțim deopotrivă și pe *de boală* și pe *de bolnav* și pe *de bolnav ce este* ca unități sintactice în funcțiune de determinare cauzală, împrejurare care îi dă lui *de bolnav ce este* înfățișări de propozițiune secundară, iar lui *de* de conjuncție, în propozițiunea aceasta.

Cu rosturi de conjuncțiune cauzală trece prepoziția *de* și înaintea lui *care* și *ce*. În *Îl sătăcise arătându-i-se noaptea, de care făcu a doua călătorie... și-și dresă lucrul*. MINEIUL (1776), 160°, *de care* înseamnă „de aceea, din care cauză, din cauza aceasta“, iar *care* nu este aci continuatorul lui *qualis*, ci al conjuncțiunii *quare*, asupra prezenței căreia în limba română am mai atras atențiunea și cu alt prilej („Cronica lui I. Neculce“, ed. Scrisul Românesc, p. XLI-XLII și p. 20 n. 52). Conjuncțiunea *de* a dublat deci în cazul de față conjuncțiunea *care*, întocmai ca d. ex. pe conjuncțiunea *să* în *de să* (*Lucrul sfârșii ce-ai dat mie de să fac*. CORESI, EV. 181/4; *Agiunge de să-i pue numai să giure*. PRAV. 1224). Cum însă subiectul vorbitor nu mai face nicio deosebire între *care* < *quare* și *care* < *qualem* și cum *care* e simțit acum, și când e cauzal, același cuvânt ca pronumele relativ *care* (până și în Dicționarul Academiei, cf. *care* II 4°), *de* din *de care*, având subt regimul său un pronume, nu mai poate fi după convențiile noastre gramaticale decât prepoziție.

La întrebarea *dece* („qua de causa“) *n'ai venit ieri la mine?*, pe de altă parte, se poate răspunde pe alocuri *dece* („quia, quod“; „pentrucă“) *n'am vrut!* S'ar putea ca aici *ce* să nu fie numai continuatorul lui *quid*, ci, ca în atâtea alte cazuri, și înlocuitorul lui *care*, pronumele relativ în care a fost cuprins și cauzalul *quare*. Oricum, *de* și *ce* se contopesc în expresia *dece*, care nu mai e nici prepoziție, nici pronume, ci conjuncție.

Pe *de* îl întâlnim și altfel pe punți de trecere dela funcțiunea de prepoziție la ceea de conjuncțiune.

Iată-l mai întâi de asemenea în tovarășia lui *ce*: *Ce, de ce poți, ajută noao*. CORESI, EV. 76/25. *Invață că de ce străbate mai adânc în spăimântătoarea realitate omenească, de ce omul e mai indescifrabil*. C. PETRESCU, Î. II 93. *Că dă, știi mneata că di ci ai, di ci-ai măi avè*. ȘEZ. II 2. *De ce (... de ce ...)* apare aci echivalent cu „cu cât (... cu atât s. cu atât mai mult ...)“ (cf. în D'A a t â t II 1°, 3°, 5°; c â t A II 5°; c e II 3° b). Mai e în cazul acesta *de* prepoziție, iar *ce* pronume relativ sau interogativ? Cele două particule, formând încă unități fonetice și deci cuvinte deosebite, se împreunează într'o expresie adverbială de mod, în care își pierd individualitatea lor funcțională particulară. Descoperim prin urmare în acest *de ce* mai de grabă rosturi ca ale unei conjuncțiuni modale, fără ca să facem între elementele lui componente vreo distincție de funcțiune. *De* și *ce* ajung în felul acesta să aibă împreună, ca element introductiv de propozițiune, rolul unei conjuncțiuni, rol pe care îl pot primi, precum știm, și numai *de* sau numai *ce*.

De servind adesea ca element de legătură între adverbe ca *de stul, a t â t, c â t, a ș a, cum* și adjectivele sau adverbele determinate de ele (*Pentru'aceaia păsările zboară așca de pre sus*. VARLAAM, C. 150; *Să leie copiii... cum i-a lăut fata moșneagului de bine*. CREANGĂ, P. 292. *Să-i arăt cât sunt de lotru*. DOINE, 214/7; *Să fie și de făloasă, După cât e de frumoasă*. RETEGANUL, TR. 96/27—28), apare câteodată în calitatea aceea, alătura de adverbele citate, și înainte de verbe finite: *Atâta se el de lăuda, cât vrea să se protivească răpirei și nedreptăției, cât și a lui avuție o împărția*. CORESI, EV. 16/26; *Așa de n'a săgetat pustiul de ghimpe, încât am țipat și m'am deș-*

teptat. ISPIRESCU, L. 244. După convențiile noastre gramaticale însă, un verbum finitum nu se poate găsi sub regimul unei prepozițiuni, ci doar al unei conjuncțiuni.

Un stadiu de trecere dela funcțiunea de prepoziție la cea de conjuncțiune sau de evoluție care îl face pe *de* tot mai capabil de a lua și verbe finite sub regimul său, ni-l înfățișează și exemplul următor: *Nu poate să o uite de sânt acuma aproape de treiseci de ani*. GORJAN, H. IV 83/22. Determinarea temporală construită cu *de* (cf. *Nu l-am văzut de 30 de ani*) a primit forma unei propozițiuni (cf. și *Nu l-am văzut de* — urmează o pauză de ezitare sau de evocare a unor amintiri — *vor fi vreo 30 de ani de atunci* s. *Nu l-am mai văzut de vor fi s. sunt aproape 30 de ani*).

Subt regimul lui *de* se poate găsi orice cuvânt (un substantiv, adjectiv, adverb, etc.), iar acesta poate să aibă tot felul de compliniri sau să fie înlocuit printr'o formulă oarecare de perifrazare. Spunem *mi-am cumpărat vite de arat*, dar și *mi-am cumpărat vite de ar cu ele*. Cuvântul *arat* de subt regimul prepoziției *de* apare înlocuit în cazul din urmă printr'o perifrază a lui, de forma unei propozițiuni (având subiect și predicat). Și *de arat* și *de ar cu ele* sunt determinări atributive ale cuvântului *vite*, dar în formula a doua *de* nu mai e prepoziție, în înțelesul obișnuit al terminologiei noastre gramaticale, ci conjuncțiune care introduce o propozițiune atributivă, deci secundară.

Acestea sunt căile de prefacere a prepoziției *de*, cu variatele ei funcțiuni, în conjuncțiune. Intre configurația funcțională a conjuncțiunii și cea a prepoziției *de* nu este însă un paralelism desăvârșit. Conjuncțiunea a primit câteodată funcțiuni nouă, care nu încap în categoriile funcționale ale prepoziției, dar se explică totuși din ele. În funcțiunea sa de conjuncțiune condițională, *de* părea mai îndepărtat și mai străin de rosturile sale ca prepoziție. Conjuncția și prepoziția *de* au făcut impresia că nu sunt același cuvânt mai ales prin asemenea deosebiri. Condiționalul *de* se rânduiește alături de conjuncțiunile *să* și *dacă* cu aceeași funcțiune. Se părea logic ca întocmai ca și acestea să nu aibă nicio legătură cu vreo prepoziție. Cu toate acestea, evoluția prepoziției *de* în spre funcțiunea de conjuncțiune condițională se explică cel puțin

tot atât de ușor și de simplu ca toate celelalte ale ei transformări în același sens.

Având în vedere construcțiunile pe care se întemeiază părerea aceasta, vom cita aci doar unul dintre cazurile în care lucrurile se prezintă mai lămurite și mai convingătoare. Gerundiul *alegând* se întrebuița în limba veche și cu înțelesul de „afară de”, „cu excepția lui...”. Il întâlnim foarte adesea în Pravila lui Vasile Lupu, introducând derogările dela dispozițiile multora dintre articolele ei. Pe vremea aceea acest *alegând* pare să fi fost un moldovenism, căci Pravila lui Matei Basarab îl înlocuiește cu o consecvență care nu cunoaște decât o singură abatere (PRAV. 1060) prin *fără numai* și numai în vreo patru cinci cazuri prin *fără, (iară) numai* s. prin *mai vârtos*. Prin *alegând* poate fi exceptat un obiect s. o ființă, dar și un fapt împlinit sau considerat ca o eventualitate posibilă, iar subț regimul lui se poate găsi prin urmare un nume sau un adverb, dar și o propozițiune. Cum gerundiul *alegând* poate fi simțit când mai mult ca formă verbală, când mai mult ca adverb (cf. adv. *curând* < *currendo*; cf. DA. s. v. a l e g â n d), complinirea lui se face cu și fără ajutorul lui *de*, intervenția acestuia fiind necesară subț regimul adverbelor, dar nu și al verbelor (*Locul . . . , mo e aproape de cetatea Lasieei*. COD. VOR. 85/4; *Și eu trec [cu barca] de-a-lung de maluri*. EMINESCU, P. 78. *Miercuri înainte de Duminica-mare*. CREANGĂ, P. 112; — urmează exemple în care *de* din complinirea verbului ar putea să și lipsească: *Atuncea strigă Hristos. „Deșchideți mie ușa dereptăției . . . , să spuți părintelui meu de ce-am lucrat pre pământ ș'am chinuit*. CORESI, EV. 179/21. *Nu va pute[a] purta de grijă a doue țări*. LET. II 304/18; *Văzu că nu mai are de nici unele și nici părinți*. ISPIRESCU, L. 287). *De* e conjuncțiune condițională când după *alegând* introduce o propozițiune de concepție ipotetică, dar e cu neputință să nu recunoaștem în el același cuvânt și când apare aci ca prepoziție: *Și nu e Dumnedzeu altu alegându* (COR.: *treacănd*, VOR.: *tricând*, DOS.: *mai mult*) *de mine*. PSAL. SCH. 497/14; [Hristos] *alte toate le-au avut ca și noi, alegând fără numai de păcate*. VARLAAM, C. 137²; *Pre aceste dzile a sfântului post ca să nu să boteze coconii, alegând de mare nevoe, de să va afla ne-*

știne bolnav de moarte, pre aceștia să-i boteze. ȘEPTTE TAINE (Iași 1645), ap. TDRG; — *Cela ce va cumpăra otravă, să să cearte, ... alegând* (MUNT.: fără numai) *cela ce au fost cumpărând iaste vraci*. PRAV. 416; *Plugarii ... de vor ara pământ strein ... cu învățătura cuiva ... , nu să vor certa nice cum, alegând* (MUNT.: fără numai) *atuncea când vor ști lucrătorii că nu iaste a celuia*. ib. 1074; — *Numai să o dea înapoi* [avuția care i-a fost incredințată], *că de-are și giura* [că i-a fost furată], *nime nu-l va creade, alegând de-are* (MUNT.: fără numai de-ar) *avea împreună cu giurământul și niscare marturi*. ib. 143, cf. 157, 214, 493, 1070, 1072, 1204; *Mărturia ce face mutul cu măhăitul, poate să fie și cu greșală, alegând* (MUNT.: fără numai) *acest mut și surd de va ști scrie și să citească*. ib. 1110.

A fost o iluzie greșită că singura cale de prefacere a prepoziției *de* în conjuncțiune ar fi ceea de trecere prin funcțiunea temporală.

E o particularitate caracteristică pentru prepoziția *de*, necunoscută celorlalte prepoziții, că poate primi sub regimul ei și adjective (*Călugăriță de mică dată dela părinți la lăcuința ficioarelor*. DOSOFTEIU, V. S. 113²; *Un copac stufoș, Ce de nalt stăpânea crângu'* I. VĂCĂRESCU, P. 13/15; *De străin și de sărac, Nu știu seara und' să trag*. TEODORESCU, P. P. 326. *Robul ... de va face silă feței stăpânu-său, să-l ardă în foc de viu*. PRAV. 767; *Sermanii găgălici, de cruzi s'au mai dus*. CREAGĂ, P. 31; *De frumoasă, ești frumoasă, Dar iia nu și-o ști coasă*. IARNIK-BĂRSEANU, D. 352; *I s'au prins minciunile de bune*. CERANGĂ, P. 208; *Acum cred că mă cunoști și de urât și de frumos, și de bătrân și de tânăr, și de slab și de puternic*. ib. 196—197; *O fată scrisă de frumoasă*. SBIERA, F. 23). Adjectivul sub regim prepozițional este altfel și în alte limbi o construcție în de obște neobișnuită. Cum însă chiar din uzul clasic latin se pot cita expresiile *a parvo s. parvis, a parvulo s. parvulis* „de mic, din copilărie“ (cf. și *ex parvulo incipere* „a începe cu s. dela lucru mic) și cum *de* l-a înlocuit tot mai mult pe *a* și *ex*, construcții de felul lui *de mic*, etc. s'ar putea să-și aibă cele dintâi începuturi și în limba latină. Particularitatea asupra căreia s'a oprit aci atențiunea noastră, deosebit de

caracteristică pentru uzul prepozițiunii *de* în limba română, pare însă să aibă și alte temeuri, pe care nu le putem descoperi încă.

Pe *dacă* Lexiconul de Buda l-a apropiat de it. *dacchè*, iar Hasdeu (CUV. D. BĂTR. I. 30, 59) a continuat să creadă că are o origine comună cu acesta. De aceeași părere a fost mai întâi și Cihac (vol. I 32), crezând în același timp că trebuie să plecăm dela lat. *de ad quod (quid)* și admitând totuși eventualitatea unei înrudiri a cuvântului român cu nslav., sârb. *dake, dakle* „ergo”²⁾, dar mai apoi (vol. II 89) l-a trecut pe rom. *dacă* printre elementele de origine slavă, „punându-l în legătură numai cu nslav., croat., sârb. *dake, dakle, daklem* „donc”. Al. Philippide („Principii”, p. 52 și 105) l-a declarat pe *dacă* un cuvânt compus din prep. *de + că < quod*, iar lui H. Tiktin (TDRG., p. 502) i s’a părut că ar putea să fie conj. *de „wenn” + ca (= lat. quam?)*. N. Drăganu îl citează apoi pe Gr. Crețu (MARDARIE, I. 317), căruia cred că nu trebuia să i se facă această mențiune deosebită, căci al lui *deacă, dacă < de + că* îl arată cel mult partizan al părerii lui Al. Philippide. Mai aproape de adevăr, spune în continuare N. Drăganu, ar fi T. Raica („Studii literare”, Ploiești, 1897, p. 161), după care *dacă* s’ar fi format din *de* condițional și „sinonimul” său *ca*, iar și mai mult adevăr ar fi de partea lui W. Meyer-Lübke (Gramm. III, p. 613), după a cărui ipoteză, susținută doar cu mari îndoieli, ca despre un lucru care nu este încă în deajuns de lămurit, s’ar putea ca în limba română să fi existat cândva un **poscă < postquam* și ca după analogia acestuia să se fi ajuns și la *decă*. Celelalte observații ale lui W. Meyer-Lübke privesc dezvoltarea cuvântului din punct de vedere fonetic (accentul și prefacerile lui *e* și *-a*).

²⁾ Evident că *quid* a fost pus în paranteză pe lângă *quod* de dragul it. *dacchè*, pe care Cihac îl pune aci alături de rom. *dacă*. Numai la cele două forme slave ne trimite printr’un „cfr.”. Hasdeu se vede că a fost influențat de Cihac, căci vol. I din CUV. D. BĂTR. a apărut în 1878, iar vol. I, din dicționarul lui Cihac în 1870. Deosebirile dintre rosturile lui *dacă* al nostru și ale it. *dacchè*, dar și imposibilitatea de a ajunge dela *de ad quod* — o compoziție de construcție forțată și lipsită de orice rațiune — la *dacă*, au făcut ca Cihac însuși să renunțe la asemenea explicație (1879).

Nu numai adverbul *ca* (d. ex. *mai rău ca păgânii s'au purtat; îndărăt tot dă ca racul*), ci și conjuncțiunea *ca*, regimul căreia cere un verb la conjunctiv, ar deriva după părerea lui W. Meyer-Lübke (op. cit. p. 641) din lat. *quam*. El a mai crezut că poate descoperi același *ca* și în *deca* (devenit apoi *deaca, daca* și în urmă *deacă, dacă*), acest *ca* intervenind cu un rol asemănător și la formarea lui *pentru ca* (ib., p. 613). Traducătorul Codicelui Voronețean l-a întrebuințat înaintea conjunctivului pe *cum* < *quomodo*, nicio singură dată conjuncțiunea *ca*. *Ca să* l-ar fi înlocuit prin urmare pe *cum să* numai după epoca Codicelui Voronețean. Asemenea ipoteză firește că a făcut cu neputință derivarea conjuncțiunii *ca* din *quia*, pentru vremuri în care nu mai aveam de unde lua conjuncțiunea aceasta latină, trecerea dela *cum să* la *ca să* putându-se explica doar printr'o afinitate funcțională între *ca* < *quam* și *cum* < *quomodo*.

Gândul lui W. Meyer-Lübke, cuprinzând numai ce i se părea mai „probabil“ și acoperit deci de oarecari îndoieli, a devenit certitudine pentru elevul dânsului B. Dimand. Argumentele și exemplele pe care acesta (loc, cit.) și-a întemeiat părerea curg din belșug („Im Cod. Vor. hat *cum să* ausser dem *să* und einmal *dereptü să*, worüber § 16, keinen anderen Rivalen“; — „*Ca* ist in seiner Hauptbedeutung eine Fortsetzung von *quam*; es heisst nämlich 'wie', ferner, ebenso wie *cumü*, 'als ob', und es ist auch, wie *quomodo*, zur temporalen Bedeutung vorgeschritten“; — în notă: „Für Ableitung aus tonlosen *quia* ≥ *qua* ist speziell im Rumänischen infolge der Bedeutung kein Raum“. ib., p. 9). E foarte de înțeles, prin urmare, că apoi în Rom. etym. Wörterb. al lui W. Meyer-Lübke nu există decât un singur rom. *ca* < *quam*, pe când *quia*, păstrat în toate celelalte limbi române, nu mai are niciun continuator român.

Știm cum lucrau vechii noștri traducători și cum mijloacele lexicografice primitive, folosite de ei, îi făceau adesea să ocolească cuvinte și expresii care altfel le erau foarte la îndemână (cf. și studiul meu „Adecă“ din „Omagiu lui Ion I. Nistor: 1912—1937“, Cernăuți 1937, p. 677—678; în extras, p. 5—6). Din faptul lipsei lui *ca să* din Codicele Voronețean nu se poate scoate așadar încheierea că n'a existat pe acele vremuri și nici

măcar că traducătorul aceluiași text nu-l întrebuița în graiul lui de toate zilele. Din potrivă, nu trebuie să ne îndoim de loc că conjuncțiunea *ca*, și în combinația *ca să* + conjunctiv, este străveche. Dovezi că este așa, se găsesc și printre materialele lui B. Dimand. Nu *ca să*, ci *că se* este o formulă foarte obișnuită în Psaltirea Scheiană (cf. și B. Dimand, op. cit., p. 10, n. 1), dar toate celelalte psaltiri rotacizante, care împreună cu Psaltirea Scheiană aparțin aceluiași grup de traduceri ca și Codicele Voronețean, au la locurile din chestiune varianta *ca se* sau, în formă mai nouă, *ca să* (cf. d. ex. variantele la următoarele locuri ale Psaltirii Scheiene: *Că se spuniu toate laudele tale*. CANDREA, PS. 13/5, 24; *Că se nu grăiască rostul mieu lucrul ome-rescu*. ib. 22/14, 35; *Că se cântu fie slava mea și se nu milcuescu-me*. ib. 51/1, 17). *Ca să* a existat așadar în regiunea și în graiul din care a luat ființă limba celor dintâi traduceri ale noastre, iar la Coresi (cf. B. Dimand, loc. cit.) apare ca un instrument de expresie curent și demult încetățenit. Dar chiar dacă n'am da de urma lui *ca să* în cele mai vechi monumente de limba română, împrejurarea că îl au și celelalte dialecte, cunoscută și lui B. Dimand (op. cit., p. 12—13), este o mărturie neîndoielnică a vechimei lui străromâne (cf. d. ex. arom. *ca se fași* „ca să faci“, Per. Papahagi: „Scriitori aromâni în secolul al XVIII“, p. 198, *ca s'h'ibă* „ca să fie“ și *ca să*, id. „Basmе aromâne“, p. 554; — meglrom. *ună noapti pusi pri marli fitșor la iasli si sta toată noaptea, ca si veadă cari mănancă cal'il*, Th. Capidan, „Meglenoromâni“ II, p. 74, nr. 40/8, dar și *că si ti ancalic*, ib., p. 68, nr. 37/2; — istrorom. *țesârul' zițe ke se nu-l fiie rusire spure, ke nu va fi nis de slăbo*, S. Pușcariu, „Studii istroromâne I, p. 10, nr. 4/18, unde *ke* ar putea să fie o formă secundară dezvoltată din *că* (v. ib., II, p. 77), dar și înlocuitorul lui *că* și *ca* sub influența limbii italiene și a it. *che* în deosebi). În recensia pe care a făcut-o lucrării aci citate a lui B. Dimand (Zeitschr. f. rom. Phil. XXIX, p. 732—744), s'a folosit și Kr. Sandfeld-Jensen de acest argument, spre a arăta originea străveche a lui *ca să*. Dânsul a admis un rom. *ca* din lat. *quia* și a afirmat pe bună dreptate că *cum să* este mai probabil un decalc

din slavonește (p. 734). Cât despre *că să*, despre acest *că* va fi vorba mai încolo în cele ce urmează.

Să ne reamintim mai întâi că există și alte teorii, mai vechi și ceva mai nouă, asupra lui *dacă* decât cele înșirate de N. Drăganu. În opoziție cu A. de Cihac, care l-a derivat pe *dacă* în cele din urmă din slavonește, doi slaviști de autoritatea lui P. Budmani (Rječnik, vol. II, Zagreb 1884, p. 226: „*dake* postaje od rum. *dakъ*“) și Fr. Miklosich (Etym. Wb. d. slav. Spr., Wien 1886, p. 39: „*dakle, daklem, dake, dak* s. igitur, *itaque*. — Man vergleicht rom. *dakă* si, postquam“) au presupus că formele corespunzătoare slave sunt sau ar putea fi de origine română. E. Berneker (Slav. etym. Wörterb.) le face însă temeinica obiecțiune că nedumeririle de ordin semantic, care se opun explicărilor acestora, n’au putut să fie lămurite până acuma³⁾. P. Skok reia ideea obârșiei slave a cuvântului românesc și o susține cu argumente nouă (Archiv f. slav. Phil. XXXVII, 1920, p. 90—91). Acel *däko* condițional (= lat. „si“) din Dalmația centrală, pe care-l citează și care ne întimpină cu aparențele unei mărturii foarte convingătoare, ar putea să fie fără îndoială și un argument sprijinitor al tezei Budmani—Miklosich. Acest *däko* condițional, atât de izolat în cuprinsul limbilor slave, își găsește parcă un loc mai firesc printre numeroasele urme lăsate în graiurile dalmatine de populațiunea română dispărută demult de acolo (cf. pentru asemenea urme și P. Skok „Ein Überbleibsel des Rumänischen im Serbokroatischen“, în același volum din Archiv f. slav. Phil., p. 81—82). Funcțiunea deictică („die ursprüngliche hervorhebende Bedeutung“) a lui *dacă* negreșit că se mai resimte în exemple ca cel citat de P. Skok: „*N’auzi, drăgușă?*“ „*Dacă nu-s*

³⁾ Se pare totuși că sensul de „also, nun, daher“ al malorus *dak*, de „also, natürlich, deshalb, folglich“ al bulg. *daklě, daklě-m*, de „also, daher“ al sârbocroat. † *dak*, † *dake, dakle*, dial. *dakle-m dakle-n* — cuvântul se găsește printre Slavi, precum vedem, numai în preajma noastră, în limbile asupra cărora am avut o influență mai puternică — ar putea să derive din funcțiunile pe care le are rom. *dacă* și le-a avut în cursul veacurilor, mai ales *dacă* etimologia acestei particule ar fi de fapt ceea care mi se pare mai probabilă (v. m. jos).

surdă cucoană!“, dar vom vedea că i se poate da o explicație mai ademenitoare și mai convingătoare decât din slav. *-ko*.

Cu vreo zece ani mai veche decât explicația aceasta a lui P. Skok, este cea dată lui *dacă* de G. Weigand. Derivându-l din *de* (< alb. *dhe*) + *ca*, se întreabă dacă nu cumva și bulg. *ako* e cuprins în rom. *dacă*⁴⁾.

N. Drăganu a crezut că *dacă*, pe care îl găsim foarte adesea și sub forma de *deca*, s'a format prin „împreunarea adverbului temporal *de* (= 'din momentul...', 'din clipa...', 'din timpul...') cu *ca* < *quam* „conjunțiune cu sens temporal și condițional“ (p. 276), care se întrebuința „în limba veche românească alături de *cum* < *quomo[do]*“ (p. 274). Conjunțiunea *dacă*, adăugăm noi, întrebuințată de 21 de ori în Codicele Voronețean și numai o singură dată în Psaltirea Scheiană, nu are în textele acestea decât forma *deca*.

După cum am văzut mai sus, vorbind de transformarea prepoziției *de* în conjunțiune, existența unui *de* cu funcțiune de „adverb temporal“, așa cum N. Drăganu numește de repețite ori particula aceasta în această parte a studiului său, nu e dovedită cu nimic, ba chiar lipsită de orice probabilitate pentru vremuri oricât de vechi. Mi se pare însă că în cazul de față, al etimologiei susținute de N. Drăganu, nu are nicio importanță dacă îi spunem lui *de* „adverb temporal“ sau prepozițiune sau conjunțiune, în sfârșit. Ar fi de ajuns pentru cine ar primi altfel de bună explicația lui N. Drăganu, ca să-l creadă, împreună cu el, pe *de-* din *deca* același *de* ca în *de când*, *de pe când*, *de acum* și *de îndată ce*, oricare ar fi originea lui.

Cunoaștem așadar expresii în care *de* a avut rosturi de ace-

⁴⁾ G. Weigand scrie în continuarea observărilor sale din Vollmöllers „Krit. Jahresber.“ despre conj. *de*, citate mai sus în nota 1): „*de* + *ca* > *deacă* > *dacă* Bedeutung „und wie“, woraus 1. und da, da doch (also begründend), wie häufig im Neurum., 2. und wenn, wenn (namentlich literarisch, während die Volkssprache *de* und altes *să* bevorzugt. Es bleibt zu erwägen, ob nicht auch im kond. *dacă* das bulg. *ako*=„wenn“ steckt, das, wenn in älterer Zeit aufgenommen, zu *acđ* werden musste und auf walachischen Boden in Verbindung mit *de* resp. *dđ* auch lautgerecht *dacă* wurde. Dann hatte das dialektische *dacă* das altere siebenbürgische *deacă* verdrängt.“.

fași fel ca în *de + ca > deca* al lui N. Drăganu, dar nu putem descoperi altele, construite la fel, în care *ca* să fi avut un rol asemănător ca în această pretinsă compoziție. Nu prezența lui *de*, ci a lui *ca* ar avea nevoie de o mai largă și mai temeinică lămurire, pentru ca etimologia susținută de N. Drăganu să aibă mai multă putere convingătoare și pentru ca să nu ridice în calea priceperii noastre nedumeriri ca cele pe care le-a avut la început și W. Meyer-Lübke sau ca ale lui Tiktin. Cel din urmă îl numește pe *dacă* în dicționarul său „ein dunkles Wort“ și pune semnul întrebării alături de *quam*, indicând ca probabilă numai etimologia *de „wenn“ + ca (=lat. quam?)*. Va trebui prin urmare să dăm deocamdată mai multă atențiune lui *ca* „temporal și condițional“, care ar fi, după N. Drăganu, pe lângă *de*, cel de al doilea element de compoziție din *dacă*.

Dicționarul Academiei deosebește doi *ca*. Unul îl continuă pe lat. *quam* și-și păstrează până astăzi vechea sa funcțiune de adverb comparativ (*A și început a face pregătire, ca pentru o față de împărat*. CREANGĂ, P. 277, *Din Sătmar până 'n Săcele, Numai vaduri ca acele*. EMINESCU, P. 161, *Mai aproape dinții ca (s. decât) părinții*. ZANNE, P. II 114, etc., etc.), celalalt îl continuă pe lat. *quia*, a rămas conjuncțiune și se construiește, din cele mai vechi timpuri, în uzul limbii române cu verbul la conjunctiv (*Să-mi dai bani de cheltuială, straiie de primeneală, arme și cal de călărie, ca să și pornesc, fără zăbavă*. CREANGĂ, P. 185, *De n'a vrea ca să vie...* ALESANDRI, P. I 7, etc., etc., cf. și exemplele de mai sus, citate din literatura veche și din celelalte dialecte cu prilejul discuției privitoare la raportul dintre *cum să* și *ca să*). Așa se înfățișează cei doi *ca* ai dicționarului academic în majoritatea covârșitoare a cazurilor, dar în același timp se înșiră și la unul și la altul și funcțiuni sau aspecte gramaticale care au cu totul altă față. Conjuncțiunea *ca* nu mai cere de cele mai multe ori conjunctivul, *dacă* e urmată de *doară* (*Trăgând... nădejde ca doară îi vor slobozi să meargă pre la casele lor*. NECULCE, ap. LET. II 213., *I-au tăiat, ca doar de ei va scăpa*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG., *O surpă gios, ca doară ar vedea...* DOSOFTEIU, V. S. 93², *Au mers încolo și încoace ca doară ar da de vro casă*. SBIERA, P. 200, etc.,

cf. *ca*² B). *Ca* < *quam* pe de altă parte, ne spune același dicționar, poate să fie câteodată și conjuncțiune temporală (*Și ca fu a nă duce noao* — NOUL TEST. din 1648: *Și fu când am vrut purceade*; BIBLIA DIN 1688: *Și după ce fu a purceade* — *zmulsemu-nă dela dânșii*. COD. VOR. 24/5 (tot așa ib. 32/6, 38/9, 82/13, 90/5); *Și ca se apropiară cătră poarta cetățici, și iată, purta un mort*. CORESI, EV. 345/5, cf. 346/35, 347/14; *Și ca sfârșiră tot pre leagea Domnului, întoarseră-se în Galilei*. ib. 516/4, cf. 520/4; v. *ca*¹ B1°. Adaug și citația următoare din Coresi: *Era fiul cela mai marele la sat; și ca vine, apropiè-se cătră casă, auzi cântări și glasuri*. ib. 22/1) sau conjuncțiune condițională (*Și ca multe dzile predândi acie* — NOUL TEST. din 1648: *Și trecând multe zile acolo*; BIBLIA din 1688: *Și deaca multe zile zăboviaa acolo* —, *deaci Fistu spuse lu împăratu ce e de Pavelu*. COD. VOR. 68/8; *Și ca nu vădzuin* — NOUL TEST. din 1648: *Și când n'aș vedea*; BIBLIA din 1688: *Și deaca nu vedeam* — *de slava lumiriei aceea. de mără prinseră-me*. ib. 40/2; *Ochiul ca-l veri strica și veri orbi, tot trupul tău va pipăi în untunearec*. CORESI, TÂLCUL EVANGHELIILOR, 1564, ap. GCR. I 23/8) și chiar interjecțiune, întrebuintată în Muntenia cu înțelesul de „ia! ci!“ („*Să dăm foc satului*“, *strigă un flăcău*. — „*Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!*“ *răspunsu părintele*. DELAVRANCEA, S. 149; *Ci ca fugi și d-ta dela fereastră! Ce tot te zgâiești?* ISPIRESCU, L. 120, cf. 47; *Ce zici? Ca dă-te mai încoace și mai spune odată, că n'aus bine*. ib. 345). Explicările acestea au avut și mai au nevoie de oarecare îndreptări. Noi nu redactăm doar ultima, ci cea dintâi ediție a acestui dicționar al Academiei.

Când am vorbit despre *doară* (DR. III, p. 629—642), arătând care este etimologia și evoluția funcțională a acestei particule, *ca doar*(ă), urmat de alt mod decât conjunctivul, ni s'a înfățișat ca o expresie desvoltată din *că adoară*. Astfel *ca* din *ca doar*(ă) nu are nicio legătură etimologică nici cu *ca* < *quia* și nici cu *ca* < *quam*, ci a luat ființă din *că* (< *quod*) prin contractiune cu *a-* din *adoară*. Dicționarul Academiei i-a căutat ori-

ginea în contaminarea unor propozițiuni ca „*I-au tăiat, ca să scape de ei, și: i-au tăiat, [nădăjduind] că doar va scăpa de ei*”.

Împotriva acestui *ca* < *că* + *a*, cu alt regim decât al conjunctivului, care multă vreme ni se părea o abatere curioasă dela o regulă altfel riguros luată în seamă, cel puțin în uzul literar, a reacționat și subiectul vorbitor, înlocuindu-l pe *ca* din *ca doar(ă)* prin *că*, pentrucă aceasta este, în construcții ca cele care ne privesc aci, conjuncțiunea obișnuită înaintea unui indicativ sau optativ (*Se fimu gata, că doară pă-~~tră~~ m~~ă~~-~~re~~ vremu treace de lume. CUV. D. BĂTR. II 124/1; Harap Alb, vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci. CREANGĂ, P. 219; Spune-ne și nouă, că doară nu s'o face gaură în cer. ISPIRESCU, L. 12; Și fata s'a 'ndrăgit de el, că doară tocmai Viorel i-a fost menit. COȘBUC, B. 17; etc.). *Ca doar* are astăzi întâietatea față de *că doar* numai în propozițiuni finale ca cele citate mai sus din I. Neculce sau I. G. Sbierea, printre conjuncțiunile finale *ca* fiind deosebit de obișnuit. Să nu uităm apoi că și din *ca adoar(ă)*, nu numai din *că adoar(ă)* a putut să se formeze *ca doară*, în deosebi în propozițiuni finale cu predicatul la conjunctiv. Construcții ca *i-am scris, ca doar să știe ce s'a întâmplat pe aici* sunt foarte cu puțință (cf. *hotări să iscodească... ca doar, doară să puie mâna pe un așa tâlhar. ISPIRESCU, L. 376*), deși mai cu drag îl lăsăm astăzi pe *ca nedespărțit de să*, mutându-l pe *doar(ă)* după verb: *i-am scris, ca să știe doar ce s'a întâmplat pe aici*.*

Ca doar(ă) a primit așa dar pe lângă funcțiunile lui *că adoară* și pe cele ale lui *ca adoară*, iar adesea s'a mai și prefăcut în *că doar(ă)*, prin înlocuirea lui *ca* prin *că*, în deosebi când subț regimul lui nu se găsea un conjunctiv. Astfel a început șovăirea între *că* și *ca* pe o arie foarte întinsă, mi se pare în întreg cuprinsul limbii chiar, *ca* și *că* putându-și lua locul unul altuia și în alte construcțiuni, din vremuri vechi și până în zilele noastre. Șovăirea aceasta poate să fi pornit și dela alte împrejurări, care desigur că cel puțin i-au ajutat pătrunderea prin veacuri și pe arii mari, împrejurări ca cele de care a vorbit B. Dimand (op. cit., p. 10) sau ca cele pe care ni le înfățișează Dicționarul Academiei (s. v. c ă V). Acel *că să* al Psaltirii

Scheiene, de care a fost vorba mai sus și pe care îl întâlnim și în alte texte vechi, dar și în uzul graiului popular al zilelor noastre, și-a găsit prin urmare astfel explicarea cuvenită. (Din literatura populară: *Omul e făcut în lumea asta că să să dedea cu toate, cu binele ca și cu răul, cu răul ca și cu binele*. RETEGANUL, P. IV 62/36; *Dumnezeu a voit că peste noapte să să facă din ea (= din colibă) o casă bună domnească*. ib. V 48/16, v. DA).

Se pare, pe de altă parte, că putem descoperi și un caz de înlocuire a lui *că* prin *ca*. Dicționarul Academiei arată că *interjecția ca* din graiul muntenesc are înțelesul de „ia!” sau „ci!” și că se întrebuițează mai ales după *ci*. Citez din nou și exemplele lui: „*Să dăm foc satului!*”, *strigă un flăcău*. — „*Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!*”, *răspunse părintele*. DELAVRANCEA, S. 149. *Ci ca fugi și d-ta dela fereastră! Ce tot te zgâești?* ISPIRESCU, L. 120, cf. 47. *Ce zici? Ca dă-te mai încoace și mai spune odată, că n'auz bine*. ib. 345. În graiul meu acest *ca* n'ar fi cu puțință, dar cel puțin în cel din urmă din aceste trei exemple l-aș putea înlocui prin *că*, fără ca să schimb de altfel fraza. *Că* are de fapt adesea înfățișare de interjecție, ca în cazul din urmă, mai ales după alte interjecții, ca *bre!*, *ei!*, *hei!*, *hi!*, *iată!*, *mă(i)!*, *na!*, *vai!*, *zău!*, ș. a. (cf. DA, s. v. *că* I 2° b), când ar putea să și lipsească din frază, fără ca înțelesul ei să indure astfel vreo modificare (*Bre! c'anașoda lucrul!* CREANGĂ, P. 126; *Hei, că nu-i așa, dragul meu!* SBIERA, P. 284; *Ehei! că mai departe decât mine nu ti-i fi ducând tu frate!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.). Dau de un *ca* interjecțiune, de asemenea cu altă interjecțiune înaintea lui, și la P. Papahagi, *Basmе Aromâne*, p. 25/8: *Cându z-diștiptă dzîse: A, ca țe mușate yise (=vise)!* (cf. dacorom. *Of! că nesuferit mai ești!*). Probabil că acest *ca* e chiar foarte obișnuit în graiul Aromânilor, dar cu ajutorul glosarelor, ai căror autori nu i-au recunoscut calitatea de interjecțiune, nu mai putem descoperi în grabă și alte exemple. Se pare chiar că uzul șovăia și aici între formele *ca* și *că*. Th. Capidan, *Aromânii*, p. 510, transcrie exemplul pe care l-am citat: *a, că ste mușate yise*, dar P. Papahagi ne trimite la acest loc și în glosarul său s. v. *ca*, făcând din acest *ca* un adverb cu înțelesul de „cam”.

Locul unui astfel de *ca* sau *că* ar putea să-l ia în toate cazurile citate până acuma una din interjecțiile *ia!*, *iată!*, *iacă!*. Și acel *că* pleonastic, care apare adesea înaintea predicatului, ar putea fi înlocuit de obicei prin ele (*Că de când ne-a cătănit, Plug din curte n'a ieșit, Fiarele au ruginit, Boii'n grajd că au — iată au — murit Și caru'a putrezit. IARNÍK-BÂRSEANU, D. 310: De odată se opreau Și pe iarbă s'ășezau, De ospăț că — iată — s'apucau. ib. 312; Șade puiul la porțiță, Cere apă și guriță. Apușoară că — iată — i-oiu da, Dar guriță n'oiu mai vra. ȘEZ. I 11).*

Că < *quod* negreșit că a putut să ajungă ușor la așa funcțiune după *zău!* sau după *iată!* Propozițiunea introdusă de *că* de după aceste interjecții a putut să fie simțită ca având rostul unui complement direct: *Zău, că nu e așa* = „jur că nu e așa“, *iată, că ai greșit* = „vezi că ai greșit“. Nu tot atât de ușor se deslușește calea pe care a ajuns *că* după *bre, măi, vai* etc., dacă nu vrei să dai analogiei un rol prea mare și nu în deajuns de motivat, biziindu-te doar pe împrejurarea că și acestea sunt interjecții ca și *zău* și *iată*. Pe *că* pleonastic de dinaintea predicatului îl explică W. Meyer-Lübke (Gramm. d. rom. Spr. III, p. 610—611) și Dicționarul Academiei (v. c.ă IV), înfățișându-ne împrejurări care fără îndoială că i-au putut deschide, cel puțin, un loc mai larg și mai durabil în uzul limbii. W. Meyer-Lübke pune alături de acest *că* pe *que* din dialectul gascon, cu funcțiune asemănătoare, dar poate, după cum ne face însuși a înțelege, cu alte temeuri și cu altă evoluție sintactică. După părerea cuprinsă în explicările pomenite, întrebuintărea acestui *că* înaintea predicatului ar fi o particularitate a poeziei noastre populare. O găsim totuși și în poezia cultă și și în proză: *Și nu voiu ca să mă laud, nici că voiu să te'nspăimânt, Cum veniră se făcură toți o apă ș'un pământ. EMINESCU, P. 241; Care să nu lungesc cu voroava, căci [Tatarii] număi că n'au robî, iară alte ce au găsit, tot au mâncat. N. COSTIN, ap. LET. II 100/25 (cf. fără de că, în configurație sintactică de același fel: *Sânt câni... care numai Nu vorbesc, că n'au cuvânt. TH. D. SPERANȚĂ, ap. TDRG. s. v. n u m a i); N'ai început a privi lumea cu ochi mai practici? Nici că am să pot**

face din tine un om ca toți oamenii. I. NEGRUZZI în CONV. LIT. III 35. Adevărat că după *nici*, ca în citațiile din Eminescu și I. Negruzzi, că n'ar prea putea să lipsească fără ca în locul lui să punem negațiunea *nu* (*nici nu voiu să te'nspăimânt; nici n'am să pot face din tine un om ca toți oamenii*). Avem a face cu o elipsă (*nici* [nu spun] *că voiu să te'nspăimânt; nici* [nu cred] *că am să pot face . . .*), precum ne ademenește un gând din Dicționarul Academiei să credem, sau că are de aiurea particularitatea de a introduce după *nici* construcții posibile din capul locului, fără ca să fi fost nevoie cândva, întocmai ca și astăzi, de vreo complinire cu o a doua negațiune (*nu*)?. Ca un element adesea foarte util ritmului unei expresii poetice, s'a păstrat mai ales în graiu versificat. Găsim acest *că* mai mult în poezia populară, pentru că aceasta este mai liberă de influența normei gramaticale convenționale. Că ar fi vorba numai de o licență poetică cu o înfățișare pe care niciodată n'a cunoscut-o și graiul curent de toate zilele, firește că este cu neputință. Se pare că nu trebuie să înlăturăm cu totul gândul că acest *că* în expresii care iau înfățișare de exclamații, deci după interjecții ca *bre!*, *măi!* etc., și în întrebuințarea sa „pleonastică“ înaintea predicatului are în amândouă funcțiunile sale aceeași origine și aceeași explicare. Nota comună în aspectul lui funcțional e nuanța deictică, pe urma căreia ar putea să fie înlocuit pretutindeni prin *iată!* (= *adecă!*, în limba veche) sau ar putea să fie cel puțin precedat de interjecția aceasta.

Până a încheia considerațiunile noastre asupra problemei acesteia, vom face mai întâi un nou popas la conjuncțiunea *ca* în funcțiune temporală și condițională. Acest *ca* se găsește în toate citațiile adunate mai sus din Coresi, în afară de citația cea din urmă, doar în evangheliile din Evanghelia cu învățătura din 1581, nu și în tâlcul lor. *Și cum, ochiul ca-l veri strica și veri orbi, tot trupul tău va pipăi în untunearc, așijderea și mintea ta deaca veri da pre strângerea comoarii, lumina vieției nu veri putea câștiga și veri îmbla întru untunearcul morției* din Cazania din 1564 este o perifrazare a lui *Să ochiul tău hitlean fure, tot trupul întunecat va fi* din evanghelia tâlcuită (Matei, VI 23), pe al cărei *să* îl înlocuește prin *ca*. Acest *ca* a fost deci un arhaism în

timpul diaconului nostru dela Brașov, nu numai înțeles încă pe atunci, dar și întrebuițat câteodată.

În citația din 1564, de care am vorbit acum, *ca* are de fapt funcțiune de conjuncțiune condițională, dar în celelalte două exemple, din Codicele Voronețean, pe care Dicționarul Academiei le-a considerat de asemenea condiționale, e fără îndoială temporal, precum dovedesc și variantele din Noul Testament din 1648 și din Biblia din 1688. Lui *ca* din Codicele Voronețean îi corespunde de obicei, și în cazurile care ne privesc aici, slav. **ѦКОЖЕ** în praxiile slavone din grupul textelor căruia îi aparține și originalul după care a fost tradus acest praxiu românesc. Mai putem indica pentru același *ca* locurile 24/5, 32/6, 82/13 și 90/5, pe lângă cele două citate până acuma (40/2 și 68/8). Le-am comparat cu locurile corespunzătoare dintr'un praxiu vechiu slavon din proprietatea mea de manuscrise vechi, scris pe hârtie de aceeași fabricație ca a Codicelui Voronețean și cuprinzând, pe cât am putut constata, versiunea slavă mai apropiată de acesta. *Ca* îl traduce, firește, și în cazurile acestea pe **ѦКОЖЕ**. A mai rămas, mi se pare, doar încă locul 38/9, unde în manuscrisul meu slavon construcția sintactică a luat însă altă întorsătură, în care n'a fost nevoie de conjuncție. Și în textul slavon de care s'a folosit Bohuș Tenoraș, din același grup ca manuscrisul nostru, lui *ca* din Codicele Voronețean 24/5 (Faptele Apostolilor XX 1), deci în unul din locurile de care ne-am mai ocupat, îi corespunde conjuncția **ѦКОЖЕ**. (Mitteilungen d. rum. Inst. an der Univers. Wien, p. 216). Observ doar în treacăt că în Codicele Christinopolitan (Actus epistolaeque apostolorum, palaeoslovenice. Ad fidem codicis Christinopolitani, saeculo XII° scripti. Edidit Aemilianus Kaluzniacki. Vindobonae 1896), care face parte din alt grup de texte slave, reprezentând cea mai veche redacțiune în slavona bisericească, se găsește **ѦГДАЖЕ** în loc de **ѦКОЖЕ** la locurile care corespund cu COD. VOR. 40/2 și 68/8.

Victor Morariu (Rev. Fil., Cernăuți 1927, p. 228) citează un *ca* „temporal“ din Psaltirea Scheiană: *Ca* (Hur. derep'ce că, COR.² căce, DOS. drep'ce că) *era nișchită măsură* (HUR. puți[nu] num[ă]ru, COR.² puțin[ă] număr[ă] DOS. de număr puțin[ă] tei), *nu mulți veri[ți]* (HUR.

proidiți, DOS. și nemearnici) *intr'însă* (HUR. întru ei), și *trecură din limbă în limbă și de'mpărății întru alți oamini, nu lăsă omu se obidească ei* (HUR. asupraască pre înși) și *oblîci* (DOS. certă) *de ei împărății*. PSAL. SCH. 342/12 (CANDREA, PS. 219/16; psalm 104, v. 12). Comparația cu variantele pe care le-am adăugat pentru mai buna pricepere a textului, pe care V. Morariu nu le-a putut cunoaște încă pe când și-a scris studiul său, și cu textul grecesc, Vulgata, Biblia din 1688 și traducerea franceză (Συνῆ ἦσαν αὐτοὶ ὀλιγοστοὶ τὸν ἀριθμὸν, ὀλίγοι, καὶ πάροικοι ἐν αὐτῇ, καὶ διήρχοντο ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος, ἀπὸ βασιλείου εἰς ἄλλον λαὸν, δὲν ἀφῆκεν ἄνθρωπον νὰ ἀδικήσῃ αὐτοῦς· μάλιστα ὑπὲρ αὐτῶν ἤλεγξε βασιλεῖς; Cum essent numero brevi, paucissimi et incolae eius, et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum, non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges; 1688: Fiind ei la număr puțini, împușinați și nemearnici într'însul, și trecu den limbă în limbă și dela o împărăție la alt norod, nu lăsă om ca să le facă lor strâmbătate și muștră pentru dânșii împărați; encore qu'ils fussent en petit nombre, et qu'ils y demeurassent peu de temps comme étrangers, car ils allaient de nation en nation et d'un royaume vers un autre peuple, il n'a pas souffert que personne les opprimât, et il a châtié des rois pour l'amour d'eux) ne arată că acest *ca* nu este temporal, ci are aci funcțiune de conjuncție cauzală.

Locul asupra căruia ne-a atras atențiunea V. Morariu — I. A. Candrea l-a crezat pe acest *ca* o grafie greșită pentru *că* — primește o importanță deosebită. El dovedește că conjuncțiunea *ca* n'a fost numai tempoală sau condițională, ci și cauzală, întrunind deci funcțiuni pe care le are — notăm de pe acum lucrul acesta — și conjuncția *dacă*.

Ca are în toate exemplele înșirate acum în urmă funcțiuni care nu se prea potrivesc cu evoluția organică a niciunuia dintre câți *ca* am cunoscut până aci. Conjuncția se găsește aici, în deo-

sebi cu desăvârșire în afară de configurația funcțională a lui *ca* < *quam*. De aceea — nu se putea altfel — a și fost explicat în Dicționarul Academiei dintr'o influență străină, ca un calc al paleosl. *jako(že)*, pe care l-ar fi traducând întocmai. *Ca* < *quam* îl traduce de fapt, în textele noastre vechi, ca adverb de comparație pe *jako(že)*, redat odată în Psaltirea Scheiană chiar prin „în ce chip“: *In ce chipu* (HUR. cu ce obraz ū) *deșiră* (HUR. pohteaste, COR. jeluiaște, DOS. doreaste) *cerbul la izvoarele apelor, așa jeluiaște sufletul meu cătră tire, Zeu*. PSAL. SCH. 130/15 (CANDREA, PS. 80/3, cf. ib., p. 361 s. v. ca, p. 425 s. v. kip ū, p. 545 s. v. *якоже*). Este prin urmare foarte firesc că Dicționarul Academiei l-a identificat pe *ca* din exemplele citate de el și reproduse mai sus cu *ca* < *quam*, admițând ca prototip al lui în cazurile acestea pe paleosl. *joko(že)*. Considerat ca uncalc al traducătorilor, acest *ca* n'ar putea să existe însă decât în uzul cărturarilor noștri vechi, precum arată însuși Dicționarul nostru academic.

N. Drăganu a arătat însă că acest *ca* se întrebuințează și astăzi încă în dialectele din Sudul Dunării. El citează pentru dialectul meglenoromân următoarele trei exemple comunicate lui de Th. Capidan: *Ismik'aru, că vizu șa, se spăru* (= s'a spăriat) *mult și si duse an un cătun; Tuntea fitșoru ca vizu că vini tșitșa-sa, si sculă și fuzi; Ţea feată, ca zăbovi tănta vacot, fitșoril' nu-u știtară și fuziră casă*. Am putea adăuga din aceleași texte ale lui Th. Capidan, publicate acum (Meglenoromâni, vol. II, Buc. 1928), multe alte exemple de același fel: *Ca-l-tsi stimni* (= când i se întunecă), *iel zisi...*, p. 44; *Că vini bură, la sări fitșoru la marzini* (= când veni un val de apă, îl împinse pe băiat la margine), *și ună capră, că tricū pri cola, tsela fitșoru lə să tșepă și lə să sugă di la capră*, p. 51; [Câinele zise:] *cmo că* (= după ce, când) *ambătărni, stăpōnu nu mi va*, p. 68; *Ca știtară* (= după ce așteptară s. așteptând) *casă, ca știtară, ca vizură* (când s. pentrucă văzură, s. văzând) *că nu vini, tsela mijlocanu frati zisi...*, p. 61, cf. p. 59 nr. 31/9, p. 74 nr. 39/13.

Ca și *că* au în toate cazurile acestea funcțiune temporală, cu o foarte lămurită nuanță cauzală, care covârșește în cel de al treilea exemplu dat de N. Drăganu (*ca zăbovi tănta vacot*) și

în cel de al treilea *ca* în exemplul pe care l-am citat din Meglenoromâni II, p. 61 (*ca vizură*). Forma *că* ar fi aici numai o variantă mai nouă a lui *ca* după părerea lui N. Drăganu, dar teameiurile opiniei acesteia nu ni le-a arătat. A crezut, se vede, că raportul etimologic și cel cronologic între acest *ca* și *că* trebuie să fie același ca acela pe care-l admite în continuarea studiului său între *daca* și *dacă*. Și Th. Capidan nu mai face nicio deosebire între acest *ca* și acest *că*, scriind în capitolul despre conjuncțiuni: „*ca* și *că* (< *quam*). Are mai multe înțelesuri, după funcțiunile ce ocupă...”. (Meglenoromâni I, p. 183). *Ca* din textele dsale (vol. II) apare câteodată în citațiile și indicațiile dsale din celelalte două volume sub forma de *că*, și invers (cf. pentru *ca*, II p. 44, nr. 17/2, *ca* la III p. 52, însă *că* la III p. 275 s. v. *stim nes*; pentru *că* la II p. 51, nr. 23/5, *ca* la I p. 183 și III 52; pentru *că* la II p. 68, nr. 36/8, *ca* la III p. 52). În aceste părelnice contraziceri ale celui mai autentic cunoscător al dialectelor noastre de dincolo de Dunăre se reoglindește o realitate lingvistică: nezăgăzuita șovăire între formele *ca* și *că*.

Un *că* temporal cu nuanță cauzală, care desigur că nu s'a dezvoltat prin transformare dintr'un mai vechiu *ca*, se găsea altădată și în dialectul dacoromân: *Avraam părintele nostru, au nu de lucru dereptă-se, că arăltă Isacu fiiulu său spre giunghietoriu* (1648: cându rădică pre Isaac fiiul său spre oltariu; 1688: aducând pre Isaac fiiul lui la jârtăvnic; lorsqu'il offrit Isaac, son fils, sur un autel) COD. VOR. 121/4; *Așa și Raavă, curva, au nu de lucru dereptă-se, că luo* (1648 și 1688: prîimind; lorsqu'elle rețut) *iscodnicii și pre altă cale-i scoase?* ib. 122/1. Fără ca interpretarea acestor două citații din Codicele Voronețean să pară câtuși de puțin forțată, am putea vedea aici, împreună cu Dicționarul Academiei (v. că II 1° a), în *că* același cuvânt *ca* și *că* < *quod*. Pe de altă parte însă *că* mai poate avea, întocmai *ca* și *ca*, și funcțiune condițională, atât în dialectul dacoromân cât și în cel meglenoromân, precum se arată de asemenea în Dicționarul Academiei (v. că II 1° b): dacorom. *să fie certat mai puțin decât că are fi făcut* (MUNT. *decât ar fi făcut*) *bani răi*. PRAV. 282; meglenorom. *Că muriră*,

iundi-sa gròburli (= dacă au murit, unle li-s mormintele)? P. N. PAPAĦAGI, MEGLENO-ROMÂNII, partea II, p. 6 (140) și p. 63 (197). Împrejurarea aceasta îl apropie iar pe acest *că* mai mult de acel *ca* temporal, cauzal și condițional, împreună cu care îl vedem îndeplinind și de o parte de Dunăre și de cealaltă funcțiuni dintre cele mai obișnuite ale lui *dacă*. Oricum, nu este chiar un fapt neîndoielnic că acest *că* temporal ar fi numai o variantă mai nouă a lui *ca* temporal < *quam*, precum a susținut N. Drăganu, nici că s'ar explica dintr'o evoluție organică a lui *că* < *quod*, potrivit cu felul în care ne-a fost prezentat în Dicționarul Academiei. Doar un lucru pare sigur, că îndată ce a început șovăirea între *ca* și *că*, au fost înfrânte și hotarele despărțitoare între funcțiunile particulelor de aceste două forme (*ca* și *că*), deschizând calea unor substituiri și influențe reciproce.

N. Drăganu citează și două exemple aromâne pentru acel *ca*, la care „uneori nu putem spune precis dacă e vorba de înțeles temporal ori condițional“ și din împreunarea căruia cu *de* ar fi luat ființă conjuncțiunea *dacă*: arom. *Fiçorlu fu adus tu odălu țe era și feata-de-amiră. Năs acăță s-plângă, pri di nă parte cum s-facă aclo, ș-pri di altă parte, ca-l' păru pțân ghine că easte cu nă feată ahântu mușată.* (P. Papahagi, Basme Aromâne, p. 2/37) și „*Ț-ul dau calu, dzâse fiçorlu, ma fără căprestul*“. *Ca nu-l' vini içi ghine al si-l'-creapă-muma, cândo avdză că fiçorlu nu-l' da căprestul, că știa năs că cai are căprestul, ațel are ș-calu, ma nu gri țiva, ta s-nu-l duk'ască ca-i năs și dzâse: „Ma-l vrei, țâne-l!”* (ib. 217/9). Am completat puțin citațiile, pentru mai buna lor înțelegere. În cea dintâi, *ca* nu este nici temporal, nici condițional, oricât l-am traduce împreună cu N. Drăganu prin „de vreme ce“, ci are funcțiune cauzală fără de orice altă nuanță. Acest *ca* trebuie adus prin urmare mai de grabă în legătură cu *că*, conjuncțiunea cauzală de generală întrebuintare în toate dialectele române. În citația a doua, funcțiunea lui *ca* e ceva mai greu de definit, fraza luând întorsătură de anacolut. Dacă ar lipsi dintr'insa adversativul *ma* din *ma nu gri țiva*, lucrurile ar fi ceva mai limpezi. Și așa însă *ca*, la a cărui traducere prin „de vreme ce“, N. Drăganu a mai adăugat și „cum“, de asemenea nu poate fi nici temporal, nici condițional, și nu este probabil nici

cauzal, ci modal. Și dialectul meglenoromân și texte vechi dacoromâne cunosc un astfel de *ca* (< *quam*) modal: meglenorom. *ca amnq, amnq, bātu di ună babă moașă lângă ună tșeșmă*. (Th. Capidan, Meglenoromâni II, p. 61; dacorom. *E Iudeii întru nemică nu-i obiduiiu, ca și tu bi re știu*. COD. VOR. 67/7 (cf. DA, s. v. c a¹ A I 1° b).

De asemenea mă îndoiesc că în arom. *dicara*, arom., meglenorom. *cara, cari (cari)* ar fi intrat același *ca* „temporal sau condițional” ca element de compoziție, precum credea N. Drăganu. Asupra acestei conjuncțiuni din dialectele de dincolo de Dunăre nu suntem încă în deajuns de lămuriri (cf. P. Papahagi, Basme Aromâne, p. 558; id., Scriitorii Aromâni în sec. XVIII, p. 199; Th. Capidan, Meglenoromâni, I 183, 184, III 52; I. Bacinschi în Probleme sintactice II din Grai și Suflet II, Buc. 1926, p. 259). I. Bacinschi o pune în legătură cu *care*. Poate că e mai apropiat de adevăr, pentrucă nu mi se pare exclus ca acest *care* să fie, nu după cum crede dânsul, pronumele relativ, ci *care* < *quare*, de care am mai amintit.

Nu admit nici existența unui *ca* temporal-condițional în dialectul istroromân, un *ca* pe care N. Drăganu a crezut că-l poate descoperi într'un text cules de Fr. Miklosich: *Si colę cavtat-a pre ur mare libru, si vede ca („dacă”) častata măia lu sv. Petru en tota vreme (pir-a vűe fost) n'ato facut de bire*. Fraza întreruptă după *bire* se continuă cu *si ke n'a nič-ura lemozina fakut . . .* (M. Gaster, Chrestomatie rom., II p. 284). Propozițiunile cu *ka* și *ke* (ortografiate astfel la Gaster) sunt deci coordonate, *ka* și *ke* au funcțiune identică, iar traducerea celui dintâiu prin „dacă” este nemotivată. La caz că acest *ka* nu este *ke* tipărit sau notat greșit, ar putea să fie vechiul *că* < *quod*, devenit *ca*, pentrucă este un element proclitic și pentrucă orice *ă* proton se preface în dialectul istroromân în *a*.

După materialul pe care îl avem până acuma la îndemână este mai pre sus de orice îndoială că în afară de dialectul dacoromân *ca* temporal și condițional se găsește doar încă în dialectul meglenoromân, iar *ca* în funcțiune de interjecție numai la noi și la Aromâni. Atâta ajunge, ca să credem că cel puțin această conjuncție *ca*, atestată la noi numai în texte vechi, e străromână.

Foarte veche este, după cum ne-am convins, și șovăirea între formele *ca* și *că*. Desigur că materialul nostru informativ ar fi fost mult mai bogat și mai variat, dacă autorii de glosare și editorii de texte dialectale nu s'ar fi lăsat conduși de gândul, ca de o axiomă, că orice *ca* sau *că* ține sau de *ca < quam* și *ca < quia* sau de *că < quod*. Glosarele în deosebi, preocupate mai ales de considerații de ordin semantic și neglijând pe cele de ordin sintactic, ne dau doar indicații extrem de sumare și insuficiente.

Un *daca* ieșit din împreunarea unui „adverb temporal“ *de* (= „din momentul...“, „din clipa...“, „din timpul...“) cu acel *ca* (= „cum“, „când“) temporal, mai ales temporal, și condițional, pe urmele căruia am umblat în cele precedente, firește că n'ar fi putut să-și înceapă evoluția sa funcțională decât în calitate de conjuncțiune temporală. Desfășurarea ulterioară a funcțiilor ei s'ar fi întâmplat deci pe căi similare ca cele presupuse de N. Drăganu pentru conjuncțiunea *de*. Așa prezintă într'adevăr lucrurile și în articolul *dacă*, scris de el, în Dicționarul Academiei, unde admite totuși că cel de al doilea element de compoziție ar putea să fie, pe lângă *ca*, și *că*. Cum îi cunoaștem concepția, desigur că s'a gândit la acel *că* temporal, mai rar condițional, pe care în cărțile noastre vechi și în dialectul meglenoromân l-am văzut în concurență cu *ca*. Am înțeles, vorbind despre *de*, cât de greșit este cine vrea cu orice preț să așeze începutul funcțiilor unor asemenea conjuncțiuni în funcțiunea temporală.

Mai surprinzător este însă că N. Drăganu a deosebit în Dicționarul Academiei, în afară de acest *dacă* un al doilea *dacă*, pe care l-a numit de asemenea conjuncțiune și l-a explicat, ca și Al. Philippide înaintea lui (Viața Românească XV, Iași 1909, p. 368), din *da* (= „dar“) + *că*, explicare despre care a crezut în Dacoromania III, p. 283, că „trebuie înlăturată“. I. Bacinschi l-a crezut pe „*dacă nu vreau?!*“ din „*Ia du-te încolo!*“ „*Dacă nu vreau?!*“ „începutul unei fraze, care rămâne nesfârșită“, început care în nemijlocită continuare era să fie subordonat unui răspuns ca „*Te voiu sili*“. (CONV. LIT. XLIV, 1910, p. 236). Exemplele pe care le citează N. Drăganu, sunt următoarele: „*N'auzi, drăguță...*“ „*Dacă nu-s surdă, cucoană... nu te ră-*

guși degeaba“. ALECSANDRI, T. 602. *Auzi; să nu mă grăbesc [să mă 'nsor], când m'am aprins? . . . Dacă doar nu-s un poponet să m'aprint și să mă sting pe mică de ceas.* ib. 814. „*Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza . . . ! . . . „Ce spui, cumnată. Dacă l-aș ucide în bătaie când aș afla că el a prins pupăza s'o chinuiască!*“ CREANGĂ, A. 56. „*. . . te rog să mâi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora!*“ „*Dacă doar nu-s harabagiu de ieri de-alaltaieri, jupane Strul . . .*“ id. P. 115. „*Gândeam că te-i fi dus prin lume după berbantlăcuri de-a tale.*“ „*Dacă doar de lume am fugit!*“ ib. 314. „*De ce mai plângi, tată?! Amu m'ai batjocurit, și amu plângi?*“ „*Dacă, dragul meu, numai pe tine te-am avut și amu și tu te duci . . .*“ MORARIU, D. N. 7. „*Ce folos de atâta minte, dacă n'o poți scoate la capăt cu dânsa! Parcă-ți vorbește în dodii!*“ „*Dacă și noi, măi fraților, procopsiți am mai fost să n'o întrebăm că în ce pilde ne vorbește!*“ ib. 44. N. Drăganu a mai adăugat un exemplu din graiul său dela Năsăud: *Pleacă Ion mâne . . . Dacă numa de-ar pleca odată . . .*

Am înțeles, cred, că în citațiile acestea *dacă* nu este conjuncțiune, ci interjecțiune: Replicile pe care le introduce au ceva din felul exclamațiilor sau sunt chiar exclamative. Cei familiarizați cu graiul moldovean am putea să-l înlocuim pe *dacă* în toate cazurile acestea prin interjecțiunea *de!* (aceasta având ca variantă foarte obișnuită forma *dă*, formă care apare și ca variantă, intrată în uzul general doar în Muntenia și în Banat, a prepozițiunii și a conjuncțiunii *de*; v. DA s. v. *de*³ și *de*²). Iată exemple, alese mai mult la întâmplare, în care *dacă* ar putea să ia locul lui *de*: *Lumea clevețește când vede un boier muncind muncă proastă. Dă, asta nu-i dat boierilor.* CONTEMPORANUL, VI² 218. *Știu că nu m'a mai pierde Dumnezeu pcntr'o bucuțică de pâne. Dă, sântem datori a ne ajuta unii pe alții.* CREANGĂ, P. 330. *În loc să trimiți portretul însuși . . . îi trimiți o fotografie oarecare. Dă! erai foarte distrată în clipa expediției.* I. TEODOREANU, M. II 401.

Adevărat că e o deosebire de nuanță între interjecțiile *de* și *dacă*. Articulația lui *de* se sfârșește cu o depresiune a vocii, care face impresia unei pauze de ezitare, de meditație sau prin

care se schițează parcă un gest de îngăduință pe care o ceri, dar câteodată și de care faci parte omului cu care stai de vorbă. *De* fiind în felul acesta puțințel detașat de restul frazei, anunță o obiecțiune, dacă e cuprins într'însa.

Câteodată, *dacă* ar putea fi înlocuit și prin interjecția *dec!* (=fugi de acolo!“, „ce-ți dă prin gând?!“, „vorbă să fie!“, „nici vorbă!“), aceasta dând expresie unei mai hotărâte tăgade. Repet vreo două din frazele înșirate mai sus, dar cu asemenea schimb de interjecții. Adevărat că ele își pierd în felul acesta rezonanța lor moldovenească: „*N'auzi, drăguță...*“ „*Dec! Nu-s surdă, cucooană... s. Auzi, să nu mă grăbesc [să mă'nSOR], când m'am aprins? ... Dec! doar nu-s un poșoneț... s. să nu-mi prăvăli nora!*“ „*Dec! Doar nu-s harabagiu de ieri de-alaltăieri...*“ s. „*Gândeam că te-i fi dus prin lume...*“ „*Dec! Doar de lume am fugit!* Adaug pentru comparație exemple cu un *dec!* autentic și original: (Ion) „*Mă duc... să nu mă bați... să nu dai!* (Anca) *Dèc! de ce să te bat...? du-te sănătos*“. CARAGIALE, T. 22, și chiar și la moldoveanul I. Creangă: *In ce te bizui, de te îndârjești așa, nepoate? Dec! Nu cumva ai poști să-mi iai vișica pentr'un cuc armenesc?* CREANGĂ, A. 57.

Conjuncțiile *de* și *dacă* îndeplinesc în cea mai mare parte funcțiuni sintactice identice. Să fie oare o întâmplare numai că alătura de una și alta se găsește câte o interjecție omonimă? Fie în funcțiune de conjuncție, fie în funcțiune de interjecție. *dacă* este același cuvânt, iar interjecția *de*, dacă își trage originea și din altă parte, are după toate probabilitățile una din rădăcinile sale și în conjuncția *de*.

E bine să nu trecem cu vederea aici că și *de* și *dacă* iau și în alt caz înfățișare de interjecție, deși își păstrează foarte simțită încă și calitatea de conjuncție. E vorba de formulele de expresii dezvoltate din fraze construite condițional, dar a căror apodoză a rămas neexprimată, ca având un cuprins care se înțelege dela sine din situație și context. În lipsa unei apodoze, *de* și *dacă* pierd rolul unor particule cerute de interdependența dintre două propozițiuni. Protază devine în felul acesta expresia unei dorințe: *Il aștept nerăbdător pe Gheorghe. De* (s. *dacă*) *ar veni mai curând!* (adică: de ar veni mai curând, aș scăpa de o

grijă s. m'ăș bucura s. bine ar fi, etc.), sau expresie a ceea ce ar fi de dorit, cu putere restrictivă, datorită mai ales unor particule ca *numai*, etc., pentru afirmația după care urmează: *Gheorghe este un băiat admirabil; numai de* (s. *dacă*) *n'ar umbla atâta drumurile* sau se preface în exclamație corespunzătoare unui sentiment de admirație, de bucurie, de groază, etc.: *A fost o sărbătoare ca nealta. De* (s. *dacă*) *ai fi văzut ce de-a steaguri, ce cântece, ce jocuri!* Și acum iată vreo câteva citații și pentru asemenea funcțiune: *Măcar de s'ar îndrepta căile meale, ca să păzesc dreptățile tale* (Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas justificationes tuas)! BIBLIA (1688), 420; *Cartea ta într'adevăr minunată este! ... numai de n'ar amezi mintea*. EMINESCU, N. 49. *Iapă neagră de furat. Lupii de te-ar fi mâncat! Pentru tine șed legat*. RETEGANUL, TR. 34/32; *Și soarele mirat sta 'n loc, Că l-a ajuns și-acest noroc, Să vadă el atâta joc P'acest pământ! De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat... De-ai fi văzut jucând voioși Și Feți-voinic, și Feți-frumoși, Și logofeți. Ba Peneș-Împărat văzând Pe Barbă-cot, piticul... L-a pus la joc!* COȘBUC, B. 22. — *Dacă nu m'ar simți nimeni, când voiu fugi!* DELAVRANCEA, PAR. 241. *Numai în grădina ursului, — dacă-i fi auzit de dânsa — se află sălăși de acestea*. CREANGĂ, P. 211. „*Dacă și tu nu te mai astâmperi!* (sub-înț. ai căzut cu mâinile 'n noroi, vorbind de un copil neastâmpărat ș. a.)“. SCRIBAN, D. s. v. *dacă*. Numai o întâmplare face că nici la N. Drăganu, nici prin dicționare nu găsim mai multe exemple pentru acest *dacă*.

Nu dela asemenea construcțiuni trebuie să pornim, ca să pricepem apariția lui *dacă* în funcțiune de interjecție. Conjunțiile condiționale au primit în cursul vremurilor și în alte limbi, îndeosebi și în alte limbi romanice (cf. W. Meyer-Lübke, Gramm. d. rom. Spr. III, p. 691—692), înfățișeri ca cele pe care le-am discutat acum în urmă. B. Dimand (op. cit., p. 2—3) citează din Dante: *Se la vostra memoria non s'imboli:...*, *Ma s'ella viva sotto molti soli. Ditemi*, iar particula a dorinței este foarte adesea și germ. *wenn: Sehnsüchtig erwarte ich ihn. Wenn er nur schon mal herkäme!*

În ce privește evoluția fonetică a lui *dacă* (cu variantele *deca*, *deaca*, *daca*, *deacă*), N. Drăganu a admis părerile lui W. Meyer-Lübke, adăugând vreo câteva precizii de amănunt. Forma cea mai veche a conjuncțiunii acesteia ar fi așa dar *deca*. Ea „pare“ să fi fost accentuată pe silaba ultimă. Acest fel de accentuare „trebuie“ să se fi păstrat în „unele regiuni“ cât timp s'a păstrat, cu sensul ei distinct, și conjuncțiunea *ca* în limbă și cât timp s'a simțit legătura dintre acest *ca* și *deca*, scris, chiar *decà* uneori, d. ex. în Biblia din 1688 sau în Psaltirea lui Ioan din Vasluiu din 1710. Dispariția lui *ca* < *quam* cu funcțiune de conjuncțiune deosebită, ar fi făcut cu puțință trecerea accentului de pe silaba a doua pe silaba întâia. „În epoca cea mai veche a literaturii noastre“ uzul ar fi șovăit între cele două accentuări. Texte care indică altfel accentul, îl scriu din cauza aceasta neaccentuat pe *dacă*. Ar fi cu neputință să admitem, în felul lui O. Densusianu (Hist. II, p. 59) și al lui I. A. Candrea (Psal. Sch. I, p. 130), că *deca* a fost neaccentuat în frază, pentru că astfel nu s'ar mai putea explica formele *deaca*, *daca*, *deacă* și *dacă*. Mutarea accentului în silaba întâia ar fi avut ca urmare metafohia lui *e* înaintea lui *a* din silaba următoare. Acest *a*, pierzând accentul, ar fi devenit apoi prin „slăbire“ *ă*. Prin asimilare sau pe urma schimbării lui *e* de după *d* în *ă*, *ea* din *dea-* s'a prefăcut în *a*. În articolul său din Dicționarul Academiei, N. Drăganu a mai întrevăzut și altă posibilitate: „Formele *deacă* și *dacă* pot deriva atât din *deaca*, cu prefacerea lui *a* finad aton în *ă*, cât și din *de* „din momentul...“, 'din clipa...', 'din timpul...' + *că*“. Apoi mai adaugă în continuare: „Din *deacă* s'a desvoltat *dăcă* și *dăcă*, pe care le găsim alături de *deacă* și *dacă* (cf. și megl. *decă*)“, înregistrând și aceste două variante după citațiile făcute în altă parte a articolului.

Desigur, diftongarea lui *e* din *deca* sau *decă* n'ar fi fost cu puțință, dacă *e* n'ar fi fost accentuat cândva. Explicările date până acuma unei asemenea accentuări sunt însă fundamental greșite. Cum ar fi putut să ia ființă din două particule neaccentuate, *de* și *ca* (s. *că*), un cuvânt accentuat, și încă un cuvânt care și el este o particulă din categoria conjuncțiilor, lipsite de accent în frază? Și această conjuncțiune să fi putut fi și accentuată încă

pe la 1710! Apoi, *deca* trebuie să fi purtat accentul mai întâi pe silaba finală, pentrucă altfel formele în *-a* ar fi inexplicabile, iar pentru mutarea accentului asupra lui *e* nu putem descoperi în toate raționamentele acestea niciun argument. Cuvintele vechi, deci cele de origine latină înainte de toate, își păstrează în general accentul lor original. De ce ar face *deca* aci excepție? Nu poate fi vorba aici de nicio necesitate sau rațiune lingvistică, ci doar de constrângerea pe care au simțit-o linguiștii, când altfel n'au putut ieși din încurcătură, decât explicând metafoia lui *e* prin asemenea schimbare de accent.

Două particule neaccentuate s'au împrumutat adesea dând un cuvânt nou, îndeosebi o prepoziție sau o conjuncție. Fie că le scriem astăzi, urmând rigorile îndreptarului nostru ortografic, într'una sau despărțind elementele lor de compoziție, fraza le-a cuprins și le cuprinde în aceeași unitate fonetică și le-a lăsat mereu neaccentuate. De multe ori este chiar *de* întâiul element de compoziție în cazurile acestea, dar nicio singură dată nu s'a prefăcut în compusele de felul acesta un *e* în *ea*, din cauza unui *e*, *a* sau *ă* din silaba următoare: *peste*, *prespre*, *de pe*, *dela*, *de să*. Cum ar fi putut să apară metafoia aceasta în cazul lui *dacă* numai ca o abatere protivnică tuturor împrejurărilor în care s'a desvoltat sau n'a fost cu puțință acest fenomen?

În căutarea unor cazuri similare, care ar putea spori probabilitatea teoriei despre metafoia lui *e* din *deca*, descoperim doar un singur *deala*, în loc de *dela* în Psaltirea Hurmuzache: *Să se ude picurele tale în sânge, limba cânilor tăi deala dânsu dela vrăjmași* (διὰ τὰ βαφῆ ὁ ποῦς σου ἐν τῷ αἵματι τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ ἡ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐξ αὐτοῦ; ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso; Psal. SCH.: se ude-se piciorul tău în sânge, limbibile chinilor tăi de dracul, d'insu; BIBLIA (1688): pentru ca doară s'ară văpsi piciorul tău cu sânge, limba cânilor tăi den vrăjmași, dela dânsul; afin que ton pied et la langue de tes chiens s'enfoncent dans le sang de chacun de tes ennemis). CANDREA, PS. 129/25.

Locul pe care l-am citat din Psaltirea Hurmuzache cuprinde, după cum se vede, o traducere stângace, pe care copistul desigur că n'a prea înțeles-o, întocmai precum nu i-am putea găsi un sens clar nici noi. În semiobscuritatea a ceea ce ar fi trebuit să spună, voia sau credea că spune prin fraza pe care o copia, îi va fi licărit copistului la locul prepozițiunii *dela* cuvântul *deala*, forma articulată a substantivului *deală* „faptă, meteahnă, vină“ (v. DA. s. v. *d e a l ă*) sau poate imaginea grafică a prepoziției paleoslave *dělja* scrisă în vechile texte slave bisericești și *Дѣла* și *Дѣла* (v. Fr. Mihlosich, Lex. palaeoslov). Ba, și un simplu lapsus calami l-ar fi putut așeza pe *ѣ* în locul lui *ѣ*. Acest *deala* din Psaltirea Scheiană, neîntâlnit în altă parte, este așa dar o greșală de scris, care nu dovedește nimic pentru metaforia lui *e* din *deca* > *deaca* > *daca* sau *decă* > *deacă* > *dacă*.

După toate acestea cred că nu mai trebuie să ne îndoim de loc că *dacă* a fost la începutul începuturilor sale un cuvânt accentuat în frază, care devenind conjuncțiune și-a pierdut apoi accentul. Astfel au putut să se desvolte și forma *decă* și forma *deacă* pe când cuvântul se mai rostea cu și fără accent, mai mult sau mai puțin accentuat. Negreșit că și *-ă* e terminațiunea mai vechea a cuvântului acestuia decât *-a*, pentru că un *a* neaccentuat ar fi aici cu totul înafară de evoluția generală a limbii. Oricare ar fi etimologia cuvântului, încheierile acestea sunt pe cât se poate de neîndoielnice. Ele își găsesc întărirea și prin faptul că ne ajută să ne lămurim și asupra altor probleme, care au rămas în cele precedente fără de răspuns.

Funcțiuni sintactice ca ale lui *decă* îndeplineau și conjuncțiunile *să* (în formă mai arhaică *se*) și *de*: *iară se ceva după altele ceareți, după leagea băseareciei se se dezleage* (1648: *iară să căutați de alte lucruri, în adunarea rânduită dezlega-să-va*; 1688: *iară de pentru altă-vea cercați, întru cea pre-leage-adunare să va dezlega*). COD. VOR. 13/4; *nevoia-se se ară puteare fi lui în dzua cindzeciloru se fie întru Ierusalimū* (1648: *grăbiea de ară putea el... să fie...*; 1688: *sârguiea de va fi cu puțință lui... să fie*). ib. 18/4; *spu-ă re-mi se Rimleanu ești* (1648: *spune-mi să ești tu Rimleanu*;

1688: spune-mi mie de ești Râmlean)? ib. 44/12; iară se duhulu grăi lui (1648: iară să i-au grăit lui duhul; 1688: iară de au grăit lui duh) sau ingerulu, se nu nă protivimu lui Dumnedzcu. ib. 48/11; se amu întru nedereptate ficiu (=feciu „am făcut“; 1648: iară de am greșit; 1688: pentrucă de am făcut strâmbătate) ceva dostoi-nică morției, nu me leapădu de a muri; iară se (1648, 1688: de) nu iaste nemică..., nemică nu me poate acelora da. ib. 67/7, 11; sau înlocuit de *de*, când s'a ivit nevoia de a se mai pune odată conjuncțiunea înaintea predicatului prea îndepărtat; *e se Dimitrie acesta și ceai ce sântu curusulu meșteri, de au cătră nești* † *re cuvântu* (1648: iară de are Dimitrie și meșterii carii sânt cu el treabă cu cineva), *neguțători sântu și antipati sântu...* ib. 12/11. În toate cazurile aceste în locul lui *să* ar putea să se găsească și conjuncțiunile *de* și *decă*, acesta din urmă având în Codicele Voronețean forma *deca*. (Pentru *de* și *deca* v. Dicționarul Academiei, fasciculele cu articolele acestea fiind în curs de publicare, sau celelalte dicționare, dar și numeroase citații făcute în cursul expunerilor noastre).

Conjuncțiunile *de* și *să* având funcțiuni identice, din ele s'a format în vremuri foarte vechi, desigur în epoca străromână încă, o conjuncție nouă, *de se* (apoi > *de să*): *dzise cătră cela ce sta sutașului Pavelu de se omulu cela Rimleanulu fără osându bi* † *re iaste voao a-l bate* (1648: zise Pavel sutașului carele sta acoloa: „Oare slobod e voao omul Rimlean și nevinovat să-l bateți“; 1688: zise Pavel cătră sutașul, cel ce sta, de e slobod voao a bate om Râmlean și nevinovat; vous est-il permis de fouetter un citoyen romain sans qu'il soit condamné)? COD. VOR. 44/4; *De se* (1648: de) *nești* † *re pare-i credinciosu a fi intru voi, neînfrârându-și limba sa, ce blăzneaște* † *rema sa, aceluia iaste deșartă credința*. ib. 115/10. Acest *de se* s'a păstrat până astăzi în dialectul aromân și cel meglenoromân: arom. *ntribară un om disi știe vrără hane s-l-aspună*. P. PAPAĞI, BASME AR., p. 147/19; *mine aștiptam z-ved di-se va-ți yină muntea si spuși singur, că di prota dzuș șteam că tine fuși furlu*. ib. 176/34; *cum sunt Uvreil'i, l'i*

ntribă di-se au țiva tră vindere. ib. 236/10; *s-lu ntreabă di-se-l cunoaște pi (?) frate-su.* 426/7; — meglenorom. (exemple care i-au fost comunicate lui N. Drăganu de Th. Capidan) *Fitșorl'i s dusiră si veadă disi vini muma lor.* DR. III 274; *nu știu disi va s-poți si yiñ astară la noi.* ib.; *năs mi'ntribă disi loai vărănă carte de-acasă* ib.

Vârsta mare a lui *de se* nu poate fi tăgăduită deci. Oricum l-am ortografiat astăzi, *de se* este un singur cuvânt, o singură conjuncțiune, în care cel puțin la început subiectul vorbitor deosebea totuși cele două elemente componente, cu aceeași funcțiune întrebuițându-se în același timp și *de* și *se*. Și *de* și *de se*, și *de* și *decă*. În opoziție cu *dése*, pluralul feminin al adj. *des*, *deasă*, *de se* a rămas și a reapărut cu atât mai ușor în conștiința subiectului vorbitor o particulă compusă din cele două conjuncțiuni de aceeași valoare funcțională. Dela *de se=de=se (să)* s'a ajuns prin urmare la ecuația *decă=de=că*. Subiectul vorbitor l-a simțit așa dar pe *decă=de+că*, „descoperind“ într'insul același *de* ca în *de se*. Va fi intervenit, se vede, și împrejurarea că *decă* avea uneori aceeași funcțiune ca și *că* (conjuncțiune cauzală înainte de toate). Astfel și-a făcut apariția conjuncțiunea condițională și temporală *că*. Șovăirea dintre *că* și *ca*, de care am vorbit și pe care am explicat-o, a făcut apoi ca pe lângă *că* temporal și condițional să avem și un *ca* temporal și condițional și ca alături de *decă* să apară varianta *deca*. Forma aceasta din urmă a putut să ne vină și pe altă cale. În funcțiune de interjecție, *dacă* e adesea urmat de *doar*, fapt asupra căruia N. Drăganu ne-a atras îndeosebi atențiunea. Intocmai precum *că adoară* a dat *ca doar(ă)*, *decă adoară(ă)* trebuia să dea *deca doar(ă)*. Ceea ce se dovedește însă înainte de toate din câte am observat acum în urmă, e că *deca (decă)* nu a fost compus din *de* și *ca* (s. *că*), ci descompus în *de* și *că* (s. *ca*).

Desvoltarea lui *decă* până la *dacă (daca)* nu mai are nevoie de nicio explicare. În legătură cu ea nu s'a putut ivi nicio nedumerire. Cum și particula *de* are adesea și pe o arie foarte întinsă varianta *dă*, cu *e* trecut la *ă* după *d* ca în foarte numeroase alte cazuri, în loc de *dă* pronunțându-se câteodată și *dâ*. și *dăcă*

și *dacă* au o înfățișare fonetică ușor de înțeles, *e* din *deacă* având aceeași soartă ca *e* din *de*.

În ce privește răspândirea lui *dacă*, obișnuit în toate regiunile dacoromâne, în celelalte dialecte dăm până acuma de abia de urmele lui. Dela Meglenoromâni îl pot cita numai o singură dată, în proverbul *Di că si neacă iel, și tu?* „dacă se înneacă el, și tu să te înneaci?” (Th. Capidan, Meglenoromâni II, p. 191, nr. 476; cf. DR. III, p. 277). Conjuncțiunea *dacă* e atestată cel puțin de două ori și la Istroromâni: (cu funcțiune cauzală) *si ȝe-l-ntrebe ke ȝ-ă verit, de c-are* (cit. *dec'are* „dacă are”!) *ıñke vrēme scoro sâse ăñ si podiȝe* „și el îl întreabă că de ce a venit, dacă (= „deoarece, pentrucă”) are încă vreme aproape șase ani și jumătate” (S. Pușcariu, Istroromâni I, p. 46 (162), nr. 18/56, cf. II, p. 263, § 256); (cu funcțiune temporală, din materialul cules de Antonio Ive) *deka murı vei face pamete* „dopo la morte farai giudizio” (id. ib. II, p. 263, § 257). Nu cunosc până acuma niciun asemenea exemplu aromân. Se vede că întocmai precum noi Dacoromâni ne-am folosit mai drag dela o vreme de *dacă*, la fel Aromânii și Meglenoromâni l-au întrebuințat mai mult pe *de se* (despre acesta v. mai sus), pe care l-au păstrat până astăzi. La Istroromâni, la Aromâni și la Meglenoromâni s'a schimbat însă mult situația și pe urma altor împrejurări, în parte și prin influența graiurilor vecine. În Atlasul lingvistic român, partea I, vol. II, harta 273 dăm de următoarele traduceri. în cele trei dialecte, pentru dacorom. *dacă n'ar fi fost dânsa*, ca răspuns la întrebarea directă care a fost pusă subiectelor anchetate: istrorom., punctul 01 *se nu ra fost fi mȝa mul'ere*, 02 *se nu ra fost fi a me mul' ere*; arom. 05 *cara s nu era ml'ere mé*, 06 *ca s nu iarú ia*, 08 *maci nu ȝara [sau] nu fu mbl' rȝa mȝa*, 09 *ma s nu ȝirá ȝia*; meglenorom. 012 *acú* (<bulg. *ako*) *nu-i-rá cásăȝá*, 013 *ácu nu-ȝ-rá mul'are mé*.

Variantele dacoromâne ale lui *dacă* nu prea au nici arii geografice deosebite, nici o ordine cronologică în care s'ar deosebi unele de altele. Ne vom folosi aici mai ales de materialul lui N. Drăganu din Dicționarul Academiei. Dacă îl găsim pe *deca* de 21 de ori în Codicele Voronețean, iar în Psaltirea Scheiană numai o singură dată (PSAL. SCH. 200/10), faptul acesta nu ne

mai surprinde, după ce am cunoscut felul în care lucrau vechii traducători. Până astăzi se spune *deca* și în cu totul altă parte, astfel la Românii din Sârbia (GIUGLEA—VÂLSAN, R. S. 111/26. De forma *deca* dăm și în Pravila lui Vasile Lupu (numai PRAV. 27), dar și de forma *deacă* (numai PRAV. 601), forma obișnuită în cartea aceasta fiind altfel *daca*. Pravila lui Matei Basarab în schimb are numai *deaca*, cu excepția unui singur *daca* (PRAV. 296). Ne-am călăuzit aici după glosarul („index“) lui S. G. Longinescu, editorul și comentatorul celor două pravile. *Deaca*, forma care pare astfel mai caracteristică pentru graiul cărturarilor munteni de pe la mijlocul veacului XVII, e și a lui Coresi, din veacul XVI, și apare și într'una din glosele moldovenești din același secol, publicate de I. Bogdan (*deaca se va mearge*, CONV. LIT. XXIV, 735). În Doinele și Strigăturile din Ardeal publicate de I. U. Jarník și A. Bârseanu, stă alături de acest *deaca* și *deacă*, *dacă daca*, și chiar *dăcă* (v. și glosarul lui I. U. Jarník). Forma *daca*, pe care am mai întâlnit-o și pe care am văzut-o, consultând Pravila lui Vasile Lupu, mai la îndemâna cărturarilor moldoveni de pe la mijlocul veacului XVII, e atestată pentru anul 1591 la Târgu-Jiu, iar printre cărțile de literatura populară, care o întrebuițează, amintesc și pe cele ale lui Ispirescu. Pe *deacă* îl mai întâlnim d. ex. în Lexiconul lui Mardarie din sec. XVII și la Al. Odobescu. Pe *decă* îl cunoaștem dintr'un document scris în 1601 la Suceava din Bucovina și dintr'o poezie populară dela Odorhei, pe *dăcă* și *dăcă* și din alt material de folclor transilvănean decât al lui Jarník-Bârseanu. Forma *dacă* este astăzi cea literară și mai răspândită (Alexandrescu, C. Negruzzi, Alecsandri, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, Delavrancea, Sadoveanu, Creangă, etc., etc.; forma e atestată pentru întâia oară, dacă nu greșesc, în lexiconul lui Mardarie).

Tabloul nostru este extrem de sumar, dar suficient, cred, spre a arăta că delimitări geografice și cronologice între variantele lui *dacă* nu prea sunt cu putință. Se desprinde din el mai degrabă imaginea unui amestec tot atât de vechiu ca cea între *ca* și *că*, acesta, mai ales, având reflexe în toate dialectele. În desfășurarea lucrurilor acestora, înrâurile între *dacă* pe de

o parte și *că* și *ca* pe de altă parte, pornesc dintr'o parte și din alta. Desfacerea lui *decă* în *de* și *că* a avut aici un rol fundamental.

Să întregim deocamdată constatarea aceasta cu celelalte fapte dovedite, mi se pare, în expunerile noastre de până acuma privitoare la *că* și *ca*.

Pe lângă *ca* < *quam*, *ca* < *quia* și *ca* < *că* + *a-* (*că* *adoară* > *ca doară*), trebuie să deosebim un al patrulea *ca* desprins din *deca* sau înlocuindu-l pe *că* din *decă*. Acest *ca*, identificat ca valoare funcțională cu *de* și *dacă*, primește și funcțiunile acestora de conjuncțiune temporală sau condițională, dar și de interjecțiune. *Că* din *decă* iară, se amestecă cu *că* < *quod*, dându-i și acestuia sau cel puțin sporindu-i aceleași funcțiuni. Pe urma acestor desvoltări se produce un larg amestec între formele *că* și *ca*, acestea putând fi ale tuturor particulelor din chestiune, înafară de *ca* < *quam*.

Și acum, în sfârșit, să ne oprim mai stăruitor la întrebarea căreia i-am căutat un răspuns în toate paginile acestea: care este etimologia lui *dacă*? Nu pot să fac o afirmațiune prea categorică, ci să spun doar ce mi se pare mai probabil. Zic mai probabil, deși nedumeririle mele s'au risipit tot mai mult.

Explicându-l pe *adecă* și dându-i etimologia (<*adest eccum*), am arătat într'o notă dela sfârșitul aceluși articol (p. 681, în extras p. 9) că după părerea mea *dacă* derivă mai de grabă din *deest eccum* decât din oricare dintre împărecherile de particule propuse până acuma sau din vreo particulă slavă, cum li s'a părut unora. Adevărat că am ajuns la *deest eccum*, ca la o expresie opusă lui *adest eccum* și pentru că cred în etimologia *adest eccum* > *adecă*. Compusele lui *esse*, ca *abesse*, *adesse*, *deesse* nu s'au păstrat în România după cunoștințele noastre de până acuma. În țările ei de Vest își fac apariția câteodată de cu vreme, doar sub influența limbii latine, deci pe cale cărturărească. În schimb se întâmplă ca *eccum* să se contopească pe alocuri cu un radical verbal, așa în v. -prov. *vec* (< imperativul lui *videre* + *eccum*), ca și în it. veigl. tosc. *vecco* și aret. *vecchelo* (v. W. v. Wartburg, Franz. et. Wb. s. v. *absens*, *deesse*, *ecce*). Expresia *deest eccum*, și cea de *adest eccum*, poate ar fi putut să

se păstreze la noi, gășind sprijin în vreo expresie autohtonă de aceeași factură conceptuală, sau să reapară ca un calc al unei expresii similare. Din *deest eccum*, cu accentul lui propriu pe care l-a pierdut apoi, se explică ușor toate variantele lui *dacă*. În ce privește soarta lui *-u* > *-ă*, trimit la cele spuse despre *adest eccum* ≥ *adecă*. Stăruiesc din nou asupra împrejurării că acest *-u* nu poate fi socotit ca orice alt *-u*, în cuvinte (*caput, lupus, longus*, etc.) care își păstrează accentul în deplinătatea lui. Ne reamintim și de alte cazuri de tratament îndoit al lui *o(u)*. *Longum* a dat ca adjectiv *lung*, dar ca prepoziție, deci pierzând accentul în frază, *lângă, o(≥·u)* și *-u* având în cazul din urmă cu totul altă soartă. Nu e nevoie prin urmare să plecăm nici dela *longo*, nici să-i adăugăm lui *longum* pe *ad*, construind o compoziție necunoscută celorlalte limbi romanice, mai ales că acest *ad* s'a păstrat doar și în limba română, în limba veche întrebuițat și mai adesea, fără ca *a* (*a munte, acasă, afară, a face*, etc.) să se prefacă în *ă* (cf. W. Meyer-Lübke, *Gramm. d. rom. Spr.* III, p. 241 și 483, id., *Rom. etym. Wb.* nr. 5119; O. Densusianu, *Hist.* II, p. 26; I. A. Candrea—O. Densusianu, *Dicț. etim.* nr. 1023; S. Pușcariu, *Etym. Wb. d. rum. Spr.*, nr. 979, id. în *Dacoromania X*, p. 286—287 și *DA. s. v. lîngă*).

Chiar dacă nu am admite etimologia propusă, funcțiunile lui *dacă* ne-ar face să presupunem că acel cuvânt necunoscut din care și-ar trage obârșia, a avut un cuprins semantic ca al lui *deest eccum*.

Să recitim frazele citate mai sus, după materialului lui N. Drăganu din *Dicționarul Academiei*, cu *dacă* în funcțiune de interjecțiune. Comun tuturor e că neagă sau, cel puțin, pun la îndoială o idee cuprinsă, și uneori și rostită, în cele precedente. Să ne oprim chiar la cea dintâi dintre acele fraze: (Ferchezanca, în parte:) *Se vede că-i surdă, sărmănica.* (strigând tare) *N'auzi drăguță... aș dori o odaie...* (Tița:) *Dacă nu-s surdă cucoană... nu te răguși degeaba.* Replica introdusă prin *dacă* nu îngăduie bănuială, simțită din atitudinea luată și cuvintele rostite de Ferchezanca, că Tița ar fi surdă: „Nu există (surzenie)!“, deci „*deest eccum* (scil. *surditas*)“ ≥ *dacă*. Dialogul în limba română ar putea să ia și altă întorsătură, cu o formulă de tăgădă,

calitate pe care a avut-o și *deest eccum*, în loc de *dacă*: „N'auzi *ărăguță*...?” „Nici vorbă de așa ceva (s. ești foarte greșită ș. a.). Nu-s surdă, cucoană...”. Pe acest „deest eccum” (=nu este; nu există) îl simți și mai prezent când *dacă* ar putea fi înlocuit, cu o ușoară modificare de nuanță, prin *dec*, în deosebi în cazurile când după *dacă* urmează doară: „Gândeam că te-i fi dus prin lume...” „Dacă doar de lume am fugit!” s. „Dec! doar de lume am fugit”, adică „Nu!” s. „De loc! Doar de lume am fugit”.

Dec! „fugi de acolo; ce-ți dă prin gând; nu mai vorbi; nici vorbă; nu se poate; nu există; ferească Domnul” etc., este o interjecțiune de mai hotărîtă tăgadă decât *dacă*, având de aceea și un accent mai puternic. Nimic nu ne împiedică să-l credem totuși sau chiar din cauza aceasta de aceeași origine ca și *dacă*. *Deest eccum* păstrând nescăzut accentul său, -u trebuia să amuțească ca și la adj. *lung*, la subst. *lup*, *cap*, etc., etc.

În Munții Apuseni există o expresie adverbială *deadéca* (= *de-a-deca*) cu înțelesul de „în zadar, pentru o nemica toată, de geaba”. Ea ne reamintește de altă expresie adverbială, formată cu *adecă*, anume *la(o) adecă*, pe care am explicat-o, când am dat etimologia *adecă* < *adest eccum*. *Deadéca* are aceeași terminațiune -a ca și multe alte expresii adverbiale (*de-a-bușilea*, *de-abașca*, etc.) și îndeosebi ca sinonimele sale *degeaba* și *de-a ficea*, precum se spune prin părțile bănățene (v. DA s. v.). Pe *deadéca* îl găsim de repetite ori în cartea lui V. Copilu-Cheatră „Viața lângă cer”, editura Detunata-Zlatna, tipărită la Alba-Iulia 1943: *Săpați aci o groapă, să-l îngropăm în pământ până în brăcinar, că altfel creapă rânza în el. Că'n apă nu numai dcadeca-l scăldăm. Numai groapa jilavă suge focu' din el. p. 14/4; Inima lemnului (= copacului) nu-i bună de nimic și numai deadeca îl culci la pământ. p. 48/2; Măi oameni, socotesc că nu-i bine să ne sfărmăm deadeca! Cu sfada noastră nu schimbăm rânduiala așa. p. 60/7; Cum îi zări, se repezi la ei, dar numai deadeca. Mai mulți biriși îl răzbiră. p. 102/27. Și T. Păpahagi a însemnat cuvântul acesta în glosarul său din „Cercetări în Munții Apuseni” (extr. din Grai și Suflet). Buc. 1925, p. 66: ai vănit de-adeca (Vidra-de-sus), dar a auzit și *adéca*, fă-*

ră de *de-*, în același sat (*adeca te duci*) și în Tomnatec (*adeca grăiești*; cf. și ib. p. 38). Lui *adest eccum* (= „iată este“ scil. „la ce te aștepți“) din *la adecă*, îi corespunde întocmai ca termen opus *deest eccum* (= „iată nu-i“ scil. „la ce te aștepți“) din *deadeca*. Astfel se explica ușor înțelesul lui *deadeca* de „degeaba, în zadar“, iar într’insul găsește și etimologia propusă de noi un sprijin mai mult.

Deadéca nu poate fi pus în legătură nemijlocită cu *deest eccum*. Ar fi trebuit altfel să-l prefacă pe *é* în *ea*, ca în cazul lui *deacă* > *dacă*. S’a format cu *decă*, într’o epocă în care *decă* a devenit conjuncțiune, dar mai păstra rezonanțe semantice din înțelesul original al cuvântului.

Nici *dacă*, sau vreuna din variantele lui, în funcțiune de interjecțiune, nici *deadeca* nu se găsesc în traducerile noastre vechi sau în alte documente de limbă de vârstă mare, pentrucă nu pot să apară decât în graiu vioiu, în dialog viu și colorat, lucru pentru care nu prea este loc în acele texte.

Cum a ajuns *deest eccum* conjuncțiune? *Deest eccum!* exprimând un gând de negare, va fi devenit, se vede, conjuncțiune mai întâi în fraze negative. În „*Când vin la el, adesea nu-mi dă nici măcar o bucată de pâine, zgârcitul de el!*“ „*Dacă n’are* (: *deest eccum*, non habet, scil. „panem“!)!, replicii „*Dacă n’are!*“ i se adaugă ușor o întregire ca „*De unde să-ți dea?*“ În „*Dacă n’are, de unde să-ți dea?!*“ (< „*Dacă n’are! De unde să-ți dea?*“) *dacă* nu mai este interjecțiune, ci conjuncțiune și ar putea să fie și cauzal sau temporal sau condițional („de vreme ce n’are, s. când, de câte ori n’are s. la caz că n’are“). De aici nu mai este decât un pas până la întrebuintărea lui *dacă* fără ca alătura de el să se găsească o negațiune (*Dacă și-a pierdut nădejdea, tece și-ar mai încurca norocul?*) și până la toate celelalte funcțiuni pe care le mai poate avea conjuncțiunea aceasta. Cât de un același cuvânt e *dacă* și în funcțiune de interjecțiune și în cea de conjuncțiune și cât de ușor alunecă dela una la alta, arată și împrejurarea că alătura de *Dacă n’are, de unde să-ți dea?!*, cu *dacă* conjuncțiune, e cu puțință și fraza *Dacă n’are de unde să-ți dea!*, cu *dacă* interjecțiune.

Cu funcțiune de interjecțiune s’au înșirat în cursul acestor

expuneri particulele *ca*, *dacă*, *dec* și *de*, iar *de* mai poate fi și conjuncțiune ca și *dacă* și cu aceleași rosturi sintactice ca și acesta. Aceste potriviri apropie de noi gândul *dacă* nu cumva nu există între *de* și *dacă* numai o afinitate funcțională, ci și o afinitate etimologică. Interjecțiunea *de* e mult mai nuanțată și variată în înfățișările ei funcționale. Foarte adesea ar fi cu neputință s'o înlocuești prin *dacă* sau *dec*. Spicuesc vreo două exemple de felul acesta dintre citațiile pe care le-am făcut în Dicționarul Academiei: *Apoi dă!... vorba ceea: Azi tare, mâne mare, poimâne pe spinare.* ALECSANDRI, T. 100; *Ei mergeau, ... părăndu-li-se ... ziua ceas și ceasul clipă; dă, cum e omul, când merge la drum cu dragostea alături.* CREANGĂ, P. 276; *Și vin, de! să ceară dar, Pentru bietul păpușar, Că del rebegit, A cam răgușit.* TEODORESCU, P.P. 131 b: „Mergi?“ „Dă (de), știu eu?!“ PAMFILE, J. II 389 (141). Se pare că în interjecțiunea *de* se amestecă două cuvinte, unul necunoscut, iar celalalt, pornind dela aceeași bază conceptuală ca și *dacă!*, *dec!*, n'ar mai putea fi, după cât am înțeles până acuma, decât *deest*. Acest *deest* > *de* poate fi influențat și probabil că a influențat conjuncțiunea *de*, înlesnindu-i chiar desvoltarea din prepoziția *de*. Înrăurirea lui se pare că a ajuns, prin conjuncțiunea *de*, chiar până la prepoziția *de*.

Dicționarul Academiei explică expresia *de loc* „de fel, nici decum“ în modul următor: „s'a născut, în legătură cu verbe ale mișcării, pe când *de* arăta depărtarea, ca „din“. *Nu mă urnesc de loc* însemna deci la început „nu mă mișc din loc“, sens pe care-l are și astăzi arom. *nu mi min di loc* (cf. și DR. III, p. 503, n. 3). Explicarea nu mi se pare prea convingătoare. La urma urmelor orice determinare locală formată cu *de* (*de aici*, *de sus*, † *de deal*, *de acasă*, *de nicăiri*; cf. *nu vreau să mișc acum de nicăiri lucrurile mele risipite de refugiu*) e tot atât de apropiată sau de îndepărtată, ca și *de loc* „din loc“, de înțelesul „de fel, nici decum“. Cred că expresia *de loc* se lămurește mai bine, dacă o derivăm din *deest locus*; cf. „*Parcă ai vrut să-l adăpostești chiar în casa ta!*“ — „*De loc! În casa mea de loc. În altă parte!*“ Lipsa *de loc*, la propriu și la figurat (într'un spațiu anu-

mit, în gândul sau în vrerile cuiva), îmi pare să fie ideea de bază a expresiei *de loc*.

În Psaltirea Hurmuzache găsim odată forma *ade*, probabil o greșală de scris pentru *adecă*: *Că ade vânrără sufletul mieu și apăsără pre menre tarii* (BIBLIA 1688: căci iată au vânat sufletul mieu, puseră-se asupra mea cei tari; quia, ecce, ceperunt animam meam: irruerunt in me fortes). CANDREA, PS. 112/1. Totuși, dacă admitem existența unui *de* < *deest* (fără *eccum*), nu este chiar cu neputință că am dat aici de un *adest* neînsoțit de *eccum*. Întâmplarea face ca și într'un basm aromân, cules de P. Papahagi dela mama sa din Avdela, să dăm de un *ade* asemănător: *me-alinai la Dumnidzău și-l' grescú a nunlui: ade, că te-acl'amă s-pătedzi tată-úu!* PAPAHAĞI, B. A. 102/9. Nici un glosar aromân n'a însemnat acest *ade*, nici un studiu nu-l amintește. Avem și aici de a face doar cu o greșală grafică, cu un *aide*, varianta și aromână a lui *haide*, tipărit rău, fără de *i*? În cazul acesta fraza citată s'ar traduce astfel: „m'am suit la Dumnezeu și-i grăiesc nunului: haide!, că te chiamă să botezi pe tatăl meu“. În stil popular însă ar fi cu puțință aici și un *ade* „iată“. Te mai paște gândul că poate că aici a fost pronunțat cuvântul *adecă*, iar P. Papahagi l-a ortografiat *ade*, *că*, pentru că a interpretat așa cuvântul ne mai auzit de el, și nici de alții, în dialectul lui părintesc. De, totul e ipoteză foarte îndoielnică aci.

Deest este o expresie de negație. Prezența lui se mai simte în interjecția *dec!* „fugi de acolo!“, „ce-ți dă prin gând?!“, „nici vorbă!“, „nu așa!“, „nu se poate“. Se pare că putem descoperi răsunetul îndepărtat al acestui *deest* din *deest eccum* ≥ *dacă* și în acel *că* pleonastic de dinaintea predicatului, înțelegând astfel de ce după *nici* nu se mai pune negațiunea *nu*, în locul acesteia urmând *că*: *nici că voiú să te'nspăimânt* = *nici nu voiú să te'nspăimânt* (v. mai sus, p. 26). *Că* desprinzându-se din *decă*, ar fi păstrat deci ceva din sensul negativ al lui *deest eccum*, încât îndeplinea și rolul lui *nu* în asemenea cazuri.

Oarecare corelație între *dacă* și *adecă* nu poate să nu fi existat la început. De aceea forma *adiacă* pentru *adecă* dintr'un act din 1683 (*adiacă eu Miron sán Lazor Cotujchi ot Cerneú*

scriu și mărtorosescu...) ar putea prin urmare să nu fie numai o scriere stângace (v. DA s. v. a d e c ă, p. 37; cf. și articolul meu despre acest cuvânt, op. cit., p. 681), ci să fi apărut sub influența lui *deacă*.

Firește că în citația următoare *dacă să* nu este un compus de felul lui *de să* (v. DA. s. v. d a c ă¹, p. 24 b), *să* neținând de *dacă*, ci fiind particulă a conjunctivului (*să* fie): *Milostive Ziditoriule! dacă să fie vieața mea așa de nimica, ticăloasă și defăimată, să roz numai oase și putrejuni, fie-ți `milă și mai cioantă din vremea vieții 20 de ani* (dintr'un calendar din 1847). GCR. II 358/4.

AL. PROCOPOVICI

RAPORTURI FONETICE UCRAINO-ROMÂNE*)

În Maramureș și în regiunile învecinate evoluția labialelor *f*, *v* a ajuns în stadiul *s*, *z*: *fier* > *ser* (*sșier*) (G. Weigand, în *Jahresbericht*¹⁾ VI, p. 14), *vin* > *zin* (*ibid.*, p. 21), *fiere* > *sșiere* (*Atlasul Linguistic Român*²⁾ I, h. 47), *vin* > *zin* (*ibid.*, h. 282), etc.³⁾

Toți filologii care s'au ocupat cu acest fenomen văd în desvoltarea celor două labiale în *s*, *z* un proces fonetic natural și caută să stabilească filierele premergătoare stadiului de astăzi.

Astfel G. Weigand crede că evoluția labialei a fost următoarea: *vin* > *yin* > *žin* > *žin* > *zin* (*Ib.* VI, p. 31).

I.-A. Candrea susține că „*v* s'a alterat în aceleași condițiuni ca și *f*, înainte de *i*, *î*, devenind *y*, din care s'a desvoltat pe alocurea *g'* în graiul celor bătrâni, iar *z* în pronunțarea celor mai tineri. Faza aceasta a rezultat firește din *y* prin intermediul lui *d'* care a lăsat câteva urme (cf. *am d'isat*, la Bicsad)“ (*Graiul din Țara Oașului*, București, 1907, p. 12).

Desvoltarea lui *d'* în *z* însă este greu de acceptat. Pe

*) Sunetele moldovenești corespunzătoare unui *ê* sau *f* palatalizat și unui *ğ*, *j* (din elementele latine sau autohtone) sau *v* palatalizat din limba literară, notate în *Atlasul Linguistic Român* și, de obicei, de filologi prin *s* resp. *z* cu semnul \wedge deasupra, vor fi redată în articolul de față, din motive de ordin tipografic, prin *s'*, resp. *z'*; deci mold. *š'inš'*, *sinz'e* = cinci, sânge.

1) Prescurtat: *Jb.*

2) Prescurtat: ALR; ALRM însemnează *Micul Atlas Linguistic Român*.

3) V. și D. Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română*, în *Dacoromania* IX, exemple și hărți la p. 137–143.

lângă aceasta, exemplul adus de I.-A. Candrea nu e convingător, intru cât labiala *v* în *visat*, *visez* și *vis* nu are, în Maramureș, o evoluție obișnuită, probabil din cauza lui *s* următor. Așa se explică formele *d'isez* „visez“ (ALRM I, h. 107), *d'(g')is* „vis“ (ALRM II, h. 158) din această regiune și lipsa formelor așteptate, *zisez* și *zis*.

Altă filieră este propusă de T. Papahagi (*Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925): *fiert* > *fh'ert* > *h'ert* > *šert* > *sert* (p. LIII); *v* > *G*⁴⁾ > *γ*⁵⁾ > *ž* > *z* (p. LX).

Al. Rosetti găsește că filiera *v_y^{dy}* > *vdj* > *dj* > *j* > *ž* > *z* propusă de G. Weigand și T. Papahagi⁶⁾ nu poate fi admisă, pentru că tratamentul *j* nu este atestat în Maramureș (*Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, p. 120) și de aceea dânsul propune alta: *v_y^{dz}* > *vdz* > *dz* > *z* (> *ž*) (*ibid.*, p. 117) și *f_y^{ts}* > *fts* > *ts* > *s* (*ibid.*, p. 118).

Intr'adevăr un stadiu *j* nu este atestat în Maramureș, după cum numai în mod sporadic apare și în faza actuală de palatalizare a celorlalte graiuri românești, de aceea nici nu poate intra în discuție. În ALR nu găsim stadiul *ș*, *j* decât în două-trei puncte periferice față de aria întinsă în care *f* și *v* se prefac în *š*, *ž*: *șin* „fin“ (ALRM I, h. 301, punctele 231, 257), *șere* „fiere“ (*ibid.*, h. 70/231, 225, 257), *jisez* „visez“ (*ibid.*, h. 107/231, 255, 257), *jiu* „viu“ (*ibid.*, h. 391/231, 257, 398)⁷⁾. E evident că rostirea aceasta e mai nouă. Introducerea în discuție a stadiului *j* cred că i se datorește lui Weigand care nu a distins bine în Transilvania pe *ž*' de *j* (notat de el prin *ž*) și pe *š*' de *ș* (notat *š*): «*șer* oder *š'er*» „fier“ (*Jb.* IV, p. 261), *žin*, (*ibid.*, p. 271), «*ž'* oder *ž'iž'al*» „vițel“ (*ibid.*, p. 275), «*ž'* oder *ž'iž'ea*» (*ibid.*)

⁴⁾ G = rom. *g* (*gh*) dinaintea lui *e*, *i* (*ibid.*, p. 2).

⁵⁾ *γ* = *γ* grecesc (*ibid.*)

⁶⁾ Schema aceasta nu redă intru totul pe a lui G. Weigand și T. Papahagi. De pildă stadiul *j* nu se găsește la T. Papahagi.

⁷⁾ V. exemple mai numeroase, dar din aceleași puncte, la D. Macrea, *op. cit.*, p. 155: *șirastău* „ferestrău“, *șer* „fier“, etc.; *jiăr* „vier“, *șermene* „vierme“, etc.

Desvoltarea sunetelor *s*, *z* din *ts*, *dz*, propusă de Al. Rosetti, pare într'adevăr acceptabilă (să ne gândim la evoluția lui *dz* în *z* din elementele latine: *dzece* > *zece*), însă nici stadiul *ts*, *dz* nu este atestat.

În lucrarea *Palatalizarea labialelor în limba română* (DR IX, p. 92—160), citată mai sus, D. Macrea, utilizând materialul atlasului lui Weigand și pe al *Atlasului Lingvistic Român*, în bună parte nepublicat încă, luând în considerare și stadiile de tranziție ale fenomenului, precum și situația geografică a diferitelor arii, înclină să creadă că sunetele maramureșene *s*, *z*, de care ne ocupăm, s'au dezvoltat din *š'*, *ž'* (p. 156).

Și noi credem că stadiul anterior celui de astăzi a fost *š'*, *ž'*, însă trecerea la *s*, *z* nu s'a făcut printr'o evoluție naturală, ci prin intervenția unei cauze externe. Vom dovedi mai bine acest lucru dacă lămurim același fenomen întâmplat și în limba Moldovenilor de peste Nistru.

E vorba anume de Moldovenii care trăiesc la Nord de râurile Iagorlâc, afluentul Nistrului, și Codima, afluentul Bugului, regiune care a aparținut pe vremuri fostei gubernii Podolia. Din două studii ale profesorului M. V. Sergievskij, consacrate studierii graiurilor moldovenești dintre Nistru și Bug⁸⁾, precum și din informațiile noastre personale am constatat că în vorbirea Moldovenilor din susnumita regiune labiala *f* și africata *tš* se rostesc *s*, iar *v* și *dž* (sau *j* în cuvintele latinești și vechi) se rostesc *z*: *fier* > *sșer*, *ce* > *si*, *vin* > *zin*, *joc* > *zioc* (*Moldavskie etjudy*, p. 11).

Adică sunetelor *š'*, *ž'*⁹⁾, din graiul moldovenesc de dincoace de Nistru (și în același timp și de peste Nistru, din graiul Moldovenilor dela Sud de cele două râuri amintite,

⁸⁾ Studiile sunt intitulate: *Materialy dlja izučeniija žyvykh moldavskih govorov na territorii SSSR* (Materialuri pentru studierea graiurilor vii moldovenești de pe teritoriul URSS), apărut în revista *Učenyje zapiski*, vol. I, 1927, p. 73—97 și, al doilea, *Moldavskie etjudy* (Studii moldovenești), Moscova-Leningrad, 1936, 79 p. De lucrările acestea ne ocupăm tot în prezentul volum într'o recenzie, unde pot fi găsite lămuriri la unele chestiuni discutate aici.

⁹⁾ Notate de Sergievskij tot prin *š'*, *ž'*, semne pe care le-am adoptat și noi în articolul acesta.

regiune care a aparținut guberniei Chersonului), le corespund în nordul regiunii de peste Nistru sunetele *s* și *z*¹⁰⁾.

Prin urmare labialele *f*, *v*¹¹⁾ ne apar și aici în același stadiu de palatalizare ca și în Maramureș. Sergievskij însă nu ajunge la această constatare, pentru că el nu reușește să prindă rostirea reală a sunetelor maramureșene din felul cum sunt notate la Weigand, de a cărui lucrare (*Samosch- und Theissdialekte*, în *Jb.* VI, p. 1—85) se servește. Faptul că Weigand nu notează prin niciun semn diacritic caracterul palatal al lui *s* și *z* (< *f*, *v*) din Maramureș îl face pe Sergievskij să creadă că sunetele acestea sunt diferite de cele de peste Nistru (notate de el prin *ś*, *ź*), pentru că cele din Maramureș ar fi „nepalatale“ (*Mold. etjudy*, p. 17). Cam la fel ca și Weigand au notat și anchetatorii ALR-ului aceleași sunete din Maramureș: *fi*, *vi* prin *si*, *zi*, iar *fe*, *ve* de regulă prin *sie*, *zie*. Dar caracterul palatal al sunetelor *s*, *z* (< *f*, *v*) din Maramureș este arătat prin prezența vocalei palatale următoare: *sin* „fin“ (ALR I, h. 218), *zin* „vin“ (*ibid.*, h. 282). Dacă *s* și *z* n'ar fi palatali, vocalele următoare *i* și *e* s'ar fi schimbat în *î* și *ă* în această regiune, ca după orice *s* și *z* obișnuit (de ex. *sîmțâsc*, ALR I, h. 104, *vis(i)ăz*, ALRM I, h. 108)¹²⁾.

¹⁰⁾ Sergievskij le notează *ś*, *ź*, ceea ce însă nu reprezintă decât un *s* și *z* palatali. Felul acesta de a nota e obișnuit mai ales în slavistică, prin semnul ' arătându-se palatalizarea consoanei precedente. Astfel cuvântul ucr. український „ucrainean“ se poate translitera *ukrains'kyj*. Noi am înlocuit semnele *ś*, *ź*, întrebunțate de Sergievskij, cu *s*, *z* sau, înainte de vocală nepalatală, precum și în poziție finală, cu *si*, *zi*, pentru că la noi prin *ś*, *ź* sunt notate, de obicei, fricativele bănățene: *śinś* „cinci“, „*fuže* „fuge“.

¹¹⁾ Peste Nistru vedem că și africaterile *tś*, *dź* se rostesc *s*, *z*, lucru foarte natural, întru cât și în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru cele două labiale și africaterile coincid: *fiere*, *cinci* > *ś'ere*, *ś'inś'*; *vin*, *sânge* > *ź'in*, *sinź'e*

¹²⁾ Faptul că Weigand notează fricativele bănățene și pe cele din graiul moldovenesc prin *ś*, *ź* (în ALR, cele din Banat: *ś*, *ź*, cele din Moldova ca la p. 51 nota *) — adică tocmai prin aceleași semne prin care Sergievskij notează pe *s* și *z* palatali — îl îndeamnă pe acesta din urmă să se gândească la o comparație între fricativele bănățene și moldovenești pe de o parte și sibilantele palatale *s*, *z*, din stânga Nistrului, pe de alta, fiindcă dânsul nu poate desprinde adevărata rostire a acestor sunete de dincoace de Nistru,

Pentru a se vedea mai bine caracterul sunetelor *s* și *z* de peste Nistru, Sergievskij precizează că ele nu se deosebesc prin nimic de *ś* și *ź*¹³⁾ din cuvintele rusești *sila* „putere” și *zjablik* „pițigoiu” (*Mold. etjudy*, p. 18). Rezultă de aici că cele două sunete sunt identice și cu cele din rostirea românească literară, în cuvinte ca *silă*, *zi*, și cu cele din graiul Maramureșenilor, în formele *sin* „fin”, *ziu* „viu”.

Sergievskij încearcă să și explice proveniența sunetelor *s*, *z* din graiurile pe care le studiază. Intru cât în regiunea de peste Nistru dânsul găsește unele influențe poloneze (cf. recenzia), crede că și rostirea aceasta trebuie să aibă aceeași cauză: „eu sunt foarte înclinat să atribui apariția sibilantelor moi (rus. „mjagkie svistjaščie”) din graiurile nordice ale Republicii Moldovenești — care n’au corespondente analogice în celelalte dialecte — pronunțării poloneze (*ibid.*, p. 56).

Dânsul se gândește de sigur la sunetele poloneze notate ortografic când *ś*, *ź* (*śliwka* „prună”, *źle* „rău” adv.), când *si*, *zi* (*siano* „fân”, *zima* „iarnă”). Inșă aceste sunete sunt complet diferite de cele din Nordul Republicii Moldovenești: cele poloneze sunt fricative palatale, identice cu cele bănățene corespunzătoare unui *č*, *ǰ* (*j*) din limba literară, notate la Weigand și în ALR tot prin *ś*, *ź*, pe când cele de peste Nistru am văzut că se identifică cu *s*, *z* din limba românească literară (în *silă*, *zi*). Prin urmare deosebirea dintre un *ś* polonez, de pildă din cuvântul *silny* „puternic”, și un *ś* (cum notează Sergievskij) de peste Nistru, în cuvântul *śins* (noi îl notăm *sins*^f), este aceeași cu cea dintre *ś* din forma bănățeană *śins* „cinci” și *s* din cuvântul *silă*, în rostirea literară românească. Transcrise cu semnele întrebuițate în ALR, exemplele de

din felul cum sunt descrise de Weigand (*Jb.* III, p. 209), Al. Rosetti (*Recherches...*, p. 26—27, hărțile 3. 5) și Th. Gartner (*ZsfromPhil.* XXVI, p. 232). Până la urmă totusi Sergievskij conchide că sunetele notate de Weigand și Gartner prin *ś*, *ź* corespund cu cele notate de dânsul prin *ś*, *ź* la Moldovenii din regiunea dela Sud de râurile Iagorlăc și Codima. Constatarea aceasta de sigur că e cea justă. Sunetele *s*, *z* însă, — din regiunea nordică de peste Nistru — nu sunt cunoscute — zice dânsul — nicăiri în regiunile românești (*Mold. etjudy*, p. 16—18).

¹³⁾ Notate, cu litere rusești, *ś*, *ź*.

mai sus s'ar înfățișa astfel: polon. *śilnâ* — bănăț. *śins* — moldov. *sins'* — rom. lit. *silă*.

Se știe că între sunetele bănățene *ś*, *ź* și între *ś'*, *ź'* din graiul moldovenesc nu există decât o mică deosebire: cele moldovenești sunt puțin mai dure. ALR face distincție între unele și altele, întrebuițând semne diferite, dar sunt unii cercetători care le notează la fel, tocmai din cauză că sunt aproape identice. Astfel Weigand le notează și pe unele și pe altele prin *ś*, *ź* (v. *Jb.* III, p. 198 sq., în Banat; *ibid.*, IX, p. 138 sq., în Moldova). Știind acum că sunetele notate de Sergievskij, în graiul sudic de peste Nistru, prin *ś'*, *ź'* corespund întocmai celor de dincoace de Nistru (în ALR sunt notate prin *s*, *z* cu căciulă \wedge), însemnează că sunetele poloneze la care se referă Sergievskij sunt asemănătoare, dacă nu chiar identice cu cele din Sudul, nu din Nordul Republicii Moldovenești.

Greșala lui Sergievskij cred că ne duce la explicarea provenienței sunetelor *s*, *z* din nordul regiunii transnistriene.

În limba rusă, ca și în ucraineană de altfel, nu există sunetele *ś*, *ź* (*si*, *zi*) din limba poloneză. Un rus sau un ucrainean, nefamiliarizat cu rostirea poloneză, va reda cele două sunete (așa cum a făcut și Sergievskij) prin *s* și *z* palatali¹⁴): cuvintele poloneze *jesiotr* „nisetru“ și *jezioro* „lac“ sunt reproduse rusește, fonetic, *ezëro*, *esëtr*, — în *Jazykoznanie i istorija literatury* (vol. VII din *Narodnaja enciklopedija*), Moscova, 1914, p. 148 — ceea ce s'ar nota și citi cu semnele întrebuițate în ALR: *jesiôtr* și *jeziôro* (deci cu *s* și *z* palatali), dar în realitate cuvintele poloneze se citesc: *iesôtr* și *iezôro* (transcrise tot cu semnele din ALR).

Ținând seama de aceste indicații, putem încerca să explicăm originea rostirii *șier*, *zjoc* din graiul nordic de peste Nistru. Credem că și acolo cele două sunete se rosteau cândva la fel ca și în Sudul regiunii și, deci, ca în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru. Adică într'o epocă pe care n'o

¹⁴) În niciun caz nu prin *ś*, *ź* care, mai ales în rusă, se rostesc dur și s'ar deosebi prea mult de cele poloneze.

putem preciza acum, s'a zis și acolo *ș'er* „fier“, *ș'inș'* „cinci“, *ș'in* „vin“, *ș'oc* „joc“. Se știe că în regiunea respectivă există și a existat și în trecut un strâns contact între Ucraineni și Moldoveni, mai ales în localitățile cu populație amestecată. Sunt atestate numeroase cazuri de ucrainizare sau de moldovenizare a populației din unele localități (v. Sergievskij, *op. cit.*, p. 57, 60; O. Kurylo, în *Zbirnyk zachodoznaustva*, vol. II, 1930, p. 215). Când Ucrainenii au început să învețe moldovenește, neputând imita rostirea sunetelor *ș'*, *ș'*, au fost nevoiți să le înlocuiască cu ceva asemănător din limba lor. Și mai apropiate de *ș'*, *ș'* li s'au părut a fi sibilantele *s* și *z* palatală, ca în ucr. *sjaty* „a străluci“, *zjat'* „ginere“. În felul acesta, credem, s'a ajuns la rostirea *șjer* < **ș'er* „fier“, *sinsi* < **ș'inș'* „cinci“, *zin* < **ș'in* „vin“, *zioc* < **ș'oc* „joc“, rostire care s'a întins asupra regiunii nordice din stânga Nistrului, până la vechea frontieră politică dintre fosta Podolie și Țara Oceacovului, pătrunzând apoi, prin coloniști, și la Sudul acestei frontiere.

Să vedem cum se prezintă lucrurile în Maramureș. În întreaga parte de Nord a Transilvaniei și chiar mai spre Sud sunt atestate vechi așezări rutenești, care au lăsat urme în toponomia¹⁵⁾ și în lexicul¹⁶⁾ acestei regiuni. Afară de aceste colonizări vechi s'a așezat însă în Maramureș un strat mai nou și mai compact de populație ruteană¹⁷⁾, care a exercitat o nouă influență asupra limbii române locale. Faptul acesta se poate ușor verifica cu ajutorul dovezilor lingvistice: unele numiri și cuvinte rutenești se întind până pe la jumătatea Transilvaniei și chiar mai spre Sud¹⁸⁾, pe când alte influențe rutene s'au exercitat numai asupra Maramureșului și a regiunii imediat învecinate. Astfel, de ex., cuvântul *cușăiesc* „gust“

15) Cf. N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 73 sq., cf. și id. *Românii în veac. IX—XIV*, București, 1933, p. 455 sq.

16) G. Reichenkron, în *ZfslPhil.* XVIII, p. 408.

17) N. Drăganu, *Românii în veac. IX—XIV*, p. 457—58. Și azi trăiesc în Maramureș destul de mulți Ruteni. După datele recensământului din 1930, numărul lor era de 19.230.

18) După G. Reichenkron (*loc. cit.*, p. 407), până în Săcuime.

(< rut. *kušaty*) este întrebuințat numai acolo (v. ALR I, h. 82) și prin Bucovina (*Dicționarul Academiei Române*, s. v.). De asemenea rostirea velară a lui *l*, considerată, pe drept cuvânt, de S. Pop ca influență ruteană (*Revista Fundațiilor Regale*, VIII, p. 432) este obișnuită, în afară de Basarabia nordică (S. Pop., *ibid.*), iarăși numai în această regiune (cf. G. Weigand, *Jb.* VI, p. 30; I.-A. Candrea, *op. cit.*, p. 14)¹⁹).

În urma acestor fapte și admitând că explicarea sunetelor *s*, *z* din graiul nordic moldovenesc transnistrian este cea dată mai sus, credem că și în Maramureș e vorba tot de o influență ruteană, exercitată de Rutenii care, așezați în Nordul Transilvaniei, au lăsat în graiurile românești locale cuvinte cum este *cușăiesc*, rostirea velară a lui *l*, etc.

Stadiul premergător celui de astăzi, adică sunetele care au fost înlocuite prin *s*, *z* presupunem că a fost și în Maramureș tot *š'*, *ž'*, ca și peste Nistru.

Că s'a rostit cândva în Maramureș *š'ere* „fiere“, *ž'in* „vin“ nu avem nicio dovadă directă, căci stadiile *š'*, *ž'* (ca și *s*, *z*) nu sunt atestate în textele vechi provenite din această regiune²⁰).

De asemenea nu putem preciza cât este de veche rostirea *s*, *z* nici peste Nistru și n'avem nicio atestare a stadiului mai vechiu, presupus, *š'*, *ž'*.

Dacă ținem seama însă că isoglosa sunetelor *š'*, *ž'* (*š'ere*, *ž'in*) se atinge cu cea a rostirii *s*, *z* (*sșere*, *ziu*) și în Maramureș și peste Nistru, credem că acest fapt este în sprijinul presupunerii că stadiul anterior celui de astăzi a fost *š'*, *ž'*²¹).

¹⁹) Și în graiurile moldovenești de peste Nistru întâlnim rostirea velară a lui *l*: *lua*, *la*, *d'al* (Sergievskij, în *Učenyje zapiski* I, p. 96), *lună*, *akolo* (*Moldavskie etjudy*, p. 68—69), *askultaț*, *al* (O. Kurylo, *loc. cit.*, p. 220) și peste Bug: *Banul*, *Hutul*, *Robul* (în Martonoșa, lângă Kirovograd), *Huțpi* (=Vulpii) (în cătunul Corsun, în apropiere de orașul Stalino — informații personale). De sigur că și peste Nistru rostirea cu *l* este tot de proveniență ucraineană.

²⁰) Cf. Al. Rosetti, *Limba română în secolul al XVI-lea*, București, 1932, p. 67 sq., și O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, vol. II, p. 111.

²¹) Cf. D. Macrea, *op. cit.*, p. 158.

Substituirea stadiului vechiu *š'*, *ž'* prin cel actual (*s*, *z*) este evident, un proces local în fiecare dintre cele două regiuni. De altfel fenomenul se prezintă altfel în Maramureș decât în regiunea transnistriană: peste Nistru sunetele *s*, *z* corespund labialelor *f*, *v* și totodată și africatelor *tš* (=č), *dž* (=ǰ) (sau *ʃ*) (*fiere*, *ce* > *șiere*, *si*; *vin*, *geană*, *joc* > *zin*, *ziănă*, *zioc*), pe când în Maramureș cele două africate, întru cât niciodată nu s'au indentificat cu cele două labiale (cum s'a întâmplat în vorbirea moldovenească de dincoace și de dincolo de Nistru), natural că nici n'au putut să aibă aceeași evoluție²³⁾.

ION PĂTRUȚ

²³⁾ Cele două africate se rostesc mai dur în Maramureș decât în celelalte regiuni dacoromâne. În ALR sunt notate de regulă prin *č*, *ǰ*: *sprinčană* (ALRM I, h. 33), *čafă* (*ibid.*, h. 51), *sinǰe* (*ibid.*, h. 8), *ǰană* (*ibid.*, h. 32). Întru cât și aceste sunete — proprii celor mai multe graiuri ucrainene și în orice caz celor vestice (v. Jan Zilyński, *Opis fonetyczny języka ukraińskiego*, Cracovia, 1932, p. 90—91) — nu sunt cunoscute în alte graiuri românești și apar în aceeași arie ca și *s*, *z* (< *f*, *v*) și *l* velar, credem că și ele trebuie să fi intrat în rostirea românească tot prin influența Rutenilor.

CONTRIBUȚII TOPONOMASTICE

1. APELATIVE TOPICE DERIVATE CU SUFIXE COLECTIVE ȘI LOCALE DELA NUME DE PLANTE.

Unul din cele mai bogate și mai interesante capitole ale toponomasticeii este alcătuit din numele provenite dela apelative referitoare la vegetație. Firește, nu totdeauna asemenea nume mai indică efectiv aspectul vegetal actual al locului. Timpul, omul și împrejurările mijlocesc neconținut modificări chiar și în configurația terenului; cu atât mai ușor produc schimbări în aria de răspândire a unor plante. În această situație numele topice reprezintă adeseori nu numai vestigii prețioase de ordin lingvistic, ci și indicații unice de natură economică și antropogeografică asupra unei regiuni. Într'adevăr, o comparație între aria de răspândire a numelor topice provenite dela apelative născute cu secole în urmă și între aceea a circulației actuale pe teren a acestor apelative ne convinge că aria de răspândire și aspectul formal al acestora din urmă s'a modificat, că regiuni care atestă anumite toponimice nu mai cunosc și apelativele corespunzătoare care le-au dat naștere. Se știe că, în general, fiecare regiune ce se prezintă ca o unitate geografică și socială omogenă se înfățișează cu o notă toponomastică particulară, în sensul că înregistrează de preferință anumite categorii de nume care predomină ca număr. În unele regiuni nota particulară a toponomasticeii o dă tocmai numărul mare și variat al numelor provenite dela numiri de plante, în altele categoria acestor nume e aproape absentă, sau, dacă se întâlnesc totuși, prezintă forme neuzitate, sau puțin obicnuite în alte regiuni.

Considerațiunile de mai sus ne-au determinat, atunci când am alcătuit, în cadrul Muzeului Limbii Române, *Chestionarul IV. Nume de loc și nume de persoană* (Cluj, 1930), să urmărim, prin intermediul numeroșilor corespondenți (învățători, preoți, studenți, elevi) dela țară, înregistrarea tesaurului nostru toponomastic alături și deodată cu apelative de tot felul existente în graiul popular.

Rezultatele bogate cuprinse în răspunsurile la acest Chestionar au fost utilizate până acuma numai în mică parte.¹⁾ Ele așteaptă încă la Muzeul nostru pe cercetătorul harnic și priceput care să le studieze în întregime.

În paginile de mai jos ne propunem să prezentăm numai materialul înregistrat de membrii corespondenți ca răspuns la întrebările nr. 109, 110 și 111 din Chestionar,²⁾ în care erau vizate apelativele — și natural și numele topice — cu sens colectiv-local, referitoare la floră. Materialul care ne stă la dispoziție cuprinde un mare număr de apelative³⁾ derivate cu sufixe colective și, straniu, foarte puține nume topice⁴⁾ cores-

¹⁾ Cf. Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. Academia Română. Studii și Cercetări, XXVI. București 1930.

²⁾ Iată cum am formulat întrebările la care trebuia să se răspundă:
 „109. Ce numire poartă un loc acoperit cu pădure de: a) *stejar*, b) *fag*, c) *brad*, d) *aluni*, e) *frasini*, f) *paltini*, g) *arini*, h) *răchiți*, i) *sălcii*, j) *plopi*? Să se dea numele locurilor unde se găsesc în comună asemenea păduri!

110. Cum se numește un loc unde se găsesc mulți: a) *pruni*, b) *nuci*, c) *cireși*, d) *curpeni*, e) *rugi*, f) *rogoz*, g) *trestie*? Dați numele locurilor unde se găsește în comună fiecare din acestea!

111. Cum se numește un loc cultivat cu: a) *în*, b) *cânepă*, c) *grâu*, d) *vie*, e) *porumb* (*cucurus*), f) *cartofi*? Dați numele locurilor din comună unde se cultivă fiecare din acestea!” Chestionarul IV, p. 11—12.

³⁾ Ne pare rău că am limitat, acum 15 ani, investigația noastră numai asupra plantelor mai cunoscute și răspândite în toate regiunile și nu am cerut corespondenților indicații și asupra unor plante mai rare sau mai puțin cunoscute, ca *afină*, *cer*, *corn*, *dud* (*frăgar*), *leurdă*, *mesteacăn*, *orz*, *ovăz*, *papură*, *secară*, *sorb*, etc., etc.

⁴⁾ Ar fi trebuit, desigur, să consultăm, în privința numelor topice, hărți militare care ne-ar fi furnizat un material mai bogat decât acela incomplet comunicat în răspunsul corespondenților noștri.

punzătoare. Acest material va fi verificat și desigur întregit atunci când vor vedea lumina tiparului rezultatele cercetărilor pe teren ale autorilor Atlasului Linguistic Român.⁵⁾ Regretăm că în împrejurările de față n'am putut utiliza în cele de mai jos și acest din urmă material care cu siguranță ar corecta o parte din comunicările unor membri corespondenți ai Muzeului, căci e evident că nu toți aceștia au depus aceeași conștiință și aceeași pricepere în culegerea materialului de care ne folosim.

Cea dintâi constatare ce ni se impune în legătură cu materialul înregistrat este următoarea: există unele localități, sau chiar regiuni mai mici, în care graiul local nu cunoaște termeni topici speciali (ca *iniște*, *mălăină*, *mestecăniș*, *porumbiște*, *rugariu*, *trestărie*, etc.)-care să exprime ideea unei colectivități de plante, sau locul unde se găsesc asemenea colectivități. Asupra acestui fapt, corespondenții ne atrag atențiunea în mod special (cf. 396⁶⁾), sau, dacă mulți nu fac acest lucru, se mulțumesc să nu dea nici un răspuns la întrebările formulate în Chestionar. În unele răspunsuri (cf. 29, 42, 394, 426, 592, etc.) ni se semnalează asemenea termeni numai în legătură cu anumite categorii de plante, din acele mai cunoscute în partea locului. E și natural, căci existența sau absența terminilor acestora în graiul e condiționată întâi de toate de caracterul vegetației locale: ar fi greșit să se caute într'o regiune de șes apelative ca *afiniș*, *brădet*, etc., pe care unii din localnici le-ar putea cunoaște numai din alte regiuni, ori din auzite, și ar fi de mirat dacă am întâlni într'o zonă de munte colective locale derivate dela nume de plante caracteristice zonelor

⁵⁾ Chestionarul mare alcătuit și folosit de d. E. Petrovici în anchetele pentru ALR. II cuprinde următoarele chestiuni care interesează problema de care ne ocupăm: 6382 *stejeriș*, 6384 *făget*, 6386 *brădet*, 6387 *ulmet*, 6388 *frăsinet*, 6389 *aluniș*, 6390 *sălcel*, 6393 *răchitiș*, 6394 *cărpeniș*, 6395 *păltiniș*, 6396 *mestecăniș*, 6398 *ariniște*, 6399 *cornet*.

⁶⁾ Numerotația cartografică are la bază pe aceea fixată în hărțile Atlasului Linguistic Român, întregită pentru localizarea unor puncte necercetate pentru anchetele Atlasului după necesitate, cu numere vecine din serie.

de șes. Este, pe de altă parte, demn de luat în seamă faptul că asemenea termeni expresivi lipsesc pe alocuri chiar din regiuni unde există o vegetație foarte variată, aceasta crescând sau cultivându-se în porțiuni distincte.

Această constatare o facem nu numai pentru regiunile de șes, lipsite de obicei de o prea mare varietate în ce privește vegetația — aceasta în dependență de uniformitatea terenului —, ci și pentru zonele care se disting printr'o configurație mai variată de teren și în consecință printr'o vegetație mai felurită. Cităm în această privință ca exemplu cazul pe care l-am remarcat în comuna Crișcior (jud. Hunedoara): graiul local de acolo nu cunoaște, în afară de *cucuruziște*, nici unul din seria, bogată în alte regiuni, de termeni topici colectivi-locali în legătură cu plantele, deși pe întinsul hotarului crește sau se cultivă o vegetație foarte variată, repartizată adesea în arii compacte (mai ales păduri de *carpen*, *fag*, *brad*, *arini*, etc.) și deși chiar în hotarul comunei se întâlnesc nume topice ca *Leurdîș*, *Cornet*. Se pare că în asemenea cazuri avem de a face cu o pauperizare mai recentă a graiului local, nume topice ca cele două de mai sus fiind mărturii că altădată și în regiune derivația cu sufixe colective era tot așa de vie pe cât e acuma în alte ținuturi.

În lipsa unor termeni speciali formați prin derivare cu sufixe colective-locale, graiul recurge pe alocuri la forme complinite. Ni se comunică astfel: *pădure de aluni*, *s. de alun* (20, 42, 49, 149), ∞ *de arini* *s. de arin* (66, 101, 113, 149, 740, etc.), ∞ *de brazi* *s.* (mai ales) *de brad* (42, 49, 66, 149, 262, 350, 571, etc.), ∞ *de cetină* (264), ∞ *de curpeni* (20), ∞ *de fag* (20, 42, 49, 66, 70, 101, 149, 262, 350, etc.), ∞ *de frasini* (42, 49, 66, 113, 149, 356, 740, etc.), ∞ *de paltin* (66, 113, 149), ∞ *de răchiți* *s. de răchită* (20, 42, 49, 66, 113, 149, etc.), ∞ *de sălcii* *s. de sălci* (49, 66, 113, etc.), ∞ *de tufă* (740); *huci de tufă* *s. de arini* (350); *stuhăt de tufă* (356); *vână de trestie* (42); *livadă* (377), *s. ogradă* (113), *s. moșie* (68) *de pruni*, *s. de nuci*, *s. de cireși*; *loc* *s. ogor de in*, *s. de cânepă*, *s. de grâu* (740), ∞ *cu in* (350), *s. cu crumpiri* (42); *holdă* (175), *s. pământ* (356) *cu grâu*. Coexistența celor două forme, și de sin-

gular și de plural, ale atributului justifică numărul mare de dublete formale ale unor toponimice, ca *Bradul-Brazi*, *Carpănul-Carpini*, *Cireșul-Cireși*, *Cornul-Corni*, *Fagul-Fagi*, *Ferica-Fericele*, *Frasinul-Frasini*, etc., etc., răspândite pe întreg teritoriul țării. Pentru explicarea unor nume ca *Mesteacăn*, *Gorânul*, *Răchita*, *Răgozul*, etc.⁷⁾ nu trebuie să pornim totdeauna dela sensul de singular al apelativului, deci nu dela imaginea unui singur *mesteacăn*, *gorun*, etc., care ar fi devenit distinctivul pentru o unitate topică, ci dela un sens colectiv: (*pădure de*) *mesteacăn* = *colectivitate de mesteceni* → *loc unde se găsește (în prevalență) mesteacăn*.

În cazuri nu prea dese graiurile locale se servesc pentru a exprima ideea despre care e vorba, de forma de plural a numelor de plante, mai ales a unor nume de plante: Astfel: *acață* (149), *arini* (394), *carpini* (91), *curpeni* (89, 175, 302, 426), *cireși* (89, 175, 236, 273, 426, etc.), *cucuruză* (42, 49, 89), *grâne* (42, 49, 782, etc.), *nuci* (175, 236, 302, 426), *răchiți* (350) *sălci(i)* (296, 302), etc., care, toate, au o vastă aplicare în toponomastică. Aceasta nu înseamnă însă că în localitățile respective nu se cunosc derivatele cu sufixe colective. Un singur exemplu din cele multe pe care le-am putea înșira: alături de *răchiți*, *sălci*, *nuci*, *cireși*, *curpeni* se cunosc în aceeași localitate *goronet*, *făget*, *brădet*, *tufăt*, *frăpsănet*, etc., *cânepiști*, *mălăiști*, etc. (302).

Un indiciu prețios care ne demonstrează în mod neîndoiebnic că procedul derivării su sufixe colective-locale dela nume de plante este pe alocuri în curs de dispariție avem în cazurile când ni se înregistrează din aceeași localitate dublete sau chiar triplete pentru exprimarea aceleiași noțiuni. Astfel: *pădure de aluni* alături de *aluniș*, *păd. de frasini* alături de *frăsînet* (20); *pruniște* — *hadă (?) de pruni* (49); *făget* — *păd. de fag* (110), *păd. de stejari*, *de brad*, *de frasini*, *păltini*, *arini* și („rar“) *stejeriș*, *brădet*, *păltinet* s. *păltiniș*, *ariniș*; *rogoaze-rogoziș*, *trestie-trestiš* (175), *păd. de fag*, *de brad*, *de*

⁷⁾ Cf. multe alte dublete de acest fel, la I Iordan, *Rumanische Toponomastik*, I, p. 18–33.

paltini, de plopi, dar și *făgăr, brădet, păltinărie, plopiș* (236), etc. Este evident că în asemenea localități sufixele colective-locale, sau cel puțin unele din ele, și-au pierdut facultatea de nuanțare a sensului radicalului derivat, iar graiul local dibuește în căutarea unor alte forme, mai sugestive, care să exprime ideea de colectivitate. De altfel tot o insuficiență funcțională a sufixelor acestora poate justifica și puternica tendință ce se observă în unele graiuri locale de a substitui între ele sufixele în exemple ca: *aluniș-aluniște* (62), *ariniș-arinet*, *brădiș-brădet* (264), *cânepiște-cânepărie* (591), *crumpărie-crumpești* (22), *curpeniș-curpenari* (856), *făgărie-făgină* (22), *frăsiniș-frăsinet* (264, 299, 337), *păltinet-păltiniș* (175), *plopiș-plopet-plopărie* (299), *plopăriș-plopiș* (556), *plopiș-plopăriște* (356), *prunărie-prunet* (110), *răchitiș-răchitărie* (299), *ruget-ruginiș* (846), etc.,⁸⁾ sau de a întări derivatul cu un sufix în plus: *baraboiște-baraboiștină* (264).

Avem convingerea că scăderea din circulație a acestei categorii de derivate se datorește unei influențe streine la noi. Fenomenul — cel puțin după răspunsurile la Chestionar — se întâlnește în Nordul și Estul Banatului, în câteva puncte din centrul și Nordul Transilvaniei și numai sporadic (571, 740) în alte părți, deci în regiuni unde se manifestă o influență ungu-rească mai remarcabilă.⁹⁾ Intr'adevăr în limba ungu-rească nu se cunoaște, ca în limbile slave de pildă, decât în foarte mică măsură derivația cu sufixe colective. Din cele trei sufixe de acest fel cunoscute în ungu-rește (*-ság, -ség, -zat, -zet* și *-s*)¹⁰⁾ niciunul nu are dela origine o funcțiune colectivă, aceasta câștigându-și-o ulterior¹¹⁾, și numai unul din ele (*-s*) derivă

⁸⁾ Uneori în aceeași localitate se întrebuințează paralel două sinonime derivate cu același sufix — sau cu sufixe diferite: *aluniș-tușiș* (236), *rugariu-murariu* (109), *goruniș-stejeret* (816), *aluniș(te)-tufari* (62). Pe alocuri unul din cele două sinonime nu e derivat: *acățâ-acățârie* (149), *alunar-tufe* (110), *tufăt-aluni* (362).

⁹⁾ Prezența fenomenului în Posești-Prahova (740) se poate interpreta ca o influență a graiului transilvan.

¹⁰⁾ Cf. Dr. J. Szinnyei, *Ungarische Sprachlehre*, Berlin-Leipzig, Sammlung Göschen, 1912, p. 40.

¹¹⁾ Cf. Dr. Kis-Erős Ferenc, *A magyar nyelv rendszeresen vizsgálva* Budapest, 1915, p. 315.

dela nume de plante și are și o funcțiune locală. Nu ne interesează mai de aproape sufixul *-ság, -ség*, (corespunzător românescului *-ime*, cf. *huszár-ság* „husărime“, *pap-ság* „preoțime“, *cseléd-ség* „servitorime“), nici *-zat, -zet* (cf. *csillag-zat* „constelație“ derivat din *csillag* „stea“, *személy-zet* „personal“, derivat din *személy* „persoană“), căci formele derivate cu ele nu au legătură cu domeniul materialului topic de care ne ocupăm, dar zăbovim nițel asupra lui *-s*. Sufix adjectival la origine, având o funcțiune asemănătoare rom. *-os, -oasă* (cf. *hibás* „defectuos, căruia-i lipsește ceva“, derivat din *hiba* „defect, greșală, scădere“, *erős* „puternic“, derivat din *erő* „putere“, *vizes* „apătos, ud“, derivat din *viz* „apă“), a devenit, ca și sufixul românesc, substantival (cf. nt. *Aninoasa, Cărpinoasa, Brusturoasa, Teioasa* etc.¹²⁾ indicând pe posesorul unei calități caracteristice și apoi, în derivatele dela nume de plante, o colectivitate și locul unde se găsește o colectivitate de plante: *bükkfás* (< *bükk-fa* = „lemn de fag“) e corespondentul unguresc al rom. „făget“, alături de *bükkfaerdő* = pădure de fag, *cseresznyés* = cireșet, *diófás* s. *diófa-erdő* = nucet, *fenyves* s. *fenyűerdő* = brădet, cf. și pădure de brad, *fűzes* = răchitiș, cf. nt. *Răchitoasa, Răchitosul*¹³⁾, *jegenyés* s. *nyárfás* s. *nyárfaerdő* = plopiș, cf. și pădure de plopi, nt. *Plopoasa*¹³⁾, *szilvás* s. *szilvaskert* = prunet, cf. și *livadă de pruni, nádás* = trestiiș, etc. Nici în ungurește sufixul nu derivă apelative topice dela toate numele de plante, cum am văzut că se întâmplă, de altfel, și în românește. Astfel, pentru „frăsinet“ avem în ungurește numai *kőrisedő* (= pădure de frasin), pentru „păltiniș“ numai *platanerdő* (cf. pădure de paltin), pentru „ariniș“ numai *égerfaerdő* (cf. pădure de arini), etc. Lipsesc desăvârșit în ungurește derivatele cu un sufix, care să exprime pe rom. „iniște“ (= *lenföld*, cf. ogor de in), „cânepiște“ (= *kenderföld*), „porumbiște“ (= *málé* - s. *tengeriföld*). Sufixul ung. *-s* îl găsim împrumutat în românește în *trestiaș* (236), în loc de *trest(i)ș*, după ung. *nádás*. Analogiile între

¹²⁾ Multe asemenea nt. la Iordan, *Rum. Top.* p. 177—182.

¹³⁾ Iordan, *l. cit.* 181.

formele ungurești și cele românești atestate mai sus din unele regiuni transilvane ne vor convinge, credem, că scăderea din circulație a derivatelor colective-locale din limba noastră se datorește unei imitații a modelului unguresc de a exprima ideea de colectiv-local.

Față de regiunile unde derivația despre care vorbim e foarte productivă și sufixele în circulația locală destul de numeroase, remarcăm zone restrânse în care se manifestă o puternică tendință de uniformizare, prin întrebuințarea unui număr limitat de sufixe. Iată câteva exemple: (106) *-iște, -ariu, -et* (*goroniște, frăsiniște, pruniște, cânepiște, cucuruziște, com-piriște; tufariu, răchitariu, sălcariu, curpenariu, rugariu; făget, brădet*); (302) *-et, -iște* (*goronet, făget, brădet, tufăt, frăpsănet, păltinet, arinet, plopăt, cărpinet, prunet, ruget; cânepiști, mălaiști, clompiști*); (387) *-iș* (*aluniș, ariniș, bradaniș, faganiș, păltiniș, stejariș*); (62, 91, 136, 137) *-iște* (*ariniște, aluniște, brădiște s. bradiște, cânepiște, curechiște, cucuruziște, curpeniște, făgiște s. fagiște, frăsiniște, goroniște, păltiniște, plopiște, pruniște, rugiște, sălciiște s. sălciniște, etc.*) sunt sufixe întrebuințate în unele localități în mod exclusiv, înlocuind pe toate celelalte.

Pentru a încheia constatările de ordin general pe care am crezut că era necesar să le facem în legătură cu materialul cules și comunicat de membrii corespondenți ai Muzeului, atragem atențiunea asupra numărului extrem de mic al toponimicelor înregistrate și provenite dela apelativele topice în circulația locală. Iată totalitatea cazurilor pe care le oferă răspunsurile la Chestionar: *Aluniș* (139), *Arinari* (66), *Curpeni* (264), *Cânepiște* (377), *Făget* (299, 362, 832), *Păltiniș* (362, 740), *Plopiști* (299), *Pruniște* (66), *Rogoază* (175, 377), *Ruget* (110), *Săcăriște* (68), *Sălcari* (86), *Socet* (110). Uneori numele topice apar derivate cu alt sufix decât acela al apelativului obicinuit în localitate: *Făget-făgiște* (273), *Nucet-nucime* (782). Numărul mic al exemplurilor de analogii între toponimicele și între apelativele topice locale vii se datorește, credem, în mare măsură grabei cu care au lucrat corespondenții noștri. Prea adesea ei au neglijat înregistrarea amănunțită a tesaurului

toponomastic, mulțumindu-se să ne dea numai câte câteva nume topice din localitate, din cele care li se păreau lor mai importante sau mai interesante.

* * *

Am atras mai sus atențiunea asupra unor cazuri când un apelativ topic poate avea în aceeași localitate două forme derivate cu sufixe diferite dela același radical. Pentru a ilustra măsura posibilității schimbului de sufixe în sistemul de derivație al colectivelor-locale pe terenul limbii noastre populare, expunem mai jos o parte a materialului, și adică pe acela asupra căruia avem informații mai amănunțite. Se va putea constata astfel cu ușurință circulația sufixelor în legătură cu diferitele nume de plante și extensiunea geografică a diverselor derivate cu un sufix dela același radical.

„alun“ : *pădure de alun(i)* 20, 42, 49, 149. Deriv. : *alun-ar* 109, 110, 362; *alun-et* „dacă face multe alune“ 264, 735, *alun-iș* 20, 29, 70, 86, 89, 102, 113, 114, și nt. 139, 175, 226, 249, 264, 270, 273, 281, 282, 296, 299, 371, 377, 383, 387, 393, 394, 550, 571, 748, 832; *alun-iște* 62, 91, 136.

„anin (arin)“ : *huci* (350) s. *zăvoiu* (113) s. *pădure de arin(i)* 66, 101, 149, 175, 236, 740; *arini* 264, 397. Deriv. : *arin-ari(u)* 66, 356; *anin-ărie* 22, *arinărie* 236; *arin-et*¹⁴⁾ 110, 264, 302, 546; *arin-iș* 68, 70, 89, 161, 175, 249, 264, 270, 273, 281, 296, 299, 371, 387, 571, 582, 832; *ari-niște* 62, 91, 102, 387.

„brad“ : *pădure de brad* 42, 49, 66, 175, 236, 262, 350, 371, ~ *de brazi* 149. Deriv. : *brăd-et* 20, 68, 70, 86, 89, 91, 106, 113, 114, 161, 175, 236, 264, 270, 281, 296, 299, 302, 356, 362, 371, 377, 546, 550, 740, 782, 808; *brăd-iș* 264, 550, 832, *brădiș* 394; *brad-aniș*¹⁵⁾ 387; *brăd-iște* 136, 273, *brădiște* (accentul?) 62.

¹⁴⁾ DA. s. v. citează (după HEM) sinonimul *crină* cu sensul de „pădure mică de arini“, din Muscel (cf. H. V 48, ap. DA. s. v.).

¹⁵⁾ Avem de a face cu rostirea dialectală a lui *ă* protonic ca a (fenomen cercetat de d. Ernst Gamillscheg, *Ollenische Mundarten*, Wien, 1919, § 25, I. Iordan, *Un fenomen fonetic românesc dialectal: ă neaccentuat > a*, în „Revista Filologică“ I, 1927, p. 116—154, după ce mai înainte fusese discutat de d. S. Pușcariu, în „Dacoromania“ II. p. 65 ș. u. și în *Études de linguistique roumaine*, Cluj-Buc., 1937, p. 182—184.

„cânepă“ : *loc s. ogor de cânepă* 740. Deriv. : *câniș-ărie*¹⁶⁾ 455, 591; *cânep-iș*¹⁷⁾ 803; *cânep-iște* 20, 22, 49, 66, 70, 101, 102, 106, 109, 110, 114, 136, 137, 236, 250, 252, 262, 299, 350, 356, 376, și nt. 377, 571, 782, 832, *cânișite* 113, 394, 591, *cânechiște* 161, 175, *cânișite* 426, *cânepiști* 139, 249, 282, 302, 383.¹⁸⁾

„cartof“.¹⁹⁾ Deriv. : *cartof-ărie* 455²⁰⁾, *crump-ărie* 22, *pi-cioc-ărie* 161, 571, *picioc-ăriște* 356, *baraboște* 264, 362, *barabuliște* 371, 377, 383, 393, 394, *clompiști*²¹⁾, 302, *colompiște* 299, *compiriște*²²⁾ 106, *cromiriști* 110, *crumpeșiște* 113, 114, *crumpeiște* 22, *crumpiriște* 20, *grumbiște*²³⁾ 66, *grum-iște*²⁴⁾ 66; *barabo(i)-iștină* 264.

„cireș“ : *livadă cu* (377) *s. moșie* (68) *s. ogradă de cireși*

¹⁶⁾ Derivatul îi e cunoscut și DA. s. v. atât cu sensul de „loc semănat cu cânepă“, cât și cu acela mai obicinuit în derivatele cu suf. -ărie, de „cânepă multă strănsă la un loc; loc unde se lucrează cânepă“.

¹⁷⁾ În localitate graiul oscilează în privința întrebuirii sufixelor colective locale, între -ărie, -iște (*porumbiște*) și -et (*inêt* și nu *inărie*).

¹⁸⁾ Forma *cânepiștină* din Sălaj (cf. DA. s. v.) nu o găsim în comunicările corespondenților noștri.

¹⁹⁾ Tratăm la un loc toate sinonimele și noțiunile care de obicei se confundă. Pentru cartof, cf. DA.

²⁰⁾ DA. s. cartof atestă numai forma (mai apropiată de etimonul german) *cartofărie*. Tot DA. mai atestă și *crumpeiște*.

²¹⁾ Forma *clompiște* se reduce din punct de vedere fonetic la ung. *kolompér*, cu variantele *krompé*, *krumpi* (cf. Szinnyei J., *Magyar tájszótár*, I, Budapeșt, 1893, col. 1156), pentru care cf. rom. *crumpă*, *crumpe*.

²²⁾ Disimilare din *c(r)ompir*, ca și ung. *kompér* (ap. Szinnyei, l. cit.).

²³⁾ Nu cunosc cazuri de dispariție (prin asimilare ?) a lui *p* din grupul *mp*. Să fie oare un fenomen asemănător cu dispariția lui *d* din grupul *nd*? E greu de presupus, fiindcă în ultimul caz această dispariție prin asimilare a fost provocată de palatalizarea celor două dentale *nd'*: *unde* (s. *inde*) meri > *une* (s. *ine*) meri, sau prin fonetică sintactică: *unde l'e duci*? > *un l'e duci*? — *La B.* — *Une*? etc. E greu să ne imaginăm că cei doi corespondenți, unul din jud. Arad și celălalt din Hunedoara, ar fi comis simultan aceeași eroare grafică în *cromiriște* și *grumiște*.

Formele transilv. cu *gr-* (cf. și în DA.) reflectă aspectul etimonului german, *Grundbirne*.

²⁴⁾ Radicalul *grumbă* (cu *b*) provine direct din forma germană și nu presupune o filiație ungurească.

113, nt. *Cireșu* : 94, *cerăși* 175, *cireși* 89, 236, 273, 302, 426. Deriv.: *cireș-ar* 546, 566; *cireș-ărie* 161; *cireș-et* 22, 299; *cireș-ie* 174; *cireș-iște* 270, 569; *cir-iște*²⁵⁾ 394. .

„*curpen*“ : *pădure* (?) *de curpeni* 20, *curpeni* 175, și nt. 264, 282, 302, 426. Deriv.: *curpen-ar(iu)* 106, 110, 566, 856; *halâng-ari* 66; *curpân-ărie* 273, *harbuz-ărie* 424; *curpen et* 68, 177, 782; *curpen-iș* 22, 102, 161, 175, 264, 740, 856, *curpiniș* 89, 270; *curpen-iște* 91.

„*fag*“ : *păd. de fag* 20, 42, 49, 66, 70, 101, 110, 149, 175, 236, 262, 350, 740. Deriv.: *făg-ar* 236; *făg-ărie* 22, 550; *făg-et* 106, 110, 113, 161, 175, 264, 270, nt. 273, 281, 282, 296, și nt. 299, 302, 356, și nt. 362, 371, 571, 782, și nt. 832, *făgăt* 102, 382²⁶⁾, *făgete* 68²⁷⁾; *făg-ină* 22; *făg-iș* 546, 735, 808 (cf. și DA. s v.); *făg-aniș*²⁸⁾ 387; *făg-ăriș* 550; *făg-iște* 136, 249, 273, *făgiște*²⁹⁾ 62, 89, 560.

„*frasin*“ : *păd. de frasini* 20, 42, 113, 149, 175, 740, ~ *de fra-sâni* 356, ~ *de fracsâne* 66, ~ *de frasnic* 42, ~ *de frasnici* 49³⁰⁾, nt. *Frasini* 571, *Valea-Frasinului* 270. Deriv.: *frăsin-ărie* 236, *frasinărie* 22; *frăsin-et* 387, 782, *frăsânet* 264, 299, 362, *frăp-sânet* 302, *frăptânet* 29, *fraxinet* 68³¹⁾; *frăsin-iș* 170, 174, 175, 273, 299, 387, 546, 550, 808, *frasiniș* 371, 550, *frăsâniș* 264, *frasaniș* („rar“) 38 ; *frăsin-iște* 91, 106, 136, 270, *frăsâniște* 109, *frăsâniște* 102, 270.

²⁵⁾ Interesant caz de hopologie, *cir(eș)iște*. Sau, poate, o eroare de înregistrare a corespondentului ?

²⁶⁾ Trecerea *-et* > *-ăt* se explică aci prin analogie cu *cerăt*, *plopăt*, *pomăt*, *zmeurăt*, unde e justificată foneticeste (cf. I. Iordan, *Rum. Top.* 164).

²⁷⁾ Formă de plural dela *făget* (alături de *făgeturi*).

²⁸⁾ Cf. mai sus, *bradaniș*.

²⁹⁾ Cf. mai sus, *bradiș* (nota). Din păcate corespondenții n'au notat locul accentului tonic. Dacă în cazul de față accentul cade pe întâia silabă, așa cum bănuim, atunci derivatul a fost atras de forme ca *pășiște*, *glodiște*, *răriște*, etc., în care sufixul e neaccentuat. G. Pascu (*Suf. rom.* p. 250—252) se îndoaște asupra locului accentului tonic în *pruniște*, *iniște*, *cosiriște*, etc.

³⁰⁾ Forma *frasnic* e cu totul stranie. Să fie o eroare grafică a corespondenților ?

³¹⁾ Suspectă formă latinizantă, creiată de corespondent.

„gorun“: *păd. de gorun* (s. *goron*) 20, 101, 117. Deriv.: *goron-et* 296, 302, nt. 832; *gorun-iș* 816, *goroniș* 249, 273, 832; *goron-iște* 66, 68, 106, 109, 110, 136, 281, și nt 299.

„grâu“: *loc* (70, 101) s. *ogor* (740) s. *holdă* cu s. *de grâu* (175); *grâne* 42, 49, 782. Deriv.: *grân-ar*⁸²⁾ 236; *grân-ărie*⁸³⁾ 808; *grân-ațe* 302; *grânețe*⁸⁴⁾ 299; *grân-et* 803; *grân-iște* 22, 89; *griește*⁸⁴⁾ 426.

„in“: *loc cu* (350) s. *ogor de in* 740. Deriv.: *in-ărie* 591, *inării* 455; *Păr. In-ațelor* 281; *in-ație* 250, 252; *in-et* 803; *in-eț* 270; *in-iște*⁸⁵⁾ 161, 264, 371, 377, 571, 782; *in-ichiște* 426; *in-ieriște*⁸⁶⁾ 22; *in-uliște* 68; *in-iță* 273, *inițe* 282.

„nuc“: *livadă cu* (377) s. *moșie* (68) s. *ogradă de nuci* (113); *nuci* 175, 236, 302, 426. Deriv. *nuc-ărie* 161, 174, 273; *nuc-et* 264, 270, 299, nt. 782, *nucăt*⁸⁷⁾ 22; *nuc-ime* 782; *nuc-iște* 89.

„paltin“: *păd. de paltin* (s. *paltini*) 66, 113, 149, 175, 236. Deriv.: *păltin-ărie* 236; *păltin-et* 20, 70, 175, 302; *păltin-iș* 22, 102, 161, 175, 270, 273, 362, 377, 383, 386, și nt. 740, *păltiniș* 550 *paltiniș* 68, 356, 387; *păltin-iște* 91.

„plop“: *săvoiu* (113) s. *pădure de plopi* 49, 66, 101, 175, 236. Deriv.: *plop-ărie* 22, 299, 377; *plop-et* 299, *plopăt* 302, 362; *plop-iș* 20, 68, 106, 161, 236, 249, 264, 273, 281, 282, 299, 356, 371, 383, 386, 571, 740, 808, 856; *plop-ăriș* 856; *plop-iște* 62, 66, 89, 91, nt. *Plopiști* 299, 832; *plop-ăriște* 356.

„porumb“⁸⁸⁾; *cucurudză* 42, 49. Derivate: *mălă(i)-ină* 236, „după ce s'a cules cucuruzul“ 273, 299, 356, 832; *cucuruz-iște* 22, 101, 106, 136, *cucuruzăște* 70, „numai după ce s'au tăiat

⁸²⁾ Derivatul are obicinuît o funcțiune locală: „loc în care se păstrează grânele“ (DA. s. v.); în cazul nostru „loc unde sunt semămate grânele“.

⁸³⁾ Plur. lui *grâneată* (cf. și *fânețe-fânațe*).

⁸⁴⁾ Formă (suspectă) neatestată încă.

⁸⁵⁾ După DA. s. v., *iniște* (în Bucovina) e „locul unde a fost semănată cânepă și in“.

⁸⁶⁾ Formă suspectă.

⁸⁷⁾ Cf. mai sus, *făgăt*.

⁸⁸⁾ DA. s. *mălaiu* mai atestă și derivatele *mălăiș*, *mălăiștină*.

paiele, altfel, cucuruz³⁹⁾ 102, 109, 113, *mălăiște* nt. 91, 262, 264, 302, 362, *păpușoiște* 377, 571, *papășoiște* 394, *pașșoiște* 394, *poșșoiști* 333; *porumbiște* 20, 371, 592, 740, 782, 803; *cucuruz-aștină* 139, 252.

„prun“: *hadă* (49) s. *livadă* (37i) s. *ogradă de pruni* (113); *pruni* 175. Deriv.: *prun-ărie* 110, 149, 161, 174, 175, 236, 273, 550, 808, *perjărie* 424, 426; *prun-et* 22, 110, 270, 299, 302, 782; *prun-iș* 175, 371, 386, 918; *prun-iște* 49, 62, 66, 68, 70, 86, 89, 91, 117, 136, 137, 139, 250⁴⁰⁾, 252, 832; *prun-iniște* 296.

„răchită“: *pădure de răchită* (42, 49, 66, 175) s. *de răchiți* 20, 149, 236; *tufiș de răchiți* 113; *răchiți* și nt. 299, 302, 350, 377, 740. Deriv.: *răchit-ar* 110, *răchitariu* 106, *răchitari* 89, 356; *răchit-ărie* 22, 236, 299; *răchit-iș* 174, 299, 371, 550, *răchitici*⁴¹⁾ 244; *răchițiș* 161, *răcițăș* 264; *răch-iște*⁴²⁾ 91.

„rogoz“: *rogoz* 42, 117, 302, *rogoaze* și nt. 175, și nt. 377, 394. Deriv.: *rogoz-ărie* 22, 299, 550; *rogoz-aștină* 236, 250, 252, 273; *rogoz-iș* 175; *rogoz-iște* 89, 161, 270, *rogo-giște*⁴³⁾ 270.

„rug“: *rug* 740. Deriv.: *rug-ari* 66, nt. *La Rugari* 70, *rugariu* 106; *murariu* 109; *rug-ărie* 161, 377; *rug-et* 20, 22, 68, și nt. 110, 273, 282, 302, 846; *rug-ină* 299; *rug-ime* 782; *rug-iș* 170, 546, 808; *mur-iș* 175; *rug-ăriș* 856; *rug-iniș* 569, 846; *rug-iște* 250.

„salcie“: *pădure de salcii* (49, 175, 236) s. *de sălci* (66), *zăvoiu de sălci* 113; *săl i* 296, 302. Deriv.: *sălc-ar* 68, *sălcari* 66, și nt. 86, 106; *salc-ărie* 244, *sălcărie* 22, *sălci-erie* 149, 236; *sălc-et* 270; *sălc-iș* 174, 252, 546, *salciș* 161, 175, *salciș* 89, 299, *salc-iniș* 174, 386, 558; *salci-iște* 62; *salc-iniște* 91.

³⁹⁾ „Loc unde se cultivă sau a fost cultivat cucuruz“, „locul de unde s'au tăiat tuteii s. cotorul“. DA. s. v.

⁴⁰⁾ „Locul unde cresc pruni mulți, dar neplantați“.

⁴¹⁾ Cf. și dubletul *clocoticiu* — *clocotiș*.

⁴²⁾ Haplogie din *răchitiște* (pron *răk'it'iște*).

⁴³⁾ Trezerea *s > j* se explică prin apropiere de *rogojină* (< bulg. *rogozina*), căci în forma redată de corespondent (cu *ğ*) avem un hiperurbanism.

„stejar“: *pădure de stejar* (s. *stejari*) 42,⁴⁴ 47,⁴⁴ 101, 117, 149, 175, 236, 262, 350, 356⁴⁵), *stejari* 394⁴⁶). Deriv.: *stejăr-et* 170, 558, *stejeret* 782, 816, *stânjeret* 329; *stejăr-ie* 550, *stăjărie* 22, 376; *stejăr-ime* 113; *stejăr-iș* 102, 377, *stejeriș* 70, 86, 89, 175, 270, 782, *stăjăriș* 264; *stejăr-iște* 299, 371, *stejarâște* 569.

„trestie“: *vână de trestie* 42; *trestie* 117, 175, 252. Deriv. *trest-ărie* 22, 174; *trest-i-aș* 236; *trest-i-iș* 273, 299, 569, 782; *trest-iș* 110, 161, 175, 264, *trestișe*⁴⁷) 89.

„tufă“ (= adesea „alun“): *huciu* (350) s. *stuhăt* s. *pădure* (740) *de tufă* (356); *tufe* 66, 110. Deriv.: *tuf-ari(u)* 62, 68, 106, 109; *tuf-ărie* 137; *tuf-et* 270, *tufăt* 302, 362; *tuf-iș* 270, *pădure de tufiș* 66.

Ar fi desigur greșit să se creadă că toate sufixele pe care le întâlnim în derivatele de mai sus au o valoare funcțională egală. E adevărat că în unele cazuri se poate înlocui un sufix cu altul, fără ca prin această substituție să se altereze sensibil în conștiința lingvistică a unui Român înțelesul noului derivat: *arinet*⁴⁸) = *ariniș*,⁴⁸) *făsinet* = *frăsiniș*, *păltinet* = *păltiniș*; *ariniș* = *ariniște*, *brădiș* = *brădiște*, etc. Numărul acestor sufixe sinonime — sinonime numai în derivatele dela anumite nume de plante — este însă redus. De obicei fiecare sufix are o funcțiune autonomă pe care i-o impune în mare măsură și înțelesul radicalului derivat. Astfel, dacă li se atribuie unor derivate ca *aluniște*, *frăsiniște*, *păltiniște*, etc., un înțeles local și colectiv în același timp, faptul se explică prin influența analogică pe care a exercitat-o asupra sufixului *-iște* — de obicei cu o funcțiune locală — sufixul *-et* sau *-iș*, care

⁴⁴) Cuvântul apare sub forma *străjari*.

⁴⁵) Forma *stăjar*.

⁴⁶) Contaminat, în graiul lucrătorilor la tăierea pădurilor, cu *stânjen*.

⁴⁷) Formă de plural.

⁴⁸) G. Pascu (*Sufixele românești*, București, Acad. Română, 1916, p. 32) nu atribuie sufixului *-et* decât o funcțiune colectivă; după dânsul (p. 353) numai derivatele cu suf. *-iș* indică locul unde se găsește o colectivitate de plante.

în derivatele dela numele de plante respective (*alunet-aluniș, frăsinet-frăsiniș, păltinet-păltiniș*) au o valoare dublă, colectivă și locală.

Uneori același sufix în derivate dela nume de plante diferite nu prezintă o valoare funcțională constantă. Dacă în *alunet, brădet, făget, plopăt, prunet*, etc., suf. *-et* are valoarea obicinuită, colectivă și locală, în derivatele *inet, grănet* prevelează ideea de colectivitate.

Pentru a defini valoarea funcțională cât mai exactă a sufixelor pe care le cuprind apelativele topice dela nume de plante, trebuie să ținem seama de modul cum se înfățișează pe teren diferitele colectivități de plante dela al căror nume derivă aceste apelative. Vom fi nevoiți deci să avem în vedere neconținut gruparea pe categorii pe care am făcut-o în cuprinsul celor trei întrebări din chestionar. Dacă răspunsurile comunicate la chestiunile 109 și 110 prezintă sufixe cu funcțiuni identice, sau aproape identice, cele înregistrate la chestiunea 111 atestă în general sufixe cu o funcțiune diferită, în derivate indicând locul pe care se găsește o plantație (suf. *-iște*), sau rămășițe dintr'o plantație (cf. Pascu, *Suf.* p. 250). Ultima chestiune ne-a furnizat deci un material cuprinzând sufixe mai ales locale. Pentru a imprima și nota colectivă unor derivate comunicate la ultima chestiune, corespondenții ne dau forma de plural: *cânepiști, clompiști*, etc. (= holde plantate cu cânepă, etc.) Firește, ceea ce afirmăm aci privește numai în linii generale materialul înregistrat. Sufixe caracteristice unor derivate colective sau locale referitoare la una din cele trei categorii de plante se întrebuintează și la formarea de derivate dela nume de plante din celelalte două categorii. Un exemplu tipic în această privință ne oferă soarta norocoasă a sufixului *-iște*, la origine local, și, cum am văzut mai sus, limitat la început la derivarea dela nume de anumite categorii de plante și care azi derivă dela nume de plante din oricare categorie, devenind astfel unul din cele mai productive sufixe românești locale—colective. Având o funcțiune originară inrudită, sufixul *-iș* se bucură de asemenea de mare vitalitate în domeniul derivatelor colective—locale românești, mai ales în paguba

vechiului sufix *-et*, care cu o aparentă singură excepție⁴⁹⁾ își păstrează — alături de funcțiunea colectivă (locală) — facultatea de a deriva numai dela nume de plante cuprinse în categoria chestiunilor 109 și 110 din Chestionar.

-áriu. Funcțiunea mai mult locală decât colectivă — de cele mai multe ori numai locală — a sufixului a luat naștere pe terenul limbii noastre, din aceea în care el exprimă „recipientul“, ca de ex. *blidariu* „dulap de blide“ (ANON. CAR.), „cuiur unde se pun vasele de bucătărie“ (ȘEZ. VII 185, ap. Pascu, *Suf.* 84)⁵⁰⁾ Este curios faptul că în monografia altfel atât de bogată a dlui Pascu derivatele cu acest sufix dela nume de plante lipsesc aproape cu desăvârșire. Singurul exemplu de acest fel pe care-l citează este *feregar* (cf. și *ferigar*),¹ loc unde crește multă *feregă*, (în Banat „regiune (?) acoperită cu ferigă“ (ap. DA. s. v.), înșirat în seria derivatelor care indică „locul unde este conținut primitivul“ (Pascu, *l. cit.*), alături de *cuibar*, *grohotar*, etc. Dar *feregar*, alături de *hălbădicariu* ‘ingrămădire de vreascuri’ (< *hălbădic* „vreasc“, ib.) exprimă în același timp și colectivitatea și locul unde se găsește ea, încât aceste două forme trebuiau înregistrate mai curând alături de „colectivele“ *broscar*, *brotăcar*.⁵¹⁾ Este adevărat că nuanța colectivă de sens i-o imprimă derivatului nu atâta sufixul, cât natura intimă a noțiunii exprimată de radical. Astfel, dacă în *grohotar* ‘loc unde sânt ingrămădite multe pietre’ (ib.), mai exact ‘locul unde pietrișul rezultat din stâncile fărâmițite prin rostogolire la vale e ingrămădit ici-colo pe povârnișul munților’ (< *grohot*), în *bercar(iu)* 89 (< *berc* = în Munții Apuseni „ingrămădire de vreascuri aduse de apă“, „desiș de rugi,

⁴⁹⁾ Este cazul formelor *grănet*, *inet* care însemnează totuși „holde semănite cu grâne s. cu in“.

⁵⁰⁾ *Suf. lat. -arium* în funcțiune locală s'a păstrat și în alte limbi romanice cum se știe, cf. Meyer-Lübke, *Romanische Formenlehre*, Leipzig, 1894, § 468 și G. Giuglea, „*Coincidences et concordances entre le roumain et les autres langues romanes*, III, în „*Langue et Littérature*“ II— 1943, p. 57—64. Pentru funcțiunea lui în limba latină, cf. Stolz-Schmalz, *Lateinische Grammatik*, ed. V, München, 1928, p. 211—212.

⁵¹⁾ În schimb nu avea ce căuta în seria „colectivelor“ *bălegar* (ibid.)

spini, curpeni, etc., în care nu poți pătrunde“), în nt. *Cremă-nariu* (deal și părau) 68 (< *cremene*), în *smidariu* „loc cu *smidă*“ 91, în *fârșariu* „pădure mică“ (propriu zis „lăstărișul dintr'o tăetură mai recentă“) 106, nt. *Țârțariu* 91 (< *țârță* „nisip mărunț“), etc. sufixul are o funcțiune exclusiv locală. În schimb el exprimă și ideea de colectivitate în derivate ca *alunar*⁵²⁾, *arinar(iu)*, *cireșar*⁵³⁾, *curpenar(iu)*, *făgar*, *grânar*⁵⁴⁾, *halângar*,⁵⁵⁾ *murariu* 109 (< *mur*), *răchitar(iu)*, *rugar(iu)*, *sălcar(iu)* (< *salcă*) și *tufari(u)* citate mai sus⁵⁶⁾ apoi în *butucar* „loc despădurit, loc cu *butuci*“⁵⁷⁾ 68, *cetinari* „pădure de *cețină*“⁵⁸⁾ 264, nt. *Leurdariu* 68 (< *leurdă*), nt. *Urzicari* (< *urzică*) din Călnic-Alba. La Iordan (*l. cit.* 211) găsim un nt. *Măzărar*⁵⁹⁾.

-ărie. Sufix cu funcțiune în egală măsură colectivă și locală în unele derivate, rezultat din contaminarea între *-ar(iu)*

⁵²⁾ Redusa întrebuițare a lui *alunar* (< *alun*) — atestat cu sens colectiv-local și de DA s. v. — se datorește omonimiei cu *alunar* (< *alună*) (cf. DA. s. v.), unde sufixul are altă funcțiune. Pentru funcțiunile multiple ale sufixului, cf. Pascu, *l. cit.* 79–93 și Al. Graur, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929, p. 66, 68, 90, 91.

⁵³⁾ Tot omonimia cu *cireșar* (< *cireașă*) a stânjenit și răspândirea derivatului în care funcțiunea sufixului e colectivă-locală.

⁵⁴⁾ *Grânar* are aci sensul de „locul unde se găesc holdele de grâu. grânele“, sens necunoscut dicționarelor noastre.

⁵⁵⁾ DA. s. *halângă* dă derivatului sensul special de „paviți sau pruni prea încurțați“.

⁵⁶⁾ Formelor a căror răspândire geografică am arătat-o mai sus nu le mai indicăm locul de unde se atestă.

⁵⁷⁾ Forma *butucar* ne era cunoscută din Bucovina (cf. DA. s. *butuc*), dar numai ca nomen agentis.

⁵⁸⁾ Singurul derivat colectiv-local dela *cețină* care se cunoștea până acuma era *ceținiș* = pădure tânără de brad (în Munții Apuseni), cf. DA. s. v.

⁵⁹⁾ D. Iordan (*l. cit.*) explică numele topic *Măzărarul* (din Argeș) dela apelativul *măzărar*, numele unei insecte „Erbsenkäfer (Bruchus pisi)“, deci „gărgărița de mazăre“ (cf. Sim. Fl. Marian, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile Românilor*, Buc. 1903, p. 84, cf. și *Jahresbericht* XII, p. 129). În nordul Transilvaniei derivatul corespunzător ca sens lui *măzărar*, „loc semănat cu mazăre“ (dela care provine nt.), este *măzăriște* s. *măzăriștină* (com. VAIDA, cf. indicația bibliografică completă în DA, la Bibliografie).

și *-ie*, este din cele mai productive în formarea prin derivare a apelativelor topice, fără ca, totuși, să alcătuiască în vreo regiune o arie lingvistică unitară. Derivatele cu acest sufix ne oferă într'adevăr un mare număr de apelative topice provenite dela nume de plante — *prunărie* este, cum am văzut, cel mai răspândit, deși sporadic și el —, dar aceste apelative nu se oglindesc aproape deloc și în toponomastică. Numele topice provenite dela asemenea apelative lipsesc la noi aproape cu desăvârșire, ceea ce e un indiciu că fuziunea completă a celor două sufixe — în *-ărie* ca sufix autonom — este de dată relativ recentă și numai în derivate dela numele unor anumite categorii de plante. Intr'adevăr nu putem să nu ne îndoim adesea dacă unele forme în *-ărie* sunt derivate cu acest sufix, sau dacă ele rezultă din forme ca cele citate mai sus, în *-ar(iu)*, prin adăugarea ulterioară a sufixului *-ie*. Cu una din aceste două posibilități am putea să avem de a face în forme ca *aninărie*, *arinărie*, *cireșărie*, *crumpărie* (cf. *crumpă* și *crumpen*), *curpărie*, *făgărie*, *grânărie*, *răchitărie*, *rugărie*, *sălcărie*, *tufărie*, apoi în *acațărie*⁶⁰) 149 (< *acaț* = „salcâm“), *harbu-zărie*, *frăsinărie*, *nucărie*⁶¹) *păltinărie*, *plopărie*, *perjărie*⁶²), *prunărie*, *rogozărie*, *sălcierie* (< *salcie*), *trestărie*. În *cânepărie* (*cânișărie*), *cartofărie*,⁶³) *dujerie* 894 (< *duji* < *duzi*, plur. *luji dud*), *inărie*, *piciocărie*, *stuhărie*⁶⁴) 394, 424, 426, (< *stuh*) avem însă cu siguranță derivate directe cu sufixul *-ărie*. Toate acestea au un înțeles local. Funcțiunea primitivă a sufixului în derivatele de acest fel era cea locală. Ulterior numai, prin derivarea dela nume de plante ca *arin*, *cireș*, *curpen*, *fag*, etc., după analogia derivatelor dela aceleași radicale cu

⁶⁰) Menținerea lui *a* (neaccentuat) din *acațărie* se explică prin influența lui *acaț*.

⁶¹) Cunoaștem un derivat *nucărie* (< *nucă*) = „mulțime mare de nuci (fructe)“.

⁶²) Pascu (*Suf.* 186) greșit derivă forma din *perjă*. Radicalul este *perj* = prun. A. Scriban (*Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939) ne dă sensul „mare număr de perji“.

⁶³) Data recentă a derivatului, ca de altfel a radicalului însuși, o vedește menținerea lui *a* neaccentuat netrecut la *ă*.

⁶⁴) Scriban (*Dicf.* s. v.) ne indică sensul: „desiș de stuf. trestii“.

sufixe prevalent colective (ca de ex. *-et*, *-iș*), formele în *-ărie*, au început să aibă și o nuanță de sens colectivă. Așa se explică de ce în localitățile din care ni se comunică derivate cu suf. *-ărie*, formele în *-et* sau în *-iș* sunt destul de rar întrebuințate și numai în derivarea dela puține nume de plante.

Ni se semnalează (o singură dată, fără să ni se indice accentul tonic) forma *salcarie*, care prezintă fonetismul $\grave{a} > a$ și nu un derivat cu un sufix *-ărie*.⁶⁵⁾

-eăță. Sufix cu funcțiune locală, întrebuințat rar și numai în derivate dela *grâu* și *in*. Il găsim în forma de plural, *grânețe* (dela sing. *grâneăță*)⁶⁶⁾ și *grânațe* (dela sing. *grânaț*)⁶⁷⁾. După analogia acestuia din urmă, avem apelativul *inaț*, în nt. *Păr. Inațelor*, iar după modelul lui *fâneț* (pentru *fânaț*)⁶⁸⁾ cunoscut alături de *fâneăță* (poate analogic, după *verdeăță*, *negureăță*), a rezultat forma *ineț* (spre deosebire de *ineață* care are un sens cu totul deosebit, cf. DA. s. v.). Din două puncte vecine ni se relatează, cum am văzut mai sus, *inăție* care prezintă, probabil, o rostire dialectală, *inație* pentru *inațe* — formă de plur. alături de *inață*, (cf. totuși nt. *Inață*, în Feleac⁶⁹⁾ — și nu schimb de sufix, cum avem în *iniță* (*inițe*).

-ét. Este cel mai caracteristic sufix colectiv-local românesc, atestat în apelative topice derivate dela nume de arbori și într'un mult mai mare număr de nume topice. Nu este însă, azi, și cel mai productiv. Din contră, el apare productiv și nu

⁶⁵⁾ Alte derivate cu *-ărie* în funcțiune locală, cf. Pascu, *Suf.* 183 și 184; în funcțiune colectivă, 56, 185—186.

⁶⁶⁾ După DA. s. v. pentru explicarea formei *grâneăță* trebuie să o pornim dela lat. **granicia*, plur, lui **granicium*.

⁶⁷⁾ DA. și CDDE 764 presupun ca etimon o formă *granaceus*, -*rum*, căci numai aceasta justifică și arom. și megl. *gârnaț,-ă* „de grâu”. Cf. și Capidan, *Meglenoromânii*. II. p. 146.

⁶⁸⁾ După DA. forma *fâneț* rezultă din lat. **fenicium*, cu plur, **fenicia* de unde *fâneăță*, în opoziție cu Giuglea care (în „Langue et Littérature”, II, 37—38) consideră aceste forme ca secundare (ultima în analogie cu *verdeăță*).

⁶⁹⁾ Cf. G. Giuglea, în „Geopolitica și Geoistoria” III, p. 21.

prea constant numai în derivate dela a n u m i t e nume de arbori, mai ales în derivate dela *brad*, *fag* și *frasin*; și aici însă în concurență cu *-iș* sau cu *-iște* care se generalizează în paguba lui *-et*. Comparând extensiunea geografică a sufixului din toate derivatele care-l atestă ne dăm seama imediat că el e viu, în apelativele topice, numai în regiunile deluroase și muntoase, și mai ales, cum e și natural, în zonele mai păduroase. Răspândirea și frecvența lui e mult mai întinsă însă dacă ținem seama și de numele topice rezultate din apelative de acest fel. Această constatare ⁷⁰⁾ ne arată că circulația actuală a sufixului *-et* e în scădere, pretutindeni. Intr'adevăr, după cât am putut constata pe baza materialului inegal și incomplet ce ne stă la dispoziție, ariile actuale de răspândire a sufixului în apelative se prezintă în forme de insule, izolate una de alta. Chiar în cuprinsul acestor insule se găsesc la rândul lor goluri în care se remarcă prezența altor sufixe cu o funcțiune identică. Pentruca să ne dăm seama și mai bine despre felul cum acest sufix moștenit iese încet-încet din circulație, reproducem, la întâmplare, din comunicările cele mai complete, câteva indicații: în punctul 20 (Feneș-Banat), din 15 forme derivate dela diferite nume de plante, numai 3 cuprind sufixul *-et*: *brădet*, *paltinet* și *ruget*; în punctul 89 (Stejar-Arad, regiune păduroasă!) din 20 de apelative diferite numai *brădet* cuprinde sufixul nostru; în punctul 106 (Curechiu-Hunedoara, regiune muntoasă și păduroasă) din 14 apelative se atestă numai două (*făget* și *brădet*, cf. și nt. *Cornet*). Cam aceeași situație o arată și răspunsurile din punctele 161 (Șoarș-Făgăraș), din 371 (Câmpulung-Bucovina), 550 (Siliștea-Neamțu), etc. Insuficiența funcțională a lui *-et* o arată mai ales cazurile când în două localități învecinate un același apelativ apare derivat cu sufixe diferite. Am citat mai sus (p. 65) câteva exemple de derivate dela același radical, existente în aceeași localitate, care confirmă și mai mult afirmația noastră.

O imagine mai clară asupra răspândirii și asupra

⁷⁰⁾ Cf. I. Jordan, *Rum. Top.* p. 153 s. v., unde ni se dă o listă bogată de toponimice derivate cu sufixul *-et*.

vitalității actuale a sufixului *-et* vom avea numai după ce se vor publica în întregime rezultatele obținute cu anchetele pe teren în vederea ALR. Până atunci ne mulțumim să expunem aci materialul (în mare parte cunoscut) de care dispunem: *alunet*⁷¹⁾, *arinet*, *brădet*, *cărpinet* 86 sau *cărpenet* 302, *ceret* 86, nt. *Cerăt* 299, cf. și nt. *Ceratoaia* „deal acoperit cu stejari⁷²⁾ 89, nt. *Cornet* 106, 299, nt. *Cornete* (plur.) 66, nt. *Dosu Corneților*⁷³⁾ 66, *curpenet*, *făget* (*făgăt*), *frăsinet* (*frăpșănet*, *frăpșănet*, etc.), *goronet*, *nucet* (*nucăt*), *păltinet*, *plopăt*, *pomăt* 264, *prunet*, *ruget*, *sălcet*, *socet*, și nt. 110, nt. *Socet* 264, *stejăret* (*stejeret*, *stânjeret*), *tufet* (*tufăt*). Prin analogie cu acestea avem și *grânet*, *inet*.⁷⁴⁾ Puține alte exemple și la Pascu (*Suf.* 32). Sufixul e cunoscut, dar e puțin productiv, și la Aromâni⁷⁵⁾ și la Megleniți.⁷⁶⁾

-ie. Sufix colectiv local, întrebuințat, după informația pe care o avem, numai în trei derivate, atestate fiecare din câte un punct izolat: *cireșie*, *stejărie* (*stăjărie*), iar după analogia acestora, prin schimb de sufix, *-éiu* cu *-ie*, *ceretie* „pădure mică” 106, din *cereteiu* = tufiș (în Bucovina, cf. DA. s. v.). Cunoscut și la Aromâni⁷⁷⁾ cu aceeași funcțiune, nu poate fi despărțit de slav. *-ije* (*-ije*): *borje* „pinet” (< *bor*, „pin”),

⁷¹⁾ E relativ rar atestat, fiindcă e omonim cu *alunet* (< *alună*) = mulțime de *alune*. Cf. mai sus, s. „alun”, observația corespondentului.

⁷²⁾ Indicația corespondentului este explicabilă, căci „cerul” se confundă adesea cu „stejarul”.

⁷³⁾ Totuși, după dicționare, pluralul ar fi numai în *-uri*. În Oltenia și Banat *cornet* are și sensul de „deal pietros, acoperit cu măracini” (cf. Scriban, *Dicț.* s. v.).

⁷⁴⁾ Nici una din aceste două forme nu ne era cunoscută.

⁷⁵⁾ Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân.* Acad. Rom., Studii și Cercetări, XX, Buc. 1932, p. 515.

⁷⁶⁾ Atestat la Megleniți în *brădet* „locul unde au fost brazi”, azi numai ca nt. (Th. Capidan, *Meglenoromânii I. Istoria și graiul lor.* Acad. Rom., Studii și Cercetări, VII, Buc. 1925, p. 189 și Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* I. București, 1938, p. 121).

⁷⁷⁾ Cf. Capidan, *Aromânii*, p. 516 îl explică din grecește, ca și Pascu, *Suf.* 384.

briješće „ulmet“ (< *brijest*), *kamenje* „grohotiș“ (< *kamen*), etc.⁷⁸⁾

-ime. Sufixul cu funcțiune colectivă, ca și în dialectul meglenit, e atestat numai sporadic, din nord-vestul Munteniei și din Țara Hațegului, în derivate ca *nucime*, *rugime* și *stejărime*. Avem de a face cu o urmă a colectivului *-ame* (< lat. *-a men*) — cunoscut în Banat, Oltenia și la Aromâni⁷⁹⁾ — substituit cu *-ime* (< lat. *-i men*), formă mai generală la noi, indicând însă o colectivitate de ființe⁸⁰⁾ cași *-ame* în regiunile amintite.⁸¹⁾

-ină. Sufix colectiv-local, cunoscut și dialectelor sud-dunărene,⁸²⁾ deci vechiu la noi, și atestat în *făgină*, *mălăină*⁸³⁾, *miriștină*, 273, *rugină* 299 (< rug). Il întâlnim apoi în combinație cu sufixul sinonim *-iște*, în forma compusă *-iștină* (și *-ăștină*): *baraboșiștină*,⁸⁴⁾ *cucuruzăștină*,⁸⁵⁾ *rogozaștină*,⁸⁶⁾ fără ca aceste derivate să-și modifice sensul.

-iș. Foarte frecvent sufix colectiv-local, întrebuințat — în concurență cu *-et*, — la derivarea apelativelor dela nume de arbori: *Afiniș* 106, *aluniș*, *ariniș*, *cărpeniș*⁸⁷⁾ 149, *cărpieniș* 386, nt. 356, *carpiniș* 394, nt. *Copăciș* 302, *curpeniș*,⁸⁸⁾ (*cur-*

⁷⁸⁾ Cf. A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, I. Heidelberg, 1914, § 515; același în *Gramm. der altbulg. Sprache*, Heidelberg, 1919, § 71 și Wondrák, *Vergl. slavische Gramm.* I, Göttingen, 1924, p. 510.

⁷⁹⁾ În arom. *alunami*, *frăpsinami*, *prunami*, etc. Pascu, *Suf.* 16.

⁸⁰⁾ După Pascu (*Suf.* 142), indică „locul unde se găsește o plantație“, iar după Th. Capidan (*Meglenoromâni, I. Istoria și graiul lor*. Buc. 1925, p. 190) are numai o funcțiune colectivă.

⁸¹⁾ Cf. Pascu, *Suf.* 15.

⁸²⁾ Ibid. 206-112, Th. Capidan, *Arom.* 516, același, *Meglenorom.* 190, Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, III, p. 77.

⁸³⁾ Inregistrat și de DA. s. v. (manuscris!)

⁸⁴⁾ Cf. și *cânepiștină*, *curechiștină*, *mălăiștină*, în DA. s. v.

⁸⁵⁾ Cf. și DA. s. v.

⁸⁶⁾ Nu ne putem explica tecerea *-iștină* > *-ăștină*.

⁸⁷⁾ Cunoscut cu sensul de „pădurice de (sau partea din pădure plină cu) carpeni mici și deși, deșiș de curpeni (tineri)“. DA. s. *carpen*.

⁸⁸⁾ Sensul cunoscut: „deșiș prin care abia poți trece din cauza mlădișilor ce cresc în toate direcțiile“. DA. s. *carpen*.

piniș), *goruniș*, *mestecăniș* 264, nt. 362, *păltiniș*, *pălținiș*,⁸⁹⁾ *plopiș*, *răchitiș* (*răchițiș*)⁹⁰⁾, *stejăriș* (*stejeriș*, *stăjăriș*), *tufiș*, sau dela numele altor plante care cresc în colectivitate, ca în *muriș* (< mur) 175, *păpuriș* 376, 592, *rugiș*, *smeuriș* 270, (< smeur), *trestiš* (*trestiuș*). O funcțiune mai mult locală are sufixul în *cânepiș*. După analogia acestora de mai sus, sufixul *-iș* a înlăturat pe *-et* în derivate ca: *brădiș*, *făgiș*, *frăsiniș*, *pruniș*.

Sunt în special interesante formele analogice care cuprind acest productiv sufix: după analogia lui *mestecăniș* — rostit probabil *mestecaniș* —, avem *bradaniș*, *faganiș*. De asemenea, după analogia lui *stejăriș*, sau prin schimbul celui de al doilea element (*-ie*) al sufixului compus *-ărie*, cu *-iș*, au rezultat *făgăriș*, *plopăriș*, *rugăriș*, *stuhăriș* 102, iar după modelul lui *ariniș*, *cărpiniș*, *frăsiniș*, *păltiniș*, etc. s'au format *ruginiș*, *sălciniș*. Toate aceste pseudosufixe, *-aniș*, *-ăriș* și *-imiș*, sunt atestate numai sporadic.⁹¹⁾

-iște (-iște).⁹²⁾ Este fără îndoială sufixul care se bucură de o răspândire și de o frecvență din ce în ce mai mare, pretutindeni. În unele puncte (ca de ex. 91, 109, 136) este singurul sufix colectiv local în us, după informația ce o aveam. Cunoscut și frecvent și la Aromâni⁹³⁾ și la Megleniți⁹⁴⁾, avea la

⁸⁹⁾ Derivat dintr'o formă de plural, analogică, *păltini* (cași în *pieplini*, regional, dela sing. *pieptine*, cf. S. Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937, p. 277).

⁹⁰⁾ Derivat dela forma de plural, *răchiți*.

⁹¹⁾ Numeroase alte apelative derivate în *-iș* se găsesc înregistrate de Pascu (*Suf.* 353—354), iar o listă lungă de nume topice de același fel, la Jordan (*Rum. Topon.* 156—162). — Găsim și la Pascu (*l. cit.* 353) un derivat analogic: *tuferiș* (după *stejeriș*), pe care dânsul îl derivă însă din *tufar*.

⁹²⁾ Am arătat mai sus, că, din nenorocire, corespondenții noștri n'au indicat locul accentului tonic al cuvântului. Din pricina aceasta nu putem avea siguranța dacă se accentuiază *baraboîște*, *grăniște*, *miște*, *orziște*, *trifoiște*, *brădiște*, *făgiște*, *pruniște*, etc., sau *baraboiște*, *grăniște*, *iniște*, *orziște*, *trifoiște*, *brădiște*, *făgiște*, *pruniște*, etc. Cf. și mai sus, p. 10 nota 2.

⁹³⁾ Cf. Th. Capidan, *Arom* 517.

⁹⁴⁾ Idem, *Megl.* 191.

început — ca și slav. *-iște* din care provine — funcțiune locală. Această funcțiune o are și azi, căci de obicei indică „locul pe care se află o plantație“ sau „locul cu rămășițe dintr'o plantație“⁹⁵). Iată asemenea apelative derivate: *baraboiște*, *barabuliște*, *cânepiște*, *clompiște*, *colompiriște*, *croimiriște*, *crumpeniște* (*crumperiște*, *crumpiriște*), *cucuruziște*, *curechiște* 13, 139, (*curcchiști* 66), *grumbiște*, *grumiște* *grânuște*, *iniște*, *mălăiște*, *orziște*, *păpușoiște* (*țapășoiște*, *pașșoiște*, *popșoiști*), *porumbiște*, *săcăriște* (și nt.) 68, *trafoiște* (= *trifoiște*) 132, toate însemnând deci „locul unde se găsește sau unde a fost plantația“ indicată de radical. După analogia acestora, s'au format și *ciucălăiște* 542, *curpeniște*, *lujăriște* 136, *rogoziște*, *rugiște* 250, *tuleiște* 137, 250, 832. Prin extensiune, dela toate acestea, avem apoi și derivate dela nume de arbori: *aluniște*, *ariniște*, *brădiște* (*bradiște*, accentul?), *cireșiște* (*ciriște*)⁹⁶, *făgiște*, (*fagiște*, accentul?), *frăsiniște*, *goroniște*, *nuciște*, *răchiște* (< *răchitiște*), *păltiniște*, *plopiște*, *pruniște*, *sălciiște*, (*salciște*, accentul?), *stejăriște* (*stejarăște*, accentul?) în care se implică și o nuanță de sens colectivă, alături de cea locală.⁹⁷)

Vitalitatea sufixului a produs și de data aceasta fenomene de analogie: după modelul lui *crumpeniște*, *lujăriște*, *săcăriște*, *stejăriște* s'au format *piciocăriște*, *plopăriște* și *pomăriște* 101, dacă nu cumva avem de a face și aci cu un schimb al celui de al doilea element al compusului (*-ăr*)-ie (cf. *piciocărie*, *plopărie*) cu (*-ăr*)-iște. După analogia lui *câniști* (= *cânepiște*) a rezultat forma *inchiște*, iar după *barabuliște* avem *inuliște*. Interesante sunt *pruniniște* și *sălciniște*, formate supt influența lui *crumpiniște* (cf. *crumpă* și *crumpenă*), alături de *aluniște*, *ariniște*, *frăsiniște*, *păltiniște*, etc.⁹⁸)

⁹⁵) Pascu, *Suf.* 250—251.

⁹⁶) Cf. nota 25.

⁹⁷) O asemenea nuanță de sens colectivă au primit mai pe urmă și forme ca *ciucălăiște*, *curpeniște*, *lujăriște*, etc.

⁹⁸) Și alte exemple se găsesc la Pascu (*Suf.* 250—251, 252), iar multe nume topice cuprinzând același sufix, la Iordan, *Rum. Top.* 162- 167.

2. CEVA DESPRE SUFIXUL -AT, -ATA ÎN TOPONOMASTICA NOASTRĂ

În importanța sa lucrare de toponomastică românească, d. Iorgu Iordan⁹⁹⁾ a atras atențiunea asupra unei categorii de nume locale de origine adjectivală derivate su sufixul -at, -ata (*l. cit.* p. 174—177). Distingând din șirul acestora grupul „extrem de interesant” al derivatelor dela nume de plante, ca *Brusturata, Ceratul, Conduratul, Corneata, Lăpușata, Păltinată*, etc., citează alături de ele și altele, identice ca semnificație primitivă, dela nume de insecte, păsări, animale, ca de ex. *Albinata, Cocorata, Ursați*,¹⁰⁰⁾ sau chiar dela alte nume comune, ca de ex. *Căsata* (< casă). Toate acestea au la ori-

⁹⁸⁾ Iorgu Iordan, *Runnänische Toponomastik*, Teil I, Bonn-Leipzig, 1924, Teil II—III, ibid. 1926.

¹⁰⁰⁾ După d. Iordan (*l. cit.* 177) nt. *Ursați*, cu diminutivul *Ursăței* (din Gorj), ar deriva din *urs*, resp. din **ursat* în înțeles primitiv de „(loc) cu (mulți) urși”. Inclinaș totuși să credem că ne găsim în fața unui nume local provenit dela o poreclă dată locuitorilor, ca și în cazul toponimicelor *Adunați, Afumați, Afurșiți*, etc. Sensul primitiv al numelui topic era acela de *ursiți* (< *ursi* „a meni soarta cuiva”, despre ursitoare), atestat și sub forma *ursat*. Într’adevăr, verbul *a ursi* e atestat și încă des, și sub forma *a ursa*. Iată câteva exemple: *Prin jașiți poporul înțelege un fel de insect urit... trimis de vrăjitori să să intre în donița cu apă, ca, când va bea cei din casă, să intre în ei și atunci cel ursat moare.* (Dâmbovița). H. IV. 77 (cf. abrevierile în DA.). *Să te duci din vad în vad, Din sat în sat, Până unde o fi scrisa și orânda* (curătoria) *ursat*. (Vâlcea). MAT. FOLC. 688. *Ursita mea de ursători ursată...* (Mehedinți). ib. 692. *Să cătați ursitul meu Ce mi-i dela Dumnezeu, Ce-i de Dumnezeu ursat, De buni oameni îndemnat.* (Storojineț). MARIAN, V. 22. *Eu nu leg parul, Ci-mi leg ursitul, De trei ursite ursat Și de Dumnezeu dată.* (Rădăuți) id. SERB. I., 124. *Sufletul omului... se duce la locul unde e ursat.* (Dolj). GOROVEI, CR. 313. *E ursată toată casa să-i ducă [balaurului] pe fiecă zi un copi’, să-l mănânce.* (Mehedinți). RADULESCU-CODIN, L. 18. *Așa suntem noi urșati, să ne mănânce lupul.* (Muscel). id. 63; cf. și PAMFILE, DUȘM. 15 (din Dolj), N. G. TISŢU, B. 316 (din Buzău), CIAUȘANU, V. (din Vâlcea), etc. Astfel aria de răspândire a formei *ursa* e mai mare decât aceea precizată de TDRG: Oltenia și Transilvania (?) și decât aceea fixată de d. Iordan (cf. „Bul. Inst. de Filologie Al Philippide”, II—1935, p. 63): Transilvania, Oltenia și Muntenia, căci se găsește și în Bucovina. În Moldova (și în Transilvania, după cât știm) se cunoaște numai forma *ursi*. În Moldova e cunoscut nt. *Ursita*, sat în jud. Iași

gine sensul de loc unde se găsește din abundență lucrul exprimat de radical, „locul acoperit cu . . . s. bogat în . . .“. Având în vedere acest sens, gândul ne duce imediat la seria mai săracă de altfel, dar apropiată și ca formă, a derivatelor în -it, -ită (-it, -ită), ca de ex. *Bojorîta, Brăditul, Cornitul, Gornitul* (< bujor, brad, corn, goron) pe care d. Iordan le tratează totuși deosebit¹⁰¹), considerându-le rezultate din presupuse forme participiale, **bojorit*, **brădit*, etc., în sens de „acoperit cu . . .“. Impreună cu derivatele dela nume de plante, vietăți, etc., discută în schimb formațiunile cu același sufix, dar cu semnificație deosebită — căci -at(a) nu mai indică de astădată „locul“ unde se găsește ceva din belșug, ci „aspectul“ caracteristic al locului —: *Adâncata (Adâncatul), Căciulata (Căciulatul), Cernata (Cernatul), Fundata, Glâmbocata, Gurguiata (Gurguiatul), Ostratul*, ș. a., derivate din adjective sau din substantive și foarte apropiate ca înțeles primitiv de *Ascuțita, Cernitul, Negrita, Scobita*, ș. a., provenite din participiul trecut adjectival. Nici N. Drăganu,¹⁰²) care a adunat din documente și din alte izvoare referitoare la diferite regiuni și a îmbogățit listă unor asemenea formațiuni topice, nu făcea o distincție între ele după funcțiunea sufixului: alături de *Ceratul* (l. cit. p. 106, nota 2) și de *Păltinata* (p. 480), dânsul menționa, fără să explice mai de aproape: *Detunata, Fundata, Picuiata; Pârlița, Pojorîta, Sărata, Tunata, Vișorîta* ș. a., sau chiar alte toponimice identice ca formă, dar provenite în toponomastică dela porecle sau dela nume de persoane sau dela nume de animale: *Bălțata, Căiata, Cercelatu, Lupatul, Mușata*, ș. a. (ib.).

Socotim că pentru a lămuri funcțiunea semantică originară a elementelor din care au provenit numele topice ca cele de mai sus și pentru a preciza valoarea sufixului -at(a), e necesar să se examineze întreagă (sau aproape toată) seria

¹⁰¹) G. Pascu, *Sufixele românești*, p. 180 citează ca derivate „colective“ cu sufixul -it formele *căpřit* „turmă de capre“ și (din Mold.) *tinerit* = tineret.

¹⁰²) N. Drăganu, *România în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*. Academia Română. Studii și Cercetări, XXI. București, 1933.

derivatelor din această categorie pe care le atestă toponomastica noastră și pe care le cunoaștem deocamdată.

* * *

Se știe că în românește sufixul -at(ă) rezultă în cea mai mare parte a cazurilor din terminatiunea participiului trecut latin al verbelor de conjugarea I, -at u s¹⁰³. Încă în limba latină (în special în latina vulgară) sufixul și-a lărgit sfera funcțională, devenind și denominal (cf. *barbatus* < barba, *coronatus* < corona, *dentatus*, < dens, etc.),¹⁰⁴ menținându-și această facultate derivativă — și încă pe o scară întinsă — în limba română (cf. *buzat*, *urechiat*, *ciumat*, etc.), ca și în celelalte limbi romanice¹⁰⁵). Numele topice dela noi cuprind, de asemenea, în unele cazuri, și un sufix adjectival slav, -atu, ne-productiv azi în românește¹⁰⁶), dar viu în limbile slave, (cf. srb. *bradat* „bărbos“ < *brada* „barbă“, *glavat* „cu capul mare“ < *glava* „cap“, *kosat* „cu părul lung“ < *kosa*¹⁰⁷), cf. (v.) bulg. *krilat* „cu aripi“ < *krilo* „aripă“¹⁰⁸) și binecunoscut în toponomastica și în antroponomastica slavă, (cf. nt. srb. *Grūmovata*, *Grūmovatica* < *grum ŭ* „fruticetum“, rut. *Bahnovate* < *bagn o* „palus“, *Mochnate* < *m ŭ ch ŭ* „muscus“, etc.¹⁰⁹), nume de persoană: bulg. *Crūnat* < *č r ŭ n ŭ* „negru“, cf. rom. *Cernat*; srb. *Mijat*, *Milat*, *Rogat*, *Vujat*, etc.,¹¹⁰) *Bulat* (și în rom), *Jurat*, etc., și în derivate cu sufixul compus: *Buratovic*, *Si-*

¹⁰³) Cf. Karl Löwe, *Die Adjektivsuffixe im Dakoromanischen*, in „Jahresbericht“, XXVI—XXVIII, p. 22—26.

¹⁰⁴) Cf. Stolz-Schmalz, *Lat. Grammatik*, ed. V, München, 1928, p. 227—228.

¹⁰⁵) W. Meyer-Lubke, *Grammatik der rom. Sprachen*, II, § 476.

¹⁰⁶) Se pare totuși că s'au format pe teren lingvistic românesc nt. derivate *Glâmbocata* < v. bulg. *glŭbokŭ*, nt. sl. **Glŭboka* (Iordan, 176 și Petrovici, în „Dacoromania“, X, 235), cf. și forma nt. *Glâmbo(alca)*, după analogia nt. *Adâncă-Adâncata*; apoi *Ostratul* < bulg. *ost(ŭ)rŭ* „ascuțit“ (Iordan, 176), alături de nt. *Ostra*, după modelul nt. *Ascutita*.

¹⁰⁷) Cf. A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroat. Sprache*, I, § 524.

¹⁰⁸) Idem, *Gramm. der altbulg. Sprache*, Heidelberg, 1919, p. 93.

¹⁰⁹) Cf. Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*. Heidelberg, 1927, p. 211,

¹¹⁰) Ibid., p. 10.

matavic, Vukatić ș. a.¹¹¹). Identitatea de formă și asemănarea între funcțiunea sufixului nostru moștenit -at, -ată și a celui slav -at ũ, ambele adjectivale și denominative, îngreuiază puțința de a le distinge în cazul multor nume proprii dela noi. Singurul criteriu mai sigur de a identifica sufixul slav ni-l oferă numai cazurile în care avem de a face cu un radical slavon neatestat în graiul nostru comun, deci numai în derivatele împrumutate aidoma din limbile slave: *Cernata, Cernatul, Cernați* (Iordan, 175)¹¹² < bulg. čr ũ nat, *Chiscovata* (Iordan, 175), < bulg. kiska < kyta etc.¹¹³).

* * *

Este remarcabil în toponomastica noastră numărul toponimicelor rezultate din forma participiului trecut în funcțiune adjectivală. Cele mai multe sunt la origine calitative topice propriuzise, referitoare la însușirea solului, la poziția, la configurația, sau la aspectul topic caracteristic al locului (sau al apei). Astfel de toponimice sunt: *Arsa, Arsul, Arsele* (Iordan, 35) < ars, -ă (despre o pădure nimicită prin foc s. și despre un munte, o coastă, etc.), *Tăcuta* (Iordan, 117) < tăcut, -ă (despre o vale, etc.), sau altele, mai numeroase, provenite dela verbe de conjugarea a IV-a: *Ascușitul* (deal, Costăchescu, *Doc. Bogdan*,¹¹⁴) 364,¹¹⁵ *Ascușita* (Iordan, 35) < ascușit, -ă (despre un pisc, o stâncă), *Cernitul* (ib. 224) < cernit, -ă (despre un pârâu s. despre un lac), † *Clădita-mare*, ∞ *mică* (munte, cf. Costăchescu, *Doc. Bogdan*, 391,

¹¹¹) Cf. Maretić, în „Rad“, LXXXII, p. 95, ap. Drăganu, *l. cit.* 480, nota 1.

¹¹²) Numelor topice pe care le înregistrează lucrarea d-lui Iordan nu le mai indicăm județul în care se găsesc.

¹¹³) Evident, nu pot intra aci în discuție numele topice provenite dela nume de persoane slave, devenite nume topice, ca: *Bălata* (Hunedoara), *Călata* (Drăganu, *l. cit.* 434), *Galata* (ib. 280–281), *Molovata* (Orhei) < m al ũ „parvus“, etc.

¹¹⁴) M. Costăchescu, *Doc. moldovenești dela Bogdan Voevod* (1504–1517), București, 1940.

¹¹⁵) M. Costăchescu, *Doc. moldovenești înainte de Ștefan cel Mare* vol. I, Iași, 1931, vol. II, Iași 1932 va fi prescurtat: Costăchescu, *Doc. mold*

395), † *Impușita* (fântână și vale în jud. Covurlui, cf. I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel Mare*, II. 39–40), † *Fântâna-impușită* (Costăchescu, *Doc. Bogdan*, 42), *Impușitul* (Iordan, 38) < impușit, -ă, *Negrita* (ib. 132) < innegrit, -ă (despre o vale s. despre o stâncă), *Neștiuta* (ib. 116) < neștiut, -ă (despre o vale), *Pârlita*, *Pârlitul* < pârlit, -ă (despre o coastă s. despre un munte), *Pojorîta*, *Pojârîta* (cf. „Balkan-Archiv“ I, 26), *Pojerîta*, (o vale, a. 1481, 1495, cf. Bogdan, *l. cit.* I 255, II 59), *Pojor(i)ta* (în Făgăraș) < *pojărit, -ă < *pojări < pojar „foc“ (Iordan, 127), cf. Arsa, Pârlita; *Scobita* (ib. 39) < scobit, -ă (despre o coastă sau despre o stâncă), *Viforîta* (ib. 280), etc.

Iată acuma și forme provenite dela verbe de conj. I: *Afânata* (Vaslui) < afânat, -ă = (mai ales despre sol, în opoziție cu „îndesat“) ‘rar în structură, puțin compact, puțin îndesat’ (DA. s. afâna(t)); deci: ‘terenul fărîmicios în care sapa, plugul, etc. intră ușor’; *Alțatul* < (în)ălțat, -ă, în rostire dialectală (în)alțat, -ă (Iordan, 132); *Căcata*, numele unei văi < căcat, -ă (ib. 133), în înțeles de „(vale) aproape totdeauna turbure, (vale) care când plouă cât de puțin se turbură în brun deschis“; *Cârligata* (Iordan, 176) < (în)cârligat, -ă (despre vale, cărare, etc., cf. DA s. v.); *Cucuietu* (Putna) < cucuiat, -ă (= cocoșat); *Detunata*, numele cunoscutului munte, cu povârnișurile abrupte, din Munții Apuseni și *Tunata* (nt. atestat din sec. XIII în regiunea Somogy, în Ungaria, cf. Drăganu, *l. cit.* 135) < (*de)tu nat, -ă (< lat. (de)tono, -are „donnere“) ¹¹⁶⁾, cf. și nt. *Trăsnita* (despre o stâncă); *Fundata* (Iordan, 176; și în jud. Brașov, numită odinoară *Afundata*, cf. *Răsp. la Chestionarul IV/272*) ¹¹⁷⁾ < a fundat, -ă (după Iordan, 37: (în)fundat, -ă, cu sensul primitiv de „așezat în fundul unei depresiuni, în susul sau la izvoarele unei văi“, cf. și nt. *Fundoaia*), *Gurguiata*, *Gurguiatul* (Iordan, 176)

¹¹⁶⁾ Cf. Gustav Kisch, *Siebenburgen im Lichte der Sprache*, în „Archiv des Vereines für siebenb. Landeskunde“, XLIV N. F, Sibiu, 1929, p. 65 și Drăganu, *l. cit.*

¹¹⁷⁾ Răspunsurile la *Chestionarul IV (Nume de loc și nume de persoană)* Muzeul Limbii Române, Cluj, 1930), în manuscript.

< gurguiat, -ă (cf. DA. s. gurguiu); *Inșiratele*, numele colectiv a trei coline vecine, așezate în rând, una după alta, în Ialomița, (ap. Iordan, 37) < inșirat, -ă; *Râmata* (Vâlcea) < râmătat, -ă (< râmă, despre porci¹¹⁸); *Luminata*, moșie, pârâu (cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, Indicele) < luminat, -ă (despre o poiană s. despre o vale, cf. *luminiș*); *Rățezatu* (Hunedoara) < rătezat, -ă (despre un munte cu vârful plan); *Săpata* (Dolj) < săpat, -ă, *Sărata* < sărat, -ă (despre o apă sau despre o regiune), *Surpatele* (Iordan, 17) < surpat, -ă (despre un mal, despre o coastă, despre o stâncă, etc.), *Turbatu* (Vlașca), *Turbata*; pârâu, moșie, (cf. Costăchescu, *Doc. mold.* I, 16, 18, 124), *Măn. Turbatului* (id., *Doc. Bogdan*, 32) < turbat, -ă (despre un pârâu vijelios, tumultuos; sau nt. e luat după un nume de persoană).

Nu putem să nu atragem aci atențiunea și asupra numărului mare de nume topice provenite dela nume de persoană rezultate din aceeași formațiune primitivă participială. Intr'adevăr e mai probabil că în nume topice ca de ex. *Chișata* (Iordan, 234)¹¹⁹ *Chișcata* (ib. 126)¹²⁰ *Fermecatul*, (ib. 88), *Nădușita* (Soroca), † *Podobitul* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.* II, 569), *Rătăcitul* (Iordan 117) † *Spărietul* („unde a fost sat“, Costăchescu, *Doc. mold.* II, 171) și *Ursita* (Iași), avem de a face la origine cu niște calificative devenite porecle sau supranume personale și nu cu niște calificative topice.

Mai interesante decât acestea sunt însă numele care apar supt forma de plural: alături de *Aleși*, *Fripiți*, *Osebiți*, *Smulți* (Iordan 114—116), se găsesc nume de localități ca *Adunați* (ibid. 115), *Afumați* (ib. 114), *Afurisiți* (ib.), *Atârnați* (Buzău, Dolj, Mehedinți, Prahova, Romanați, Tecuci, Teleorman), *Ciumați* (ibid. 89, 269) < ciumat (< ciumă), resp. ciumat, -ă

¹¹⁸) S'ar putea totuși să avem de a face cu un derivat dela un supranume personal, căci găsim tot în jud. Vâlcea, nt. *Rămești*.

¹¹⁹) In ce privește nt. *Chișata*, cf. numele de plantă *chișă-cânelui*, atestat totuși numai din jud. Teleorman (H. XIV 349, ap. DA. s. v.), față de numele topic cunoscut din jud. Bacău

¹²⁰) Cf totuși nt. *Chișca*, Costăchescu, *Doc. mold.* II 575.

„bolnav de ciumă; aducător de ciumă“ (DA. s. v.), *Degerați* (Mehedinți, Prahova, Craina-Serbia), † *Deochiați*, *Diocheți* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.* 171, 328), *Dezrobiți* (Iordan 70, 107), *Gușați* (Dâmbovița). *Intunecăței* (ib. 116), *Invăluitele* (ib.), *Miluiți* (ib. 115), † *Mohoriți* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, cf. indice), *Opăriți* (Iordan 114), *Osebiți* (ib. 116), *Pitulați* (Râmnicul-Sărat), *Răsfirați* (Teleorman), *Risipiți* (ib. 117), *Sperieți* (Vaslui, Mehedinți), *Spurcați* (ib. 114), *Tupilați* (ib. 117) cf. mai sus *Pitulați*, *Ursați* (ib. 114), *Unguriți* (la Iordan, 174: *Ungureți*), *Uscați* și diminutivul *Ursăței* (ib. 177), *Uscați* (ib. 114, cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, Indice) care toate reprezintă supranumele colective — mai ales ironice — ale locuitorilor.

Unele din formațiunile de acest fel sunt create după părerea noastră mai recent, dintr'o foarte obicinuită tendință batjocoritoare la adresa locuitorilor, prin modificarea formei — pluralul pentru singular — a numelui topic respectiv mai vechiu, sau prin aceeași modificare a numelui localității de baștină a locuitorilor, sau chiar și numai a unei părți dintr'înșii, colonizați din altă parte, deci. Intr'adevăr este impresionant de mare în toate regiunile Vechiului Regat numărul toponimicelor de formă pluralică și având alături în toponomastică și nume în forma de singular r, pentruca să nu vedem în coexistența lor o explicație psihologică. De fapt, multe din toponimicele cu formă de plural sunt susceptibile de a fi interpretate ca supranume colective de nuanță ironică prin chiar sensul lor originar. Di Iordan n'a înfățișat la un loc toate dubletele formale de acest fel și în consecință nu s'a gândit să stabilească și cauza psihologică a creierii unor asemenea dublete: ironia la adresa locuitorilor. Dsa a fost preocupat înainte de toate de a da toponimicelor noastre explicația strict lingvistică, fără să întindă discuția și asupra aspectului lor stilistic. Mai mult chiar; n'a încercat decât în cazuri izolate să precizeze funcțiunea semantică originară cu care etimonul sau derivatul s'a împus în toponomastică și n'a arătat întotdeauna dacă numele topic pus în discuție este o creație spontană și directă din formele comune ale limbii, sau dacă acest nume provine din antroponomastică. Astfel, ni se explică nt. *Bălțatul*,

Bălțata din adj. *bălțat*, -ă, acesta considerat ca un calificativ topic (cu ce sens?), despărțindu-se aceste forme, ca funcțiune semantică primitivă, de nt. *Bălțați*, explicat din numele personal *Bălțatu* (cf. *l. cit.* 35). Este evident că toate formele își au originea în antroponomastică: *bălțat*, -ă = „pestriț“, despre o vacă, bou, etc. (cf. DA. s. v.) și, prin extensiune, și despre îmbrăcămintea unei persoane. Dacă în cazul nt. *Pârlita*, *Pârlitul* (ib. 38) ni se arată în mod just originea semantică din calificativul topic cunoscut, despărțindu-se de nt. *Pârliti*, explicat din tot atât de cunoscutul calificativ personal disprețuitor (ib. p. 114), în cazul nt. *Căciulata*—*Căciulatul*—*Căciulați* (p. 175), *Cernata*—*Cernatul*—*Cernați* (ib.), *Cârligata*—*Cârligați* (ib. 176), etc. nu se face o asemenea distincție între sensurile primitive ale formelor. Socotim că dacă în nt. *Căciulați*, *Cârligați*, *Cucueți* (Bacău, Olt, Teleorman, Ilfov, Tecuci, Putna), etc. nu e sigur că avem de a face cu niște creațiuni ironice de dată mai recentă, după nt. *Căciulata*, *Cârligata*, *Cucuiata*, deși faptul nu ar fi exclus, în forme ca *Ghimpați* (Iordan, 176)¹²¹ *Pârliti* (Buzău), *Surupați* (Gorj, Argeș) e probabil să ne găsim în fața unor astfel de formațiuni dela nt. ca *Pârlita* (Buzău), *Surupatele* (Vâlcea). Regrețăm că în condițiunile noastre actuale de lucru nu suntem în măsură să lămurim istoricește prezenta în aceeași regiune a formelor duble, de singular și de plural, a unor astfel de nume de localități.

Mai puțin remarcabil ca număr de exemple este grupul derivatelor cu același sufix dela adjective sau dela substantive. Și acestea indică la origine poziția, aspectul, sau configurația topică a locului numit. Am amintit mai sus *Căciulata*, *Căciulatul* (Iordan, 175) < căciulă (despre un deal, munte, etc., deci derivatul avea sensul de „conic, de forma unei căciuli“). Mai menționăm aci: *Adâncata*, (diminutivul) *Adâncățeaua*, *Adâncatul* (ibid.) < adânc -ă, (cf. sensul în DA. s. v. ad. I 1°; cf. și verbul *adâncă*, ib.); *Fățata* (Năsăud) < față (des-

¹²¹) După Iordan numele topic e derivat dela numele de plantă, *ghimpe*.

pre o coastă a muntelui, deci în sens de „cu fața spre miazăzi“)¹²⁹, *Pustieta* (Iordan, 141) < pustiu, -ie (?)¹²⁹).

O categorie aparte, deși sufixul are în esență aceeași funcțiune, formează numele topice provenite dela supranume de persoane, sau dela calificative adjectivale devenite nume date animalelor. Supranume sau porecle personale devenite nume topice: *Buzați* (Baia) < buză, resp. buzat, -ă, *Sprincenata* (Iordan, 117) < sprânceană, resp. sprâncenat, -ă. După modelul formelor participiale de conj. IV-a avem: *Cârjiți* (Hunedoara) < cârjă (derivatul avea deci sensul original de „adus de spate, gârbovit, cocoșat“, cf. *Cârligați*). Din calificative sau nume de animale, avem: *Bălțata* (Argeș, Bacău) < bălțat, -ă (cf. sensul în DA. s. v.), *Belciugata*, *Belciugatele* (Iordan, 175) < belciugat, -ă (despre coarnele animalelor, și prin extensiune despre un animal cu coarnele „încărligate“, cf. DA. s. v.), † *Mânzați* (sat, cf. Costăchescu, *Doc. mold.*, cf. indicele, id., *Doc. Bogdan*, 431) *Păr. Mânzatu-lui* (cf. Răsp. la *Chestionarul IV/173*) < mânzat, -ă, *Vărgata* (Mureș) < vărgat, -ă (cf. *Bălțata*), *Vrâstatul* (munte, cf. Costăchescu, *Doc. mold.* I, p. 511, 512, 514, II 525) < vrastă „dungă“ (cf. *Vărgată*).

Cum toate, sau aproape toate formele amintite circulă și azi în graiul comun ca adjective (substantivate adesea) cu sensuri precise, interpretarea și explicarea prezenței lor în toponomastică nu întâmpină nici o greutate. Importanța lor chiar este, din această pricină, oarecum limitată pentru noi. Dacă totuși le-am acordat în rândurile de mai sus toată atențiunea, am făcut acest lucru fiindcă ele se găsesc — uneori chiar ca modele imitate — în intimă legătură de structură formală și de semnificație primitivă cu destul de numerosul grup de derivate cu sufixul -at, -ată dela nume de plante, vietăți,

¹²⁹) Cf. G. Giuglea, *Cheie pentru înțelegerea continuității noastre în Dacia*, în „Geopolitica și Geoistoria“, III—1944, nr. 1, p. 18 și 47.

¹²⁹) După d. Iordan, forma *Pustieta* este la origine un participiu, **pustiial*, pentru *pustiit*.

etc., pe care l-am anunțat la începutul acestui articolaș, derivate cunoscute numai în toponomastică.

* * *

Înainte de toate trebuie să subliniem că derivatele de acest fel, dela nume de plante, insecte, păsări, etc., în majoritatea lor apar sub forma feminină, - a t a.

Nu e probabil că acest fapt se explică numai ca o menținere a formei vechi, impusă de necesitatea acordului în gen, din stadiul în care numele actual servea, iar azi de obicei se subînțelege, ca atribut adjectival pe lângă un apelativ topic, ca de ex. „baltă“, „coastă“, „luncă“, „vale“ etc., în forme ca [**Balta-*]cocorată, [**Coasta-*]păltinată, [**Lunca-*]bumbată, [**Valea-*]brusturată, etc.. din care ar fi rezultat *Brusturata*, *Bumbata*, *Cocorata*, *Păltinata*. Nu tragem la îndoială că sufixul -at, -ată a avut și și-a menținut pe alocuri vie și în derivate de acest fel funcțiunea adjectivală posesivă, mai ales sub influența formelor participiale atât de numeroase în toponimie¹²⁴). Constatăm totuși că astăzi nu mai sunt cu puțință în graiul comun derivate cu acest sufix dela nume de plante, insecte, păsări, etc., și după câte știm ele nu erau cunoscute nici textelor noastre vechi. Avem dreptul să ne întrebăm, așadară, dacă nu cumva încă înainte de epoca pătrunderii în toponomastică a derivatelor acestora sufixul avea și o altă funcțiune decât cea adjectivală și dacă nu cumva această funcțiune a contribuit și ea la crearea în toponomastică a unui număr sporit de forme în - a t a. Bănuiala noastră în această privință e susținută de împrejurarea că toponomastica românească nu atestă nici măcar un singur nume compus al cărui al doilea element să cuprindă derivatul în -at(a) dela un nume de plantă, etc., în timp ce găsim la tot pasul asemenea compuse în care al doilea element e un adjectiv s. un adjectiv participial: cf. *Valea-Arsă*, *Lunca-Frumoasă*, *Valea-Lungă*, *Valea-Seacă*, *Fântâna-împuțită*, etc.

¹²⁴) O probă despre aceasta sunt, ca forme analogice inverse, însă, numele topice amintite mai sus, *Bojorita*, *Brăditul*, *Cornitul*, *Gornitul*.

Nu este exclus într'adevăr că în nume topice ca *Cireșata* (masiv deluros, vale și vârf, în Crișcior-Hunedoara) < cireș, în *Cocorata* (baltă în jud. Iași, cf. Iordan, 176) < cocor, în *Lăpușata* (deal și localitate în Vâlcea, cf. ib.) < lăpuș (ca nume românesc de plantă¹²⁵), cf. DA. s. v), în *Colibata* (loc, în Te-regova-Severin, cf. Răsp. la Chestionarul IV/70) și poate și în altele avem de a face cu un sufix cu totul deosebit, și adică cu colectivul -(e)ată (< lat. -eta, plur. singularului -etum), atestat, după cum a arătat G. Pascu (în „Archivum Romanicum“, VI—1922, p. 230) și în toponimicul *Corneata* (sat în Dolj) < lat. corneta pluralul singularului cornetum¹²⁶). Cunoaștem din Munții Apusei două derivate cu sufixul colectiv de forma -eată, *copileată* „mulțime de copii, băieți și fetițe“ și *domneată* „domnet, colectivitate de domni și doamne“. Sunt aceste două forme niște feminine recente, rezultate din masculinele *copilet*, *domnet*? Credem că nu, ci ilustrează de fapt o rămășiță a pluralului colectiv, în -eta. Nu uităm, pe de altă parte, că -at, (rezultat din sufixul participial latin -atus, -ata, -um și are — cel puțin în forma lui neutră, -atum (cf. Meyer-Lübke, *l. cit.* § 488) — și o funcțiune colectivă în limbile romanice¹²⁷) și, rar, și în limba noastră, cf. *alunat* = alunis (DA. s. v.), arom. *suțată* (< soț) = tovarășie, *tșelnăcată*¹²⁸). Numărul remarcabil de derivate dela nume de plante, etc. pe care, în opoziție cu graiul comun,

¹²⁵) D. Iordan explică toponimicul românesc ca un derivat direct din bulg. *lopušă*, probabil fiindcă nu avea cunoștința de existența în românește a apelativului *lăpuș*.

¹²⁶) D. Iordan (*l. cit.* p. 176) nu admite explicația dlui Pascu, ci propune să se pornească dela plur. *corni*, trimitând (p. 264) la alte forme derivate dela plural, ca *Periatul*, *Perieți* (?).

¹²⁷) Cf. G. D. Serra, *Per la storia del cognome italiano. Cognomi Canavesani (Piemonte) di forma collettiva in -aglia, -ata, -ato*, în „Dacoromania“, III—1923, p. 544—549; — id., *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, Cluj, 1931, p. 88—89.

¹²⁸) Cf. S. Pușcariu, în „Convorbiri Literare“, XXXV—1901, p. 831—832, Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*, în „Jahresbericht“, XV p. 29, N. Drăganu, în „Dacoromania“, III 697.

le atestă toponomastica noastră se datorește concurenței între cele două sufixe, adjectivalul -at, -ată și colectivul de forma -eată > -ată (după *b, r, ș*, etc.), ambele indicând o aglomerare de lucruri sau viețăți.

Iată acum celelalte toponimice în -ata pe care le cunoaștem: *Albinata* (izvor în Bacău) < albină (după Iordan, 170: „loc cu multe albine“), *Brusturata* (vale în Bacău, ib.), < brusture, *Bulbucata* (comună rurală și cătun în Vlașca, cf. *Di ț. Geogr. s. v.*), < bulbuc (-de -munte, ~ -de baltă, ca nume de plantă, cf. DA. s. v.), *Bumbata* (luncă și sat în Fălciu) < bumb (ca nume de plantă, cf. DA. s. v.; derivatul avea sensul de „loc pe care cresc mulți bumbi(șori)“, Iordan, 175), *Căsata* (baltă în Dolj) < casă; *loc căsat* = loc cu case (ib.), cf. m. - lat. (terra) casata (id., în „Bulletin Linguistique“ VI-1938, p. 32), *Horoiața Horoieta*, † *Horăiața* (Costăchescu, *Doc. II 322*), † *Huruiața* (ibid. II 381), † *Hovrăiața* † *Hovrăiața*, (ibid. II 195, 592, Bogdan, *Doc. Indice*) (părău în Tutova), † *Hovrăleata* (poiană, cf. Costăchescu, *ib. II 591*) < horoiu (nume de pasăre, ciocănitorea, cf. DA. s. v.), *Păltinata* (pădure și sat în Bacău, cf. Iordan, 176) < paltin, *Păstăiața* („loc cultivat cu plante păstăioase“, în regiunea Năsăudului, cf. Giuglea, *l. cit.* 18 și 53) < păstăie.^{128a)}

Mai puține la număr sunt toponimicele care au forma masculină (cf. suf. lat. -atum, în funcțiune colectivă, citat mai sus): *Buscatul* (munte în regiunea Năsăudului și în Valea Ierii din Munții Apuseni) < *busc (în sens de „tufiș mărunț“; derivatul avea sensul de „muntele cu vreascuri, cu tufiș mărunț“, cf. Giuglea, *l. cit.* 18-20)¹²⁹⁾, *Ceratul* (cătun, în Gorj,

^{128a)} Se știe (cf. Meyer-Lübke, *l. cit.*, § 479) că în limbile romanice se păstrează azi numeroase forme rezultate dela pluralul în -eta ital. *acerele*, *castagnolele*, *faggete* (alături de *faggeto*), *felcete* (alături de *falceto*); în franceza modernă sunt obicinuite numai forme feminine; vechea franceză cunoștea derivate în -etum și în -eta, ca și spaniola.

¹²⁹⁾ D. Costăchescu, *Doc. Bogdan*, p. 389, relatează (după *Dict. geogr. al jud. Vaslui*, p. 32) forma *Buscata*, sat, pe care o identifică cu *Bucșata*. Tot d. Costăchescu (*l. cit.* p. 240) atestă un nume de persoană feminin, *Busca*.

cf. Iordan, 175) < c e r, *Conduratul* (comună în Prahova) < c o n d u r (u l) - D o a m n e i, ca nume de plantă¹³⁰) cf. DA. s. v.), *Măzărăt* (deal în Alba) < m a z ă r e (cf. G. Kisch, *l. cit.* 107), *Lacul Trestiatul* (pădure în Prahova) < t r e s t i e (Iordan, 177).

3. NT. ȘUGAG

Localitatea *Șugag* (jud. Alba), al cărei nucleu administrativ și economic actual (primăria, biserica, școala, câteva „bolte“, moara, etc.) e situat aproximativ în punctul de confluență al Văii Dobrei — *Dobra* e cătunul din nemijlocită apropiere, făcând parte din com. Jina, jud. Sibiu — cu Râul Sebeșului și cuprinde un „hotar“ foarte vast, ce se întinde pe mai mulți zeci de kilometri de-a stânga și de-a dreapta Râului, mai ales în susul acestuia. Intr'adevăr, dacă acest nucleu, „centrul“ localității, nu numără mai mult de 150 de clădiri, îngrămădite fără nici o ordine în jurul bisericii și a primăriei, sau înșirate, în lungul drumului care coboară la Căpâlna, hotarul întreg al Șugagului adăpostește în cele peste 500 de gospodării înflori-toare aproape 2500 de suflete¹³¹). Avem de a face deci cu una din numeroasele și caracteristicile așezări primitive im-prăștiate, de crescători de vite, de păstori, cu gospodării risi-pite pe povârnișurile sau pe culmile despădurite ale înălțimi-lor și infiripate în jurul „colibelor“ s. „(h)odăilor“.

Nu cunoaștem date istorice precise în legătură cu ve-chimea și cu trecutul acestei așezări românești din Carpații meridionali¹³²), cum de altfel ne lipsesc informațiile documen-

¹³⁰) E totuși probabil ca nt. să provină din numele de persoană *Con-duratu*, cum ne sugerează d. Iordan însuși.

¹³¹) După *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, publicat de „Comisia recensământului general al populației“, București, 1932, p. 5.

¹³²) Walter Scheiner (*Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenburgens*, în „Balkan—Archiv“, III—1927, p. 144) în mod cu totul nejustificat identifică *Șugagul* nostru cu *Sugatagtou* (nu *Sugatagton*, cum greșit reproduce din Szamota I.—Zolnai Gy., *Magyar Oklevél szótár*, Buda-pest, 1902—1906, s. v. s u g a t a g), *Sugatagwelg* (a. 1300), *Sugathag* (a. 1481), *Sogathakvelge* (a. 1484), unde avem de a face cu nt. *Șugătag* (ung.

tare sigure și în legătură cu vechimea celorlalte localități vecine¹⁸³). Acest fapt nu ne împiedecă însă să atribuim Șugagului o remarcabilă vechime. Dimpotrivă, dacă avem în vedere rezultatele cercetărilor etnografice asupra tipurilor de așezări omenești dela noi, suntem obligați să constatăm că el reprezintă în mod tipic aspectul primitiv de sat românesc, creat și dezvoltat de populația autohtonă. Până în ziua de astăzi, prin înfățișarea lui actuală Șugagul oglindește lămurit aspectul caracteristic al așezărilor indigene pe care etnografii le socotesc anterioare sec. al XII-lea¹⁸⁴): gospodării singuratice izolate la mari depărtări una de alta și împrăștiate pe o arie vastă, pe culmi și povârnișuri; gospodării în grupuri mici răspirate și întemeiate pe terenuri mai puțin înclinate și în sfârșit, în porțiunea plană din preajma Raului, gospodării îngrămădite fără

Akna-Sugatag și *Falu* ∞) atestat și în alte izvoare istorice: *Swgathakfalva* (a. 1360, 1459, 1461), *Swgathak* (a. 1472), cf. Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I, Budapeșt, 1890 p. 452, și N. Drăganu, *Româniile în veacurile IX-XIV pe baza toponomiei și a onomasticii*, Buc. 1933, p. 378) din Maramureș. O indicație precisă în privința aceasta avea Scheiner chiar în izvorul utilizat de dânsul (*Szamota-Zolnai, l. cit.*) din care a scos citatul, trunchiindu-l: „inter vallem Sugathag et fluvium Thycie“.

¹⁸³) Este îndoielnică identificarea pe care — cu rezervă, e adevărat — o face Scheiner (*l. cit.* II p. 73) și în privința satului *Kâpâlna* (< ung. *kâpâlna* „capelă“) din vecinătatea Șugagului, cu nt. „Capella (Maria)“ din documentul din 1386 (cf. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen*, II, Hermannstadt, 1897, p. 60.). Satul e totuși vechiu, căci apare în documente sub numele de *Kâpâlna* din a. 1441 și 1503 (cf. Iczkovits Emma, *Az erdélyi Fehér megye a középkorban*, Budapeșt, 1939, p. 76). Sigure sunt însă datele pe care ni le oferă documentele în legătură cu satele situate la ieșirea Râului din munți: *Șibișel* s. *Sibișel* (documentar: *Sub castro (Petri)* din sec. XIV, cf. *Urk.* I 604, *Kyssebes*, ib. I 327, 329, II 592, III 705, Iczkovits, *l. cit.* 75), *Sășciori* (documentar: *Nagfalw, Nagyoláhfalw, Nogoláhfolu* etc. din sec. XIV; *ibid.*) *Laz* (*Slawendorf* a. 1440—1449, *ibid.*), *Cacovița* (*Kakuwa* a. 1439, *ibid.*) și *Petrești* (*Petresfolwa* a. 1311, *Peturfalwa* a. 1368, *ib.*). Nu cunoaștem nici o mențiune documentară asupra localității *Jina*. Pentru originea nt documentar *Negfalw* disparut azi, atragem atențiunea asupra numelui de familie *Neghiu*, cunoscut pe valea Râului

¹⁸⁴) Cf. Romulus Vuia, *Dovezile etnografice a'e continuității*, în „Tranșilvania“, LXXIV—1913, p. 21—22.

nici un plan și despărțite de uliți întortochiate ¹⁸⁵⁾ care se înaltnesc în „centrul“ despre care am vorbit mai sus. Același „centru“, precum și cătunul *Mărtiniia* din josul Râului și aparținător Șugagului, oferă în parte, prin înșirarea caselor în lungul drumului, o imitație a tipului de sate săsești, introdus la noi în sec. al XII—XIII-lea ¹⁸⁶⁾. Și numărul remarcabil actual al gospodăriilor, aproape în întregime de crescători de vite (mai ales oieri), precum și al locuitorilor, în întregime Români și aproape în întregime indigeni ¹⁸⁷⁾, este un indiciu de mare vechime a așezării.

Numele localității *Șugag* a fost explicat din ungureste. W. Scheiner credea că avem de a face cu ung. *sug a tag* „angeschwemmtes Holz (Schüttinsel) ¹⁸⁸⁾, gândindu-se, evident, la metoda caracteristică, și în zilele noastre, de transport al buștenilor de brad prin plutirea lor pe Râu. Probabil Scheiner n'a avut ocazie să cunoască din vedere aspectul topic al Șugagului. Dacă numele ar fi fost dat după o caracteristică a terenului ar fi de așteptat ca undeva, în lungul hotarului acestei întinse localități străbătute de Râul Sebeșului să se găsească o porțiune potrivită — eventual amenajată chiar de exploatatorii pădurilor, din interes practic industrial sau comercial — unde să se fi îngrămădit stocuri remarcabile de bușteni „pluțiți“ sau gata de plutit. O asemenea îngrămădire de bușteni din ultima categorie ar fi putut să se găsească, ținând seama de înfățișarea terenului din preajma cursului de apă, numai în punctul numit *Tău* (< rom. *tău* < ung. *tó* „lac“), din susul hotarului. O îngrămădire de bușteni „pluțiți“

¹⁸⁵⁾ *Ibid.* 22.

¹⁸⁶⁾ *Ibid.*

¹⁸⁷⁾ Mișcarea de populație constatată în comuna Șugag, comparând statistica ungurească din 1910 (2210 suflete) cu cea românească din 1930 (2216 suflete) ne arată o remarcabilă tendință emigratorie a indigenilor. După statistica din 1930 (cf. Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al României din 29 Decembrie 1930*, I, București, 1930, p. 528), populația flotantă a Șugagului se ridica abia la numărul de 18 suflete, fapt care nu ne miră deloc dacă ținem seama de caracterul local al posibilităților de muncă și de existență.

¹⁸⁸⁾ Cf. *I. cit.* III—1927, p. 114.

— transportați altădată cu plutele — este exclus să fi fost întreprinsă, eventual în scopul fasonării lor, în actualul „centru” al Șugagului, prea îndepărtat de regiunile de șes și deci de vadul potrivit comercializării lemnului.

Etimologia propusă de Scheiner se lovește și de o serioasă dificultate formală. Admițând că la baza numelui românesc actual ar sta apelativul ung. *sug at ag* — dacă într’adevăr acest cuvânt era cumva curent în graiul Ungurilor așezați în colonii răslețe în unele din regiunile de șes ale Transilvaniei sudice¹³⁹⁾ — ne-am aștepta ca numele unguresc al localității, păstrat prin cancelarie, să aibă forma **Sug at ag* (ca și nt. din Maramureș, deci), din care ar fi rezultat în românește numai **Șugătag*. Numele unguresc al satului este însă *Sugăg*, și mai nou, reproducând forma românească, mai nouă și ea, cum vom vedea.

O altă explicație, tot din ungurește, mai plauzibilă decât cea de mai sus, dar îndoielnică și ea, a dat răposatul G. Kisch¹⁴⁰⁾. Dânsul credea că avem de a face cu un compus ung.: *sug* „flüstern” + **a g* „Baçh” (cf. și *Sugóviz*, *Sugópatak* < *sug ó* < *sug ni* „a șopti”). Sensul primitiv al compusului ar fi fost, după Kisch, acela de „pârâu¹⁴¹⁾ șoptitor”. Explicarea s’ar potrivi poate, pentru nt. *Pârăul Șugagului*, un afluent al Văii Dobra, având izvoarele și cursul său în hotarul Șugagului, nu însă pentru numirea comunei, deși știm că adeseori numele satelor reprezintă la origine numele unei părți de hotar caracteristice dintr’un punct sau altul de vedere. Forma atributivă (*Pâr. Șugagului*) supt care apare numele micului curs

¹³⁹⁾ De fapt cuvântul unguresc e foarte rar, și numai regional. După Szinnyei I. (*Magyar Tájszótár*, II, Bpest, 1897—1901, col. 433) apelativul e cunoscut numai în regiunea Dunării, în comitatul Hont, din Nord-vestul Ungariei, dar e probabil ca aria lui să se fi întins altădată și în Răsărit, până la izvoarele Tisei.

¹⁴⁰⁾ *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, în „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde”, N. folge, XLV—1929, p. 50.

¹⁴¹⁾ În realitate sensul exact ung *ág* este „pars, caput fluminis”, și acest sens e secundar, dezvoltat din acela de „ramură (de copac)”, cf. Gom-bocz Z. — Melich I., *Magyar etymologiai szótár*, Bpest, 1914, col. 20.

de apă ne obligă însă ca chiar dacă admitem explicația lui Kisch, să considerăm numele pârăului mai nou decât numele comunei.

Spre a admite origine ungurească pentru numele unei localități de importanța Șugagului ar trebui să constatăm în ambianța topică a regiunii și alte nume de aceeași proveniență. O examinare oricât de atentă a toponimiei regiunii ne arată că elementul toponimic unguresc este cu desăvârșire absent. Dacă întâlnim totuși un nt. ca *Tău*, acesta e dat recent de Românii care au în graiul lor apelativul de origine ungurească.

Nu avem indicii de nici un fel, nici istorice și nici de altă natură, despre o eventuală infiltrare pe valea Râului a unor elemente etnice ungurești¹⁴²⁾ care ar fi putut lăsa urme în toponimie¹⁴³⁾. Șugagul a fost și este încă până în ziua de azi o așezare exclusivă de crescători de vite, de oieri, iar localnicii exercită această îndeletnicire în forme tradiționale și în condițiuni topice și economice neobicinuite la crescătorii de vite unguri și desigur neajudate de aceștia. Nu poate fi vorba deci de o origine ungurească a nt. *Șugag*.

În mare număr, numele așezărilor omenești din regiune și mai ales a părților de hotar provin dela nume de persoană, (nume de botez, sau supranume), numele vechilor lor stăpâni: *Jina* (?), *Căt.* și *V. Dobrei* s. *Dobra*, *Căt.* și *V. Mărtiniei* s. *Mărtinua*, apoi (*D.*) *Comanu(lui)*, (*D.*) *Gotu(lui)*, (*D.*) *Țețul*, (*Vrf.*) *Ivanșul*, (*D.*) *Căptan*, (*M.*) *Bătrâna*, (*Plaiul*) *Creața*, (*M.*) *Cindretu*, (*M.*) *Goața*, (*M.*) *Hanășu*, (*Vrf.*) *Curota*, *V. Bârsanii*, (*D.*) *Mușătoaia*, (*D.*) și *V. Dușilei* s. *Dușila*, *D. Tonii*, etc., etc. Această constatare ne îndeamnă să atribuim și nt. *Șugag* o origine identică.

¹⁴²⁾ Faptul că un document din 1447 arată că localitatea vecină, Căpâlna, a ajuns în stăpânirea unei familii ungurești (?) Geréb din Vingard (cf. Iczkovits, *l. cit.* 76) nu poate fi un indiciu că acolo au existat cândva, sau au fost colonizați după această dată, Unguri. Numele oficial, ung. *Kápolna* (în document sub forma lat.-ung. *Kapelna*) este probabil traducerea unui nume topic românesc corespunzător.

¹⁴³⁾ Nt. *Sebeș* (< ung. *sebes* „repede“) dat de oficialitate orașului *Sebeș* (-Alba) și apoi, prin extensiune și *Râului*, nu desminte afirmația noastră, din motive pe care le expunem în altă parte a acestui volum.

Forma populară — și desigur și cea mai veche — a numelui, *Șugav* s. și *Șugau* se pare că mijlocește lămurirea originii sale etimologice. Această formă, atestată alături de *Șugag* (transcris cu ortografia germană *Schugag*), e redată în unele hărți vechi ale regiunii, *Sugania*, greșit, firește, în loc de *Sugauia* (= Șugavia)¹⁴⁴).

Numele topic reprezintă după părerea noastră un (supra) nume personal, injurios la origine, datând din epoca de simbioză slavo-română în această regiune, slav. *š u g a v ū*, derivat din slav. *š u g a* „râie“, cu sufixul adjectival *-a v ū* (cf. bulg. srb. *šuga*, srb. *šoga*, și derivatul bulg. *šugavŭ*, srb. *šugav* „râios“). În limbile sud-slave cuvântul se bucură de mare circulație, alături de bulg. *krasta*, srb. *kràsta* (dial. *hràsta*)¹⁴⁵ și de o bogată familie de derivate¹⁴⁶), ceea ce e o dovadă despre vechimea lui, chiar dacă în textele scrise e înregistrat abia din sec. al XVIII-lea¹⁴⁷). De origine turcească în limbile slave¹⁴⁸), cuvântul ar putea fi acolo mai vechiu decât sec. al XIV-lea chiar, iar în graiul foștilor Slavi dela noi ar fi putut pătrunde ca împrumut peceneg sau cuman¹⁴⁹).

Forma mai nouă, oficială, *Șugag* — cu derivatul *Șugă-jan* „om din Șugag“ — se explică printr'un schimb obicinuit de sufix, *-av*, *-ag*, sau printr'o substituție a lui *-v-* prin *-g-*, cum avem în cazul unor dublete ca nt. *Vârciorova*, alături de *Vârciorogul*¹⁵⁰), nt. *Șovârlov* alături de *Șovârlihiu*¹⁵¹), nt.

¹⁴⁴) Greșala (de tipar ?) ar putea fi a lui Scheiner (*l. cit.* III p. 144), dela care luăm indicația.

¹⁴⁵) Cf. E. Berneker, *Slav. Etym. Wb.*, 575. Alte derivate cu același sufix, la A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache* Heidelberg, 1914, § 527/a.

¹⁴⁶) Unul din aceste derivate se întâlnește în toponimia sârbească. *Sugavica*, numele unui braț al Dunării, la Baja.

¹⁴⁷) Cf. Fr. Miklosich, *Lex. paleosl. -graeco-lat.*, s. v.

¹⁴⁸) Idem, *Etym. Wörterbuch*, s. v.

¹⁴⁹) Asupra contactului Pecenegilor și Cumanilor cu populațiile din Carpații sudici, avem indicații suficiente și o bogată bibliografie la N. Drăganu, *Români în sec. IX—XIV*, cf. Indicele, p. 681 și 682.

¹⁵⁰) Cf. V. Bogrea, în „Dacoromania“ I 217, N. Drăganu, *l. cit.*, p. 253—254.

¹⁵¹) V. Bogrea (*l. cit.*) mai amintește, pentru ilustrarea aceluiaș schimb între *g* și *v*, și *belciug* alături de *belciuv*, *slăbănog* alături de *sto-*

Topologul (< **Topolovul* < bulg. *topolovŭ*, srb. *topolov* < psl. *topolŭ* „plop“)¹⁵²⁾ alături de nt. *Topoloveni*, *Topoloveanca*, etc.

Nici din punct de vedere al înțelesului primitiv din care s'a dezvoltat numele de persoană, devenit nume topic, *Șugav*, nu avem de a face cu ceva neobicinuit în onomastică. În afară de numele personale bulg. *Krastjo*, *Krasta*, *Krastana*¹⁵³⁾, srb. *Krastić*, etc., rezultate din apelativul *krasta* și răspândite și în toponimia sud-slavă, menționăm ca sinonime topopomastice dela noi nt. *Râiosul*, *Râioasa*, *Râioși*¹⁵⁴⁾, ca să nu mai amintim alte forme născute dela apelative cu sens apropiat.

ȘT. PAȘCA

bonov. D. Șandru (in „Bull. linguistique“ VI—1938, p. 187) atestă din Năsăud și *pleșuv* alături de *pleșug* și *păstrav* alături de *păstrag*. Ultima formă se explică prin apropierea cuvântului românesc de sinonimul său ung. *pisztrang*.

¹⁵²⁾ I. Iordan, *Rumänische Toponomastik* I, p. 187—188 și N. Drăganu, *l. cit.* 557. Pentru G. Weigand (*Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien*, in „Jahresbericht“, XXVI—XXIX, p. 77), *Topolog* < *topol* + *og*.

¹⁵³⁾ Cf. G. Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft Kürzungen und Neubildungen*, in „Jahresbericht“, XXVI—XXIX p. 158.

¹⁵⁴⁾ Cf. I. Iordan, *l. cit.* p. 114. — Dl Giuglea îmi atrage atențiunea că aceste nume pot indica la origine păduri de brazi mâncați de insecte și că un nt. *Râioasa*, dat unei bălți, ar proveni dela „râia“ sau „cămașa broeștei“ care se găsește pe suprafața bălților.

VALORI LATINE IN EXPRESIE ROMÂNEASCĂ

Multe taine stau ascunse în veșmântul limbii oricărui popor. La această caracterizare generală s'ar putea aplica alta, faimoasă, dar mai restrânsă și paradoxală, că graiul e dat omului ca să-și ascundă gândurile...

În adevăr, popoarele, încet, veacuri dearândul, își uită, mai bine zis decât ascund, faze anterioare din viața și sufletul lor, recurgând la alte straturi de cultură, ce vin cu noutatea lor și le acopere pe cele vechi. Între ele însă nu se așează pânze impermeabile, ca să se izoleze pentru vecinicie, ci dimpotrivă, toate se supun unei influențe reciproce, unei osmoze care împinge din ceea ce a fost spre ceea ce vine nou și — invers. Astfel, elementele stratelor mai vechi de cultură străbat în sus ca firele acelor plante care birue scoarța pământului, ori cât de tare ar fi, și-și fac loc la lumină, ca să-și continue viața. Multe pier din cele care au fost, dar altele se îmbracă în haina fazei celei nouă, fie în întregime, fie în parte.

Acestea sunt taine vii din cuprinsul unei limbi, ce tinde a le lămurii lingvistica cu mijloacele cunoscute ei astăzi.

O astfel de sarcină cade mai greu asupra studiului limbilor cu un mic trecut istoric literar, cum e și limba română. Pentru o mie de ani de lipsă de documente scrise, cultura poporului român cată să fie descifrată în cea mai mare parte prin limbă, care păstrează, în chip firesc, urme din elementele spiritului nostru străvechiu, în deghizări puțin aparente uneori, iar alteori deadreptul întunecate.

Situația aceasta din lăuntru limbii noastre formează punctul ei de puternică atracție pentru cercetători și rezolvarea faptelor

cercetate servește indirect lingvistica generală, la stabilirea de principii pentru problemele puse în atare perspectivă.

Cazurile ce prezentăm mai departe, în sensul mai sus ziselor considerațiuni, se referă în deosebi la *vieața agricolă românească*. Ea a fost tratată unilateral, prin prizma limbii, și noi vom încerca a o privi dintr'un punct de observație mai sus așezat, care permite oricui, ca de pe o culme, să cerceteze, cât vede cu ochiul, câmpiile de dincolo de poalele munților, până la orizont. De jos, din valea strâmtă și închisă, numai pe ea cel mult o poți cunoaște, iar „țările“ celelalte rămân nevăzute. Aceste considerațiuni privesc lupta pentru existență ce o poartă cuvintele și limbile și ea este tot așa de complexă ca și aceea dintre indivizi, grupuri sociale și popoare. Provocări de prefaceri se ivesc cu fiecare clipă în care se exprimă o idee, căci aceasta manifestă o notă personală, prin cuvânt cu sens adecvat gândului mai tare sau mai nou al vorbitorului. Cuvântul, prin fraza pornită din creierul cuiva, poate aduce ceva nou în graiu, fie imagine, fie o judecată, care uneori nu surprind înțelegerea celui ce ascultă pe un vorbitor. Alteori însă apare în faptul lingvistic o lumină puternică ce schimbă poziția lui anterioară din conștiința ascultătorului. Inovația trece apoi la alți vorbitori și prin acest pas limba a câștigat un element mai mult de expresie, peste ce poseda înainte.

Astfel se transformă țesătura fină, ideală a sensurilor, încât după o vreme lumea lăuntrică a unui cuvânt dintr'o generație nu mai e recunoscută de generațiile următoare. Procesul de prefaceri continuu provoacă pe nesimțite, în multe cazuri, pieirea cuvântului întreg, nu numai a sensului său.

În lupta din interiorul unui graiu cad victime mai des cuvintele, atunci când nu mai au suportul material, concret al lucrului ce-l reprezintă, sau al unei idei, obicei, căzute în desuetudine. Cad ca și luptătorii dintr'o cetate sau de pe un câmp de bătaie, atunci când li s'au sfârșit munițiile și hrana.

Adevărul acesta se poate verifica mai limpede în câmpul terminologiilor privitoare la unele ocupațiuni rustice atacate de progresul civilizațiilor, fie în timpuri vechi, fie în cele mai moderne. Civilizația romană superioară a impus terminologii latine în provinciile imperiului, eliminând pe cele autohtone. Alteori, fără să

fie nevoie de intervenția răsturnătoare a unei limbi și civilizații streine, înăuntrul aceleiași limbi, o terminologie (vânătoarească, pescărească, etc.) este atinsă ca de o boală, de slăbirea sau degradarea ocupației respective, altele prin trecerea acelei ocupații în mâinile unei populații venite de aiurea, cu alt graiu și așezate în teritoriul poporului autohton.

În anume momente, o terminologie își pierde cu totul suportul material și dispare ca o corabie sdrobotită de furtună. Astfel, într'o regiune unde se cultivau inul și cânepa și se torceau și țeseau intensiv, prin decada a șaptea din secolul trecut, din toată comoara lexicală a specialității tineretului de astăzi nu mai cunoaște nimic. Doar bătrânii își mai amintesc termeni răsleți¹⁾. Industriile rapide moderne înghit ca valurile apelor și lucrul și expresia străveche din domeniul multor ocupațiuni rustice.

Întorcând însă foaia acestor adevăruri, ne vedem siliți să constatăm că mulți termeni latini agricoli din dacoromână, de care în special ne ocupăm mai departe, sunt încă în vigoare, ba încă și cu putere estetică. În acest caz nu mai poate fi vorba că Românii au pierdut sau părăsit meseria agriculturii pentru a o relua mai târziu dela streini. În această ipoteză, ar trebui să admitem că aceștia veneau totdeauna cu o cunoaștere, în diverse forme de cultură, superioară celei romane și române, ceea ce, firește, nu se poate susține istoricește.

Înainte însă de a trece la acest capitol, vom da câteva exemplificări în legătură cu considerațiunile generale de mai sus.

LIMBA ȘI OMUL CA FIZIC ȘI SUFLET.

Dacoromâna a păstrat majoritatea termenilor latini privitori la corp. După calculul lui S. Pușcariu¹⁾ și D. Macrea, din 100 de

¹⁾ Constatarea aceasta pe care o face filologul Othmar Meisinger, *Vergleichende Wortkunde*, München, 1932, p. 151, pentru regiunea sa de naștere, se poate verifica în orice țară bântuită vertiginos de mașina industrială modernă. Firește, acolo unde industria pătrunde, ca la noi, încet și nu sguduitor, nu se întâmplă dezastre lingvistice, ci pierderi treptate.

¹⁾ S. Pușcariu, *Limba română*, p. 177.

asemenea elemente 92 sunt latine, două autohtone, *ceafă*, *grumaz* (și *burtă* de care am vorbit în altă parte), celelalte streine. La acestea trebuiesc adăugate, pentru valoarea lor mai complexă, multe expresii în legătură cu corpul. „A sta în genunchi“, „a în-genunchia“, a sta „(răzimat) în cot“, „într'o rână“ (acesta autohton, din familia v. gr. ὀλένη, lat. *ulna* „cot“); „a ochi“, „ochios“, „ochenat“ (cu ochi mari); „pieziș, în piezi“, „piază-rea, bună“, (dela lat. *pēs*, *pēdis*) și a. m. d. Lista lor apare impresionantă dacă privește cineva la familia fiecărui termen în parte.

Deasupra tuturor stă *cap* (lat. *caput*), care își păstrează în română sensul concret („tête“) și figurat latin, de „căpetenie“, „fruntaș“. Concretul s'a păstrat numai în câteva regiuni române, căci general acolo este astăzi *testa* (fr. *tête* etc.). Capul distinge pe om de alte vietăți și Românul e „cu capul în mână“, își „pune capul“ (chezășie și în fața morții), are „cap sănătos“, „ușuratic“, e „căpățânos“, „incăpățânat“ etc. etc.

Sufletul și mintea, cu manifestările lor sunt latine în: *insufletire*, *suflet bun*, *rău*, *duios* (lat. **doleosus*). *Dor* (*dolus*) a ajuns să creeze un întreg gen literar liric popular, „poezia dorului“, corespunzătoare celei din Iberia, unde portughezul *saudade* are acelaș sens și rol. Dacoromâna păstrează întreaga valoare ce poate fi utilizată și în limbajul filosofic, a lat. *cogitare*, a *cugeta*, pentru care ceilalți neolatini au astăzi pe semicultul *pensare* (italian), *penser* (francez), etc. Apoi a *simți*, a-l *durea* (*dolere*), a *urî* (*horre*), păstrat cu această accepțiune numai în Abruzzi.

Uneori se desprinde, în acest capitol, o spiritualizare a cuvântului, petrecută în secole de frământare sufletească și de gândire, când Românul era constrâns să-și desvolte în interior puterile intime, fiindcă nu erau posibile manifestări exterioare, în răsboaie, în mai înaltă activitate de școală, de arhitectură, de politică etc. Astfel **invitiare* (dela *vitium*) a ajuns astăzi la *invăța* „apprendre, enseigner“, a *desmierda*, este astăzi expresie poetică, înălțată din graiul mamelor care își spală copilul de necurățenii trupești, cântându-i „cântece de leagăn“ și spunându-i „vorbe dulci mângâietoare“. Sufletul cu durerile lui *se alină*, „s'adoucir“ (dela *leims*); a *alinta* „caresser, dorloter“ vine din **allentare*; iar *mângâia* s'a lepădat de sensul vechiu, magic, de „ensorceller qqn par

un philtre, séduire“, trecând la o fază lirică de „caresser, consoler“.

Ca o încoronare a acestui capitol psihologic, dacoromâna, ca nici o altă limbă romanică, păstrează pe *a înțelege (intelligere)* cu derivate neexistente nici în aromână: *înțelegător, înțeles*, „sens, signification“, *înțelept (intellectus)* „sage“, *înțelepciune* „sagasse“ și încă altele ce se pot urmări în dicționare. Tot așa s'a dematerializat lat. *percipere*, ajungând la „a pricepe“ „comprendre“, pe când în romanica apuseană (fr. *percevoir* etc.) a rămas mai mult la concret. În latină numai rar, figurat, în limbajul cult, se simte fenomenul, ca de ex. la Quintilian *vis percipiendi* „la faculté de comprendre“, dar în dacoromână *om priceput* este „qui s'y entend, intelligent, capable, abile“.

Înălțarea dela cele mai elementare noțiuni spre spiritual, spre expresie ideală, se documentează cu nenumărate exemple. Ele pot alcătui un capitol foarte bogat privitor la estetica limbii noastre, care se dovedește, prin poezia lirică populară, ca un instrument capabil de expresie artistică superioară, ca orice limbă romanică, dar și cu forțe originale, particulare numai ei.

În privința procesului de bogată creație lingvistică și estetică în dacoromană amintesc studiul lui O. Densusianu, *Limba descântecelor*¹⁾. Descântecurile se recitează în versuri, de către descântători, care sunt medicii poporului. Poezia aceasta o avem culeasă în zeci de volume. În ea s'au revărsat expresii figurate de o varietate ce n'o bănuia nimeni până la înfățișarea lor în studiul amintit, unde se găsesc mii de exemple ilustrante, din toate ținuturile dacoromâne. În ele se invocă puterile supranaturale, în sens păgân la origine, apoi în lumină creștină, pentru a se obține vindecarea bolnavului, iubirea celui dorit și uneori blestemul împotriva dușmanului. Metafora, comparația și tot alaiul de figuri stilistice, pornite dela toate, chiar dela toate formele de viață românească, le-a strâns poporul în imaginația lui spre a da tărie mistică descântecului, care și cu frumusețea versului, tinde spre farmec, încântare și vindecare prin minune:

¹⁾ *Grai și suflet*, vol. IV, V, VI.

Răesai, soare, frăţioare ...
 Peste ochişorii mei
 Şi peste statul [statura] meu
 Şi peste mersul meu
 Şi peste viersul [lat. *vĕrsus*] meu.
 Cum e soarele luminos şi frumos,
 Aşa să fiu şi eu ...

Totdeauna încheierea cere ca bolnavul să *rămâie curat, luminat, ca argintul strecurat, cum Dumnezeu l-a lăsat, (cum) maică-sa l'a fapt*. Boalele le alungă (cu metafore din practica ţesătoriei) „mătuşile cu furcile“ ... şi

Pe furcă le înşira
 Şi cu fusul le înţepa.
 Cum se întorc fusele
 La toate firele,
 Aşa să se întoarcă pagubele
 Şi dătăturile ...

Suferinţele se exprimă prin „*Ca pe-un fuior de cânepă m'a sfărâmat*“. Duşmanului i se doreşte:

Să zaci neică sub părete,
 Pân'ii face iarbă verde ...
 Să te-adăpi cu linguriţa
 Şi să-ţi dea pâne cu acul ...

Şi tot aşa s'ar lungi mereu şirul de imagini, unele adevărate mărgăritare. Deocamdată atrag atenţiunea asupra studiului care pune la îndemâna oricui material expresiv din descântece.

Dar lucrările în legătură cu ţesutul, reflectate, cum am văzut, în descântece, au ecou şi în alte genuri literare, populare. Iată două exemple:

Harnică-i nevasta mea,
 Harnică-i, dracu s'o ia:
 Pune pânza,
 Când dă frunza
 Şi-o taie când va cădea.

Printre ițe, printre spată,
 Paște-o iapă'mpedecată,
 Mai în sus pe la fuștei
 Paște-o scroafă cu purcei
 Și-umblă dracu cu scânteii;
 Prin mijlocu pânzeii
 Paște gâsca cu puii.

(Șezătoarea XII, pag. 149).

Că din cincisprezece lâni
 Mi-o făcut mânuși la mâini,
 Și din patruzeci fuioare,
 Mi-o făcut o cingătoare;
 Și cânepa de azi vară,
 O călăresc căinii pe afară;
 Și cânepa de azi toamnă
 Șade'n șură ca o doamnă.

(Șezătoarea XII, pag. 149).

Un tablou, cu mai sugestiv colorit grotesc, nu se poate imagina, pentru a ironiza usturător pe femeia leneșă. De unde putea poetul popular satiric să culeagă imaginile și să le contureze, ca pe niște monștri pe arhaicul edificiu al războiului de țesut — decât din ceea ce este mai caracteristic în preocupările, calitățile și defectele unei gospodine? Satira — *strigătura* — conține un complex de elemente psihologice, sociale. Ea este însoțită și înviorată de ritmul jocului, de frumusețea plastică a versului și de ilaritatea întregului grup privitor, la petrecerile sătești. Expresivitatea versurilor este alimentată de elemente latine, din cele mai curente. Numai patru sunt streine (*gâscă, harnică, nevastă și șură*).

AGRICULTURA REFLECTATĂ IN DACOROMÂNĂ.

Vieța economică în Dacia, cum reiese mai ales din studiul lui Patsch¹⁾, se întemeia pe creșterea vitelor, dar și a agriculturii.

¹⁾ C. Patsch, *Der Kampf um den Donaauraum unter Domitian und Trajan* (Beiträge zur Volkerkunde von Sudosteuroopa, V (2) 1937, Sitz. Akad. d. wiss. Wien, philos. hist. klasse. 217, 1, p. 107, 110, 174, etc.

Năvălitorii au redus, cu timpul, a doua ocupațiune și de aceea dacoromâna a primit mulți termeni agricoli streini, cunoscuți din studiile de până acuma. Au rămas însă câțiva vechi, fundamentali și alții cu caracter atât de specific, încât înlătură orice posibilitate de concluzie că Românii ar fi părăsit cultura pământului, restrângându-se numai la păstorit, și încă la unul nomad.

Nu voiu înșira în sens restrâns filologic termenii agricoli din dacoromână, ci voiu folosi un text popular în care se simte preocuparea, ba chiar o vie dragoste a Românului pentru roadele pământului. La Crăciun și Anul Nou, între alte colinde, în care, prin urări, se invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru o bună roadă, e specificul *plug-plugușor*. În el se exprimă o apologie a agriculturii. Dăm aici varianta publicată de Alecsandri în 1866. Termenii latini sunt redați în text, unii cu caractere cursive și alții cu aldine. Ultimii reprezintă pe cei curat agricoli sau neapărat trebuincioși pentru exprimarea noțiunilor legate de lucrarea pământului. Elementele slave, împreună cu șapte de diverse proveniențe, le-am lăsat nesublinate.

Aho, aho copii argați,
 Stați puțin și nu mânați,
 Lângă **boi** v'ălăturați
 Și cuvântul mi-ascultați:
 S'a sculat mai an
 Bădica Troian
 Și-a'ncălicat
 Pe-un cal învățat
 Cu șaua de aur,
 Cu nume de Graur,
 Cu frâu de mătasă,
 Cât vița de groasă,
 Și'n scări s'a ridicat
 Peste câmpuri s'a uitat,
 Ca s'aleagă un loc curat
 De arat și semănat.
 Și curând s'a apucat
 Câmpul negru de arat,
 În lungiș și curmeziș.
 S'a apucat într'o joi,
 C'un plug cu doisprece **boi**,
 Boi bourei,

În coadă **codălbei**,
 În frunte țintăței.
 Mânați, copii, hăi, hăi!
 Ziua toată a lucrat,
 Brazdă neagră a răsturnat.
 Și prin brazde a semănat
 Grâu mărunț și grâu de vară,
 Dee Domnul să răsără!
 Și cât lucrul a sfârșit,
 Iată, mări, s'a stârnit
 Un vânt mare pe pământ
 Și ploi multe după vânt,
 Pământul de-a răcorit,
 Și sămânța a'ncolțit.
 La luna, la săptămâna,
 Își umplea cu apă mâna
 Și se duse ca să vadă,
 De i-a dat Dumnezeu roadă
 Și de-i grâul răsărit
 Și de-i spicul aurit.
 Era'n spic ca vrabia,
 Era'n paiu ca trestia.

Troian iute s'a întors
 Și din grajd pe loc a scos
 Un alt cal mai năzdrăvan,
 Cum îi place lui Troian,
 Negru ca corbul,
 Iute ca focul,
 De nu-l prinde locul,
 Cu potcoave de argint,
 Ce sunt spornici la fugit.
 El voios a'ncălecat
 La Tighina a apucat
 Și oțel a cumpărat,
 Ca să facă seceri mari
 Pentru secerători tari
 Și să facă seceri mici
 Pentru copilași voinici
 Și-altele mai mărunțele
 Cu mănunchiu de floricele,
 Pentru fete tinerele
 Și neveste ochișele.
 Și-a străns fine și vecine
 Și toți finii și vecinii
 Și vreo trei babe bătrâne
 Care știu rândul la pâne
 Și pe câmp i-a dus
 Și pe toți i-a pus
 La lucrul pământului,
 La răcoarea vântului.
 Ei cu stânga apuca
 Și cu dreapta secera
 Și prin lan înainta
 De părea că înnota.
 Alții'n urma lor lega,
 Snopuri'nalte aduna
 Și clăi mândre ridica,
 Ce la soare se usca.
 Apoi carele'ncărca
 Și pe toate le căra
 Și girezi'nalte dura
 În capul pământului,
 În sterița vântului.
 Apoi aria-și făcea
 Și din grajd mai aducea
 Zece iepe

Tot sirepe
 Și de par că le lega
 Și pe toate le mâna
 Imprejurul parului,
 Deasupra fățarului,
 Iepele mereu fugea,
 Funia se tot strângea,
 De par iute ajungea
 Și grâul se triera
 Și flăcăul vântura,
 Dimerlia scutura,
 Harabale încărca,
 Și la moară le pleca.
 Iară hoața cea de moară
 Când văzu atâte cară
 Încărcate cu povară,
 Puse coada pe spinare
 Și plecă în fuga mare
 La cea luncă de scăpare.
 Lunca mare,
 Frunză n'are;
 Lunca mică,
 Frunza-i pică.
 Iar morarul, meșter bun,
 Zărea moara prin cătu n
 Și-și lua cojoc mișos
 Și mi-l îmbrăca pe dos.
 Și-și luă ciocanu'n brâu
 Și mai luă și un frâu,
 Apoi iute alerga,
 Moara cu frâu o lega
 Și-o apuca de călcâiu,
 De-o puneă pe căpătâiu,
 Și-i da cu ciocanu'n șele
 De-o așeza pe măsele.
 El o lua de lăptoc
 Și-o da iar în vad la loc
 Și turna deasupra'n coș
 Grâu mărunțel de cel roș.
 Grâul s'așeza pe vatră
 Și din coș cădea su(b) piatră
 De su(b) piatră în covată
 Curgea făină curată.
 Troian mult se bucura,

Zeciuială morii da,
 Pe **morar** îl dăruia,
 Apoi **călare** suia
 Și voios se înturna
 Cu **flăcăii** ce mână.
 Iar **boii** se opintea
 Și **roțile** scârțîia.
 Iată **mândra jupâneasă**,
 Dochiana cea frumoasă,
 C'auzea tocmai din casă
 Chiotul **flăcăilor**
 Scârțîitul **carelor**
 Și'n cămară că mergea
 Și din cuiu își alegea
 Sită mare și cam deasă,
 Tot cu **pânza** de mătasă.
 Sufleca ea măneci albe
 Și-arăta brațele dalbe
 Și **cernea**, mări, **cernea**,
 Ninsorea se așternea;
 Pe sus tobele **bătea**,
 Negurile jos cădea.
 Apoi mama plămădea
 Și-o lăsa până dospea.
 Apoi colaci'nvârtea,
 Pe lopată mi-i culca
 Și'n **cuptor** îi arunca.
 Apoi iară, cu lopata
 Rumeni îi scotea și gata.
 Atunci ea'mpărțea vreo cinci
 La **flăcăii** cei voinici
 Și'mpărțea trei colăcei
 La **copiii** mititei,
 Iară **mândrului** bărbat
 Ii dădea un sărutat.
 Cum a dat Dumnezeu, an,
 Holde mândre lui Troian

Astfel să dea și la voi,
 Ca s'avem parte și noi,
 Să vă fie casa, casă,
 Să vă fie masa, masă!
 Și cu fețele aprinse,
 Tot cu casele grijite,
 Cu buni oaspeți locuite.
 Și la anul să trăiți
 Să vă găsiți m'înfloriți,
 Ca **merii**
 Ca **perii**
 În mijlocul verii!
 De urat am mai ura,
 Dar ne-i că vom însera
 Pe la **curtea** dumneavoastră,
 De parte de casa noastră.
 Dumneavoastră aveți parte
 De **curți**'nalte, luminate,
 Văruite, șindrilita
 Și cu ferăști stecluite.
 Noi avem bordeie mici,
 Bune de plugari voinici,
 Văltucite și lipite
 Și cu stuh acoperite.
 Dar câte **paie**-s la noi,
 Atâți bani fie la voi!
 De urat am mai ura,
 Dar ne-i că vom însera
 Și avem a trece'n cale
 O **dumbravă** rea din vale,
 Unde sunt fete nebune,
 Ce asvârlă cu alune
 Și se leagă de feciori
 Ca **albinele** de flori
 Și le'ncurc cărările
 Tot cu **desmierdările**.

Și alte variante ale acestui mic poem, ca de exemplu cele din colecția lui C. Dem. Teodorescu, sunt identice ca fond și în mare parte ca limbă. Nu avem alt document mai cuprinzător și mai viu decât orice studii, care să înfățișeze prin expresie îndestulătoare cunoașterea agriculturii, cu factorii ei principali. Putem urmări

toate fazele lucrului, dela căutarea locului bun de arat, trecând apoi la scena secerișului, a măcinatului, până la activitatea tot așa de vie a pregătirii pâinii de către jupâneasa casei. Chiar *vad de moară* se găsește și în documente vechi. Izbitoare apare întâiu limba întregii poezii. Din totalul de 866 elemente de limbă, câte cuprinde textul, șasezeci sunt slave, care ating un procent de 7⁰/₀ din total. Latine sunt 753 cu un procent de 87⁰/₀. Termenii agricoli specifici sau necesari ca expresie se găsesc 69 latini (necalculând frecvența din text), iar slave numai 17, adică de patru ori mai puțini! Cu origine necunoscută sunt 19 (tipăriți spațiat). Prin urmare, într'o specifică povestire se poate exprima spontan esența vieții agricole, printr'o majoritate copleșitoare de străvechi termeni latini. Dacă întreg stilul agricol românesc ar fi fost înecat de influența slavă, cum impresionist susțin unii studioși, fenomenul nu s'ar putea explica. Dimpotrivă, și în cazul acesta se aplică faimoasa teorie a lui Hașdeu despre circulația cuvintelor, potrivit căreia ce este mai vital într'o limbă este și mai vechiu. S'au înfățișat în anii din urmă și alte texte populare și culte, vechi și nouă, în care elementul latin apare copleșitor, fiindcă el vine spontan pe buzele Românului și adeseori înaintea celui strein¹).

Problema prezenței și pătrunderii adânci a noțiunilor de plugărie în viața și limba românească merită să fie cercetată mai larg, în domeniul folklorului și al etnografiei. Numai așa se va putea închea un studiu integral, prin care să se ajungă și la o sinteză. Deocamdată noi am atins numai laturea capacității de expresie poetică a dacoromânei, prin preponderant material lexical latin, agricol.

Pentru înțelegerea problemei amintesc aici și un mic cântec popular, epic, din Florești (județul Cluj)²), în care se înfățișează viori, scurt și concentrat toată munca pământului, începând cu mergerea gospodarului la pădure ca să taie lemne pentru a-și ciopli singur plugul. Pe urmă continuă cu aratul și semănatul

¹) V. exemple la S. Pușcariu, *Limba română* I, București 1940, p. 194 sq.

²) G. Breazul, *Patrium carmen*, contribuții la studiul muzicii românești, Craiova, 1941, p. 206—208.

până la îmblătirea cu „*nește lemne, cu grumaz de piele*“. E vorba de îmblăciu¹⁾, compus din două bețe legate la capete, între ele, cu o curea. Unul servește de mâner, iar cu celălalt se bat spi-cele. Tot figurat sunt înfățișate și secerile: ... *nește șere (=fia-re) cam cârligățele, la dinți mărunțele*. Restul cântecului redă aceleași scene ca în *Plugușor*, terminându-se cu punerea pe masă a colacului scos din cuptor.

În tot cântecul de 69 versuri, cu 298 cuvinte, se află numai 19 termeni de origine slavă, doi ungurești, iar grosul cuprinde numai elemente latine²⁾.

Iată textul:

Jupănu' gazda-re
 Bun gând ș'o gândit-u,
 Prânzu' l-o prânzât-u,
 Boi la jug ș'o prins-u,
 'm-pădure s'o dus-u,
 Lemn pă car ș'o pus-u
 Ș'acas' o vinit-u,
 Frumos l-o cioplit-u.
 Plug l-o ferecat-u³⁾,
 Boi la plug ș'o prins-u,
 La pământ s'o dus-u
 Și el ș'o brăzdat-u
 Cruciș, curmezâș-u,
 Mai vartos lungiș-u.
 Ș'acas'o vinit-u
 Și s'o hodinit-u.
 Boi la car ș'o prins-u,

¹⁾ Asupra originii latine a termenului *îmblăciu* v. ale mele *Coincidentes et concordances...*, în *Langue et Littérature* (Académie Roumaine) II, 1—2, 1943, p. 21 sq. Acolo am arătat că în Transilvania, regiune muntoasă, agricultura a fost mai restrânsă și de aceea s'a folosit mai mult baterea grâului cu *îmblăciul* (îmblăcii) și nu treieratul cu cai.

²⁾ Firește, unele elemente se repetă.

³⁾ Aici, a *fereca* are sensul de a „construi“ (firește, din lemn), ca și lat. *fabricare*, dela care derivă verbul românesc.

La pământ s'o dus-u,
 Grâu ș'o sămănat-u,
 Mândru l-o grăpat-u.
 Dumnezo o dat-u
 O ploaie cu soare.
 Grâu răsăre-re,
 Mândru să coce-re
 Ș'acas'o vinit-u
 Și el ș'o sculat-u
 Dragi sclujnici a lui,
 Tăt cu nește șeră, [:fiare]
 Cam cârligățele,
 La dinți mărunțele.
 La holdă s'o dus-u,
 Hold'o săcerat-u,
 Mănunchi l-o țapat-u
 Și'n snopi l-o legat-u,
 Claiă l-o clădit-u
 Ș'acas-o vinit-u. —
 Boi la car ș'o prins-u,
 La pământ s'o dus-u,
 Grâu pă car ș'o pus-u
 Ș'acas'o vinit-u.
 Și stog l-o clădit-u
 Și el ș'o sculat-u
 Dragi sclujii a lui,
 Tăt cu nește lemne,
 Lemne hodrolemne
 Cu grumaz de pțiele.
 Grâu l-o'mblătit-u
 Și'n coș l-a băgat-u,
 Pă car l-o țapat-u,
 La moară s'o dus-u
 Și'n coș l-o băgat-u,
 Fărin'o pțicat-u
 Și'n saci o băgat-u,
 Pă car i-o țapat-u
 Ș'acas'o vinit-u
 Și el ș'o sculat-u
 Dragi sclujnici a lui,
 Tăt cu nește sâte,
 Fărin'o cernut-u,
 Mândru o moiet-u

Și o frământat-u.
 Mândru s'o doschit-u,
 Colac l-o'mpletit-u,
 'n cuptor l-o băgat-u,
 Mândru să coce-re,
 Ș'afară-l scote-re,
 Pe masă-l pune-re.
 Cesta-i domnuț bun-u
 Jupânu' gazda-re¹⁾.

(Cules și notat dela *Gheorghe Flueraș*, din com. *Florești*, Cluj).

Urmărirea vieții agricole, reflectată în limbă, ne duce și spre alte considerațiuni mai largi de folklor și expresie poetică a iubirii și cultului pentru această eternă muncă a popoarelor. Ea s'a sintetizat de sigur în poezia populară de pretutindeni, ca și la noi în „Plugușor“ și în alte colinde, în care vibrează rugăciuni către Dumnezeu, ca permanentă și supremă speranță plugărească pentru belșugul recoltelor.

Cercetarea în acest sens va trebui să meargă mai întâi în domeniul folklorului românesc²⁾. Deocamdată semnalăm o concordanță izbitoare între „Plugușorul“ nostru, analizat de noi din punctul de vedere special al expresiei românești și între corespondentele spaniole *baile*, *villano* („horă“, „joc“, împreunate de cântec) și *villancicos* (un fel de „colinde“).

Exemplul convenit îl găsim în Lope de Vega, care în mulțimea operelor lui s'a inspirat și din *cancioneros* și *romanceros*,

¹⁾ Interesante sunt și ghicitorile, care înfățișează plugul, cu felurite metafore, ca de ex. următoarea:

Ce hiară încornorată
 Umblă cu gura căscată
 Și numai cu limba rămă,
 Tot răstoarnă și dărâmă?

(T. Pamfile, *Agricultura la Români*, p. 56).

Toată imaginea, plastică și vie, este exprimată numai prin cuvinte latine!

²⁾ V. și Al. Popescu-Telega, *Asemănări și analogii în folklorul român și iberic*, Craiova, 1927.

salbe în care se înșiră, pe lângă cele susamintite, și balade (*romances*), *letrillas*, *serranillas* (doini populare sau culte, propriu zis „muntenești“, dela munte, dela *sierra*). Multe din acestea le-a inserat Lope, trecându-le firește adeseori prin văpaia artistică a geniului său, dar alte ori păstrând cuprinsul autentic popular și chiar versuri ce se pot identifica în texte populare¹).

Iată acest *baile* (*villano*), încrustat în comedia *San Isidro, Labrador de Madrid* (partea VII):

(BAILE—VILLANO).

Al villano se lo dan
la cebolla con el pan,
para que el toscó villano,
cuando quiera alborear,
salga con un par de bueyes
y su arado, ¡otro que tal!
Le dan pan, le dan cebolla
y vino también le dan,
ya camina, ya se acerca,
ya llega, ya empieza a arar.
Los surcos lleva derechos;
¡que buena la tierra está!
„Por acá“, dice al Manchado
y al Tostado: „Por allá“.
Arada tiene la tierra,
el villano va a sembrar;
saca el trigo del alforja²)
la falda llenando va.
¡Oh qué bien arroja el trigo!
¡Dios se lo deje gozar!
Las aves le están mirando;
que se vaya aguardarán;
junto a las hazas del trigo
no está bien el palomar.

¹) Lope de Vega, *Poetas líricos*, I edición, prólogo y notas de José F. Montesinos, Madrid, 1926, p. 176 sq.

²) Și la noi e obiceiu de a duce la arat sămânța în dāsagi (sp. *alforja*) cfr. Pamfile, *Agricultura*, p. 57.

Famosamente ha crecido,
ya se le acerca San Juan;
segarle quiere el villano,
la hoz apercibe ya; `
!qué de manadas derriba!
!qué buena prisa se da!
Quien bien ata, bien desata.
!Oh qué bien atadas van!
Llevándolas va a las eras
!qué gentil parva tendrá!
Ya se aperciben los trillos,
ya quiere también trillar.

!Oh qué contentos caminan!
Pero mucho sol les da.
La mano en la frente ponen,
los pies en el trillo van.
!Oh qué gran sed les ha dado!
?Quién duda que beberán?
Ya beben, ya se recrean;
brindis. !Qué caliente está!
Aventar quieren el trigo,
ya comienzan a aventar.
!Oh qué buen aire les hace!
Volando las pajas van.
Extremado queda el trigo,
dése limpio y candeal;
a Fernando, que Dios guarde,
se pudiera hacer el pan.
Ya lo llevan al molino,
ya el trigo en la tolva está.
Las ruedas andan las piedras,
furiosa está la canal.
Ya van haciendo la harina,
!qué presto la cernerán!
!Oh qué bien cierne el villano!
El horno caliente está.
!Qué bien masa! !Qué bien higne!
Ya pone en la tabla el pan,
ya lo cuece, ya lo saca,
ya lo quiere presentar

(*San Isidro*, labrador de Madrid. Parte VII).

(JOC POPULAR).

Ii dau țăranului¹⁾
 Ceapă cu pâne,
 pentru ca, el nodorosul plugar, în zori,
 să iasă cu o pereche de boi
 și cu plugul, — ce mai plug!
 Ii dau pâne, îi dau ceapă
 și vin de asemenea îi dau;
 acum pornește, îată se apropie,
 ajunge și începe a ara.
 Trage brazdele drepte.
 Ce bun pământ!
 „Iiăis“ — strigă lui Bălțatu,
 iar către Plăvan: „Cea“.
 A arat plugarul locul
 și merge să-l samene;
 Scoate grâul din sac,
 își umple poala.
 Oh! ce bine aruncă grăunțele!
 Să-i dea Dumnezeu bucurie!
 Păsările stau cu ochii ațintiți la el,
 Așteptând să-l vadă plecat.
 Lângă snopii de grâu
 nu e pus bine porumbarul (cotețul porumbeilor).
 Strașnic a crescut (paiul),
 căci de! se apropie Sânzienile;
 are să-l secere plugarul,
 secera stă gata;
 ce de mănunchiuri doboară!
 ce tare silință își dă!
 Cine leagă bine, bine desleagă.
 Oh! ce bine-s legați snopii!
 Ii va duce la arie,
 Ce mândru strat va așterne!
 Iată se pregătesc uneltele de treierat,
 Curând va treiera.

¹⁾ Acest „baile“, zis *villano*, e vechiu obicei popular spaniol, cum ar fi jocul „paparudelor“ noastre. O relațiune din 1618 îl descrie astfel: țăranul (el *villano*), cu fața de tot naturală... purta un suman vechiu, cu multe mâneci, înțesat peste tot cu cepe și bucăți de pâne și cu o inscripție cu versurile ce se repetau mereu: *Al villano que le dan...*, o. c., p. 176, notă.

Oh! ce mulțumiți umblă (plugarii),
 Dar este prea soare.
 Iși pun mâna (streășină) la frunte,
 Picioarele calcă pe treierătoare¹⁾.
 Oh! ce sete i-a cuprins!
 Cine se îndoește că nu vor bea?
 Uite că beau, acum se răcoresc;
 Noroc! Ce arșiță!
 Trebuie să vânture grâul,
 Iată încep să-l dea la vânt.
 Oh ce bună boare fi adie!
 Saltă paiele'n sbor.
 Se scutură deplin grâul,
 Ca să rămâe curat, lamură;
 (regelui) Fernando — ție-l Dumnezeu —
 i se va putea pregăti pânea.
 De-acum îl duc la moară,
 Curând ajunge în coș.
 Văjâie furios scocul,
 Roțile mână pietrile,
 De supt ele curge făina,
 Neintârziat o vor cerne!
 Oh! cu ce îndemănare cerne țăranul!
 Cuptorul este ars;
 Ce bine plămădește,
 Cu ce măestrie frământă și rupe aluatul!
 Iată pune pânea pe lopată,
 O și coace,
 Uite că o scoate
 Și voios o infățișează.

* * *

Firește, se pot aminti aici și alți termeni latini, rari, ca de ex. *soage*, *sovâlta*, *suwulca*, etc., privitori la prepararea pâinii, de care am amintit în *Langue et Littérature*, II, 1—2. Cei trei din urmă se păstrează la nord de Carpați, în aria mai conservativă a dacoromânei. Femeia care folosește în casă un limbaj nuanțat, alcă-

¹⁾ E vorba de o treierătoare, ca o targă, în care sunt infipți colți de cremene. Purtată peste stratul de paie din arie, spicele se sfărâmă ușor.

tuit din elemente latine care trec peste ceea ce ar fi strict trebuincios, nu poate fi declarată soție de păstor și mai ales de nomad, cum stăruie să mai susțină unii lingviști despre Români. Numai vorbitorul care practică o meserie, timp îndelungat, în casă și în familie statornică, își poate păstra o terminologie în care intră și varietate de stil.

Mai departe mergând, constatăm în blocul de fapte lingvistice, despărțitor între aromână și dacoromână, un grup de termeni latini nord-dunăreni, în care iarăși se oglindește o viață statornică de casă și de familie, în Dacia. Ei vorbesc dela sine, numai pomenindu-i pe nume¹⁾. În șirul formelor de civilizație romană păstrate și prin limbă se ridică deasupra, cu deosebită valoare de continuare istorică în Dacia, nume de unelte și de cereale „pisate“ pentru hrana mai ușoară. Așa este *piua*, din lat. **pilla* „mortier (à piler); moulin à foulon“, cuvânt păstrat numai în dacoromână, nu și în aromână, pentru un instrument indispensabil vieții rurale.

¹⁾ V. acest bloc de circa 400 elemente, în studiul meu *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur d. dakorum. Spr.*, Sibiu 1944.

Din lista de acolo a elementelor dacoromâne, neatestate în aromână, au rămas nescoase, la corecturi (din cauza greutăților tipografice, impuse de războiul în 1944) următoarele: *atuncine*, *botejune*, *ci-coare*, *comanda*, *cumpdra*, *cutreiera*, *gđinaș*, *geamđt*, *muche*, *pradd*, *umed*. Ele se află și în aromână, dar nu sunt toate înregistrate de dicționarele cunoscute. Atestarea lor în aromână ni-o confirmă colegul T. Papahagi, care cu multă bunăvoință științifică a confruntat întreaga listă a mea cu materialul său lexical, merit să alcătuiască dicționarul graiului aromân. Apoi, în loc de *incđlța*, trebuie citit dacorom. *incđlțare*, cu sinonimele *incđlție*, *incđlțamă*, „chaussure“ (v. *DA s. v. incđlța*).

Cuvântul dacorom. *paiu* (termen pastoral) nu trebuie confundat cu *paiu-paie* (de grâu, etc.) < lat. *palea*, REW. 6161, ci derivă din lat. *pallium* și înseamnă „lâna nouă și moale care crește spre primăvară supt cea veche și formează viitorul veșmânt al oii“. De aceea se zice și *oi împđiate* („îmbrăcate“), *oile s'au împđiat*, etc. (v. ale mele *Cercetări lexicografice*, Buc. 1909 s. v.). Însă în zisul grup n'au fost socotite elementele autohtone, v. grec. și v. germane, explicate în capitole speciale din studiul citat.

Alături de el, iată cuvântul *păsat* (lat. *quassatum*, dela *quasso* „millet (pilé) dont on a enlevé la balle; bouillie de millet“). După ce s'a introdus porumbul la noi, a urmat o nouă formă, aceea de făină măcinată mare din boabele plantei celei nouă. Din prima se mai face și astăzi „păsat cu lapte, cu unt“, sau altfel, sau se dă ca hrană puilor de pasări domestice. Acestea și alte particularități pe care le voi analiza mai jos, strâns legate de agricultură, cine ar putea susține că le-ar fi păstrat o populație nestatornică? Cum ar fi biruit aceasta să poarte cu sine, de dincolo de Dunăre, unelte grele, împreună și cu cunoștințe speciale pentru curățirea cojii boabelor de cereale, cu expresii tipice latine, precum *desghioca*, *desfăca* (mazărea), care cer timp și statornicie pentru lucrare și păstrare? Nici termenii sus ziși *nu există în aromână*.

Capitolul agriculturii analizat în felul acesta, desvăluie și alte intimități lingvistice.

Să ne oprim o clipă și la un amănunt dela moară, indispensabil instrument agricol, care „umbă“, pe toate pâraiele din Munți, ca și „piuele“ și „ștezele“ pe care nu știm cum le-ar fi putut cunoaște așa de bine strămoșii nomazi, cum se constată azi la poporul Român.

La morile din Munții Apuseni (poate și mai în lături) în grinda din față a *stratului* (lat. *stratum*) care susține pietrele de măcinat, este aplicat un disc de lemn cu creștături pe circumferință și cu un bețișor proptit cu un capăt într'o creștătură și cu celălalt fixat în grindă. Această alcătuire se numește *grăunțari* (derivat din *grăunț*=lat. **granuceum*). Numele explică funcțiunea. Bețișorul se mută din o creștătură într'alta, la dreapta sau stânga și „dă drumul la atâtea grăunțe (boabe) câte vrei să curgă din coș între pietri“.

Nuanța de expresie a acestei piese, „lucru“ mărunț, e tot atât de grăitoare ca și *suwulca*, dela prepararea pânei, și ca *soage*, aflătoare tot numai în Transilvania.

Cât de departe suntem încă de adâncul problemei, am constatat chiar în toamna aceasta¹⁾, ducându-mă în Munții Apuseni

¹⁾ În 1943.

pentru revizuirea și completarea problemelor ce le analizez. Am descoperit astfel încă o conservațiune latină din limbajul femeiesc, în legătură cu *soage*, amintit mai înainte.

A soage (lat. *subigere*) înseamnă: a da formă rotundă de pâne bucății de aluat rupt din întregul frământat în troacă. Operațiunea aceasta se face într'un vas mai mic, o albiuță, în care cu „călcâiul“ palmelor, femeia tot apasă și întoarce zisa bucată, prin făină, pentru a o pune mai ușor pe lopată și a o băga apoi în cuptor. Albioara se numește **sogătoare**, denumire aflătoare numai în Transilvania, în vest și centru, ca și *soage*.

Dacă am pătrunde în domeniul industriilor casnice, al țesătoriei și dogăriei, al feluritelor preocupări și obiceiuri, am descoperi și alte proprietăți specifice dacoromâne, care se pot valorifica semantic, cultural și geografic, ca și cele înșirate până aici. La multe din ele, ca și la unele prezentate mai sus, se simte o subtilitate și variație de expresie în graiul femeiesc, care nu s'ar putea concepe decât la un popor cu îndelungă și intensă vieată stabilă. *Aceasta cu atât mai mult, cu cât izvorul unor asemenea creațiuni expresive curgea în mijlocul unei vieți rustice, lipsită, un mileniu, de influența cărții de care s'au fericit celelalte popoare neolatine. Un mare semn și acesta a cărui rază de lumină, în șirul celorlalte, se lasă prețuită dela sine.*

* * *

În ordinea de idei urmărite până aici, se mai impune încă una, finală, privitoare la o cât mai amănunțită urmărire de termeni și expresii agricole, presărate în folklor (în plugușoare sau colinde mai scurte). Ele constituiesc un număr destul de mare, dacă luăm în seamă nu numai pe cele care exprimă noțiuni agricole de primă necesitate, ci și pe cele care au găsit intrare în expresia poetului popular, printr'o înrudită atmosferă semantică¹⁾.

Am strâns astfel de material din colecțiile de folklor care mi-au putut sta la îndemână, în actualele împrejurări.

¹⁾ Proverbele și zicalele, de asemenea, nu trebuiesc uitate.

În total sunt circa 260 exemple (elemente latine și câteva considerate astăzi ca autohtone):

a aduna (snopi, paie), a alege (grâul), aluat, a anina (plugul în cioturi, a-l prinde, poticni), a apuca (cu stânga, spicele, la secerat), a ara în lung și'n lat, arat, arie, a așeza (snopii), ață (de cusut sacii), bălegă, a bate caii (grâul cu picioarele), a bate (sita, la cernut), boii dela roate, boii dinainte, dinapoi, (când sunt patru la plug, la car), bordei, bou, bourei (boi), bucate (cereale), *bucium* (din care se sună pentru a strânge oamenii la lucru), butuc(i) (la car), buți (de pus grâul), cal, cal învățat, călare, capu pământului (al ogorului), capăt, capete (la ogoare), car passim., călcăiu (morii), căpătăiu (la moară), a căra (cu carul), căuș, câmp,-uri (de arat), câmp curat (pentru arat), câmpul negru (de arat), cânepă, „cântă ciocârliă“ (semn că trebuie să se înceapă aratul), a cerne passim., ciur (de vânturat), ciurui, a (se) coace (pâinea), coada (sapii), coardă (a pune grâul „coardă“ n șură; comp. *șiră*), coarne de plug (coarnele plugului), codălbei (boi), colb, copt (grâu), a crește (grâul), cruciș-curmeziș (a ara), crud,-ă (colac; pâne, necoaptă bine), cuiu, cuie (la jug), a culege (cânepa), „cunună“ (obiceiu la secerat), cuptor, curat (câmpul —, cfr. curătură, runc), curat (loc), curat (grâu), a curăța (aria), a curge (fâina, de supt piatră, la moară), curmeziș (a ara în —), curtea (gospodarului), (sită) deasă, curți (de boieri), a da (plugul pe brazdă), a da spice (grâul), a *dejuga* (boii), a desfăca (grâul; a-i desface boabele din spic), a despica (spicele, a le desface, cfr. a desfăca=*disfabricare), dinți (la seceră), a dura (girezi), durat (câmpu), față de arie, față de copt (a-și face grâul —, a se apropia de copt), fățar (fața ariei), faur, fâină curată (aleasă), falce, fâlci (unitate de măsură a pământului de arat, cosit), fărmatură (de pâne), fățare (de arie), a fățui (aria; a nivela stratul de paie de pe ea), fân, fân cu flori, fânaț,-ă, a fârâma (paiele la treierat), a fereca fiarele (plugului — a le pune la punct, pentru arat), ferecat (plug, construit din lemn), fiarele plugului, fier (pentru seceri și plug), fierar, fierul lat (la plug), fir de grâu), a frământa, frâu, a freca (spicele, ca să cadă boabele), frunțile („locuri de frunte“), funia (de care se leagă caii de par, la treierat; cfr. „a ajunge funia la par“=a ajunge la strâmtoare), furcă, furci, girea-dă, girezi (din familia lat. *agger,-eris, aggerere; aggestus*>rom. *agest* etc.), a grăpa, grăunț,-țe, grâu curat passim., grâu de vară passim., grâu mărunțel, grâu roșu, grâu verde, uscat, copt, grăuleț, grăușor, groapă, grumazi (la îmblăciu), iarbă grasă („câpăstru de —“), iese (grâul; răsare), împănată (săgeată, la plug), a încăleca, încărca, încârligățele (secere), a îndemna (boii, caii la mers), a înflori (câmpul), a îngălbeni (a se vedea grâul galben, de aproape), a înjuga (boii),

injugători (boi de jug), a innota (prin grâu), a întoarce (paiele în arie), întoarsă (seceră „curbă“), (a) înțăpoșa (sacul la gură, cu țepuși), a înțepușa (sacii), a inverzi (grâul), jug, jugan, ni (boi), jugănit, -ți (boi), (a) jugui (a mâna la jug), juncănaș(i), jupân (termen cu care se adresează colindătorii către stăpânul casei), passim., jupi (tulei de cucuruz) (atestat de 3 ori), lăptucă, a lega (grâul în snopi), a lega (mănunchiu, snopii), legătura (cu care se leagă snopii), lemnușele (părțile îmblăciului), linte, loc curat (de arat), lucrul (câmpului), a lucra (lucru agricol), lucrul pământului, lungiș (a ara —), mazăre, a măcina, măcinar (morar), mălai (de meu), mălai, mălaie, mănunchiu (mâner la seceră), mănunchiu (de paie, de flori), mărunț (grâu), mărunțel (grâu mărunțel, de cel roș), (seceri) mărunțele (la dinți), măsele (la moară), a măsura (pământul), mășcat (bob de grâu bine desvoltat; mare), mătasă (sită de —), a mătura (aria), (grâu) mazărat (mare în bob, ca mazărea), a mâna (boii, cai), meu, a merge (plugul pe brazdă, a fi bun de mers), merișoare, miere (colac îndulcit cu —), moară, a moia, muia (făina pentru a o plămădi), morar, morăriță, morișcă (dim. moară), moriță (dim. moară), murăraș, (brazdă) neagră, negru (câmpul), neghină, negrapat (grâu), a netezi (locul arat, cu grapa), nuc(i), oale, orz, (a) ospăta, ospătare, paiu, paie, parul (la arie), pădure, pământ (arabil), păscut, păpușoi (porumb), pâine, pâne, pâne (grâu), pânza (sitii), piatra (morii), piatră (de hotar), a pica (făina de supt piatră), piepturile (de deal, la arături, în regiuni muntoase), a pieri (grâul; a se usca, strica de ploi etc.), plaiu, plăiuț, „drum ce duce la munte“, prânz, a prânzi, a prinde (boii la jug), (sită) rară, a răsări, a răsfira (grâul în arie), a răsturna (brazde), a răvărsa (grâul; a-l arunca pe brazde), a revărsa (brazda), a ridica (clăi), roată, roate, roata morii, rotat (stog, ca un con), rug (în grâu), rumega, sac, sapă, săgeata'mpenită, împănată (la plug: „pluguri cu săgeata'mpenită“), a sămăna, sămănătură, -uri, sămânță, a săpa, scări (la șea), (a) scoate (pânea din cuptor), a se scutura (grâul; a-i pica boabele, dela sine, când nu e strâns în clău), secară, a sécera, secerat (subst.), secerător(i), secerățele (dim. seceră), secererele, secerică, seceruică, a smulge, spic, spic aurit (galben, copt), spicușoare, spin, spini (în grâu), splină (la moară), strămurare (de împuns boii, ca să se îndemne la mers), a strânge (paie, snopi), „a se strânge funia la par“ (la parul ariei; expresie-proverb), (a) strânge grâul (în porcoale, în saci etc.), suflecate (mâncile la femei, la frământat), șelele (morii), șerb, șerbi (muncitori la câmp), șes bun de arat, tăciune (boală la grâu), a trage (boii la plug), a trage (brazda), (a) trage (cu secera), trășură, „tras“ (: „boi buni de trășură“), trășură (tragere), a treiiera (cfr. cutreiera), troian, tulpina (morii), a turna (grăunțele în sac, coș), a umbla (moara), a umbla

(plugul, a lucra cu plugul), a unge (cu miere colacul), a ura, a se usca (la soare, grâul secerat), uscat (grâu prea copt), vaci cu lapte, vadul (morii), vatră (la moară), vărat (câmpul —), vârguță, vărsat, „turnat“ (clopoțelul, cu care se sună la urarea cu plugușorul), a vântura, viță (la frâu), viță (:frâu gros ca „vița“), zeciuală (vamă la moară)¹).

* * *

Urmează ca cercetări viitoare să completeze acest material, cu semnificația ce se poate desprinde, cultural-semantic, dela caz la caz. Capitolul acesta se va lărgi apoi asupra întregii terminologii agricole din dacoromână, avându-se în vedere și răspândirea geografică, precum și vitalitatea și însemnătatea istorică a diferiților termeni.

Scopul nostru a fost, pentru moment, de a încerca să intuim fenomenul trecerii lente a materialului concret lingvistic în expresia poetică, ceea ce poate dovedi, cel puțin parțial, vitalitatea termenilor agricoli, latini, din limba noastră. Terminologia agricolă mișună de nenumărate elemente, unele mai răspândite, unele numai dialectale, altele ca sinonime¹). Dar ceea ce a câștigat acces în poezia populară, oglindește o valoare mai înaltă, decât

¹) Aceste exemple au fost scoase din următoarele publicații de folklor: *I. Birlea*, Balade, colinde și bocete din Maramureș, *Tit. Bud(u)*, Poezii populare din Maramureș, *Candrea*, *Densusianu*, *Șperanția*, Graiul nostru, *S. Fl. Marian*, Sărbătorile la Români, etc., *T. Pamfile*, Agricultură la Români, *T. Papahagi*, Graiul și folklorul Maramureșului, *G. D. Teodorescu*, Poezii populare române, *Gr. Tocilescu*, Materialuri folkloristice. *Revisite*: Anuarul Arhivci de Folklor (I. Mușlea), Comoara Satelor, Grai și Suflor (O. Densusianu), Șezătoarea.

¹) Își poate face cineva o idee despre această realitate, parcurgând și numai *Agricultura la Români* de T. Pamfile, București, 1913. Problema se cere studiată și pe baza unei anchete metodice, pe toată țara, care trebuie întreprinsă de filologi și etnografi, înregistrându-se *cuvântul* alături de *idee* și *lucru*.

Altfel, se poate ajunge la concluzii unilaterale ca cele ale lui W. Domaschke în *Der lateinische Wortschatz des Rumänischen*, Jahresb. d. Instit. rum. Spr., Leipzig, XXI-XXV, care este studiu util, dar cu valoare mai mult statistică-etimologică (v. și observațiile lui S. Pușcariu, *Limba română*, 353—355).

aceea a termenilor folosiți de popor din necesitatea elementară a meseriei, a specialității, cunoscută în particularități numai de plugarul autentic, în restrâns și direct contact cu realitățile tehnice agricole.

Ideea fluturată aici este, firește, aplicabilă și la alte ocupațiuni rustice (vânătoare, păstorit etc.), sau mai de sus. Din limbajul acestora se estind și pătrund elemente în limba generală a unui popor, prin singuraticii vorbitori, ca și cum ar fi culese de albine și prefăcute, ca esența din flori, în mierea fagurului din stup. Așa se ajunge la faza culminantă, sintetică a spiritului omenesc, reflectat în graiu, la expresia artistică, floarea stilului unei limbi.

G. GIUGLEA

CONTRIBUȚIUNI SEMANTICE ȘI LEXICALE

1. OSPĂȚ „nuntă”, OASPE „nuntaș”

Ospăț — în limba veche și dialectal *uspăț* — și *oaspe* (*oaspete*, etc), care în dialectul dacoromân apar cu mai multă viață, după regiuni,¹⁾ fără îndoială că au cunoscut odată o răspândire generală în Nordul Dunării.

Înțelesul cel mai răspândit al lui *ospăț* este cel de „nuntă”, pe care, de mirat, nu-l dă niciunul din dicționarele noastre²⁾. Numai cu acest înțeles se cunoaște cuvântul în tot Ardealul și în ținuturile învecinate, formând arie compactă³⁾.

¹⁾ V. ALRM I, vol. 2, H. 352 (înțelesurile și expansiunea lui OSPĂȚ) și H. 354 (înțelesurile și expansiunea lui OASPE). *Ospăț* este cunoscut în Transilvania, unde face arie, mai rar se întâlnește în Bucovina, Moldova de Nord și Basarabia, rar în Banat, Oltenia și Dobrogea și rar de tot în Muntenia și Sudul Moldovei; iar *oaspe*, fără să facă arii mai mari, se găsește în centrul Transilvaniei, în Moldova, Basarabia și ici colo, foarte rar, în Muntenia, Banat și Dobrogea.

²⁾ Nu-l înregistrează nici TDRG, nici CADI, care este bogat în cuvinte, forme și înțelesuri dialectale și, firește, nici SCRIBAN, D., deși *ospăț* „nuntă” se găsește în literatura populară (*Fetele, la porunca împăratului, rămaseră în curte cu mamă lor cu tot până în cealaltă zi, când veni popa, îi cunună și făcură odată trei ospete care au ținut o săptămână. RETEGAȘUL*, P. II 26. *Incepură a tăia la scaune și la căzi pentru ospățul, la care a fost nun mare Pipăruș Petru cu Ileana Cosinzeana* Ib. III 81. *După două săptămâni Ileana se cunună cu Ionișă Făt-Frumos, ș-o tras un drăguț de uspăț (ospăț) de ș'o dus vestea peste nouă hotare. FRÂNCU-CANDREA*, M 253. *Insurându-se împăratul paserilor, a poftit pre toate paserile la ospăț*. MARIAN, O. II 49.

³⁾ Pentru expansiunea lui *ospăț* „nuntă” să se confrunte H. 350 (NUNTĂ) cu H. 352 (Înțelesurile și expansiunea lui OSPĂȚ) din ALRM I, vol 2. Ariile lui *ospăț* „nuntă” din aceste două hărți nu corespund. Evident

Ospăț (< lat. *hospitium* „hospitalité qu'on donne ou qu'on reçoit, action de recevoir, de loger, d'héberger“, „Gastfreundschaft als Verhältniss zwischen zwei Gastfreunden, gastliche Aufnahme, Bewirthung“) în înțelesul pe care l-a avut la origine, cuprinde ideea de „găzduire“. Dar cum oaspei i se făcea o primire bună, cu mâncare și băutură — găzduirea, nefiind un eveniment de toate zilele, devenea un adevărat praznic — *ospăț* a primit sensul de „masă mare la diferite împrejurări, petrecere, banchet“⁴). Acesta e înțelesul obișnuit al lui *ospăț*. Cu acest înțeles se întâlnește în limba veche (*Și făcu ospăț mare Levia în casa lui*. CORESI, TETRAEV. 5, ap. TDRG. *Sufletul cela ce nu cearcă să mănânce dentru ospățul tău*. (ante 1633) GASTER, CR. I 80. *Spuneți chemaților că iată ospățul iaste gata*. VARLAAM, C. 286. *Chemă pre dumniavoastră pre toți la ospățu*. (1678) GASTER, CR. I 238. *Și împreună îmi gătește și ospățu*. BIBLIA (1688) 902/28), la scriitorii mai noi (*La ospete niciodată ințeală, ceartă și răutate, căndată te poticnești*. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VII 77. *Gândind ca ospăț să facă*. BARAC, A. 79. *Din porunca lui se găti un ospăț minunat*. C. NEGRUZZI, I 85. *Veni iar la ospăț*. EMINESCU, N. 8) și în literatura populară (*Puse să se gătească un ospăț înfricoșat*. ISPIRESCU, L. 376. *Si pe iarbă s'ășezau De ospăț că s'apucau*. IARNIK-BÂRSEANU, D. 312. *În ziua de Anul nou se ține așa numitul ospăț*. PAMFILE, CR(Ă)C. 167. *Ospățuri ca acele îi făcu*. ȘEZ. II 206;

e mai restrânsă în cea dintâi, unde materialul s'a cules cu o întrebare indirectă și ceva mai extinsă în cea de pe urmă, în care e înfățișat și materialul adunat cu o întrebare directă. Din suprapunerea lui *ospăț* „nuntă“ din cele două hărți se observă coexistența lui *ospăț* și *nuntă*, la periferia ariei, pentru denumirea aceleiași noțiuni. Altfel unde *ospăț* a primit înțelesul de „nuntă“, *nuntă*, nu se mai cunoaște, decât, poate, ca un cuvânt orașenesc. Cf. „*nuntă* nu vine ușor zis la limbă“, 118 notă/ALR I, vol. 2, H. 254

⁴) Felul de viață din vremurile străvechi a țărânului român poate explica această evoluție de sens. Răzlețit în munți, Românul se bucura de drumetul ce-i deschidea ușa, cu care avea să schimbe o vorbă și dela care avea să afle noutăți, primindu-l cu toată dragostea în casa sau stâna lui, ospătându-l cu ce avea mai ales și mai bun (v. I.-A. C a n d r e a, *Straturi de cultură și straturi de limbă la popoarele romanice*, București, 1914, p. 22).

cf. ib. V 115, ARH. FOLK. IV 68). Numai cu acest înțeles se cunoaște cuvântul în dialectul aromân (*Și-l ținu uspeț. PAPAHAĞI, B. A. 244/36. S-l'-u facă uspeț ib. 363/30. Șădu...n uspeț ib. 245/15, etc.*) și în dialectul meglenoromân (*Să si ducă la lisitsa ăn uspets. CAPIDAN, M. II 5/30*).

Hărțile Atlasului lingvistic atestă și ele acest înțeles, ici colu cu anumite specializări. Așa în Moldova (în punctele: 387, 402, 418, 518, 538, 542, 552, 554) și Basarabia (în punctele: 434, 445, 454, 458, 464) și în alte localități izolate (677, 725, 815, 308), *ospăț* înseamnă „praznicul dela orice sărbătoare“. În Bucovina, Maramureș și anumite regiuni din Crișana și Oltenia, *ospăț* are înțelesul de „masă (petrecere) la botez“, „masă (petrecere) la nuntă și botez“, „masă (petrecere) la nuntă“, „petrecerea care se face după nuntă (a doua, a treia zi, la o săptămână)“. De sigur tot înțeles de „petrecere“ are acest cuvânt și în expresiile *a merge în ospăț, a face ospăț*, întâlnite în Basarabia, care, în cea mai mare parte a ei, nu cunoaște pe *ospăț* decât în aceste expresiuni⁵⁾.

Sensurile arătate mai sus ne permit a urmări evoluția semantică a lui *ospăț*. Dela înțelesul de „petrecere (cu mâncare și băutură), banchet“, pe care l-a cunoscut odată pretutindeni limba română, de „petrecere la nuntă“, nu a fost greu ca *ospăț* să ajungă sinonim cu *nuntă*, înlocuindu-l pe acesta într'o regiune întinsă. Pentru explicarea acestei evoluții semantice, trebuie să se țină seama și de realitatea vieții țaranului român, care „se ospătează“ mai des, dar face „ospete“ rar. Și cele mai strașnice „ospete“ le face la nuntă⁶⁾.

⁵⁾ Cf. ALRM I, vol. 2, H. 352.

⁶⁾ Cf. *Ospățiu cel dela nuntă*. L. B., *ospăț la nuntă*. 229/ALR I. vol. 2, H. 254 (punctul 229 e comuna Hodac, jud. Mureș, aproape de Reghin, de unde, probabil, a dat și Petru Maior, în L. B., expresia citată mai sus) și *a mânca ca la nuntă*. În împrejurări ca acestea, *ospăț* a putut să primească înțelesul de „nuntă“: *Să pregătim nunta* spus femeilor chemate să ajute la gătitul bucatelor, înseamnă „a pregăti ospățul“, iar *duceți-vă pe la casele oamenilor și poftiți-i pe duminică la ospăț* înseamnă „a-i pofti la nuntă“.

O evoluție semantică asemănătoare prezintă cuvântul *veselie*, care în câtreva localități anchetate din Secuime (571, 573, 576) și în jud. Brașov (180, 186), înseamnă „nuntă“, v. ALRM I, vol. 2, H. 350.

Constatăm din harta colorată 352 că *ospăț* se păstrează întens numai acolo unde a primit înțelesul de „nuntă”, adică în Transilvania. În restul teritoriului dialectului dacoromân cuvântul a dispărut sau e pe cale de dispariție. Una din cauzele dispariției lui *ospăț* ar putea fi imprecisiunea conținutului lui semantic. Din acest motiv alți termeni ca *petrecere*, *voie bună*, *veselie*, *chef*, *banchet*, *bal*, *mulăceag*, etc.⁷⁾ îl concurează scoțându-l din circulație.

Paralel cu evoluția semantică a lui *ospăț*, pe care am văzut-o mai sus, s'a dezvoltat înțelesul de „nuntaș” al lui *oaspe* (< lat. *hospes, -itis* „hôte, celui qui reçoit l'hospitalité”), etimologiceste din aceeași familie. Cuvântul *oaspe*, ca și *ospăț*, nu se cunoaște decât sporadic în dialectul dacoromân⁸⁾. Vechiul lui înțeles de „mosafir” se mai întâlnește astăzi în Moldova, Basarabia, Dobrogea, în câteva puncte din Muntenia și în dialectul aromân și meglenit. Intocmai ca și *ospăț*, *oaspe* are viață mai intensă în Transilvania, unde nu se cunoaște decât cu înțelesul de „nuntaș”.

Schimbarea înțelesului de „mosafir” al lui *oaspe* în cel de „nuntaș”, care nu se găsește decât în aria lui *ospăț* „nuntă”, sau în vecinătatea acesteia⁹⁾, s'a putut întâmpla datorită faptului că nuntașii pentru cei ce fac „ospățul” sunt mosafiri. Că acest înțeles se găsește mai mult în Ardeal, e iarăși explicabil: țăranul de aici, nefăcând „ospețe” decât la nuntă, nu se simte *oaspe* decât cu acest prilej. Dezvoltarea aceasta semantică a lui *oaspe* a putut fi ajutată și de apropierea formală a celor două cuvinte: *ospăț* și *oaspeți*, al doilea întrebuițat aproape exclusiv la plural¹⁰⁾. O punte de apropiere între ele este și verbul *a ospăta* (< lat. *hospitare*) „a primi în casă ca

⁷⁾ Cf. și expresia a merge pe omenie.

⁸⁾ V. ALRM I, vol. 2, H. 354 (înțelesurile și expansiunea lui OASPE). Din Muntenia și partea de sud a Moldovei *oaspe* a fost alungat de turc. *mosafir*, cf. ALRM I, vol. 2, H. 355.

⁹⁾ Să se confrunte H. 354 cu H. 352 din ALRM I, vol. 2.

¹⁰⁾ Cf. și *ospăt*=*oaspe*. (*Ospătul nu mănâncă ce gândește, ci mănâncă ce găsește*. ZANNE p. IV, 226) și *ospăt*=*ospăț* (*A venit flămând de la ospăt*. DONICI, F. I, 34).

oaspe, oferind casă și masă, a da de mâncare și de băut, a petrece, a benchetui“, și derivatele *uspătoi*, *uspători*, *uspătași*, *uspecioi*, etc.¹¹⁾, cu înțelesul de „nuntași“, care se găsesc în aria lui *ospăț* „nuntă“.

2. „FOD'IU“, FOC VIU „numire pentru anumite boli de piele“

Cu acest cuvânt s'a răspuns la întrebarea indirectă „Cum numiți bubulița mică, ce se face pe față, mai ales la oamenii tineri, din care, dacă o storci, iese ceva alb?“, în comuna Ighișul-Vechiu, jud. Târnava Mare. *Fod'iu*, cu pl. *fod'iuri*, înseamnă deci „coș (pe față)“¹²⁾.

Cu același cuvânt, însă cu altă infățișare fonetică, s'a răspuns și în punctele învecinate 156 (Daneș, jud. Târnava Mare) și 158 (Mihai Viteazul, jud. Târnava Mare): *h'ir de fuo-ziu*¹³⁾ și *fō-yiu*, cu pl. *fō-yiș*, forme pe care autorul Atlasului le explică în notele marginale prin 'foc-viu'. Găsindu-se în aceeași regiune, pe aceeași hartă, ca răspuns la aceeași întrebare, nu este greu atunci a descoperi că *fod'iu*, din localitatea amintită, nu este altceva decât „foc viu“.

În conștiința lingvistică a subiectului vorbitor aceste două cuvinte (*foc* și *viu*) s'au sudat, formând o singură realitate fonetică. Dacă în răspunsul *h'ir de fuo-ziu* s'ar mai putea bănui încă componența celor două elemente, ea dispăre cu totul în *fō-yiu* și mai ales în *fod'iu*. Formele de plural *fō-yiș* și *fod'iuri* ne-o dovedesc pe deplin¹⁴⁾.

¹¹⁾ V. ALRM I, vol. 2, H. 353 (NUNTAȘI).

¹²⁾ 160/ALR I, vol. I, H. 25.

¹³⁾ *v*, palatalizându-se, a devenit un sunet intermediar între *z* și *h'* redat prin suprapunerea acestor două semne.

¹⁴⁾ Pentru compoziția lui *fod'iu*, cf. *mămăria* [a]; *mămări* „mama mare“ 679 /ALR I, vol. 2, H. 170, *mă-ta ta* „mamă-ta“ 900 /ALR I, vol. 2, H. 158, *frati-ñoño* „frate-meu“ 710 /ALR I, vol. 2, H. 160, 161, *sor-mia-mia* „soru-mia“ 720 (cf. și 700) /ALR I, vol. 2, H. 163, *măi fratimiule!* 744 notă /ALR I, vol. 2, H. 161 și *bacsâma* „bag sama“, în jurul Clujului

Observăm că aceste forme sunt ortografiate în două feluri. De ce? Pentru că într'un caz a intervenit simțul analitic al redactorului, care, descoperind elementele de compoziție, mai vizibile în formele din punctele 156

O formă, care cuprinde aceleași elemente de compoziție, o găsim dată de S. Fl. Marian: „Românii din Țara Bârsei în Transilvania... întrebuințează Ghimpele ca medicament în contra morbului numit de dânșii „foc-viu“ sau scurtat *fochiu*, pentru că pasărea aceasta, după spusa și credința lor are putere de a trage tot *fochiul* în sine¹⁵⁾, iar alta aproape identică — *foghiu* — în *Vocabularium nemțesc și românesc* (Sibiu, 1822), dicționarul postum al doctorului Molnar-Piuariu, care traduce pe germ. *Rothlauf*.

„Focul viu“ ca denumire a unor boli de piele, termenul popular pentru *zona zoster*, *herpes zoster*¹⁶⁾, sinonim cu brâncă, orbalț, roșată, bubă neagră¹⁷⁾, fapt¹⁸⁾, coș (pe față)¹⁹⁾, se atestă în diferite regiuni: Dolj, Lăpușna, Brașov, Arad, Turda²⁰⁾, Târnava Mare²¹⁾ și în Munții Apuseni²²⁾. Și de si-

și 158, le-a scris separat, cu linioară, trecând cu vederea peste *fod'iu*, al cărui aspect fonetic a ascuns mai bine cele două cuvinte, scriindu-le împreună. Care e forma bine transcrisă? Credem că ultimă. Din moment ce în conștiința lingvistică a subiectului vorbitor nu mai există nici o urmă de compoziție a cuvântului, nu e niciun motiv de a-l scrie separat. Firește în acest caz nu pot să lipsească explicațiile complementare.

¹⁵⁾ *Ornitologia*, I, p. 421.

¹⁶⁾ I. A. Candrea, *Folklorul medical român comparat*, Buc., 1944, p. 223.

¹⁷⁾ *Ibid.*; cf. și p. 259. V. și S. Fl. Marian, *Ornitologia*, I, p. 421 notă.

¹⁸⁾ T. Morariu, *Obiceiuri, credințe și superstiții legate de „focul viu“*. Extras din *Freamătul Școlii*, Nr. 1—2, 1937, p. 2 notă.

¹⁹⁾ 156, 158, 160 /ALR I, vol. 1, H. 25.

²⁰⁾ Comuna Vâlcele: *Foc-ziu alia-s uarișe bube. Să fașe la copci maș multă. Să țipă la uobrază, pi la minuri p-acolo. Bubele să lătăscă așă, să facă așă sămoșă uarecumva. Tiar nu șliu d'in șe să facă*. (Comunicat de Perde Maria).

²¹⁾ Comuna Fântâna: „Bubele ce se fac la nas, la gură sau în altă parte a feții, de obicei puțin dureroase, care se vindecă într'o zi două“. (Comunicat de D. Macrea). Cf. și 156, 158, 160 /ALR I, vol. 1, H. 25.

²²⁾ Comuna Neagra, jud. Turda: „Atari'e jubrari“. (Comunicat de Sântioana Tolomei); Comuna Scărișoara de jos, jud. Turda: „Ceva bubi, ceva roșăli“. (Comunicat de Pașca Ilina). Cf. și T. Morariu, *op. cit.*, p. 18, 19.

gur că acest înțeles al „focului viu“ se cunoaște și în alte părți ale pământului românesc²³).

Mai obișnuit subț „focul viu“ se înțelege obiceiul de a aprinde focul, cu oarecare meșteșug, prin frecarea a două lemne deolaltă²⁴). De focul aprins în acest chip se leagă fel de fel de credințe și superstiții, în special în legătură cu păstoritul²⁵). El se aprinde la ieșirea oilor la munte, la băgatul lor pe brânză, etc. și de multe ori este întreținut până în spre iarnă, când turmele se coboară la vale. Rostul „focului viu“ este de a feri oile de fiare, de anumite ființe fantastice rău voitoare, de trăznet și tunet, de a le vindeca de diferite boli și pentru a avea mană inelșugată. Urme despre acest obicei se mai găesc încă în regiunile care, prin așezarea lor, sunt mai conservative: Năsăud, Maramureș, Bucovina, Munții Apuseni și ici colo, în ținuturi unde păstoritul a fost sau mai este încă în floare.

Azi în Munții Apuseni, regiunea cea mai conservatoare, „focul viu“ se face aproape exclusiv pentru vindecarea bolilor mai sus menționate ale oamenilor, mai rar pentru animale. Apa încălzită la „focul viu“ are putere vindecătoare: bubele de pe

²³ Cf. Avram Igna, *Descânțete din Bihor*, în *Familia*, XXXV (1899), p. 439, unde se dă un descântec de foc viu din Ineu („S'o țpat focul cel viu prin frig, prin căldură, prin foame, prin sete, s'o țpat prin supărare. Eși foc viu afară, acolo nu ustura, nu pițiga, nu durea, nu arde, nu ferbe...“).

Pentru Brașov, îmi comunică dl Prof. univ. Valeriu Bologa înțelesul de „erisipel“ al *focului viu*; în jurul Sibiului, după comunicarea dlu Prof. N. Munteanu, *focul viu* numește o boală de ochi, ce se manifestă prin zgrăbunțe roșii, foarte dureroase, poate cherato-conjunctivita; în Munții Apuseni (comuna Crișcior, jud. Hunedoara), oamenii se feresc de omida numită în alte părți *mâța popii* să nu le ajungă pe piele, fiindcă, după credința lor, pe unde trece aceasta, se face *foc viu* (Comunicat de dl Prof. univ. Șt Pașa).

²⁴ Pentru modul cum se produce focul viu v. T. Morariu, *Contribuțiuni la aprinderea „focului viu“ în Ardeal, Maramureș și Bucovina*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, IV, p. 229 ș. u., I. Mușlea, *Materiale pentru cunoașterea răspândirii „focului viu“ la Români*, ibid., 237 ș. u. Cf. și D. A. Vasiliu, *Focul viu în datinele poporului român în legătură cu ale altor popoare*, București, Casa Școalelor, 1943, p. 25–38.

²⁵ V. T. Morariu, *Obiceiuri... passim*.

piele se duc dacă sunt spălate cu această apă²⁶⁾. Numai aici s'a mai păstrat rostul original, arhaic al „focului viu“, care odinioară se întrebuița exclusiv pentru vindecarea oamenilor de aceste boli²⁷⁾. Numirea de *foc viu* (cu variantele fonetice: *fod'iu*, *fochiu*, *foghiu*, etc.) pentru bolile amintite, vine dela „focul viu“ aprins prin sistemul de frecare a două lemne, care, după cum am văzut, în terapeutică populară are, dar mai ales a avut, un rol atât de însemnat²⁸⁾.

²⁶⁾ Iată cum îmi povestește informatoarea Pașca Ilina din Scărișoara de jos, jud. Turda, despre focul viu: [Dacă freci mult cele două lemne, dintre care unul e prevăzut la capete de iască] *ieși foc-yiu. După ce ieși iasca aceia d'in crepătura aceia, o puți 'ntr-o pică d'i goză d'e paé. Ș-apu o-nviri' pină dá focu paéle. Apu dup-aia o puți 'n niș'e aș'iuță și cu scarimbe și-apu puți yala pină să-ncălzéști' i apa. Ș-apu iț ieși ceva pi pl'eli, ceva bubi, ceva roșăli, l'e spelt cu ia șapu iț treci*

„La noi încă să face foc viu, dară numai pentru oameni bolnăvi... Focu îl fac doi veri primari și să folosește pentru bube de roșată, când sunt pe tot corpul. După ce-i făcut focul, să pune pe iel o oală cu apă care să lasă să să încălzască și după aceia spală pe cel bolnav cu apa aceia. Apoi după ce-i bine spălat, bolnavul sare de nouă ori în sus, peste foc și apoi îi trece. Se mai folosește focul viu și la oi și alte vite mari și numai acelea la care iești sigurat că știi că nu este răie“. (Comuna Scărișoara, jud. Turda) T. Morariu, *Obiceiuri...*, p. 16.

„Focu viu să face Țântru năcazuri și dureri mari, la gite, cân se duce păru de pe iele, de boală grea și la oameni, cân is tare rău betegi. Că cu iel se vindecă orice fel de durere.. Am înțales din bătrâni că focu acela îi bun tare, la om și la marhă, că mintenaș să vindecă Focu acela-i sfânt, că-i făcut de frică, pântru năcaz“. (Comuna Avram Iancu, jud. Turda) *ibid.*, p. 18.

„Cân să face foc în om, ori cân să face la gite, de se duce păru și pcelea, atunci numai cu focu viu se poate vindeca, acolo. Așa-i cu focul sfânt și cu puterea lui de vindecare, că boalele nu se pot vindeca, cu orice leac, numai cu iel, că-i tare sfânt și curat“. (Comuna Neagra, jud. Turda) *ibid.*

„Focu acela îl ieși și faci foc din iel și încălzești apa. Cu apa se unge, unde se face rana aceia, care-i tot foc viu“. (Comuna Avram Iancu, jud. Turda) *ibid.* p. 19.

²⁷⁾ T. Morariu, *Contribuțiuni...* p. 235.

²⁸⁾ Pentru această evoluție semantică cf. *coadă de lingură* (768, 770/ALR I, vol. 1, H. 27), *coadă (la gură sau de gură)* (118, 164, 186, 190, 200, 584, 764, 770, 772, 776 /ALR I, vol. 1, H. 27) și *coada mâții* (837/ALR I, vol. 1, H. 27) „zăbea (=bubulița dureroasă ce se face în colțurile gurii)“;

Această evoluție semantică a *focului viu* dela „focul aprins prin frecarea a două lemne“, cu putere vindecătoare, la anumite „boli“, pe care le vindecă, presupune existența obiceiului de a aprinde focul viu în regiunile unde zona zoster, herpes zoster poartă acest nume. În unele părți, ca în Munții Apuseni, cele două înțelesuri ale *focului viu* coexistă. În alte părți însă *focul viu* nu se mai cunoaște decât ca nume de boli. Aici a dispărut obiceiul de a face foc viu, coborîtor din vremuri arhaice, păstrându-se doar sensul lui derivat. Și acest înțeles, în regiunile în care este atestat, ne face mărturia indirectă a existenței vechiului obicei de a aprinde focul viu în în acele ținuturi, care este practicat din ce în ce mai rar, fiind sortit să dispară cu totul.

3. GINGEL, GINGEA, GINGEU, GINGEIU, GINGEIE, etc.

CADE și DA, înregistrează formele *gingel* (cu pl. *gingei*) și *gingea*, ca variante ale lui *gingie*, fără să le explice, iar CDDE le consideră „obscure“, câtă vreme SCRIBAN, D nu le dă de loc, probabil neavând suficientă siguranță în existența lor. TDRG amintește, fără nicio lămurire, pe *gingea*, iar despre *gingei* observă că se găsește „în rimă“, lăsând să se înțeleagă, deoarece nu e atestată decât într'un singur loc, că această formă e reclamată de necesitățile poeziei (*De pe dinți de pe măsele Poți îngrășa trei purcele, De pe dinți de pe gingei Poți îngrășa trei purcei*. MARIAN, SA. 185).

Pentru întâia oară *gingea* e amintită în L. B., alături de

„zăbeaua“ a ajuns să se numească astfel pentru că în aceste regiuni ea se vindecă arzându-se cu coada unei linguri de metal sau trecând coada mâții pe la colțurile gurii, v. și DR. IX, 428. Cf. de asemeni *negelariță, fapt, frigurică, vătămătoare, gălbinare, trânji, orbalj*, etc., ca numiri de plante, după boalele pe care le vindecă, Z. C. P a n ț u, *Plantele cunoscute de poporul român*, București, 1906.

Focul e cunoscut de altfel și ca nume de boli și ca un „leac universal“ (Dr. D. v Hovorka und A. Kronfeld, *Vergleichende Volksmedizin*, vol I, Stuttgart, 1908, p. 133; cf. și H Haeser, *Lehrbuch der geschichte der Medizin und der epidemischen Krankheiten*, Jena, 1882, p. 89).

gingină. Tot cam din aceeași vreme, ceva mai înainte, e atestat și *gingei*: *Măselele în gingei sunt aprinse* (CALENDARIU (1814) 166/170), care se întâlnește, mai apoi, și în alte locuri: *De pe dinți de pe gingei*. MARIAN, SA. 158. '*N gură-s numai gingei*. HODOȘ, C. 82. *Două rânduri de dinți de fier ... cu gingei de os*. BREBENEL, GR. P.²⁹⁾ De asemenea se cunosc aceste forme din comuna Șuștra, jud. Timiș-Torontal și din Chinciș, jud. Târnava-Mică.³⁰⁾

Harta 32 (GINGIE) din ALR I, vol. 1, ne permite a constata pe de-o parte că asemenea forme sunt mult mai numeroase decât sau cunoscut până acum (*gingel*, *gingea*, *gingeu*, *gingeiu*, *gingeie*, *gingiană*, etc.) iar pe de altă parte ne înfățișează răspândirea exactă a lor. Ele se găsesc într-o arie ce cuprinde partea de Nord a Banatului și Sudul Crișanei, cu trecere prin județul Hunedoara, Sudul Transilvaniei (județele Sibiu, Făgăraș, Brașov, parțial Alba și Târnavele), ținutul Vrancei, apoi în cea mai mare parte din Dobrogea cu câteva localități în Muntenia (710, 960, 980)³¹⁾.

Gingel, *gingea*, etc. sunt fără îndoială forme analogice³²⁾. Analogia a pornit dela *ni(n)gei* - *ni(n)gel*, după care, prin asonanță, *gingii* și-a acomodat terminația acestuia, devenind *gingei* (în punctele: 11, 40, 156, 160, 200, 675, 988)³³⁾. După același model s'a format apoi un singular *gingel* (în punctele:

²⁹⁾ Cf. DA.

³⁰⁾ V. Șt. Pașca, *Terminologia calului: Părțile corpului*, în *Dacoromânia*, V, p. 287. Ca o anexă a acestui studiu, printre alte hărți, se dă și o hartă GINGIE, întocmită după răspunsurile date de corespondenții Muzeului Limbii Române la chestionarul *Calul*. E dată și forma *gingei*, alături de *gingie*, cu pl. *gingii*, fără a putea preciza, după hartă, unde anume se găsește.

³¹⁾ CDDE dă pe *gingel* și *gingea* ca existente în Bucovina, probabil pentru că cea dintâi se găsește la Marian (*Satire*, p. 158), care e Bucovinean. E foarte probabil ca poezia să-i fi provenit acestuia din Banat sau Sudul Transilvaniei.

³²⁾ O explicație acestor „formațiuni analogice dela plural” caută să le dea Șt. Pașca (*loc. cit.*), considerând accentul cu rol hotărâtor: „Se accentuează *gingie*, *gingea*, de unde masc. *gingel*”.

³³⁾ Despre asonanță v. S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, p. 82.

45, 51, 56, 69, 75, 85, 125, 136, 138, 140, 144, 158, 164, 166, 178, 190 și 596). Că există într'adevăr o asociație formală între aceste două cuvinte ne-o dovedesc influențele reciproce dintre ele: „gingii“ în punctul 49 (Beba-Veche, jud. Timiș-Torontal) i se zice *nigél* (cu pl. *nigéi*, iar „negului“ în trei localități învecinate: 69 (Șiștarovăț, jud. Timiș-Torontal), 75 (Răchita, jud. Severin) și 85 (Lăpugiul-Superior, jud. Hunedoara) i se spune *gingél* (cu pl. *gingéi*)⁸⁴). Această asonanță a putut să se producă, printr'un joc de cuvinte, ca și în alte cazuri, în graiul copiilor, de unde apoi s'a generalizat pe un teritoriu mai întins.

Analogia a pornit dela plural. Atât *gingii* cât și *ni(n)gái* sunt cuvinte care se întrebuițează mai obișnuit la plural. În mai multe localități anchetate (11, 40, 156, 160, 200), informatorii, după ce au răspuns cu forma *gingéi*, au declarat că singularul nu se întrebuițează. Alții, la întrebarea anchetatorului, au dat răspunsuri de natură să descopere perplexitatea în care se găseau, când trebuiau totuși să formeze un singular: în punctul 675 (C. A. Rosetti, jud. Tulcea) pentru singular se răspunde cu *o parte de gingei*, iar în 988 (Sibiul, jud. Constanța) subiectul anchetat, după ce dă răspunsul *gingei* (pl. masc.), adaugă: „*gingel* nu poți să zici“, ceea ce înseamnă că avea această formă în subconștientul său, dar ea nu i-a apărut încă suficient de clar în conștiința lui lingvistică. Analogia aceasta a putut fi ajutată și de faptul că cuvintele de tipul *gingii*—*gingie* sunt mult mai puțin frecvente, în graiul obișnuit, decât tipul *ni(n)gái* - *ni(n)gél*, în care intră și toate derivatele diminutive în *-el*.

E foarte probabil ca asonanța să fi provocat această analogie în Banat, în regiunea în care se întâlnește *gingei*, cu

⁸⁴) V. ALR I, vol. 1, H. 51 (NEG). Forma *gingel* „neg“ e atestată și de I.-A. Căndrea, *Constatări în domeniul dialectologiei*, în *Grai și Suflet*, 1, p. 189: „...prezintă o varietate infinită de forme, în mare parte anormale, acele cuvinte care sânt mai rar întrebuițate sau care designează o noțiune nu tocmai bine definită sau cunoscută. Astfel sânt corespunzătoarele lui *negel* (= neg), *ulciór* (la ochi), *gátlej*. . . Alături de *neze*, se aud formele: *núzel*, *inižel*, *ninžel*, *žinžel* . . .“

sg. *gingel*, cu înțelesul de „neg”, deoarece aici apare mai frecvent și numai această formă analogică. În această regiune „negului” i se spune *ningel*, cu pl. *ningi*. Forma *ningei* (cu *n* propagat) este mai apropiată ca structură fonetică de *gingii*, decât *nigei* sau *negei*. Și Banatul este singura regiune în care coexistă cele două forme: *gingei* „gingii” și *ningei*. Un motiv în plus, care ne face să credem că aici s’a produs analogia, este că tocmai în această regiune s’a exercitat apoi o influență inversă: *gingei*—*gingél* „gingie” a atras după sine pe *ningei*—*ningél*, care, sub influența acestuia, s’a schimbat în *gingei*—*gingél*, devenind astfel omonime. De aici s’a generalizat apoi în ținuturile învecinate, dând naștere altor forme asemănătoare. Ele s’au întins de-a lungul Carpaților, ajungând și înafara ariei lui *ni(n)gel*, *negel*. Răspândirea lor în Dobrogea și în cele câteva puncte din Muntenia — în aria lui *neg* — poate fi explicată prin oierii mărgineni din satele de dincoace de munți, care pe unde au trecut sau s’au statornicit cu turmele, au lăsat și aceste forme de limbă din graiul regiunii lor de baștină³⁵).

Odată echilibrul lui *gingie* deranjat, s’au produs fel de fel de analogii:

după cuvinte ca *feméi*, cu sg. *feméie*, *chéi*, cu sg. *chéie*, dela *gingéi* s’a format un singular *gingéie* (în punctele: 65, 90, 107, 122, 129, 174, 584, 592, 595, 679, 684, 710 și 986);

după cuvinte ca *lei*, cu sg. *leu*, *tuléi*, cu sg. *tuléu*³⁶), dela *gingéi* s’a format un singular *gingéu* (în punctul 61 și la Agârbiceanu);

după cuvinte ca *tei*, cu sg. *tei(u)*, dela *gingéi* s’a format un singular *gingéi(u)* (în punctele: 10 și 170). Dela acest singular apoi, după *bordéi*, cu pl. *bordéie*, avem un plural *gingéie* (în punctul 594);

după cuvinte ca *purcéi*, fem. *purcéle*, cu sg. *purceà*, *căței*, fem. *cățele*, cu sg. *cățeà* (cf. *măsele*, cu sg. *măsea*), dela *gingéi*, articulat *gingéile*, s’a format un singular *gingeà* (în punctele: 35, 680). Iși are de sigur aici partea sa de contribu-

³⁵) Cf. și ALRM I, vol. 1, H. 99, 123, 197 și ALRM I, vol. 2, H. 209.

³⁶) Cf. și *răi*, cu sg. *rău*, *dulăi*, cu sg. *dulău*, etc.

ție și vechiul gen — feminin — al lui *gingie*, care a răsunat încă în conștiința lingvistică a subiecților vorbitoare.

Amintim și alte răspunsuri, în care s'au amestecat formele analogice dela plural cu cele dela singular: *gingeă*, cu pl. *gingeiuuri* (în punctul 980), *gingei*, cu sg. *gingiănă* (contaminare din *gingeă* și *gingină*) (în punctul 980). În alte locuri analogia, pornită dela plural, nu a putut pătrunde la singular: *gingie*, cu pl. *gingeie* (în punctul 131), *gingei*, cu sg. *gingie* (în punctul 960).

În schimbările analogice survenite, genul nu a opus mare dificultate. *Gingii*, devenind *gingei*, cu sg. *gingel*, *gingeu*, *gingei(u)*, a devenit în același timp masculin. Și-a păstrat însă genul feminin în *gingei* (articulat *gingeile*), cu sg. *gingeie*, și a ajuns ambigen în *gingei(u)*, cu pl. *gingeie*⁸⁷.

Dintr'o contaminare între *gingei* și *gingini* s'a născut forma *gingeni* (în punctul 677), cu sg. *gingin*, după analogia unor cuvinte ca *pinteni*, sg. *pinten*. În *gingen*, cu pl. *gingini* (în punctul 578) și *gingeni*, cu sg. *gingină* (în punctul 582), din localități ce se găsesc la intersecția ariei *gingină*, pl. *gingini* cu aria acestor formațiuni analogice, informatorii anchetați au amestecat cele două forme.

De sigur tot unor analogii se datoresc și *gingii*, pl. *gingi* („m-am lovit la *o zinzii[s]*; amindoi *zinzii*“) (în punctul 588) și *ginge*, cu pl. *gingi* (în punctul 80). Și aici ca și în cazurile de mai sus analogia a pornit dela plural.

4. RAPĂD

Am întâlnit acest cuvânt, neînregistrat de niciunul din dicționare, de două ori în cercetările făcute pe teren la Moții „văsari“ din plasa Cămpeni. Odată în Lăzești (cring ce apar-

⁸⁷) Redactorul hărților Atlasului lingvistic a avut adesea nedumeriri, când a căutat să indice în paranteză colțuroasă genul acestor forme. De aceea în urma răspunsului *gingei* (cu sg. *gingel*), din punctul 596, adaugă [pf], când în realitate e masculin, sau [pm], în urma răspunsului *gingei* (cu sg. *gingeie*), din punctul 584, când în realitate e feminin.

ține de Scărișoara de jos): *cînu-î yomu mîthiosă vorbeșt'i rapădă*⁵⁸⁾ și altă dată în Arada, fiind vorba aici despre cursul accelerat al unui pârâu de munte. Înțelesul lui *rapăd*, cum bine reiese din exemplele de mai sus, este sinonim cu *repede*, însemnând deci „reissend, schnell“. De sigur că nu poate fi decât forma veche, normal desvoltată din lat. *rapīdus*, care, în această regiune conservatoare, nu a ajuns încă să se schimbe, prin analogie, în *repede* (cf. *Dacoromania* V, 762 ș. u., id. VIII, 131).

Dacă aceasta este etimologia justă a lui *rapăd* — și credem că este aceasta — avem un motiv în plus de a respinge, împreună cu S. Pușcariu (v. *Dacoromania* V, 763, id. VII, 476), originea albaneză a lui *repede*, susținută de G. Weigand (în *Balkan-Archiv*, III, 214) și, după acesta, de Meyer-Lübke (v. *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, ed. 3-a, cf. și ed. 1-a). Din moment ce s'a păstrat cuvântul latin în dialectul dacoromân — *rapăd* ne o dovedește — este mai ușor a presupune o modificare analogică a acestuia, decât a-l admite ca împrumut albanez. De altfel *repede* cunoaște o răspândire mare în Nordul Dunării, care singură ar putea opune dificultăți serioase pentru susținerea acestei origini.

ROMULUS TODORAN

⁵⁸⁾ Informatoare Dobra Sava.

CONTRIBUȚII LA STUDIUL ARGOT-ULUI ROMÂNESC

S'a susținut, cu toată autoritatea, că G. Baronzi este — la noi — primul literat care notează, într'una din scrierile sale, expresii de argot românesc¹⁾. Afirmția n'a fost, dar trebuie retușată, G. Baronzi fiind precedat de N. T. Orășanu.

Spirit polimorf, autor a numeroase satire și epigrame, al mai multor broșuri apărute sub titlul captivant de *Misterele mahalalelor sau cronica scandalosă a orașului*, al unor traduceri din literatura franceză, câtva timp (8 Decembrie 1859—29 Noembrie 1860)²⁾ redactor la *Nichipercea*, ziar umoristic, N. T. Orășanu publică, în 1861, *Intemnițările melle politice*³⁾. Opera descrie, adeseori cu exasperantă migală, procesele de presă intentate autorului și vieța dusă de el în pușcărie. Aici, în închisoare, N. T. Orășanu a manifestat un interes susținut față de „frații tâlhari“, căroro le-a dedicat *Intemnițările...* și față de „jargonul“ lor. „În timpul acesta“, mărturisește scriitorul, „avui ocaziunea a cunoaște jargonul arestanților, în care vorbesc unii cu alții, fără a fi înțeleși de guardianii lor“⁴⁾. În

¹⁾ V. L. Șăineanu *L'Argot ancien (1455—1850). Ses éléments constitutifs, ses rapports avec les langues secrètes de l'Europe meridionale et l'argot moderne. Avec un appendice sur l'Argot jugé par Victor Hugo et Balzac*, Paris, 1907, p. 14—15, citat apud I. Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice*, Editura Institutului de Filologie Română, 1932, p. 418. Părerea lui L. Șăineanu o împărtășesc: I. Iordan, *op. cit.*, p. 419, și Al. Văsiliiu, *Din argoul nostru*, în *Grai și Suflet*, VI (1937), p. 97.

²⁾ V. N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, Buc., Socec, 1913, p. 450.

³⁾ București, Tipographia Națională.

⁴⁾ *Intemnițările...*, p. 50.

continuare, transcrie, din limbajul „arestanților“, următorii termeni: ¹⁾)

albituri și albișori	= monedă de argint
barosan	= curcan
bidiviu	= cal sau băiat
busuioc	= cuțit
candriu	= beat
cânipă	= păr
carantan	= pahar
cărăitor	= hoț
cărăuește	= ascunde
cerc	= inel
cerneală	= cafea
chezaș și pițigoi	= lacăt
ciurupuește	= numără
cocoană	= găină
corabangie și gagică	= femeie
crăcani ²⁾)	= pantaloni
gagiu	= șef, stăpân sau neguțător
găină	= căciulă
grubă	= bani mulți
labe	= cisme
lovele	= parale
lumânare	= găscă
mardeală	= bătaie
mol și molete	= vin
ochi și ochișori sau ochi de vulpe	= galbeni
părul purcelii	= capacul lăzii

¹⁾ *Ibid.*, p. 50—51. Spre deosebire de N. T. Orășanu, înșirăm cuvintele în ordine alfabetică.

²⁾ P. Ciureanu, *Note de argot*, în *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide“*, vol. II (1935), p. 205, a semnalat, din argot-ul hamalilor și a vagabonzilor constănțeni, forma „crășani“. Evident este o greșeală; ea a fost relevată de Al. Vasiliu, *op. cit.*, p. 99, iar forma din *Intemnițările* îi confirmă părerea.

picioar de porc mare sau baston scufundat	= pușcă
picioare de porc	= pistoale
ai pilit	= ai băut
poptoarcă	= chee
praftoriță	= popă
prangă	= feare
purcea	= ladă
rogojină	= iapă
spală varză	= sabie
sticlete	= soldat sau dorobanț
teașcă	= pungă
teșcar	= pungaș
topardos	= rachiu
traistă	= clondir
țârcava și caro	= fugi
vășmânt	= gheroc
vrăjaște	= spune
zapciu	= câinele

După acestea, urmează câteva cuvinte din *Jargonul cartoforilor de cafenele*:⁷⁾

asu	= taica
doi ochi	= beizeru
trei	= spirea
patru	= fratele labi[i]
cinci	= labă
șase	= salman
șapte	= fratele Cernich[i]
opt	= Cernica
nouă	= fratele grubi[i]
zece	= grubă
valet	= ciolacu
dama	= mingeacu
regile	= praftorița

⁷⁾ *Intemnitările . . .*, p. 51–52.

În urma tuturor acestora, un filolog ar năzui să afle etimologia termenilor din cele două liste sau să stabilească corelațiile posibile între formele dela 1861 și cele din argot-ul pușcăriașilor de acum. Pe noi ne ispitește însă altceva, anume: determinarea izvoarelor sub înrăurirea cărora N. T. Orășanu, delicvent de presă recidivist, a cuprins în sfera interesului său și argot-ul „fraților tâlhari“.

După cum am arătat cu alt prilej,¹⁾ *Intemnițările melle politiche* se resimt, ca titlu și temă, de influența operei lui S. Pellico, *Le mie prigioni*. Faimosul carbonar menționează, în scrierea sa, „limba aparte“ a pușcăriașilor, dar faptul că nu-i acordă o atenție particulară, nici nu recurge la exemplificări, ne face să credem că nu de aici putea să se inspire N. T. Orășanu, ci dintr'o sursă mult mai autorizată, sub acest raport: din *Le dernier jour d'un condamné*. Romanul a apărut, în franțuzește, la 1829 și a fost tălmăcit, în românește, după zece ani, de Căpitanul St. Stoica²⁾. Câteva alineate din *Le dernier jour d'un condamné* sânt închinete limbii „borfașilor“. Cităm un pasaj caracteristic: „Aceasta este o limbă scoasă din limba generală, ca un fel de cocoșe scârboase, ca o gălcă, une-ori are o deosebită energie, un pitoresc spăimântător, este: *rășină pă cale* (sânge pă drum). *A să însura cu văduva* (a fi spânzurat), ca când ștreangul spânzurător ar fi văduva celor spânzurați. Capul unui tâlhar are două numiri: *Sor-Bon*, când meditează, judecă și sfătuește crima; *Trunchiu*, când îl tae gândea. Une-ori însuflă duh de vodevil: *un șal de richiți* (coșul unui aducător de sdrențe). *Mincinoasa* (limba). Și apoi pretutindenea, în tot minutul, cuvinte ciudate, misterioase, urite și cumplite, venite de cine știe unde: ca când ar fi broaște și păianjeni. Când aude cineva această limbă, face efectul unui lucru îngălat, înțărânat, unei legături de sdrențe, pă care le-ar scutura înainte-ți“³⁾.

¹⁾ V. *Contribuții la soarta lui Silvio Pellico în România*, în *Studii Literare*, III, p. 270—281.

²⁾ *Zioa dupe urma a unui osândit* de Victor Hugo. Tradus de D. căpitanul St. Stoica, București, Tipografia lui Eliad, 1839.

³⁾ *Zioa dupe urma . . .*, p. 50—52.

Deși ne lipsește mărturia directă că N. T. Orășanu ar fi citit *Zioa dupe urma a unui osândit*, totuși putem presupune, fără a forța realitățile culturale din jurul anului 1861, că el a trebuit s'o cunoască, dat fiind faptul că traducerea lui St. Stoica s'a bucurat de o largă popularitate¹⁾. Firește, n'ar fi exclus ca el să fi citit însuși originalul francez. Pentru că ipoteza are mulți sorți de isbândă, noi afirmăm că atenția lui N. T. Orășanu s'a fixat, la un moment dat, asupra limbii „arestanților” datorită unor certe reminiscențe din lectura romanului la care ne-am raportat²⁾.

După N. T. Orășanu, s'a ocupat de argot-ul românesc G. Baronzi, dându-ne, în *Limba română și tradițiunile ei*,³⁾ numeroase expresii din ceea ce el numește *Limba cărăitorilor* [*Argot*]⁴⁾. Majoritatea expresiilor reproduc, cu ușoare infidelități, pe cele comunicate de N. T. Orășanu. Modificări demne de remarcat sunt două: *baston defundat* = pușcă, în loc de *baston scufundat*, și *pontoarcă* = cheie, pentru *poptoarcă*. De asemenea, G. Baronzi a eliminat din lista antecesorului său pe *vășmânt* = gheroc, adăogând în schimb câțiva termeni noi, în total douăzeci.

Faptele discutate năzuiesc să sublinieze necesitatea unui studiu istoric al argot-ului românesc. Notăm, cu titlu de sugestie, că o astfel de cercetare trebuie să pornească dela poezia noastră populară, unde cineva poate afla de asemenea elemente de argot. Cităm, ca mărturie, următoarele versuri:

— Babo, slabo și de treabo,
La cuvinte de ispravo,
Las, Corbea, că-i logodit,

¹⁾ Ea purta girul lui I. Hellade Rădulescu, v. *Răspuns* la scrisoarea D. Căpitanului St. Stoica, pentru traducția „Zioa dupe urma a unui osândit”, în *Curierul românesc*, an. XI (1840), nr. 29.

²⁾ Romanul este amintit și de Al. Odobescu, contemporan cu N. T. Orășanu, care declară că nu intenționează să-l imite, v. *Câteva ore la Snagov*, în *Revista Română*, vol. I (1862), p. 351.

³⁾ Titlul întreg este: *Opere complete* de George Baronzi, vol. I. *Limba română și tradițiunile ei*, Brăila, Tip. Triangul, 1872.

⁴⁾ *Ibid.*, p. 149—151.

Logodnica i-a venit,
Jupâneasa Carpina
Adusă din Slatina.
Din bardă, nu-i bărduită,
Numa din topor cioplită,
Și la cap e ascuțită,
La rădăcină-i pârlită,
Tot de Corbea e gătită¹⁾.

„Jupâneasa Carpina“ însemnează aici *țepă* și e sigur că explorarea conștiințioasă a literaturii populare va isbui să pună în lumină și alte exemple.

I. VERBINĂ

¹⁾ *Cântecul lui Corbea* (variantă), în Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, vol. I, part. I, Buc. Tipografia Corpului Didactic, 1900, p. 147.

Despre argot v. și capitolul *Limbaje speciale*, din lucrarea lui I. Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, Iași, Institutul de arte grafice A. Țerek, 1943, p. 488–600 și *Stilistica* 1944, 341.

CUVINTE AUTOHTONE IN LIMBA ROMÂNĂ.

τὸ μὲν ζητούμενον
ἄλλωτὸν, ἐκφεύγει δὲ τὰ μελοῦμενον
Soph. *Oed. R.* 110 - 111

Lexicul românesc are încă numeroase enigme etimologice, în primul rând în capitolul cel mai vechiu, al elementelor autohtone (anteromane, între care se numără și binecunoscutele cuvinte comune cu albaneza), apoi între elementele latine și între cele de împrumut. Avem încă și azi un impozant contingent de cuvinte fără obârșie identificată, ori atribuite greșit când limbii latine, când celei grecești, germanice ori slave, și pe care nu le-a putut elucida intensa activitate desfășurată de etimologiști în ultimele cinci decenii, și mai ales după penultimul războiu mondial. Pe teren românesc, stabilirea originii cuvintelor, adică etimologia, s'a dovedit a fi o disciplină din cele mai delicate și dificile, dată fiind diversitatea elementelor componente ale lexicului nostru și obscuritatea unora din ele, și anume, în primul rând, cele care nu se găsesc nici în limba latină și nici în graiul vreunuia din variații și numeroșii noștri vecini, dela cari să le fi putut împrumuta în cursul evului mediu ori a epocii moderne.

Principala și cea mai gravă problemă a lingvisticei române e fără îndoială identificarea și lămurirea etimologică a elementului lexical autohton, a cărui prezență e contestată de unii cercetători, dar de cei mai mulți e presupusă și admisă, ori pretinsă ca ceva firesc și necesar în structura neolatină a graiului nostru; sunt adică acele cuvinte arhaice, exclusive în gura poporului român, care au intrat în limba romană a strămoșilor noștri carpato-balcanici din graiul anteroman înlocuit pe aceste meleaguri de vorbirea oficială a imperiului Romei. E un capitol total ne-

explorat cu mijloace potrivite și firești sub raport etimologic, iar din partea românească nu s'a făcut aproape nimic durabil, în afară de confruntarea cuvintelor noastre moștenite, evident neromane, cu corespondenții albanezi (ca: *bucura*, *grumaz*, *rânză*, *moș*, *brâu*, *căpută*, *vatră*, *gard*, *mugure*, *sâmbure*, *viezure*, *sgardă*, etc., în total cam 70 de termeni), ceea ce a dus pe mulți cercetători — mai ales în jurul anului 1900 — la ipoteze eronate, ori la teorii total deplasate, în fruntea cărora stă ideea despre împrumutarea de cuvinte din graiul arnăut în românește, iar din aceasta s'a născut în chip firesc și obligatoriu teoria despre „simbioza“ albano-română în evul mediu. În aceasta au crezut mulți că pot găsi un argument decisiv pentru a dovedi originea balcanică (Moesia, Dardania, etc.) a Dacoromânilor. Problema elementelor zise „albaneze“ în limba română a fost pusă și soluționată greșit de cei mai mulți în trecut, și abia în ultima vreme au recunoscut unii cercetători (după C. Treimer) că aceste elemente sunt autohtone și anteromane în limba română, deci moștenite din substratul carpato-balcanic (adică traco-dacic), nu împrumutate dela Arnăuții din Epir. Dar elementele „albaneze“ nu reprezintă la noi decât $\frac{1}{3}$ din totalul cuvintelor moștenite care (prin operațiile de reconstrucții etimologice cu mijloace românești și comparative indoeuropene) pot și trebuie să fie atribuite fondului lexical autohton, adică traco-dacic.

Lucrul va trebui lămurit integral printr'o explorare mai adâncă și vastă, menită să puie în adevărata sa lumină covârșitoarea însemnătate lingvistică și paleoetnologică a fondului lexical prelatin din limba română. Până atunci, sunt prezentate în notele următoare soluții etimologice pentru zece cuvinte mult și inutil controversate: sunt elemente (din variate domenii semantice originale și autentic indoeuropene, dar exclusiv românești, explicabile într'un singur fel, și anume ca *moșteniri* din fondul arhaic al *substratului*, la fel ca toate cuvintele noastre sigur ereditare și sigur neromane. Etimologiile formulate aici se întemeiază pe reconstruirea de arhetipuri străromâne potrivit normelor de evoluție a elementului moștenit latin, și pe legarea arhetipurilor astfel obținute de bazele sau rădăcinile comune indoeuropene, prin criteriile admise de resturile graiului vorbit aici și dis-

părut la sfârșitul epocii antice. Nici unul din cuvintele cercetate mai jos nu e semnalat în graiul arnăut, încât nu poate plana asupra lor bănuiala că ar fi „împrumuturi“ din albaneză în română, cum s'a presupus de mulți în legătură cu cele 70 de elemente comune albano-române.

Prescurtări (titluri de cărți sau reviste): *ALP*=*Aspecte lingvistice ale păstoritului*, *ALR*=*Atlasul lingvistic român*, *AR*=*Archivum Romanicum*, *BL*=*Bulletin linguistique*, *CL*=*Convorbiri literare*, *D*=*Dicționar*, *DEnc.*=*Dicționarul encicl. ilustrat Cartea Rom.*, *DLR*=*Dicționarul limbii române (Acad.)*, *DR*=*Dacoromania*, *DRF*=*Dicționar rom.-fr.*, *DRG*=*Dicționar român-german*, *DU*=*Dicționar universal*, *EWR*=*Etymol. wörterbuch rum. spr.*, *GS*=*Grai și suflet*, *ILR*=*Istoria limbii române*, *JB*=*Jahresbericht (Weigand)*, *KJB*=*Krit. JB (Vollmöller)*, *Lex. B.*=*Lesiconul de Buda*, *LRW*=*Lateinisch-romanisches wörterbuch*, *OLR*=*Originile limbii române*, *OR*=*Originea Românilor*, *REW*=*Romanisches etymologisches wörterbuch*, *WH*=*Walde-Hofmann Lat. etym. wtb.*, *WP*=*Walde-Pokorny Vergl. wtb. idg. spr.*, *ZRPh*=*Zeitschrift für roman. philol.*

ide.=indoeuropean (nemț. indogermanisch). Celelalte prescurtări dc cuvinte sunt cele obișnuite și se înțeleg dela sine¹).

1. aprig. — **2. beregată.** — **3. pleoapă.** — **4. a se uita.** — **5. sgrăbunță.** — **6. străghiată.** — **7. cârlan.** — **8. buiestru.** — **9. morman.** — **10. înseila.**

La fiecare cuvânt se dau, la început, înainte de discutarea semnificației, formei și obârșiei etimologice: *accepțiunile* cu definițiile în românește și traducerea franceză, *derivatele*, *formele din dialectele balcanice* (sau termenii corespunzători, unde există ori au fost semnalati), *împrumuturile* din românește în limbile vecine, *bibliografia etimologiilor* (în ordine cronologică, spre a se distinge mai ușor partea de originalitate a fiecărei soluții propuse).

1. aprig (var. *apreg*, *†apric*), adj. 1) „înfocat, inflăcărat, nestăpănit“ („vif, passioné, impétueux“), 2) „pornit, pătimaș, înverșunat, neîndurat“ („fougueux, impitoyable“), 3) „furios, grozav“ („furieux, effrayant, terrible“), 4) „crâncen, crunt“ („cruel,

¹) Din cauza lipsei unor caractere tipografice, nu s'au putut scria toate cuvintele și formele ide. cu grafia adoptată azi de toți cercetătorii din apus (sistemul curent între comparatiști și în dicționarele WP și WH).

acharné, dur“), 5) „rău“ („méchant, mauvais“), 6) „lacom“ („avide“), 7) „zelos, neîntrecut“ („zélé, sans pareil“), 8) „necruțător, crud“ („sans pitié“); adv. 1) „cu înflăcărare, cu patimă“ („vivement, impétueusement, ardemment“), 2) „cu răutate, crunt“ („cruellement, âprement“), 3) „în chip (în)spăimântător, grozav“ („terriblement“).

Der.: *aprigime, aprijune* (s. f., DLR).

Lex. B. 26 „*apricus* a lat. *apricus*, i. e. sole gaudens, cum a homine sermo est: vel ab *habilis*, it. *abile*“. — Cihac I 13, Laurian-Mass. I 80, Hasdeu *Etym. magn.* 1354—5: din lat. *apricus* „espusu luminei soarelui, de aci: caldu ferbente, agile, iute“. Singura piedecă ar fi după Hasdeu accentul; dar v. rom. va fi fost *apric, aprig*, ceeace ar explica păstrarea lui *i* netrecut la *e*. Admis de: Densusianu *Hist. l. roum.* I 350, Korting *LRW* 773, Diculescu *OLR* 542. Laur.-Mass. aminteau și pe *apricus* (despre vânt), preferat de Tikin *DRG* 80, care propune și pe *apricus* „sălbatec ca mistrețul (aper)“, respins de Pușcariu *EWR* 99 „*aprig*. Etym. unbekannt. Allgemein wird als etymon *apricus* „sonnig“ angenommen. Ebenso wenig wahrscheinlich ist *apricus* < *aper*“ [Și totuși îl clasifică între elementele latine!], și de Meyer-Lübke *REW*³ 561. — Subak *Archeogr. Triestino* XXX ser. III, II fasc. 2, p. 14 **aprex, -icem* „doritor de a avea ceva“ format din *aprecor* „rog“, ca *supplex* din *supplico*. — DLR I 1 202—3 lat. *harpax, -gem* „rauberisch“ (din gr. ἄραξ „hrăpăret, lacom“), pronunțat **arpege(m)*; metatezat în rom.: *ăprege*, apoi *ăpreg* cu sensul fundamental „hrăpăret, lacom“. Susținută din nou de Pușcariu *DR* III 396, admisă îndoiește în Meyer-Lübke *REW*³ 4055, — etimologia nu e de loc probabilă după Graur *BL* V 100, Rosetti *ILR* IV 60. — Drăganu *Itom.* 182 „etim. cea mai probabilă e tot *apricus*, — deși cam depărtată ca înțeles și chiar ca formă“. — Scriban *D* 113. — Giuglea *DR* X 407—8 „din v. gr. ἀπληροσ „unreif“, gr. vulg. ἄπλεροσ“ [care, cum se vede, ar putea fi acceptat pentru înțeles, cu oarecare aproximație, dar e dificil și cam departe ca formă]. — Șăineanu *DU* 31 „orig. necun.“.

Cuvântul are aspect latinesc, la prima vedere; dar aceasta e numai o impresie de suprafață, căci pentru a putea fi declarat element romanic ar trebui să aibă un corespondent în latina cultă sau populară, atestat ori reconstruit, acceptabil ca formă și înțeles deopotrivă, — ceeace s'a observat că nu e cazul pentru adjectivul nostru, acèle etyma latine adoptate fiind în egală măsură inadmisibile și fără valoare pentru explicarea lui *aprig*, inacceptabile mai ales semantic. Deci nu se poate dovedi latinitatea lui, și nu e de presupus că în limba română cuvântul ar fi moș-

tenire dela aprigii cuceritori ai lumii antice, cum bine au văzut unii cercetători. Renunțând la soluția unei etimologii latine, trebuie relevat că *aprig* nu poate fi nici împrumut din vreo limbă streină, căci lipsește în graiurile vecinilor noștri, ceea ce îndreptățește presupunerea că e cazul unui element străvechiu în limbă, moștenit din cel mai vechiu fond lexical. Acest frumos și expresiv cuvânt al dialectului dacoromân poate și trebuie să fie explicat printr'o etimologie mai simplă, care să scoată substanța concretă a semnificației primare din sensurile nuanțate de azi, fără a recurge la metateze forțate și la meșteșugite treceri semantice. Caracterul misterios al cuvântului rezultă din evoluția și transformările străvechi care l-au făcut de nerecunoscut pentru cercetătorii noștri.

În ce privește forma actuală, e de observat că *apric* din Corbea și Dosofteiu e cea originală, care nu „arată aceeași pierdere deplină, nu numai parțială, a vocii în pronunțarea consonantelor fonice la sfârșitul cuvintelor ca și în *fraget*, *lâncet*, etc.“, cum se afirmă în *DLR*, ci *aprig* trebuie să vie din forma mai veche *apric*, cu sonorizarea lui *-c* final ca în *vitricus* > *vitreg* (cf. *fracidus* > *fraged*, etc., Philippide *OR* II 174; poate și în autohtonul *cârlig*). Esența semantică a lui *aprig* se întvede prin numeroasele echivalente: el nu trebuie interpretat prea liber, căci aceasta duce în chip necesar la explicări extravagante și chiar la etimologii populare. Sensul original nu poate fi „avide, rapace, âpre (au gain)“ (Nic. Costin), din care ar trebui să derive celelalte și pe care-l scoate în relief, cu explicabilă insistență, *DLR* spre a justifica etimologia din *harpax*, iar „în exemplul lui N. Costin „aprig la prăzi“ — poate fi tălmăcit și cu „teribil, pornit“, etc. (cf. „foame turbată“, și *flământ* „care arde de foame“). În Dosofteiu e mai vechiu decât în N. Costin și deci cu exemple din el trebuia să înceapă articolul *aprig* din *DLR*. În adevăr mitropolitul moldovean zice „femiaie sfadnică și *aprigă*“ („femme querelleuse et chagrine“), sau „Ellini se feaceră amari și aprici, crudzi și nemilostivi“. Exemplele din N. Costin și din Neculce intră în definiția „impétueux, ardent, violent, dur“, etc.“ (Giuglea). Așadar, conceptul de bază al acestui adjectiv e ideea de „forță, tărie, energie, violență; activ, dinamic, plin de forță, energic“, ceea ce

se poate reduce la imaginea primară de „lucrare, activare“. Aceasta e de căutat în adjectivul nostru, în care se deosebește o temă ide. și un element sufixal (probabil) latin: *ap-icu-*, și pentru care legătura etimologică firească și necesară se impune dela sine. Din punct de vedere comparativ, în tema **ap-* se ascunde un radical primar și un formant: **ap-r-*, care (cu sensurile adjectivului românesc) te duce direct la ide. **op-* „a lucra, a înfăptui; produs (venit) al muncii, bogăție“ (WP I 175—6, 1, WH I 410): v. ind. *apas-* „lucrare, operă“, *āpas-* „operă, act (acțiune) religio(a)-s(ă)“, *āpnas-* „produs, avere“, ved. *āprá-* „activ, harnic, zelos“, lat. *opus, -cris* „lucrare, operă“, *opero, -are* „a lucra“, *opulentus* „cu mari putințe, bogat, puternic“, *optimus* „cel mai bun“, etc., ags. *oefnan* „a activa, a face“, v. isl. *öfa* „a exercita“, *öfr* „violent, zelos“, ags. *afol* „putere“, v. isl. *afla* „a execută, a reuși, a câștiga“, *afl* „putere, ajutor“, *efla* „a întări, a execută, a putea“; cu v. isl. *afl*, ags. *afol* „putere“ e pus în legătură gr. **ἀπελος* „putere“, în derivate și compuse *ἀν-απελάσας ἀναρρωσθεῖς* (Hsch.), ion. *εὐηπελής* „energic, puternic“, *ὀλιγηπελεών* „slab“; Ἄπέλλων, *Apollon* ca „zeul cel puternic“, etc., având ca bază comună ide. **ap(e)lo-* „putere“. O asemenea formă ar putea explica mai ușor vocalismul lui *aprig* cu *a-* din ide. *a-*, decât din ide. *o-* (**op-*). În orice caz, trecerea *o->a-* (**op-r->*ap-r-*) nu e românească, ci preromană, fenomen propriu limbii ide. a substratului nostru autohton, din care adjectivul românesc a fost primit ca moștenire de veche dată ide., și care cunoștea (cum o arată resturile de limbă traco-dacice, glose și nume proprii) un dublu tratament al lui *o* ide.: ca *o* (de ex. *morman*, mai jos), și ca *a*, cum o arată numeroase exemple (*cârlan*, etc.). Forma și înțelesul lui *aprig* exclud orice alt intermediar (latin, slav, germ. etc.) care să fi transmis limbii române acest autentic și străvechi cuvânt exclusiv românesc¹). Apartenența lui *aprig* la ide. **op-* (sau **ap-??*) e în afară de orice îndoială, precum e lipsită de echivoc calea prin

¹) Foarte apropiată ca sens și formă de rad. **op-* ar fi grupa rad. **obh-* „puternic, aprig“(?), pe care însă WP I 177 o consideră ca foarte îndoielnică, în cuvinte ca v. irl. *óbar, uabar*, „semeție“, cymr. *ofer* „vanitos“, got. *abrs* „tare, grozav“, *abraba* „foarte“, etc.

care a pătruns în limba română. Sensul lui primitiv poate să fi fost chiar acela al rădăcinii ide. **op-* „a lucra“, „care lucrează“, adică „harnic, activ“, din care apoi ușor s'a ajuns la „energic“, „violent“, „inflăcărat“, „pornit“ și „năpraznic“, sensurile de azi ale lui *aprig*.

2. **beregată** (var. *berig-*, *berăg-*, *beregheată*, *birighiată*, *verigată*, *belegată* Vâlcea, *gher(e)beată* Mehed.), s. f. (pl. *-ate*, mold. *-ăți*), 1) „gâtlej, trahee, laringe, înghițitoare, gâtiță“ („larynx, gosier, sifflet“), p. ext. 2) „toată partea gâtului în care se află laringele“ („la partie du cou qui contient le larynx“), 3) „stomac (la cal)“ („l'estomac (du cheval)“) (*DR V 325*).

Der.: *a beregdna* (olt. „a striga din toate puterile“), *bereguș* (= *beregată*, *DR IX 434*).

Dial. balc.: istr. *biricuqtă* (arom. necun.= *pit gurmaș*, *gurmaș*, megl. *mașu de grtlan*).

Imp r. din rom.: srb. *berikat* „jabučica ispod grla“ (*Rječnik I 237*).

Laurian-Mass. *Gloss. 67* „*beregata* guttur, gula, - cuventu de forma romanescă; dero care este originea lui? Ca se nu înmultimu suposeționile, vomu amenti numai gr. *φάρυγξ*, *φάραγξ*, lassandu sî altoru-a se si essercite agerimea criticeî“. — Cihac II 549 (cl. trc.) din trc. *boghourtlâq*, *boughourtlâq*, *boghyrtilâq* larynx, gosier“. — Meyer-Lubke *REW*¹⁻³ 3685 *garg* (schallwort) „gurgeln“: rum. *bergatâ*, mit dissim. *g-g* zu *b-g*, a. it. *gargata*, engad. *garg'ata*, etc.“, la care Pușcariu *ZRPh XXXVII 114* observă „der anlaut macht schwierigkeiten“; — „explication manifestement douteuse“ Graur *BL V 99*. — Baric' *Alb.-rum. stud. 107* „cin uralb.-rum. **gwark-* ist auch aus drum. *beregatâ*, istr. *berikqte* erschliessbar; *b > gw* wie in *lingua > limbâ*“ (sic!!). — Diculescu *DR IV 475* „la baza tulpinci *bereg-*, *băreg-* stă forma macedonică **βάρυξ*, *-γος*=*φάρυγξ*, *-γος*. Redarea aspiratei φ prin β era una din caracteristicele de căpetenie ale dial. macedonic: *βαλακρός* = *φαλακρός*, *βαλιός* = *φαλιός*. Un dimin. **βαρυγός*, *-άδος*, cu redarea lui β prin τ“. — Candrea *DEnc. 140*, Scriban *D 169* „comp. srb. *berikat*, *beriketa*“. — Tiktin *DRG 178*, Șăineanu *DU 62* „orig. necun.“. — Șăineanu *DRF 51* „indigen“. — Pușcariu *DR IX 440* „pentru *beregatâ* aș propune etimologia **verucata* (<*veruca*). Plec, firește, dela imaginea beregătei scoase din vita tăiată. Ea are o serie de ridicături, încât a putut fi numită „cu ieșituri“. *C* s'a păstrat la Istroromâni: *biricuqtâ*; *g* se pare că se datoroște unei apropieri de *verigă* (forma *verigatâ*). Asimilarea vocalică *e-e* (*berecatâ*) din *e-u* (**berucata*) e destul de frecventă“.

Cuvântul e general în dial. drom. (afară de Basarabia), iar în sudul Dunării e cunoscut numai în istr. (cf. ALR I 1, harta 38, cu variantele de pronunțare). Cea mai veche atestare e *bérigata* gula (An. Car.), dar nu e nicidecum un regionalism generalizat ori un neologism, căci e sigur din româna comună păstrat în două dialecte. În afara limbii române, cuvântul e cunoscut numai în srb., cum a semnalat Candrea. Dicționarul sârbo-croat îl amintește într'un pasaj de povestire populară, novelă, din care rezultă sensul de „jabučica ispod grla“, mai probabil chiar „gât. gâtlej, beregată“¹⁾. În srb., *berikat* se dovedește a fi nu un cuvânt comun, cu circulație generală în limbă, ci element regional, izolat, care nu există în alt grai slav, fără bază slavă, încât nu e cazul a ne gândi la eventualitatea unui împrumut din sl. în cele două dialecte românești. Deci în srb. *berikat* nu poate fi decât împrumut nu prea vechiu din rom., și anume din dial. drom., deși s'ar părea că reproduce mai fidel forma istr. (cu -c-), iar în rom. cuvântul nu e de dată recentă, ci face parte din cel mai vechiu fond lexical. În ce privește soluțiile etimologice propuse, toate se izbesc de piedici de netrecut, atât straniile legături turcești ale lui Cihac, ori „alb.-rom.“ **gwark-*, cât și derivarea din gr. φάρυξ, prin intermediu „macedonean“ antic (**baryx!*, ceea ce e un anacronism absurd, căci legătura lui *beregată* cu φάρυξ e de cu totul altă natură), ori etimologiile romanice din *garg-* sau acel **verucata*, — toate excluse formal și semantic.

Pușcariu, înainte de a descoperi pe **verucata*, observase (*Studii Istr.* II 225) că *beregată* e străvechiu în limbă, iar Șăineanu îl considera „indigen“, ceea ce se poate admite numai dovedind geneza și legăturile etimologice ale cuvântului, singurele care arată obârșia și calea prin care a intrat în limbă. Laurian-Mass. comparau șovăitori cuvântul nostru cu gr. φάρυξ, φάρυξ, renunțând la încercarea de a-și exercita mai departe „agerimea

¹⁾ „Po što Ilija vide da mu se ne može osvetiti, onda napne pušku, pa je unese popu u berikat govereci mu...“. Daničić' *Rječnik l. c.* observă „postanem može biti od arban. vɣɣɛɣɣ-ɣ, pl. vɣɣɛɣɣ-ɣɣɣɣ resa u grlu“. Dar această legătură n'are nici o valoare, iar srb. *berikat* nu are nimic a face cu cuvântul albanez.

criticei“. Dar lexicografii oficiali dela 1871 au făcut, în acest caz rarissim, dovada unei norocoase intuiții divinatorii, întrezărind un mare adevăr, de a cărui valoare științifică ei nu erau în măsură să-și dea seama acum șapte decenii și pe care nimeni nu l-a luat în seamă cu toată seriozitatea, în afară de răposatul Diculescu în ale sale construcții etimologice anacronice. Ideea lui Laurian află azi deplină confirmare cu mijloacele comparative ale lingvisticei ide. De fapt, *beregată*, alcătuit din rad. și din două elemente sufixale: *ber-eg-at-*, e inseparabil de cuvântul grecesc, fiind un corespondent desăvârșit al acestuia. Insemnarea lui e lipsită de orice echivoc, ca o parte bine precizată a corpului, iar nuanțele locale arată numai mici deplasări semantice explicabile și justificate: „*beregată* pentru mâncare, în alte părți pentru apă, în altele pentru răsuflare“ (DR IX 431). În ultima analiză, *beregata* e o „gaură, tăietură, mică despicătură (în gât)“, ceea ce este în fond și gr. φάρυξ; cele două cuvinte se leagă printr’o înrudire ide., aparținând la baza comună ce exprima noțiunea de „gâtlej, gâtiță, trahee“ **bh₂rug-* (WP II 171, WH I 551—2), constatată în trei graiuri: gr. φάρυξ, -υγος, mai târziu (după λάρυγξ) φάρυξ, -υγος, „gâtlej, trahee, beregată“, lat. *fr men* (**ūfrūgsmen*, după WH, nu **frūg-men*) „laringe, gâtlej“, fără vocala de legătură *-u-* v. nord. *barki* (v. isl.) „grumaz, beregată, trahee“ (**bhor-g-*). Nici în acest caz nu e necesară prea multă agerime de etimologist pentru a băga de seamă că aici aparține în mod absolut obligatoriu cuvântul românesc *beregată*, formație cu vocalism plin al radicalului **bher-*, probabil ca o bază disilabică ide. **bhere-g-*, alături de varianta **bh₂rug-* cerută de cuvintele gr. și lat. și care ar putea fi admisă, la nevoie, și pentru cuvântul rom., deci un ide. **bheru-g-*, contând pe eventualitatea unei asimilări vocalice în felul celei postulate de Pușcariu pentru preținsul etymon latin **verucata*. Dar e mai simplu a presupune o bază ide. de forma **bhereg-* (deosebită numai în elementul vocalic al formantului), sau **bher-g-*, conservată în gura poporului român în curs de milenii cu o singură modificare străveche: pierderea aspirației în sonora aspirată ide. *bh-*. La tema ide. s’a adăugat al doilea sufix *-at-ă* (și *-uș*, poate prin apropiere de *gușă*), care poate fi de dată târzie din epoca latină a limbii. E

de prisos a mai aminti că pentru cuvântul nostru *beregată* e exclus intermediul uneia din limbile care păstrează tema ide. **bher*-[.]*-g-* (gr., lat., germ., ori mijlocire... „macedoneană“!), căci în limba rom. e cazul unei moșteniri directe din fondul ide. prin mijlocirea substratului anteroman.

În radicalul primar **bher*- care stă la baza grupei noastre s'a recunoscut de mult elementul ide. cu sensul de „a tăia, tăietură, despicătură“, potrivit cu particularitatea esențială a *beregatei* (*faringele*) „gaură, despicătură (în gât)“, cf. și arm. *beran*, lit. *burnă* „gură“ (=„tăietură, deschizătură“, etc. WP II 159, 3).

3. **pleoapă** (var. *pleopă*, *plopă*, *plehupă*, *pluh-*, †*plchup*, etc., v. ALR I harta 17), s. f. (pl. *-pe*), 1) „fiecare din cele două membrane mobile ce acoper globul ochiului și care se apropie una de alta la scurte intervale de timp și când omul sau animalul doarme“ („paupière“), 2) „capacul sicriului“ („couvercle (du cercueil)“).

Dial. balc.: necunoscut (=arom. *peană di-oclu*, megl. *clipeală*).

Lex. B. 512 „*pleopă* gena cilium“. — Diez *Etym. wtb. roman. spr.* 233 *palpebra* > *pleoapă* („lasst sich nur als eine starke entstellung des lat. wortes auffassen“). Admis de Cihac I 210 „lat. *palpebra* (*palpea*, transposé en *pleapa-pleoapa*, cf. *plăpând* de *palpare*); it. port. *palpebra*, fr. *paupière*, etc.“, Laurian-Mass. *Gloss.* 451 „*pleopa* pare mutilata din una forma *palpa*, de unde *palpebra*“, Korting *LRW* 6807, Dîculescu *OLR* 563, Tuttle *Romanic review* I 439 (*palpebra* > **palpeba* > **plebepa*), Tiktin *DRG* 1186 „trotz erheblicher lautlicher schwierigkeiten (die zu beseitigen Tuttle sich vergeblich bemüht) doch wohl lat. *palpebra*“. — Pușcariu *CL XXXVIII* 1904, 467, 471, *ZRPh XXVIII* 1904, 689, *EWB* 1335 „lat. **plūppea*. Lat. *pupula* „augapfel“ kann in einer sehr fruhen periode über **pūpla* zu **plūppa* geworden sein, wie *populus* zu **ploppus*. Ein davon abgeleitetes **plūppea* (scil. *pellis*) konnte sehr gut das „augenlied“ (eigentl. „die den augapfel zudeckende haut“) bezeichnen“. — Meyer-Lübke *REW* 6616 „**plūpea* „augapfel“ (zu *pupula*), rum. *pleoapă* (zweifelhaft, zu *palpebra* ist noch schwieriger)“. Admis de Scriban *D* 996 (*pupula*). — Densusianu *GS* I 143—7 considerând forma dial. *plehupă* alături de blg. *pohlupka* „acoperiș, capac“, derivat din tema *hlup-*, *hlop-*, *hlip-* „a închide, a acoperi“, presupune că „pentru forma rom. putem pleca dela un **prehlupa*. Il dau astfel ca reconstruit, pentru că în limbile slave nu există astăzi sau în orice caz nu l-am găsit înregistrat. Avem un slavism neatestat, dar

putând fi admis pentru motive justificate“; *pre-+hlup* ca srb. *prekriti* „a acoperi“, etc.; „*r* din prima silabă a fost asimilat de *l* din grupul *hl*, de unde **plehlupă*, prin disimilarea lui *l* din al doilea grup consonantic redus la *plehupă* (ca *plimb* < **plimblu* < *primblu*). La baza lui *pleoapă* trebuie să punem dubletul **prehlopa*, așa că avem alt exemplu de reflectare în rom. a unui element slav cu variațiuni de fonetism, după cum el a fost împrumutat dintr'un grai sau altul ori în epoci deosebite“. Admis de Pușcariu *DR* III 843 „sigură mi se pare etim. *pleoapă* < *plehupa* din sl. *prehlupa*“, *DR* X 381, Pascu *AR* X 476 („ajouter: *plehup* „couverture d'un cercueil“, *Viața patriarh. Nifon*, ed. Erbiceanu, 93“), Candrea *DEnc.* 954 „cf. blg. *pohlupka* «capac»“. — Weigand *KJB* XIII I, 124, Graur *Romania* LV 1929, 471, Șăineanu *DU* 487 „orig. necun.“.

Vechile apropieri de lat. *palpebra* și *pupula* (> **pupla* > **pluppa* > **pluppea*!!) n'au nici o valoare; de mult părăsite de etimologiști și lexicografi, ele nici măcar nu comportă o discuție. A rămas etimologia lui Densusianu, care a cules câteva adesiuni; dar observată mai atent, ea se vede a nu fi deloc „sigură“, fiind o artificioasă construcție prin nimic justificată, iar sub raportul foneticei și morfologiei cu totul neverosimilă; exemplul lui *plimba-primbla* nu constituie nici o dovadă de analogie pentru asimilarea și disimilarea repetată într'un „slavo-român“, construit cu mijloace combinate din cele două graiuri, **prehlupa*, cu „dubletul“ **prehlopa*, care (chiar dacă ar fi atestat sau ar fi admisibil în slavă) trebuia să dea la noi mai curând **pre(h)lupă* (cf. de ex. *prelucă*, *prilej*, *prilostî*, cari n'au nici asimilări nici disimilări), nu *pleoapă*. Dar nici partea semantică nu e în ordine la această etimologie nenorocoasă, căci sensul primar al lui *pleoapă* e „papiere“, parte a corpului, pentru care e ceva mai greu a admite împrumut slav, iar accepțiunea „capac (de sicriu)“ e secundară și ulterioară (sub influența sl. *pohlupka*?). Esența semantică e „membrană, piele (mică) acoperitoare a ochiului“, iar forma actuală a lui *pleoapă* presupune un arhetip străromân **ple[.]opa*, cu o consoană căzută între *e* și *o*, anume *v*, a cărei restabilire duce fără ocoluri la baza etimologică ide.; **plevop-* conține rad. **pel-* „piele“ (și „postav, haină“, WP II 58—9, 11): gr. πέλμα, lat. *pellis*, ahd. *fel*, -*lles*, ags. *fell*, v. sl. *pelena*, etc.; cu formant *u*: gr. ἐπί-πλο[F]ος „membrana care învelește mațele“, lit. *plėvė* „piele subțire fină, peliță (pe lapte, sub coaja oului, etc.)“, rus.

plevã „pielețã, pojghițã, membranã“, etc.; cuvinte pentru „pleavã“ (și, secundar, „paie“): v. ind. *palãva-* „pleavã, pâstaie, coaje“, lit. *pẽlũs, pelaĩ*, let. *peli* „pleavã“, *pelus, pelawas, pelwas*, v. prus. *pelwo*, v. sl. *plěva*, rus *polóva* „pleavã“, etc., lat. *palea* „pleavã; bãrbia roșie sub ciocul cocoșului“, *palãtum* „pãraș“, etc. Rom. *pleoapã* presupune un ide. **pley-op-*, cu suf. *-p-*, care, deși nu se gãsește în celelalte derivate ale bazei, e un element ide., cf. de ex. Brugmann *Grundriss*² II 386 (și în cuvintele noastre autohtone *aripã, lespede*, ide. **les-p-*).

Cine ar vrea, totuși, sã-l derive din lat. ori din sl., ar trebui sã plece numai dela *pellis, palea*, etc., resp. dela sl. *pelena, plěva*, ceceace evident cã n'ar fi o idee sãnãtoasã, cãci *pleoapã* e cuvânt ide., din alt grai al familiei, înrudit cu *piele (pellis)* și sl. *pleavã*.

4. *uitã (a se uita)*, vb. refl. 1) „a privi, a-și îndrepta ochii într'o parte spre a vedea, spre a examina pe cineva sau ceva“ („regarder, voir“), 2) „a ținea seamã, a lua în considerație, a cãuta“ („considérer, tenir compte“).

Der.: *uitare, uitat* (s. m.), *uitãtor, uitãturã, a se zãuita* („a privi, a vedea“).

Dial. balc.: necun. (arom.=*m(u)trescu, br(u)escu*).

Lex. B. 731. — Cihac I 296 „lat. *tuitare*, frég. de *tucor, -eri*; a se uita la cineva=*tueri alqm.*, regarder q.“ — Laurian-Mass. II 1520 „din *tuitare*“. — Crețu *Mard. Lex.* p. 378 „*tuitare* aferesat din cauza confuziei mult întrebuintatei persoane a doua sing. a imperativului **tuitã-te* cu *tu uitã-te*, azi scurtat în *uite*“. — Korting *LRW* 9801 [„**tuito*>[t]uit, cine unanehbare ableitung, das wort ist slavisch“]. — Pușcariu *EWR* 1789 „nach einer mitt. Meyer-Lubke's aus **obito, -are* (von *obitum* zu *obeo*). Schon im lat. heisst *obire visu* oder *oculis* „betrachten“. Cf. istr. *obidi* „betrachten“ <cr. *ob-icĩ* „herumgehen“, etc.“. — Sandfeld-Jensen *Indogrm. Forsch. Anz.* XX 1906, 182 „der ausdrück *a se uita*, relativ jung, ganz einfach das reflexivum von *uita* „vergessen“ ist“; sensul „regarder“ ar fi venit din „s'oublier à regarder“, dupã un ex. din Zola („Claude était ravi de ce tumulte; il s'oubliait à un effet de lumière“); *a se uita* la ceva ar fi însemnat inițial „sich in der betrachtung von etwas vergessen; seine aufmerksamkeit ausschliesslich auf ein ding zu richten, nicht damit fertig werden können“, cf. germ. *gaffen*, etc. — Schuchardt *ZRPh* XXXII 1908, 472—4 „die bdtg. „schauen“ erklãrt sich zwanglos aus „sich vergessen“, ... also dass rum. *se uita* urspr. nichts anderes besagt als „mit offenem munde dastehen, gaffen“, was heute heisst: *se uita cu*

gura căscată". — Etimologia a fost admisă unanim: Weigand *KJB* XI I, 130, Meyer-Lübke *REW*¹⁻³ 6015, Domaschke *JB* XXI-XXV 1919, 104, Tiktin *DRG* 1673, Skok *ZRPh* XLIII 1923, 192-3 (citează expresii asemănătoare din alb. și sl., după care ar fi decalcat cuvântul rom.), Sandfeld *Balkanfilol.* 87, Pascu *AR* X 472, Candrea *DEnc.* 1367, Pușcariu *DR* VII 497, *ELR* 369, Șăineanu *DU* 675 („probabil identic cu *a uita*“; în *DU*⁴ 670 „orig. necun.“), Graur *BL* VI 76 („*a se uita* „regarder“ n'a plus aucun rapport sémantique avec *a uita*“), Scriban *D* 1373, Procopovici *DR* X 75-9. — Diculescu *ZRPh* XLI 1921, 426 „die urrum. form **uutare*, **uuitu* gibt sicher ein gepid. **ūwitan* statt **ūf-witan* in ders. bdtg. wieder... **U(f)witan* ist das mit *ūf* „auf“ zusammengesetzte got. *witan* „auf etwas sehen, beobachten, achtgeben, wachen halten“, as. *witan*, ags. *witan*, etc.“.

Dintre cele patru etimologii propuse, **tuutare* al lui Cihac a fost admis numai de Laurian și Crețu; **obitare* al lui Meyer-Lübke și Pușcariu n'a fost băgat în seamă de nimeni, căci, admisibil formal, e total nepotrivit semantic, adică tocmai invers decât mai vechiul **tuutare*; legătura încercată de Sandfeld cu *a uita* „oublier“ a aflat numeroase adesiuni, și n'o contestă nimeni (afară de Diculescu), lucru explicabil de o parte prin identitatea formală a celor două verbe, de alta prin modul superficial cum s'au dat explicațiile etimologice pentru unele cuvinte românești. Lipsind orice cale de a lămuri refl. *a se uita* „regarder“ decât în legătură cu tr. *a uita* „oublier“ (*oblitare*), s'au făcut desperate eforturi de a justifica trecerea semantică dela ideea de „oublier“ la cea de „regarder“, admițându-se în deobște faza intermediară „a se opri într'un loc privind multă vreme, a uita de a mai pleca“, „oublier à regarder“, sau după imaginea plastică a lui Sandfeld și Schuchardt „a se uita cu gura căscată“, etc., citându-se și exemple slave (blg. *zabravjam se*) ori franceze și ung. Dar susținătorii etimologiei uitau că acțiunea „privirii, vederii“ și aceea a „pierderii din memorie“ sunt lucruri esențial diferite, fără nici un fel de înrudire ori punct de contact, iar argumentele semantice invocate de ei n'au nici o valoare; dovadă că cele două verbe rom. omonime nu au nimic a face unul cu altul, iar pretinsa legătură, imaginată de Sandfeld, între ele nu e altceva decât o etimologie de tip popular, care te miri cum a putut fi susținută de atâtea condee savante. *A se uita* „regarder“ și *a uita* „oublier“ au aceeași legătură de înrudire ca (lat.) *înșela* „a pune șaua“ cu

autohtonul *înșela* „tromper“, ori ca neologismele omonime *anticar* „negustor de lucruri antice“ și *anticar* „material de luptă contra carelor blindate“, explicabile la nevoie unul din altul prin criterii semantice de puterea celor invocate la *a uita* > *a se uita*, căci trecerile de înțeles pot fi ticluite mai ușor, după împrejurări și necesități. Fără nici o valoare e și germ. **ūfwitan*, combinație hibridă cu care *a se uita* n’ar putea să aibă nici măcar o înrudire de natură ide. (**yeid-*).

Verbul nostru e foarte vechiu, fiind absolut general în dial. rom. din Dacia. El nu poate fi ulterior lui *a uita* „oblitare“, ca o evoluție specială a acestuia, fiind adică o apariție secundară și târzie, cum își închipuia Sandfeld și după el Tiktin („*a uita* tritt in dieser bdtg. („a privi“) ziemlich spät u. zunächst in mold. texten auf u. drängt dann immer mehr das ältere *a căuta*“), căci are aceeași vechime, datând chiar dela formarea graiului nostru, și (luat în sens absolut) fiind anterior lui *uita* (*oblitare*), deși apare în texte numai în sec. XVII (Dos., cf. *JB* V 129, etc.). Deosebind, așadar, net cele două omonime românești, observăm că la baza lui *a se uita* stă, cum e firesc și necesar, noțiunea „privirii, vederii“, ca un act caracteristic și elementar, care — împreună cu evoluția formală a verbului rom. — arată geneza lui etimologică. La fel ca *a uita* „oblitare“, *a se uita* e o fază evoluată, în care lipsește un sunet căzut între *u* și *i* (*ĩ*), și anume *g*, *b*, *v* ori *l*, aflate în poziție intervocalică, resp. urmate de vocală palatală. Prin restituirea uneia din aceste consoane obținem forma etimologică a verbului nostru. Un **ugi-*, **ubi-* sau **uvi-* nu duce la nici o bază admisibilă, pe care o dă în schimb un străromân **ulĩ-t-*, **ul(e)i-t-*. În acest arhetip se deosebete un element radical și un formant: **ul-* nu e decât gradul redus al rad. ide. **uel-* „a vedea“ (WP I 293—4, 1): lat. *voltus*, *vultus* „expresia (trăsăturile) feței, înfățișare, aspect, figură“ (**vl-tu-*), irl. *filis i. seallais* „vidit“, cymr. *gweled* „a vedea“, bret. *guellet* „la vue“, irl. *fili* (gen. *filed*) „prooroc, poet“, numele profetesei amintite de Tacitus *Veleda* (care poate fi celtic sau germanic). În graiurile germanice apare o bază cu suf. *-d* **yleid-* (**yl-ei-d-*): got. *unda-wleizns* (neclar în privința sufixului), v. nord. *lita*, ags. *wlitan* „a vedea, a privi“, got. *wlits* „față, obraz, figură, înfăți-

șare“, v. nord. *litr* „aspect, culoare“, v. sax. *wliti* „(stră)lucire, înfățișare, aspect“, v. fris. *wlite* „față, obraz, înfățișare“, ags. *wlite* „obraz, înfățișare, (stră)lucire“, *wlitu* „formă, fel“, v. nord. *leit* „privirea înapoi, de jur împrejur, căutarea, uitarea“, *leita* (**wlaitōn*) „a căuta (să găsească) ceva, a căuta, a cerceta, a se uita“, got. *wlaitōn* id., ags. *wlātian* „a privi fix, țintă la ceva, a înțepeni“. Apartenența verbului rom. *a (se) uita* la această grupă e mai mult decât probabilă, baza lui, **ul-ei-t-*, fiind o paralelă a celei germanice din punct de vedere al vocalismului (cu **uel-* > **ul-*, nu **ul-*, și *ei* redus la *i*), iar elementul sufixal *t* ca în lat. *voltus*, etc. Verbul nostru arată pregnante forme de alternanță vocalică ide., ca un element neaoș și străvechiu în spațiul carpatic; dar din punct de vedere formal se ivesc unele dificultăți, căci lipsind atestări mai vechi decât sec. XVII pentru *a se uita* „a privi, vedea“ (necunoscut în dial. balc.), forma arhetipului străromân e echivocă. Un ide. **ul-(e)i-t-* > **ul(i)tare* ar fi devenit **ultă* numai admitând influența anarlogică a lui *oblitare* > **ollita* > *ulta* > *uita* „oublier“, cu care a evoluat la fel, sfârșind ambele în *uita* și devenind sinonime, fără a avea nici o legătură de înrudire etimologică. Mai ușor ar fi din punct de vedere romanic și românesc derivarea lui *uita* „privi, vedea“ din **ullitare*, care însă e mai greu de justificat sub raport comparativ, -*ll-* (*l* geminat, ori rezultat din asimilarea unui grup -*ln-*, -*ld-??*) dificil și din cauză că elementul -*t-* e de origine ide. cum arată exemplele citate. Aceste piedeci nu pot constitui o dovadă împotriva apartenenței lui *a se uita* la grupa ide. amintită.

. In limba română, verbul ide. autohton *a (se) uita* s'a menținut cu multă vigoare alături de latineștile *a vedea* și *a căuta*, ca și de sl. *a privi*, cari l-au înlocuit în parte, fără a-l înlătura (având fiecare nuanțele sale specifice). Cele trei cuvinte: anteromanul *a (se) uita*, lat *a vedea* (*a căuta*) și sl. *a privi* formează unul din cele mai pregnante și semnificative exemple de stratificarea elementului lexical în limba română.

5. **sgrăbunță** (var, *sgrăbunț*, *sgră-*, *zgre-*), s. f. (pl. -*țe*), 1) „bubuliță, coș pe piele, inflamația pielii, spuzeală“ („petit bouton, éruption (à la peau)“, 2) „grăuncior de unt, de brânză, de

zahăr, etc., ce plutește într'un lichid" („granule de beurre, de fromage, etc. (nageant à la surface d'un liquide)").

De r.: *sgrăbunțos*, -*oasă* (var. *zgrobințos*, Vâlcea) „plin de s., granulos“, *sgrăbunțică* „iarbă de sgaibă, salata câinelui“ (*Lampsana communis*), *sgrăbunțas* „solomonar“ (Munții Apuseni, Iara-Băișoara, com. Gh. Pavelescu).

Lex. B. 642. — Laurian-Mass. *Gloss.* 534. — Cihac II 305 (el. sl.) „*rapăn*, *răpănos*; *sgăbărdă* pyose, chassie; *sgrăbunț* exanthème, efflorescence sur la peau, rougeur; v. sl. *svrabŭ* pruritus, scabies, grama oculorum, *svrăbŭ* pruritus, *svrabinŭ* prurimum excitans, etc., rus *sverbŭ* démangeaison, pol. *świerzb.* etc.“. — Pușcariu *JB* XI 1904, 129, *EWR* 1939 (*ZRPh* XXXVII 1913, 111) „es entspricht ganz genau dem lat. *carbunculus*, oder vielmehr einem **carbuncula*, aus dem **carbunk'la* rekonstruiert wurde (als ob *carbunc-* der stamm gewesen ware)“, **carbunc[ŭ]la* și în it. *carbonchio*, neap. *kravunkio*, etc. — Pascu *Etim.* 70 formație românească „*zgrăbunțe* „granule de unt, zahar, brânză sau alte materii care sub formă granuloasă plutesc într'un lichid“, et. *grăunț+boabă*“. — Domaschke *JB* XXI-XXV 1919, 100 „ist kaum lat.-rom. *carbunculus*, sondern eher eine kontamination von *zgaibă* mit dem begrifflich nahestehenden a *zgăria* (sl.)“. — Pușcariu *DR* II 603 „legătura — evidentă mi se pare — între *zgrăbunț* și *carbunculus* latin devine explicabilă dacă admitem că din varianta **carbunciolus*, **carbunciola* s'a reconstruit primitivul **carbuncia*“. — Candrea *DEnc.* 1146 (lat. *carbunculus*). — Giuglea *DR* VI 657 *zgrăbunț* element latin. — Meyer-Lubke *REW*³ 1677 „*carbunculus* „karfunkel“, it. *carbonchio*, fr. *escarboncle*, etc., rum. *sgrăbunț*“. Graur *BL* V 91 „étymol. douteuse“. — Scriban *D* 1439 „cp. cu *brobinț*, *zdroboneț* și *zgrunț*. — Tiktin *DRG* 1814, Șăineanu *DU* 590 „orig. necun“.

Față de tentativele de a lega pe *sgrăbunț* cu *rapăn*, *sgăbărdă*, v. sl. *svrabŭ*, etc., *brobinț*, *zdroboneț* și *zgrunț*, ori de contaminarea *grăunț+boabă*, *sgaibă+sgăria*, care n'au nici o valoare, mai apropiată de forma cuvântului nostru ar putea să pară explicarea prin lat. *carbunculus*, **carbunc[ŭ]la*, admisibil interpretând mai liber fonetismul și înțelesul cuvintelor. Dar, mai întâiu, e cam greu să „admitem că din varianta **carbunciolus*, **carbunciola* s'ar fi refăcut primitivul **carbuncia*“, în care totuși s- inițial (*sgrăbunț*) rămâne neexplicat cu aceste artificioase construcții romanice; sensul încă e nepotrivit, căci lat. *carbunculus* înseamnă, în domeniul medical, numai boala *cărbune* (*anthrax*), și e o mare distanță dela aceasta la *sgrăbunț*. Legătura între cele două cuvinte e, așadar, foarte puțin „evidentă“, fiind

cazul unei simple consoanțe întâmplătoare și aproximative, lucru observat de unii cercetători (Domaschke, Graur); iar cuvântul nostru nu poate fi latinesc.

Forma de bază e echivocă în ce privește consonantismul în elementul radical și în sufix, ea putând fi: **ex-garb-uncia*, **sgarb-uncia*, **ex-carb-uncia*, **scarb-uncia*, ori aceleași teme cu sufixul *-ntia*, care toate dădeau în rom. regulat **sgărbunță*, *sgrăbunță*. Sigur e că avem o temă strărom. **sgarb-* ori **scarb-*, care nu are nimic comun cu lat. *carbo*. Sensul inițial etimologic e cel de sub 1), ca un termen popular pentru noțiunea de „mic abces, erupție, coș pe piele“ („unui coș de pe față i se zice *sgaibă*, *rapure*, *sgrăbunță*, *spin*, *bubiță*, *drăgostiță*, *iub*, etc.“, DR IX 430; cuvântul, e general în dial. drom.: ALR I 1, harta 129), care produce iritare și mâncărime. Deci nu ideea de „bube, congestii, umflături mari“ e esența semantică, ci „erupție mărunță, asperități pe suprafața pielii“ în legătură cu mâncărimea. Se poate considera *sgrăbunță* ca echivalentul, sinonim deplin, al lui *sgaibă* (<lat.*scabies*), trebuind deci să aibă însemnare primară identică și geneză etimologică asemănătoare.

În multe limbi noțiunea de „*sgaibă*, erupție pe piele“ are legătură strânsă cu acțiunea „sgârierii, scărpinatului, mâncărimei“ și derivă din acestea, de ex.: lat. *scabies* cu *scabo-*, *ere* „a răzui, a freca, a sgâria“; germ. *krätze* „râie“ — *kratzen*; alb. *kromë* „râie, lepră“ — *kruań* „a sgâria“ din ide. **gred-* „a sgâria“ (WP I 651); ceh *česotha* „râie“ ide. **qes-* (WP I 449); lit. *kramaĩ*, let. *krama* „râie, coajă de pe bube“ ide. *(s)*qrem-* (arom. *sgrâma* „a sgâria, a scărpină“), v. sl., srb. *krasta*, rus *korósta* „râie“ — **qars-* „a sgâria“ (WP I 355), etc.

Deci *sgrăbunță* e rudă apropiată cu *sgâria* și *sgrâma*, cu care seamănă formal și semantic, având acelaș rad. **sqer-*, baza ide. **sqereb(h)-* (WP II 582—3): m. ir. *cerb* „ascuțit, tăios“, *cerbaim* „taiu“, ags. *sceorþan*, *scearþ* „a sgâria, a irita“, v. nord. *skarpr* „sbârcit, grunțuros“, ahd. *scarf*, mhd. *scharf*, etc., let. *skrabt* „a scobi, a sgâria, a răzui“, *skribinât* „a roade“, etc., mnd. *schrappen* „a răzui, a sgâria“, mhd. *schraffen* „a sgâria pielea, a jupui“, etc. — Sufixul în *sgrăbunță* (**sgărbunță*) pare a fi mai curând lat. *-ncia*, *-ntia*, alăturat la o temă autohtonă, decât ide. *-nt-* ori *-nk-*. Paralelă a lui *sgaibă* latin, *sgrăbunță* e corespon-

dentul băștinaș, anteroman, al acestuia, conservat alături de termenul roman, cu alte nuanțe semantice.

6. **străghiată** (var. -ță, *st(e)reghiată*, -ță, *streghiat*, *stirighia-țu*, *străg'iată*, -ță ban. haț., *strădiață*, *stre-*, *străyată* Oaș), s. f. (pl. *străgheți*), 1) „cașul (laptele) abia încheșat și nestors încă de zăr“ („lait caillé“), 2) „bucăți (de sânge, piftie) încheșate“ olt. („gelée, caillot“), 3) secundar „zăr ce se ridică deasupra lapte-lui încheșat: iușimea chiagului: smântână de pe laptele încheșat; zăr stors din caș“ („petit lait; crème“).

Der.: *a (se) străgheța*, *a (se) străgheți* „se coaguler“ (*străgheța* „a preface în străgheță, a încheșă, a (se) slei“, despre lapte, sânge, răcitură, Mehed.), *străgheșat*, -it „încheșat“, *străgetar* „instrumentul cu care se sfarmă străghețea“.

Dial. balc.: arom. *striglată* „brânză dulce încă nescursă de zăr; lapte încheșat, boțul din lapte încheșat“ (Dal.), megl. *striglat(ă)* (GS I 36).

I m pr. din rom.: srb. *strig'ata* „quarkkase“ (GS III 429), la Carășoveni *strig'ata* (DR X 305), blg. *stragleata* (Pascu).

Lex. B. 677 „*streghiațe* lapte covasitu (încheșatu): lac coagulum (concretum)“. — Pascu AR VI 1922, 265, *Dict. mac-roum.* I 67—8, 430, *Rev. crit.* II 1928, 128, III 46 lat. **extraglata* = **extrac(o)ag(u)lata* „coagulé“, cf. *chiag*, *cl'ag* < **clagum* = *coagulum*; suf. -*eață* -*eată* analogic după cuvintele în -*eață*“. — Găuglea DR III 616 „*străghiată*, -ță, care se zic despre laptele ce începe să se strângă, să se coaguleze (cf. expresia „lapte prins“, „s'a prins laptele“); a însemnat „laptele care prinde poșghită, peliță“ (strat) pe deasupra, după care începe să se îngroașe. *Pelița* care se formează pe lapte aduce după sine și coagularea. În lat. există *stragulatus*, *a*, *um* (dela *stragulus* adj., *stragula* „decke“, etc.) cu sensul „zur decke gemacht“, „decke“. Deci *stragulata* a însemnat ceea ce se așează pe lapte, pelița de deasupra lui și s'a zis „s'a făcut laptele *stragulata*“, ori „cu *stragulata*“, ceea ce este semn de coagulare. Formal: *straglata* > arom., megl. *străg'iată*, drom. *străghiață* (cu ț prin influența lui *ghiață* sau influențat de vb. *a se străgheța*)“. Admis de Densusianu ALP II 187—8. — Candrea GS III 1927—8, 428—9 „e un termen moștenit probabil dela păstorii romani, în care (lac) *strangulatum* „lait serré, comprimé“, adică „lapte prins“, trebuie să fi însemnat aceeași noțiune, și... explică pe *străghiată* fără cea mai mică dificultate fonetică sau semantică. Dispariția nasalei în silaba atonă e absolut normală. Forma **străg'lat* > *străghiat* a devenit *străghiată* prin etim. populară, sub influența lui

ghiațd. Forma *străghiată* e rezultată din încrucișarea formelor *străghiat*+*străghiațd*“. *DEnc.* 1211. — Capidan *Megl.* III 277 lat. **extracglata*. — Scriban *D* 1249 „lat. **extra-coagulata* ori *strangulata*“(1).

Soluțiile etimologice, ingenioase, încercate pentru acest cuvânt român comun (cunoscut în aproape toate regiunile românești: Ardeal, Banat, Oltenia, Muntenia, Bucovina [în Moldova pare că lipsește, și nu e atestat până acum]1), la Aromâni și Megleniți) par justificate la prima vedere. Dar o examinare mai atentă a etimologiilor și a semnificației apelativului nostru arată că ele se lovesc de serioase greutăți formale ori semantice, peste care au trecut ușor autorii etimologiști, mai ales că nici unul nu se îndoia de vechimea și latinitatea cuvântului nostru. Prototipul lui Pascu, **extracoagulata* presupune existența formei paralele, nemetatezate a lui *coagulum* (care a evoluat în rom. *c(o)aglum*>**clagum*>*chiag*), aferesa grupului *c(o)a-* și compunerea cu particula *extra-*, nu tocmai justificată pentru înțeles (ce sens? intensificativ?); *stragulata* e greu admisibilă sub raport semantic (formal fiind acceptabilă, deși în prima silabă ar fi de așteptat mai curând *e* decât *a*, cum par a indica dial. sudice), întrucât *sirăghiată* nu înseamnă „pelița, stratul superior“ al laptelui închegat (și nu pare a fi derivat din această noțiune specială), ci întreaga massă a laptelui coagulat, pentru care nu e tocmai potrivit sensul cuvântului latin *stragula*, iar „evoluția semantică e îndoielnică“ (Candrea); aceeași obiecție împotriva lui (*lac*) *strangulatum*, care — formal admisibil (la nevoie) — nu se potrivește de loc pentru înțeles, căci *strangulare* „a gâtui, a înăduși“ cam greu s’ar fi putut aplica în latina „vulgară“ a păstorilor dunăreni la „închegarea“ laptelui, noțiune pentru care există și există termenul latin precis și lipsit de echivoc: *coagulum* (>**clagu*->*chiag*), *coagulare*. Ce ar fi putut îndemna pe strămoșii noștri țărani și păstori, în epoca romană, să dea laptelui „închegat, prins“ atributul sinistru de *strangulat*?, adică (după observația lui Pascu) „lapte înădușit“? Noțiunea de „serré, comprimé“ e de prisos, câtă vreme închegarea laptelui se face, dela sine, fără nici o

1) Il dă și Iord. Golescu în Dicționarul său „*strigheată* se zice laptele cel închegat, până iese dulce, până a nu se acri“, *Șezătoarea* XXX 1922, vol. XVIII 163.

presiune ori violență, în chip uniform, de sus până la fundul vasului. Cu etimologia lui Candrea s'au epuizat resursele oferite de limba latină, și se vede că nu în aceasta e de căutat originea etimologică și semnificația cultural-istorică a cuvântului românesc. Cunoscut în trei dialecte, cuvântul nostru e străvechiu în graiul Românilor de pretutindeni, moștenire din fondul lexical arhaic al substratului autohton, dat fiind că se exclude puțința unei împrumutări din vreun graiu învecinat pentru un element lexical exclusiv românesc, specific în terminologia crescătorilor de vite.

Prima operație principală în prelucrarea laptelui e închegarea lui. Nefiert și strecurat, laptele de oaie se adună într'un vas mai mare (ciubăr, covată, budacă, închegătoare) și se pune chiag în măsură corespunzătoare tărimii lui și cantității laptelui. Acope-rit și așezat la căldură (lângă foc), laptele, sub acțiunea fer-mentilor din chiag, începe a se coagula, adică a se întări, și după un interval de o oră (sau mai mult) întreaga cantitate a laptelui e închegată, formând o massă relativ consistentă, puțin vâscoasă ca gelatina, și omogenă: „laptele închegat (coagulat)“, adică *străghiata*¹⁾. Acest termen e, așadar, deplin echivalent și sinonim cu „lapte coagulat, prins“, „die gestockte, geronnene milch, die gestockte flüssigkeit“ („lapte cu chiag“ Mehed., etc., „lapte închegat cu zăr cu tot; cașul însuși abia închegat“, etc.). Sensurile secundare de sub 3) sunt limitate la câteva locuri în Ardeal și sunt lipsite de importanță semantică pentru etimologie.

Precup *Păstoritul în Munții Rodnei* Cluj 1926, 19 „dupăce s'a prins (închegat) laptele, se rupe cu lingura cea mare de lemn. Prin această crepătură se adună deasupra un lichid verzui, care se numește *străgeată*. Aceasta se ia cu lingura și se toarnă în chiagorniță, pentru a se folosi din nou la închegatul laptelui. Străgeata este iuțimea chiagului, chiagul cel tare, care se ia din budacă, spre a nu se întări cașul, să se facă prea aspru, ci să rămână moale și să se întindă brânza“. Cf. T. Moraru *Viața pastorală în Munții Rodnei* București 1937, 179, etc. Acelaș înțeles se atestă în Bucovina (Câmpulung, etc.). În Țara Hațegului, zărul ce iese deasupra laptelui închegat se numește „*străgeala zărului*“, iar în Oaș *străyată* e „zărul care

¹⁾ În unele regiuni, după închegarea laptelui și înainte de a fi sfărâmat, se ia smântâna, „floarea laptelui“, folosită la gătit, la prepararea balmușului, etc. (de ex. Turda).

picură din caș" (Candrea *Grainul Oaș*. 52); prin jud. Someș (Ciobăncuța, etc.) *străghiata* e „smântâna laptelui de oaie" (Coman *Glos.* 135), dar tot pe valea Someșului (com. Friș) *străgeată* înseamnă „lapte încheat" (Pașca *Glos.* 247).

După închegarea completă a laptelui, se face alegerea cașului din zăr; *străghiata* e separată în două derivate, unul lichid (galben-verziu) *zărul*, altul consistent, cașul din care se va face *brânza*. De aici se vede că *străgheată* nu înseamnă altceva decât „lapte încheat", adică laptele din momentul când a început a deveni consistent până la izolarea caseinei, iar sensul primar al cuvântului nostru nu poate sta decât în legătură cu faptul simplu și esențial în lactificație al *închegării* (solidificării) laptelui, însemnând, cum s'a amintit, chiar „coagulat, produsul coagulării". În vestul Olteniei, apelativul se întrebuințează și când e vorba de sânge ori de răcături (sensul 2), nu numai în legătură cu laptele; despre lapte se zice, când s'a prins ori când s'a înăcrit, „străghețit", dar în general se spune „*străgheată* la ceva încheat. De ex.: i-a înfipt cuțitu în inimă și curgea sângele străgheți. E bolnav rău de tot, varsă străgheți de sânge. Laptele când nu e fiert bine se face străgheață", iar „a *străgheța* = a se închea: cătarăm la inimă și sângele fu străghețat. Piftiile s'au străghețat, adică au înghețat, tremură" (Boceanu *Glos. Mehed.* AAR. s. II, t. XXXV, MSL, 1913, 103). Deasemenea în Gorj, unde se întrebuințează termenul pentru „străgheți de sânge" = „bucăți de sânge încheat", și mai rar despre lapte (în reg. Tismana se zice și „*străgheți* de piftie"). În Vâlcea (Olănești, Cheia, etc.) *străgheți* înseamnă „tobă de porc cu sânge încheat, slănină, sgârçiuri, etc.; sângerete". Exemplele oltenesti sunt o dovadă în plus că sensul „a întări, a (se) solidifică, a deveni consistent" e de căutat în cuvântul *străgheată*, *striglată*, care fiind echivalent cu „(lapte, lichid) încheat, coagulat" trebuie să aibă aceeași origine și valoare gramaticală, cum o arată și aspectul formal și semantic: un adjectiv substantivat, participiu în *-at* al unui verb cu tulpina de forma **străgl-*, **stregl-*. Deosebind în această formație o temă și un sufix ide.: **streg-l-*, ele te duc direct la baza **ster-g-*, **st(e)re-g-* a foarte importantei răd. ide. **ster-* „țeapăn, înțepeant, rigid; lucru tare (consistent)" (WP II 627—635, 1; și în

baze cu *-q-*, *t-*, *-d(h)-*, *p-*, *-bh-*, etc.): v. isl. prtc. *storkinn*, „închegat, înțepenit“, got. *gastaúrknan* „a închegea“, v. isl. *storkna* „închegat“, ahd. *ki-*, *erstorchanēn* „erstarren, erkalten“, **starku-* în ags. *stearc* „țeapăn, strict, tare“, ahd. *starc*, *starah(h-)* „stark, gross“, etc., lit. *strégiti* „a (se) înțepeni, a îngheța“, let. *streg'ele*, *strēg'ele* „sloiu de ghiață“, etc. Insemnând „lapte (ori sânge) închegat, devenit solid, consistent“, e firesc și necesar ca aici să aparțină și *străghiată*. **stregl-ata* românească (cu sufixul secundar ide. ca în cuvintele baltice *-l-*), lucru prea simplu și evident spre a nu mai fi necesare dovezi mai puternice. Ar fi de prisos deasemenea căutarea altor argumente în sprijinul constatării că *străghiată* (**streglata*) e o alcătuire originală de tip arhaic ide., proprie limbii române, în care e firesc să fie o moștenire din fondul lexical anteroman al crescătorilor de vite traco-daci din spațiul carpato-balcanic.

Precum se vede, cuvântul e străvechiu în limbă, și (contemporan, iar în sens absolut anterior elementului lexical latin) el a suferit aceleași transformări fonetice ca întregul tezaur lexical moștenit; prezența lui în epoca latină a limbii române e dovedită cu prisosință și de trecerea grupei *-gl-* la *gl->ghi-* (*g'*), exact și numai ca în elementele romane și autohtone, iar răspândirea în cele trei dialecte arată că era cunoscut în întreaga limbă romană din Carpați și Balcani în antichitate și evul mediu. Azi însă, cuvântul e pe cale de dispariție în unele regiuni românești (de ex. e rar în Banat), fiind cunoscut numai de bătrâni, iar în alte ținuturi pare a fi mai demult total necunoscut (Bărăgan, Moldova, Basarabia?).

Primit din fondul anteroman, *străghiată* poate fi considerat ca un corespondent autohton (dublură) și deplin sinonim al lat. *coagulum* (**clagum>chiag*, *închegea*), alături de care s'a păstrat în limbă cu aplicare specială la produsul procesului de fermentare a laptelui: „lapte închegat“, și în sens local (olt.) „sânge închegat“, „piftie, răcituri“, ceea ce arată că la început termenul era întrebuințat spre a designa orice materie lichidă care s'a solidificat, închegat. Restrângerea accepțiunii asupra laptelui în cea mai mare parte a teritoriului lingvistic românesc trebuie să fie de dată străveche, evident în legătură cu preponderența păstoritului în viața economică a poporului român.

În medicina empirică populară, *străghiata* se folosește cu mult succes pentru desumflarea buboaielor sau la lecuirea bubelor. „Se mulge lapte dela vite și imediat ce s'a muls se pune în el puțin chiag. După ce s'a încheșat, se ia puțin și se pune pe umflătură: buboi (bubă, spartă sau nespertă), și îndată se trage (scade) umflătura“ (Ciauşianu-Fira-Popescu *Folclor din Vâlcea* 1928, 199). „Bubele se mai vindecă și cu *străgheață*“ (Păcală *Răș.* 253), etc. La Megleniți, *strig'ata* medicinală e „un fel de alifie făcută din piatră acră și cu albuș de ou bătut bine, îngroșat apoi cu brânză și întrebuintat ca leac contra durerilor de ochi“ (Candrea *GS VII* 204). E interesant de relevat că în unele regiuni (de ex. în Argeș, Vâlcea, Teleorman, Dolj, Turda, etc.) apelativul *străgheață* e cunoscut numai pentru a designa această cantitate mică de lapte încheșat în scopuri medicale-terapeutice, și nu pentru marea masă de lapte coagulat din care se scoate cașul.

7. **cârlan** (var. *gârlan*, ban.), s. m., f. și adj. (pl. -i). 1) „miel sau mia (rar ied) după înfărcat dela două, trei, patru, șase luni dela fătat până la un an (când se numește „noaten“) sau până la doi ani (când se numește „târțiu“)“ („agneau sevré; agneau d'un an“), 2) „mânzul între un an și doi ani; cal de doi ani, de trei, patru ani“ („poulain âgé de plus d'un an“); sens secundar: „cal slab“ (Țara Hațegului, unde despre ovine nu se zice), 3) „bărbat care se ține numai după muieri; craiu“ („coureur (de femmes)“).

Der.: adj. *cârlan*, -ă (despre lână „scurtă, subțire, tunsă de pe cârlani“), *cârlăior*, -ă, *cârlănaș*, -uș, -ișă, *cârlău*, *cârlănar* („păzitorul turmei de c.“), *a se cârlăni* „sich herumbalgen“ (bucov., Herzog-Gherasim).

Impr. din rom.: ung. *kírlán*, *kerlán*, *kerlány*, *kellán*, *kállán* 1) „miel sau mia după înfărcat“, 2) „miel de un an“ 3) „berbec tânăr castrat“, 4) „mânzul care a împlinit un an“ (Blédy *Infl.* 56), sâs. ard. *kerlân* (Brenndorfer *Rom. elem.* 27).

Laurian-Mass. *Gloss.* 120 „*cârlanu*,? ore în locu de *curlanu* cu intellesulu: *bunu de tonsu* ca și gr. *κοῦρος* (*κουρά κουρσεῖν*, *cur-meiu*, *s-cur-tare*, etc.), sau în legatura de afinitate cu *cârceiu* sau *carligu*, asia în catu se însemne: *animale cu peru cârceiatu*“. — Cihac II 488 impr. din ung. *kerlány* „agneau d'un an“. — Philippide *ILR* 150 „*cârlan*=**cârnan*, *carne*“. — Candrea *Noua rev. rom.* I 1900, 405 „derivat din *cal* cu suf. -an și prin intercalarea lui *r* ca în *dârlog* (<*dă-log*), *gârligan* (<*găligan*), *tărbăcesc* (<*tăbăcesc*)“. — Diclescu *OLR* 597 „**caballanus-callanu-cârlan*“. — Weigand *JB XVI* 1910, 221—2 pare a fi slav, după formație, „jedenfalls im rum. lehnwort, aber wo-

her?" [căci lipsește prototipul slav de care ar fi avut nevoie W. spre a „dovedi“ împrumutarea]; *-an* ar proba că acest cuvânt nu e vechiu. Legătura cu srb. *krđ* „rudel, herd: cărd“ îi pare adementitoare, „dann ware *krđlan* ein schaf resp. pferd, das der grossen herde eingefügt werden kann“(!). — Giuglea *DR* I 244—7 din **cārnar(e)*, care ar fi dat lat. *carnalis* „din carne“, *miel cārlan* = „cărnos“ s'ar fi zis mai întâi mieilor ținuți pentru prăsilă. — Pascu *AR* VII 556. — Pușcariu *DR* III 380 „poate **cārnal* > *cārlan*“. — Respins de Spitzer *DR* IV 651, Meyer-Lubke *REW*³ 1701a („nicht annehmbar“), Weigand *Balkanarchiv* II 263—4 („ganz unmöglich“). — Densusianu *ALP* II 21—2 element turco-tatar, *kyrla* „câmp, loc de pășunat; munte“, *cārlan* s'ar explica prin sensul „mieii se urcă la munte — fiind niște miei mai răsăriți“(!), sau dela *karo* „putere“, derivat *karylan* „a întări“, *karylu*, etc. — Kisch *DR* VI 657 din germ. (?). — Scriban *D* 296 „săs. *yorlank, jêr*-, Mosella *gêrlenk* miel de un an, germ. *jährling*“. — Giuglea *Lanque et litt.* I 171 *mārlan* și *cārlan* „ont des sens apparentés; aussi *mārlan* a-t-il influencé *cārnar*, d'où *cārlan*“; dar asemenea soluții „sono artificiali“ Tagliavini *Indogrm. jahrb.* XXVI 219. — Tiktin *DRG* 285, Șăineanu *DU* 106, *DLR* I₂ 146 „orig. necun.“

Cum s'a relevat parțial și ușor se vede, aceste etimologii greoaie nu explică obârșia cuvântului, și ar fi de prisos a le mai combate, toate eliminându-se dela sine. Remarca lui Weigand că terminația *-án* ar fi dovadă contra vechimii cuvântului în românește nu e integral valabilă; derivarea cu *-án* (netrecut la *-ân*) arată că avem a face cu o formație mai recentă cu sufixul augmentativ *-an* (*morman*; nume de animale: *jagan, boulean, juncan, murgan*, v. Spitzer *l. c.*). Aceasta nu înseamnă, însă, că și tulpina cuvântului, *cârl-* trebuie să fie recentă în românește. Ca apelativ pentru a designa un animal (termen prin excelență păstoresc), cuvântul e puțin probabil să fie împrumutat de crescătorii de vite români dela popoarele vecine, cărora dimpotrivă ei le-au transmis numeroase cuvinte pastorale, începând din epoca medievală. În zadar vei căuta pe la vecini un element ori o temă care să explice pe *cārlan*, căci cuvântul e propriu și exclusiv în limba română, unde-și are rădăcinile străvechi, autohtone, deși o legătură etimologică dela început evidentă ar părea că nu se oferă. Dacă e totuși necesar, se poate da următoarea soluție. Separând sufixul *-an*, rămâne tema **cârl-*, care e lipsită de analogii în limbile europene, și nu există o rădăcină ide. de forma **(s)q(u)er-* potrivită pentru înțeles. De aceea presupunem că faza

anterioară a cuvântului era *gârlan* (atestat numai în Banat) devenit *cârlan* cu pierderea sonorității $g > c$, ca în *gâlb- > călbează*. Deci o veche temă **gar-l-*. Accepțiunile actuale arată că semnificația primară era „progenitură, pui de animal“, noțiune pentru care e potrivită baza ide. **g^uer(e)bh-*, **g^urebh-* „făt, prunc, puiu“ (WP I 689): gr. βρέφος „copil nou născut, puiu de animal, făt“, v. sl. *žrěbe* „mânză“, poate și v. ind. *gārbha-h*, av. *gar^awa* „matrice, făt“. Rad. primar avea forma **g^uer-* (Petersson), în arm. *koriun* „puiu de animal“, v. ind. *gr̥ṣti-h* „juncă“, etc., deși WP o consideră „nicht erwiesen“. Ea e confirmată, însă, de tema străromână **gar-l-*, bază ide. **g^uer-l-* din acelaș rad. lărgit cu *-bh-* în baza **g^uer(e)bh-*, **g^urebh-* din cuvintele gr. și sl. Pentru *gârlan* admitem evoluția **g^uer-l-/*g^uorl- > *gar-l-* (cu ide. $o > a$ și pierderea elementului labial în g^u). În limba substratului, un cuvânt **gar-l-o-*, din care *gârlan* și *cârlan*, însemna în general „puiu, făt“, restrâns cu timpul asupra domeniului animal.

8. **buiestru** (var. *(îm)boiestru*, *buiastru*, *în buiestru*, *îmbuicstru*), adj. și adv. 1) „mers, alioră, pas, umblet particular al calului care ridică amândouă picioarele din dreapta sau din stânga /deodată“, mold. și „umblet“ („amble; passgang, zeltergang“), 2) p. ext. „cal ce are acest umblet, buiestraș“ („cheval qui va l'amble, cheval ambleur“), 3) „iute, repede, ardent, nebunatic“ („rapide, vif, fougueux, ardent“).

Der.: *buiestraș* (*îmbuiestraș*, *buiestruș*), *buiestrat* (Gorj), *a buiestră*, *a îmbuiestră*, *buiestrie* („férocité“, Cihac), *boiestrește* (adv. „merge boiestrește“, haț.); vacă *boiastră* („taurelière, en ruce; vache vicieuse qui ne se laisse pas traire“, Damé *Term.*, Barcianu, Alexi, Pann, etc., cf. Titkin *DRG* 490, Pușcariu *ZRPh* XXXVII 110, *DLR* I 600, Candrea-Dens. 170, Șăineanu *DU* 70, Meyer-Lübke *REW*³ 1245 \emptyset consideră greșit derivat dela *bou*; de fapt e forma fem. a lui *buiestru*, cu sensul 3).

Dial. balc.: necunoscut (arom. *am-păturlea*, *rișanc*, *arivani* = drom. *răvan*, Bogrea *DR* III 811—2, IV 878).

Imp r. din rom.: sâs. ard. *buiestru* „pass, zeltergang, gangart des pferdes“ (:dit fard gît am *buiestru*, Brenndorfer *Rom. elem.* 13).

Lex. B. 70 „*buiestru* gradus tolutilis, ab it. *destriero* sonipes“. — Miklosich *Slav. elem.* 16 „sl. *buļ*, *buiak* stultus, -rom. *buiac* ferus, *buiecie*, -esc, -itură, *buiestru* ferus, *buiestrie* ferocitas, *buiestru* zelter-

gang des pferds, vgl. *buiguiesc, îmbuiecesc* luxurior“. — Laurian-Mass. *Gloss.* 102 „*buiestru* e în loc de *boiastru, bovestru; cal buiestru* ar însemna tal ce are mersul boului, ce merge la pas iute ca boul, iară nu în trapăd sau în sărita, cum e dat calului să meargă de oidenariu“. — Cihac II 32 (el. sl.) *buiac, buiestru, buged. buimac, năsbuție, bujesti*. — Tiktin *DRG* 234 „viell. lat. **bovestris*“, 490. Pușcariu *EW*R 230, Meyer-Lübke *REW*¹ 1245 „*bovestris* „kuhartig“, rum. *buestru*“. — Pușcariu *CL* XLVI 1912, 137—141 după Laurian-Mass. în n'ar fi prepozițional ca într'o locuțiune în *buiestru, în trap, etc.; îmbuiestru* prin analogie greșită a fost despărțit în *buiestru*. Cf. fr. *ambler, amble*, prov. *amblar*, it. *ambiare*, etc. Un prototip **ambulester*>*îmbuiestru*, care e forma originală în rom. „Dificultățile formale sunt numai aparente“(!). Sufixul *-ester* e acelaș ca în *pedeșter*, și deși numai denominal, el ar formă derivate și dela verbe: *ambulo*. Dacă avea *ē* (ca *pedestru*) desvoltarea a fost **îmburestru*>*îmbuiestru*, disimilat ca *perire*>*peire, farina*>**fărivă*>*făină*. După *umbla*<*ambulare* ar fi de așteptat **amblester*, nu **ambulester*, cu sincoparea lui *u*. Dar se pare că au existat alătura, în limba poporului roman, cele două forme, cea sincopată pentru noțiunea „gehen“ și cea nesincopată pentru noțiunea „passgang“. Alătura de cuvântul popular *amblare* „a umbla“ ar fi existat literarul *ambulare* „a buiestră“ ca „termen militar sau al cercurilor sportive“, adică „în limbajul militar și al cercurilor sociale suprapuse, care făceau echitație“(!). *ZRPh* XXXVII 1913, 109, *DLR* I 680, *DR* II 683—6, *LR* 105, 187. — Admis de Iordan *Arhiva* Iași XXVIII 1921, 202 (dar XXX 223—4 „greutățile sunt ceva mai mari“), Skok *Slavia* IV 1925, 337, Pascu *AR* X 1926, 467. — Giuglea *DR* II 372—3, 401 în legătură cu lat. *boja* „eine jochartige halsfessel für sklaven und verbrecher“, derivat „după analogia lui *equester* și *pedester, boja*>**bojester*>*buiestru*“, în legătură cu dresarea calului să meargă *buiestru*, făcută „cu picioarele împiedecate în *boja*“ („fussfessel“).— Spitzer *DR* IV 662—4 preferă lat. *bovestris*, căci „wenn man den galopp oder den schnellen gang als den normalen des pferdes betrachtet, so wird man leicht dazu kommen, einen (meinetwegen durch fussfesseln) verlangsamten gang als *ochsengang* bezeichnen können, besonders wo ochs und pferd als zug- und reittier einander gcgenuberstehen, etc.“. — Meyer-Lübke *REW*³ 1245 *bovestris*; „*buiestru*; zu *umbla* (Pușc. Iord.) ist morphologisch, zu *boia* (Giuglea) ist begrifflich nicht annehmbar“. — Candrea *GS* VII 287—8 „forma primitivă era *îmbuiestru*, adj., zicându-se *cal îmbuiestru*, la feminin *iapă îmbuiastră*; indică umbletul calului care ridică amândouă picioarele laterale, adică alternând cele *din afară* din dreapta cu cele *din afară* dela stânga. Etimologia: lat. *ambo* (pedes) *extra* „amândouă (picioarele) în afară“, explică perfect atât mersul calului, cât

și *im-* inițial. Dela *ambo-extra* trebuia să ne așteptăm la *imbuiastră*: se va fi refăcut din expresia *iapă imbuiastră* forma masc. *imbuiestru*. — Admis de Scriban *D* 204. — Rosetti ILR² I 169—170 **boiester* < *boia* e satisfăcător, pentru sens; **bovestris* inadmisibil semantic, **ambulester* formal. — Șăineanu *DU* 83 „orig. necun.“, Graur *BL* V 90 „l'étymologie de *buiestru* n'est pas encore connue“.

Din cele șase încercări etimologice, it. *destriero*, sl. *buiac* se exclud dela sine, iar celelalte fiecare justifică în unele privințe forma ori sensul cuvântului românesc, dar nici una pe amândouă în egală măsură. Examineate de aproape, ele nu rezistă unei critici mai severe, ceea ce s'a relevat de diferiți cercetători. Astfel, despre **bovestris*: „e greu de admis ca mersul sprinten și țcănit al cailor buiestrași să fie comparat cu mersul greoiu și încet al boilor“ (Pușcariu *CL*), și „dela *bovestris* nu se poate porni în nici un caz, căci se opune realitatea însași. Mersul „buiestru“ e numai al calului și nu este de loc ca al bouului, care merge a lene, încet, cu pași rari, largi, pe când celălalt este mers frământat, vioiu, un joc frumos care face plăcerea călărețului“ (Giuglea). Cine a observat mai atent mersul animalelor a putut vedea că bouul nu merge și nu poate merge *buiestru*, în nici o împrejurare; un bou mergând buestraș e o închipuire naivă și comică a latiniștilor dela 1870, ridiculă pentru cine cunoaște animalele, iar argumentele căutate de Spitzer sunt cam departe de a putea salva „etimologia“ de pregnantă factură populară propusă de Laurian-Mass. De altă parte, „din **ambulester* nu poate fi explicată căderea lui *-l->-r-*, mai ales când trăia alături în rom. verbul *îmbla*, *umbla* < *ambulare*, care pretinde mai curând un **imblestru* (cf. și *umplet*), iar sincopa e și în formele române *amblc*, etc.) din baza de mai sus. În din *imbuiestru* care e mai rar nu e altceva decât prepoziția *în* din alte expresii cari designează diverse mersuri („a merge în galop, în și la pas, în băț“, etc.)“ (Giuglea); oricum, „lat. **ambulcster* trebuia să devie **imblestru* > **imbiestru*“ (Candrea). S'a observat (lucru care n'a scăpat nici autorului etimologiei) că *ambulester* e dificil și sub raport morfologic, suf. *-ester* nefiind deverbal, ci denominal, iar plecarea dela „substantivul postverbal *ambulum*, păstrat în fr. *amble*, etc.“ (Pușcariu), ori alte ipoteze nu înlătură dificultatea principiară. Încât un **ambulester* nu poate fi admis, și nu e

de presupus, numai de dragul românescului *bucstru*, (alături de popularul *amblare* > *umblă*) existența unui literar *ambulare* nici chiar în terminologia „cercurilor sportive care făceau echitație și care vor fi ținut să aibă cai buiestrași“, după părerea lui Pușcariu, în Italia ori în Dacia. Al treilea prototip etimologic, **bojester* (deși ar putea să pară „satisfăcător, pentru sens“, Rosetti), n'a convins pe nimeni: „termenul *boia*, pe care la noi nu-l regăsim în nici o altă formă, este răspândit în Romania apuseană, dar cu înțelesul de „călău“ și „fiare“ și nu apare în nici o limbă romanică în legătură cu calul și cu dresarea lui. Giuglea, într'o lucrare intitulată „Cuvinte și lucruri“, trebuia să ne arate că „lucrul“ (piedica) e un fapt atât de caracteristic pentru dresarea cailor să umble în buestru, încât și în alte limbi se observă legătura între el și *cuvânt*“ (Pușcariu DR 683—4). În orice caz, „mai natural e să se numească mersul calului după chipul cum merge decât după mijlocul prin care ajunge să meargă astfel, pentrucă pedeoparte acesta de pe urmă poate varia dela un ținut la altul, se poate uita, înlocui, etc. iar pe de altă parte celelalte numiri pentru diferitele soiuri de mers ale calului ne arată tot *cum* se efectuează mersul“ (Jordan). Derivarea din acel romano-germanic **bojester*, „begrifflich nicht annehmbar“ (Meyer-Lübke), este „cea mai puțin convingătoare“ (Candrea). Dar nu mai convingătoare e ultima soluție încercată, cu totul artificioasă, din *ambo*+*extra*, împotriva căreia se ridică încă și mai multe obiecții formale și semantice. Astfel, după judicioasele observații și obiecții formulate de cercetători, e de prisos a mai discuta valoarea etimologiilor lui *buiestru*, care rămâne, în urma lor, de origine necunoscută.

Toți cercetătorii sunt de acord asupra unui punct: cuvântul nostru e vechiu în limba română, existent de sigur în epoca latină (romanică), precum arată și sufixul *-stru* (<lat. *-ester*). Singura atestare mai veche e în An. Car. *embuiestru* (fără trad.), dar cuvântul e cunoscut în toate provinciile românești, fapt care iarăși arată vechimea lui în limbă, căci nu poate fi împrumut dela vecini, unde nu există; poate fi considerat ca făcând parte din cel mai vechiu strat lexical. De aceea trebuie cercetat potrivit criteriilor de evoluție formală a cuvintelor moștenite, cu al-

terări specifice romanice și românești. E un adjectiv, devenit adv. și subst., la care s'a adăugat prepoziția *in* (cf. *in trap*, *in galop*, *in pas*). Analiza morfologică îl arată ca fiind apelativ format din parte radicală și un sufix: *bui-estru*, care (cum s'a observat de mult) designează o anumită alătură *naturală* a calului. Originea etimologică o poate arăta o interpretare ceva mai atentă a sensului intim al noțiunii de mers *buiestru*, ca și legătura etimologică îngăduită de elementul radical și explicată de una din modificările fonetice vechi ale cuvintelor moștenite ale limbii. Mai întâi înțelesul cuvântului nostru. Pentru cece se înțelege prin alhura (*in*) *buiestru* nu s'au dat definiții destul de precise și descrieri amănunțite, recunoscându-se, numai, de unii, că înseamnă un mers ceva mai rapid al calului care calcă simultan cu cele două picioare laterale (*DLR*, etc.), și că e un mers deosebit de mersul obișnuit al celor mai multe animale.

În *Marea encicl. agr. dir.* C. Filipescu, I 511 se dă următoarea definiție: „*buestru*, mers al calului, în care mișcarea picioarelor se face simultan și asociat pe bipedele laterale — piciorul drept dinainte se mișcă în acelaș timp cu piciorul posterior, încât s'ar putea ase-măna *buestrul* cu mersul a 2 oameni, care pășesc unul înaintea celuilalt. Viteza calului la *b.* este cu 20 cm. mai mare — de 2 ori talia —, astfel că un cal de 1,60 m. la talie face la *b.* 2,40 pe secundă sau 8640 m. pe oră. Este un mers natural de elefant, cămilă și girafă, sunt și cai *b. natural*, dar de regulă el se dobândește prin exercițiu și antrenament“. Iordan arată că „mersul *in buiestru* stă la mijloc între *pas* și *trap*, negreșit mai apropiat de acesta sub raportul iuțelii, dar identic cu primul în ce privește comoditatea călărețului“; mai puțin clară e precizarea aceluiaș că „se aseamănă cu mersul la pas, numai cât așa de repede, că imediat după ridicarea piciorului de dinainte aruncă pe cel dinapoi și-l așează exact în acelaș loc în care a stat corespunzătorul lui din față, ba, dacă nu mă înșel, piciorul drept din dărăt calcă pe urma celui stâng dinainte și tot așa stângul pe urma dreptului. De aici și mersul legănat, cea mai de seamă însușire a unui *buiestru*“. Mai potrivite sunt precizările lui Rossetti: „părerea că *buiestru* este o alură mai înceată decât *trapul* este greșită; *buiestru* este un fel de *trap* nesăltat; călărețul nu resimte sğuduiturile caracteristice *trapului*, și aceasta datorită mișcării picioarelor calului, deosebite de mișcărilor *trapului*. Calul *buiestru* mișcă în acelaș timp piciorul de dinainte și cel dinapoi; el execută deci deodată o singură mișcare cu picioarele din dreapta și apoi cu cele din stânga“.

Față de aceste observații șovăelnice și incomplete, e necesar a adăuga câteva precizări de ordin semantic ce au lipsit până acum, importante pentru soluția etimologică. Spre a putea înțelege mai bine semnificația actuală și pe cea inițială a noțiunii „buiestru“, nu vor fi de prisos câteva observații generale asupra mersului calului și asupra buiestrului.

Ca ceva automat, de ordin reflex, mersul animalelor se încadrează în sistemul natural de mișcări ale corpului. La pas, patrupelele (cal, bou, etc.) calcă *disociat* (descompus), în patru timpi cu cele patru picioare, ridicând succesiv picioarele: stângul posterior, st. anterior, dreptul post. și dr. ant., în așa fel încât piciorul posterior să fie așezat cu câțiva cm. mai înainte decât urma celui corespunzător din față, ridicat cu o clipită mai înainte. La fugă, însă, potrivit cu două principii de economie: viteza și echilibrul corpului, mecanismul se schimbă și în loc de patru, mersul se execută în *doi timpi*, adică *asociat*, două și două picioare, și anume *la trap* asocierea e în cruce: dreptul anterior e dus înainte odată cu stângul posterior, și st. ant. cu dr. post.¹⁾. Astfel fiind, piciorul din spate calcă cu câțiva cm. (5—10) mai înapoi decât urma celui anterior, care nu poate fi ridicat până nu e așezat corespunzătorul din spate. Lărgimea pasului la trap e redusă, mai scurtă, deschizătura bipedelor posterioare fiind limitată de poziția celor din față. Esențial diferită e aliura în *buiestru*, specifică pentru unii cai, care o au prin naștere; dresarea cailor să meargă în buiestru, operație grea ce comportă multă trudă, practicată mai ales de țigani și giambași, nu duce totdeauna la rezultate mulțumitoare (cum ar crede veterinarul dela *Encicl. agricolă*) și în orice caz nu e caracteristică pentru numele dat acestui fel de mers, cum ar presupune etimologia propusă de Giuglea. La pas (încet), buiestrașul calcă de obicei la fel ca ceilalți cai, cum s'a arătat mai sus; dar la fugă se deosebește de trăpaș prin asocierea picioarelor *lateral* (nu în diagonală): ducerea înainte a picioarelor se face simultan și asociat pe bipedele laterale, călcând ca umbletul a doi oameni în cadență. Faptul se datorește unei anumite conformații naturale a corpului, ca însușire ereditară. Piciorul posterior dus înainte *odată* cu cel anterior corespunzător, poate călca înaintea urmei acestuia cu o cantitate destul de mare: 10—20 cm., și prin aceasta randaamentul e mărit, sporind și cadența, numărul pașilor. Cu pași mai

¹⁾ Asocierea diagonal a membrelor anterioare cu cele posterioare, la mers, a rămas ca o suveniră atavică, reflexă, în mișcările omului: poate fiecare observa cum duce deodată înainte piciorul drept și mâna stângă, fie la pas, fie la fugă.

largi și mai mulți, buiestrașul realizează *viteze mai mari* decât trăpașul, fără a obosi, și parcurge distanțe lungi, la căruță ori încălecat (chiar fără șea, căci nu scutură de loc, având un mers mlădios). Sunt foarte căutați buiestrașii pentru călărie în special la țară. La trăsură, pentru tracțiune, sunt ceva mai slabi. Caracteristic în primul rând pentru buiestrași e *viteza* (cum a relevat și Rosetti): se citează cazuri din Gorj când un asemenea cal, cu călărețul în spinare, s'a luat la întrecere cu trenul personal, un altul în jud. R. Sărat s'a ținut cu succes după un autobus de curse. Numărul cailor buiestrași variază după regiuni. În ținuturile de câmpie ale Bărăganului, de ex. sunt aproape inexistenți, și cuvântul *buiestru* e foarte rar, în timp ce în regiunile de dealuri sunt mai numeroși, prin Gorj ajung în unele sate la proporția de 10—20% față de totalul cailor; acesta pare a fi maximum la care ajunge curioasa specie a cailor buiestrași.

Deci sensul fundamental în noțiunea *buiestru* e *viteza*, rapiditatea legată de acel fel caracteristic de a călca, acea fugă plină de vioiciune și elan. Semnificativă e și accepțiunea cuvântului prin Ardeal, Oltenia, Muntenia „repede, în fugă, vioiu, sprinten“, cu nuanțe ca „ager, năpraznic, buiac“, „impozant“ și chiar „nebunatéc“ (despre om)¹). Ce va fi putut însemna inițial acest cuvânt ciudat? Nu putem ști dacă el își are originea în nuanțele semantice figurate, ori se referea numai la semnificația strict tehnică a mersului calului „amble“. Mai probabil e că exprimă simplu „viteză, vioiciune, rapiditate“, caracteristice pentru buiestrași, și se pare că e necesară o interpretare semantică ceva mai liberă.

Dacă analiza semantică pare întrucâtva lipsită de precizie și chiar echivocă, analiza formală, în schimb, poate da puncte precise de reper asupra genealogiei etimologice a cuvântului nostru. Din punct de vedere românesc avem în el o răd. și un sufix: *bu(i)-estru*. În elementul radical s'a petrecut o alterare fonetică străveche, căci **bu(i)-e-* nu e forma genuină a cuvântului, din perioada romanică a limbii: în mijlocul lui, între rad. și suf.,

¹) Iată și alte sensuri: *buestraș* „ferox, ferus, petulans“, Lex. B.; „mare, bine dezvoltat, crescut, frumos, impozant“, Putna; „izolat, sălbatec, sihastru“, Fălciu; „îngâmfat“, ban. Pentru aliura oamenilor: „mergi *buiestru*, du-l (un lucru fragil) *buiestru*“, adică domol, lin, mlădios, nesdruncinat, pentru ca să nu se spargă, — expresie frecventă între hamalii din porturi (Galați, etc.).

unde azi e un *i* consonantic (*î*), a căzut o veche consoană, a cărei restabilire arată legătura etimologică firească și necesară a cuvântului nostru. Acel sunet nu poate fi *n* ori *l* cari nu duc la o răd. ide. potrivită. Singura consoanță adecvată e *g*, care cade în poziție intervocalică în unele cuvinte românești: *plaiu* < **plaiu* < **plagiū*-, *măiestru* (*măiastră*) < *magister*, *eu* < *ego*, *păresemi* < *quadragesima*, *mai* < *magis*, autohtone: *caier*, *baier*, *droaie* și *înseila*. Reașezând, după aceeaș paradigmă, pe *g* la locul lui în cuvântul românesc, se obține un arhetip **bug-estru*, **bugester*-, *-stris*, în care elementul radical altceva nu e decât una din formele luate de rad. ide. **bheug*- „a fugi“, identic cu **bheug(h)*- „a încovoia, a îndoi“ (WP II 144, 1, 145—6, 3, WH I 556—7 *fugio*): gr. φεύγειν, φυγεῖν „a fugi“, φυγή=lat. *fuga*, *fugio*-, *-cre*, lit. *bū'gstu'* *bū'gau*, *būgti* „a înspăimânta, a speria“, *baugūs* „fricos“, v. ind. *bhujāti* „încovoia, împinge în lături“, *bhūja-h* „braț“ (*„îndoitură“), irl. *fid-bocc* „arc (*de lemn)“, *bocc* „tener“ (*„elastic“), n. irl. *bog* „moale, fraged“; **bheugh*- în got. *biugan*, ahd. *biogan*, mhd. *biegen* „a îndoi, a încovoia“, ags. *bugan* „a se îndoi, a se întoarce“; v. nord. *beygja*, ags. *biegan*, ahd. *bougen* „a îndoi, a încovoia“. Elementul radical în prototipul românesc **buge*- fiind semantic mai strâns înrudit (pe plan ide.) cu cuvintele gr. și lat., e mai probabil că forma lui ide. era **bheug*-, deși pentru substratul nostru autohton e ușor de admis și un ide. **bheugh*- (cu *bh* > *b*, *gh* ori *g* > *g*). Trebuie presupus un element cu valoare nominală și verbală în limba substratului preroman din spațiul carpatic de forma **buga*- (**bug-e*-), cu însemnarea aprox. „a fugi; fugă, alergare“, etc., la care s'a alăturat sufixul latin adjectival *-stris* (ca *pedestris*, *equestris*, *campestris*, *terrestris*), cu valoare semantică limpede: arătând un fel de mers, aliură, și anume (după cele stabilite mai sus) „mers rapid, (mai) în fugă“, în deplină concordanță cu *rapiditatea* remarcabilă a cursei „în buiestru“, și cu celelalte sensuri și nuanțe ale cuvântului românesc. Nu e probabil, în schimb, ca și fixul *-str*-(>*-stru*), deși e element morfologic ide., să fie de aceeaș dată străveche, din fondul anteroman autohton al limbii române, ci e romanic (lat.).

Cuvântul e un exemplu semnificativ pentru procesul de amestec de limbă în spațiul traco-daco-roman, prin adăugarea unui sufix la-

tin la o temă autohtonă: **bug-e-+stri-*, dovadă de perfecta absorbire și asimilare a lexicului autohton în structura gramaticală și lexică a limbii latine populare, și de vitalitatea nebănuită a limbajului barbar pe care-l înlocuia graiul Romei. E interesant de relevant faptul că în limba română din Carpați se întâlnesc, după lungi secole de evoluție separată, două cuvinte produse ale aceluiaș prototip ide. **bheug-*: *buiestru* (**bug-e-str-*) autohton și *fuga*, *fugi* latin.

9. **morman** s. n. (pl. *-ne*), „grămadă, mulțime de lucruri grămadite unele peste altele“ („tas, monceau, amas“), adv. „grămadit, claie pe(ste) grămadă“ („comme une masse“).

Giuglea DR III 972 „*morman* „grămadă (de pietre, de pământ, etc.)“ nu poate fi despărțit de „munună-murună“. Acesta nu e altceva decât un derivat **murunean*, cu suf. *-ean*, devenit **murnean* și prin asimilarea lui *n* prin *m*, sau și prin influența lui *mormânt* (sensul de „mormânt“ al lui *morman* la Românii din Serbia), apropiat ca sens, a ajuns la forma de azi *morman*. În acest fel se explică ușor și *o* din silaba primă a cuvântului“. — Scriban D 833 „*morman* poate din *gorgan*, ca vgr. *mormó* și *gorgó*, trecând prin forma **borbó*“. — Tiktin DRG 1008, Candrea DEnc. 801, Șăineanu DU 409 „orig. necun.“.

E un cuvânt popular care, cum se vede, s'a bucurat, de foarte puțină atenție din partea etimoliștilor, și care lipsește din dicționarele mai vechi (Lex. B., Cihac, Laur.-Mass.); în timp ce există adevărate mormane de „etimologii“ pentru unele cuvinte obscure (de ex. *strungă*, *brânză*, *strugure*), se pare că au fost încercate numai cele două explicări amintite pentru *morman*. E clar însă că acesta nu poate avea nici o legătură cu *murună-munună*, iar un arhetip **murunean* nici odată nu putea ajunge *morman* în limba română; de altă parte *gorgan* (rus-tătăr. *gurgan*, *kurgan*) are comună cu *morman* numai asemănarea sufixului *-an*. De un împrumut din careva grai vecin ori mai îndepărtat nu poate fi vorba pentru un element specific și exclusiv românesc. În forma de azi, e sigur că el nu e de dată veche, din cauza sufixului; *-án* păstrat astfel arată un derivat mai recent și are caracter augmentativ, exprimând noțiunea de „mulțime, mare cantitate“, ca *noian* < *noiu* și *cârlan*. De dată străveche indoeuropeană e numai tema rămasă după separarea sufixului *-an* din *morman*. **morm-*. Ce idee primară se poate ascunde în acest element? Un *norman* e o „grămadă de lucruri, de *bucăți* (rupte,

căzute, fărâme, etc.)“ , iar tema **mor-m-* trebuie să conție tocmai ideea de „bucată ruptă, fărâma(tură)“ și deci o rădăcină verbală „a rupe în bucăți, a sfărâma, a fărîmița, a pisa“, **mor-* fiind formă alternantă ide. a lui **mer-* „a freca, a pisa, a prăpădi“ (WP II 276—9, 4), în cuvinte pentru „piatră, bloc de stâncă, sfărâmături, massă, etc.“, ca: gr. *μάρμαρος* „piatră, bloc de stâncă“ (cf. *rușes* : *rumפו*), mai târziu (după *μαρμαίρω*) „piatră albă, marmoră“, isl. *mor* „pulbere, mulțime, grămadă“, norv. dial. *myrja*, sued. *mörja* „massă (inițial *de bucăți căzute dela măcinare, pisare, sdrobire), grămadă (de ex.: de cărbuni fierbinți)“, v. sued. *morth* „massă de fărâmături, resturi, rozături“, slov. *mrva* „fărâmitură“, srb. *mrva* „fărâmături de pâine“, v. rus *-moromrati* „a roade, a face fărâme“; dela baza **mer-d-* de ex.: fris. est. *murt* „massă fărâmicioasă, de fărâmături, pietriș, gris, praf“, elveț. *murz, morz* „mică bucată“; dela baza **mer-s-* ahd. *morsāri*, mhd. *zermürsen*, md. *zermorschen*, nhd. *morsch*, etc. — Sensul inițial al temei **mor-m-* din *morman* era deci „mică bucată, bucățică, fărâmătură“, devenită „mare cantitate, grămadă (de bucăți)“ prin adăugarea sufixului *-ân*.

10. **înseila** (var. *însăila, însăela, însela, înseilui, înselui*; prez. *înseiléz, -săil-, înséil, -săil-*), vb. tr. 1) „a coase cu împunsături mari în mod provizoriu, până la cusutura definitivă; a minciună“; p. anal. „a prinde o haină cu acul de formă nu pentru mult timp“; fig. „a coase petec de petec și a face o haină întreagă sau a pune bucată lângă bucată și a face un obiect întreg“ („*faufiler, coudre (provisoirement); fabriquer pièce par pièce; coudre les petits morceaux*“), 2) „a îndila, a coase în tighel“ („*piquer*“), 3) p. ext. „a împreuna, a înșira“ („*joindre, unir, enfiler*“), 4) fig. „a începe să faci ceva“ („*commencer à faire*“).

Der.: *înseilare, înseilat* (neg. *ne(i)n-*), *înseilător, -tură*; și *-săil-*.

Laurian-Mass. *Gloss.* 320 „*însailare* longiori fili ductu praesuere (fr. *faufiler*), a face preliminară și provisorie cosutura, a cöse cu rare împunse de acu, etc., a adumbra, a trage primele și principalele liamente, a face un început; foarte probabile că *însailare* e în locu de *însaliare*, ca *scaiba* < *scabia*, co *însaliare* e în locu de *însalire* = *însalire* = *sarire*, asia în catu sensulu primitivu allu coventului e: a lu-

cra pre sărite, lassandu parti de lucru in intervale mari“. — Cihac II 324 (el. sl.) „*săiesc forger; săieală bâti; însăilez bâtir, faufile, cou-dre à longs points, piquer; vsl. šiti suere šilo subula, russ. šiti, etc., lit. suwù (siuwù), suwaù-sùti*“. — Tiktin DRG 826 din *saià* „heftfa-den“; admis de Șăineanu DŪ 330.— Scriban *Arh.* XXX 1923, 284 din ung. *szál* „(fir de) ață“.— Giuglea DR IV 1553 „*însăila: subellare* „a prinde cu acul“ (infl. de *fibillare*)“.— Drăganu DR V 369 „trebuie să pornim dela ung. *szél* „margine“. In acest caz „segmentarea“ lui *-é->-éj-* nu ne pricinuește nici o greutate, fiind un fenomen cunoscut în ung. (*szél-panna>szelpanna*). Sensul original al lui *însăila* trebuie să fi fost acel al derivatului ung. *szélel-* și el termen de croitorie, însemnând „a trage (cu cretă sau prin cusutul cu ață albă) o linie pe marginea stofei, pentru ca să se poată tivi sau coase nasturii, etc“. — DLR II₁ 739 „etim. necun. (Din cauza răspândirii cuvântului în Ardeal, nu e probabil că avem a face cu un derivat din turc *saià*)“.— Scriban D 697 „got. *insailjan* a lega cu funii. V. *sailă, saia și sdlai*. Cp. și cu *szál* ață“.— Candrea DEnc. 662, Șăineanu DRF 289.

O simplă privire superficială asupra etimologiilor încercate arată că ele nu explică verbul rom. *însăila*, fiind inadmisibile toate deopotrivă pentru formă și pentru înțeles: *insaliare* (<*insalire*), care ar fi dat **însăia*, sl. *šiti*, *silo*, trc *saia*, ung. *szál* ori *szél(el-)*, lat. **subellare* ori got. *insailjan*, și toate se elimină dela sine, iar pentru forma și sensul specific românești ale verbului nostru sunt de căutat justificări și legături etimologice prin mijloace interne românești și apoi prin cele comparative ide. Forma mai veche a verbului, alcătuit dintr'un prefix lat. și o temă, pare a fi fost *în-seila* (cum a relevat Drăganu). Diftongul *-ei-* (*-ai-*) se explică într'un singur fel: prin căderea unei consoane între *e* și *i*; deci arhetipul străromân era **se[.]^eill-*. In locul liber poate fi reintegrat sunetul care face posibilă o-legătură etimologică satisfăcătoare, și anume *g* căzut și în alte cuvinte latine și autohtone (*buiestru*); deci: **seg^eill-*, care — interpretând sensul primordial al verbului rom. ca „a prinde, a acăța, a fixa un lucru de altul“ — te duce direct la rad. ide. **seg-* (**seng-*) „a prinde cu ace (s. copcii), a înseila“ (WP II 480—1), în cuvinte ca: v. ind. *sājati* „atârnă, acață“, med. „se acață, se prinde, rămâne atârnat“, *sakti-h* „atârnarea, lipirea“, etc., v. pers. *frāhan-jam* „richtete (durch aufhängen oder an den pfahl heften) hin“, etc., lit. *segù, sègti* „a prinde, a înseila“, iter. *sagy'ti, sāgas* „laț,

nod cu care se fixează pânza pe nălbitoare“, *sagà* „scoabă, cârlig, cataramă, clanță“, *sagtis*, let. *sagts* „cataramă, clanță“, v. prus. *sagis* „cataramă la un brâu; cuiu de potcoavă“, v. irl. *sēn* (**seg-no-*) „plasă“, mnd. mhd. *senkel* „șnur de încheiat, șiret“, nhd. *senkel*, *schuchsenkel*. Se pare că elementul sufixal *-ll-* formă un derivat nominal de forma aprox. **segill-* (cf. **undrella*>*undrea*), din care verbul **in-segillare*>*inseila* (nu suf. verbal romanic *-illare*, pentru care v. Meyer-Lübke *Rom. gramm.* II 613). Cf. și rad. **sag-* (WP II 448).

INDICE

	nr.	străromân (autoht.)	radicalul (baza) ide.
<i>aprig</i>	1	* <i>apricus</i>	* <i>op-r-</i> „a lucra, activa“
<i>beregată</i>	2	* <i>beregata</i>	* <i>bhere-g-</i> „gâtlee, trahee“
<i>buiestru</i>	8	* <i>bugestris</i>	* <i>bheug-</i> „a fugi; a se mlădia“
<i>cârlan</i>	7	* <i>garl-</i>	* <i>ger-l-</i> „făt, puiu, prunc“
<i>inseila</i>	10	* <i>insegillare</i>	* <i>seg-</i> „a prinde cu ace sau cu copcii, a inseila“
<i>morman</i>	9	* <i>morm-</i>	* <i>mer-/mor-m-</i> „a sfărâma“
<i>pleoapă</i>	3	* <i>plevopa</i>	* <i>pleu-op-</i> „piele, peliță“
<i>sgrăbunță</i>	5	* <i>scarboncia, -ntia</i>	* <i>sger-b(h)-</i> „a sgâria, roade“
<i>străghiata</i>	6	* <i>streglata</i>	* <i>st(e)re-g-l-</i> „țepăn, tare“
<i>uita</i> (a se-)	4	* <i>ull(i)tare</i>	<i>ul-</i> „a vedea, a se uita“.

ION I. RUSSU

NOTE SLAVO-ROMÂNE III.

Pe de rost (de rost, de-a rostul, pe de-a rostul)

În această expresie, cuvântul *rost* (<lat. *rostrum*) are înțelesul de „gură“ ca în textele vechi¹⁾. Traducerea franceză literală a lui *a ști pe de rost* ar fi deci „savoir par bouche, de bouche“, cum se și zice de altfel uneori franțuzește în loc de obișnuitul „savoir par coeur“.

• După cum a observat foarte just A. Scriban, locuțiunea adverbială românească trebuie comparată cu cea rusească *naizúst* „par coeur“²⁾. Într’adevăr cele trei elemente ale celor două locuțiuni își corespund exact: *pe—na* „sur“, *de—iz* „de“, *rost—ustá* „bouche“. Aceeași locuțiune se întâlnește și în bulgară (*naizúst*) și în sârbă (*naizust*). E în afară de orice îndoială că locuțiunea rusă e de origine cărturărească, slavonă (în limba populară rusă „gură“ se zice *rot*; *ustá* e de origine savantă, slavonă bisericească). Din slavona literară a școlilor mănăstirești, expresia a trecut în limbile populare ale țărilor ortodoxe în care limba bisericii, limba scrisă, era slavona, adică în rusă, bulgară, sârbă, iar în limba română sub forma unui decalc lingvistic. De altfel însăși forma slavonă la rândul ei e numai un decalc lingvistic după grec. ἀπὸ στόματος „par coeur, de mémoire, de bouche“³⁾.

Expresia e cunoscută pe întreg teritoriul dacoromân. La

1) S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumanischen Sprache*. I. Lateinisches Element, Heidelberg, 1905, p. 132, s. v. *rost*.

2) A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939, s. v. *rost*.

3) După o comunicare verbală a colegului Șt. Bezdechi.

Nord și Vest de Carpați e singura locuțiune întrebuintată pentru a exprima ideea de „par coeur“. În schimb, la Est și Sud de Carpați, o concurează o altă expresie, tot de origine școlărească, creată tot în școalele grecești. E vorba de locuțiunea *pe din afară*. De data aceasta decalcul lingvistic a fost făcut direct după forma grecească ἀπ' ἔξω (popular ἀπ' ὄξω)¹⁾, fără a trece printr'o filieră străină. Ca în cazul altor elemente neogrecești, relativ recente (sec. XVIII, XIX), nici decalcul acesta lingvistic făcut după modelul unei locuțiuni neogrecești n'a trecut Carpații în Ardeal, Banat, etc., unde se întrebuintează exclusiv expresia mai veche *pe de rost, de rost*, etc., decalcată după slavonescul *нанзоустъ, нзъ оустъ*²⁾.

Ἀπὸ στόματος > нзъ оустъ, нанзоустъ > *de rost, pe de rost*, etc., e o foarte bună ilustrare a unității de civilizație a popoarelor care au stat sub influența Bizanțului.

A udi, a uidi „a rămânea“

Prin Sudul și Vestul Banatului, Vestul Olteniei și Valea Timocului sunt obișnuite formele *a udi, udesc* (pronunțate *a udz'i, udz'ésc*) și *a uidi, uidesc* cu înțelesul de „a rămânea“. Formele cu diftongul *ui-* sunt din Oltenia, Bulgaria și Craina Negotinului, iar cele cu *u-* sunt din Banat și Sârbia Orientală, la Est de Morava³⁾. Aspectul fonetic și răspândirea geografică a acestor forme ne îndreaptă spre graiurile slave meridionale, bulgare și sârbe, din regiunile amintite și din vecinătatea lor, de unde au fost împrumutate în graiurile românești din Sârbia, Bulgaria, Banat și Oltenia. Prin dicționarele sârbo-croate și bulgare n'am găsit însă nimic ce ar putea servi de etimon verbului bănățean și oltean. Aceasta nu însemnează însă că prin graiurile bulgare de Nord-Vest și cele sârbești de Nord-Est să nu se găsească un

¹⁾ Asupra acestor forme grecești mi-a atras atenția d-l II. Sarafidi.

²⁾ Expresia slavonă нзъ оустъ e dată și de Miklosich în *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, s. v. оуста.

³⁾ Candrea-Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“*, s. v. *uidi*.

verb asemănător care a servit de prototip celui românesc. Se poate ca cercetările dialectale viitoare să-l descopere de acum înainte.

E totuși mai probabil că prototipul slav meridional al lui *uidi*, *udi* a dispărut din graiurile vii actuale bulgare și sârbești. În trecut însă a existat cu siguranță și s'a păstrat mai mult timp numai în graiurile slave dispărute de tip slav meridional din Oltenia și Banat (în Bulgaria de Vest și Sârbia de Est graiurile românești par a fi fost importate relativ recent). Forma protoslavă a acestui verb a trebuit să fie *uiti*, *uidǫ*, *uideši* (de altfel aceasta e forma paleoslavă), iar înțelesul i-a fost acela de „a pleca, a scăpa“. Miklosich, în *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, îl traduce cu „evadere, elabi“. Verbul se întâlnește astăzi în rusă: *ujti*, *ujdu*, *ujdeš* „weg-, fortgehen, entgehen, entkommen“; poloneză: *ujść*, *ujde*, *ujdziesz* „entgehen, entfliehen“; cehă: *ujiti*, *ujdu*, *ujdeš*, *ujde* „échapper au danger“. Chiar și o limbă slavă de Sud l-a păstrat până astăzi, anume slovena, sub forma *uiti*, cu înțelesul de „a se duce, a scăpa“.

Forma *uiti*, *uidǫ* e compusă din verbul *iti*, *idǫ* „a merge“ precedat de prefixul verbal *u-* care corespunde prefixelor verbale germane „weg-, fort-, ent-“.

De ce a dispărut acest verb din sârbo-croată și bulgară, pe când în celelalte limbi slave s'a păstrat?

În ce privește sârbo-croata, cauza dispariției lui *uiti* a fost omonimia, căci în această limbă, în urma trecerii lui *v* inițial la *u*, forma compusă din verbul *iti*, *idǫ* și prefixul verbal *vǔ-* (*vǔn-*) (prepoziția *vǔ* are sensul de „în“), verb având înțelesul de „a intra“, a devenit omonimă cu forma compusă din *iti*, *idǫ* plus prefixul verbal *u-*. „A intra“ se zice sârbește *ući*, *ugjem*, *ugješ*¹⁾, dintr'un mai vechiu **ujti*, **ujdem*, **ujdeš*. La fel a trebuit să fie în sârbo-croată și forma verbului care a însemnat „a pleca, a scăpa“. Pentru evitarea omonimiei supărătoare, s'a recurs la formele *izbeći*, *umaći*, *uprcati*, *uteći* pentru sensul de „a

¹⁾ În lucrări științifice, ceea ce în ortografia obișnuită e notat *gj* sau mai des *dj*, e redat printr'un *d* tăiat, inexistent în unele tipografii românești.

scăpa“, în care prefixul verbal e, cu excepția lui *isbeći*, același, *u-*, iar verbul *iti*, *ido* a fost înlocuit prin alte verbe cu înțeles asemănător. Graiul din care a fost împrumutată forma din Banat și Sârbia a *udz'i* prezenta metateza caracteristică sârbo-croatei (**ujde>*udje>*ugje*). E probabil că în acest graiu nu exista încă omonimia supărătoare „a intra, a scăpa“, iar *v* inițial încă nu trecuse la *u*.

Redarea lui *gj* sârbo-croat, în graiurile românești din Banat și Sârbia, prin *dz'* sau *d'* e obișnuită (cf. *gragja>*rom. băn. *gradz'e* „lemn de clădit“). Forma a *udi*, *udesc* e un hiperurbanism creat de cărturarul după analogia lui a *logodz'i* : a *logodi*¹).

De ce a dispărut în graiurile bulgărești atât *uiti*, *uido* „a pleca, a scăpa“, cât și **vūiti*, **vūido* „a intra“? După analogia lui *do-ido>(da) dojda* „să viu“, forma modernă bulgară a lui *uido* ar trebui să fie *(da)*ujda* „să scap“. (Acesta este etimonul lui a *udi* din graiurile românești din Oltenia, Bulgaria de Nord-Vest și Craina Negotinului²). O formă mai veche *(da)*vūida* „să intru“, presupunând o pronunțare mult-puțin bilabială a lui *v* obișnuită în graiurile bulgărești, ar fi trebuit să ajungă aproape omonimă cu *(da)*ujda* „să scap“. Printr'un „tratament terapeutic complet“, cum a zis Gilliéron, amândouă verbele au fost înlocuite. Pentru „a scăpa“ se zice *utekvam*, *uběgvam* (prefixul verbal e același (*u-*), iar pentru „a intra“ se zice *vlazjam*, *vlizam*, *vlězvam*.

Trecerea dela sensul de „a scăpa“ la acela de „a rămânea“ a verbului a *widi*, a *udz'i* s'a făcut pe teren românesc. Sensul de „a

¹) Dicționarul Academiei Române scrie *grade*, *gradie* pentru *gradz'e*, *gradz'ie*. Evident și acestea sunt forme reconstruite după același procedeu.

²) Ținând seamă că forma *da dojda* „să viu“ apare și sub forma *da doda*, cu dispariția lui iot dinaintea lui *d*, ne putem închipui existența unuia *da *uda*, *da *udeš* „să scap“ din care am fi avut românește a *udi*, devenit în Banat a *udz'i*. În cazul acesta a *widi* și a *udi* ar fi din două graiuri bulgărești, în întâiul s'a zis *da dojda*, *da *ujda*, în al doilea *da doda*, *da *uda*. Mi se pare totuși, din motive de geografie lingvistică, că a *udi*, recte a *udz'i*, e dintr'un graiu sârbo-croat.

rămânea“ s'a desvoltat din expresii ca următoarea: (Am avut zece oi. Șapte mi-a mâncat lupul și) *au udidit* (numai trei).

Ca în cazul lui *tigvǔ : ticfǎ¹⁾*, și aici aspectul fonetic al elementului slav și geografia lingvistică ne fac să admitem două căi de împrumuturi slave: una bulgară și una sârbească. În realitate *a uidi* are o arie situată mai la răsărit decât aceea a lui *a udz'i*; întâia e în contact cu teritoriul limbii bulgare, iar a doua cu acela al limbii sârbești.

Sufixul -ui al verbelor de origine maghiară

Profesorul Sextil Pușcariu, în DR, VI (1929—1930), p. 520—524 și *La Transylvanie*, București, 1938, p. 42, susține că verbele de origine maghiară de tipul lui *bǎnui*, *bântui*, *cheltui* au intrat în limba română prin mijlocire slavă. Slavii din Ardeal au împrumutat o seamă de verbe dela Unguri adăugându-le sufixul *-ovati*, prez. *-ujǃ*, iar Românii le-au împrumutat la rândul lor dela Slavi, de ex. ung. *bántani*>sl. **bantovati*, **bantuǃe*>rom. *bântui*. Astfel de verbe de origine maghiară având sufixul *-ovati* există de altfel în limbile slave moderne, de ex. sârb. *bantovati*, *bantuǃem*, bulg. *bantuǃam*, ucr. *bantuǃu*. La fel au existat verbe de tipul acesta și în slava din Ardeal înainte de dispariția populației slave din această provincie. Românii n'au ajuns dela început în contact direct cu populația maghiară așezată mai la Vest; între Românii din Ardeal și Ungurii de pe câmpia Tisei exista o zonă slavă. Numai după ce acești Slavi au fost asimilați și după ce Ungurii au început să se așeze, trecând dincolo de păduri, spre răsărit, în Ardeal, a început contactul direct dintre cele două popoare.

Mi se pare în afară de orice discuție că, într'o epocă al cărei sfârșit trebuie pus în secolul al XII-lea, când s'a întâmplat asimilarea completă a Slavilor din Ardeal (căci în sec. al XIII-lea documentele nu vorbesc despre o populație slavă în această regiune)²⁾, pe Românii așezați la munte îi separa de Ungurii care

¹⁾ DR., X, 35 sq.

²⁾ DR., X, 268, 276.

ocupau câmpiile și basinurile mai largi o populație slavă (sau mai degrabă slavo-română) împinsă spre marginile șesurilor și basinurilor de populația maghiară care practica creșterea extensivă de vite obișnuită în stepe¹). E deci posibil în principiu ca unele elemente maghiare să fi intrat în limba română prin intermediul acestor Slavi.

Dar sufixul *-ui* al verbelor de origine maghiară poate fi explicat și altfel. Romanistul din Zagreb P. Skok, în *Slavia*, VIII (1929), 627, vede în înlocuirea terminațiunii infinitivului ungu-resc *-ni* prin *-ui* (<sl. *-uję*) dovada că Românii „s’au obișnuit complet cu modelul morfologiei slave“ înaintea contactului lor cu Ungurii²).

În limba română n’au putut intra, spune Skok, elemente maghiare prin intermediul slav, căci prin secolele IX-XII erau foarte puțini Slavi în regiunile de contact româno-maghiar³).

Mi se pare exagerat de a pretinde că întrebuințarea lui *-ui* denotă o „obișnuire completă“ cu modelul morfologiei slave. Verbele în *-ui* au doară o conjugare pe de-a’ntregul romanică, având toate terminațiunile de origine latină; *milui* se conjugă ca *înflori*. E adevărat că sufixul dinainte de terminațiune e de origine slavă, dar aceasta nu ține de morfologia propriu zisă, de conjugarea verbului.

O părere apropiată de cea a lui Skok a emis Reichenkron în *Ungarische Jahrbücher*, XX, 11: În Ardeal, în urma conviețuirii româno-slavo-maghiare, s’a născut la Români sentimentul că un verb slav sau maghiar poate fi românizat cu ajutorul sufixului *-ui*. În felul acesta au fost românizate mai târziu cu ajutorul sufixului *-ui*, verbele de origine maghiară și după ce Slavii au fost asimilați de Români și de Unguri.

Întrebuințarea sufixului slav *-ui* la verbele de origine maghiară trebuie socotită, după părerea mea, ca aparținând fenome-

¹) DR, X, 523; *Revue de Transylvanie*, X (1944), 81.

²) „Les Roumains qui viennent vers le Nord se sont déjà complètement habitués au modèle de la morphologie slave“.

³) „Aux IX-XII-e siècles il y a bien peu de Slaves dans ces contrées pour qu’on puisse admettre la pensée que les Roumains ont reçu le vocabulaire hongrois par l’intermédiaire slave“.

nelor pe care le-a semnalat A. Graur în *Désinences pour mots étrangers* (extras din *Bulletin Linguistique*, II — 1934). De ex. sârbo-croata a extras din aoristul verbelor grecești sufixul *-isati* pe care l-a întrebuițat la început la verbele de origine grecească, iar pe urmă și la verbe de altă origine, germană (*karakterisati*), turcă (*kurtâlisati*), etc. La fel în germană verbele noi de origine străină sunt formate cu sufixul *-ieren*, extras din verbe împrumutate limbii franceze.

Prin urmare sufixul *-ui*, extras dintr'o mulțime de verbe de origine slavă, a devenit un *sufix pentru verbe străine*, deci și pentru verbele împrumutate dela Unguri¹⁾.

H final în elementele slave

În elementele de origine slavă *h* final e redat în diferitele graiuri românești prin *f*, *v* sau *u* — astfel slavului *praxŭ* îi corespunde, după regiuni, *praf*, *prav* și *prau*. Repartizarea geografică, de altfel fără importanță pentru problema ce ne preocupă, a acestor forme se poate face ușor cu ajutorul Atlasului Linguistic Român. În linii mari, *v* se întâlnește prin Moldova și Transilvania, iar *u* prin Banat și Crișana.

Iată alte câteva exemple de *h* final slav: *vrŭxŭ* > *vârf*, *vârv*, *vâr* (articulat *vârul*); *vraxŭ* > *vraf*, (*vrav*, *vrau*); *pxŭ* > *puf*; *zaduxŭ* > *zăduf*, (*zăduv*); *naduxŭ* > *năduf*, (*năduv*); *produxŭ*, *preduxŭ* > *prodúf*, (*produv*), *preduf*; *duxŭ* > *duf*²⁾; *văzduxŭ* > *văzduf*, (*văzduv*)³⁾.

Trccerea aceasta a lui *h* final la *f* (*v*, *u*) se întâlnește și la alte elemente străine. Astfel un *vatah* mai vechiu, probabil de origine tătărească, a devenit *vătaf*, (*vătav*). De asemenea lui *Zi-*

¹⁾ Pe lângă această funcție, sufixul *-ui* o are și pe aceea de a forma verbe denominative dela substantive de orice origine, de ex. *lege* : *legiu*, *faptă* : *făptui*, *carne* : *cărnu*, etc. Această funcție a luat naștere din sentimentul pe care îl au subiecții vorbitori că forme ca sl. *darovati* > rom. *dărui*, *napastovati* > *năpăstui*, *sŭvétovati* > *sfătui*, etc. sunt derivate dela *dar*, *năpastă*, *sfat*, etc.

²⁾ Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, s. v. *duh*.

³⁾ *Ibid.*, s. v. *văzduh*.

lah ungurească îi corespunde în graiul local *Zălau*¹⁾ și *Zălăv*²⁾. Nu poate fi deci susținută părerea unora (de ex. Gustav Weigand) că elementele slave având *f* final în loc de *h* final au fost împrumutate cu *f* final din bulgară, deoarece în unele graiuri bulgărești e obișnuită trecerea *-h>-f*.

Cum se explică excepțiile la legea aceasta fonetică? În ce privește pe *duh* și *văzduh*, *h* final se datorește faptului că aceste două cuvinte sunt elemente cărturărești, împrumutate din slavona bisericească. Mai ales întâiul e un termen bisericesc (cf. *Duhul Sfânt*) foarte des auzit în cursul slujbei. Din cauza lipsei lui *h* final, și adeseori în general a lui *h* în orice poziție, în graiurile populare, *-h* în aceste elemente de origine „savantă“ e înlocuit prin cea mai apropiată consoană din punct de vedere acustic și articulatoriu, anume prin *c* sau *g*: *duc* (*Ducul Sfânt*), *văzduc*, *văzdug*.

Pentru *duh* am constatat în multe regiuni existența dubletului *duf* : *duh*, întâiul fiind un termen popular cu sensul de „emanație, gaz, vapori“ (de ex. *duful* care iese iarna din grămada de gunoier), iar al doilea fiind de origine bisericească și însemnând „spirit“ (*Duhul Sfânt*), „demon“³⁾.

În textele vechi, forme ca *prah* (sec. XVI-XVII), *virh* (a. 1600), *zăduh* (sec. XVII) trebuie de asemenea considerate ca forme cărturărești; scriitorul a păstrat grafia slavonă pentru aceste cuvinte. E probabil că le și pronunța cu *h* final. De altfel pentru vremea aceea putem presupune că trecerea *-h>-f* nu s'a efectuat pretutindeni. De aceea îl găsim și pe *vătah* (sec. XVI-XVII) fără *-h* trecut la *-f*.

Aceeași explicație e valabilă și pentru forma *năduh*, întrebunțată de Anton Pann⁴⁾.

¹⁾ Forma greșită, întrebunțată de intelectuali, *Zălau*, se datorește analogiei toponimicelor atât de numeroase terminate în *-ău*.

²⁾ Prin apropierea Zălăului trece linia de izoglosă care desparte aria lui *-v* de cea a lui *-u*: *prav* // *prau* „praf“. În limba literară Zălăul ar trebui să aibă forma **Zălaf*.

³⁾ Tiktin, *op. cit.*, s. v. *duh*, semnaleză forma *duf* cu înțelesul de „demon maritim“ la T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880, p. 89.

⁴⁾ Tiktin, *op. cit.*, s. v. *năduf*.

Rămân câteva forme populare răzlețe și rare ca *produh* (Mold.), *produc* (Banat), *preduc*, *zăduh* care pot fi explicate ca având fonetismul slav reîmprospătat prin împrumuturi mai recente din graiurile slave învecinate (e vorba de Moldova și Banat)¹). *Zăduh* popular dialectal — și alte forme populare asemănătoare cu *h* final, — poate fi deci considerat ca fiind rezultatul contaminării unui *zăduf* mai vechiu cu un *zaduh* slav, împrumutat recent dintr'un graiu slav oarecare (bulgar, ucrainean sau sârbesc).

Existența unui *h* la sfârșitul unui element din limba comună de origine slavă e prin urmare un indiciu că elementul respectiv e de origine savantă.

Leancă „alergătoare“

Dicționarul Academiei, după sugestia făcută de P. Skok în *Revue des Études Slaves*, III (1923), 71, compară forma ardeleanească *leancă* „alergătoare, unealtă pe care se pun mosoarele când se urzește pe pari“ cu sârbo-croat. *lijenka* „perche qui sert à étendre le linge“. P. Skok susține de altfel că forma românească a fost împrumutată din sârbo-croată.

Răspândirea geografică a lui *leancă* ne împiedecă însă să ne gândim la un împrumut sârbesc. Aria de răspândire a elementelor sârbești e Banatul cu regiunile învecinate din jud. Hunedoara și din Crișana. *Leancă* nu se găsește însă în Banat și nici în ținuturile vecine, ci numai în Transilvania, și anume în regiunile limitrofe cu Săcuimea. În cursul anchetei pentru ALR l-am întâlnit în satul Vânători (jud. Târnava-Mare), la granița ținutului locuit de Săcui.

Etimologia lui *leancă* este ung. *leányka* (jud. Trei-Scaune)²), *lējánka* (jud. Odorheiu), *lilánka* (Săcuime), *lijánka* (jud. Nă-

¹) Pentru formele *preduc* și *zăduh* Tiktin (și Damé) nu arată din ce regiune sunt.

²) În graiul ungueresc din Covasna (jud. Trei-Scaune), am notat forma *leányke*

săud), *jánka* (comitatul Szabolcs). Sensul formelor ungurești este acela de „alergătoare“¹⁾.

Forma ungurească la rândul ei pare a fi tot de origine slavă. Etimonul trebuie să fie același ca al românescului *letcă* <bulg. *letka* „fusul sucalei“ (cf. s.-cr. *lětka* „id.“, sloven. *letka* „Spulradspindel“, ceh. *letka* „alles Fliegende“, pol. *lotka* „Schwungfeder“). Grupul *-tk-*, foarte rar în limba maghiară, a fost înlocuit cu *-nk-*²⁾. Forma **lenka* a fost apoi apropiată, prin etimologie populară, de diminutivul *leányka* „fetiță“.

E. PETROVICI

1) Iată definiția dată de Szinnyei, *Magyar Tájszótár*, s. v. *leányka*: az az állvány, a mely a fonalas csöveket tartja, mikor a fonalat a fonalvetőre folvetik, „suport care ține mosoarele cu firele de tort când se urzesc firele pe urzoiu“.

2) E în realitate o disimilare: ocluzivă surdă+ocluzivă surdă > ocluzivă sonoră nazală+ocluzivă surdă.

ARTICOLE MĂRUNTE

ANALOGII ÎN CONJUGAREA VERBULUI AUXILIAR *A FI*

Des întrebuițat, verbul *a fi* a dezvoltat la indicativ prezent, prin analogie, și următoarele forme, la Români din plasa Sebeș, jud. Alba, necunoscute sau rar atestate în alte părți:

Persoana 1-a sing.: (*is, -s, sânt, sunt*) *iescū*: *Io iescū mai mare ca tine*. Această formă e cea mai des întrebuițată dintre toate. Ea se întâlnește și la Aromâni (v. Th. Capidan, *Aromânii*, p. 488), fiind amintită de Th. Capidan ca existentă și în părțile Sibiului¹). Frâncu și Candrea²) o dau și din Munții Apuseni (comuna Țebea), iar Tache Papahagi³) o atestă la Moții vășari (comuna Scărișoara-de-Sus), sub forma *iest(ă)*.

F. Streller⁴) credea că *escu* este prin analogie cu verbele incoactive în *-escu*, din formele latine în *-esco*.

Cred că *iescū* s'a format dela pers. a 2-a sg. *iești* și a 3-a sg. *iește*, prin analogie, după *trăiesc, trăiești, trăiește*.

Persoana a 2-a sing.: (*iești*).

Persoana a 3-a sing.: (*ii, -i*) *iește, sânte*.

Forma *iește* se întâlnește în exemple ca următoarele: *Iește făină?* — *Iește destulă*, și se datorează analogiei cu persoana a

¹) Administrativ, plasa Sebeș a aparținut jud. Sibiu până în 1925.

²) În *Românii din Munții Apuseni (Moții)*, Buc., 1888, p. 78.

³) În *Cercetări în Munții Apuseni*, în „Grai și suflet“, II, p. 50.

⁴) În *Das Hilfsverbum im Rumänischen*, în „Jahresbericht“, IX, p. 5.

2-a. (De notat că în această regiune, printr'o influență săsească. grupul *st>șt*, în cuvinte ca *stele*, *steag>ștele*, *șteag*).

În comuna Răhău, așezată pe versantul estic al culmii de deal ce desparte Valea Sebeșului de a Secașului, se întâlnește forma *sânte*¹⁾: *Sânte apă în fântână?* — *Sânte destulă*. Această formă este după persoana a 3-a pl. *sânt(ă)*. Terminația *e* ar fi dela verbe ca *el fuge*, *el mere* sau, poate, chiar dela *el iește*.

Persoana 1-a pl.: (*sântem*, *suntem*) *ieștem*.

Persoana a 2-a pl.: (*sânțeți*, *sunțeți*) *ieșteți*.

Formele *ieștem*²⁾ și *ieșteți*³⁾ sunt întrebuințate, ca și forma *sânte* (pers. a 3-a sg.), tot în comuna Răhău. Locuitorilor din comunele învecinate li se par curioase formele și, vorbind despre Răhoveni, spun, ironizându-i, că aceștia răspund, când sunt întrebați de unde sunt: *Noi ieștem din Răhău*. Când se întâlnesc cu locuitori din Răhău, tot ironic, îi întreabă pe aceștia: *Voi de unde ieșteți?*

Formele *ieștem* și *ieșteți* se pot explica prin generalizarea formelor *iesc(ă)*, *iești*, *iește*, ... *iesc(ă)* (pers. 3-a pl.) și la persoanele 1-a și a 2-a pl., printr'o tendință a subiectelor vorbitoare de a unifica tulpina⁴⁾.

Suntem și *sunțeți* se folosesc rar și numai sub influența scolii, ca și *sunt*.

Persoana a 3-a pl.: (*is*, *-s*, *sânt*, *sunt*) *iesc(ă)*.

Fără a sta să se gândească, subiectul vorbitor are conștiința că persoana 1-a sing. a unor verbe (a celor de conj. a II-a, a III-a și a IV-a) este la fel cu persoana a 3-a pl. Ex.: *eu fug* — *ei fug*, *cu merg* — *ei merg*. După exemple ca acestea, forma *sânt* dela pers. a 3-a pl. a trecut și la pers. 1-a sing.: *eu sânt*. Existând

¹⁾ Această formă mi-a fost comunicată de Vasile Zdrenghca, care a auzit-o întrebuințată în întrebări. Ștefan Pașca îmi face cunoscut că a auzit-o întrebuințându-se aproape numai în răspunsuri.

²⁾ Eu am auzit această formă rostită de Floare Zbucăea din Răhău. Ea spunea: *Noi ieștem mai săraci ca vecinu*.

³⁾ Tot ea ne-a întrebat, pe fratele meu și pe mine: *Dumneavoașta ieșteți frați?*

⁴⁾ [O asemenea formă analogică e și pers. III plur. *iest* din Bihar. Șt. P.].

această conștiință, fenomenul s'a putut petrece și invers, adică după pers. 1-a sing. să se formeze pers. a 3-a plural: *ei iesc(ă)*. Se știa că pers. 1-a sing. și a 3-a pl. (*eu sânt — ei sânt*) sunt la fel. Când a început să se folosească forma *eu iesc(ă)* la pers. 1-a sing., forma a trecut și la pers. a 3-a plural: *ei iesc(ă)*.

Forma *ei sunt* se folosește în aceleași cazuri ca *eu sunt, noi suntem, voi sunteți*.

MIRCEA ZDRENGHEA

ELEMENTE ROMÂNEȘTI ÎN LIMBA TURCĂ

Problema raporturilor lingvistice ale Românilor cu popoarele vecine și conlocuitoare, din punctul de vedere al influenței românești, a fost studiată, mai ales în ultimele două-trei decenii, și mai ales pentru unele limbi, cu multă competență; o expunere sintetică a stadiului actual al cercetărilor în acest domeniu se cuprinde în cap. *Vecinii* din monumentală lucrare a lui Sextil Pușcariu, *Limba română, I. Privire generală*. București, 1940, p. 256 ș. u., unde se dau suficiente indicații bibliografice¹⁾; la acestea ar mai fi de adăugat, pentru dialectul Armenilor din Ardeal, studiile lui V. Bogrea, *Glose românești în patronimiccele armenesti din Ardeal*, în „I-âiul Congres al filologilor români” — București, 1926, p. 54 ș. u. și H. Dj. Siruni, *Cuvinte românești în dialectul Armenilor din Ardeal*, în „Ani”, I (1936), vol. II, p. 82—90, iar pentru graiul Ciangăilor, Jryö Wichmanns, *Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó und des Hétfalner Csángódialekt, nebst grammatikalischer Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt*, publ. de Balint Csüry și Artturi Kannisto. Helsinki, 1936 (Lexica Societatis Fennougricae, IV).

¹⁾ Despre românismele din limba turcă, scrie: „Foarte mic e numărul cuvintelor românești în turcește: *boyar* „boier”, *kalaras* „curier”, *mukan* „cioban din Ardeal (mocan)”, *mamaliga*, *dalavere* „tranzacție” (= *daraveră*, care, la rândul lui e decalcat după turcescul *alyşveriş*) și alte câteva” (p. 318).

Despre influența limbii române asupra celei turcești s'au scris, în ultimii ani ai secolului trecut, două studii: al lui Dr. Franz Miklosich, *Die slavischen, magyrischen und rumunischen Elemente im türkischen Sprachschätze* (Sitzungsb. d. Kais. Ak. d. Wiss. in Wien, Phil.-hist.-Classe, Bd. CXVIII, V), Wien, 1889 și Gustav Meyer, *Türkische Studien, I. Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatze des Osmanisch-Türkischen* (Sitzungsb. d. Kais. Ak. d. Wiss., Philos.-hist. Classe), Wien, 1893. Numărul elementelor românești identificate de aceștia în limba turcă este într'adevăr foarte mic. Fr. Miklosich relevază printre altele: m a s a „Speisetisch“ (<masă, p. 10); vezi și proverbul turcesc *keçi masayı atlar, oğlak evi*, care pare traducerea literală a proverbului românesc *Capra sare masa, iada sare casa* (v. rev. *Limba Română — Istanbul, I* (1943), Nr. 5, p. 8).

Incercând să prezinte un tablou integral al cuvintelor românești împrumutate de limbile balcanice, Dr. Giorge Pascu, în *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève, Leo S. Olschki, 1924 (Biblioteca dell'Archivum Romanicum, Linguistica, Serie II, vol. 9) utilizează, pentru limba turcă, cele două studii amintite mai sus, însă în mod cu totul arbitrar. Și anume, G. Pascu consideră un mare număr de cuvinte latine drept românești, sau „latino-române“ (*lateinisch-rumänische*), cum le numește el, pe baza cărora stabilește etimologii de cele mai multe ori fantastice. După cum, de ex., îl derivase pe v. bulg. *cesari*, bulg. *car* din forma reconstruită rom. **Țeasare* <lat. *Caesar*, tot așa, bazat pe materialul furnizat de G. Meyer, derivă turc. *tavla* <mr. *staulă* (<*stabula*>ngr. τὰβλα nr. 371); turc. *istorpa, istropa* <mr. **stropă* (>lat. *stropa*, nr. 377); turc. ar. *fusat, fisat* <mr. *fusate*, dr. *fsat*, „sat“ (nr. 203); turc. *kasr* <mr. *castru* (nr. 70); turc. *furunğu* <mr. *furnigi* (der. din *furn*+suf. turcesc -ağı!, nr. 201); turc. *iskemle, iskemni* <mr. *scamnu* (<*scamnum*>ngr. σκαμνί, nr. 347), etc.¹⁾.

¹⁾ În loc de orice comentariu, cităm cele spuse de marele balcanist danez Kr. Sandfeld în critica făcută lucrării lui Pascu, în studiul său *Balkanfilologien. En oversigt over dens resultater og pro-*

Un studiu sistematic și complet asupra acestei probleme, așa cum a făcut de pildă Th. Capidan pentru limbile albaneză și bulgară¹⁾, dela Miklosich și Meyer încoace, după câte știm, nu s'a întreprins. O consultare atentă a numeroaselor dicționare turcești păstrate în Arhivele Statului, ar duce la rezultate surprinzătoare. În câteva din aceste documente, publicate de H. Dj. Siruni²⁾, am întâlnit câteva cuvinte românești neînregistrate până acum de lexicografii limbii turcești, pe care le redăm mai jos:

balta (pl. *baltalar*)³⁾ < *baltă*: *ande olan göller ve baltalar ve mevadd-ı sa'ire bündan akdem Eflak nisamina me'mur hala cebecibaşı Elhac Mehmed zeyde mecdehn ve molla ta'in Ahmed...* („În privința lacurilor, bălților și a altora aflate acolo, s'au

blemer. Copenhaga, 1926: „După cum vedem, Pascu nu se sfiește să întoarcă lucrurile cu totul deandoselea și să schimonosească cu totul tabloul influenței pe care româna a exercitat-o asupra vocabularului celorlalte limbi balcanice“ (cit. după recensia dlui Șt. Bezdechi din *DR*, IV—2, p. 1286; cf. și Kr. Sandfeld, *Linguistique balcanique. Problèmes et résultats*. Paris, 1930, p. 64.

¹⁾ *Raporturile albano-române*, în *DR*, II, 468 ș. u.; VII, 151 ș. u.; *Raporturile lingvistice slavo-române, I. Influența română asupra limbii bulgare*, în *DR*, III, 129 ș. u.

²⁾ Colecțiile de documente publicate de H. Dj. Siruni, pe care le-am consultat, sunt: *O năvălire necunoscută a bandelor turcești în Țările Române la 1769. După documente turcești din Arhivele Statului*. Extras din „Revista Arhivelor“, Tom. IV—1. București, 1940; *Acte turcești privitoare la hotarele dunărene ale Țării Românești*. Extras din „Revista Arhivelor“, Tom. V—1. București, 1942; *Haşmetlû, Pe marginea titulaturii Domnilor români în cancelaria otomană*. Extras din „Hrisovul“, II (p. 139—202). București, 1942; *Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică. Seria turcă*. Fasc. I (Nr. 1—28) de H. Dj. Siruni. București, Cartea Rom., 1943 (*Colecțiile Arhivelor Statului*).

³⁾ În transcrierea textelor turcești respectăm notația turcă actuală, pe care am adoptat-o și în citarea textelor transcrise de H. Dj. Siruni. Dăm aci literele particulare din grafia turcească actuală, cu corespondentele lor fonetice, așa cum le-a redat Siruni: *ç* se pronunță *č*, *c=ğ*, *dj*, *ş*=rom. *s*, *g=g(h)*, *ğ=ı* grecesc, *ı* (*i* fără punct) corespunde aproximativ rom. *i*, *ó*, *u*=germ. *ó*, *ü*; *d*, *ê*, *î*, *û*, =*a*, *e*, *i*, *u* prelungite.

însărcinat intendentul șef al arsenalelor Elhağ Mehmed — ca să fie sporită gloria sa — numit împuternicit pentru Ordinea Țării Rom. și molana Ahmed...“; document din 1178 Muharrem 13 (= 14 Iulie 1764), publ. în *Acte turcești privitoare la hotarele dunărene ale Ț. R.*, p. 9 și pl. II, r. 1—2, și în *Culegere de facsimile*, doc. 11 r. 5 și planșa resp.). — Cuvântul, probabil de origine traco-illyră (DA, s. v.), păstrat și în alb. *bal'te*, a trecut din română în ngr. βάλτα, βάλτη, βάλτος „Lache, See, Teich“ și chiar sub forma μπάλτα. „Das Wort ist allgemein verbreitet, aber unter der zweiten Form (βάλτα, βάλτος)“ (G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen mit historischen Vorbemerkungen*. München, 1902, p. 34). Cuvântul ngr. μπάλτα n'a putut da turc. *balta*, el însuși fiind un împrumut literar de circulație restrânsă (cf. și Ladislav Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain á l'époque des Phanariotes*. Budapest, 1939, p. 19). Derivatul *băltină* a intrat și în bulg. *baltina* (Capidan, DR, III, 153, 230); **moșiye** (pl. *moșiyeler*) < *moșie*: *Silistre nazırını... serrişte ittihaz eylediği kırkar hatve mahalların ân âsl ve tab'i olmayub aherlerin kadimi moșiyelerini mahza tezvirat ile zabt...* („Nazârul Silistrei... a căutat pretexte și, bazându-se pe niște simple minciuni, a ocupat cei 40 de pași prevăzuți și a ocupat vechile moșii ale altora...“; document din 1177 Rebi-ül-evvel 1 (= 20 Iulie 1763), publ. în *Culegere de facsimile*, doc. 10 și pl. resp. și *Acte turcești*, p. 13 și pl. III r. 2 și 3; tot aici, pl. I, r. 3). — Cuvântul românesc, derivat din *moș* (Tiktin, DRG, s. v.), a intrat și în bulg. *mošija* și der. *moșijerin* (Capidan, DR, III, 232) și în ngr. μουσία „domaine“ (Lad. Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque*, p. 18).

Pe cale literară au pătruns unii termeni administrativi, precum: **vornik** < *vornic*, care a intrat și'n ngr. βόρνικος „gouverneur“ (cit. după G. Meyer, *Neugr. Stud.*, II, 74—79, de G. Pas-cu, *Rum. El. in den Balkansprachen*, p. 18; cf. și L. Gáldi, *op. cit.*, p. 18); **loğofet** < *logofăt*; cuvântul a intrat și'n graiul Cian-găilor (cf. BL, VIII, 177); **ispatar** < *spătar*, cu *i* protetic¹⁾; **ves-**

¹⁾ Cuvintele străine care încep cu două sau mai multe conso-nante, sunt adoptate de limba turcă, ca și în ungurește, cu *i* sau *u*

tiar < *vestiar, vistier*; **ustolnik** < *stolnic*, cu *u* protetic; cuvântul a pătruns și'n Agr. $\sigma\acute{o}\lambda\nu\kappa\omicron\varsigma$ (cit. după G. Meyer, *Neugr. St.*, II, 74—79, de G. Pascu, *op. cit.*, p. 18); **komis** < *comis*: *Der-i-dövlet-i-mekine arz-i-dai'i-i-kemine bu dir ki civer-i-Yerkökide*²⁾ *vaki memleket-i-Eflak*³⁾ *metropolidi Liğor*⁴⁾ *ve Rimnik ve Buze*⁵⁾ *pis-koposlari ve boyaranından Kostantin Ban ve Dimitraško Vornik ve Pirvul Vornik ve Mihal Loğofet ve Toma loğofet ve Dimitraki Ispatar ve Bade vestiar ve Kostantin Isterian vestiar ve Kostantin Katarci kolçar ve Itefanaki ustolnik ve Radul komis nam boyarlar...* („Grigorie, mitropolitul Țării Românești aflătoare în apropierea Giurgiului, episcopii Râmnicului și Buzăului și boierii Constantin Ban

protetic, cf. mai jos *Itefanaki* „Stefanachi“, *Isterian* „Sterian“, *Itefan-voyvoda* (v. *Haşmetlû*, p. 182), *Iskerlet* „Scarlat“ (*Culegere de facs.*, 7).

²⁾ *Yerköki, Yergöghi* sau *Yergöi*, numele sub care apare Giurgiu în doc. turcești, înseamnă „rădăcină de pământ, sfeclă“ (cf. Siruni, *Acte turcești*, p. 6 și *O năvălire necunoscută*, p. 62).

³⁾ Pl. *Memlekeiten* („cele două țări“) era numele ce se dădea celor două Principate. Pentru denumirea Țărilor Românești, v. *Haşmetlû*, p. 151—153.

⁴⁾ Pentru felul cum apar numele de persoane românești în documentele turcești, v. în deosebi *O năvălire necunoscută*, p. 31 ș. u.

⁵⁾ Merită să fie relevat felul cum apar numele de localități românești în documentele turcești: *Bukreş* și *Bukreş* (=București; *Culegere de facsimile*, doc. 4, 5, 7), *Tirğoişte* (=Târgoviște, *ib.*, doc. 12), *Piskulipure* (=Piscul lui Iepure. *ib.*, doc. 5), *Kadrarosan* (=Căldărusașani, *Acte turcești*, p. 9), *Kakami* (=Căcămeul, *ib.*, p. 9 și 34), *Marcnan* (=Mărgineni, *ib.*, p. 9), *Çokeşt* (=Ciocănești, *ib.*, p. 10 și 34), *Boça* (=Borcea, *ib.*, p. 10), *Moşte* (=Mostiștea, *ib.*, p. 10 și 36), *Kirivagolu* (=Criva, *ib.*, p. 18), *Kale-Ban* (=Calea Banului, *ib.*, p. 7 și 19), *Ului* (=Urlui, *ib.*, p. 39), *Filodorin* (=Florentinul, *ib.*, p. 27 și 35), *Valen* (=Văleni, *O năvălire*, p. 23 și 62), *Tutrakan* (=Turtucaia, *ib.*, p. 38), apoi *Galaçoi*, *Çupelniça*, *Podliça* (*Acte turcești*, p. 10, 19 și 35), *Kolça*, *Olteniça*, *Dunariça* (*O năvălire*, p. 32, 39, 54) pentru: Gălățuiul, Ciupelnița, Podlița, Colțea, Oltenița, Dunărița (cu $\text{ț} > \text{č}$, cf. Fr. Miklosich, *Die slavischen, magyarischen u. rumunischen Elemente im turkischen Wortschatze*, p. 25). Nume de localități neidentificate: *Nikorine* (*Acte turcești*, p. 10 și 38), *Ralet* (*ib.*, p. 10), *Oiaş* (*ib.*, p. 10), *Ruluniè-Bogazi* și *Şulni* (*ib.*, p. 19).

și Dimitrașcu vornic și Pârvul vornic și Mihail logofăt și Toma logofăt și Dimitrache spătar și Badea vistier și Constantin Sterian vistier și Constantin Catargi clucer și Ștefanache stolnic și Radul comis și alți boieri au venit în fața ședinței sacre...“; document din 1177 sfârșitul lui Muharrem (=1—10 August 1763), publ. în *O năvălire necunoscută*, p. 22—24 și planșa dela p. 23, și *Culegere de facsimile* doc. 8 și pl. resp.).

În sfârșit, tot aici e locul să relevăm câteva cuvinte românești pătrunse în limba Turcilor și Tătarilor din Dobrogea, pe care le-am întâlnit în cele câteva pagini de folklor tătăresc și turcesc din Pervelia (jud. Constanța), pe care le-a publicat I. Dumitrescu în primele volume din *Analele Dobrogei* — Constanța: tăt. **babî**: rom. *babă* (pronunțat *babî* în județele Constanța și Tulcea, v. ALR I, vol. II, h. 196, punctele 679, 986 și 988):

Bâr babî bacârar

Giumlé alemni șacârar

(„O babă strigă / Și toată lumea se adună“; ghicitoarea a 20-a (*Cântecul hogii la geamie*), în *Anal. Dobr.*, III (1922), p. 314). Cuvântul a trecut dela noi și'n graiul Ciangăilor (cf. BL, VIII, 177); turc. **doctor**: *doctor*; *Aman, doctor, geanâm geghirâm, doctor* („Vai, doctore, sufletul și ficatul meu, doctore“, într'un *Cântec turcesc*, în *Anal. Dobr.*, II (1921), p. 262); turc. **malai**: *mălaiu*:

Alailen

Malailen

Bir toş sarailen

Ne istersân?

(„Mătușă / Cu mălaiu / Și cu un pumn(?) de palate / Ce vrei?“, în jocul turcesc *Alailen, malailen*, publ. în *Anal. Dobr.*, III (1922), p. 314). Cuvântul românesc a fost împrumutat și de Unguri și Bulgarii din Bănat (Capidan, DR, III, 225); tăt. **German**: *German*:

Vai, cudai, curtar bâzni

Șu Germanân colândan

(„Vai, Doamne, scapă-ne pe noi / Din mâinile Germanilor“, în *Anal. Dobr.*, II (1921), p. 261; *ibid.*, în notă, colecționarul spune

că: „In loc de *Germanân*, e mai bine zis *Alemanân*, cuvântul adevărat cu care numesc Tătarii pe Germani“); tăt. **Mocan**: *mocan*:

Bâr chicichene duchean

Iși tolî Mocan

(„O prăvălie mică / Plină toată de Mocani“, în ghicitoarea a 54-a (*Cuția cu chibrituri*), în *Anal. Dobr.*, III, p. 381); cuvântul, după cum se știe, a intrat și'n ung.: *mokány*; tăt. **nani**: *nani*:

Capânân șeci șiltârai

Șelebânân cozi ghiltârai

Șelebân, nani (refren)

(„Veriga ușii se sgâlțâie / Ochii celui drag sclipesc / Nani, dragul meu“, în *Anal. Dobr.*, II, p. 264; *ibid.*, nota 2: „*Nani* are același înțeles al românescului „nani“, când se leagănă copiii“).

Același I. Dumitrescu, în niște *Insemnări despre Tătarii din Pervehia*, publicate în *Analele Dobrogei*, II (1921), p. 116, vorbind despre porecelele pe care și le dau Tătarii între ei, citează *aeroplan*, dată unuia căruia îi tot plăcea să vorbească despre aeroplanele ce le-a văzut în timpul războiului. Un individ mititel de statură și indelat, era poreclit „*mormoloc*“.

Materialul prezentat în paginile de mai sus este, firește, cu totul incomplet. Anchete lingvistice făcute printre Turcii și Tătarii dobrogeni, cercetarea colecțiilor de folklor, examinarea atentă a dicționarelor și a fondului extrem de bogat de documente turcești păstrate în Arhivele Statului ar da la iveală lucruri noi și importante, atât pentru turcologie cât și pentru cultura română, deopotrivă.

VLADIMIR DRIMBA

PARALELE SINTACTICE ȘI FRAZEOLOGICE TURCO-ROMÂNE

În *Bulletin Linguistique*, VI (1938), p. 237—238, Leo Spitzer releva *Quelques parallèles turcs pour des phénomènes syntaxiques roumains*, în trei note sugerate de cartea savantului da-

nez K. Grönbech, *Der türkische Sprachbau*, I, Copenhaga, 1936. Astfel, înlocuirea pers. I sing. cu pers. I pl. în optativul osman, în exemple ca *olmajalum* „eu n'aș vrea să fiu“, sau *bän diläjüim* „eu aș vrea să cer“ (literal: „eu am vrea să cerem“), amintește pe rom. *am* (pers. I sing. a vb. *a avea*) <*habemus* (explicație pe care o dăduse L. Spitzer în DR, V, 498 ș. u.) și întrebuintarea predicatului la plural pentru subiectul la singular, atestată în franceza populară: *je n'avons pas, je parlons*, și (adăugăm noi, mai ales pentru comparația cu al doilea exemplu turcesc citat) în scrisori particulare dela începutul sec. al XVII-lea: *cu, vornec Torçiuł de Cimpulung, scriem...* (cf. Al. Rosetti, *Ist. lb. rom.*, I², 137); vezi, în special, versurile din *Scrisoarea III* a lui Eminescu:

De din vale de Rovine,
Grăim, Doamnă, către tine . . .

.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mândru'n valea Ta . . .

În nota a doua, oprindu-se la explicația dată de Grönbech înlocuirii acuzativului cu dativul în limba ciuvașă, printr'o analogie cu construcții de verbe ca „frapper“, „voir“, „în care dativul e de înțeles“ („statt 'er schlug ihn' bevorzugte man den Ausdruck 'er schlug auf ihn' los“), — Leo Spitzer o pune în lumină comparativă cu rom. *pe* și span *á*, care formează un acuzativ prepozițional când numele în acuzativ desemnează o ființă, după cum arătase în studiul său *Rum. p(r)e span. á vor persönlichem Akkusativobjekt*, în *ZRPh*, XLIII (1928), p. 423—432. Și, în sfârșit, particula *da*, prin care „osmana poate insista asupra felului particular al unui regim“ (*kitab aldyim* „ich habe Bücher gekauft“, *kitab-da aldyim* „ich habe Bücher gekauft“), — particula care, în general, este un sufix ce indică locul (*Ankara-da* „în Ankara“), — prezintă o analogie cu *la* „partitiv“ din română: *a mânca la pâine*, care, la origine, însemna „manger au pain“, precum „acheter dans le genre livres“ în exemplul turcesc. Deși dubla funcțiune a prepoziției românești și a dezinenței

turcești prezintă o interesantă analogie, e greu de stabilit o influență¹⁾.

La aceste concordanțe sintactice stabilite de Leo Spitzer, mai adăugăm câteva, extrase din traducerea unor proverbe turcești, publicate de Anton Pann — un bun cunoscător al limbii turcești — în *Povestea vorbii*²⁾.

Și anume, aceeași particulă *da* — de care se ocupase Leo Spitzer —, legată de *bostan* din proverbul turcesc transcris de Anton Pann: *Gailesüz vaş bostanda biter* (ortografiat: *ğailesüz baş bostanda biter*) e tradusă servil cu prepoziția *la*: *Cap fără de griji la bostan crește*, cu sensul de: *până la (mărimea unui) bostan*³⁾, *cât un bostan*. De altminteri chiar exemplul acesta oferă

¹⁾ Nicolae Drăganu, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească* (Societatea Română de Linguistică, Seria II, Studii, 3). București, Institutul de Linguistică Română, 1943, p. 163, ocupându-se de complementul în acuzativ cu *la*, scrie: „In privința originii, nu este nicio legătură între această construcție, care ne amintește pe cea cu *a* (<*ad*>+acuzativul substantivului [v. *ib.*, p. 148 ș. u., n. n.], și între cea analogică turcească, cu particula *da*, la care trimite L. Spitzer . . .” (nota 3).

²⁾ Anton Pann, *Povestea vorbii*, ed. II-a. Cu introducere de Dr. M. Gaster. Craiova, Ed. „Scrisul Românesc” (Clasicii Români Comentati), 1943, p. 333—334 (*Proverburile turcești cu românește*). — In studiul introductiv, la p. 42, M. Gaster scrie că „afară de limba românească în care devenise meșter, singura limbă pe care o cunoștea foarte bine, era cea turcească. Pretutindenea se vede înrăurirea adâncă nu numai a limbii, ci și a vieții turcești, a literaturii populare și a obiceiurilor: Nastratin Hogeia singur ar fi o dovadă puternică”. (Notăm, cu această ocazie, că în nr. 5 al rev. *Limba Română*, din Istanbul, p. 15—16, se reproduce episodul *Nastratin Hoca la nuntă* din trad. lui A. Pann, alături de originalul turc, căruia i se dă titlul general *Nasrattin Hogeia*; firește, e o scăpare din vedere, *Hogeia* trebuind alăturat lui *Nastratin* din trad. rom., iar *Hoca* lui *Nasrattin*, forma turcească a numelui).

³⁾ Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Iași, 1943, p. 399, citează câteva cazuri — deși întru câtva diferite de al nostru — de întrebuințarea prep. *la* pentru *până la*; pentru felul cum împrumutăm unele expresii dintr’o limbă străină, citează construcția *la noapte*, care e traducerea literală a germ. *am Abend*, pentru *noaptea* (*ibid.*, nota 4).

alte două analogii cu fenomene sintactice turcești. Întâiu, subiectul propoziției exprimat printr'un substantiv nearticulat (*cap*), formă puțin obișnuită chiar și'n construcțiile mai libere ale proverbelor (cf. *Capul ce se pleacă sabia nu-l taie*), este tradus aidoma din turcește, unde nu există articol definit (*baş* înseamnă *cap* și *capul*). Așezarea predicatului la sfârșitul propoziției, după complement, obișnuită uneori și în limba română, în vorbirea afectivă, este o regulă generală în topica limbii turcești.

La acesta din urmă putem adăuga și alte exemple, scoase din aceleași traduceri ale lui Anton Pann: *cine întreabă, munți sare*, cf. turc. *danişan da(ğ)a aşar*; *picând, picând, baltă se face*, cf. turc. *damlaia, damlaia, gheol olur*¹⁾; *puțină milostenie, de multe nevoi scapă*, cf. turc. *az sadaca cioc belea savdârâr*; *limba fără oase, oase sfărâmă*, cf. turc. *chemicsiz chemic cârâr*; *doi cârmaci o corabie îneacă*, cf. turc. *ichi reiz bir ghenü battârâr*; *din ținșă de dud atlas se face*, cf. turc. *dud iapra(ğ)ândan atlas oluri*.

La aceste cazuri, în care topica turcească: *subiect — (atribut) — complement — verb*, sau: *complement — subiect — verb*, e în de aproape urmată, adăugăm un exemplu de propoziție interogativă, în care particula interogativă se pune la sfârșitul propoziției: *din aguridă miere se face, cu ce?*, cf. turc. *coruntan petmez olur, neilen?*, precum și construcția interesantă: *Boului coarne, păsării aripi poveră nu sunt*, tradusă aproape literal din proverbul turcesc: *Iochiuze boynuz ve kuşa kanat yok dığıldır*, în care s'ar rezuma aproape tot ce-am observat mai sus: subiectele (*coarne, aripi — boynuz, kanat*) sunt redată sub formă nearticulată, iar obiectele indirecte (*boului, păsării — öküze, kuşa*) preced verbul, fără să mai fie repetate sub forma pronomelui conjunct.

Din *Povestea vorbii* mai cităm un singur proverb: *Câți merg la târg toți nu cumpără* (p. 273), a cărui topică obișnuită ar fi: *nu toți câți* (sau: *din cei ce*) *merg la târg cumpără*; în proverbul lui A. Pann nu e negat subiectul (în cazul nostru adjec-

¹⁾ Cf. și varianta *damla, damla gol olur* „goutte à goutte se forme un lac” (Youssouf, *Dict. turc-français*, p. 181).

tivul nehotărît: *tofi*) ci predicatul — deci negația întregii fraze, ceea ce-i schimbă înțelesul —, după un model turcesc, unde dezința negației: *maz, mez*, este aplicată totdeauna verbului din frază (*aldinmazlar* „nu cumpără“).

Nu mai puțin interesante sunt unele cazuri sintactice întâlnite în diferite traduceri, făcute în epoca fanariotă după firmame și alte acte oficiale turcești. Adesea, neținându-se seamă de sistemul gramatical românesc, aceste traduceri urmează atât de servil originalul, încât rămân aproape neînțelese¹).

Ne mai oprim la câteva formule întrebuițate în adresele oficiale către Domn; acestea erau consemnate în registrele de ceremoniale, la care se recurgea oridecâteori se redacta un firman sau alte acte oficiale emise de Sublima Poartă. H. Dj. Siruni citează²) după colecția de scrisori imperiale a lui Feridun, *Meğmua-i-minşaatüs-Selatin*, vol. I, p. 13, titlul oficial (*ünvan*) al Domnilor români întrebuițat în aceste firmame: *Kıdvet-ül-ümerà-(i)-ül-millet-ül-mesihiyè, umdet-ül-küberà-üt-tayifet-ül-mus-raniyè* [sau: *iseviyè*], *mukha-leset nişan, musadakat ünvan Bughdan ve Eflak voyvodaları — khutimet avakibehumà bil-khair — kablinè peyam-ı-musadakat encam ve kelam-i-musalemet iktisan*

¹) Astfel, într'un firman din 3 Regeb 1217 (1802), publ. în *Uricar*, III, 173—174, se găsește formula ciudată: „*Alesule între Domniî neamului Mesiei Hale Bogdan Vvd...*“, care, după cum observă H. Dj. Siruni (*Haşmetlù*. Buc., 1942, p. 172 nota 4) e o „traducere cu totul greșită. Cuvintele „*Hale Bogdan Vvd*“ trebuie să fie traducerea expresiunii „*Bughdan Voivodası hala*“ care însemnează „Domnul actual al Moldovei“. — Noi credem mai de grabă că traducătorul a urmat un original în care expresiunea avea topica: *hala Bughdan Voyvodası* (cf. *Kıdvet-ül-umera-ul-millet-ül-mesihiyè hala Bughdan voyvodası haşmetlù Yuvaniça Sandul Sturza voyvoda*. „Exemplul prin tre notabilii națiunii lui Mesia, voievodul actual al Moldovei plin de magnificență Ioan Sandu Sturza Vodă“, într'un *buyuruldü* din 1824, cit. *ibid.*, p. 174; cf. și *hala Bughdan hükümdarı* „Suveranul actual al Moldovei“, *ibid.*, p. 183).

²) *Domniî români la Poarta Otomană* (Academia Română, *Studii și Cercetări*, LV), București, M. O., Imprimeria Națională, 1941, p. 33 și *Haşmetlù, Pe marginea titulaturii Domnilor români în cancelaria otomană*. Extras din „*Hrisovul*“, II. București, 1942, p. 173.

iblağâla („Făcând să sosească mesajul [nostru] săvârșit cu prietenie și cuvântul [nostru] plin de salutări către voievozii moldav și valah* — ca sfârșitul zilelor lor să fie terminat cu bine — exemple printre notabilii națiunii lui Christos, arătători de sinceritate, renumiți prin fidelitatea lor“), cu variante, dintre care menționăm una singură: *Iftikhar-ı-ümerà-ül-millet-ül-mesihiyè, muhtar-ı-kubera-üt-tayifet-ül-iseviyè* („Fala printre notabilii națiunii lui Mesia, alesul dintre cei mai mari ai națiunii lui Christos“, *loc. cit.*, p. 174).

Din aceeași scriere a lui H. Dj. Siruni cităm câteva traduceri românești ale acestor formule (sau ale unor variante ale lor): *Intâiule a Ighemonilor neamului Mesiei, alesule a celor mai mari a neamului creștinesc Alecsandre Vvod al Moldaviei, să se încheie sfârșitul tău cu bine* (firman din 7 Muharrem 1213 (=1799), în *Uricar*, III, 156—162; cit. p. 172); *Mai întâiu a Ighemonilor neamului creștinesc Domn al Moldovei Constantin Zade Alecsandre Vvda...* (hatîșerif din 1 Sefer 1217 (=1804), în *Uricar*, III, 176—186; cit. p. 172), ș. a., care redau, printr'un genitiv partitiv (după modelul turcesc, unde articolul de origine arabă *ül* are rolul de formare a genitivului), construcția prepozițională (cu *din*, *dintre*, urmat de un substantiv plural) a superlativului relativ. Să se compare cu alte traduceri din aceeași vreme: *Alesule între neamul lui Iisus și lauda între Eghimonii neamului Mesiei, Ioan Sandul Sturza* (doc. din 1822, Sturza-Vartic, *Acte și Documente*, I, 307; cit. p. 172), *Lauda Domnilor celor din neamul lui Mesia, alesule dintre stăpânitorii neamului lui Iisus* (firman din 11 Șevval 1212 (1798), în *Uricar*, III, 145—150; cit. p. 172) etc., sau altele, în care construcția prepozițională alternează cu redarea prin genitivul partitiv: *Alesule între cei întâi ai neamului lui Mesie, orânduît Domn al Moldovei Ioane Sandul Sturza* (doc. din 1822, Sturza-Vartic, *Acte și Documente*, I, 304; cit. p. 172), *Lauda meghistanelor a neamului lui Mesie, alesul dintre cei însemnați a nației lui Iisus, tu din cei cu bună opinie boieri și acum, după capitulele din actul cuprins în deosebitul meu împărătesc firman, fiind orânduît Domn Moldovei Hatmane Grogorie Ghica, fie rangul tău în veci* (repr. din *Albina Românească* din 23 Iunie 1849, *ibid.*, p. 172—173).

În exemplele citate mai sus, mai surprindem o analogie cu construcții din limba turcă: anume, așezarea atributului adjectival înaintea substantivului: *deosebitul meu împărătesc firman, cu bună opinie boieri* (v. supra), sau: *tu ce ești dintre cei cu reputație boieri* (*loc. cit.*, p. 173); comp. cu *musadakat ünvan* „cuvântul [nostru] plin de salutări“, sau *haşmetlû Yuvaniça Sandul Sturza* „Ioan Sandu Sturza cel plin de măreție“ (*loc. cit.*, p. 176—177), *haşmetlû mir-i-Eflak* „Domnul cel plin de măreție al Valahiei“ (*loc. cit.*, p. 161). De altfel, însăși așezarea opoziției înaintea substantivului determinat s'a făcut poate sub înrâurirea topoiciei turcești.

* * *

Expresiunile comune din limba română și limbile din „uniunea lingvistică balcanică“, — explicate ca și celelalte numeroase trăsături lingvistice comune, prin bilinguismul popoarelor din Sud-Estul european (cf. Al. Rosetti, *Ist. lb. rom.*, II², p. 36 ș. u. și 125 ș. u.) au fost studiate în deosebi de Per. Papahagi, *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen*, în *XIV. Jahresbericht d. Inst. f. rum. Sprache zu Leipzig* (1908), p. 113—170; Alexandru Philippide, *Originea Romînilor, II. Ce spun limbile romînă și albaneză*. Iași, Tip. „Viața Romînească“, 1927, § 327, p. 691—694 și Eqrem Çabej, *Parallele Ausdrücke und Redensarten in der Balkansprachen*, în *Revue Internationale des études balkaniques*, Beograd, II, p. 226 ș. u. și în special Kr. Sanfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, 1930.

În studiul său extrem de bogat în material comparativ balcanic, Pericle Papahagi a dat și câteva paralele frazeologice turcești pentru expresiuni românești ca: *fel de fel*, ar. *soie de soie* sau *turlie-turlie* („beides türk.“): turc. *turu-turli* (*loc. cit.*, nr. 20, p. 119—120); — dr. *daravere*, ar. *dare-loare*: turc. *alışveriş* („so auch ar., ngr., bulg.“ și rom.) (*loc. cit.*, nr. 115, p. 131); — dr. *a tăia prețul*, ar. *tal'û pázarea*: turc. *paşa kesmek* (nr. 316, p. 153); — dr. *îi puse calupul*, ar. *îl trapse nă călupe*: turc. *kalyb etmek* (nr. 202, p. 140); — dr. ar. *poate* „peut-être“: turc. *belki* (nr. 217, p. 142); — dr. *îi vine de hac*, ar. *îl' vîñî di hak'e*: turc.

hakynden gelmek (nr. 246, p. 145); — dr. *mi-a scos sufletul*, ar. *ñi scoase sufletlu*: turc. *džan almak* sau *džan tšikarmak* (nr. 330, p. 154—5); — dr. *unde șezi?*, ar. *iu ședzi?* „wo wohnst du?“: turc. *nerde oturior?* (nr. 352, p. 157).

Insemnăm aici și expresia *Turcii se rumpea cete-cete* „cu o turnură analogă în propoz. turcă *alai alai olup gelen durnalar*“, pe care o relevase Kr. Sandfeld, în *Balkanfilologien* și apoi și în *Lingu. balk.* p. 162.

La materialul publicat de Per. Papahagi, amintim câteva expresiuni analoage turcești:

„Dr. *se mânâncă ca câinii* „sie beissen sich wie die Hunde“, ar. *s-mică ca câñli*, alb. *hahen si k'ent*, ngr. *τρώγονται σάν τὰ σκυλιά*, bulg. *jadat (hapjat se) kato kučeta*“ (*loc. cit.*, p. 120, nr. 27). Cf. prov. turcesc *köpek köpeyi yemes* (notat de A. Pann: *chiopec chiopei iemes*, pe care-l traduce: „câine pe câine nu mânâncă“, *Povestea vorbiu*². Craiova, 1943, p. 333).

„Holz essen=Prügel bekommen“, ar. *mică fuște, lemn, școp...*, alb. *hangren škop*, ngr. *τρώγω ξύλο*, bulg. *jade boj (drvo)*, turc. *agaž yemek*“ (*loc. cit.*, nr. 84, p. 127). Expresia aromână o compară cu dr. *a mânca bătaie*; pentru aceasta însă, v. turc. *tokat dayak yemek* „être souffleté, battu“ (R. Youssouf, *Dictionnaire turc-français*. Constantinople, 1888, p. 1271)=*a mânca o palmă* (literal: „a mânca o lovitură de palmă“).

Pentru: „Platze!=Zum Teufel mit dir! oder: halt's Maul“, dr. *crăpă!*, ar. *creapă* sau *crek'î!*, ngr. *σκάσε*, bulg. *da pukne*“ (*loc. cit.*, nr. 292, p. 150), v. DA, s. v. *a crăpa*, 4°: „(despre vite) a muri în urma plesnirii pântecului din cauza gazelor“, și, hiperbolic, despre oameni: „a plesni (de ciudă, mânie, necaz, etc.)“; cf. turc. *gebermek* „crever, mourir (animal)“ (Youssouf, *Dict. turc-français*, p. 312), „mourir, en parlant des animaux ou des gens méprisables“ (T. X. Bianchi, *Dict. français-turc*, I, 598, s. v. *crever*). Compară cu ceea ce spune H. Dj. Siruni: „Chiar pentru moartea creștinilor nu se întrebuițează decât cuvântul *mürd*, care însemnează „a crăpa“. Tot așa, vorbind despre Domnii decedați, unele din actele turcești pomenesc de ei prin cuvântul *halik*, care mai mult însemnează „crăpat“ decât „decedat“. Astfel, vorbind despre Scarlat Calimachi Vodă, actele turcești îl

pomenesc ca *halik*“ (*Haşmetlù, Pe marginea titulaturii Domnilor români la cancelaria otomană*. Buc., 1942, p. 163).

Pentru dr. *aşa i-a fost scris* (*loc. cit.*, nr. 153, p. 319), cf. şi prov. turcesc: *Alın yazısı başa gelir* „ce ți-e scris, în frunte ți-e pus“ (în *Limba Română — Istanbul*, nr. 2, p. 15).

La „Weisses Geld für schwarze Tage“, dr. *bani albi pentru zile negre*, alb. *hola sau para te barda per dite te zes*, ngr. *ἄσπροι παρᾶδες γὰ μαύρες μέρες*, bulg. *béli pari za černi dni*“ (*loc. cit.*, nr. 328, p. 154), — adaugă turc. *ak akçe kara gün içindir* (R. Youssouf, *Dict. turc-français*, p. 22).

La numeroasele expresiuni în legătură cu *mână* (*loc. cit.*, nr. 158—166), adăugăm:

secret: *pe sub mână*, turc. *el altendan* „sous main; sécrètement“ (Youssouf, p. 241);

darnic: *mână deschisă*, turc. *eli açek* „prodigue“ (Youssouf, *ibid.*);

sărac: *mână goală*, turc. *eli boş* „désouvré, sans affaire: qui ne possède rien“ (Youssouf, *ibid.*);

hoț: *mână lungă*, turc. *uzun el* (în *Limba Română — Istanbul*, nr. 2, p. 15);

din mână în mână, turc. *elden elde* „de main en main“ (Youssouf, *ibid.*);

a cădea în mâna (cuiva), turc. *ele gelmek* „tomber en main“ (Youssouf, *ibid.*).

Compară şi dr. *o grădină de băiat* (Per. Papahagi, *loc. cit.*, nr. 112, p. 130), *o grădină de om*, cu turc. *şirlanta gibi bir adam* (în *Limba Română — Istanbul*, nr. 4, p. 8), literal: „un om ca briliantul“.

Alte paralele frazeologice turceşti:

insista: *a bate capul (cuiva)*, turc. *baş vurmak* „s’a-dresser, recourir“ (Youssouf, p. 1240);

prost: *tare de cap*, turc. *baş pek* „dur de tête, têtù“ (Youssouf, 944);

vigilent: *cu ochii deschisi*, turc. *açık göz* „vigilent“ (Youssouf, p. 4);

senin: *albastru deschis*, turc. *açık mayi (mavi)* (Youssouf, *ibid.*);

a da cu coutele, turc. *dirsek ile vurmak* „condoyer“ (Youssof, p. 210);

a vorbi din burtă, turc. *karnendan söylemek* „faire le ventriloque“ (Youssof, p. 1057);

a vorbi din (pe) nas, turc. *burundan söylemek* „nasiller“ (Youssof, p. 120);

prov. *cine sapă groașa altuia, cade el într'însa*, cf. turc. *kazma kuyunu kendin J. yersin* „ne creusez pas un puits (une fosse d'autres), vous y tombez vous-mêmes“ (Youssof, p. 559—560).

La acestea mai adăugăm câteva, scoase din aceeași revistă *Limba Română* din Istanbul:

a exagera: *a face din țânțar armăsar*, cf. turc. *pireyi deve yapmak* (nr. 4, p. 8), literal: „a face din purece cămilă“ (*ibid.*);

a se ținea de cineva: *a umbla mână după iapă*, cf. turc. *it gibi peşini bırakmak*, literal: „a umbla după cineva ca un câine“ (*ibid.*);

îngâmfat: *a se umfla ca un curcan*, turc. *hindi gibi ku-barmak* (*ibid.*);

măsură: *cât mi-e plapoma*, turc. *yorganına göre*;

în zadar: *a arde focul în paie ude*, turc. *yaş samanda ateş yakmak* (*ibid.*);

om care își dă importanță: *buricul pământului*, turc. *yer göbeği* (nr. 7, p. 15);

profit: *cine umblă cu miere, se linge pe degete*, turc. *bal tutan parmak yalar* (*ibid.*);

certitudine: *ce-i în mână nu-i minciună*, turc. *elde olan yalan değildir* (*ibid.*);

arogață: *vede paiul din ochiul altuia și nu vede bârna din ochiul lui*, turc. *başkasının gözündeki çepeli görür de kendi gözündeki saman çöpünü görmez* (*ibid.*);

nimic: *(nu-i dau) nici cât negru subt unghie*, turc. *tırnak altındaki leke kadar* (*ibid.*); pentru răspândirea expresiunii pe teritoriul românesc și pentru corespondentele ei: maghiare, săsești, bulgărești, sârbești, ruteană și țigănească, v. ALR II, vol. I, întreb. 2190);

nerușinat: *a nu avea obraz*, turc. *suratsız olmamak* (*ibid.*);

foarte sărac: *ii iasă părul prin căciulă*, turc. *kalpağının altından saçı çıkmak* (ibid.).

Proverbe comune:

capra sare masa, iada sare casa: turc. *keçi masayı atlar, oğla k evi* (nr. 4, p. 8);

a umbla în sat fără câini: turc. *köpeksiz köyde dolaşmak*;

pisica cu clopoței nu prinde șoareci: turc. *zilli kedi fare tutmaz*;

armăsarul bun se vinde din grajd: turc. *iyi aygır abırda satılır*;

a aștepta ca porcul muchia toporului: turc. *domuz gibi bal-tayı beklemek*;

porcul nu se îngrașă în ajun: turc. *arifede domuz beslenmez*;

boala intră cu carul și iese prin urechile acului: turc. *has-talık öküz arabası ile gerir ve ğie deliğinden çıkar gibi çıkar*;

cocoșul e stăpân pe gunoiul său: turc. *her horoz kendi çö-plüğünde öter*;

cum îți vei așterne așa vei dormi: turc. *döşeğini nasıl yayar-san öyle uyursun*;

lada la mine, cheia la tine: turc. *sandık bende, anahtar sende*;

capul ce se pleacă sabia nu-l taie: turc. *eğilen başı kılıç kesmez* (nr. 1, p. 8);

gura păcătoșului adevăr grăiește: turc. *günahkârin dili ha-kikati söyler* (nr. 2, p. 15).

VLADIMIR DRIMBA

NOTIȚE LEXICALE ROMÂNNO-ROMANICE

Cuvintele, ca și ființele vii, se nasc, trăiesc și mor. Felurite sunt cauzele dispariției lor: dela ciocnirea între ele, ciocnire care se termină cu morți sau desfigurați, până la moartea de bătrânețe, despoiere de sens și de sunet, toate, cum știm astăzi, se pot observa în vieța cuvintelor. Unele mor fără a lăsa nicio urmă,

altele continuă să trăiască prin vlăstarele lor, prin derivate. Cuvintele învinse pot fi despersonalizate (pentru a rămânea în aceeași comparație), prind sensuri nouă, inspirându-se dela adversarii lor mai norocoși, pot slăbi, trăind șterse în umbra învingătorilor. Toate aceste probleme au fost și sunt desbătute și clarificate uneori în chip magistral de geografii lingviști și nu este nicidecum intenția mea de a mă opri asupra lor.

Eu mă voi ocupa mai jos de câteva cazuri de dispariții sau schimbări de sens petrecute în sânul limbii vechi franceze. Nu este vorba de limba multor texte vechi franceze, ci numai de câteva cuvinte din „Chanson de Roland“ și anume, de acele cuvinte care au dispărut sau și-au pierdut și schimbat înțelesul în franceza modernă și care se găsesc păstrate în limba română cu sensuri asemănătoare ca în limba veche franceză. Cuvintele românești de care voi apropia pe cele franceze nu sunt numai din limba română literară, ci și din aceea a unor graiuri locale, unde, după cum foarte bine se știe, conservațiunile sunt mult mai frecvente, datorită poziției geografice a acestor graiuri, favorabilă conservațiunilor.

Voiu prezenta aceste cuvinte în ordine alfabetică. Pentru control, adaug că citațiile sunt făcute după: La Chanson de Roland, Ed. Giulio Bertoni, Firenze, 1935 și Ed. J. Bédier, Paris 1927, Piazza.

1) V. fr. *ardre*, *ardoir* — rom. *a arde* < lat. *ardere* „brennen“. REW 620. Verbul latinesc nu explică decât pe v. fr. *ardoir*; pentru v. fr. *ardre* și rom. *arde* trebuie să plecăm dela **ardere* „brûler“ CDDE 78. Verbul a dispărut din limba franceză modernă sau se întrebuițază foarte rar la infinitiv: *ardre*, și mai ales ca derivat de conjug. 1-a *arder*. FEW s. v. *ardere*. În limba v. fr. avea aceleași înțelesuri ca rom. *arde*:

„... les paiens...

Se le fait prendre o ardeir o ocire“. (v. 3670).

Intrebuițarea cuvântului era destul de frecventă, căci apare din poem: v. 238, 1501, 2537, 3106 și 3670. Mai citez un vers în care se vede part. trecut, la fel cu al nostru:

„Ses citez arses et ses humes vencuz“ (v. 238).

Cât privește dispariția cuvântului, ea nu trebuie căutată în omofonie, ci probabil în degradarea lui fonetică. A fost înlocuit cu *brustulare* „verbrennen“. REW 9097. În limba rom. și în celelalte limbi romanice are o structură fonetică neștirbită; în franceză el a fost slăbit de part. *ars*.

2) V. fr. *buisine* — rom. *bucin*, *bucium* < *būcina*. „Trompețe“ REW 1368. Pentru forma rom. putem însă porni dela *bucinum* „trompette, chalumeau, trompe des bergers“ CDDE 193. În limba română cuvântul este foarte viu și are o familie numeroasă. Ideea de „tub“ a trecut înaintea ideii de „tub în care suflă cu gura“. Astfel plantele cu tulpină lungă și găunoasă (cucuta de ex.) se numesc în com. Zagra, Năsăud, *buciniș* (cfr. CDDE 193). Tot în Zagra hârțiile mari nu se fac „sul“ ci se fac „*bucin*“, fapt care dovedește că întrebuintarea mai deasă îmbogățește nuanțele semantice.

3) V. fr. *clamer* — rom. *chema* < *clāmāre* „appeler, inviter“ REW 1961, CDDE 329. În v. fr. verbul *clamer* avea același sens ca rom. *a chema*. El a continuat să dăinuiască cu acest înțeles până la apariția neologismului religios *clamer* „crier, confesser ses péchés“.

Pentru sensul vechiu dau următorul citat din *La Chanson de Roland*:

„... Tant mare fustes, ber,
En cort al rei mult i avez ested
Noble vassal voi i solt hom clamer“ (v. 300).

4) V. fr. *commander* — rom. *comānda* < *commendāre*, „donner un repas en l'honneur d'un mort, soigner un mort, sacrifier, rendre les derniers devoirs“. REW 2084, CDDE 386. În dicționarele franceze *commander* nu este atestat cu acest înțeles. El este peste tot tradus cu „a porunci, a conduce“ etc. Verbul vechiu a dispărut din franceză din cauza omofoniei cu *commandare*, ultimul exprimând o idee socială cu circulație mai puternică decât a termenului religios. Sensul inițial se mai păstrează încă într'un derivat cu pref. „re-commander son âme à Dieu“.

În textul poemului însă „commander“ are același înțeles ca rom. *a comānda*:

„Adeint Roumain la gisent li baron
Francs les cumandent a Deu e a ses nuns“ (v. 3693—94).

5) V. fr. *comparer* — rom. *cumpăra* < *comparāre* „kaufen“ REW 2094, CDDE 439 „acheter“. În franceza modernă cuvântul are alt înțeles, sau mai bine zis un cuvânt cu aceeași formă cu verbul *comparer* are înțelesul „établir le rapport qui existe entre les objets, mettre en parallèle, confronter“. Sensul verbului existent în franceza modernă este foarte aproape de cel din latina clasică, evidențiind înrăurirea semantică a cuvântului literar asupra celui popular. În versurile:

„Ja nel dirat de France li emperere
Que suls i moerge en l'estrage cuntree
Einz vos avrunt li meilleur cumparee“ (v. 447).

este limpede că verbul înseamnă „acheter“, ca și în alte limbi romanice (v. REW 2094), și că numai prin suprapunerea savantului *comparare* s'a ivit necesitatea introducerii verbului „acheter“ < **accaptare*, la început diferit ca sens, implicând metode de cumpărare mai silnice.

6) V. fr. *dedesuz* — rom. *dedesupt* „dessous“. Forma veche franceză nu este semnalată în dicționarele etimologice. O menționez ca o coincidență de derivare între limba română și franceza veche. Iată un citat pentru sens:

„Parmi le cors nasfret de IIII espiez,
dedesuz lui ocient sun destrer.
Or est grant doel, quand l'archevesque chiet“ (v. 2080).

7) V. fr. *esprendre* — rom. *aprinde* < *apprēndere* „feuerfangen“. CDDE 1448 „allumer“. Este interesantă această coincidență semantică între verbul din vechea franceză și cel din limba română, cu atât mai mult cu cât ne arată un semantism comun latin vulgar, explicând înțelesul depărtat al verbului românesc. Pentru verbul vechiu francez vezi v. 3917.

8) V. fr. *empeindre* — rom. *împinge* < *impingere* „hineinstossen“ REW 4309, CDDE, 1391 „pousser“. Iată un exemplu de dispariție fără urmă, destul de greu de explicat, căci cuvântul a avut o largă întrebuințare în v. fr. Singura explicare plausi-

bilă ar fi omofonia cu *peindre* „a picta“ sau *poindre* „commencer à paraître, pousser“ < lat. *pungere*. Explicația nu prea mulțumește, fiindcă peste tot, în textele vechi, verbul simplu este precedat de pref. *em*[*peindre*]. Iată un citat care învederează sensul verbului:

„Del bone espiet el cors li met la mure
Empeint le ben, tot le fer li mist ultre“ (v. 1285).

9) V. fr. *faiture* — rom. *făptură* < lat. *factura* „Gestalt, Form“ REW 3136, CDDE 537, „création, créature, être, manière d'être forme, nature“. În vechea franceză cuvântul înseamnă „față“, „visage“:

„Trenchet le chef e le cheveleure
Si li trenchat les oilz e la faiture (v. 1327).

Aceasta îmi amintește de ceva asemănător din graiul satului meu, Zagra, jud. Năsăud. Acolo prin *făptură* se înțelege „față“. Când cineva are „făptură frumoasă“ înseamnă că are „ochi frumoși, nas frumos“ etc. și „piele albă pe față“, căci altcum se zice că are „făptură negricioasă“ ca Țigani. Sau: E îmbulzit (cocoșat) și cracoș (crăcănat) de picioare, dar nu-i uricios că are *făptură frumoasă*.

10) V. fr. *freindre* — rom. *frânge* < lat. *frangere* „brechen“ REW 3482, CDDE 647, „rompre, briser“. Acest cuvânt și-a pierdut sensul concret în franceza modernă și tot din cauza suprapunerii unui cuvânt cult care însemna „a încălca, a nesocoti legile“. Poate că substituția a fost ușurată de unele forme din conjugarea acestui verb care se confundau cu verbul *freiner* „a ține în frâu“. În Chanson de Roland se găsește în următoarele versuri: 5, 486, 1199, 1247, 2210, 2314, etc.

11) V. fr. *mier* — rom. *mier* < lat. *mērus* „rein“ REW 5535, CDDE nu semnaleză cuvântul românesc, deși foarte interesant și cu întrebuițare general romanică. În v. fr. el are înțeles ca în limba latină:

„Un faldestoed í unt fait tut d'or mer“ (v. 115).

În limba română sensul este diferit — însemnează „albastru“, prin faza „curat ca cerul (albastru), senin“ — albastru.

12) V. fr. *tramettre* — rom. *trimite* <lat. *transmittere* „schicken, überbringen“ REW 8849. În franceza modernă nu mai există acest cuvânt, ci a fost înlocuit cu *envoyer* <lat. *inviare*.

Pentru confruntare de sens, vezi *Chanson de Roland* v.: 207, 181, 279, 1608.

13) V. fr. *terdre* (Ch. R. v. 3940) — rom. *șterge* <lat. „*tergere*“ „abtrocknen“ REW 3863. Forma românească pleacă de la compusul *ex-tergere* „abwischen“ REW 3088.

Semnalez apropierea de mai sus, nu fiindcă ele ar aduce o noutate particulară, ci mai mult pentru că prin confruntarea acestor corespondențe se înmulțesc constatările privitoare la unitatea limbii latine vulgare.

D. MANIU

ETIMOLOGII¹⁾

1. Arăta.

Vb. tr. 1) „a face semn sau a spune unde se află un lucru, în ce parte este cececa caută cineva, a face să se vadă ceva“ („montrer, faire un signe (vers), indiquer“), 2) „a face să fie văzut, a pune înaintea ochilor, a înfățișa vederii“ („montrer, faire voir, révéler“), 3) „a face cunoscut, a da la iveală, a demasca“ („manifest, témoigner, prouver, démasquer“), 4) „a expune, a istorisi, a susține, a învăța“ („montrer, exposer, exprimer, alléguer, apprendre“), refl. 1) „a ieși la iveală, a se înfățișa“ („se montrer, surgir, se présenter“), 2) „a se ivi pe neașteptate (miraculos), a apărea“ („apparaître“), 3) „a se da pe față, a se manifesta, a se vădi, a se dovedi“ („se montrer“). Alte sensuri și nuanțe în *DLR* și Candrea *DEnc*.

Der.: *arătare*, *arătat* (adj., sb.), *arătător* (adj., sb.), *arătătură*, *arătos*, *arătătorios*, *arătătorie*.

Dial. balc.: arom. *arăt*, *-atu*, *-are* (rar, în expr. *ts-arăt!*), istr. *arətu*, *aratət*, *aratə*.

Lex. B. 30 „*aretu* a Lat. *recte*“. — Cihac I 82 lat. **arrectare* (= *ad* + *rectare*, din *rectus*). Admis de: Laurian-Mass. I 88 („se pare compus sau d'în *adrite* sau d'în *ad-recte* prin espuncțiunea litterei *c*“), Tiktin *Stud.* 35, Șăineanu *Semas.* 132, Philippide *ILR* 39, 44, Weigand *JB* II 222, Geheeb V 14, Byhan VI 187. — Hasdeu *Etym. magn.* 1556—8 „poate să corespundă unui prototip lat. *arrepto*; sensul fundamental e acela juridic de „a scoate la iveală pe un vinovat“, sp. *reptar*, *reptar* „accuser, défier“, prov. *reptar* „imputer, blamer“, port. *reptar*, v.

¹⁾ Prescurtări bibliografice și împărțirea materialului: v. la p. 150.

fr. *reter*. Lat. rustic *repto* contr. din *rèputo*. Rom. *arăt* reprezintă un prototip compus *ad-rèputo*, din care forma vulg. *arrèto*°. — Tiktin DRG 91 **adrectare* și **adreputare* deopotrivă inadmisibile. — Meyer-Lübke ZRPh XIX 1895, 574 din lat. *elato* „verkünden“ [ori „ausbreiten“?] (Cassiodor), — care după Pușcariu EWR 108 „wohl am besten passt, obwohl der sinnesübergang nicht ganz klar ist“ [Dacă sensul ar fi clar, etimologia ar fi perfectă!], respins de Densusianu *Rev. crit.-lit.* III 1895, 334 (din motive... formale!), Meyer-Lübke REW¹ 2837; admis cu rezervă de Philippide OR II 56 „*arăt*<*elato*? (mai puțin probabil **arrecto*, macarcă Meyer-Lübke, ademenit de argumentarea falsă din DLR, a adoptat această etimologie în REW 671, 2837)“. — Candrea *Romania XXXI* 1902, 301 formele istr. arată un arhetip cu *-at-* (nu cu *-et-*, pe care l-ar admite drom.); part. adj. *ratus* ar fi dat un lat. **ad-ratare*, **ar-ratare* „calculer, compter, déterminer, fixer“, din care rom. *arăta* „déterminer-preciser-indiquer, montrer“. Admis de Popovici *Dial. Istr.* 1909, 88. — Weigand *Krit. JB VII* 1905, I 92 **arrectare* sau („besser“) **erectare*>*arăta*. „Der bedeutungsübergang von „in die hohe heben“ zu „zeigen“ ist klar“ [Dar nu e „klar“ *ct>t!*]. — Pușcariu CL XLIV 1910, 536, DLR I 225 lat. **arrectare*, sens originar „a face drept, a îndrepta“, cf. fr. *dresser* (<**directiare*), DR I 399 („singura etim. admisibilă e **arrectare*: explică toate schimbările vocalei accentuate“ [Dar *-ct->-t-* cum rămâne?]). — Domaschke JB XXI-XXV 104 „kann sowohl lat. *elatare* als **erectare* sein“ (!!). — Pascu *Beitr. gesch. rum. philol.* 1920, 9 **erettare*<**erectare*<*erectus* „élevé, érigé, dressé“. — Giuglea DR IV 377—9 dintr'un sb. străvechiu în rom. *retu* cu sensul de „față, figură, chip“, etc., înrudit cu v. gr. *πέθος* „membre“, și prin extensiune „corpul întreg“, apoi „visage, air, aspect“. — Candrea GS III 1928, 423—4 (*DEnc.* 71) „*arrectare* nu e de loc convingător; evoluție neclară și nu tocmai firească. Trebuie pornit dela un prototip cu *-rre-* (*arreta* Ps. Hurm.); din lat. *reiterare*: în port. *redrar*, *arredrar*, friul. *redrá* „a prăși, a săpa vița a doua oară“; dar *reiterare* trebuie să fi avut aceleași sensuri ca *iterare* „recommencer, reprendre, repeter, raconter, etc.“ In rom. *ad-reiterare*>**arretare* „a expune, a istorisi, a explica“. *Arăta* „indiquer“ înseamnă de fapt „a repeta ca să se știe bine, a da toate preciziunile“, etc.“ — Meyer-Lübke REW³ 671 *arrēctus* „aufgerichtet“, it. *dar retta* „gehör schenken“, rum. *arăta*, sp. *arrechar* „aufrichten; steif sein“. — Scriban D 116 **ad-rectare*. — Graur BL V 88 (nu vine din *arrectus*). — Șăineanu DU 32 „origine necun.“.

Această puțin comună varietate de soluții etimologice, toate latinești, a fost provocată de vechimea, răspândirea, forma și marea importanță a verbului *arăta* în limba română; aspectul

lui e în adevăr latinesc, și ar fi greu, dacă nu deadreptul absurd, să te gândești la eventualitatea împrumutării cuvântului nostru din vreun grai învecinat, trecând peste caracterul lui pregnant de element moștenit. Incât e bine justificată emulația etimologiștilor, dela Petru Maior (Lex. B.) la I.-A. Candrea, de a-i stabili originea romană, și încercările făcute ar părea să fi epuizat toate prototipurile latine posibile, căci formal ar fi greu a admite altă bază romanică decât vreuna din cele sugerate în sec. XIX-XX. Deși nici una din soluțiile propuse nu explică formal și semantic pe *arăta*, nu e de imaginat altă obârșie decât latinească pentru acest verb mult controversat. Cât despre vechile etimologii, s'a relevat și e ușor de văzut cât de puțin plausibilă e fiecare. Legătura cu *rectus* (*ad-*, *e-*) a cules cele mai multe adesiuni, fiind explicarea preferată; dar cu mult înainte de apariția primului volum al *DLR*, spunea Hasdeu cu deosebită insistență că „românul *arêt* e peste puțină să derive din lat. *rectum* printr'o formă verbală *arrecto*, căci de acolo s'ar fi făcut la noi *arept*, ca *drept* < *directus*, *pept* < *pectus*, *înțelept* < *intellectus*, etc. Nu există în limba română un singur exemplu de pierderea lui *p* din grupul *-pt-*, când acesta se trage din lat. *-ct-*“ (o. c. 1555). Tiktin de asemenea observa că grupul lat. *-ct-* trebuia să se mențină în forma *-pt-*, și aceasta atât în *arrectare*, cât și în *adreputare*. Afară de *baptizo* > *botez*, în care poziția protonică și influența disimilatorie a lui *b-* au favorizat căderea lui *p* din *-pt-*, acest grup se păstrează: *șapte*, *săptămână*, *scriptură*, *aștept*, *lapte*, *piept*, etc. Astfel, etimologia **a(d)rectare* ori **erectare* > *arăta* ar putea fi justificată numai cu „criteriul“ lui Laurian: „prin espunctionea litterei *c*“. Observațiile lui Hasdeu și Tiktin ar fi trebuit să arate că etimologia lui Petru Maior și Cihac nu are nici o valoare, având totuși un merit, singurul, acela de a fi latinească, la fel ca toate celelalte arhetipuri latinești, atestate ori reconstruite în sec. XIX-XX: **ad-reputo* (nepotrivit formal și semantic), *elato* (semantic), *erecto* (formal), **ad-ratare* (semantic), **retu-* (semantic), ca și cel mai recent etymon **ad-reiterare*, care — dificil și pentru formă — presupune, mai mult decât **arrectare*, o evoluție semantică neclară și nu tocmai firească. Oricare ar fi baza eti-

mologică adoptată, se înțelege că ea trebuie să justifice în egală măsură forma și însemnarea cuvântului românesc, căci dacă prezintă piedici într'o privință ori în alta (sau în ambele!), soluția e inadmisibilă, fiind adică un artificiu hibrid și fals, ori chiar ceea ce se numește de obicei etimologie populară.

Esența semantică a lui *arăta* e ideea de „a scoate un lucru în evidență; ridicare, înălțare, ieșire la iveală“, și numai în legătură cu aceste noțiuni trebuie să stea arhetipul etimologic al verbului nostru, însemnând inițial chiar „ridica(t), înălța(t)“. Forma epocii latine vulgare ar părea echivocă din cauza lui *a-* inițial (din *a-* sau *e-*) și a lui *-r-* (din *-r-* sau *l-*); *arăta* admite un etimon de forma: **eratare*, resp. **a(d)ratare*, în aceeași măsură ca **alatare* ori **elatare* (*-at-* pare a fi cerut de forma istr., cum au relevat Candrea și Pușcariu, deși *-a-* în a doua silabă nu e obligatoriu, cum a obiectat Weigand, amintind pe istr. *z'ez'et, deget* <*dīgītus*). Din aceste arhetipuri străromâne posibile, primele trei nu duc la nici o bază latină ori romanică admisibilă, pe care o dă, însă, ultima formă **elatare*, dar bineînțeles nu de dragul celui *elato* relevat de Meyer-Lübke la Cassiodor, derivat din *lātus* „lat“ („ab *ex* et *lātus*“, *Thes. l. Lat.* V₂ 326: „Petrus et apostoli . . . verbum domini constanter elatabant“, etc.), căci între ideea dela baza lui *arăta* și „a lăți, a răspândi“ nu există nici un punct de înrudire ori de contact posibil. De aceea, prototipul etimologic al lui *arăta*: **elatare*, neatestat, aparține în altă parte, ca o formație romană orientală, carpato-balcanică, ce lipsește în domeniul occidental, fiind anume un derivat verbal dela *ēlātus*, *-a-*, *-um* „dus; ridicat, înălțat (la propr. și fig.); mândru, îngâmfat; descoperit, dat la iveală, dat pe față, spus“, de ex.: *elata securis* „secure ridicată“ (Liv.), *res elata* „lucrul descoperit“ (Nep.), *res alio elata verbo* „lucru arătat (spus) prin alt cuvânt“ (Cic.); e participiul trecut (din care și adv. *ē ā/ē* „înalt, ales, nobil; cu mândrie“, sb. *ēlātio*, *-oms* „ridicare, înălțare, mândrie exagerare“), al lui *effero* (*ec-fero*), *extūli*, *ēlātum*, *efferre* „a scoate; a se duce, a se arăta, a face cunoscut ceva, a arăta; a ridica, a înălța“, de ex.: *efferre caelo palmas* „a ridica mâinile la cer“ (Verg.), *efferre aliquem laudibus* „a înălța pe ci-

neva prin laude“ (Cic.). Deci: *elātus* > **elātāre* (ca *oblitus* > *oblitare* > fr. *oublier*, rom. *a uita*, etc.). Evoluția semantică e limpede și firească, iar cea formală e absolut regulată: **elatare* > *arāta*, cu trecerea lui *e-* inițial în *a-* ca în *ericus* > *ariciu*, *eruncare* > *arunca*, *eccu + modo* > *acūm*, etc. (alte exemple la Philippide OR II 56), iar *-l-* > *-r-* ca în *solem* > *soare*, *salem* > *sare*, *caelum* > *cer*.

Nu e cazul a ne gândi la o bază indoeuropeană (autohtonă) pentru cuvântul nostru, de forma **ala-t-*, dela rad. **al-* „a crește, a face să crească, a nutri“ (WP I 86—7, 2), din care cuvinte ca: lat. *alo*, *-ere* „a hrăni, a crește (mare)“ = got. ags. *alan* (*ōl*) „a crește, a se face mare“, lat. *altus* „înalt (crescut mare)“, irl. *alt* „înălțime“, etc., căci derivatul lat. pop. **elātāre* < *elātus* explică în chip mulțumitor și fără nici un echivoc pe *arāta*.

2. Curcubeu.

Sb. n., var. *curcubeiu*, *-él*, *-ău*, *-eu*, *cuculbău*, *curcu-boului*, *curcubiță*, pl. *curcubee*, 1) „meteor în formă de arc imens, de colorile prisme, care se arată pe cer când razele soarelui se răsfrâng în picăturile de apă ce plutește în atmosferă“ („arc en ciel; irisation“), 2) „o plantă“ („lychnis coronaria“).

Dial. balc.: arom. *curcubeu*, megl. *curcubeái*, *curcubéi*, sau numai *bei*.

Lex. B. 156 „*curcubeu* a Lat. *curvus*“. — Roesler *Griech. türk. bestandteile d. Rum.* (Sitz. ber. Wien, 1865), 597 din persan *kulkum*. — Cihac I 65 lat. **concurveus*. — Laurian-Mass. I 842 „*concurbeu* din una forma *con-curveus* = *concurbeu* din *con* și *curbu*“. — Cihac II 717 din alb. *ülliber*, *üljber*; cf. Meyer EWA 460, Philippide OR II 710. — Legătura cu lat. *concurvus* admisă de: Miklosich *Beitr. Vocal.* III 63, Philippide ILR 140, 154, Körting LRW 2389, Densusianu HLR I 104, Tiktin DRG 464, Șăineanu DU 186. — Pușcariu EWR 458 „etym. ungewiss. Cihac setzt ein **con-curv-eus* auf, was unwahrscheinlich ist. Vielleicht liegt im *-beu*, *-bei* eine verbalform von *bibo*, vgl. *arcus bibīt* bei Plautus und ven. *arcumbè*“. — Șăineanu ZRPh XXX 1906, 313—4: *curcubeu* e un compus, primul element acelaș ca în *cocor* „curbură“ (cf. *cocărlă*) și verbul *bere*, cu sensul „arc care bea (apa de pe pământ)“, răspunzând unei credințe populare, la Romani: *cras pluit*, *arcus bibīt* (Plaut); romanic: elv. *arboè* „curcubeu“, ven. *arcumbè*, ladin *arcobevondo*. — Scriban *Arhiva Iași* XXXI 1924, 243 din trc. *bilek*, etc. — Giuglea *Rev. filol. Cernăuți*, II 1928, 49—54, în baza

credinței populare, răspândită și la Români, că curcubeul intră cu u capăt în apă ca să-și astâmpere setea, presupune o formă *arcus-combibu[lus]*. — DLR Iz 101b-7 „etim. necunoscută. Prin substituirea lui „arc“ prin „cerc“ s'a putut forma un *circus bibit*, și cu asimilația vocalică (*cicuta--cucută*) **curcus bibit*, căruia rom. *curcubeu* îi corespunde exact“. — Meyer-Lübke REW³ 1947 N. *circulus*, admite pentru *curcubeu* lat. *circus bibit*, iar *circus *comōibulus* „ist nicht annehmbar“. — Dar toate „cinele dificile“ Graur BL V 93. — Bogrea DR IV 805-6 se gândea la rom. *cucurd*, „lbă de săgeți; carquois“=m. gr. *κόκουρον*, care ar fi fost latin comun(?), — dar care e de fapt germ. *chochar*. — Scriber. D 380 „din *ocobelci, cobelci melc*“. Candrea DEnc. 372.

Dintre soluțiile propuse, numai cea mai veche se vede că justifică formal și semantic cuvântul românesc, și anume un derivat din lat. *curvus*, **con-curvus*, *-eus*, propus de Lex. B. și de Cihac, dar admis de puțini cercetători, și părăsit aproape unanim de lexicografi în ultima vreme, pentru simplul motiv că ar fi „unwahrscheinlich“. Dar această presupunere nu pare întemeiată, și nu justificată abandonarea soluției propuse de Cihac, față de care etimologiile ulterioare prezintă mari neajunsuri. Puțin verosimilă e ideea lui Șăineanu (sugerată de Pușcariu) că numele meteorului ar fi luat naștere din credința populară că el „bea apă“, ceea ce este un element folcloric secundar, ulterior, prea puțin semnificativ pentru etimologia cuvântului, iar arhetipuri lat. vulg. ca **arcus-combibu[lus]* ori *circus bibit* sunt dificile nu numai semantic, dar în primul rând formal, și nu e de presupus o trecere a lui *arcus* la *curcu-* ori „asimilația vocalică“ în *circus* (>*cerc*) pentru câteși trele dialectele române. De altă parte e limpede că apelativul nostru e un element din româna comună, având deci întreaga alcătuire din epoca romanică, fapt care exclude puțința derivării ulterioare din *arcus* ori *circus*+*bibit*. Incât aceste arhetipuri sunt de considerat ca etimologii populare, nu vechiul **concurveus*. În adevăr, numai acest etymon explică fără piedici pe rom. *curcubeu*, metatezat din *cucurbeu*, iar acesta din urmă e forma normal dezvoltată dintr'un latin vulg. **concurveu* cu căderea lui *n* și transformarea grupului *-rv-* în *-rb-* (*vervecem*>*berbece*, *cervus*>*cerb*, *corvus*>*corb*, etc.). Arhetipul străromân **co(n)curveu-* e o formație romanică orientală (carpato-bal-

canică), epitet dat meteorului după forma lui arcuită, curbă. În *cucurbeu* metateza lui *r* s'a petrecut destul de târziu, după căderea lui *b* intervocalic în elementele latine.

Putem deci primi cu mai multă încredere etimologia formulată pe jumătate de Petru Maior (Lex. B.) și integral de Cihac, pe care n'au putut-o înlocui soluțiile romaniștilor în sec. XX, și care arată că în unele cazuri, după mari progrese, cercetarea etimologică trebuie să se întoarcă spre modestele ei începuturi.

3. Râncáciu.

Adj. și sb. masc. (var. *râncaș*, *râncău*, *rânc*), 1) „(bou, sau cal) rău castrat“ („mal châtré, avec un seul testicule“), 2) „(homo) lascivus, salax“.

Der.: *râncăldu* „râncaciu“ și „hermafrodit“.

Dial. balc.: arom. *arungaciu* „cal pe jumătate jugănit“ (Dalametra), megl. *runcătš* „cal râncaciu (castrat pe jumătate)“ (Capidan *Megl.* III 253), *râncač*, *rângač* (Candrea *GS* VI 190).

Imp r. din rom.: ucr. *ringač* „schlecht verschnittener ochse“ (*Balkanarchiv* II 142), srb. (*hrnkaš* „bou rău castrat“ (*DR* II 293), săs. ard. *runkatsch* „halbkastriertes pferd“ (Brenndörfer *Rom. elem.* 45).

Lex. B. 573 „*râncaciu* semicastratus; lascivus, salax“. — Laurian-Mass. II 872, *Gloss.* 488. — Miklosich *Slav. elem.* 30 „*mrakati*, *mrkati* coire; vgl. *râncaciu* homo lascivus, das fur *mrkaciu* stehen kann“. — Cihac II 187 *mârlesc*, *mârcav*, *râncaciu* (pour *mârcaciu*), *râncău*, — v. sl. *mrakati*, cf. alb. *rëndsak* „hernieux, homme débile“. — Philippide *ILR* 154 „*râncău-râncă*“. — Pușcariu *JB* XI 147, *EWR* 1463 derivat din **rânc* < **renicus*, -a, -um (dela *ren*): sp. *rengo* „kreuzlahm“, prin confuzia dintre „niere“ și „hode“ ca în fr. *rogons de coq* = „testicules de coq“. — Pascu *Etim. rom.* 1910, 33 *râncă* < **renica*, *renes*, *Rum. elem. Balkspr.* 75, 339, *Dict. mac.-roum.* I 127, 1088. — Meyer-Lübke *REW*¹ 7206 *ren*: „rum. *râncaciu* < **renicus* ist lautlich und morphologisch schwierig, weil sp. *rengo* „kreuzlahm“ erst eine rückbildung aus sp. *derrengar* ist, also lat. **renicus* nicht erweisen kann“. — Tik-tin *DRG* 1324 „wahrsch. zu *râncă*; bei den einhodigen tieren ist der begattungstrieb noch rege“. — Pușcariu *DR* II 604 *w*-inițial ar putea fi longobardă; (germ. *rank* poate și în *râncă*)“. — Giuglea *DR* III 768—9 „este lat. *ramex*, -icis „hernie, varicocèle“ (cf. și *ramicosus* „qui souffre d'une hernie“), devenit **ram(e)ce* + suf. -*aciu* > *râncaciu*; port. *rancelho*. Înțelesul a fost cel de animal care suferă, care a rămas cu un defect

la testicule, prin castrarea rău făcută, etc. Din *ramica* (>*ramus*) ar fi *râncă*, fr. *ranche*, *rancher*". — Admis de Candrea *DEnc.* 1072, Scriban *D* 1130. — Meyer-Lübke *REW*³ 7209a *rēnicus* „lendenlahm“ >*râncaciu* sau din 7044 *rank* (frank. langob.) „kreuzlahm“(?), — care sunt „aussi douteuse“ una ca și alta Graur *BL* V 111. — Gamillscheg *Rom. Germ.* II 253 „*râncaciu* romanische ableitung zu gepid. *wranks* „verdreht“, dessen gotische entsprechung noch in der tolosanischen zeit zu *rancus* „hinkend, lahm“ romanisiert wurde; ableitung des wortes von lat. *ramex* befriedigt weder lautlich noch begrifflich“. Admis de Rohlf's și de Pușcariu *DR* VIII 291. — Șăineanu *DU* 531 „derivat din *râncă*, părțile genitale ale taurului: origină necunoscută“.

Inocările etimologice pentru acest cuvânt s'au îndreptat spre soluții din domeniul slav, latin ori germanic, dar nicăiri nu s'a găsit un corespondent admisibil, și față de nepotrivirea formală ori semantică, nici una din etimologiile adoptate nu s'a bucurat de prea mult credit printre cercetători și lexicografi. Interpretarea cuvântului ca „(homo) lascivus, salax“ nu justifică legătura imaginată de Miklosich cu sl. *mrъkati*, în care nu e de admis evoluția semantică și nici metateza, care ar trebui să fie veche, ca și sufixul cuvântului românesc. Legătura cu *râncă* „legăturile leucilor de cărâmbii carului; vână de bou“¹⁾ nu e probabilă și nici derivarea lui din acesta nu e de luat în considerare, dată fiind diferența mare de înțeles. Acelaș e cazul în raportul imaginat de Pușcariu cu lat. *renes*, explicare abandonată chiar și de izvoditorul ei (*DR* II 604), iar analogii ca fr. *rognon de coq* nu pot servi la nimic. Originea germ. a lui *râncaciu* acceptată cu ușurință de Gamillscheg și de Rohlf's, nu e admisibilă nici formal, și nici semantic ori cultural-istoric (la fel ca *toate* pretinsele cuvinte vechi germanice în limba română, căutate la noi

¹⁾ Pretinsa accepțiune de „nuia“ la Dosofteiu *VS* 130/17, dată de unii (Pușcariu, Giuglea) după Lacea *JB* V 1898, 130, pentru sb. *râncă* e produsul unei lecturi neglijente a textului scris cu litere slavone al metropolitului moldovean: „și cărând mare grămadă de cărbuni de pre la feredee și snopi de *rânce* pregiur apostolul“, unde trebuie citit *râpce*, cum e în original (рѣпче), cuvânt semnalat de Tiktin (*DRG* 1328) și în alt loc la Dosofteiu: „râpce de vie“ (*VS* Mai 11), și cunoscut în Moldova cu sensul „uscătură de viță“ Șăineanu *DU* 532, „viță de vie uscată“ Candrea *DEnc.* 1074.

mai ales de Diculescu și de alții după el). Despre derivarea din lat. *ramex* a observat Gamillscheg: „befriedigt weder lautlich noch begrifflich“. Cu aceste etimologii, cuvântul românesc a rămas ne-explicat.

E un element străvechiu în limbă, din româna comună, prezent în trei dialecte, prin urmare n'ar putea fi decât sau cuvânt moștenit, sau împrumut din vechea slavă, unde însă neexistând ceva asemănător, e necesar a admite prima alternativă. Deci un cuvânt străromân, fie latin, fie autohton (anteroman). Esența lui semantică e ideea de „castrat, scopit“, indiferent de nuanța actuală „castrat pe jumătate“ („einhodig, halbkastriert“), care e ceva secundar, deși e evident de veche dată, din româna comună, fiind o curioasă și deocamdată pentru noi inexplicabilă specializare a termenului (ca der. cu suf. *-c-?*) asupra animalului rău (pe jumătate, incomplet) castrat. La baza lui trebuie să stea acțiunea „castrării-tăierii“, nu alte elemente semantice invocate în sprijinul etimologiilor susținute mai demult, care conțau pe confuzii (ca **remicus* cu *rinichiu*) ori pe transformări neprobabile de înțeles. Considerăm pe *râncaciu* ca sinonim al lui *castrat* și al lui *scopit*, de origini diferite. La baza acestora stau tot rădăcini verbale cu valoarea de „a tăia“; astfel: lat. *castro*, *-āre* din ide. **k'es-* „a tăia“ (WP I 448), iar sl. *skopiti* „a castra, a scopi“ la ide. **(s)qep-*, **(s)qop-* „a tăia, a scobi, rade“, din care lat. *capo*, *capus* „clapon (castrat)“, ahd. *hammēr* „verstümmelt, gebrechlich“, hamal „verstümmelt“, nhd. *hammel* „berbece bătut“, etc. (WP II 559—563). Acelaș obârșie semantică e de presupus și pentru *râncaciu*, la care variantele dialectale arată alternanța lui *-u-* cu *-â-* din prima silabă și formă paralelă *runc-*, *rung-*. Aceasta din urmă trebuie să fie cea originală, și o explică ușor pe cea dintâi prin trecerea parțială a lui *u* la *â* ca în *aduncus* > *adânc* (cf. Candrea *Bul. soc. filol.* I 1905, 28, Candrea-Dens. *DE* 17, Giuglea *Rev. filol.* Cern. II 55, dar și Rosetti *ILR*² I 62), *axungia* > *osundză*, *osânză*, arom. *usândză*, etc. Astfel putem presupune un străromân **runcax*, *-acis*, formație adjectivală dela o temă verbală **runc-* (**rung-?*), care aparține la rad. ide. **reu-* „a rupe, a smulge, a săpa, a scobi, a scoate, a sfâșia“, care a dat

baze cu guturală, dentală, labială, etc. (WP II 351—6, 2); **reuk-* (parțial **reug-* și **reugh-?*) în cuvinte ca v. ind. *luñcāti* „smulge, jumulește, desghioacă“, lat. *runco*, -*āre* „a plivi“, păstrat în rom. *runc* „tăietură în pădure, imaș de pădure arsă“ (Meyer-Lübke REW 7444), și *arunca* <*eruncare*, *runco*, -*ōnis* „sapă de plivit, plivitoare“, gr. *ρυάνη* „rindea“ (din care lat. *runcina*), *ρύσσω*, att. -*ττω* „sap, scurm, răcăiesc“, let. *rūk'ēt* „a scormoni, a răscoli, a scurmă“, etc.; **reup-* în cuvinte ca lat. *rumpo* „rup“, *rupes*; **reudh-* în germ. *roden* „extirpare“, etc. Deplina potrivire semantică arată că e foarte probabilă derivarea lui **runcax*, -*acis* din tema **runk-*, forma nasalizată a lui **reuk-* > **ruk-* (sau **rug-?*), esențialul în *râncaciu* „castrat, scopit“ fiind tocmai ideea de „tăiere, castrare“, în sens primitiv și „smulgere“.

Dar nu e în aceeași măsură clară natura legăturii de înrudire între adj. rom. și baza ide. **reuk-*, dacă e vorbă adică de lat. *runco*, -*āre* păstrat în derivatul rom. *râncaciu*, ori e cazul unui intermediar autohton (anteroman), dat fiind că din ide. **reuk-* ar fi rezultat și pe acest teren lingvistic **ruk-*, din care cu nasalizare tema **runc-* și derivat cu suf. -*ac(iu)*: **runcaciu*. În sprijinul primei ipoteze stă faptul că lat. *runco*, -*āre* e atestat și în domeniu romanic, iar în românește a dat *runc* și *arunca*. De altă parte, sensul nu concordă pe deplin, și nu e tocmai verosimilă evoluția dela ideea de „plivi, tăia (plante)“ la aceea de „a castra, scopi“, cu toate că în latina populară ar putea fi imaginată și aceasta, luată poate în sens figurat, căci sensurile derivatelor lui *runco*, -*āre* se referă la „plivire, tăierea plantelor“ ori la unelte întrebuințate în acest scop („coasă, cosor“, etc. Meyer-Lübke REW 7444). Dacă nu se poate admite această evoluție de înțeles, rămâne mai probabilă calea mijlocirii autohtone (prin limba substratului anteroman), unde baza **reu-k-* > **ru(n)c-* va fi primit nuanța specială de „a tăia, castra, scopi“ animalele, și a dat un derivat adjectival cu suf. lat. -*ac-* (cf. Pușcariu JB l. c., DR VII 469, Pascu *Sufixe* 198), **runcac(iu)*-.

Deocamdată echivocă, sursa din care avem cuvântul va fi poate precizată de observarea mai atentă, în viitor. Sigur e însă că *râncaciu* e termenul moștenit în limba română, la care s'au adăugat sinonimele: sl. *scopi(t)*, *jugăni* (formație pe teren românesc) și neologismul *castra(t)*.

4. **Șubred.**

Adj., „plăpând; fragil; slab, care stă să cadă“ („fragile; frêle“), var. *jubred* alături de *șubred*, de ex. în Năsăud (*Gazeta Transilv.* 1887, nr. 263, 178, 1888, 54, 482: *jubredu* „om suptu și la trupu și la față“), *șubrav* „bolnăvicios“ (Muscel, Codin).

Der.: *a se șubrezi, șubrezenie.*

Laurian-Mass. *Gloss.* 539 „*siubredu* pare a fi coruptu d'in una radice romana; se nu fia *se-validus*?“. — Cihac II 395 cf. v. sl. *supli, štupli*, blg. *šupliv* „debilis“, — pe care-l ia ca bun Weigand *JB XVI* 1910, 78—9 „er hat darin trotz der scheinbaren grossen lautlichen unterschiede ganz recht“, și anume: sufixul *-d* analogic după *putred, muced, fraged, mârced*; „darnach *šupled* woraus mit assimilation an die stimmhaften *l* und *d* *šupled*, und nun mit organassimilation an das *d* *șubred*“(1). — Pascu *Sufixe* 65 *șubred* > **šupled* prin substituire de sufix din blg. *šupliv* „spongieux, poreux; pourri“? — Scriban *Arhiva Iași XXVIII* 1921, 240 din lat. **subbrevidus*. — Giuglea *DR V* 897 din lat. **sub-vitreus*. — Tiktin *DRG* 1523, Candrea *DEnc.* 1260, Șăineanu *DU* 624, Scriban *D* 1289 „orig. necun.“.

Dificultățile formale în calea trecerii unui bulgăresc (ori v. sl.) *šupli* în rom. *șubred* sunt, cum ușor se vede, ceva mai mult decât „aparente“ („scheinbar“), și pentru o atât de minunată metamorfosă a sunetelor, Weigand (care mai mult decât Cihac arată o deosebită predilecție pentru descoperirea de elemente slave în limba română) nu-și dă osteneala să citeze vreo analogie; ceeace n'ar fi putut afla nici chiar un cunoscător ceva mai bun al limbii române decât a fost răposatul poliglot dela Lipsca. Deși e potrivită pentru înțeles, etimologia lui Cihac nu are nici o valoare din cauza prea marelui diferențe de formă, dovadă că între cuvântul slav amintit și rom. *șubred* nu poate fi decât o simplă consonanță aproximativă și fortuită. Aceaș valoare au cele trei „etyma“ latine: **se-validus*, **subbrevidus* și **subvitreus* (forma? sensul?), a căror șubrezenie nu mai e necesar să fie relevată. Cuvântul nostru are o largă răspândire în dialectul dacoromân, și lipsește în dialectele balcanice. Forma lui arată că nu e cuvânt prea vechiu în limbă (în nici un caz nu e din româna comună, neputând fi „corruptu din una radice romana“, căci are conservat grupul *-br-*), și e fără îndoială element de împrumut, nu moștenit. Se deosibește în el o temă și sufixul adjectival: *șubr-ed*, *șubr-av* (cf.

mârced și var. *mârcav* „bolnăvicios, slab“). Pentru temă, care se cunoaște și în forma *jubred*, singura legătură de înrudire ce se oferă e cu apelativul rom. *jubră* „sgaibă, bubă“, cu etimologia limpede: ung. *zsébre* „bubă, bubuliță, sgaibă“ (*DLR* II₂ 40, Drăganu *DR* IX 210), devenit rom. **jibră* > **jâbră* > *jubră*. Derivatul adjectival *jubred*, *şubred* s'a format în rom. după analogia lui *putred*, *muced*, *fraged*, etc., cu sufixul *-ed-* (lat. *-idus*) alăturat și la teme de altă origine decât latină sau romanică: de ex. *suleged* (*Cihac* II 379), *vâlced*, probabil ambele de proveniență slavă. Evoluția semantică s'ar explica prin: „bubă-cu bube, bubos, — bolnav, bolnăvicios, — slab, plăpând“, și nu are nimic nefiresc (cf. de ex.: *gingaş* < ung. *gyengés* „slab, firav“), față de schimbările semantice destul de curioase luate de unele împrumuturi de cuvinte în limba română.

ION I. RUSSU

**Nt. Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruş,
Măriuş, Măgheruş, Monoroştia, Mănărade**

Mărăjdia este numele unei văi și a pârăului ce curge prin ea care izvorăște din muntele *Blidăreii*, la câțiva metri de șoseaua ce duce din Rășinari la stațiunea de munte Păltiniș, și se varsă în Râul Sibiului (Cibin) în comuna Cristian (jud. Sibiu). Pe hărțile militare austriace valea poartă indicația *V. Mărăsdiei* [sic] (*Mengerbach*). Localnicii o numesc *Mărăjdia* sau *Valea Mărăjdiei*.

Numele topice vecine sunt toate clare: *Curmătură, Dea, Iul Cioara, Blidăreii, Wolfstein*¹⁾, *Valea mică, Valea mare-Pârăul Muntelui, Călugărul, Grosul Muierii*, etc. Numai numele de *Mărăjdia* nu poate fi explicat nici din limba română, nici din cea germană.

Terminațiunea *-ăjdia* amintește toponimicul *Răcășdia* (și

¹⁾ Muntele *Wolfstein* e proprietatea satului Cristian; aceasta îi explică numele nemțesc. Românii îi zic *Blidăreii*.

se pronunță în realitate *j*) (ung. *Rakasdia*), numele unui sat din județul Caraș.¹⁾ Etimologia acestuia este ung. **Rákosd* < *rák* „rac“ + suf. -*os* (*rákos* „cu raci“, cf. numele de sat *Rákos*) > rom. *Rachiș* din județul Turda: cf. și toponimicul românesc *Răcoasa*, jud. Putna) + sufixul local -*d*. Forma ungurească *Rakasdia*, întrebuițată de autoritățile ungurești în secolele XIX și XX, a fost reprimită dela Români. Aceași etimologie are și numele de sat din jud. Hunedoara *Răcăștia*; aici s'a păstrat de altfel și forma ungurească *Rákosd*.²⁾

Forma *Mărăjdia* trebuie prin urmare să fi fost la origine tot un derivat unguresc în -*os* + *d* dela un apelativ însemnând o plantă, un copac, un animal sau un accident de teren. Apelativul la care m'am gândit este ung. *mogyoró* „alun(ă)“ și anume la o formă veche și dialectală *monyoró*, *monyaró* sau poate chiar **manyaró*. În dicționarul istoric al limbii maghiare redactat de Szarvas și Simonyi (*Magyar nyelvtörténeti szótár*, Budapest 1891, s. v. *mogyoró*) găsim într'adevăr forme de tipul lui *monyaró*, *monyoró*, *magyaró* și *mogyoró*. De asemenea și Szinnyi (*Magyar tájszótár*, Budapest 1893, s. v. *mogyoró*) dă forme dialectale de tipul lui *magyaró* (în Săcuime și în jurul Clujului) și *monyoró*, *monyaró* (în Slavonia și Baranya). E ușor de presupus că, pe lângă *monyoró*, *monyaró*, a existat și forma **manyaró*, căci, întocmai cum formele cu *gy* au în primele două silabe, după dialecte, când doi *o* și când doi *a* (*mogyoró*-*magyaró*), la fel și formele cu *ny* trebuie să aibă, sau să fi avut, când doi *o* (*monyoró*) și când doi *a* (**manyaró*).

Din vechiul *Monyoró*, *Monyaró*, sau **Manyaró* derivă formele românești *Măierău* „sat în jud. Mureș“ (ung. actual *Magya-*

¹⁾ Numele de sate de care ne vom ocupa în prezentul articol sunt luate din Moldovan-Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, ed. II, Sibiu 1919.

²⁾ Cf. și *Orăștie*, *Orăștia* < ung. **Városd*, **Vársad* (*vár* „cetate“, *város* „localitate cu cetate, oraș“ + suf. -*d*; numele unguresc actual al Orăștiei este *Szászváros* „orașul săsesc“), *Nădăștia* „numele a trei sate din jud. Hunedoara“ < ung. *Nádasd* (*nád* „trestie“, *nádas* „stufărie“ + suf. -*d*). Unul dintre aceste trei „*Nădăștii*“ cea din plasa Geoagiu, are numele unguresc reprimit dela Români: *Nădăștia*.

ró; Csánki, în *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, p. 721, dă pentru acest sat forme ca *Monorou*, 1319 și *Monyurau*, 1319) și *Muerău* „sate în jud. Cluj“ (ung. actual *Magyarókereke*¹⁾; Csánki, *ibid.*, V, p. 385: *Monyorokerek*, 1437; *Monyarokerek*, 1469) și jud. Turda (ung. actual *Magyaróság*²⁾; Csánki, *ibid.*, V, p. 721: *Monyarosság*, 1456). Nazala palatală *ń* în poziție intervocalică a devenit *î* (*Muerău* se pronunță în realitate *muierău*) atât în elementele latine (*vinea* > **viña* > *viie*, *vie*), cât și în cele slave (*kladna* > **klaña* > *claiie*) și ungurești (*Aranyos* > *Ariieș*, *Arieș*).³⁾

Forma *monyoró*, *monyaró* sau **manyaró* plus sufixul -os (-s) stă la baza toponimicului românesc *Măieruș* „sat în jud. Brașov“ (ung. actual *Szászmagyarós*, nemțește *Nussbach*, traducerea exactă a lui *Magyarós*). Forma populară săsească netradusă a acestuia din urmă, dată de Moldovan-Togan, este *Manyersch* care trebuie explicată tot din **Monyorós*, **Monyarós*, **Manyarós*.⁴⁾

¹⁾ Traducerea românească ar fi „Crângul de aluni“. Numele oficial actual este *Alunișu*

²⁾ Traducerea românească a lui *Magyaróság* ar fi „Aluniș“. Numele oficial actual este *Pădureni*.

³⁾ Satul *Muerău* din jud. Cluj se găsește în plasa *Huedin*; acest toponimic din urmă a avut însuși cândva un *ń* intervocalic (**Hueđin* < ung. **Hunyad*[m], azi [Bánffy]hunyad).

⁴⁾ Dicționarul lui Moldovan și Togan, p. 108, dă drept formă românească a acestui toponimic forma *Măgheruș*. După cum mă informează colegul D. Macrea, care e originar dintr'un sat vecin, Fântâna, forma populară e *Măieruș*, iar forma *Alun* pe care o dau între paranteze Moldovan și Togan nu e cunoscută de nimeni. Forma *Măgheruș* din acest dicționar trebuie explicată prin tendința pe care au avut-o intelectualii români din Ardealul dinainte de unire de a apropia forma toponimicelor românești de forma oficială (ungurească sau austriacă). V. cele spuse despre toponimicele *Mutnic* în loc de *Mătnic* în DR, X, p. 248, *Musca* în loc de *Măsca* în „Balcania“, VI, p. 503, *Reșița* în loc de *Reçița* în DR, VII, p. 175, *Dalboșeț* în loc de *Dălboceț* în DR, VII, p. 176. Astăzi numele oficial al acestui sat este *Măeruș*, deci forma corectă populară, ceea ce dovedește că forma *Alun* dată de Moldovan-Togan nu există pe teren, căci altfel autoritățile românești de după 1918 ar fi adoptat-o.

Pentru formele săsești corespunzătoare lui **Monyorós*, **Monyarós*, **Manyarós*, v. Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache* (*Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 45. Band, 1929), p. 112

De asemenea dela *Monyorós*, *Monyarós*, **Manyarós* trebuie să plecăm și în cazul numelui de sat, din jud. Satu-Mare, *Măriuș* al cărui nume unguresc actual este *Mogyorós*. Din *Monyorós*, *Monyarós*, **Manyarós* (v. Csánki, *ibid.*, I, p. 481: *Monyaros*, 1490) Românii au făcut, înainte de secolul al XVI-lea, **Mănerúș*, apoi în cursul secolului al XVI-lea¹⁾, **Măierúș*. În forma aceasta din urmă s'a sincopat e²⁾, iar **Măirúș* a devenit *Măriuș*, prin metateza *yod+r > r+yod*.

În regiunile unde *ń* intervocalic se păstrează (Banat, jud. Hunedoara, v. Pop, *Micul atlas lingvistic român*, partea I, vol. I, harta 90: *Călcâiu*), lui **Monyoró*, **Monyaró*, **Manyaró* îi va corespunde o formă cu *ń*. Astfel în județul Hunedoara, plasa Hunedoara, avem numele de sat *Măniărău*,³⁾ (ung. actual *Magyarosd*; Csánki, *ibid.*, V, p. 113: *Monyorosd*, 1470; *Monyarosd*, 1476). E de observat că însuși numele orașului (după care e numit și județul și plasa) păstrează pe *ń* intervocalic: *Hunedoara* (pronunțat *Huńedoara*) < v. ung. *Hunyadvára*.⁴⁾ Paralelismul este deci perfect: pe de o parte avem satul *Măierău* în plasa *Huǎedin* (< v. ung. **Hunyadin*, azi *Hunyadon* „la Huedin“), pe de altă parte *Mănerău* în plasa *Huńedoara* (< v. ung. *Hunyadvára*).

În ce privește pe *ń* intervocalic din *Mănerău*, sat în județul Arad, regiune unde *ń* intervocalic a trecut de mult la *ǎ*, el se explică prin împrumutul relativ recent, după trecerea lui *ń* la *ǎ*. De altfel chiar forma actuală ungurească are *ny* (= *ń*) intervocalic: *Monyoró*.

Formele *Măierău*, *Măieruș*, *Măriuș*, etc., derivate din *Monyoró*, *Monyaró*, **Manyaró*, *Monyorós*, *Monyarós*, **Manyarós*, fac să apară absolut clară etimologia *Mărăjdia* < **Mo(a)-nyo(a)rósd*⁵⁾ „aluniș“. Stadiile intermediare trebuie să fi fost

¹⁾ Al Rosetti, *Istoria limbii române*, VI, București, 1946, p. 169.

²⁾ E probabil că *e* aton, situat între silaba purtând accentul principal (-*rúș*) și aceea purtând accentul secundar (*Mă-*), a devenit întâi *i*: **Măirúș*.

³⁾ Forma oficială actuală este *Mănerău*.

⁴⁾ Numele actual unguresc al orașului este *Vajdahunyad*.

⁵⁾ Finalele *-ia*, *-ie* accentuate pe *i* sau pe radical, și *-ea*, *-e*, neaccentuate, ale toponimicelor românești de origine maghiară reprezintă finala veche ungurească *-i*. Cf. *Răcăjdia*, *Orádea*, *Oráde* < ung. **Rákosdi*, **Várad*.

următoarele: **Mănerăjdia* (înainte de sec. XVI¹) > **Măierăjdia* (sec. XVI) > **Măîrăjdia* > **Măriăjdia* > *Mărăjdia*.

Că etimologia *Mărăjdia* < **Mo(a)nyo(a)rósdí* e cea adevărată, ne-o dovedește și forma săsească a acestui hidronim care, după mărturia hărților militare austriace, este *Mengerbach* (scris și *Menger B.*) Un braț sec al *Mărăjdiei* poartă, pe harta militară austriacă, indicația: *Die alte Menger*. Etimologia lui *Menger* trebuie să fie ung. **Monyoró*, **Monyaró*, **Manyaró*. Gustav Kisch (*loc. cit.*) derivă din ung. *Monyorós* forma săsească *Maņgarsch* a numelui satului *Șieu-Măgheruș* (ung. actual *Sajómagyaros*) din jud. Năsăud. E de observat că, în cazul acesta, forma românească e bazată pe forma mai nouă ungurească cu *gy*, nu cu *ny*: *Magyarós*. De asemenea și numele de sat *Măgheruș* (ung. actual *Szászmagyarós*) din județul Târnava-Mică, pentru care Sașii au o formă cu *n* (*ny*): *Maniersch*. Csánki (*ibid.*, V, p. 887) dă și pentru acest toponimic forme cu *ny*: *Monyoros* (1391), *Monyaros* (1435). În sfârșit, tot dela o formă mai nouă cu *gy* derivă numele unui pârâu din jud. Timiș, de lângă satul Jădani, notat pe hărțile militare austriace *Valea Magiarușului*.⁵ Și aici forma veche a avut *ny*: *Monyaros*, a. 1487, v. Csánki, *op. cit.*, II, p. 51.

Pe *Valea Mărăjdiei* a fost deci în vechime un aluniș. Acesta există de altfel și astăzi. Îl cunosc toți locuitorii din Cristian. Toamna, familii întregi se duc la *Mărăjdia* să-și facă provizii de alune pe iarnă. Iată încă o dovadă că etimologia propusă e cea justă.

Din cele expuse mai sus putem trage următoarele con-

¹) Satul Sibiel apare, în documentele din sec. XV și începutul sec. XVI, sub formele *Zybiniel* (1495), *Zybinyel* (1506), *Sybinyel*, *Sybinel* (1507), v. *Balkan-Archiv*, II, p. 9 și III, p. 139. De asemenea și numele orașului Sibiu (în realitate *SibiŃ*) îl păstrează pe *n* intervocalic până în sec. XVI în documentele slave din Muntenia: ГИЕИНА, ГИЕИНИУ, v. Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țărilor Românești cu Sibiul în secolii XV și XVI* (extras din „Anuarul Institutului de Istorie Națională” din Cluj, IV), *passim*.

²) V. Kniezsa, *Erdély viznevei*, Cluj, 1942, p. 36.

cluzii interesând fonetica elementelor maghiare în limba română, fonetica istorică și dialectologia limbii maghiare și istoria colonizărilor din apropierea Văii Mărăjdiei:

În elementele maghiare ale limbii române împrumutate înainte de sec. XVI, *ń* intervocalic a devenit *î*, ca în elementele latine și slave. Aceasta, natural, nu e valabil pentru Banat și regiunile limitrofe, unde *ń* romanic s'a menținut până astăzi, deci și *ń* maghiar și slav. Acest *î* s'a păstrat în unele cazuri până astăzi, cu toate că grafia oficială adeseori îl omite (de ex. *Măeruș*). În alte cazuri, prin sincoparea vocalei următoare, *yod* a ajuns în contact cu o consoană (de ex. cu un *r*) cu care a putut schimba locul (de ex. **Măi(e)ruș* > **Măiuruș* > *Măriuș*; **Măi(e)răjdia* > **Măirăjdia* > **Măriăjdia*). Consoana palatală care a rezultat în urma matatezei lui *yod* a putut apoi să-și piardă elementul palatal (**Măriăjdia* > **Măřăjdia* > *Mărăjdia*). În forma din jud. Satu-Mare *Măriuș* se pare că grupul *r+yod*, foarte instabil, a fost înlocuit prin *r+i* (vocalic), căci *Măriuș* pare a fi pronunțat în trei silabe.

Formele cu *ń* trecut la *î* (care apoi a putut dispărea), ca *Măieruș*, *Mărăjdia*, sunt deci împrumuturi mai vechi de cât secolul al XVI-lea în regiunile unde și *ń* romanic și slav a avut aceeași soartă. Că aceste împrumuturi sunt atât de vechi ne-o dovedesc și formele documentare ungurești care până prin secolul al XV-lea au *ny*, pe când cele moderne au *gy*.

Forme ca *Valea Magiarușului* [sic] și *Măgheruș* sunt prin urmare împrumuturi mai nouă. Din netericire nu cunosc pronunțarea exactă a hidronimicului *Valea Magiarușului*, pentru a putea stabili, dacă ceeace cartografi au notat *gi* corespunde unui *ž* sau unui *dž* din graiul bănățean. În cazul că pe teren se pronunță *Valea Măžerușului*, trebuie să-i presupunem împrumutului o vechime tot așa de mare ca lui *žingaș* „gingaș“ < ung. *gyengés*, *žulž* „giulgiu“ < ung. *gyolcs*, etc.¹⁾

Se pare că împrumuturile cele mai vechi sunt reprezentate prin toponimicele românești care prezintă forme derivate

¹⁾ Pentru vechimea acestor împrumuturi din limba maghiară, v. Patruț, DR, X, p. 306 sq.

din forme ungurești având *n* intervocalic în loc de *ny* (ung. mod. *gy*) în cuvântul *mogyoró*.¹⁾ Astfel *Monoroștia*²⁾ din jud. Arad, a cărei formă modernă ungurească e împrumutată dela Români, *Monorostia*, dar care e atestată în documente sub formele *Monyros* [sic], a. 1350, și *Monyoros*, a. 1515, v. Csánki, *ibid.*, I, p. 775. La fel *Mănărade* (ung. mod. *Monora*), jud. Târnava-Mare, are la bază o formă ungurească **Monodi*. (Scheiner, în *Balkan-Archiv*, II, p. 42, îl derivă din **Monyoród* trecut prin filieră săsească).

Toponimicele românești având la bază ung. *mogyoró* „alun“ au fost prin urmare primite de Români în epoci diferite. Cele mai vechi sunt toponimicele cu *n* ca *Mănărăștia* și *Mănărade*. Apoi cele cu *n* trecut la *î* (sau dispărut), ca *Măieruș*, *Mărăjdia*. Vechimea împrumuturilor o dovedesc și terminațiunile *-ia*, *-e* ale toponimicelor (*Mănărăștia*, *Mănărade*, *Mărăjdia*) care presupun existența unui *-i* final unguresc. O vechime destul de mare trebuie să aibă și *Valea Magiarușului* în cazul că *gi* corespunde lui *z* bănățean, deci lui *gi* din limba literară. În sfârșit toponimicele având *g* (*ghe*) pentru *gy* unguresc sunt cele mai recente.³⁾

Pentru fonetica istorică și dialectologia maghiară, din forme ca *Mărăjdia* (jud. Sibiu), *Măierău* (jud. Mureș), *Muerău* (jud. Cluj și Turda), *Mueruș* (jud. Brașov), *Măriuș* (jud. Satu-Mare), *Mănerău* (jud. Hunedoara), săs. *Menger* (jud. Sibiu), săs. *Manyersch* (jud. Brașov), săs. *Maniersch* (jud. Târnava-Mică), săs. *Maņgarsch* (jud. Năsăud), trebuie să deducem că în trecut, în graiurile ungurești — astăzi în bună parte dispărute — din județele Hunedoara, Sibiu, Brașov, Târnava-Mică, Mureș, Năsăud, Satu-Mare, Cluj, Turda au fost generale formele *monyoró*, *monyaró* sau **manyaró* pentru actualele *mogyoró*, *magyaró* „alun“. De altfel documentele dau forme

¹⁾ Despre trecerea lui *n* intervocalic la *ny* în limba maghiară, v. Gomboz Zoltán, *Magyar történeti nyelvtan*, II. rész, *Hangtörténet*, ed. II, Budapesta 1926, p. 92 (curs litografiat).

²⁾ Pronunțarea exactă în gura localnicilor este *Mănărăștia*, (Comunicat de Liviu Onu, originar din Lipova.)

³⁾ V. Pătruț, DR, X, p. 308.

cu *ny* pentru aceleași toponimice, cu excepția lui *Mărăjdia* și *Măeruș*, (jud. Brașov), neatestate în documente.

Din numele de origine maghiară, atât la Români, cât și la Sași, a *Mărăjdiei*, trebuie să deducem că în trecut a existat prin apropiere o colonie ungurească — astăzi complet dispărută — (de aceea *Mărăjdia* nici n'are o formă ungurească actuală). Hidronimul *Mărăjdia*, împreună cu toponimicele, hidronimele și oronimele *Șibișel*, afluent al râului Rășinarului = săs. *Schewis* (v. Kniezsa, *op. cit.*, p. 31), *Cisnădie* (v. *Balkan-Archiv*, II, p. 64), *Teiușul* „deal la Vest de Orlat“ < ung. *tövis* „spin“, etc., datează poate de pe timpul când Săcuii, în mersul lor spre răsărit, s'au așezat câtva timp pe aceste meleaguri. După părerea unor istorici unguri, Săcuii s'au mutat spre răsărit la venirea Sașilor, adică în a doua jumătate a secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea.¹⁾ E probabil că, începând cu sec. XIII, n'a mai rămas populație ungurească prin împrejurimile *Mărăjdiei*, afară de stăpânii feudali ai Orlatului. E deci posibil că hidronimul *Marăjdia* a fost împrumutat în cursul secolului al XII-lea. Dispariția definitivă a lui *-i* final în vechea maghiară s'a întâmplat la începutul sec. XIII (v. Gombocz, *op. cit.*, 69).

Kniezsa²⁾ observă că în cazul toponimicelor duble maghiaro-săsești, Româniî au împrumutat de obicei forma ungurească, de ex. *Disznód-Heltau*, rom. *Cisnădie*. Vedem că și în cazul *Mărăjdiei* suntem în prezența aceluiași fenomen: rom. *Mărăjdia* își are obârșia în ung. **Mo(a)nyo(a)rósd* și nu în săs. *Menger* (care la rândul său e tot din maghiară). Explicația acestui fenomen trebuie căutată în faptul că Românii au împrumutat aceste toponimice în epoca de simbioză româno-maghiară din această regiune dinaintea stabilirii Sașilor în Ardeal. De asemenea în cazul toponimicelor duble slavo-maghiare sau chiar triple, slavo-maghiaro-săsești, ca de ex. hidronimul,

¹⁾ V. Kniezsa, *Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert*, Budapest 1938, p. 40.

²⁾ *Erdély viznevei, op. cit.*, p. 42.

din vecinătatea Mărăjdiei, slav. *Cernavoda* — ung. *Feketeviz* (apare în documente, azi dispărut) — săs. *Schwartzwasser* (documentar; azi Sașii întrebuițează numai forma românească), faptul că Românii păstrează forma slavă presupune o simbioză slavo-română anterioară venirii Ungurilor.¹⁾

E. PETROVICI

¹⁾ Kniezsa, *loc. cit.*, explică fenomenul prin aceea că, la venirea lor în Ardeal, după Unguri și Sași, la sfârșitul secolului al XII-lea. Românii au mai găsit, la Sud de Mures, Slavi nemaghiarizați dela care au împrumutat toponimicele slave, Slavii fiind mai apropiați de Români din punct de vedere social ca Ungurii. Din aceeași cauză, Românii au împrumutat mai ușor toponimice dela Unguri decât dela Sași.

CĂRȚI ȘI REVISTE

RECENSII ȘI DĂRI DE SEAMĂ

CARTOJAN N., *Istoria literaturii române vechi*, Vol. II. *Dela Matei Basarab și Vasile Lupu până la Șerban Cantacuzino și Cante-mir*. București, Fundația Regală pentru literatură și artă, 1942, pp. 9—176 în folio; cu 47 ilustrații (unele în culori); Vol. III. *Cronicarii Moldoveni. Epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Const. Brâncoveanu*. București, Fundația Regele Mihai I, 1945, pp. 177—276 în folio; cu 42 de ilustrații (unele în culori).

Indreptățita și unanima bună primire de care s'a bucurat în toate cercurile cărturărești dela noi întâiul volum din Istoria literaturii române vechi, cuprinzând excelenta prezentare pe care regretatul profesor Cartojan a făcut-o începutului scrisului românesc (dela origini până la Matei Basarab și Vasile Lupu) a justificat nerăbdarea cu care a fost așteptată apariția volumelor pe care le prezentăm în rândurile de față. Ea legitimează deplin și regretul tuturor că prin moartea autorului rămânem lipsiți de avantajul de a avea la îndemână, în sfârșit, o expunere concisă și completă asupra întregii literaturi române vechi, realizată cu toată competența și cu măsură de unul din cei mai desăvârșiți cunoscători ai trecutului nostru cultural.

Ca și întâiul volum al lucrării, și acestea de care ne ocupăm reproduc, cu întregirile și perfecționările necesare, cursuri litografiate, publicate cu ani în urmă, întrunind două cicluri de lecțiuni universitare pe care Cartojan le-a ținut studenților dela Facultatea de Litere din București. Lucrarea, scrisă cu căldură și cu perfectă obiectivitate, e adresată deci în primul rând, tineretului dela Universitate, apoi profesorilor de română și celor de istorie, dar poate fi citită cu plăcere și cu folos de orice intelectual român și poate fi — și efectiv este — utilizată în mare măsură și de elevii din ultimele clase ale școlii secundare.

Lucrarea are toate calitățile pe care i-o impune obiectivul urmărit de autor, acela de a pune la dispoziția viitorilor profesori de limba

română o expunere completă și limpede asupra literaturii noastre vechi. Ușurată de balastul unor prea numeroase informații de amănunt și de digresiuni, de care s'a abuzat în unele opere similare de istorie literară veche apărute la noi, aceasta înregistrează totuși tot ceea ce e esențial în mișcarea literară a trecutului, mișcare pusă permanent în corelație și cu ceilalți factori — culturali, sociali, politici — de istorie românească, și, când era necesar, și cu mișcarea culturală și literară a vecinilor noștri.

Volumul al doilea cuprinde istoria epocii de viață spirituală românească inaugurată temeinic cu sprijinul material și moral generos al lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Dinamizată prin îndemnul stăruitor, prin contribuția și conștiința unor personalități de mare prestigiu, ca Petru Movilă marele mitropolit al Kievului, Teofil și Ștefan ai Munteniei, Varlaam și Dosofteiu ai Moldovei și Simion Ștefan al Ardealului, prin talentul și zelul unor mireni ca Udriște Năsturel și Nicolae Milescu, Grigore Ureche și Miron Costin, este în istoria noastră culturală cea dintâi epocă în care manifestația spiritului românesc s'a făcut cunoscută dincolo de fruntariile noastre etnice.

Din expunerea măească a regretatului profesor Cartoian se desprind sugestiv și ne apar adesea într'o lumină nouă nu numai marile figuri culturale ale vremii ci și contribuțiile mai puțin răsunătoare ale unor compilatori sau traducători ca Eustatie Logofătul, Mihail Moxa, Halici și alții. Deosebit de valoroase prin originalitatea și justetea lor sunt observațiile în legătură cu aspectele și tendințele culturale, sociale și politice caracteristice epocelor cercetate în cadrul evoluției literaturii române. Pentru epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu trei sunt tendințele pe care le subliniază autorul: grija celor doi domni de a proteja ortodoxia aici în sud-estul Europei, încercarea cărturarilor de seamă de a afirma în scris ideea de unitate națională și tendința lor de a se orienta în spre cultura apuseană îmbrăcată în haina limbii latine.

Spre a asigura o unitate în expunerea faptelor, atât în al doilea cât și în cel de al treilea volum, autorul înfățișează metodic, în capitole mari speciale, după provincii, evoluția literaturii religioase, a literaturii istorice și a celei beletristice.

Vorbind despre literatura religioasă din epoca lui Matei Basarab, evidențiază rolul jucat în manifestațiunile culturale muntene de doamna Elena și mai ales de fratele ei, Udriște Năsturel, învățatul stihuitor în limba slavonă, colaboratorul la marile traduceri în românește ale vremii, traducătorul încercat din latinește în slavonește și din slavonește în românește, proprietarul unei biblioteci bogate și precursorul conștient al relațiunilor culturale româno-ruse. În lumina ultimelor cercetări ni se prezintă condițiunile în care s'au înființat

și au funcționat între 1635—1652 tipografiile aduse din Rusia cu sprijinul lui Petru Movilă.

Examinând cultura românească din Transilvania (p. 103—108) autorul arată frământările religioase provocate aici de calvini și expune mijloacele încercate de a fărâmița unitatea românismului prin calvinizarea bisericii ortodoxe de dincoace de Carpați. Vorbind despre tipări-turile românești din Transilvania din acest timp, citează și *Psaltirea* dela 1651, dar nu menționează faptul că tălmăcitorii ei au fost conduși în privința rezolvării problemei de a reda în românește a terminilor tehnici străini și în privința creierii unei limbi literare înțelese de toți Românii de aceeași concepție sănătoasă, mărturisită, ca și la traducerea *Noului Testament* din 1648. Autorul n'a neglijat să se ocupe însă (p. 105—107) de lirica religioasă de nuanță calvină și nici de influența catolică al cărei produs au fost înstreinații George Buitul, Ioan Caioni și autorul anonim (=Mihail Halici?) al glosarului român-latin cunoscut sub numele de *Anonymus Caransebesiensis* alcătuit pe la jumătatea sec. XVII (nu al XVI, cum greșit s'a strecurat, ca eroare de tipar, la pag. 107!).

În două capitole se înfățișează literatura religioasă din Moldova: unul (p. 108—115) e consacrat personalității mitropolitului Varlaam și generației sale; celălalt (p. 115—126), cel mai frumos din cuprinsul volumului, mitropolitului Dosofteiu.

Înainte de a prezenta opera cronicarilor moldoveni — și aci trebuie să exprimăm părerea de rău că nici în lucrarea de excepțională valoare de care ne ocupăm nu se acordă atenția cuvenită *Cronicei* lui Popa Vasile din Șcheii Brașovului — autorul schițează „caracterul general al culturii românești până în sec. al XVII-lea“ (p. 126—128), subliniind importanța în evoluția noastră culturală a literaturii religioase, care „a format... în primele veacuri, singura hrană intelectuală a întregii societății“ românești și „a creat o mentalitate religioasă care se desvăluie în toate manifestările poporului: artistice, sociale și politice“. Prin literatura religioasă, îmbrăcată încet-încet în haina limbii române s'a ajuns la formarea unei limbi literare; în umbra ei s'a creat și s'a îmbogățit, prin traduceri din ce în ce mai bune tezaurul de cărți populare, s'a dezvoltat arta noastră veche și s'a format mentalitatea specifică după care s'au condus înaintașii noștri în întreprinderile de seamă și de care e stăpânită încă o bună parte din poporul nostru dela țară. „A tăia latura religioasă din istoria literaturii românești înseamnă a renunța la cunoașterea trăsăturii celei mai caracteristice din cultura noastră veche și la una din fețele ei de glorie“ (p. 128).

Dupăce prezintă personalitatea lui Nicolae Milescu (p. 129—135),

autorul cercetează cronografele, care constituie puntea de trecere dela literatura religioasă la cea istorică.

Volumul al doilea se încheie cu capitolul despre cronicarii moldoveni în limba națională (p. 138—173), în care sunt exprimate ultimele concluziuni ajunse prin cercetările minuțioase în acest domeniu întreprinse de I. Minea, P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu, ș. a., ca și prin cercetările personale ale autorului însuși.

După aprecierea lui Cartoian, în versiunea interpolată de Simion Dascălul a cronicii lui Ureche „se observă destul de clar două firi, două mentalități, două personalități cu totul deosebite. O primă personalitate [=a lui Ureche] se caracterizează printr'o caldă dragoste de țară, printr'un deosebit simț de demnitate, printr'un spirit de măsură și claritate și printr'un fin discernământ critic. A doua personalitate [=a lui Simion Dascălul] se caracterizează printr'o râvnă de a se face cunoscută cu orice preț, printr'o tendință constantă de „a tinde poveștile mai larg“, cu riscul de a cădea în prolixitate și incoherență chiar; printr'o totală lipsă de măsură și de simț critic“ (p. 149—150). Citate numeroase din textul cronicii servesc ca argumente în această privință.

Pagini de toată frumusețea îi consacră autorul activității literare a lui Miron Costin. S'ar putea spune chiar că în istoriografia noastră literară nu s'au scris pagini mai concise și mai bogate în indicații esențiale asupra cronicarului nostru decât cele care se găsesc în volumul de care ne ocupăm.

Volumul al treilea cuprinde două părți. În întâia parte (p. 175—179) sunt cercetați cronicarii moldoveni de după Miron Costin, și adică Vasile Damian, Vasile Dubău, Nicolae Costin și Ion Neculce. Din nefericire personalitatea lui Dimitrie Cantemir n'a avut norocul de a fi fost examinată de intuiția ageră și cumpănită, și prezentată prin talentul excepțional al lui Cartoian. În partea a doua, cu care socotim că ar fi trebuit să înceapă acest al treilea volum, se descrie epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brâncoveanu, epocă ce „reprezintă culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia“ (p. 205), se schițează legăturile noastre cu Italia, aspectele influenței grecești și se ilustrează, mai presus de toate, rolul covârșitor pe care l-a avut în manifestarea culturală a vremii voevodul muncenic Constantin Brâncoveanu.

În analiza cronicilor lui Stoica Ludescu, Radu Popescu, Radu Greceanu, Stolnicul Cantacuzino, etc. se elucidează prin paginile scrise de Cartoian multe din problemele controversate până acuma în legătură cu istoriografia munteană din această epocă a ei de strălucire.

Spre deosebire de aproape toate istoriile noastre literare care pre-

și autoritatea lui Cartoian și prin elanul unor colaboratori pricepuți, noua colecție a fost strălucit inaugurată prin apariția celor trei ediții de texte vechi de care ne ocupăm mai jos. Nădăjduim că vreunul din distinsii elevi ai celui care a fost N. Cartoian va lua în grijă sarcina atât de utilă de a face să se continue editarea, în aceleași condițiuni optime, a monumentelor noastre de limbă și literatură veche, îmbogățindu-se astfel mijloacele de muncă științifică ale instituțiilor de învățământ superior din țară și din străinătate și ale particularilor azi aproape în neputință de a cerceta în original aceste monumente.

Noua colecție, pe care o datorăm sacrificiilor Casei Școalelor, tinde să fie deopotrivă de utilă omului de știință și tânărului care se inițiază în tainele culturii noastre vechi și în acest scop publică textele în întregime și în transcriere latină al cărei sistem variază după natura textului însuși: dacă valoarea textului stă în particularitățile de limbă, editorul întrebuintează transliterația; dacă interesul pe care-l prezintă este mai mult de ordin teologic, juridic, istoric, sau literar, textul se reproduce în transcrierea clasică. Pentru a înlesni exercițiile paleografice în Seminarul și spre a da filologilor posibilitatea de a verifica formele de limbă, se adaugă, la sfârșitul transcrierii, textul în facsimil, iar spre a se mijloci studiile comparative, se reproduce, la nevoie, și originalul strein. Importanța textului în cultura românească și legăturile lui cu izvoarele streine se arată într'un condensat studiu comparativ. Un indice de cuvinte și nume încheie fiecare volum.

Astfel înțelegea N. Cartoian să pună la îndemâna cercetătorilor și a studenților, prin contribuția științifică personală și a unor colaboratori harnici — unii din ei ieșiți din școala sa — monumentele literare vechi în ediții critice impuse de exigențele științifice moderne și în consonanță cu dezideratul exprimat în cadrul celui de al doilea Congres al filologilor români ținut la Cluj în 1925. Intr'adevăr, în comparație cu încercările anterioare de reeditare de texte vechi — ne gândim la cea a lui I. Bianu, *Psaltirea scheiană* I, București, 1889, sau *Texte de limbă din sec. al XVI-lea* — scoase la lumină (tot prin grija lui I. Bianu) în facsimil, de Academia Română, sau la acele ale Comisiunii istorice a României cu ediții din scrisul cronicarilor, și la cele apărute în anii din urmă cu sprijinul material al Fundațiilor Regale — întreprinderea inițiată de Cartoian însemnează un mare progres științific, căci ea tinde să prezinte monumentul literar din toate punctele de vedere¹).

¹) N. Cartoian a dat singur modelul unei asemenea prezentări de monumente literare vechi în *Cel mai vechiu zodiac românesc: Rudejnița (sic!) Popei Ioan Rumânul (1620)*, în „Dacoromania“, V—1929, p. 584—601.

D. Simionescu prezintă *Legenda lui Afrodițian Persul*, al cărei text românesc se păstrează într'un codice manuscris al Academiei Române (Nr. 34) copiat de Toader Jora Moldoveanu, în 1756. După ce precizează că această legendă despre nașterea lui Hristos e un fragment apocrif în care elemente miraculoase și păgâne s'au amestecat cu ceea ce se știa cu privire la adorarea magilor din evanghelia lui Matei, d. S. atrage atențiunea asupra elementelor narrative și dogmatice care s'au adăugat fondului evanghelic (p. 4—8), discută problema autorului legendei și se alătură opiniei celor care susțin că ea a fost pusă în circulație de Filip din Sida în sec. al IV-V-lea. Indică apoi legătura textului cu Scara lui Iacov (p. 9) și cu Evanghelia lui Pseudo-Mateiu (p. 9—10), amintind edițiile grecești ale textului, în special pe cea a lui Migne și mai ales pe a lui A. Vassiliev (*Anecdota graeco-byzantina*) pe care o și reproduce (p. 25—30). Versiunea românească, interzisă în biserici (p. 14), așa cum o cunoaștem din copia lui Toader Jora, făcută „după un izvod mai vechiu al arhimandritului Nicolaiu“ e, după d. S., o traducere din grecește, efectuată în Muntenia în a doua jumătate a sec. XVII, după un text grecesc necunoscut, dar apropiat de versiunea din colecția lui Vassiliev. Comparând versiunile grecești cunoscute (Migne și Vassiliev), d. S. a ajuns la concluzia că „textul românesc traduce cuvânt cu cuvânt pe cel grecesc, dar numai în partea narativă“, încolo având și unele adaose. Constatarea e ușor controlabilă: ordinea cuvintelor din versiunea românească oglindește topica grecească¹); o mulțime de calcuri după grecește se întâlnesc în textul nostru la tot pasul.

Ni se ofere (p. 13—14) un capitolaș, despre „limba și originalul din care a fost tradus“ textul românesc. L-am fi dorit mai cuprinzător, având în vedere mulțimea particularităților regionale și arhaice pe care le atestă. În stadiul încă limitat al cunoștințelor asupra limbii vechi și mai ales asupra aspectelor ei dialectale, toate textele noastre vechi reprezentative ar trebui să fie prezentate într'o ediție critică nu numai din punctul de vedere al istoriei literare, ci cu egală îndreptățire și din punct de vedere lingvistic. Căci dacă pentru limba textelor din sec. XVI-lea avem la îndemână unele monografii complete sau aproape complete (prin osteneala lui O. Densusianu, Al. Rosetti, I. A. Candrea ș. a.), iar pentru cea din sec. al XVII-lea avem numai contribuții parțiale (cf. studiile lui Gâdei, Drăganu, ș. a.), pentru sec. al XVIII-lea să nu avem aproape nimica. Intensitatea raporturilor cul-

¹) Iată un exemplu luat la întâmplare: *Fântâna acmu Marie, care vișlească este fiică* . . . 19/6 (= grec. ἡ γὰρ πηγὴ Μαρίας τῆς Βηθλεεμιτιδὸς ἐστὶν θυγατέρα).

turale și filiația lor e ilustrată nu numai de fondul de idei pe care le cuprind scrierile vechi, ci și prin aspectul limbii în care sunt redată în românește produsele literare de origine streină. Analiza lingvistică amănunțită a textelor vechi se impune deci mai ales într-o ediție critică și în special când concluziunile acestei analize sêrvesc posibilitatea de a localiza în timp și în spațiu textul editat.

Iată câteva observații de ordin filologic pe care le socotim necesare alături de acele remarcate de d. Simonescu. Dublete fonetice: *e/ă* după *s*, z.: *bisăricile* 16/11 și *biserică* 18/32, *spusăm* și *spusem* 23/8, *răspunsăm de zisem* 21/6, *ziset* 17/16 și *zisăt* 17/23, *vasă* 16/12, dar *inse* (= înșă) 21/4, *răserind* 22/4, etc.; după grupul *mn, e* (în cuvântul *dumnezeu*) apare uneori ca *ă*: *dumnăzdiască* 19/1,28, *dumnăzdu*, *dumnăzdi* 19/11, 12, 30, dar și *dumnezădu* 17/19, *dumnezădiască* 17/21; după *ț, i* apare uneori trecut în *ă* (<*ă*): *curțăle* 16/14, dar *cărțile* 16/19; — *eli*: *beserică* 18/32 și *biserică* 16/22. Textul cuprinde numeroase forme de pronunțare moldovenească: diftongul *eă*>*è*: *grăde așe* 17/6, *naștire* lui Hs. 16/3, *ce bună* 16/16, *incheet* 17/28, *să auze așe* 18/18, *găzduem* 22/34, *gre* 17/1, *desupra* 18/28, dar și *oarecarea* 22/5, etc.; — *e>i*: *faciri* 19/25, *facire* 18/7, (dăjdi) *lucrăreți* 20/4, *parti* (bună) 20/11, etc.; — *j/ğ, așuns* 17/4, *șucând* 17/5, *șos* 20/8; — *f(+i)>h(i)*: *hi* 22/25, etc. Merită atenție apoi forme ca *așaptă* 18/14, și fonetisme cunoscute textelor din sec. XVI, ca *sint* 16/11, *văzind* 20/26, *răspunzind* 21/24, *pemintesc* 19/3. Cuvintele de origine slavă, sau cele derivate pe teren românesc cu suf. *-nic*, apar în text terminate în *-nec*: *vălhovnecii* 20/11 *puter nec* 19/14, *vrednec* 20/14, *logodnec* 22/1¹).

Particularități morfologice. Se întrebuițează regulat aoristul arhaic: (*tu*) *feceși* 18/22, (el, ea) *cu învis* 17/2, 13, *să feci* 18/25, (noi) *incepum* 19/28, *zisăm* 21/2, *răspunsăm* 21/6, *ne dusăm* 21/26, *văzum* 21/28, 23/8, *eșim* 22/34, 23/7, *sosim* 22/34, *auzăm. păzim* 23/6, *spusăm* 23/8. Substantivul *căpetenie* întrebuițat în funcțiune adjectivală: *Cei mai căpetenii Jidovi* [ne întreba] 21/1.

Traducătorul a redat stângaciu textul grecesc în românește, atribuind unor cuvinte funcțiuni semantice și gramaticale neobicinuite sau puțin uzitate în românește²). În fraza: *Iacă prii mine dard, Ma-*

¹) Forme ca: *nopte* 17/5, *vorove* 17/12, *să întorsărd* 20/27, *Sore* 17/11 sunt particularități grafice, cum arată grafia *soarele* 22/4, etc.

²) Textul românesc este pe alocuri atât de confuz din această pricină, cât și din cauza topiceii cu totul înstreinată, încât traducerea lui în limba curentă se impune neapărat. Iată un exemplu: *Impărate, dumnăzdiasca rădăcină și împărătesca* [sic!] *s'au plecat și cêrescului împărat ș'a pemintescului purtând chip, deci dacă ț-i voe împărății tale, ascultă... 19/1—4.*

rie, numele ei 17/16 sensul și funcțiunea cuvântului *a prii* este cu totul confuză. *A sosi* prezintă un sens transitiv decalcat după grec. φθωνω = sosesc întâiul, întrec pe cineva, i-o iau înainte: *Cu scrisore sosit-au pre noi și vom să fim... ca niște mîncinoși înfrunțați* 19/25—26, tot așa cum, după grec. γράπειν = „a grava“ și „a scrie“, rom. *a scrie* e întrebuintat în sensul de „a zugrăvi, a picta, a desena (chipul cui-va)“: *Și având cu noi meșter zugrav, amânduror [lui Hs. și Marici] am scris chipul... și s'au pus în biserică* 22/17. Merită să fie remarcate și forme ca: *descoperemânt* 18/15, *înfrumușază* 20/5—6, *mărituș* 20/18, *umbrială* 20/26, *sămnăturd* 20/30 ș. a. interesante și ca înțeles și ca derivație. Cuvântul *măestru* 18/29, ca substantiv, în sens de „înțelept; vraciu“ (cf. p. 14), e cunoscut și din alte texte vechi (cf. întâiul ex. din TDRG s. v.).

Câteva transcrieri și emendări ce trebuiesc îndreptate: *giucând* 17/5 pentru *gucând* (cf. 64 r°), *de<a>cmu* 17/10 nu trebuia întregit, deoarece *e=ea*, cum arată *au iubit d-eu vrut* 18/6; *<l>a ce șezi* 19/25 deasemenea nu e nevoie să se întregească, fiindcă avem de a face cu prepoziția *a* și nu cu *la*.

* * *

Cunoaștem dintr'un foarte serios studiu al dlui Chițimia¹⁾ păreri deosebite în legătură cu cea mai veche cronică românească din câte se cunosc astăzi, încât ne dispensăm de a mai rezuma aci aceste păreri pe care și le menține în cea mai mare parte în Introducerea la frumoasa ediție ce o dă acum acestei cronici în versiune germană (și într'o nouă²⁾ traducere românească). Ne mulțumim să atragem atențiunea numai asupra unor constatări pe care le repetă sau asupra unor observații și argumente nouă pe care le aduce spre a-și susține păreriile asupra acestei cronici³⁾.

Iată în linii mari aceste păreri: versiunea germană e o copie după o traducere făcută în Germania „poate“ chiar de Hartmann Schedel, din latinește. Textul latinesc, bazat pe letopisețul original slavon dela Curte, a fost efectuat în Moldova sau în Polonia, de un

¹⁾ *Cronica lui Ștefan cel Mare*, în „Cercetări Literare“, III—1939, p. 219—287, cu un rezumat în limba franceză (p. 290—293).

²⁾ Cea dintâi traducere românească ne-a dat-o Irmertrand Briebrecher, în „Revista Istorică Română“ V-VI (1935—1936) p. 76—84.

³⁾ G. Pascu (în *Letopisețul cel Moldovenesc utilizat de Gligorie Ureche în legătură cu toate letopisețele moldovenești în slavonește*. Iași, 1938, p. 20) și apoi Al. Procopovici (în „Dacoromania“, X p. 90) au propus ca această cronică să fie numită „moldo-germană“, prin analogie cu cea „moldo-polonă“.

Polon, și a fost trimis la Nürnberg, la cererea lui Schedel, prin intermediari, pe drumul comercial: Suceava—Lwow—Cracovia—Breslau, etc.

Pentru a dovedi că autorul prototipului după care s'a făcut traducerea germană a cronicii a fost un Polon, d. Ch. repetă și aci (p. 12—19) faptul că aceasta cuprinde informațiuni necunoscute celorlalte izvoare istorice interne și arată că toate aceste informațiuni își au originea în izvoarele scrise și în tradiția istorică polonă. Această constatare și faptul că din versiunea germană lipsesc unele știri defavorabile Polonilor, știri pe care le cuprindea însă letopisețul oficial, sunt argumente hotărâtoare în privința identificării autorului prototipului latin cu un Polon.

D. Ch. susține (p. 19—20, și p. 36 nota) că versiunea germană „este o copie făcută de pe o traducere în concept, dictată în grabă și pe care secretarul lui Schedel¹⁾ a trecut-o pe urmă, liniștit, pe curat, înscriind elocvent și greșelile inerente conceptului“. Nu toate argumentele pe care le aduce în sprijinul acestei afirmații sunt neîndoelnice. Autorul încearcă să dovedească existența unui „concept“ cu traducerea „dictată în grabă“ prin „dislocarea titlului dela primul capitol: „Primo. A creacionibus 6965“ și înglobarea lui, fără nici un rost în titlul general al cronicii“ (p. 20). S'ar putea presupune însă că nu avem de a face propriu zis cu o „înglobare“ a titlului acestui întâiu capitol în titlul general al cronicii, ci mai curând cu o „dislocare“ a amândurora de textul propriu zis al cronicii. Copistul n'a avut intențiunea de a trece pe o pagină întreagă, izolat de text, titlul latin, dar și-a dat seama că scriindu-l a ocupat două treimi din pagină și deci, de dragul formei, a preferat să înceapă transcrierea textului pe pagină nouă. De altfel indicația foarte utilă pentru cititor: „Walachyschy Zal“ chiar în titlul general își are justificarea logică și psihologică. O dovadă mai plausibilă despre existența unui concept dictat ar fi faptul că scribul „a perceput fals unele sunete în timpul dictării, scriind alternativ *Bassarab* și *Wassarab*, *Weyssenburck* și *Beyszenburck*, *Barlade* și *Warlade*, *Basloy* pentru *Vaslui*, etc.“. Intr'adevăr, dacă în cazul formelor *Weyssenburck* și *Beyszenburck* nu putem admite o lectură greșită, datorată compilatorului polon în limba latină, a unei grafii chirilice, cu *к* în loc de *к* în toate celelalte cazuri acest lucru nu este exclus²⁾. Un lucru pare a ieși clar la lumină din aceste va-

¹⁾ După d. G. Pascu (*l. cit.*, p. 21) copia a făcut-o chiar Schedel.

²⁾ Având în vedere astfel de dublete grafice, sau cazuri sigure de confundare a slovelor *к* cu *к* d. P. P. Panaitescu (în „Revista Istorică Română“, I—1931) a exprimat părerea că cronica e o traducere germană din slavonește. Totuși confuzia între cele două semne a pu-

riante grafice: autorul prototipului versiunii de pe care s'a făcut traducerea textului german nu era un bun cunoscător al geografiei Moldovei, resp. al pronunțării numelor topice din Moldova¹⁾.

Nici interpretarea greșită a sistemului grafic de numerotare a capitolelor: 20, 30, 40 etc., în loc de 2°, 3°, 4°, etc., nu dovedește indiscutabil existența unei ciorne „dictate“, ci doar faptul că manuscrisul copiat nu prezenta o caligrafie prea îngrijită.

D. Chițimia continuă să susțină, și cu drept cuvânt, ipoteza unui intermediar latin al cronicei, datorit unui Polon. Titlul, urmele de limbă și de grafie (polono-)latină strecurate în textul german sunt un puternic indiciu în această privință²⁾.

Cu toată opoziția autorului, nu trebuie să ne îndoim că textul cronicei a ajuns în Germania altfel decât prin solia moldovenească, în fruntea căreia se găseau Ulrich și Antonius, doi Sași, și care avea să solicite cercurilor oficiale germane un medic pentru Domnul moldovean. Oricât de departe ar fi ajuns faima lui Ștefan cel Mare peste hotare, o prezentare, în forma unei cronici, a vieții și personalității lui nu putea fi decât de mare ajutor soliei amintite spre a-și împlini repede și favorabil misiunea în fața cercurilor diriguitoare ale orașului Nürnberg, solicitate în chestiunea trimiterii medicului curant pe seama Domnului moldovean și de regele ungar, Vladislav Jagello³⁾. Nu poate fi o simplă coincidență între data sosirii în marele oraș german a soliei moldovene și între data prezenței acolo a cronicei noastre. Schedel, proprietarul de odinioară al manuscrisului, era medic cu vază și desigur a fost consultat în privința cererii soliei moldo-

tut-o face și traducătorul în latinește, iar din textul latin transcrierile duble au fost reproduse și în versiunea germană. Se mai găsesc în aceasta din urmă și alte confundări între semne apropiate ca aspect grafic, în special la transcrierea numelor proprii.

¹⁾ Un *v*- (=bilabial *w*)>*b*- nu este neobișnuit de altfel în graiul Sașilor de la Bistrița, cum arată exemple ca: *buntsix* (=winzig), *bibi!* (<interj. mhd. *w ê<w e h e!*), cf. G. Kisch, *Die Bistritzer Mundart verglichen mit der Moselfränkischen*, Halle a S. 1893, p. 36, Adolf Schullerus, *Siebenbürgisch-Sächsisches Wörterbuch*, Strassburg i. E. 1908, s. v.

²⁾ Dacă nu toate „latinismele“ textului german înșirate de autor (p. 21—25, cf. și „Cerc. Lit.“ III p. 238—241) pot fi socotite indiscutabile în favoarea unui intermediar latin, sunt totuși concludente exemplele în care numele proprii românești apar în acest text german sub aspect gramatical latin.

³⁾ Cf. răspunsul dat de Primăria orașului Nürnberg regelui ungar și scrisoarea aceleiași Primării către Ștefan cel Mare, la Iorga, *Acte și Fragmente*, III p. 73—74.

vene. În calitatea aceasta de medic a ajuns dânsul în posesiunea textului cronicăi care avea scopul de a face cunoscută și în cercurile medicale personalitatea Domnului moldovean suferind. Într'adevăr, din tot cuprinsul cronicăi iese la iveală tendința unică de a înfățișa pe Ștefan ca pe un înfocat și statornic luptător al creștinătății numai împotriva Turcilor sau a aliaților acestora. Cronică prezintă deci caracterul unei lucrări propagandistice de circumstanță, alcătuită de un Polon chiar la Curte, pe baza izvoarelor amintite. Aici s'au făcut deci adaosurile și revizuirile relative la chestiunile polone. Iar dacă știrile nouă date de compilatorul polon în limba latină n'au fost trecute mai pe urmă și în izvodul oficial slavon, se datorește împrejurării că această compilație, având caracterul unui document de cancelarie menit streinilor, n'a ajuns în mâna celor însărcinați cu redactarea izvodului oficial slavon, sau dacă a ajuns nu l-au înțeles, sau nu au remarcat informațiunile cele nouă pe care le cuprindea.

Nu vedem de ce traducerea germană pu s'ar fi putut face și în regiunile noastre. Argumentele aduse de autor (p. 24—25 și 48—49 nota) împotriva acestei posibilități nu sunt convingătoare. Forma stălcită supt care apar în versiunea germană numele proprii nu e un fapt neobiceinuit în documente, mai ales când aceste nume sunt scrise de streini¹⁾. Versiunea germană a cronicăi s'a realizat deci în Moldova, sau mai probabil încă în Transilvania de nord. De acord cu d. Chițimia, nu credem că această versiune este originală — cum susține O. Gorka²⁾, N. Iorga³⁾, P. P. Panaitescu⁴⁾, R. Husz⁵⁾ și alții —

¹⁾ Dacă în formele *Ketzo* (în loc de *Kretzon*=Crăciuna, cf. G. Pascu, *l. cit.* p. 85) și *Teyntul* (=Tăutul) avem de a face cu niște coruptele grafice, în *Nentz* (=Neamțu) 294 r°, *Brout* (=Prut) 298 r°, ne găsim în fața unor veritabile forme fonetice. Ultima, *Brout*, prezintă pe *p+r* (pol.) > *br* (cf. și *Brewssma*[n] 53/3=Prusieni) și pe *û* > *au* (cf. sâs. *ao*), deci un aspect fonetic pe care un nume propriu nu-l putea lua în cazul unei traduceri făcute în Germania, chiar dacă ambele fonetisme erau cunoscute și acolo.

²⁾ Ap. Chițimia, „Cerc. Lit.“, III p. 221.

³⁾ N. Iorga (în *Noua cronică germană a lui Ștefan cel Mare descoperită de Olgierd Gorka*, „Bul. Com. Ist. a României“, IX—1930, p. 187—195) a exprimat bănuiala că cronică ar fi opera unui Sas, „poate și unul dela Baia“ (p. 195).

⁴⁾ În „Revista Istorică Română“, I—1931, p. 195.

⁵⁾ Richard Husz, *Die deutsche Chronik eines Bistritzers aus dem Jahre 1499 (bzw. 1502) und die Bistritzer Kanzleisprache des 15/16 Jahrhunderts*, în „Siebenbürgische Vierteljahrschrift“, LVI—1933, p. 128.

ci e o copie, făcută la Nürnberg, după o traducere¹⁾ din limba latină, a unui Sas²⁾ dela Bistrița³⁾ sau dela Baia „cetatea «Molde» a Bistrițenilor, care-și poartă până târziu corespondența în nemțește⁴⁾).

E îndoielnic că autorul versiunii germane originale a fost Herman, părcălabul dela Cetatea Albă al lui Ștefan cel Mare, căruia unii (ca O. Glórka și R. Husz) îi atribue o origine germană⁵⁾. Erorile grosolane comise la redarea numelor proprii (s'ar putea atribui totuși asemenea stângăcii și copistului!) ne impun să socotim ca strein de Moldova pe autorul traducerii, un necunosător intim al geografiei și al marilor familii boierești moldovene, dar știutor al limbii latine, vreun cărturar -- poate preot -- sas dela Bistrița.

Ceeace ne întărește convingerea că autorul traducerii germane este un Sas bistrițean, e mulțimea particularităților de limbă care se regăsesc până azi în graiul Sașilor din Nordul Transilvaniei. Cel care a atras atențiunea asupra lor a fost R. Husz, în studiul amintit mai sus. Dânsul a remarcat un mare număr de particularități fonetice

¹⁾ După d. Chițimia (p. 26) „Schedel... sau secretarii lui au pregătit o traducerea germană“ a textului latin. Altădată dsa preciza („Cerc. Lit.“ III p. 235) că „autorul textului german este însuși Hartmann Schedel“, sau că „Hartmann Schedel poate fi și autorul prim german și copistul“ (ib. 236). Acum nu mai crede că manuscriptul este autograful lui Schedel (p. 10).

²⁾ D. Chițimia (cf. „Cerc. Lit.“ III, p. 224), schițând constatările făcute de răposatul profesor dela Debrețin în studiul citat, scrie textual (nota 1): „Richard Husz vrea să spună că Herman nu e sas, ... căci aceștia [Sașii] locuiesc în jurul Sibiului, ci e *neamț* din regiunea Bistriței, limba cronicii având caracterul graiului germanilor de aici“. (Sublinierea e a noastră). De fapt Husz nu făcea distincția între „sas“ și „german“, știut fiind că „Germanii“ dela Bistrița se chiamă „Sași“, iar între graiul Sașilor din Sudul și al celor din Nordul Transilvaniei sunt numai deosebiri regionale.

³⁾ Indicația cuprinsă în fraza: „Es blyben yr vil auff der Schotze, dy noch heyt do seyn“ (293 v⁰) poate să se datoreze traducătorului bistrițean sau copistului dela Nürnberg și nu faptului că compilația a fost făcută departe de Suceava și de Moldova (cf. „Cerc. Lit.“ III p. 254).

⁴⁾ N. Iorga, *Doc. românești din arhivele Bistriței*, I p. I.

⁵⁾ P. P. Panaitescu (*l. cit.* 158—159) face rezerve în privința originii germane a lui Herman, bazat pe faptul că și după mamă și după tată documentele îl arată a fi Român. — Indicații mai bogate asupra familiei lui Herman a dat d. M. Costăchescu, *Documentele românești dela Bogdan Voevod (1504—1517)*, București, 1940, p. 153—164.

care i s'au părut că înfățișează nota caracteristică a limbii în care e scrisă cronica și a constatat (p. 129—145 ale studiului citat) că cele mai multe — mai mult de 40! — se regăsesc, sau stau la baza unor desvoltări fonetice ulterioare, în graiul Sașilor bistrițeni și mai ales, ceea ce e de importanță deosebită, ele se atestă aproape în întregime (cf. p. 145—158) și în documentele germane scrise în regiune în sec. al XV-XVI-lea. Incât, dacă ar părea forțată comparația limbii croniceci cu graiul actual al Sașilor bistrițeni contemporani, comparația cu limba documentelor locale contemporane este de cel mai mare folos. Dacă în textul croniceci se remarcă unele aspecte vechi germane, neatestate de documentele contemporane (p. 159—162), ele se datorează copistului dela Nürnberg, care incidental a acomodat sistemului fonetic al graiului german de acolo sau limbii documentelor, unele din formele considerate de el prea „regionale“ în textul pe care-l copia¹⁾. Se știe doar că „multe greșeli și schimbări de tot felul se nasc când un copist în loc să copieze textul întocmai, îl transpune în dialectul său, fie cu intenție, fie inconștient, fiindcă cuvintele și formele dialectului său matern îi revin sub condei fără voia lui“²⁾.

Din toată mulțimea de particularități fonetice ale textului german, d. Ch. se referă³⁾ numai la acele care ar putea să susțină ideea că Schedel, sau altcineva dela Nürnberg ar fi traducătorul în nemțește. Aproape în întregime însă ele se găsesc în documentele bistrițene ale vremii, sau și azi în graiul Sașilor din Nordul Transilvaniei. Astfel, fenomenul *o > u*, *alternanțele grafice p—b, f—v, k—g, t—d*⁴⁾ obicinuite în puținul ce a rămas scris în limba germană de mâna lui Schedel (?) și chiar unele din „greșelile“ în redarea numelor proprii, se atestă fie în graiul de azi al Sașilor, fie în documentele bistrițene din sec. al XV-XVI-lea⁵⁾. — A nu acorda credit valorii pe care o pre-

¹⁾ Ipoteza că autorul textului german ar fi Schedel însuși nu se întemeiază pe nimic sigur, iar afirmația că „limba croniceci noastre se apropie mai mult de limba vorbită în regiunea Nürnbergului și se depărtează simțitor de limba Nemților din Transilvania“ (cf. „Cerc. Lit.“ III 236), ar avea, deasemenea, nevoie de proba.

²⁾ D. Russo, *Studii istorice greco-române*. Opere Postume. Tomul II, București, 1939, p. 563.

³⁾ „Cerc. Lit.“ III 233—234.

⁴⁾ După părerea dlui Ch. (ib. 234) „aceste alternanțe în textul german“ sunt „foarte naturale într'o limbă neformată în de ajuns“; scriitorul german avea oarecum predilecție pentru consoanele sonore“.

⁵⁾ Numele topic *Suceava* (derivat din rom. *soci*, cf. nt. *Soci*, cf. DR. I 212, nota 1. sau din rus. *су́ча* „teren despădurit“, cf. G. Pascu, *l. cit.* 22) apare în cronică sub formele: *Socetze*, *Schotze*,

zintă pentru stabilirea unor date — măcar aproximative — asupra textelor vechi cercetarea comparativă a elementelor lingvistice, e o eroare. Stăpâniți de o asemenea concepție păgubitoare, ar însemna să renunțăm la cercetarea filologică a unui mare număr de texte românești vechi de aspect dialectal și să negăm valoarea concluziunilor la care s'a ajuns pentru localizarea (dacă nu și pentru datarea) celor dintâi traduceri de texte religioase și populare tocmai prin cercetarea lor lingvistică.

Îi suntem recunoscători dlui Chițimia pentru bogata sa contribuție la lămurirea atâtor probleme legate de *Cronica* lui Ștefan cel Mare. Frumoasa ediție — însoțită de foarte utile observații critice și de bogate indicații bibliografice — va prilejui cu siguranță cercetări viitoare care vor duce la elucidarea unor fapte rămase încă întunecate din istoricul textului¹⁾.

* * *

D. Al. Rosetti reproduce, cu mici modificări, prețioasa sa ediție critică a scrisorilor românești din arhivele orașului Bistrița pe care ne-a dat-o acum câțiva ani, cu un comentariu în limba franceză²⁾ și adăsată în special filologilor. Ediția de față, destinată unui cerc mai larg de cercetători, prezintă comentariul și explicațiile în românește, cu suprimarea capitoului privitor la studiul asupra limbii textelor și cu omisiunea din indice a unor cuvinte curente în limbă, al căror înțeles nu mai are nevoie de explicație³⁾. Câteva note interpretative nouă completează lista diferențelor dintre ediția aceasta românească și cea franceză amintită.

Schocze, Socza, alături de *Czotzawa, Czoczaw*. În documente: *Socza* („Cerc. Lit.” III 246), *Czaczcze, Czocza* (cf. Husz, l. cit. 145), azi sâs. *Sots* (ib. 136). — Și forma *Koklabuga* (296 r°) pentru *Kotlabuga*, cu *tl>kl*, prezintă un fenomen cunoscut în regiunile noastre, cf. ung. *Bethlen>Beclean*.

¹⁾ Indicele de nume dela sfârșitul textului putea fi mai bogat și mai exact. Pentru unele nume cititorul e trimis la textul românesc și nu la cel german, ca de obicei. Uneori indicația paginii și a rândului e greșită.

²⁾ *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des Archives de Bistrizza*, în „Grai și Suflet”, II (1926) p. 187—254 și III (—1927) p. 12—46 și tiraj aparte, București, Socec, 1926, pp. IX+114, cu 21 planșe afară din text.

³⁾ Lista omisiunilor din indice putea fi și mai bogată, având în vedere acest principiu (cf. de ex.: *ba, burduf, carte, comis, cot, domn, egumen*, etc.).

Spre regretul nostru, unele din reproducerile facsimilate sunt puțin clare, încât pentru a putea distinge mulțumitor și a descifra textul original suntem nevoiți a ne folosi de cele din ediția anterioară. Evident, vina nu este a dlui Rosetti, ci a materialului (hârtie, cerneală, etc.) de calitate inferioară pe care orice tipografie e nevoită să-l folosească în împrejurările actuale¹).

Dată fiind importanța excepțională pe care o prezintă din punct de vedere lingvistic și istoric colecția celor 50 de scrisori alese din Arhivele Bistriței și republicate în condițiuni științifice excelente de către d. Rosetti, ediția de față umple un remarcabil gol în rândul publicațiilor noastre de specialitate. Ea va fi căutată în egală măsură de specialiști formați ca istorici, linguiști, paleografi, etc., ca și de studenții noștri, atât de lipsiți de publicații ieftine de specialitate.

Iată câteva observații de amănunt pe care le socotim necesare:

p. 28: „de cându-i ȳricul sânt 200 de ani“ (1/17), în loc de *ani*, cum se vede clar în manuscript (cf. planșa, r. 12);

p. 31: „am ȳnțeles ȳ că aȳi ȳpřit...“ (4/10), în loc de „ca aȳi oprıt...“ (planșa, r. 12);

p. 37: grafia *nȳmișȳli* (11/9) reprezintă o realitate fonetică locală, încât nu mai era nevoie de conjectura: *nȳmișȳl<u>i*;

p. 39: forma *nȳmai*, din fraza „Deȳ pohtim... sȳ-i prindzi [pe tȳl-hari], cȳ niȳe de un folos nu sȳnt... ȳ ce nȳmai fac rȳu ȳmenilor tuto<ro>ra“ (13/11) reprezintă pe *nȳ mai* (=ne mai) și nu adverbul *numai*. Atragem atenȳiunea și asupra faptului cȳ și *tutora*, conjectat de d. Rosetti, ar putea reda o rostire locală, pentru *tuturora*. Am auzit adesea această formȳ (accentul: *tutȳra*, ca și *altȳra* dupȳ care s'a acomodat) din gura multor bȳtrȳni din comuna Crișcioc—Hunedoara. (*Tutȳra* ca dativ, în graiul celor tineri din Crișcioc, e înlocuit cu *la toȳi*).

p. 43: forma *nȳmi* (18/11) în loc de *nȳimi*, ca eroare graficȳ, e cunoscutȳ și din alte texte vechi, chiar în cele tipȳrite;

p. 43: lectura propusȳ: „scriu ȳnkirȳȳore și moltȳ sȳrȳtate *domnului șoltuz* de Tȳrgul Siretului, c'aȳi trimȳs carte la noi...“ trebuie modificatȳ, în „...*domnule șoltuze*...“;

p. 53: nu cumva forma *cum <u>-i ikes<d>* (29/14—15) reproduce greșit în caractere latine grafia «*sm[s]n=nikc[ȳ]*»?

Era util ca indicele sȳ înregistreze și cuvinte ca: *a prep.* (16/21, cf. p. 41), *cere* trans. (28/5, cf. p. 52), *sodȳș* s. m. 34/4 cf. p. 58), etc.

ȘT. PAȘCA

¹) Aproape cu neputinȳ de descifrat sunt din această pricinȳ planșele III, VII, VIII bis, X, XII, XIV și XX.

GRECU VASILE, *Invățăturile lui Neagoe Basarab Domnul Țării Românești (1512—1521). Versiunea grecească editată și însoțită de o introducere și o traducere în românește*. Academia Română. Studii și Cercetări, LX. București, Imprimeria Națională, 1942; pp. 244+XVI planșe, în 8°; prețul lei 500.

În stadiul actual al posibilităților noastre de orientare în istoria atât de complexă și încă nelămurită a vestitei opere parenetice atribuită piosului Domn muntean, contribuția prezentă a bizantinologului nostru dela Universitatea din București este de importanță excepțională. O ediție critică a versiunii grecești a acestor Invățături, păstrată în biblioteca mănăstirii Dionisiat dela Muntele Athos, în manuscrisul semnalat mai întâiu, cum se știe, de Sp. Lambros¹⁾, o făgăduise regretatul D. Russo²⁾, fără însă să o dea la lumină. Realizează acest lucru acum, d. Grecu, căruia îi datorăm și alte contribuții interesante în legătură cu aceleași Invățături³⁾.

Editarea versiunii grecești dela Athos, însoțită de d. Grecu de o traducere românească liberă, are importanță, căci ușurează posibilitatea de a se stabili, prin comparația diferitelor versiuni, un text cât mai apropiat de textul autentic original atât de mult adăugit sau mutilat în cursul vremii. Se știe că textul dela Athos e o copie făcută în sec. al XVII-lea, în timp ce manuscrisele cunoscute care cuprind versiunea românească a Invățăturilor datează, aproape toate, din sec. al XVIII-lea⁴⁾.

¹⁾ Spyr. P. Lambros, *Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos*, I, Cambridge, 1895, p. 367.

²⁾ „Voiu publica textul grec după Codex Athous nr. 3755“. D. Russo, *Studii bizantino-române*, București, 1907, p. 40.

³⁾ Cf. *Manuscrisul din „1654“ pretins pierdut al Invățăturilor lui Neagoe Basarab*, în „Convorbiri Literare“ LXXII—1939, p. 1851—1865 și *Izvor sau prelucrare a uneia din invățăturile lui Neagoe Basarab*, în „Omagiul lui Ioan Lupaș la împlinirea vârstei de 60 de ani, August 1940“, București, 1943, p. 295—316.

⁴⁾ Tot dlui Grecu îi datorăm și rectificarea datei de 1654 pe care B. P. Hasdeu (mai întâi în „Arhiva Istorică a României“, I/2 (—1865), p. 112) o atribuisese greșit celui mai vechiu text manuscris românesc cunoscut al Invățăturilor, text fost odinioară proprietatea lui Ștefan Cantacuzino al Munteniei, apoi al spătarului Antonie Sion din Moldova, care l-a dăruit bibliotecii Colegiului Sf. Sava din București; păstrat apoi, până la 1866, la Biblioteca Centrală din București, dela 1879 i s'a pierdut urma. Azi este la Biblioteca Centrală din Blaj. Textul întreg a fost publicat, cu „îndreptări“, de Dionisie Eclisiarhul curții, la București, în 1843. El datează dela sfârșitul sec. al XVII-lea

Intr'o scurtă dar bogată Introducere (p. 1—21) autorul dă indicații sumare și asupra izvoarelor care cuprind versiunile românești și cea slavă a *Invățăturilor*, insistând mai amănunțit (p. 11—16) asupra textului grecesc pe care-l înfățișează. Dsa constată (p. 14—16) că textul dela Athos „nu cuprinde toate învățăturile câte ni s'au păstrat în românește”, că versiunea grecească respectivă „suprimă toate locurile care vorbesc rău de stăpânirea turcească” (p. 15) și în sfârșit că „*Invățăturile* în versiunea grecească nu ne sunt transmise în aceeași ordine ca și în versiunea românească” (p. 16).

Autorul exprimă regretul că până astăzi cercetătorii nu au găsit încă prilejul de a da o ediție critică a textului românesc — n'a fost editată în condițiuni acceptabile nici versiunea din manuscrisul dela Blaj¹⁾ —, ci s'au mulțumit să discute îndelung asupra paternității sau nepaternității *Invățăturilor* lui Neagoe. Cât de nefolositoare este o asemenea discuție, pornindu-se dela un text „îndreptat”, cum este acela din ediția lui Dionisie Eclisiarhul, ne-o ilustrează d. Grecu acum. Dsa reproduce din manuscrisul dela Blaj câteva din fragmentele schimbate de Dionisie, cuprinzând, după ediția acestuia, contra-ziceri care au determinat pe unii învățați să tragă la îndoială că Neagoe ar fi autorul *Invățăturilor*. Comparația textului din manuscrisul dela Blaj cu acela cuprins în ediția din 1843 ne convinge dela prima aruncătură de ochi că ediția dată de Dionisie Eclisiarhul este nepotrivită să servească ca punct de mănecare pentru deducții asupra autenticității sau a autorului *Invățăturilor*. Pe de altă parte, comparația versiunii românești dela Blaj cu cea grecească dela Athos ne dovedește a fi de cel mai mare folos pentru puțința de a stabili cu oarecare aproximație textul original. Se impune deci în mod cu totul imperios alcătuirea unei ediții critice a versiunii dela Blaj în comparație cu toate celelalte versiuni românești păstrate la Academia Română, tot așa cum se impune — și mai mult încă — editarea din nou a versiunii slavone a acestor *Invățături*²⁾. Numai când le vom

sau dela începutul celui de al XVIII-lea: „poate că a fost copiat anume pentru biblioteca domnească a lui Șefan Vodă Cantacuzino [1714—1716], dacă nu a fost copiat cumva încă de mai înainte vreme, în epoca de intensivă mișcare culturală și artistică din domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688—1714)”. Cf. „*Conv. Lit.*”, LXXII p. 1863.

¹⁾ Ediția lui N. Iorga (*Vălenii-de-Munte*, 1910) este o reproducere cu litere latine a ediției lui Dionisie Eclisiarhul, din 1843, deci prezintă și ea un text alterat.

²⁾ D. N. Cartoian (în *Ist. lit. rom. vechi*, I, p. 47) ne informează că d. E. Turdeanu pregătește un studiu critic asupra versiunii slavone. Ținând seama de raritatea ediției lui A. Lavrov și de faptul că

avea pe toate acestea vom fi în măsură să lămurim metoda de lucru, partea de creație literară a Domnului muntean — sau, poate a lui Gavril Protul, autorul vestitei biografii a lui Nifon — și contribuția anonimă a atâtor copişti, interpolatori, compilatori și traducători care au răspândit, au perfecționat sau au mutilat această minunată operă literară.

„Figurile și asemănările“ culese de d. Grecu din versiunea grecească a *Invățăturilor* (p. 236—238), precum și felul cum a alcătuit *Indicele de nume* (p. 239—241) sânt de mare ajutor pentru orientarea cititorului.

ȘT. PAȘCA

CERCETARI LITERARE, V, publicate de *N. Cartoian*. Facultatea de Litere din București. Seminarul de Istoria Literaturii Române (Epoca veche). București, Imprimeria Națională, 1943, pp. X+281+27 de planșe în 8°, prețul 850 de lei.

Fundată în 1934, cu scopul de a da la lumină contribuțiunile originale la istoria culturii noastre vechi ale tinerilor licențiați ai Facultății de Litere din capitală, publicația de care ne ocupăm se găsește astfel în pragul împlinirii unui deceniu de bogată și importantă realizare științifică. Într'adevăr, un mare număr de probleme de amănunt, cercetări monografice, din domeniul culturii vechi românești și-a găsit deslegarea în paginile *Cercetărilor Literare* prin munca pricepută și rodnică a unor elevi distinși ai lui Cartoian, sau prin contribuția luminoasă a maestrului însuși. Organul Seminarului de Istoria literaturii române vechi dela Universitatea din București este singura publicație în materie dela noi și prin valoarea contribuțiilor ce ni le ofere împlinește un rol de seamă în cultura noastră contemporană. Este îndreptățită deci bucuria de a constata grija lui Cartoian nu numai de a continua apariția în condițiuni tehnice și științifice din cele mai alese a unei asemenea publicații necesare, ci și de a lărgi cadrele colaboratorilor ei prin contribuția specialiștilor și din celelalte centre universitare din țară și din străinătate. Inceputul se face chiar cu volumul pe care îl avem în față.

Seria articolelor o începe d. *C. Tagliavini*, profesor la Universitatea din Bologna, un pasionat și cunoscut cercetător al limbii și culturii noastre, cu *Contribuțiuni la bibliografia românească veche* (p. 1—8), în care semnalează existența în colecția Todorescu dela Biblioteca Muzeului național ungueresc din Budapesta, a trei tipărituri vechi

este cu totul inaccesibilă multor cercetători, d. Turdeanu ar face un mare serviciu dacă ar reedita textul dela Biblioteca Națională din Sofia.

românești ieșite din teascurile tipografiei din Blaj pe la mijlocul sec. al XVIII-lea: *Floarea adevărului* din 1750, cea dintâi scriere religioasă românească originală tipărită și cea dintâi tipăritură blăjeană; *Strastnicul* din 1753, semnalat sumar, după un exemplar personal, și de N. Filimon, în DR. V p. 609—610, și în sfârșit un exemplar din *Invățătura creștinească* a cărei apariție în ediția întâi se lămurește acum, după exemplarul descris de dl T., la anul 1755. Articolul este însoțit de șapte facsimile reprezentând pagini din tipăriturile semnalate.

O contribuție importantă, prin bogăția materialului și prin amploarea documentării, este aceea a dlui B. C a z a c u. *Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin* (p. 41—64). Autorul ne prezintă aci rezultatele migăloasei dar foarte folositoare sale osteneți, de a ilustra cu exemple abundente spicuite din scrisul lui Miron Costin influența remarcabilă pe care a exercitat-o asupra marelui nostru cronicar limba latină pe care și-a însușit-o în timpul școlarității sale în Polonia. Această influență se resimte mai ales în unele fapte de sintaxă, în ordinea cuvintelor și a propozițiilor, în coloritul latin al stilului său, în sfârșit în vocabularul întrebuintat în *Letopisețul Țării Moldovei* și în *De neamul Moldovenilor*. Dacă alți cercetători, ca A. V. Gâdei, G. Pescu, O. Densusianu, ș. a. au atras atențiunea asupra unei influențe latine în scrisul cronicarilor, au făcut acest lucru sumar, bazați pe o documentare unilaterală. Prin contribuțiunea dlui C. avem acum dovada relativă a măsurii acestei influențe, „indicele de influență latină“ (p. 63). Este totuși interesant de remarcat faptul că deși cronicarul nostru își însușise „temeinic“ limba latină în scris și în vorbit, ca unul care, în adolescență, se servise, ca elev al colegiului iezuit din Bar, de limba latină ca de o limbă de conversație (p. 42—43), prezența formelor de exprimare nepopulară se remarcă mai ales în pasagiile traduse sau utilizate după izvoarele latine pe care le-a folosit (Piasecius, Toppeltin). Ar fi fost necesar deci să se fi făcut o distincție mai netă între „latinismele“ reproduse de cronicar sub influența directă a fragmentelor traduse sau utilizate din izvoarele latine și între elementele de același aspect strecurate în părțile originale ale scrisului lui Miron Costin. Dacă cele dintâi sunt ample prezentate de d. C. (p. 44—51, ici colo și pe p. 51—57), celor din urmă li s'a dat o atenție mai mică, considerate fiind de autor „îndoelnice și explicabile prin alte criterii“ (p. 63). Totuși, o valoare reală pentru evoluția scrisului românesc până la sfârșitul sec. al XVII-lea și pentru istoria influenței latine asupra limbii noastre literare, au, după judecata noastră, numai elementele latine și calcurile sintactice, topice, etc., din partea originală a operei cronicarului, căci trebuie să admitem că numai acestea erau oarecum uzuale, aveau într-o anumită măsură valoare circulatorie în limbajul unei categorii

din cărturăria noastră ce avușese prilejul să cunoască mult puțin aspectul limbii latine. E interesant să constatăm că un neologism ca *mîld* (cf. lat. *millia*) intrat în scrisul cronicarilor din sec. al XVII-lea, Gr. Ureche și M. Costin, prin filieră polonă, are în limba cărților noastre o vechime mult mai mare: în *Evangheliarul* lui Coresi (1561) găsim cuvântul în două locuri: la Ioan zač. 19 și 39, iar alături de *pretorian* (din Costin, *De Neamul Moldovenilor*, p. 37), găsim tot la Coresi (ib.) *pretor*, Ev. lui Ioan, zač. 60.

Sarcina pe care și-a luat-o d. C. nu este ușoară. Opera cronicarului nostru nu ni s'a păstrat decât în copii, încât este greu, dacă nu imposibil, să se precizeze dacă o formă se datorește cronicarului, sau dacă ea aparține copistului. Pornind dela această considerație d. C. nu ține seama decât întâmplător de aspectul fonetic subț care se prezintă elementele de origine latină savantă în opera lui Miron Costin. E păcat, fiindcă examinarea formei acestor „latinisme“ în scrisul cronicarului poate să ne servească drept indiciu asupra izvorului și mediului cărturăresc care l-a determinat să întrebuițeze pentru același cuvânt o formă sau alta. Cazul discutat și de alții, în legătură cu formele duble de rostire a lui *c+e*, *i* și *g+e*, *i* din latină, ca *țe*, *ți* (după sistemul de rostire germano-polono-unguresc' sau *che*, *chi* (după rostirea grecească¹) nu trebuia menționat numai întâmplător, așa cum face d. C., și mai ales nu trebuiau scoase din discuție numele proprii, care ilustrează și ele „indicele de influență latină“ în scrisul cronicarului. Astfel, pentru a ne limita la materialul cuprins în *De neamul Moldovenilor*, menționăm câteva exemple în care lat. *c+e*, *i* apare redat, în citate latinești, sau în forme românizate, cu *ț*: *Dația inferior* 38/20, „limba noastră *dățască*“ (= dacică) 50/10, *Greția* 11/15, 12/12, etc., *Grețin* (= Graecinus) 17/5, 8, *Polății* 47/12, *Țeltiverii* [și în aparat: *Țiltibăr* L, *Țiltabăr* IG] 47/8; cu *che*, *chi* (după pronunțarea grecească): *Chesar* 16/19, etc., *Dachi* 8/6, etc., *Decheval* 26/9, etc. și chiar cu *ce*, *ci*: *Dacia* 24/20, *principi* (Lat. II 62, cf. la p. 61). — Lat. *g+e*, *i* e reprodus, după pronunțarea greco-slavonă, prin *ghe*, *ghi*: *gheneral*, dar și *generariu* (ap. C. p. 60). Lat. *t+i+cons.* apare redat de obicei ca în latină, atât în formele latinești cât și în cele românizate: *Curtius* 25/10, *Dioclitian* 26/21, *Domitian* 26/10 [în aparat: și *Domichian*²] A], *Schit'ia* 25/3, etc., dar și cu *ț*: *Lațium* 12/20, *Veneția*

¹) „Dintr'aceștia Dahi — noi zicem și Grecii Dachi, iară Latini (= catolicii, între care în Moldova, erau mulți Unguri) și Leșii Dați“ M. Costin, *De neamul Moldovenilor*, 25, ap. Pascu, *Ist. lit. rom. din sec. XVII*, p. 12.

²) Forma *Domichian* notată de copist constituie o dovadă indubitabilă de coexistență la noi a celor două rostiri *k'* și *ț* pentru lat. *c+e*, *i*.

11/14, etc. — Grupul *sp* este redat, reproducând rostirea polonă (<germană), *șp*: *Hispania* 12/6, *șpaniol* 26/18.

D. C. nu a socotit că e necesar să grupeze distinct formele latine citate de Miron Costin, față de „latinismele“ acomodate limbii noastre: *colonia romana* 31/6, 33/20 trebuia considerat ca citat latin și astfel interpretat deosebit față de *Colonie* din exemplele dela p. 33/21, 34/2 și 37/14, în care cuvântul e acomodat sistemului nostru gramatical și are valoare de neologism. De asemenea toate celelalte ce le întâlnim ca citate, și adecă: *consilium* 22/13, *consules* 22/12, *cvar-tani* 37/6, *desenteria* 40/23, *dominus* 38/17, *falanz* 82/25, *imperator, imperatores* 22/19, *maligna* 36/17, *obsides* 36/17, *pretoriani* 37/4, *primani, secundani, terțiani* ib., *tirones* 36/19, *veterani* ib., nu-și aveau locul în cuprinsul glosarului pe care-l dă d. C. (p. 58—62), chiar dacă dsa recunoaște onora din ele caracterul de „latinisme“. Ele sunt cuvinte latinești pe care cronicarul însuși n'a vrut să le încadreze în sistemul nostru gramatical și trebuiau încadrate într'un grup cu numele topice citate în limba latină, ca: *mare Balticum* Let. I 446, *Avstria* 12/4, *Hesperia* 12/9, *Hetruria* 12/22—23, *Hispania* 12/6, etc. și cu nume personale ca: *Filipus* 29/2, *Cvintus Curtius* 25/10, *Flaccus* 17/12, etc. Uneori cronicarul românizează numele de persoană citate: *August Chesar* 16/19, 22/7, *Brut* 21/14, *tiran Neron* 26/21, etc. Fără să le neglijeze prezența în opera cronicarului, d. C. trebuia să trateze deci și numele proprii, pe cele în forma latină în grupul „latinismelor“ neacomodate sistemului gramatical, pe cele din urmă în grupul „neologismelor“. Și numele proprii contribuie doar la stabilirea „indicelui de influență“ streină în limbă.

I-am fi mulțumitori dlui C. dacă ar continua cercetările începute, lărgind investigația și asupra operei celorlalți cronicari de seamă din sec. XVII-XVIII și chiar asupra unor scrieri religioase notorii (*Vieața sfinților* a lui Dosofteiu, etc.), cunoscute prin numărul mare de „latinisme“ pe care le cuprind. Dsa, care se dovedește bine pregătit pentru o asemenea lucrare, ne-ar putea lămuri astfel istoria influenței latine în evoluția limbii literare până la epoca latinistă și ar contribui astfel la cunoașterea unui important capitol din istoria culturii noastre vechi, capitol prea neglijat până acum de cercetătorii români.

Cea mai de seamă contribuție din cuprinsul volumului o dătoară dlui E. Turdeanu, *Manuscrite slave din timpul lui Ștefan cel Mare* (p. 101—240 +XIII facsimile). Este un studiu de importanță fundamentală pentru istoria începutului slavonismului nostru literar. Pornind dela constatarea justă că în cea mai mare parte „epoca slavă a trecutului românesc a rămas... ca teren închiriat pe seama în-

vățaților străini... ale căror rezultate de multe ori nici nu au fost examinate de aproape la noi", d. T. și-a propus să cerceteze metodic și să reconstitue „șirul de manuscrise din care s'a citit în bisericile noastre cuvântul scripturii înainte de întâia noastră tipăritură (1508) și multă vreme după ea, până la stingerea influenței slave în a doua jumătate a secolului al XVII-lea", fără să treacă cu vederea însă nici zbornicele, cuprinzând textele apocrife sau hagiografice copiate la noi. „Toată această muncă — subliniază pe dreptate autorul (p. 102) — ne aparține, indiferent de haina în care ea s'a îmbrăcat și fără cunoașterea ei nu vom ajunge niciodată la o sinteză completă și precisă a culturii noastre vechi". Este un mare curaj din partea dlui T. de a se fi încumetat să întreprindă o asemenea migăloasă și îndelungată cercetare și în același timp un mare merit de a ne fi arătat că dsa. este azi la noi, prin puterea de muncă și prin cunoștințele temeinice în domeniul limbilor și a literaturilor slave, singurul în măsură să realizeze în condiții științifice optime o operă atât de necesară. Studiul de care ne ocupăm aci este un capitol — strălucit ca prezentare a materialului și ca documentare — din lucrarea care va cuprinde examinarea întregului produs literar de proveniență românească¹⁾.

Metoda de expunere a materialului adoptată de d. T. nu este cea devenită acum tradițională în studii de acest fel, descriptivă sau filologică, ci este o metodă „personală". Autorul consideră „fiecare manuscris ca o pietricică din mozaicul epocii sale" (p. 105) și prin urmare îl examinează „în cadrul vieții istorice a Moldovei și în contact strâns cu celelalte creații culturale ale timpului" (p. 210); „metoda noastră, împrumutând toate elementele descriptive și interpretând valoarea fiecărui amănunt, tinde să ridice faptele la expresia lor culturală, pentru ca astfel ele să-și recapete aderențele firești cu ambianța spirituală din care au ieșit"; în consecință „ceea ce ne-a preocupat îndeosebi n'a fost simpla înregistrare a unui material atât de împrăștiat, ci închegarea lui în icoane vii, în care să renască, pe tărâmul nou al documentelor, crâmpoe cât mai largi de vieață culturală a epocii lui Ștefan cel Mare" (p. 106).

Volumul se încheie cu *Bibliografia publicațiilor privitoare la cultura românească veche* (p. 241—281) lucrată de studenții Seminarului de Istoria Literaturii Române Vechi, sub conducerea pricepută a dlui

¹⁾ În curs de cinci ani de investigații în bibliotecile din Paris, Belgrad și Sofia, autorul a izbutit să culeagă „informații precise pentru un număr de peste șase sute de manuscrise slave copiate în țările române până în veacul al XVII-lea și împrăștiate apoi peste hotare" (p. 104).

N. Georgescu-Tistu. Ea cuprinde lucrările apărute în 1939—1940. Prea sărac repertoriul privitor la limbă (p. 265—266).

E un mare păcat că o publicație de importanța „Cercetărilor Literare“ e lipsită de un indice.

ȘT. PAȘCA

MALMBERG BERTIL, *Le système consonantique du français moderne*, Lund-Leipzig 1943, 73 p., table des matières, in-8° (étude de phonétique et de phonologie).

Lucrarea este, după cum mărturisește autorul în introducere, un studiu de fonetică în sensul obișnuit al cuvântului și de fenomene fonice în spiritul cercului lingvistic dela Praga.

Studiul cuprinde, exceptând Introducerea și Bibliografia, două părți. Partea întâi are titlul *Sistemul calitativ al consoanelor franceze* cu subtitlurile: 1. *Inventarul fonemelor consonantice*, 2. *Sonoritatea în sistemul consonantic*, 3. *Semivocalele*, 4. *Inmuierea*, 5. *H zis aspirat*.

Partea a doua e intitulată: *Cantitatea consoanelor franceze* și are subtitlurile: 1. *Terminologie și noțiuni fonetice*, 2. *Consoane geminate*, 3. *Consoane lungi*.

Autorul s'a bazat în primul rând pe indicațiile diverselor manuale de pronunțare și de dicționare fonetice consacrate francezei moderne. De asemenea a utilizat notele proprii din timpul șederii sale în Franța.

B. Malmberg, prezentând sistemul fonetic al francezei actuale, critică metoda aplicată până acum de fonologi studiului acestui sistem în care a fost neglijat aspectul așa zis savant. Dânsul înțelege prin acest termen influența conservatoare exercitată de toți factorii nefonetici, ca ortografia, tradiția și învățământul, factori care nu lasă câmp liber tendințelor naturale ale unei limbi. În urma acestor influențe va ieși un amestec de fenomene fonice dispartate care nu fac parte dintr'un sistem unic.

Autorul constată că limba franceză e pe cale de a suferi transformări considerabile.

La prima vedere consoanele franceze prezintă puține fenomene remarcabile. Aspectul lor nu e așa de simplu dacă e privit sub raportul influențelor reciproce dintre ele. Ca și alte limbi romanice, limba franceză are ocluzive sonore, în opoziție cu echivalentele lor surde, orale în opoziție cu nazale și opozițiile labiale, apicale, velare. Se servește de schița lui G. Gougenheim, schimbând-o însă în ceea ce privește pe *n'* (*n* palatal) pe care-l trece la grupul velarelor. Faptul că nazala posterioară e realizată în franceză ca *n'* nu schimbă nimic din punct de vedere sistemologic.

Neocluzivele sunt grupate în fricative și lichide. Și aici se opun *f* lui *v*, *s* lui *z*, *ʃ* (ș) lui *ʒ* (j). La fricative adaugă seria semi-vocalelor *w* (bilabio-velară), *ɥ* (bilabio-palatală) și *j* (y) palatală, ne-labială.

Iată deci schema consonantismului francez după Malmberg:

Ocluzive
 [(p:b) : m] — [(t:d) : n] — [(k:g) : n']
 Constrictive
 [(f:v) — (s:z) — (ʃ:ʒ) — (j:ɥ:w)]
 Lichide
 l
 r

Malmberg nu admite că, din punct de vedere fonologic, opoziția între consoanele franceze se face prin vibrațiile coardelor vocale. Se spune în genere că consoanele surde se opun celor sonore. Opoziția aceasta se întâlnește fie în poziție inițială, fie intervocalică, fie în finala unui cuvânt sau a silabei. De pildă *pas : bas*, *temps : dent*, *tu : du*, etc., intervocalic *dépit : débit*, *manchon : mangeons* etc., finală *Alpe : Albe*, *vite : vide*, *bref : brève*, etc.

Importantă e remarca autorului asupra rolului morfologic considerabil pe care îl joacă această opoziție în limbă. De ex. *ils sont : ils ont*, *grand ami* (pronunțat *grātami*) : *grande amie* (*grādami*).

(Aceeși opoziție o întâlnim și în limba română de ex. *tată : dată*, *fată : vată*, *pată : bată*, *unk' : unġ'*, *fac : faġ*, etc. E de remarcat însă că această opoziție nu joacă în limba română niciun rol morfologic.)

Autorul observă că consoanele surde se disting de cele sonore nu numai prin lipsa vibrațiilor coardelor vocale la primele, ci și prin forța cu care sunt articulate.

Se știe că cele surde sunt „fortes“, iar cele sonore „douces“. După Malmberg, în franceză există și consoane sonore „fortes“, precum și consoane surde „douces“. Vorbind despre asimilarea consonantică autorul găsește că e greșită transcrierea foneticienilor în cazuri ca: *tête de veau* (tɛddəvo), *bec de gaz* (bɛgdəga : z) *troupe de soldats* (trubdəsolda) etc. Malmberg susține că, în *tête de veau*, *t* nu devine un *d*, cum am presupune după transcrierea fonetică, ci un *t* sonor, sau o *fortis* cu vibrațiile coardelor vocale. (Credem însă că lucrul acesta ar trebui dovedit experimental. Suntem de părere că consoana surdă finală influențată de o consoană sonoră din cuvântul următor devenind sonoră, nu mai are nevoie de atâta forță și devine o *lenis*. Pentru limbile romanice notația nu ni se pare deloc greșită. Sonoritatea completă presupune pronunțarea ca *lenis* a consoanei. În timpul cât vibrează coardele vocale, din plămâni nu poate pătrunde mult aer în cavitatea gurii, prin urmare nici presiunea aerului în interiorul gurii nu poate fi așa de mare ca la surde și deci nici ten-

siunea mușchilor limbii sau ai buzelor nu e nevoie să fie așa de mare la o sonoră ca pentru a forma o surdă. Pe când, la o surdă, corzile vocale sunt larg deschise și aerul intră liber în cavitatea gurii, producând presiune mai mare, ceea ce necesită și o tensiune mușchiulară mai mare. Acesta e mecanismul prin care se produc surdele *fortes* și sonorele *lenes* în limbile romanice

În limbile germanice și în alte limbi [armeană, etc.], sonorele *fortes* și surdele *lenes* se produc după un alt mecanism pe care nu e locul să-l descriem aici. E deci mai bine să rămânem la vechea părere că în franceză ca și în alte limbi romanice există opoziția fonologică, sonore: surde.

În cazul lui *vous l'achetez* [vulaște] și *vous la jetez* [vulaște] nu faptul că în expresia din urmă s'ar pronunța un *z* surd [lenis surdă] deosebește cele două expresii, ci pur și simplu contextul. Lucrul acesta de altfel nu schimbă nimic în schema lui Malmberg).

E interesant capitolul despre semi-vocale. În franceză sunt trei: *i*, *y* și *w* cu corespondentele lor surde. În mod normal realizarea fonetică a semi-vocalelor în franceza pariziană este consonantică.

Mi se pare totuși că semi-vocalele franceze prezintă un caracter consonantic numai dacă sunt precedate de consoane. La începutul unui cuvânt și după vocală ele sunt cu adevărat semi-vocale formând diftong cu vocala următoare. Astfel în cuvântul *pierre* avem un *p* urmat de o fricativă palatală surdă care ar putea fi scrisă fonetic *h'*, deci [ph'ér]. În schimb în cuvântul *hier* avem în poziție inițială diftongul *ie*, deci (i'ér). De asemenea după vocală: *payer* [péie]

În ce privește înmuierea, Malmberg semnalează tendința populară de a pronunța pe *l* și *n* urmate de „semi-vocală“ *i* ca *l* și *n* înmuiate. Acest *l* înmuat are chiar tendința de a deveni *i*, ca *l* înmuat mai vechiu: *baille* (pronunțat astăzi *bai*). Astfel *soulier*, *pilier* sunt pronunțate în popor [suie, piie]. La fel *panier*, *mennier* se rostesc [pan'e, mōn'e]. În limba franceză înmuierea tinde să dispară ca fenomen fonologic.

Despre așa numitul „*h* aspiré“, Malmberg observă că tendința, în graiul popular, de a trata toate vocalele inițiale la fel arată că în realitate „*h* aspiré“ nu există, că „oprirea“ înaintea unor cuvinte începând cu o vocală, oprire care împiedecă eliziunea unei vocale și așa numita „*liaison*“, a fost învățată artificial și se datorește influenței gramaticienilor de a restabili pe „*h* aspiré“ în graiul celor culti. Poporul zice însă *des harengs* [dezarã], *des haricots* [dezariko].

Referitor la cantitatea consoanelor franceze autorul constată în franceză existența consoanelor geminate de origine recentă. Mai de mult sistemul consonantic francez nu cunoștea decât consoanele scurte. Geminatelor latine au fost simplificate încă înaintea epocii prime-

lor monumente literare franceze, cu excepția grupului *rr* care nu s'a simplificat decât foarte târziu. Cazurile de consoane geminate în franceza modernă se datoresc căderii unui *e* mut dintre două consoane identice, de ex. *désirerais* [*dezirre*]. La fel se întâmplă și în fonetica sintactică tot prin căderea lui *e* mut: *elle l'a dit* [*elladi*].

Geminarea are în unele cazuri o mare importanță din punct de vedere funcțional. La verbe ca *mourir*, *courir*, pentru a se evita omonimiile, se rostește *r* geminat la viitor și la condițional (*mourrai*, *courrais*, etc.), iar la imperfectul indicativului forma corespunzătoare va fi cu *r* scurt (*mourais*, *courais* etc.).

Autorul remarcă lipsa de diferență între o geminată ca în *mourrai* și alta rezultată în urma căderii unui *e* mut din *éclairera*. E o simplă diferență ortografică care nu schimbă nimic în sistemul și în sentimentul lingvistic.

Alte geminate, ca de ex. în *addition*, *illustrer*, *grammaire*, *hollandais* se datoresc influenței ortografiei asupra pronunțării.

Se mai produc geminate în pronunțarea artificială, emfatică, de ex. în *nous croyions* [*kryajjō*]. De altfel pronunțarea aceasta are și o funcție morfologică, căci prin ea se evită omonimia cu *nous croyons*.

În toate aceste cazuri suntem în prezența unui fenomen extrafonetic care împiedecă tendința naturală a limbii de a se realiza pe deplin. E interesantă părerea autorului că în franceză gemația are tendința de a se reintroduce în sistemul fonetic.

Franceza cunoaște, afară de consoanele geminate, și consoane explozive lungi, produse sub influența accentului numit de insistență. Lungirea aceasta a consoanelor are o valoare afectivă. De ex. *épouvantable*, cu *p* lung, *terrible*, cu *t* lung, etc. E o pronunțare care se aude numai atunci când vorbim cu emfază, în limbajul afectiv. Autorul numește aceste consoane *lungi* și le deosebește de *geminate*. La geminate limita silabelor trece prin mijlocul consoanei, separând implozia de explozie, pe când la consoanele lungi, limita silabei trece sau pe dinaintea imploziei, sau pe după explozie, lăsând implozia și explozia în aceeași silabă. Consoanele lungi franceze datorite accentului de insistență au limita silabei înaintea imploziei consoanei.

Aceste consoane lungi nu ocupă însă niciun loc în sistemul funcțional obișnuit al francezei. Ele au importanță numai când trecem de pe planul intelectual pe plan afectiv. Lungirea consoanelor sub accentul de insistență e foarte instabilă și e foarte greu să fie studiată experimental, căci unii subiecți de experiență le reproduc mai bine în fața cilindrului inscriptor, pe când cei mai mulți nu se pot pune în starea psihologică proprie realizării acestui accent.

Studiul lui Bertil Malmberg aduce o notă nouă în cunoașterea consonantismului prin studierea consoanelor și din punct de vedere

fonologic nu numai fonetic cum s'a procedat până acum. E o lucrare care poate servi de model pentru studierea consoanelor și în alte limbi.

La sfârșitul volumului autorul dă o bogată și foarte utilă bibliografie.

ȘTEFANIA LELESCU

IVAN ŠAROVOL'S'KYJ, *Rumuns'ki zapožičeni slova v ukrajin-s'kij movi* (Imprumuturile românești în limba ucraineană). *Zbirnyk zachodoznavstva*, 1929. [Tom. I], p. 52—65. (*Vseukrajins'ka Akademiija Nauk. Komisija Zachodo-j Amerikanoznavstva — Académie des Sciences d'Ukraine. Commission pour les études de l'Occident et de l'Amérique*).

Studiul Prof. I. Šarovol's'kyj ar fi fost pentru noi mult mai prețios dacă nu apărea cu trei ani mai de vreme lucrarea similară a lui D. Scheludko, *Rumänische Elemente im Ukrainischen* (*Balkan Arhiv* II, p. 113—146). Neutilizând această lucrare și extrăgându-și materialul cam din aceleași izvoare, I. Šarovol's'kyj repetă, în bună parte, elementele tratate de Scheludko.

Pe lângă aceasta, îi mai găsim lucrării de care ne ocupăm încă o scădere: autorul împarte cuvintele, pe categorii, după originea pe care ele o au în limba română: latine, grecești, albaneze, etc. Știind că majoritatea cuvintelor ucrainene împrumutate dela Români o formează termenii pastorali, a căror origine e atât de mult discutată, găsim că împărțirea aceasta este uneori greșită¹⁾ și, apoi, și inutilă, întru cât autorul nu se folosește în niciun fel de ea.

Lista cuvintelor, atât cea alfabetică, cât și cea după categoriile stabilite de autor, a fost întocmită de Damian P. Bogdan, în *Arhiva Românească* V (1940), p. 268—270. Originea românească a unora dintre ele este inadmisibilă²⁾, iar a altora e discutabilă și, de altfel, a fost destul de mult discutată până acum.

Studiul cuprinde și un capitol intitulat *Chronologija* (p. 62—63) în care se stabilește data la care sunt atestate cele mai vechi cuvinte de origine românească în documentele ucrainiene, anume sec. XVI-XVII³⁾.

¹⁾ Semnalăm, ca exemplu, un caz: cuvântul rom. *brânză* nu poate fi în niciun caz trecut în grupa elementelor de origine maghiară, cum face autorul (p. 60), căci, mai probabil, Ungurii l-au luat dela noi.

²⁾ De ex. etimologia, curioasă, propusă pentru ucr. *bovkun* „bou înjugat singur, fără pereche“ (cf. D. P. Bogdan, *ibid.*, p. 268).

³⁾ Cuvântul *bovkun* apare la 1470, însă originea lui românească, cum am spus, nu poate fi acceptată.

Cu toate scăderile amintite, studiul profesorului I. Šarovol's'kyj are meritul de a fi pus încă odată în circulație chestiunea atât de desbătută, la noi și în străinătate, a influenței române asupra limbii ucrainiene.

I. PĂTRUȚ

M. V. SERGIEVSKIJ, *Materialy dlja izučeniya živych moldavskich govorov na territorii SSSR* (Materialuri pentru studierea graiurilor vii moldovenești de pe teritoriul URSS). *Učenyje zapiski*, Tom. I, 1927, p. 73—97 (*Rossijskaja Asociacija naučno-issledovatel'skich institutov obščestvennyh nauk. Institut jazyka i literatury. Lingvističeskaja Sekcija*). — *Moldavskie etjudy* (Studii moldovenești), Moscova-Leningrad, 1936, Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 79 p., in-8° (*Akademiya Nauk Sojuza Sovetskich Socialističeskich Respublik. Trudy Instituta jazyka i myšlenija imeni N. Ja. Marra*).

Asupra limbii Moldovenilor de peste Nistru s'a scris până acum destul de puțin la noi. Cele câteva studii de felul acesta pe care le avem nu tratează problema în toată întinderea ei. De aceea socotim că este potrivit să ne ocupăm de cele două lucrări numite mai sus, care nu știm să fi fost discutate de filologii noștri. Autorul lor, profesor la Universitatea din Moscova, este un priceput și pasionat cercetător al problemelor românești și lui îi datorăm și alte studii privitoare la limba și trecutul nostru.

Cele două lucrări de care ne ocupăm aici sunt rezultatul anchetelor pe care autorul le-a întreprins în câteva localități din Republica Moldovenească de peste Nistru, între anii 1925—1930. Sergievskij nu ne spune planul după care s'a condus în anchete, dar, din cuvântul introductiv cu care își începe primul studiu, se pare că n'a avut un chestionar fix, ci a notat cuvinte izolate, texte și anumite forme gramaticale (*Uč. zap.*¹⁾, p. 73—75).

La sfârșitul ambelor lucrări sunt reproduse câteva texte, în transcriere fonetică, cu alfabetul latin (*Uč. zap.*, p. 95—96, 97, *Mold. et.*²⁾, p. 68—75). Cu toate că atât în texte cât și în exemplele citate în corpul lucrărilor se constată multe greșeli, — unele de tipar (în deosebi în prima lucrare, din *Uč. zap.*, exemplele citate, reproduse cu litere latine, sunt foarte defectuos imprimare), altele de transcriere, cauzate de nesuficiența stăpânire a limbii române și, în mai rare cazuri, chiar a graiurilor anchetate, — totuși textele sunt utile, întru cât cele mai multe dintre greșeli sunt evidente și ușor de îndreptat.

¹⁾ *Uč. zap.* e prescurtarea subț care vom cita primul studiu: *Materialy...* din *Učenyje zapiski* I.

²⁾ Prescurtarea studiului *Moldavskie etjudy*.

În primul studiu al său, din *Uč. zap.*, Sergievskij descrie graiul din Nordul Republicii Moldovenești, pe baza materialului cules în localitatea Ohvatinț (rus. Vychvatincy), de pe Nistru, în apropierea orașelului Râbnița, și în mod foarte sumar se ocupă și de graiul din Sud, despre care a cules informații și date din câteva localități nu departe de orașelul Ananiev. În partea consacrată foneticii autorul descrie aproape fiecare sunet în parte, comparându-l, când este cazul, cu sunetele asemănătoare dintr'alte limbi.

Deoarece lucrarea aceasta nu îmbrățișează limba vorbită în întreagă regiunea de peste Nistru locuită de Moldoveni și întru cât aproape toate fenomenele expuse aici sunt reluate și de astă dată mai amplu discutate de autor în a doua lucrare a sa (*Mold. et.*), în care ne sunt prezentate trăsăturile caracteristice ale limbii din toate regiunile moldovenești dintre Nistru și Bug, ne vom ocupa mai amănunțit, în cele ce urmează, mai mult de aceasta din urmă, referindu-ne numai când va fi necesar, și la cea dintâi¹⁾.

Sergievskij împarte teritoriul locuit de Moldovenii de dincolo de Nistru în două regiuni distincte din punct de vedere lingvistic și, în același timp, justificate din punct de vedere istoric: regiunea de Nord care a făcut parte pe vremuri din Podolia, și regiunea de Sud, care a ținut de gubernia Chersonезului. Limita dintre ele o formează râurile Iagorlâc, afluentul Nistrului, și Codima, afluentul Bugului.

Trăsătura cea mai caracteristică și care totodată constituie criteriul de delimitare al celor două graiuri este rostirea labialelor *f*, *v* palatalizate și a africatelor *tʃ*, *dʒ*. În graiul nordic *f* și *tʃ* se rostesc *s* (*st*), iar *v* și *dʒ* (precum și *j* din cuvintele latinești sau autochtone) se rostesc *z* (*zʃ*)²⁾ — de ex. *sjer* „fier“, *si* „ce“, *zin* „vin“, *zioc* „joc“ —, pe când în cel sudic în loc de *f* și *tʃ* apare *ʃ* (*ʃ'er* „fier“, *ʃ'i* „ce“),

¹⁾ Foarte util, pentru pronunțare mai ales, este articolul publicat de O. Kurylo, *Deščo do moldovans'koi dijalektolohii ta fol'k'loristiki* (Ceva pentru dialectologia și folclorul moldovenesc), în *Zbirnyk zachodoznávstva* (revistă publicată de Vsejkrajins'ka Akademiya Nauk. Komisija Zachodo-j Amerikanoznávstva — Académie des Sciences d'Ukraine, Commission pour les études de l'Occident et de l'Amérique), vol. II, 1930, p. 215—222. Articolul conține bune indicații referitoare la rostirea Moldovenilor din localitatea Podoimița, așezată pe Nistru, lângă orașelul Camenca, și un text, cules de autoare din aceeași localitate, redat într-o amănunțită transcriere fonetică.

²⁾ Notate de S. prin *s'*, *z'*, semne pe care le-am înlocuit cu cele de mai sus, pentru a nu fi confundate cu fricativele bănățene notate la fel (*s'*, *z'*) de cei mai mulți filologi. Referitor la această chestiune, cf. mai sus, p. 54.

iar în loc de *v*, *dʒ* (sau *j*) apare *ʒ'* (*ʒ'in* „vin”, *ʒ'oc* „joc”), adică în tocmai ca în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru¹⁾.

Isogloza rostirii celor două labiale (*f*, *v*) și africcate (*tʃ*, *dʒ*) ca *s*, *z* în Nord, ori *ʃ'*, *ʒ'* în Sud, nu coincide totdeauna cu vechea frontieră politică (formată de râurile Iagorlâc și Codima) dintre fostele gubernii Podolia și Chersonozul¹⁾. Astfel pe Valea Iagorlâcului sunt câteva sate deoparte și de alta a râului, față în față, purtând același nume, unul dintre ele fiind satul-mată, iar celălalt satul-roiu, înființat de coloniștii originari din satul-mată. De ex.: Doi Bani I și Doi Bani II, Dubău I și Dubău II, Costa I și II. Locuitorii, pentru a le deosebi, le numesc „Herson'sk” sau „Podol'sk”, după numele guberniei căreia i-a aparținut, sau „cel Nou” și „cel Bătrân” sau „Bătrânesc”, indicând astfel vechimea fiecăruia dintre ele. De sigur că în aceste colonii se vorbește graiul satului-mată. Bunăoară, în Dubăul Podol'sk sau „cel Nou”, dela Nord de Iagorlâc, se vorbește graiul sudic, căci e înființat de coloniști din Dubăul Bătrânesc, dela Sud de Iagorlâc²⁾.

Probabil că tot prin colonizare se lămurește și cazul localităților mai îndepărtate de fosta frontieră politică și în care nu se vorbește graiul regiunii respective. Așa, de pildă, în satul Șiriaevo, aproape de Ananiev, există numai câteva familii de Moldoveni care însă rostesc *sins'* „cinci”, *dus'* „ducă”, *sir* „fir”, *zin* „vin”, *fuz'* „fugi”, *ʒioi* „joi”, *zimătate* „jumătate”³⁾.

De asemenea, pentru ALR I au fost anchetați informatori din două localități ai regiunii nordice de peste Nistru: Stroești, cu numărul cartografic 454, și Jura, numărul cartografic 458, dar graiul ambelor sate nu prezintă pronunțarea *s*, *z*: *ʒ'afă* „ceafă” (ALRM I, h. 51), *ʒ'ere* „fieră” (*ibid.*, h. 70), *sinʒ'e* „sânge” (*ibid.*, h. 8), *ʒ'iu* „viu” (*ibid.*, vol. II, h. 391). De altfel sunt și alte localități, mai cu seamă pe lângă Nistru în care se rostește *ʃ'*, *ʒ'* nu *s*, *z*, de ex. Podoi-mița (cf. O. Kurylo, *op. cit.*, p. 219—222), Butuceni (informație personală). Explicația pronunțării *ʃ'*, *ʒ'* aici pare a fi apropierea de Basarabia cu care Moldovenii din stânga Nistrului au avut, de sigur, legături strânse și în trecut. Mai credem însă că unele sate de peste Nistru au fost întemeiate de coloniști veniți de dincoace, fapt care ar lămurii și aici numele comun a câte două sate de o parte și de alta

1) Semnele *tʃ*, *dʒ* precum și *ʃ'*, *ʒ'*, întrebuintate de S., le menționăm neschimbate și noi. Despre cele două din urmă, cf. mai sus, p. 53.

2) Cf. și *Mold. et.*, p. 11.

3) Informație personală.

a fluviului: Molovata, Dilacău, Speia, Cioburciu și chiar Jura cel anchetat pentru ALR I¹).

Lăsând la o parte această particularitate care diferențiază vorbirea din Nord de cea din Sud, S. constată că ambele graiuri sunt foarte apropiate unul de altul. Prezentând un șir întreg de fenomene fonetice comune, ele alcătuiesc — spune autorul — un tablou unitar pe care noi îl cunoaștem din graiurile de pe teritoriul vechii Moldove românești (*Mold. et.*, p. 12).

Trăsăturile fonetice înșirate de autor (*ibid.*, p. 12—13) sunt următoarele:

Din v o c a l i s m, cunoscute în toate localitățile anchetate:

1. Schimbarea lui *e* neaccentuat în *i* (*dinti*, *k'eptin* sau *t'eptin*, *șyari*);

2. transformarea diftongului *ea* final în *ε*: *stε*, *mε*;

3. dezvoltarea unui *u* semivocalic înaintea lui *o* inițial: *uordz* *uopt* *uosija* „osia“.

Mai puțin răspândite, dar totuși cunoscute în ambele graiuri:

1. Tendința lui *ă* proton de a se preface în *a* (*sakară*, *karutsă*, etc.);

2. tendința spre dispariție a lui *i* neaccentuat: *k'stor* (*t'stor*, *t's'or*) „picior“, *deš't* „deget“;

3. puternica influență a consoanelor labiale asupra vocalelor neaccentuate: *fumeja*, *pomint*.

Mai amintește un fenomen caracteristic localității Molochișul-Mare (la Nord de Râbnița): dispariția lui *ă* final neaccentuat (*kameš* „cămașă“, *ald'in* „albină“, etc.).

Din domeniul c o n s o n a n t i s m u l u i:

1. Palatalizarea labialelor înainte de *i* sau *i'*: *p*, *b* în *k'*, *g'* sau *t'*, *d'* (*k'atră-t'atră*, *vrag'ii-vrad'ii*; *m* în *n'* (*n'ercur'*); *f*, *v* se schimbă cum am arătat mai sus (p. 267—8);

2. „întărirea“ sunetelor *s*, *ș*, *ș'* (*j*), *ț*, *dz* (*frastn*, *șăsi*, *zițal* (*ș'ițal*), *dziuă*), după care *i* final neaccentuat dispare (*părț*, *audz*, etc.)²).

¹) Referitor la satul Jura, cf. I. I. Nistor, *Analele Acad. Rom., Mem. Secț. Ist.*, Seria III, tom. XXV, Mem. 2, p. 15.

²) Deși această particularitate a menționat-o și în *Uč. zap.* (v. p. 86), totuși acolo găsim forme ca: *dziua*, *dzesi* „zece“, *audzi*, *tsesi* (*ibid.*), *și*, *șeli* (*ibid.*, p. 95). Autorul a transcris, fără îndoială, greșit. Notarea *și*, *șeli*, în loc de *ș'i*, *ș'ali*, cum de fapt se pronunță, ne-o explicăm ușor, știind că în limba rusă după *š*, *ž*, deși sunt dure, nu se poate scrie *i* ci *i*, dar se citește *i*: scris *šit'* „a coase“, *šit'* „a trăi“, citit *šit'*, *žit'*. Regula aceasta a intrat și în ortografia limbii moldovenești care, într-o vreme, prevedea că după *ș*, *j* nu se poate scrie *e*

3 schimbarea lui *v* inițial în *h*: *hulpi* „vulpe“, *hòrbă* „vorbă“;
 4. prefacerea africatelor *č*, *š* după cum am arătat mai sus (p. 267—8);

5. pierderea articolului hotărît *-l*: *omū*.

Examinând particularitățile acestea vedem că toate sunt cunoscute și graiului moldovenesc de dincoace de Nistru, însă unele dintre ele nu sunt nici peste Nistru și nici la Vest de el generale: astfel, influența consoanelor labiale asupra vocalelor neaccentuate următoare (*fumeja*, *pomânt*, etc.) nu este nicăiri o regulă fonetică. Și mai puțin răspândită este prefacerea lui *v* în *h*- (cf. forma *horbă* în ALRM I, h. 41).

Dacă autorul a menționat unele trăsături fonetice atât de puțin importante ca diftongarea lui *o* inițial în *uo*¹⁾ (și trebuia în cazul acesta să amintească și diftongarea paralelă a lui *e*- în *ie*²⁾ și pierderea articolului *-l*³⁾, fenomene obișnuite în toate graiurile dacoromâne, n'a relevat două particularități fonetice mult mai importante și mai caracteristice graiurilor studiate, decât cele două de mai sus. Una ar fi închiderea lui *ă* *neaccentuat*, mai ales în poziție finală, spre *î*⁴⁾, fenomen analog cu prefacerea lui *e* în *i*, amintită de S. Se știe că închiderea lui *ă* spre *î*, este general răspândită în graiul moldovenesc de dincoace de Nistru. Nu încapă nicio îndoială că *e* proprie și graiurilor moldovenești transnistriene, căci apare regulat notată în tex-

întors (rus. „*e* oborotnoe“) (care reprezenta pe *ă* sau *î*) și *î*, ci *e* și *i*, indiferent de rostirea moale (adică *š'i*, *ž'i* ori „vârtoasă“, adică *și*, *ji*, cf. I. Cioban, *Gramatica limbii moldovenești*, partea I, Tiraspol, 1939, p. 2—3 — scrisă cu alfabet rusesc). Notarea lui *i* și *e* după *dz*, *ts*, *s*, *z*, din exemplele citate mai sus, nu știm cum se explică. S'ar putea face, eventual, o apropiere de ortografia românească.

¹⁾ Observăm că în textele reproduse nu este decât arareori notată (*okol*, *or'*, *oi*, *oft'adză*, *oftă*. *Mold. et.*, p. 69—70).

²⁾ E explicabil de ce autorul semnalează numai diftongaera lui *o*-, iar pe a lui *e*- nu: fiindcă în limba rusă *o*- nu se diftonghează, pe când orice *e*- (exceptând cazurile când este scris cu *e* întors) se rotește *ie*-, ca în toate graiurile dacoromâne.

³⁾ Era mai bine dacă sublinia păstrarea acestui articol la nume proprii, în unele localități anchetate, de ex.: *Bodiul*, *Krețul* (în Ohvatinț), *Vântul*, *Serpul* (în Tocila) (*Uč. zap.*, p. 76), *Codrul*, *Orzul*, *Puiul*, *Sandul* (*Mold. et.*, p. 39) — și notate de mine: *Badiul*, *Sierbul* (din Zartaica), *Ursul*, *Dorul*, *Sârbul* (Corjovo), *Monul*, *Miul* (Mălăești), *Banul*, *Huțul*, *Robul* (Martonoșa, peste Bug).

⁴⁾ Notat în ALR prin *ă*, ceea ce reprezintă un sunet intermediar între *ă* și *î*.

tul publicat de O. Kurylo¹⁾ și în ale lui N. Smochină (*Anuarul Arhivei de Folklor* V, p. 14 sq.). S. însă nu a notat această particularitate, ci atât în texte cât și în exemplele citate în decursul lucrărilor sale găsim pretutindenea pe *ă* păstrat²⁾.

Cealaltă particularitate fonetică nesubliniată de S. este rostirea velară a lui *l*, notată de altfel în ambele sale lucrări, precum și în textul publicat de O. Kurylo (cf. mai sus, p. 58).

Din morfologie S. relevă:

Păstrarea dezinentei *-am* la persoana I plural a verbelor de conjugarea I-a (*Mold. et.*, p. 19): *kintám, sãmánám, pl'icám; dam* (*Uč. zap.*, p. 92). Sunt cunoscute și formele în *-ám* (*ibid.*), dar credem că cele dintâi sunt întrebuițate pe o arie mai întinsă ale cărei ramificații se mai păstrează și dincoace de Nistru, prin Bucovina (Al. Procopovici, în *Rev. Fil.* II, p. 362—63, L. Morariu, în *Codrul Cosminului* II, p. 362) și în Estul Basarabiei (S. Pop, în *DR.* VIII, p. 165—166 și în *Rev. Fund. Reg.*, VIII (1941), p. 433).

Mutarea accentului de pe tulpină pe terminație la verbele de conjugarea III (*fasiém, vindém. Uč. zap.*, p. 92) este, după cum observă și S. (*Mold. et.*, p. 19), destul de cunoscută și dincoace de Nistru (cf. ALRM I, h. 146: *spúnem* și *spuném*).

¹⁾ Transcris ca un *i* obișnuit, prin semnul rusesc *и* (cf. *loc. cit.*, p. 220—221).

²⁾ Explicația menținerii lui *-ă* în notarea lui S. credem că poate fi desprinsă din textele reproduse în *Uč. zap.* I, p. 95—97. Acolo se găsesc și câteva cântece alcătuite de unul dintre informatorii anchețați, reproduse cu alfabetul rusesc în însăși transcrierea subiectului. În ele *ă* final apare redat cu regularitate prin *i*, adică așa cum simțea subiectul că și rostește: *kulki, usuki, skoati*, etc. S. transcrie aceste texte, odată fonetic, cu litere latine, și încă odată cu alfabetul rusesc întrebuițat pe atunci pentru limba moldovenească (*ibid.*). În ambele cazuri *i* din scrierea informatorului este înlocuit prin *ă* (în limba moldovenească *ă* se nota printr'un *e* rusesc întors). Credem că S. a procedat astfel din cauza următoare: sunetul *ă* neaccentuat, mai ales în poziție finală, din graiurile moldovenești, își pierde din sonoritate și din durată, ceea ce face să nu fie perceput clar în privința timbrului (ceva asemănător se întâmplă și în limba rusă: un *o* sau *a* neaccentuați, deci și finali, se aud cam ca un *ă* final în vorbirea Moldovenilor), după cum însuși mărturisește: „în vorbire câteodată nu e ușor, mai ales în silabele neaccentuate, să deosebești pe *i* de *ă*” (*Uč. zap.*, p. 83, notă). Și fiindcă ortografia moldovenească, stabilită oarecum pe baze fonetice, nota uneori într'un singur fel pe *ă*, ori accentuat ori neaccentuat, a adoptat și dânsul această normă.

Un alt fenomen important relevat de S. (*Mold. et.*, p. 19) este întrebuițarea conjuncției *și* la formarea subjonctivului: *și-l padzđsk* „să-l păzească“, *ș-o ieu* „s'o iau“ *sini-š margđ š(đ) ni sișească* „cine să meargă să ne citească“ (*Uč. zap.*, p. 95, 96 — cf. O. Kurylo, *loc cit.*, p. 220—221), *și treacđ* „să treacă“ (S. Pop în *Rev. Fund. Reg. VIII*, p. 435). Formele cu *și* în loc de *sđ* se întrebuițează și peste Bug, în Martonoșa (regiunea Kirovogradului și în Alexandrovka, lângă Voznesensk¹).

În afară de aceste particularități subliniate de S. mai relevăm și noi câteva, spicuite fie din texte publicate fie din informații personale:

După modelul formelor *dau-dai*, *stau-stai*, verbe ca *a spune*, *a pune*, *a încuia* au persoana întâia a prez. indic. și conj. terminată în *u*: *incuu* (în Plopi, lângă Râbnița), (*sđ*) *spuu*, (*sđ*) *puu* (Coșnița și Izvorul-Mare, lângă Dubăsari, Șiriaev, pe lângă Ananiev, și Martonoșa, în părțile Kirovogradului), (*și*) *spu* (Ghidirim, lângă Râbnița)².

Prin analogie cu *sđ aibđ* s'a ajuns la forme ca *și știbđ* (N. Smochină, în *Anuarul Arhivei de Folklor V*, p. 46), cunoscute și dincoace de Nistru³, și chiar la una mai puțin obișnuită: *sđ aib* (în Martonoșa, în regiunea Kirovogradului).

Creдем că tot prin analogie după persoana III sg. se explică și *đ* din formele *dđu* „dau“ (*Mold. et.*, p. 69), *stđu* (v. *An. Arh. Folk. V*, p. 41), *stđi* „stai“ (Butuceni, lângă Râbnița — informație personală)⁴.

În textele culese de N. Smochină găsim și forma arhaică: *o'ngis* (= *o'nž'is*) „a învia“ (*An. Arh. Folk.*, V, p. 44)⁵.

În Corsun, cătun în apropiere de orașul Stalino, se păstrează accentul vechiu al verbului *uita*: *sđ nu uit*⁶.

Un fenomen răspândit în limba Moldovenilor de peste Nistru este și întrebuițarea pleonastică a pronumelui personal și reflexiv:

¹ După cum știm, formarea subjonctivului cu *și* e obișnuită și prin Ardeal, în județele Bihor, Sălaj și Satu-Mare (v. ALR I, h. 83, ALR II, p. 12, h. 23; p. 35, h. 69, cf. G. Weigand, în *Jb. IV*, p. 301).

² Cf. în ALR I, h. 107: *spuu*, în punctul 324, Leta Mare — Ungaria — și peste Nistru, în punctele 454, 458, cf. S. Pop, în *Rev. Fund. Reg.*, VIII, p. 435.

³ În Basarabia: *sđ știbđ*, *sđ šibđ* sau *fibđ* „să fie“ (D. Șandru, în *BL. I*, p. 95) și prin Bucovina: *sđ vibđ* „să vie“ (*DR. V*, p. 828).

⁴ Formele acestea le-am auzit și din Dubău (pe râul Iagorlăc) și din Martonoșa (peste Bug).

⁵ Cf. *uō-ž'is* „au învia“ (în Basarabia), ALR II, h. 175/431.

⁶ Și în Nezavertailovca, în stânga Nistrului: *uitt*, *uiit*, *uiitđ* (S. Pop, în *Rev. Fund. Reg. VIII*, p. 433).

ti-ai usca-ti (*An. Arh. Folk.*, V, p. 17), *ni-o'ndreptat-ti-ni* (*ibid.*, p. 48), *ni-i agiuta-ni* (*ibid.*, p. 47), *v'a duci-vi* (*ibid.*, p. 47), *li-om da-li* (*ibid.*, p. 48), *l-o uš'isâ-li*, *li-am băutu-lije*, *i-o-ngropatu-je* „i-a îngropat (pe ei)“, *m-am cuțcatu-mă*, *s-o strinsu-să*, *s-o bitritț-să* (*ploaia*) „ploaia s'a potolit, a încetat“, *s-o slobodzitu-să*, (informații personale, din cătunul Corsun, în regiunea orașului Stalino). Fenomenul, atestat și în textele noastre vechi, este cunoscut și dincoace de Nistru¹⁾, dar ni se pare că numai în Sudul Banatului și la Români dintre Timoc și Morava apare pe o scară așa de întinsă.

În continuare, S. se ocupă și de problema lexicală a regiunilor moldovenești de peste Nistru, ajungând la constatarea că stocul de cuvinte al graiurilor studiate de dânsul este în mare măsură același cu cel din graiurile moldovenești dela Vest de Nistru. Mai relevă, în același timp, unele corespondențe lexicale cu Transilvania.

Există însă un număr de cuvinte care se întrebuițează numai peste Nistru. Dintre cele numite de S., observăm însă că unele sunt cunoscute și dincoace de Nistru, de ex.: *stodoald*, *hrubă*²⁾, *markotéts*³⁾, *makahón*, *samovár*, *tšajnik*, *stakán*⁴⁾, *spâteadză*⁵⁾, *ostréts*⁶⁾, *štilváha* sau *štilvağa*⁷⁾.

Celelalte cuvinte, înșirate de S. ca fiind proprii numai graiurilor moldovenești transnistriene, nefigurând în dicționarele noastre (ceea ce nu însemnează că unele dintre ele n'ar putea să fie cunoscute), le reproducem aici și le arătăm și originea celor mai multe dintre ele:

klun'a (= *stodoald*, v. mai sus) „magazie de cereale“ <ucr. *klúnja* „id.“.

poľovník sau *plévník*⁸⁾ „șură pentru pleavă“, cf. ucr. *polóvnja*, „id.“.

kuriják „coteț pentru găini“⁹⁾, cf. ucr. *kurjátnyk* „id.“.

gož'ineátsá „coteț pentru porci“.

¹⁾ Cf. Gr. Nandriș, în *BL*, V, p. 202.

²⁾ Cf. A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, 1939, s. v.

³⁾ *Ibid.*, s. v. *mărkoteț*.

⁴⁾ *Ibid.*, s. v.

⁵⁾ *Ibid.*, s. v. *spâtează*.

⁶⁾ *Ibid.*, s. v. *ostreț*.

⁷⁾ Cf. E. Petrovici, *Texte dialectale. Suplement la Atlasul Lingvistic Român II*, Sibiu-Leipzig 1943, p.335: „*štilváha*“ crucea carului, bucata de lemn care stă curmeziș peste osie“ <rut. *štil'vaha* „id.“.

⁸⁾ Cf. *plévníč*, la Scriban, *ibid.*

⁹⁾ Cf. *curuțac*, la Scriban, *ibid.*

gánok sau *hánok* „pridvor, balcon“ <ucr. *gánok* s. *hánok* „id.“ (<germ. *Gang*)¹).

plátvã „grindã, bãrnã“ <ucr. *plátva* „id.“.

hládón „oalã de pãmânt“.

stóic „borcan (de sticlã)“.

rohãts „cleștele dela sobã“ <ucr. *rohãč* „id.“.

drušlák „strecurãtoare (de argilã sau metal)“ <ucr. *drušlják*, cf. rus. *duršlág* „id.“ (<germ. *Durchschlag*).

tértkã „rãzãtoare“ <ucr. *tértka* „id.“.

bl'údutška „farfurioarã“, cf. ucr. *bljúdečko* „id.“.

štibái = *ostreț*, v. mai sus, p. 273.

rutšitsã „leucã“ <ucr. *ručy'cja* „id.“.

nasãdã „grinda așezatã pe osia dindãrãt a carului“, cf. ucr. *na-sãd* „id.“.

snast' (= *nasãdã*) <ucr. *snast'* „id.“.

ta(rã)rĩnkã „bara de fier de pe osie“.

snĩtsã „crac la trãsurã“ <ucr. *sny'cja* „id.“.

podóimã „podhornițã“ <vechiu ucr. *podójma* (>*pidójma*) „id.“²).

Intr'un nou capitol al lucrãrii sale (*Mold. et.*, p. 56—65), S. examineazã și din punct de vedere istoric structura graiurilor moldovenești.

Asemãnarea mare dintre graiurile de dincolo și de dincoace de Nistru dãnsul o explicã prin aceea cã majoritatea populației moldovenești de peste Nistru e venitã din Basarabia și Bucovina. La acest fapt trebuie sã mai adãugãm și necontenitele legãturi care au existat între populațiile de pe cele douã maluri ale Nistrului pãnã la 1812 și au devenit și mai strãnse dupã aceea datã.

Trãsãturile specifice, proprii numai graiurilor moldovenești transnistriene, S. le explicã prin influența limbii vecinilor înconjurãtori. Trecutul istoric diferit pe care l-au avut cele douã regiuni de peste Nistru (adicã regiunea dela Nord de Iagorlãc și Codima și cea dela

¹) Cf. la Huțani: *gánoc* „pridvor“ (ALR II, vol. I, harta 234 — punctul 366).

²) Nu înțelegem de ce S. crede cã unii dintre termenii aceștia ar fi împrumutați din limba polonezã, anume: *nasãdã*, *ta(rã)rĩnkã*, *snĩtsã*, *podóimã*, *štilvahã*, *ortšik* (<polon. *nasad*, *trarynka*, *s'nica*, *podyma*, *sztelwaga*, *orczyk*). Pentru *ta(rã)rĩnkã* n'am gãsit un corespondent în dicționarele ucrainene, (cu toate acestea cuvãntul ar putea exista și în aceastã limbã), dar celelalte sunt fãrã îndoialã împrumuturi ucrainene (pentru *ortšic*, v. Scriban, *op. cit.*, s. v. *orcic*). De altfel *podóimã* (care nu poate fi explicat din polon. *podyma*) și mai ales *štilvaha* (cu trecerea lui *g* în *h*) aratã o neîndoelnicã origine ucraineanã.

Sud) este cea mai însemnată cauză care a determinat nașterea celor două graiuri ce se mențin până astăzi în vechile lor granițe istorice.

În regiunea nordică limba Moldovenilor a suferit, spune S., mai întâiu o influență poloneză, întru cât aici populația poloneză a fost în cea mai mare parte asimilată de Moldoveni. Credem că autorul exagerează importanța influenței poloneze asupra graiului nordic transnistrian. Am văzut, puțin mai sus, că dânsul socotește de origine poloneză un număr de cuvinte care se explică mai bine din ucraineană, și tot influenței poloneze îi atribuie și rostirea cu *s*, *z* (*șier* „fier“, *zin* „vin“), fenomen de care ne-am ocupat mai sus și am încercat să dovedim că este tot de proveniență ucraineană¹⁾.

Puternică este influența ucraineană mai ales în domeniul lexical. Dată fiind lunga conviețuire a Moldovenilor cu Ucrainenii, precum și identitatea ocupațiilor lor, o mulțime de cuvinte ucrainiene din toate domeniile vieții țărănești au pătruns în vorbirea moldovenească. Influența ucraineană s'a produs și se produce mai ales pe două căi: în regiunile în care predomină elementul moldovenesc, prin asimilarea Ucrainenilor, iar în regiunile cu majorități ucrainene: prin ucrainizarea lentă a Moldovenilor.

Asimilarea populației ucrainene s'ar fi produs, spune S., mai ales în apropierea Nistrului, unde Moldovenii se bucurau de o situație economică privilegiată față de celelalte naționalități. Pentru exemplificarea acestui proces, S. aduce cazul unui sat de pe malul Nistrului, Podoimița, acum curat moldovenesc, dar în care pătura ucraineană și poloneză era în vechime destul de puternică (*ibid.*, p. 57, cf. O. Kurylo, *loc cit.*, p. 215).

Cu totul altfel stau lucrurile în regiunile îndepărtate de Nistru,

¹⁾ Cf. mai sus articolul nostru *Raporturi fonetice ucraïno-române*, p. 51—59. Acolo am căutat să dovedim că această rostire au împrumutat-o Moldovenii dela Ucrainenii, care au redat sunetele moldovenești *š'* și *ž'* (căci așa, credem, s'a rostit, mai demult, și în Nordul regiunii de peste Nistru), neexistente în limba lor, prin *s* și *z* palatali, așa cum au făcut, atât ei, Ucrainenii, cât și Rușii, cu sunetele poloneze *s'* (*si*), *z'* (*zi*), aproape identice cu mold. *š'*, *ž'* (cf. p. 56). La exemplele poloneze citate acolo pot fi adăugate și altele. Astfel în studiul cunoscutului filolog și fonetician V. A. Bogorodickij, *Obščij kurs ruskoj grammatiki*, Kazan, 1913, în „tabela comparativă a celor mai însemnate corespondențe fonetice din limbile slave“, dintre pag. 412 și 413, găsim cuvintele poloneze *s'mierc'* „moarte“, *s'wieca* „luminare“ și *ziemia* „pământ“ transcrise rusește, fonetic, așa: *с'м'ѣрц'*, *с'в'ѣц'а*, *з'ѣм'л'а*.

unde Moldovenii, înconjurați de majorități ucrainiene, au început să-și piardă obiceiurile, cântecele, și au împrumutat o mulțime de cuvinte ucrainiene și rusești care le împestritează limba¹⁾.

În ordine cronologică, mai nouă decât influența ucraineană este cea rusească, consistând, în primul rând, dintr'un stoc de cuvinte pătrunse dela orașe, odată cu obiectele corespunzătoare de civilizație orășenească, de ex.: *sofkă* (<rus. *sofka*) „sofa“, *kartúz* „șapcă“ (<rus. *kartúz* (cf. *Jb. XXI-XXVI*, p. 17), *botinș'* „ghete“ (<rus. *botinki*, cf. Scriban, *op. cit.*, s. v. *botinca*), *posapoș'* [?], *kofta* (<rus. *kofta* „partea de sus a costumului femeiesc“), *ș(o)norok* (<rus. *šnurok*) „șnur“, *șpelka* (<rus. *špil'ka* „bold, agrafă“).

Un alt strat de cuvinte rusești a pătruns în limba Moldovenilor odată cu radicalele schimbări sociale, economice și administrative produse de revoluția comunistă. Astfel: *kolhoz*, *kulak*, *komissar*, *politruk*, și formații nouă ca *a strahut* „a asigura (de incendiu, etc.)“ (cf. rus. *strachovat'* „id.“), *a organizut* (cf. rus. *organizovat'* „a organiza“), *a vtipisut* (cf. rus. *vypisyvat'* „a exclude“), *a golosut* (cf. rus. *golosovat'* „a vota“).

După modelul termenilor rusești, rezultați din alăturarea a două sau mai multe cuvinte prescurtate²⁾, s'au creat termeni asemănători și în vorbirea moldovenească: *șfat satuluș* (rus. *sel'sovet* = *sel'skij soviet* „id.“) sau *korsat* „correspondentul satului“ (rus. *sel'kor* = *sel'skij korrespondent* „id.“).

Lucrarea *Moldavskie etjudy* are și un capitol istoric, intitulat „Moldavskaja kolonizacija levoberežnogo Pridnestsrov'ija“ (Colonizarea moldovenească a regiunii din stânga Nistrului) (p. 25—55), în care autorul caută să stabilească vechimea așezărilor moldovenești în părțile acelea. Utilizând un material istoric destul de bogat — în bună parte neaccessibil nouă —, S. concludă că nu poate fi susținută prezența unei însemnate populații moldovenești, în acele regiuni, înainte de sec. XVII, părere diferită deci de a istoricilor români (și autorul ia atitudine în special împotriva lui I. Nistor) — care pledează pentru o vechime mult mai mare. De sigur că și în discuția aceasta, neîncheiată încă, dovezile lingvistice ar putea aduce o prețioasă contribuție. Însă materialul de care dispunem până acum este neîndesulător. Credem că acest gol va fi înlăturat mai ales prin urmărirea

¹⁾ Cei de pe lângă Nistru îi ironizează cu expresii ca: *zapreš japy, bery kapestru, ta vedy do fyntynu* (*Mold. et.*, p. 58) „înhamă iapa, ia-o de căpăstru și du-o la fântână“.

²⁾ Ca, de ex., cele amintite înainte și atât de cunoscute: *kolhoz*, prescurtat din *kollektivnoe chozjajstvo* „gospodărie colectivă“, *politruk* = *političeskij rukovoditel'* „conducător politic“, etc.

raporturilor lingvistice dintre Moldoveni și celelalte națiuni conlocuitoare.

I. PĂTRUȚ

AL. ROSETTI, *Istoria limbii române*, VI: Din secolul al XIII-lea până în secolul al XVII-lea. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.

Apărut înaintea celui de al cincilea, volumul VI din *Istoria limbii române*, opera de sinteză a profesorului Rosetti, în curs de publicare, este consacrat celei dintâi epoci din evoluția limbii noastre pentru care avem mărturii scrise.

Lucrarea se divide în două părți. Cea dintâi (pp. 39—69) cuprinde expunerea asupra limbii române din secolul al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea, iar cea de a doua (pp. 71—269) se ocupă de limba română din secolul al XVI-lea. Câtă vreme partea a doua, mai extinsă, nu este decât retipărirea lucrării anterioare a autorului, *Limba română în secolul al XVI-lea*, Buc. [1932], cu modificări și adăugiri, ceeaaltă, din lipsă de izvoare documentare mai redusă, este inedită.

Mărginindu-se mai mult la o expunere descriptivă, autorul grupează materialul de limbă, după tradiționalele împărțiri ale gramaticii, în fonetică, morfologie, sintaxă, stilistică și vocabular. Pentru că o studiere a tuturor particularităților de limbă din textele noastre vechi ar fi dus prea departe, atenția acestuia nu s'a oprit decât asupra fenomenelor caracteristice limbii veacurilor trecute, dispărute astăzi sau cunoscute numai uzului dialectal. Ca o notă particulară a prezentei lucrări, ce se impune a fi scoasă în evidență, este permanenta preocupare de factorul geografic în repartizarea fenomenelor lingvistice. Al. Rosetti reușește astfel să ne dea un fel de atlas lingvistic, foarte aproximativ ce e drept, al limbii române din secolul al XVI-lea.

Utilizând un material bogat, fără să-l epuizeze totuși, autorul evită discuțiile în legătură cu atâtea probleme controversate încă. Divergențele de păreri le menționează totuși în note, care sunt în felul acesta un practic îndreptar bibliografic pentru cercetător. Lucrarea, concisă, metodic orânduită și obiectivă, câștigă astfel în claritate. Toate aceste calități, — ce nu ne surprind, pentru că suntem obișnuiți cu ele din lucrările anterioare ale autorului, — fac din acest volum un manual foarte util, în care se pot găsi toate informațiile, ținute la curent până la zi, privitoare la limba și problemele literare ale secolului al XVI-lea și ale celor precedente. Indicele de autori și de cuvinte ce lipsea în lucrarea anterioară, republicată acum, face ca acest volum să se poată consulta cu ușurință, fiind deci cu atât mai prețios.

Dela apariția lucrării lui Al. Rosetti, ultimele studii ale lui Damian P. Bogdan (*Caracterul limbii textelor slavo-române*, Buc., 1946 și, mai ales, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, Buc., 1946) concentrează un bogat material lexicografic românesc, adunat din documente slavo-române publicate și nepublicate. Pus la contribuție, acest material completează lucrarea de față, cu deosebire prima parte a ei. Fiind foarte puțin cunoscută limba română dinainte de secolul al XVI-lea, săracă în atestări documentare, relevăm aci câteva fapte și exemple nouă din această perioadă de evoluție a limbii române.

Din fonetică: vocala $e > \dot{d}$, precedată de s , în *S₂cară*, tp., 1486, Moldova (Glos., 198); i se sincopează în *Cășcoarele*, tp., 1469, Moldova (Glos., 141); o neaccentuat $> u$: *Arbure*, n. pr., 1472, Moldova (Glos., 126), *Descuperești*, tp., 1492, Țara Românească (Glos., 153); $u > o$, prin asimilare, în *Booreanul*, n. pr., 1467, Moldova (Glos., 132); $-u$ final e notat, fără să fie introdus din vechea slavă, unde avea o valoare morfologică (cf. p. 45), în următoarele exemple: *Fânațeloru* (*na Potoți Fânațeloru*) = la Părăul Fânațeloru, tp., 1469, Moldova (Glos., 184), *Plăvăștiloru*, tp., în actele din timpul lui Ștefan cel Mare (Caract., 31), *Cutulul Huetănii*, tp., 1468, Moldova (Glos., 50), *Ștefan Tunsulu*, n. pr., în actele lui Alexandru, fiul lui Iliaș (Caract., 18; cf. și Glos., 208), *spataru* (neart.), 1484, Țara Românească, (Glos., 102), *părcalabu* (neart.), 1449, Moldova (Glos., 84), *vrajașu*, 1421, Țara Românească (Glos., 119), *Sătcelu*, tp., 1480, Țara Românească (Glos., 197); a pentru \dot{d} proton: *Matasă*, n. pr., 1428 (Glos., 176), *Tatarii*, tp., 1472 (Glos., 206), *părcalabu*, 1449 (Glos., 84), *spatarula* = a spatarului, 1453 (Glos., 226), *Romanu spatarelu* = lui Roman spatarel, 1472 (Glos., 226), *Barbosul₂*, n. pr., 1424 (Glos., 129), *Turbatești*, tp., 1428 (Glos., 208), *Țiganesti*, *Ivanesti*, tp., în actele lui Alexandru cel Bun (Caract., 22), în Moldova, *Cararea*, tp., 1392, 1436 (Glos., 139), *spataru*, 1484 (Glos., 102), *Calimanesti*, *Čaurari*, *Radești*, *Stanești*, tp., în actele lui Radu, fiul lui Mircea cel Bătrân (Caract., 20), în Muntenia; diftongul ea , după r , $> a$, în *Căcăradză*, n. pr., 1487, Moldova (Glos., 137); ie ($< ia$) apare redus la e , ca în graiul moldovenesc de astăzi: *Spăret* (*Selo Spăretulovo* = satul Spăretului), tp., 1429, Moldova (Glos., 241). — t se păstrează încă în *Sătcelu*, tp., 1480, Țara Românească (Glos., 197) și *Sătcele*, tp., 1482—1496, Țara Românească (Glos., 197); $dz > \dot{d}z$ prin asimilare: *Urgičenilor₂*, tp., 1491, Moldova (Glos., 212)¹⁾ (cf. *ġiċe*, Rosetti.

¹⁾ *Urgičeni* = Urziceni ($< urzică$), pe aceeași pagină a Glosarului, cu cunoscutul fenomen $dz - \dot{c} > \dot{g} - \dot{c}$ ($dziċe > \dot{g}iċe$). D. P. Bogdan derivă acest cuvânt din *urgie*! Pe lângă o orânduire complicată a materialului abundent, cu dese trimiteri dela un capitol la altul (cf. *răpejiune* v. *răpejiune*, *răpejiune* v. *Răpejiune*, etc.) și prescurtări ca-

Ist. l. rom., VI, p. 153); la exemplele cu $-n \rightarrow r$, date de Al. Rosetti, adăugăm pe *Căpățâroasi*, tp., în actele din timpul lui Ștefan cel Mare (Caract., 29); în *Fântânele*, tp., 1426, Moldova (Glos., 156) și *Jemi-nești*, tp., 1447, Moldova (Glos., 168) rotacismul nu e notat; dispariția lui $-l$, articol enclitic: alături de *Albul*, n. pr., 1422, Țara Românească (Glos., 125), *Albul*, n. pr., 1436, Moldova (Glos., 125), *Tătarul*, n. pr., 1418, Țara Românească (Glos., 206), *Barbul*, n. pr., 1451, Țara Românească (Glos., 129), etc., apar *Albu*, n. pr., 1495, Țara Românească (Glos., 125), *Frâncu*, n. pr., 1468, Moldova (cf. *Frâncul*, n. pr., 1505, Țara Românească) (Glos., 158), *Roșu*, n. pr., cca 1477, Țara Românească (Glos., 195), *Jude Uliu*, n. pr., 1448, Moldova (cf. *Milea Uliu*, n. pr., 1502, Moldova) (Glos., 210), etc., cf. p. 48; l' (muiat) netrecut la i : (Șerban) *Liubitul*, n. pr., 1418, Țara Românească (Glos., 254) (cf. Rosetti, *Ist. l. rom.*, VI, p. 165).

Din morfologie amintim pronumele demonstrativ *cest*, 1431, Moldova (Glos., 40) și pluralul feminin *Strâmbătați*, tp., 1480, Țara Românească (Glos., 202).

Notăm în continuare câteva observațiuni:

La pag. 9 se dă transcrierea alfabetului cirilic cu litere latine, adoptată de slaviiști occidentali. Pentru textele românești Rosetti propune aceeași transcriere, cu anumite modificări (p. 10). Printre aceste modificări era necesar să se amintească $\chi = h$, nu x , și probabil și $\omega = y$ și ω , cum îl transcrie chiar Rosetti (cf. pp. 26 și 49, 50).

Am văzut mai sus că, împotriva afirmațiilor autorului (cf. pp. 45 și 129), în unele cuvinte românești din documentele slavo-române din secolul al XV-lea găsim pe $-u$ final notat în exemple sigure. Notarea sau nenotarea lui se poate explica fie prin aspectul diferit al fenomenului, fie datorită incapacității scriitorului străin de a reda exact timbrul de vocală mai mult sau mai puțin șoptită a lui $-u$. Dacă autorul dă câteodată atenție graiului popular de astăzi, pentru a explica fapte lingvistice din trecut (cf. de ex. pp. 131—132), când e vorba de $-u$ final neglijează cu totul situația actuală a acestuia. Hărțile Atlasului lingvistic ne arată că și astăzi în unele regiuni, de alt-

pricioase, asemenea explicații năstrușnice și greșeli elementare se găsesc, din păcate, destul de numeroase în această lucrare. Vom mai aminti aci, la repezeală, încă vreo câteva: *prost* (p. 93) nu are înțelesul de „fără familie“, ci, după cum se știe din textele vechi, ca și în slavonește, de „simplu, de rând, din popor, dintr'o treaptă socială în ferioară“; *purcar* (p. 93) de bună seamă nu însemnează „văcar“, ci evident „cel ce grijește porcii“, fiind un derivat din *porc* cu sufixul $-ar$; *zpre* (=spre) (p. 121) nu derivă din lat. *supra*, ci din *super*, etc., etc.

fel destul de întinse, se mai păstrează urme de *-u* final (cf. ALRM. I, vol. 2, H. 245, 254, 269, 302) și nu numai la cuvintele în care apariția lui ar fi îndreptățită din punct de vedere etimologic (cf. *-u* final în *pleșug*, *pleș*, *știrb*, ALR. I, vol. 1, H. 42, 69). Grafiile cu *-u* nu se pot socoti pur și simplu ortografice, cum înclină a crede Al. Rosetti, ci ele au avut, dacă nu întotdeauna, în majoritatea cazurilor, o valoare fonetică. Constatarea autorului că „*-u* final amuțise chiar în secolul al XIII-lea” (p. 129) nu se mai poate susține, nefiind argumentată.

La pag. 52 se discută alternanța *ă/e*, după oclusivele labiale, în cuvinte ca *Jiumetate*, *Peduceului*. Al. Rosetti crede că grafiile cu *e* pot nota o realitate fonetică și concludе „că *e* nu trecuse încă la *ă* în Moldova”, în secolul al XV-lea. Nu este imposibil; în unele regiuni, *e* după labiale, în poziție tare, se păstrează și astăzi. Dar nu trebuie să se uite că în documentele slavo-române se mai găsesc cazuri, când, fie din cauza originii străine a grămăticului, fie din deprinderea anumitor maniere grafice, cuvintele românești primesc o înfățișare grafică ciudată (cf. *Beleul*=Bălăul, 1562, Moldova (Glos., 130), *Belegoși*=Bălegoși, 1589, Țara Românească (Glos., 231), *Ampuțita*=Împuțita, 1495, Moldova (Glos., 167), *Infundătură*=la *Infundătură*, 1428, Moldova (Glos., 236)). În secolul al XVI-lea nu găsim asemenea exemple. Dimpotrivă *e* neaccentuat, după labiale, apare trecut la *ă* (cf. p. 107).

La pag. 54 se vorbește de diftongul *uo*, care e redat prin *uo*, în exemple ca *Nuoreșu*, *Buoralul*. Credem că în aceste cuvinte nu avem de a face cu un diftong, ci cu vocalele *u* și *o* în hiat. Altfel nu s'ar putea explica forma *Booreanul*, n. pr., 1467, Moldova (Glos., 132), în care hiatul *o-o* rezultă din *u-o*. De altfel Al. Rosetti se ocupă, la pag. 133, de formele *nuor* și *noor*, atestate în secolul al XVI-lea, la „vocalele în hiat”.

La pag. 131—132 autorul citează exemple în care *-ed* e notat cu *ε* (ex. *ave*=avea, *duče*=ducea, etc.), observând că „grafia cu *e* notează un fonetism curent și în zilele noastre” în Maramureș, N. Ardealului, Bucovina și Banat (un *-ε*). Mai mult chiar, crede că și *** și *ʷ*, în textele din aceste regiuni, are valoare de *-ε*. Tot ce se poate. Dar o altă explicație, care nu presupune numai decât o fină ureche de fonetician pentru scriitor sau copist, ne pare mult mai plausibilă. Atât *ε* cât și *** se întrebuintează pentru a nota sunetul *e* (cf. pp. 23, 105—106, 135). Din această identitate s'a ajuns ca *ε* să substituie pe *** și acolo unde această slovă are valoare de *ea* (cf. grafiile *aseră*=aseară, *dulčeța*=dulceața, *vecu*=veacu, citate la p. 106).

Forma de vocativ masculin singular *ome* (p. 141) nu e refăcută după analogia cu forma de nominativ-acuzativ *om*; ea trebuie explicată ca o grafie pentru *oame*, în care *o* sau *w* are valoare de *ea* (cf.

exemplele *omeni*, *codd*, *fome*, etc., citate la p. 140; de asemenea vocativul *domne*, alături de *doamne*, p. 177).

Exemplele citate la pagina 264 pentru a arăta că, „în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, anumiți termeni din regiunea rotacizantă erau necunoscuți sau neobișnuiți în graiul din Țara Românească și din regiunea Brașovului”, trebuiesc revizuite: *lăngedzi* din Codicele Voronețean (4/8) se găsește și în Lucrul Apostolesc al Diaconului Coresi, *lângezi* (89/9). O comparație între aceste două texte din punct de vedere lexical ne poate duce nu numai la concluzia lui Rosetti că „unii termeni din CV. sunt înlocuiți în CPr. cu termeni sinonimi”, fiind necunoscuți în Muntenia și Sudul Transilvaniei. Dacă găsim următoarele corespondențe, luate mai mult la întâmplare: *deștinse* (CPr. 88/17) — *tră* (CV. 3/5); *contenimuvă* (CPr. 89/16) — *blăstemămu-vă* (CV. 5/3—4); *se duse* (CPr. 86/15) — *tră* (CV. 2/8); *nevoi* (CPr. 89/11—12) — *lângori* (CV. 4/11); *neștine* (CPr. 89/3) — *oarecarele* (CV. 4/1); *țineva* (CPr. 93/9) — *neștiare* (CV. 12/14), etc., înseamnă oare că diaconul tipograf nu a cunoscut cuvintele din Codicele Voronețean, unele din ele generale astăzi în dialectul dacoromân, fiind nevoit a le înlocui cu altele? Nu s'ar putea explica mai bine aceste deosebiri lexicale printr'o traducere deosebită, în regiuni diferite, — de aci diferențierile dialectale ale celor două texte — după vreun text slavon comun sau, poate, după versiuni înrudite între ele? Spre această ipoteză, care nu exclude totuși posibilitatea utilizării, în oarecare măsură, a textului rotacizant maramureșan de către Coresi și tovarășii săi, ne îndrumază și exemplele de „înlocuiri” ca acestea: *dălele* (CPr. 90/8) — *luclurele* (CV. 6/9); *dospirdă* (CPr. 86/13) — *pristoi* (CV. 2/6—7); *menăște* (CPr. 91/16) — *pomeniaște* (CV. 9/7—8); *năroadele* (CPr. 92/18) — *gloata* (CV. 11/12—13), etc. Asemenea exemple, precum și construcții frazeologice deosebite, destul de numeroase, ne fac să credem că Diaconul Coresi a avut în față și un text slav, pe care îl urma în deaproape. Și atunci afirmația lui Rosetti că Diaconul Coresi și ucenicii săi „au supus la o serioasă modificare limba manuscriselor maramureșene sau nord-ardelene pe care le-au avut la îndemână. *pentru că limba acestor traduceri era diferită de limba vorbită în sudul Ardealului*”¹⁾ (p. 92) nu mai poate fi admisă decât cu rezerve. Cercetând numai raporturile lexicale dintre Lucrul Apostolesc și Codicele Voronețean, cu greu se va putea ajunge vreodată la rezultate sigure. Raportarea la textul original slav ne apare ca absolut necesară pentru clarificarea acestei dificile și importante probleme.

Atragem atențiunea și asupra câtorva greșeli de tipar, pentru a fi îndreptate la o eventuală reeditare a cărții: alternanța morfolo-

¹⁾ Sublinierea este a noastră.

gică dela pag. 185 este *om/omu*, nu *om/omul*; *Mund/zați* (p. 56) greșit despărțit; o virgulă absolut necesară în ultimul rând de pe pag. 67, după *prima oară*, pentru a se evita posibilitatea altor interpretări ale frazei.

Înainte de a încheia ne exprimăm o nedumerire. Nu știm și nici nu putem bănuși pricina pentru care pe coperta și foaia de titlu a cărții e vorba de limba română „din secolul al XIII-lea până în secolul al XVII-lea“, în vreme ce ca titlu al părții întâi e dat „Secolul al XII-lea, al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea, înțelegându-se, firește, că e vorba de limba română din aceste secole. În toată lucrarea nu am găsit citat nici măcar un singur fapt de limbă din secolul al XII-lea.

ROMULUS TODORAN

TACHE PAPAĞAGI, *Din Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*. București, Atelierele grafice Socec & Co., 1947, 22 p.

Studiât temeinic în masiva monografie a lui Th. Capidan, dialectul aromân nu are încă — bunăoară ca cel meglenit — un bun dicționar etimologic. Încercările care s'au făcut până acum, deși nu sunt cu totul zadarnice, n'au satisfăcut toate pretențiile științifice și practice. Un nou dicționar al dialectului aromân împlinește așa dar o necesitate de mult simțită.

Sarcina de a compune o asemenea lucrare îi revine acum, după ce alții și-au asumat-o, fără să o poată duce la bun sfârșit, lui T. Papağagi. Însușirile acestuia, Aromân din naștere, încercat și harnic dialectolog, garantează o serioasă realizare a lucrării. Mostrele, pe care autorul le dă în broșura de față, ne dau convingerea că merituosa sa lucrare, în curs de elaborare, va corespunde tuturor așteptărilor, fiind o operă de căpătâiu pentru studiul dialectului aromân.

Concepând lucrarea pe un plan vast, autorul utilizează un material bogat, extras din textele dialectale cunoscute. Deosebit de utile sunt referințele folklorice, etnografice și sociale, care se înserează pe alocuri, — unde e cazul, — în cuprinsul articolelor. Pentru ca dicționarul să poată fi utilizat și de străini, înțelesul cuvintelor se dă în limba franceză, traducând însă în dialectul dacoromân toate exemplele citate.

Ne permitem a face și câteva observațiuni. Cuvântul AR² (pag. 6) „au“, pers. 3 pl. ind. prez. dela verbul *avea*, o formă născută pe cale analogică, fără îndoială trebuie desființată. Va fi însă necesar să se amintească la AM, ca o formă „neregulată“ a acestuia. Altfel, pentru a păstra consecvența, ar trebui să se dea toate formele analogice nominale și verbale, ceea ce, firește, nu e de loc recomandabil și credem că nu e nici în intenția autorului. Tot pentru o înfățișare

unitară a lucrării, remarcăm că, deși în mod obișnuit înțelesurile cuvintelor sunt înșirate numai în franțuzește, câteodată sunt date totuși și în dacoromână (cf. ACARI). Apoi poate ar fi bine, dacă condițiile tipografice permit, să se dea o mai mare atențiune aspectului tehnic al lucrării (bunăoară sinonimele să fie tipărite spațiat, informațiile complimentare să se dea la sfârșitul articolelor în paranteze colțuroase, etc.). Dicționarul Academiei în această privință e plin de sugestii.

Dorim ca autorul să poată duce la capăt, fără zăbavă, cu competența sa netăgăduită, această lucrare, atât de trudnică și necesară. Ar umplea un gol în studiile dialectologice românești.

ROMULUS TODORAN

NICOLAE COMȘA, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală dela Blaj*. Tipografia „Lumina“, Miron Roșu, Blaj, 1944 (Biblioteca Bibliologica. 18), 232 p.

În sfârșit avem astăzi descoperită o parte — cea mai importantă — din bogăția neprețuită a Bibliotecii Centrale dela Blaj, datorită hărniciei stăruitoare și muncii neobosite de câțiva ani a regretatului profesor N. Comșa, fostul ei bibliotecar.

Multă vreme, din cauza lipsei de organizare a acestei biblioteci, cu trecut îndelungat, și, în egală măsură, din lipsa unui om care să-și pună activitatea și priceperea în slujba orânduirii ei, manuscrisele din biblioteca arhiepiscopiei dela Blaj au rămas necunoscute și inaccesibile cercetătorilor. De aceea stadiul studierii lor „se află încă aproape tot acolo, unde-l lăsase T. Cipariu și apoi Ion Micu Moldovan“ (p. 4).

O înșirare a acestor manuscrise a fost făcută nu prea de mult de Șt. Manciulea (în *Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, 1939). Foarte sumară și incompletă, ea nu dădea toate orientările necesare.

Din peste o mie de manuscrise, N. Comșa le înfățișează numai pe cele românești, oprindu-se în special la cuprinsul și forma lor exterioară (format, extensiune, scriere), la notele și însemnările marginale, foarte prețioase adeseori, la prefețe și epiloguri. Numărul lor este de 320, care se repartizează după vechime astfel: 20 din sec. al XVII-lea, cca 150 din sec. al XVIII-lea, restul de 150 din sec. al XIX-lea și mai nouă. Unele dintre ele sunt unicate (de ex. *Pravila lui Eustratie*, *Cartea de rugăciuni a lui Gheorghe Ștefan Voevod*, *Învățăturile lui Neagoe*, etc.), suficient de cunoscute în istoria literaturii prin studiile ce s'au făcut asupra lor. Cele mai multe însă rămân ca de aici înainte să fie cercetate. Diferite cronici, compilații sau copii din operele cronicarilor moldoveni și munteni, texte de literatură populară și religioasă, manuscrisele învățaților blăjeni din Renașterea

Ardeleană, etc. vor interesa deopotrivă istoria, istoria literară și filologia.

Câteva observațiuni. Pe alocuri unele manuscrise sunt considerate „nedatabile“, deși s'ar fi putut data totuși cu oarecare aproximație, ca în atâtea alte cazuri. Cităm numai manuscrisul nr. 210, care, după cum e dat în indice, este din sec. al XVIII-lea (între 1750—1800). Apoi manuscrisul nr. 76, tot „nedatabil“, a fost scris pe la 1860, aparținând aceluiași Theodor Pop, autor al manuscriselor nr. 61, 63 (cf. p. 79). *Codicele Voronețean*, în fotocopie, manuscrisul nr. 302, nu poate fi din cca 1860, deoarece acest renumit text a fost descoperit abia în 1871.

Scăpări din vedere sau greșeli de tipar: ca dată a manuscrisului nr. 303 se menționează 1875, când în realitate este 1885, indicat de autor; textul 13 din manuscrisul nr. 9 se întinde pe paginile 213—221 și nu 123—221; *versu lu patimiloru* trebuie citit *versulu patimiloru* (p. 125), *introiță* pentru *în troiță* (p. 23), *două file* pentru *două fascicole* (p. 163), etc. Remarcăm inconsecvența cu privire la abreviațiuni: de cele mai multe ori sunt completate în paranteze colțuroase, dar nu totdeauna (cf. pp. 28, 42, 77, etc.); transcriere incorectă: *kanon* (p. 112), *ka* (p. 45) în loc de *canon*, *ca*.

Introducerea, în limba franceză, a cărții, indicele cu vechimea manuscriselor și un altul de nume de persoane și titluri, încheie prețioasa lucrare a răposatului N. Comșa. Prin moartea neașteptată a acestuia, priceput și inimos bibliotecar, nădejdiile celor ce așteptau dela el să dea la iveală și alte părți din comoara bibliotecii blăjene, continuându-și activitatea începută în această direcție, au rămas — cine știe pentru câtă vreme — spulberate. Importanța lucrării trebuie căutată în primul rând, cum a relevat-o și autorul, în serviciile pe care ea le va aduce cercetărilor științifice.

ROMULUS TODORAN

GH. ȘERBAN-CORNILĂ, *Un manuscris prețios din Bihorul înstreinat: Liturghierul popii Ion din Suiug*, cu 13 clișee facsimile. Repipărire din „Revista Teologică“ Nr. 1—2, 1941. Sibiu, 1941.

După cum se pare, nicio regiune a țării nu abundă de manuscrise vechi ca Bihorul. În majoritatea lor, aceste manuscrise cuprind cărți de rit. Sărăcia acestui ținut și depărtarea lui de centrele răspânditoare de cultură prin tipar au făcut ca aici să se ivească mai mulți dieci ca aiurea (cf. G h. C i u h a n d u, *Vechi urme de cultură românească în Bihor*, în *Cele trei Crișuri*, I (1920), nr. 7, p. 27).

Unul din aceste manuscrise, care a servit pentru nevoile slujbei religioase în limba română, este și *Liturghierul* pe care Gh. Șer-

ban-Cornilă, profesor la liceul din Făgăraș, îl prezintă sumar pe toate fețele lui.

Liturghierul despre care e vorba a fost scris de „popa Ion din sat anume din Suiug“, în anul 1724. El cuprinde 476 pagini, de format 20×15, cu următorul conținut: liturghia lui Ioan Gură de Aur și a lui Vasilie, Arhiepiscopul Chesariei, molitve la diferite ocazii, „rânduiala la tipic“ și, la sfârșit, câteva evanghelii. Este o copie de pe un alt manuscris mai vechiu.

Ne vom opri puțin asupra concluziilor pe care Gh. Ș.-C. le stabilește ca încheiere a studiului său.

Nu ne convinge — n'avem de ce să ne lăsăm convinși — că popa Ion din Suiug a fost „copist de meserie“ (cf. și p. 8—9). Printr'o interpretare, nu numai forțată, dar falsă, a cuvântului *poporî*, (din fraza „Scris-am eu mult păcătosul popa Ion din sat anume din Suiug, când *am poporît acolo*“), „tălmăcit“ de Ș.-C. prin „a poposi, a sta vremelnic“, „cum de altfel se întrebuițează în *unele locuri*“ [?], autorul se crede îndreptățit, împotriva evidenței, a afirma că popa Ion n'a fost preot în Suiug, ci numai în trecere pe acolo a copiat manuscrisul. Dar *a poporî* nu are și nu poate avea decât înțelesul de „a păstori“. Autorul a inventat înțelesurile de mai sus ale acestui cuvânt, imposibil de explicat semantic, pentru a putea scoate cu tot dinadinsul o concluzie ce nu este absolut necesară¹⁾.

Nici faptul că se adresează „cinstiților preuți“ să nu-l hulească pentru greșelile cărții nu dovedește că era copist de meserie. De sigur că Popa Ion din Suiug, când și-a copiat cartea, nu a făcut acest lucru numai pentru trebuințele lui personale, ci se va fi gândit și la preoții ce vor urma după el la biserică pe seama căreia a scris-o. Această formulă stereotipă i-a putut veni și din manuscrisul pe care l-a copiat, cunoscut fiind cât de la modă erau asemenea formule.

Urmărind raporturile dintre Liturghierul popii Petru din Tinod, copiat în anul tipăririi Liturghierului lui Dosoftei (1679) și Liturghierul popii Ion din Suiug, pe de o parte, și cu cel al Mitropolitului moldovean pe de altă parte, Gh. Ș.-C. stabilește că manuscrisul pe care îl studiază nu este identic cu niciunul din ele. Împărtășește însă părerea lui Ciuhandu (*op. cit.*, p. 21) că Dosofteiu a cunoscut, la tipărirea Liturghierului său, liturghierul din Bihor, de pe care și-a copiat popa Petru din Tinod manuscrisul lui. La temeiul acestei concluzii stă cuvântul *feredeu*, socotit drept provincialism din Bihor, întrebuițat și de Dosofteiu. *Feredeu* însă nu este un „ungurism“ de ca-

¹⁾ [Verbul *a poporî*, în sensul de „a păstori“ (despre preot) l-am auzit în multe localități — e adevărat, numai din gura unor preoți sau cantori — din Munții Apuseni. Șt. P.].

tegoria celor multe din Bihor. El e răspândit în Ardeal, Moldova și Bucovina și se găsește și la alți scriitori moldoveni (Neculce, Canteмир, etc.) și chiar anteriori lui Dosofteiu (cf. DA., s. v.).

Gh. Ș.-C. exagerează, extaziat în fața manuscrisului, ori de câte ori vorbește despre limba liturghierului studiat. Bazat pe „arhaismele“ textului, ajunge la concluzia că „originalul după care s'a făcut copierea acestui liturghier este un manuscris cel puțin din secolul al XVI-lea“ sau că „avem de a face cu o carte al cărei original a fost scris cel puțin cu două secole mai înainte de data când a fost copiată“ (p. 12). Examinând însă, chiar și numai la suprafață, particularitățile de limbă ale manuscrisului, relevate de Gh. Ș.-C., niciuna din ele nu ne dă dreptul să coborâm în secolul al XVI-lea sau chiar și mai departe de acesta. Sunetul *dz* în cuvinte latine ca *Dummedzdu*, *ge*, *gi* în cuvinte ca *giudeț*, metafoaia lui *e*, apoi forme ca *îmblaiu*, *mânule*, *dîreaptă* și cuvinte ca *rost* „gură“, *giudeț* „judecată“, *despoitoriu* „stăpân“, etc., nu dovedesc o vechime coresiană textului liturghierului popii Ion din Suiug. O parte din aceste forme există, regional, până astăzi. În ansamblu, ele pot fi foarte bine explicate ca particularități de limbă dela sfârșitul secolului al XVII-lea sau începutul secolului al XVIII-lea.

Considerațiunile asupra limbii sunt învălmășite și pe alocuri eronate, iar transcrierea fragmentelor publicate, cu totul nesatisfăcătoare.

Lipsit de o metodă științifică, cu repetări supărătoare și o formă nefngrijită, studiul lui Gh. Ș.-C. are înainte de toate calitatea de a face cunoscut un nou manuscris bihorean, care sprijină și mai mult ipoteza existenței unui liturghier românesc în Transilvania, înaintea celui dintâi liturghier tipărit în limba română.

ROMULUS TODORAN

I. CRĂCIUN: *Catechismul românesc din 1544, urmat de celelalte catechisme româno-luterane Bârseanu, Sturdzan și Marțian*. (Les catéchismes roumain de 1544, suivi des autres catéchismes roumano-luthériens: Bârseanu, Sturdzan et Marțian). Sibiu-Cluj, Cartea Românească, 1945—1946. (Institutul de Istorie Națională din Cluj. Bibliotheca bibliologica. 19). 168 p. in -8°. (Extras din Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj, XI, 1946).

Cercetare cu caracter comemorativ, — menită să apară la 400 de ani dela tipărirea primei incunabule în limba română, — lucrarea, mai mult bibliologică decât filologică sau exegetică, a dlui I. Crăciun, se deschide cu un studiu introductiv despre *Catechismul românesc din 1544* (p. 1—26).

Bazându-se pe mărturiile rămase despre acel mult discutat *Catehism* românesc din 1544, tipărit la Sibiu de Philippus Pictor, — cu o aparatură bogată de informații originale, care pe de o parte conturează atmosfera generală în care a apărut prima tipăritură românească despre care avem până acum cunoștință, iar pe de altă parte fixează poziția ei în cadrul manifestărilor culturale românești, slavone, germane, săsești și maghiare ale vremii, autorul — punând la contribuție toate teoriile create în jurul acestei cărți și toate ipotezele pe care le sugerează, dă la lumină un studiu unitar și sistematizat, deși în motivarea generală nu suficient de convingător, al relațiilor dintre *Catehismul* din 1544 și *Catehismul* lui Coresi, tipărit în 1559, la Brașov.

Astfel, la început, discutându-se teoriile privitoare la proveniența catehismului la Români și analizându-se relațiile posibile dintre catehismele existente și *Catehismul* românesc din 1544, ni se pune problema autorului și a titlului cărții, a faptului dacă ea e o traducere sau nu, precum și problema originalității ei. În acest sens autorul nostru susține că redacția din 1559 este ediția a II-a „revăzută și adăugită” a celei din 1544. Acest fapt îl face să încerce o reconstituire a *Catehismului* din 1544, nu „în limba veche a timpului”, ci „în esența conținutului” (p. 18). În această ordine de idei, *Catehismul* din 1544 „a trebuit să aibă” (p. 19), într’o formă „prescurtată”, simbolul credinței, decalogul și Tatăl nostru „după formula-tip luterană a vremii” (p. 19). Coresi, în ediția sa, a „reintrodus Crezul niceo-constantinopolitan” (id. ib.). Încât, în concluzie, autorul susține că „dacă adăugăm la *Crezul apostolic*, stabilit mai sus, la *Cele zece porunci*, sub forma prescurtată, și la *Rugăciunea domnească*, după versiunea Evangelistului Luca, și destul de confuza aluzie la *milcuitură*, atunci am precizat ajustările luterane, de cari s’a lepădat Coresi, minus milcuitura, la 1559. Restul materialului este, precum credem, vechiul text slavon, tradus de «nește creștini buni» în limba românească, în veacul al XV-lea, sub influență husită” (p. 19—20).

În afară de textul propriu zis al catehismului, „Coresi a reproduș în ediția sa și prologul din 1544, făcând numai oarecari modificări de circumstanță, nu de fond” (p. 20).

După *Catehismul* din 1559, popa Grigorie din Măhaciu și-a copiat catehismul său din 1607, catehism republicat cu chirilice în CDB II 1879, p. 91—114, și cunoscut sub numele le *Catehismul Sturdzan*. O altă copie, care derivă, printr’un intermediar incomplet, tot din ediția din 1559, însă care, afară de *Tatăl nostru* și de *Crez*, e rotacizantă, este *Catehismul Marțian*, publicat, în transliterațiune, în GS I 1924, p. 251—260.

Rând pe rând se analizează, apoi, sumarele date și ipoteze în legătură cu conținutul, anul, formatul și foliația redacției din 1544. În

acest sens, d. I. Crăciun susține că „judecând după catechismul din 1559, descris de Andrei Bârseanu ca având 11 foi, iar cu lipsurile presupuse un total de vreo 15—16 foi... în -8°, atunci, transformându-le în -12°“ (p. 25), format conjectural provenind din informația lui T. Cipariu despre acel catehism vechi din Biblioteca Mitropoliei din Blaj, pe care nu l-a mai aflat pe urmă, „Catechismul dela Sibiu a putut avea cu aproximație 24 foi, adică 48 pagini mici“ (id. ib.).

Afirmațiile pe care le face d. Crăciun despre *Catehismul* din 1544 nu se bazează pe informații sigure, ci numai pe câteva vagi relatări, cum e bunăoară cea a lui Cipariu. Iar când e cazul să ne dea explicații, care ne-ar fi foarte utile, asupra aportului pe care-l aduce descoperirea, făcută în 1939, a celui de-al doilea exemplar din *Octoihul* slavon tipărit în 1510, al lui Macarie, în confirmarea spuselor lui Cipariu, care e posibil să se refere la *Catehismul* din 1544 (v. p. 3—4), autorul nostru le trece sub tăcere, încât suntem îndreptățiți să credem că acest aport e nul. (Vezi P. P. Panaitescu: *Octoihul lui Macarie (1510) și originile tipografiei în Țara-Românească*. În *Biserica Ortodoxă Română*. LVII (1939), pp. 525—550 (nr. 9—10: Sept.-Oct.). Cf. Bianu-Simonescu, *Bibliogr. român. veche*, IV, București, Socec, 1944, 165—167).

Însăși relațiile pe care le stabilește între *Catehismul* din 1559 și *Catehismul* din 1544 sunt numai relații posibile, ipotetice. Până la urmă, deși din studiu reiese clar convingerea autorului că acestea sunt reale, însuși autorul recunoaște caracterul lor ipotetic: „Dacă ea [tipăritura din 1544] s'ar fi păstrat, am fi avut de spus mai multe realități și mai puține ipoteze, cari vor fi confirmate, sau infirmate, cu certitudine numai odată cu aflarea originalului“ (p. 26). Această mărturisire este totuși bizară, pentru că străduințele autorului au fost tocmai să stabilească o filiație între cele două catehisme și, din însăși reconstituirea pe care o face, a *Catehismului* din 1544, vedem că dânsul e sigur de această filiație.

După acest studiu bibliologic urmează o *Predoslovie la cele patru catehisme* (p. 27—30), scrisă de dl Crăciun, în mod nejustificat, în limbă veche, în care ni se dau informații de ordin tehnic, privitoare la alcătuirea studiului. Pentru că aceste informații țin de studiul propriu zis, expresia, deși cei versați în lectura vechilor texte românești o pot ușor înțelege, era bine să cadreze cu gândirea, care vrea să fie științifică și modernă. Acest anacronism între expresie și gândire scade din importanța lucrării.

După aceasta se dă, cu litere latine, textul catehismului tipărit în 1544 de Filip Maler la Sibiu, text reconstituit de dl Crăciun (p. 33—38).

Ca *Predoslovie* a catehismului pe care-l reconstituie, dl Crăciun reproduce fragmentul păstrat al prologului *Întrebării creștinești* din

1559 a lui Coresi, introducând modificări în ce privește referințele la suveranul Țării (*cu știrea Crăiaseei* = Isabela, 1541—1551), fără să menționeze vreun Episcop, „fiindcă episcop al Transilvaniei și al «Țării-Ungurești» la 1544 nu se arată a fi fost cineva“ (p. 33, nota 1), iar cu formula de închinare către Mitropolitul Efrem deasemenea schimbată (se reproduce, aici, formula din *Catehismul Marțian*). Această *Predoslovie*, susține d. Crăciun, „a fost scrisă *anume* pentru tipăritura sibiană“ (p. 21).

Cât despre textul catehismului propriu zis, în reconstituirea dlui Crăciun, el reproduce aidoma textul lui Coresi. Menționăm, însă, că identitatea e *nu* cu textul tipărit de *Coresi*, ci cu *transcrierea* pe care i-o face d. Crăciun (p. 63—68), — deci se reproduc fonetismul și toate erorile lui Coresi, ca și cele ale editorului modern, pe care le vom expune mai departe. În treacăt dăm un exemplu de analiză greșită, introdus și aici: *făgădui-a* (37/27; cf. C a t. B â r s. 67/21, deasemenea și C a t. M a r ț. 135/11!) pentru subst. *făgăduita*. Diferențe textuale totuși există, însă numai în *Decalog*, *Tatăl nostru* și *Simbolul creștinului*, cum s'a indicat în studiul introductiv, și ele corespund unei concepții religioase deosebite de cea care a stat la baza tipăriturii din 1559. În reconstituirea acestor trei texte d. Crăciun s'a orientat după încercările anterioare. *Decalogul* și *Tatăl nostru* au fost reproduse după reconstituirea lui Nicolae Sulică din studiul *Catehismele românești din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov)*. Precizări cu privire la izvoarele lor), în *Anuarul liceului de băieți „Al. Papiu Ilarian“ din Țârgu-Mureș*, pe anii 1932—1935; Tg. Mureș, Ardeleana, 1936, p. 64. *Simbolul credinței* e refăcut tot după indicațiile lui N. Sulică, *op. cit.*, p. 65—66, adică e textul luteran, fără adausurile introduse de Coresi, reproducând în părțile comune, însă, cuvânt de cuvânt, textul lui Coresi.

Ca idee aște, aceste două reconstituiri pot corespunde redacției originale din 1544. Ca limbă (fonetism, morfologie, lexic și sintaxă) însă, cu siguranță nu corespund, ele fiind absolut arbitrare sub acest raport. A afirma că Coresi reproduce limba *Catehismului* din Sibiu este o aberație care nu se poate susține în lumina studiilor de critică a textelor: dacă admitem că redacția din 1559 e o copie, și nu prelucrare, a celei din 1544, din cea mai puțin atentă cercetare a *copiilor*, făcute în vechime, se poate vedea că vechii scriitori ai paginilor noastre de literatură introduceau în mss. sau în tipăriturile lor o mulțime de schimbări (omisiuni, repetări, transcrierea textului în dialect, modernizarea textului, etc.), care, alături de alternanțele fonetice interne ale textului și alături de erorile de grafie, imprimau deseori textului nou un aspect cu mult deosebit de aspectul textului original.

În continuare, sub titlul *Catehismul Bârseanu*, se reproduce, în facsimile (p. 41—62), *Întrebarea creștinească* din 1559, a lui Coresi,

urmată (p. 63—68) de transcrierea cu litere latine a textului. În operația de reproducere în facsimile, d. Crăciun îndreaptă eroarea lui I. Bianu, din prima publicare în facsimile a acestei tipărituri a lui Coresi, de dispoziție a clișeelor în ordinea paginatiei și reușește să scoată, deasemenea, multe pete, proprii originalului, — eventual, unele mai mici, proprii chiar clișeelor, — care, prin faptul că, uneori, decolorau sau ștergeau cerneala tipografică, făceau aproape imposibilă descifrarea textului (cf. în special p. 12 din ed. I. Bianu și p. 52 din ed. I. Crăciun).

Apoi se reproduce (p. 71—90), pentru prima oară în facsimile, după originalul ms. dela B. A. R., *Întrebarea creștinească* din 1607, a popii Grigorie din Măhaciu, cunoscută sub numele de *Catehismul Sturdzan* și publicată mai întâiu în retipărire cu chirilice, însoțită de transliterațiunea cu litere latine, de B. P. Hasdeu în 1879, în CDB II. În continuarea facsimilelor: transcrierea cu litere latine (p. 91—95).

Pe urmă se reproduce în facsimile (p. 99—129) *Catehismul Marțian*, publicat înainte de Al. Rosetti în transliterațiune științifică, în 1924, în GS I, 256—260, acum însă editat pentru prima oară în facsimile după ms. original din Biblioteca Universității din Cluj. Și acesta e însoțit (p. 131—137) de transcrierea cu litere latine.

În partea finală a cărții (p. 139—166) se dă traducerea în franțuzește a studiului introductiv.

În ce privește transcrierea cu litere latine a textelor reproduse în facsimile, menționăm în primul rând că aceasta, deși vrea să fie, în general, o transcriere fonetică interpretativă, nu e totdeauna consecventă și, în plus, are o mulțime de analize și de erori tehnice care nu cadrează nici cu o ediție critică, nici cu o ediție de popularizare și un studiu, fie el chiar și numai bibliologic.

Unele cuvinte sunt reproduse greșit în transcriere:

1°. ЦРДЖИ. C a t. B â r s. 42/6, pe care-l considerăm o contaminare grafică a lui *țâră* cu *țărei*, e redat, după o uzanță mai veche, *Țărdei*, i d. i b. 63/12 (cf. *noui*=*nou*+*noi*); transcrierea *Țărdei*, pentru *Țărei*, o credem mai verosimilă. 2°. *să vă se iarte păcatele*, C a t. S t u r d z. 95/23—24, pentru *să vă...*; în original: ... i d. i b. 90/3. Cf. *nă* din textele aceleiași epoci 3°. АНѢ C a t. M a r ț. 127/12—13 e redat *dîn* i d. i b. 137/nota 4, și e interpretat ca o eroare de scriere. Ceeace se dă în text, e aspectul corectat al grafiei: *dîn* i d. i b. 137/11. E curios acest fapt, pentru că în majoritatea cazurilor Ѣ e cetit de d. Crăciun n. 4°. КЪНАА i d. i b. 121/8 e redat *cândă* i d. i b. 136/12, în timp ce în toate celelalte cazuri acest cuvânt îl găsim în lectura *cândă* 5°. În cuvintele slave C a t. M a r ț. 125/14 (transcris de d. Crăciun *văaruia* i d. i b. 137/4!; la fel transcris și în nota 1, aceeași pag.), i d. i b. 120/1, C a t B â r s. 61/7—8, C a t S t u r d z. 88/10

(transcrise *preastola*: Cat. Marț. 136/5, Cat. Bârs. 68/5, Cat. Sturdz. 61/7—8), și în derivatul din sl. *свѣтъ* Cat. Marț. 129/8 (transcris *sveantă*, id. i b. 137/nota 8; în text, aspectul corectat *sventă* id. i b. 137/19), scrierea cu *** este mai mult tradițională. Valoarea semnului aproape sigur este *e*. Deasemenea trebuie citit *e* și *** din *ожажтѣлѣ* Cat. Marț. 122/7—8, precum și din *рѣжаскѣ* Cat. Sturdz. 100/3, *greiască* fiind mai aproape de un aspect fonetic real, existent și astăzi, al vb. *a grăi*, decât *greiască* id. i b. 131/6.

Autorul a scăpat din vedere următoarele omisiuni ale originalului: *de[s]pre* Cat. Marț. 109/4 (vezi transcr. id. i b. 133/22), Cat. Bârs. 65/10 și 67/17, Cat. Sturdz. 92/13 și 94/24, și *de[s]pri* Cat. Marț. 114/12—13 (vezi transcr. id. i b. 135/5), cu toate că primul ex. din Cat. Marț. a fost reconstituit de Rosetti, în ediția critică a Cat. Marț., GS. I 257/13¹⁾.

În schimb a completat în text o serie de litere, fără să le introducă în paranteze colțuroase, ca de obicei: Cat. Bârs.: *o[a]re* 63/19 (cf. 43/4), *dinio[a]ră* 66/12 (cf. 53/5), *glav[a]* 66/31 (cf. 56/1), *sățio[a]să* 67/1 (cf. 56/8); Cat. Sturdz.: *pror[o]că* 91/24 (cf. 73/11), *dinio[a]ră* 93/16—17 (cf. 79/15), *sățio[a]să* 94/8 (cf. 83/8); Cat. Marț.: *o[a]re* 131/3 (primul) (cf. 99/9), *pror[o]că* 133/7 (cf. 105/11), *no[a]stre* 134/5 (cf. 110/10), *no[a]stră* 136/20 (cf. 124/1—2), 137/10 (cf. 127/8—9) și 136/nota 11 (cf. 124/5), *fecio[a]ră* 137/12 (cf. 127/13), *dere[a]pta* 137/14 (cf. 128/8), *sățiosa* 124/2: *sățioasă* 136/21, și *i* din *pu[r]linc[i]tele* 135/9 (cf. 115/8—9).

Analize greșite: lectura *făgăduit-a* Cat. Bârs. 67/21 și Cat. Marț. 135/11, trebuiește înlocuită cu *făgăduita* (v. acest sbst. atestat pentru anul 1619 în CDB II 122; cf. DLR., *făgăduită*); deasemenea *să vie împărăție-ta* Cat. Sturdz. 94/7, cu *să vie împărăție ta* (cf. o eroare similară a originalului: *împărăție* id. i b. 83/15, pentru *împărăția*), iar între cuvintele *Ev[an]gh[el]ie sa* id. i b. 93/3 și Cat. Bârs. 65/penult. rând, nu e necesară linioara, pentru aceleași rațiuni.

Lectura *oce naș* e preferabilă celei adoptate de d. Crăciun *ocenași*, pentru *ѡче нашкѣ* (scrise separat) Cat. Bârs. 56/2, *ѡченашкѣ* Cat. Sturdz. 83/1 (textul este în general în *scriptio continua*); respectiv

lecturei *ocinaș* Cat. Marț. 136/18, pentru *ѡна* id. i b. 123/6 (și aici textul e în general în *scriptio continua*), pentrucă, pe de o parte, compunerea aceasta cel puțin, cred că era cunoscută pe atunci la noi după atâtca veacuri de cultură bisericească slavonă, iar pe de altă parte *** final postconsonantic, din primele două cazuri, are aceeași valoare zero, ca în cuvintele românești în grafie chirilică românească, în po-

¹⁾ Al doilea caz din Cat. Marț. e redat de Rosetti, id. i b. 258/13—14: *de pri*.

ziție similară. Cât despre lectura cu *i*, în *ocinaș*, e scuzabilă din cauza neclarității originalului.

Коборѣскъ Cat. Marț. 127/9—10 trebuie analizat *cobori-să* [=se cobori], cum îl analizează și Rosetti, GS I 260/3, nu *coborâsă* 137/11; dealtfel se acordă cu contextul: *cobori-să din cer și să împeliță din D[u]hul sv[ă]nt*.

Ca omisiuni de fond în transcriere menționăm pe *ce* din *cu ce veri...* Cat. Sturdz. 72/7 (cf. 91/14); primul *r* din *prentu* Cat. Sturdz. 75/16 (cf. 92/15); *va* din *se va vărsa* Cat. Marț. 122/4—5 (cf. 136/15)¹⁾; al 2-lea *ă* din *păcădele* (pentru: *păcatele*) Cat. Marț. 122/7—8 (cf. 136/16).

Lecturi greșite: 1°. Nu *omulă* Cat. Sturdz. 91/4, ci *omol* [pentru *omul*]. În același text, vezi un *o* chirilic asemănător în *Moisi* 73/10—11, *noao* 78/7—8, etc.; cf. *o* pentru *u*, în original: *Domnezeu* 71/10, 73/3 și 73/8, etc., *potem* 76/9—10, etc.). 2°. Ultimul cuvânt din Cat. Sturdz. 71/2—3 trebuie cetit *răspuns*. În grafia chirilică pare a se distinge ꙗꙋꙋꙋꙋꙋꙋ. Semnului ꙋ, care s'a șters, nu i-a rămas decât partea inferioară, iar *n* suprapus e încă vizibil. 3°. *in[t]r'a cărara* [pentru: *cărora*], nu *in[t]r'acarara* Cat. Marț. 131/4 (originalul 99/11—12). 4°. *Domnedzdui* id. i. b. 106/10, cu *o*, nu cu *u* 133/12. 5°. *Intrabare* [pentru: *întrebare*] id. i. b. 113/1, nu *întrebare* 134/17. 6°. *vârșă* id. i. b. 122/5, nu *varsă* 136/15. 7°. *inste* [pentru: *iaste*] id. i. b. 122/2, nu *iaste* 136/15. 8°. *sățiosa* [pt. *sățioasă*] id. i. b. 124/2, nu *sățioasă* 136/21. 9°. *astădzi* id. i. b. 124/3, nu *astăzi* 136/21. 10°. *iarvță* [pentru *iartă*] id. i. b. 124/4, nu *iartă* 136/21. 11°. *sv[ă]ntă* id. i. b. 127/12, nu *sv[ă]ntu* 137/12.

În afară de aceste inadvertențe, sistemul de transcriere al dlui I. Crăciun nu corespunde totdeauna stadiului actual al studiilor lingvistice și filologice, chiar dacă autorul voește să facă o transcriere fonetică interpretativă. Transcrierea, arhaizantă în cazuri discutabile sau, uneori, pe nedrept, (*ea*, pentru * în poziția metafoniei, sporadic și în alte poziții; -ă, pentru -a sau -ă), chiar dacă se bazează pe tradiție, trebuia pusă de acord cu studiile de paleografie și de lingvistică, care, bazându-se pe observația atentă și obiectivă a fenomenelor cercetate, au evoluat, din epoca primelor începuturi până astăzi, în mod considerabil. Pentrucă studiul de care vorbim se adresează în primul rând filologilor, linguiștilor și bibliofililor, și numai în mică măsură marelui public, trebuia adoptată, — dacă nu transliterațiunea, care pentru editarea științifică a textelor noastre vechi, când ele nu

¹⁾ Prin această omisiune, combinată cu lectura *varsă*, pentru *vârșă*, corectează, fără să menționeze în notă, o eroare de sens a copistului: în realitate acțiunea este de prezent, nu de viitor.

se publică în facsimile, e preferabilă oricăror altor sisteme de reproducere, — cel puțin o transcriere fonetică interpretativă mai obiectivă și mai precisă.

Ca eroare de ordin tehnic relevăm faptul că autorul nu reproduce facsimilele ce cuprind molitva intercalată în *Cat. Marț.* pe f. 13 r° — 14 r° (vezi p. 122—123), în afară de r. 1—6, f. 14 v°, care sunt reproduse pentru că sunt pe aceeași pagină pe care începe *Tatăl nostru* (v. p. 123). În transcriere, însă, molitva este omisă în întregime (v. p. 123). Această molitvă e omisă și în transliterațiunea lui Rosetti, *op. cit.*, 259.

Deasemenea nu dă transcrierea rândurilor de molitvă din *Cat. Marț.*, dinaintea Crezului (v. p. 136), de pe f. 15 v°/r. 2—14 (v. p. 125/2—14, care totuși sunt reproduse în facsimile, fiind pe o pagină în care se află și text din catehismul propriu zis. Aceste rânduri sunt omise și de Rosetti).

Cred că e necesară, într'o ediție critică a unor lucrări unitare, și reproducerea textelor de altă natură care sunt intercalate în ele, pentru că, prin grafia și limba lor, pot furniza informații prețioase relativ la originalitatea, datarea și proveniența textului sau codicelui în general, iar prin conținut ne arată predilecția copiștilor pentru anumite texte, liturgice — în cazul nostru, și indiferența lor în fața faptului că amestecă textele, că nu le copiază într'o anumită ordine.

Erorile din ediția critică a dlui Crăciun sunt grave, însă mai puțin numeroase decât cele strecurate în editarea *Catehismului Marțian* de către Rosetti în GS I¹), și ele se datoresc în special faptului că autorul nu e în aceeași măsură *filolog*, în care e *bibliolog*.

¹) Am arătat aceasta în comunicarea despre edițiile critice ale *Catehismului Marțian*, făcută în ședința din 11 II 1947 a Muzeului Limbii Române. Spicuiam câteva exemple: $\dot{\text{a}}\text{u}\dot{\text{a}}\text{u}\text{r}\text{t}\text{t}\text{k}$ C a t. M a r ț. (ed. Crăciun, 108/1—2) e redat a ș a p t e (ed. Rosetti, 257/8); $\text{se}\text{u}\text{u}$ 111/4 e transcris $\text{d}\dot{\text{z}}\text{k}\text{ce}$ 257/20; $\text{p}\text{o}\dot{\text{y}}\text{r}\text{a}\text{c}\text{i}\text{u}\text{ne}$ 115/5—6 apare în transliterațiune *rugăciune* 258/16; nu sunt menționate (256/35) omisiuni de litere ca în $\text{p}\text{t}\text{r}\text{e}\text{b}\text{a}$ 105/14 (pentru: *întrebare*); $\text{d}\text{o}\text{s}\text{z}\text{s}$ 127/2—3 e reconstituit arbitrar *dom-* [n] zzu 260/2, când cu o pagină înainte există aspectul $\text{d}\text{o}\text{ne}\text{s}\text{z}\text{s}$ 126/2; greșala originalului $\text{z}\text{k}\text{r}\text{o}\text{p}\text{a}$ 128/4 [= *ingropat*] e amplificată în transliterațiune: $\text{p}\text{c}\text{o}\text{r}\text{o}\text{p}\text{a}$ 260/29—30; $\text{p}\text{r}\text{e}\text{s}\text{c}\text{s}$ 103/1 e redat *răspu[ns]* 256/19; $\text{t}\text{a}\text{t}\text{z}$ 126/13—14 (pentru: *tatăl*) e transcris *tat* zl 260/1, fără menționarea greșelii în aparatul critic; în mai multe cazuri z este transliterat a . de ex.: $\text{p}\text{o}\dot{\text{y}}\text{r}\text{z}\text{m}\text{k}$ 115/13: *rugăm* z 258/18; varianta fonetică

Totuși, un studiu al catehismelor românești vechi, care pleacă dela transcrierea dlui Crăciun, sau, pentru *Cat. Marț.*, dela transliterațiunea lui Rosetti, va abunda totdeauna în greșeli, în exemple false, în teorii inutile. Acest studiu, până la apariția unei ediții critice judicioase, se poate face însă pornind dela facsimilele studiului dlui Crăciun, a cărui publicare, fără îndoială, constituie cel mai mare merit al lucrării.

În concluzie, în studiul său, plecând dela descrierea, cu informații originale, a atmosferei culturale din Ardeal, din preajma anului 1544, și dela posibilitatea unor relații între *Catehismul* din 1544, al cărui text nu-l cunoaștem astăzi, și *Catehismul* din 1559, al lui Coresi, și încercând, fără să se întemeieze pe argumente plauzibile, să reconstituie originalul *Catehismului* din 1544, reconstituire care, ca și datele bibliologice despre acest catehism, este arbitrară, ipotetică, reproducând apoi, în continuare, în facsimile, catehismele Bârseanu, Sturdzan și Marțian, fiecare urmate de transcrierea în litere latine, care e fonetică interpretativă și abundă în interpretări subiective și imprecizii, — d. Crăciun reușește să dea o rezolvare subiectivă unei probleme de filologie care s'a pus de multe ori în discuție la noi, având

ПАКАТІАУ 129/12 e trecută cu vederea (*păcatelor* 260/12); odată ne oferă un alt cuvânt decât în original: чре 119/8: *care* 259/1, etc., plus multe greșeli de ordin tehnic (în deosebi în indicarea limitelor între pagini).

Prin reeditarea recentă a studiului din GS I în p. 543—552 din volumul colectiv *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague-București, 1947 (*Société Roumaine de Linguistique*. II. 5.), multe din erorile primei ediții au fost îndreptate; unele însă au fost conservate, adăugându-li-se în schimb câteva erori care lipseau în GS.

În comparație cu Rosetti și Crăciun, e demnă de relevat ediția critică a *Catehismului Sturdzan*, pe care o dă Hasdeu în CDB II 99—107. În reproducerea cu chirilice, în afară de anumite restricții de ordin tipografic (un singur semn pentru *t*; т , redat тѣ ; lipsa semnelor diacritice, etc.), abea dacă se pot semnala câteva erori: în *crești[nea]-scă* (C a t. S t u r d z., ed. Crăciun, 71/1) nu se indică lapsusul din ori-

ginal prin paranteze colțuroase; тѣ 75/4 e reprodus тѣѣ 101/8; ѣѣѣѣ

78/5 e redat ѣѣѣѣ 102/12; ѣѣ 82/9 e cetit ѣѣ 104/3; și alte câteva cazuri de aceeași importanță). Încât Hasdeu, pe drept cuvânt, merită cuvintele de laudă pe care i le-a adus D. Russo în *Critica textelor și tehnica edițiilor* (v. *Studii istorice greco-române*, II, 1939, 616), pentru edițiile sale critice.

totuși meritul de a fi publicat pentru prima dată originalele, în facsimile, ale *Catehismului Sturdzan* și *Catehismului Marțian*, cunoscute până acum, primul numai din ediția relativ îngrijită a lui Hasdeu, iar al doilea din ediția cu multe inadvertențe a lui Al. Rosetti.

LIVIU ONU

1. — NICOLAE COSTIN, *Letopisețul Țării Moldovei dela zidirea lumii până la 1601*. Ediție cu o introducere de IOAN ȘT. PETRE. Fundația Regală pentru Literatură și Artă. București, 1942, 661 p. + 4 facsimile.

2. — IOAN ȘT. PETRE, *Azintie Uricariul*. Studiu și text. București, Casa Școalelor, 1944, 205 p.

3. — MIRON COSTIN, *Letopisețul Târzi Moldovei*, Ediție comentată cu introducere, glosar și indice de IOAN ȘT. PETRE, în „Scriitorii Clasici Români cu comentarii” — Cugetarea. București, 1943, 307 p. + 2 facsimile.

1. — În anul 1939 a apărut în editura Tiparului Românesc studiul d-lui Ioan Șt. Petre: *Nicolae Costin — Vieța și opera*. Este teza cu care D-sa și-a trecut doctoratul.

Editarea Letopisețului Țării Moldovei de Nicolae Costin „apare ca o urmare a acestui studiu” și, cum adaugă editorul (Prefață, p. 5), dintr'un îndoit motiv: „... întâiu ca să pun la dispoziția istoricilor și a altor cercetători un text cât mai apropiat de originalul operei acestui cronicar, întrucât cel publicat de M. Kogălniceanu este fragmentar și cu greșeli și deformări, unele datorite manuscrisului transcris, altele editorului; al doilea, ca să pun la îndemâna publicului cititor o carte veche, scrisă în graiul plăcut al bătrânilor, și care conține multe știri despre istoria Moldovei și a popoarelor vecine”.

Introducerea care precedă textul Letopisețului, deși mai scurtă decât studiul citat, este totuși mai bogată în date și mai clară, îndreptând unele greșeli.

Dela publicarea studiului, d-l I. Șt. Petre a mai cunoscut și manuscrisele nr. 2591, 2601 și 3039, din Biblioteca Academiei Române pe care le descrie în Introducere (pag. 16—17).

Clasificarea manuscriselor suferă modificări în bine față de cea din studiul amintit.

Vorbind despre N. Costin ca istoric, relevă meritele acestuia, fără a mai cădea în exagerări ca acelea din studiu, unde autorul spunea despre cronicar că este „Cromer al nostru, într'o formă mai puțin reușită”¹⁾. Nu admite nici acuma caracterizarea pe care Iorga i-a

¹⁾ I. Șt. Petre, *Nicolae Costin, vieța și opera*, p. 274.

făcut-o cronicarului cu mulți ani înainte²⁾, dar nici nu o mai numește „sonoră” și „exagerată”.

Amintește apoi edițiile anterioare și arată o parte din omisiunile, datele greșite și deformările de sens ce se găsesc în edițiile lui Kogălniceanu, unele datorite manuscrisului folosit pentru editare, altele datorite lui Kogălniceanu însuși. Menționează apoi faptul că Letopisețul se găsește în două redacțiuni: una mai scurtă — dela zidirea lumii până la 1595 — cu informații mai bogate pentru această perioadă de timp și cu o predoslovie adresată Domnului; a doua cu informații mai puține, dar care ne povestește evenimentele până la 1601 și are predoslovie adresată cititorilor.

Motivul pentru care N. Costin și-a scris Letopisețul în două redacțiuni este, după d-l I. Șt. Petre, următorul: „Costin fiind bolnav și ajungând cu letopisețul său către domn până la domnia lui Aron Vodă (1595), se va fi gândit că va rămâne opera neisprăvită, fiind concepută într'un plan vast... Inrăutățindu-i-se boala s'a hotărât să dea o redacțiune mai lungă în timp, însă cu știri mai puține, închinată cititorului, în care a adăugat și lipsurile din redacțiunea primă către domn. Dar și acest manuscris pare să fi rămas neterminat și nerevăzut“... (p. 25—26).

Explicația dată nu ni se pare plauzibilă. Dacă N. Costin era bolnav, ar fi încercat să refacă letopisețul dela început? Credem că mai curând ar fi continuat redacțiunea la care lucra, prezentând însă, de aci înainte, lucrurile mai concis. Mai probabil ni se pare că una dintre redacțiuni era o ciornă și, în timp ce o redacta pe aceasta, transcria a doua redacțiune, cea pentru Domn, și, pentru a fi pe placul acestuia, prefața, care în ciornă era adresată cititorilor, o adresază Domnului

Că lucrarea se oprește la 1601 se poate explica — așa cum o face d-l G. Pascu³⁾ — prin faptul că N. Costin a trebuit să suspende lucrul la letopiseț și să scrie istoria lui Nicolae Mavrocordat, cum îi ceruse acesta.

D-l I. Șt. Petre ne dă ambele redacțiuni pe aceeași pagină, puțându-se urmări astfel lipsurile sau adăugirile unei redacțiuni față de cealaltă.

Pentru redacțiunea cu predoslovie către cititori a folosit ms. 238 care datează aproximativ din 1725—1735, iar pentru redacțiunea cu predoslovie adresată Domnului a folosit ms. 2715 care datează din 1723.

²⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. II, ed. II, p. 108 și 118—119.

³⁾ În *Istoria literaturii române*, sec. XVIII, *Cronicarii Moldoveni și Munteni*, p. 48.

În transcriere d. Ștefan Petre a ținut seamă de sensul frazelor, aplicându-se o justă punctuație. Trebuie totuși să amintim câteva inadvertențe de transcriere. Ele sunt extrase numai din paginile 47 și 48, reproduse în facsimile, la sfârșitul cărții. Astfel la pag. 47, rândul 21 transcrie cuvântul *iproci* cu *i* la sfârșit. În ms. (planșa II) e scris ипроч . Cuvintele: *urmând* (p. 47/17), *Hiparh* (p. 48 r. 1), *mărturisesc* (p. 48 r. 7) în manuscris au -л , pe care editorul, în transcriere, nu-l notează. În schimb adaugă pe -ă în cuvântul *fără* (48 r. 23) deși în ms. este фр (planșa II). Se constată deci tendința de a moderniza textul. În indicațiile pe care ni le dă (p. 32 și 33), editorul ne spune că s'a condus în transcriere după pronunțarea de astăzi.

D-1 I. Șt. Petre afirmă (Introducere p. 32) că redacțiunea către cititor „reproduce graiul moldovenesc al epocii”, iar cea „către domn graiul muntenesc, apropiindu-se de limba literară din zilele noastre”. Afirmarea se datorește unor transcrieri arbitrare, cum e în cazul cuvântului пцкленци transcris și *înțelepți* și *intălepti*. În ambele redacțiuni e scris cu л în caractere latine redat cu *e* (în redacțiunea către Domn) și cu *ă* (în cea către cititor). Tot așa e cazul formelor: *primej-dioasă* (p. 35 r. 11) — *primejdioase* (35—24), *așutorindu-să* (35—10) *așu-torindu-se* (35—25) ș. a.

Nu putem să nu amintim forme ca *nime* (redacțiunea către cititori p. 35) și *nimini* (redacțiunea către Domn p. 35), *streine* și *striine* (p. 36). Dintre acestea, tocmai cuvintele din redacțiunea către Domn au o rostire mai moldovenească. Rostiri ca *vacul* — și într'o redacțiune și în cealaltă — nu o fac pe una mai muntenească decât pe cealaltă. Este adevărat că întâlnim în redacțiunea către Domn cuvinte cu formă literară, ca de ex. *din* pentru *den*, *ar* pentru *ari*, că fraza se înțelege ușor, fiind o exprimare mai aproape de cea literară. Aceasta s'ar putea explica tot prin faptul că N. Costin avea o ciornă și când a copiat-o în redacția definitivă a îndrepat unele greșeli. Transcrierea fiind modernizată, ar fi o greșală să plecăm dela ea pentru un studiu de filologie, dar ea poate fi folosită de toți cei care vreau să cunoască opera istorică a cronicarului nostru. Editorul ne-a făcut accesibil pe N. Costin într'o ediție care se citește ușor și e mult mai bună decât edițiile anterioare, care sunt și așa de rare.

Utile sunt indicațiile date la sfârșitul fiecărui capitol, fiindcă precizează lucrările din care a împrumutat N. Costin.

D-1 I. Șt. Petre dă și un glosar al cuvintelor rare, sau cu alt înțeles și le precizează sensul ce l-au avut atunci, indicând cu grijă paginile unde se găsesc cuvintele. Ne-ar fi plăcut ca acest glosar să fie mai bogat. Dăm aici câteva cuvinte care nu ar fi trebuit să lipsească din glosar: *a adeveri*. (= a afla, a făgădui, a promite, p. 253), *apreg* (= hrăpareț, lacom, p. 355), *băbărăcă* (= haină, pe cât se poate, de culoare roșie, p. 217), *camene* (= unitate de măsură de greutate, 1/5

dintr'o majă, p. 217), *certă, certări* (= a pedepsi, pedepse, p. 55, *cru-cișer* (= cavaler cruciat, p. 203), *despre* (= spre, contra, p. 235), *a se griji* (= a se pregăti, p. 364), *intemeia* (= a confirma, p. 580), *ispisoc* (= act emanat dela un suveran, p. 374), *a limpi* (= a sorbi cu limba, p. 173), *năvarnic* (= cu violență, puternic, p. 69), *neclătit* (= constant credincios, p. 213), *a oști* (= a lupta. a se război, p. 288), *podoadă* (= cinste, p. 194), *povodnic* (= cal ținut de căpăstru, p. 289), *a pripi* (= a surprinde, p. 382), *prividire* (= aprobare, p. 283), *rod, roadă* (= învățătură, folos, p. 41), *a slei* (= a turna în bronz, p. 64), *svat* (= plan, intențiune, gând, p. 287), *a se trage* (= a se sbate, a se strădui, p. 38), *trâmbaci* (= trompeți, trâmbițași, p. 598) *a urzi* (= a intemeia, p. 354), etc.

* * *

2. — Știm că Nicolae Costin a întrerupt redactarea Letopisețului dela zidirea lumii, pentru a scrie evenimentele din timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat, căci așa îi ceruse acesta. Noul Domn, om cult, voia să aibă scrisă cronica domniei sale, dar n'a rămas indiferent nici față de cronicile anterioare. El însărcină pe un uricar — scriitor de acte domnești — să copieze cronicile anterioare. Uricarul era *Axin'ie* care, la 1710, copiază letopisețul lui Miron Costin. Tot el este cinstit de aceleași Domn Mavrocordat, în a doua domnie, cu însărcinarea de a continua cronica începută de Nicolae Costin, dar neterminată din cauza morții eruditului boier. *Axintie Uricariul* nu înșală încrederea Domnului, lăsându-ne o „istorie“ bine informată și cald scrisă.

D-l I. Șt. Petre, în lucrarea de care ne ocupăm acuma, ne dă un studiu asupra vieții și operei acestui cronicar, precum și textul cronice.

Este meritul d-lui I. Șt. Petre de a fi precizat data morții lui Axinte Uricariul, fiindcă până acum se credea că a trăit până în 1766. Astfel d-l G. Pascu susținea că A. U. și-a scris cronica în etape, ultima în 1766. D-l I. Șt. Petre crede că A. U. și-a scris cronica între 1714—1716. Din citirea cronice, exceptând pasagiile interpolate la o dată târzie, se desprinde într'adevăr o atmosferă de prezent sau de un trecut foarte apropiat, ceea ce ne face să presupunem că data fixată e cea justă. Încă în 1716, sau în 1717, cronica a fost trimisă în Muntenia, unde fusese mutat Nicolae Mavrocordat. Aci a fost copiată din ordinul aceluiași Domn, la 1722, de către Stanciu Ierei. Interpolările în care se vorbește de moartea lui Carol al XII-lea și a craiului Stanislav sunt târzii, de după 1770, și au fost făcute de Ștefan Stârce la 1791.

Citind cronica lui A. U. rămâi, într'adevăr, surprins de bogăția amănuntelor pe care le dă, bineînțeles toate în legătură cu Nicolae

Mavrocordat. Cu siguranță că a folosit însemnările acestuia pentru timpul cât a fost mazil; a folosit apoi acte oficiale, scrisori personale ale Domnului, ordine date de Inalta Poartă, gazeturi și avizii, iar evenimentele la care a luat parte autorul, ca spectator, sunt scrise din amintire. Faptul că folosește acte la redactarea cronică îl face să-și califice această lucrare ca *istorie* și nu *cronică*.

D-l Șt. Petre discută și problema paternității „Letopisețului anonim“ dela 1661—1709. D-l G. Pascu⁴⁾ afirmase că autor al acestui letopiseț ar fi A. U. D-l I. Șt. Petre se îndoiește că acesta ar fi autorul litopisețului.

Observațiile noastre referitoare la transcrierea cronică vor fi puține. Nu ni se dau în facsimil pagini din manuscrise pentru a putea verifica dacă transcrierea s'a făcut exact. Citirea textului ne-a lăsat impresia că avem și de data aceasta o transcriere interpretativă, ba chiar modernizată. Totuși, dacă ediția nu ar putea fi utilizată de filolog, ea, așa cum se prezintă, se citește ușor, putând fi cunoscută de marele public, ceea ce a urmărit editorul.

Menționăm că glosarul care însoțește textul e aproape complet. Era bine totuși să fi cuprins și următoarele cuvinte: *fiteșticarili* (= fiecare, p. 93), *a se isprăvi* (= a se obține, p. 157), *nepărăsît* (= neconținut, p. 90), *pentru* (= de. p. 82), *a petrece* (= a se întâmpla ceva rău, a păși, p. 137), *a sili* (= a stărui, p. 100), *trăsură* (= impozit, bir, dare, p. 110), etc.

* * *

3. — D-l I. Șt. Petre s'a îngrijit și de editarea *Letopisețului Țării Moldovei* al lui Miron Costin. Opera devenise puțin accesibilă marelui public și de aceea dânsul a luat hotărîrea de a publica acest volum „atât de folositor (era mai bine spus *necesar*) elevilor, studenților, și chiar marelui public intelectual, care se interesează de trecutul neamului nostru“ (Prefață, p. 9).

Avem de a face deci cu „o ediție comentată ce urmează a fi pusă la îndemâna marelui public“ (Introducere, p. 53). În acest scop ar „fi putut proceda ca ceilalți predecesori, care au dat edițiile comentate ale lui I. Neculce și Gr. Ureche Vornicul — Simion Dascălul, în editura „Scrisul Românesc“ (Introd., p. 53), adică să reproducă textul după Kogălniceanu, ca Al. Procopovici, sau după un alt text publicat, ca d-l C. C. Giurescu. Al. Procopovici a fost însă nevoit să publice textul cronică lui Neculce după ediția lui Kogălniceanu din 1852, deoarece originalul cronică nu era în țară. D. Șt. Ioan crede că a lucrat mai științifi-

⁴⁾ *Op. cit.*, p. 57 și următoarele și în *Axinte U. și N. Costin*, în Arhiva (Iași), 1922, pp. 489—498.

fic și deci ediția poate fi folosită și de specialiști: „am ales manuscrisul cel mai vechiu cunoscut, Nr. 2601 al Academiei Române care datează din anul 1710. . . și l-am transcris în întregime literă cu literă“. Afirmatia este neîndreptățită, deoarece a modernizat textul (ex.: scrie *Vodd* pentru *Vod*, *Țarigrad* pentru *Țaregrad*, *zilii* pentru *dzileji* ș. a., p. 161).

În Introducere se mai găsesc și greșeli de limbă ca: „. . . în 22 capitole“, pentru „. . . în 22 de capitole“; sau o frază neclară ca aceasta: „Mai multe informații, memoriile le aflăm în letopiseț, autorul menționând mai la fiecare eveniment contemporan participarea sa. . .“ (p. 50).

Cu folos se pot utiliza datele biografice referitoare la M. Costin și, cu oarecare atenție, și partea privitoare la operă. Textul letopisețului poate fi folosit de marele public, dar nu de specialiști. Menționăm explicația greșită, dată (sub nota 483 p. 177) cuvântului *cucinii* (= cuhnii, bucătării, odăi de slugi), când, aci, avem două cuvinte *cu cinii* (= cu țigle de porțelan chinezesc), așa cum a arătat V. Bogrea¹).

Astăzi, când letopisețul lui M. Costin a fost publicat și de d-l P. P. Panaitescu, la Fundația pentru Literatură și Artă, într'o ediție critică și una populară, care reproduce însă exact textul din cea critică, ediția pe care ne-a dat-o d-l I. Șt. Petre nu mai poate avea importanța pe care a avut-o la apariția ei

MIRCEA ZDRENGHEA

VARLAAM, Mitropolitul Moldovei, *Cazania, 1643*, (ed. îngrijită de J. BYCK²), Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1943.

N. Drăganu, discutând într'un articol³) problema transcrierii textelor scrise cu chirilice, după ce prezintă diferitele sisteme de transcriere, ajunge la concluzia că cea mai bună este „transcrierea fonetică interpretativă“, dată alături de textul chirilic reproduș fotografic. Chiar și în cazul când am fi nevoiți, din cauze materiale, să dăm textul numai în transcriere cu caractere latine, consideră că „transcrierea fonetică interpretativă este preferabilă transliterațiunii“.

Sunt totuși cazuri când transliterațiunea se impune. Dacă un text vechiu pe care-l edităm este important pentru conținutul lui,

¹) În *Pasagii obscure din Miron Costin*, în Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj, an. I, 1921, pp. 310—317.

²) Motive de alt ordin decât științific au făcut ca lucrarea să apară fără numele d-lui J. Byck, căruia îi datorăm ediția.

³) *Transcrierea textelor chirilice*, în Hrisovul, I, Buletinul Școlii de arhivistică, București, 1941 (pp. 46—59).

transcrierea fonetică interpretativă este cea indicată. Când însă textul interesează și pentru limbă și este editat fără a se face un studiu asupra limbii, este mai bine să fie folosită transliterațiunea.

Dela aceste considerente trebuie să fi plecat J. Byck când ne-a dat *Cazania din 1643 a Mitropolitului Varlaam* în transliterațiune.

Fără îndoială că predicile lui Varlaam sunt și astăzi interesante și pot fi utilizate încă de slujitorii altarelor. Dar nu e mai puțin interesantă limba acestor predici și o ediție ca cea pe care ne-o dă J. Byck, și care să reproducă exact textul din Cazanie, este binevenită. Ea poate fi utilizată ca izvor de seamă în studiile asupra limbii din secolul al XVII-lea.

Cărții, din păcate, îi lipsește un studiu introductiv precum și un glosar pe care sperăm că editorul ni le va da.

Data fiind această situație, ne mărginim la câteva observații asupra transcrierii, care a fost făcută cu multă grijă. Am verificat aceasta la zece pagini (p. 25—34, ed. 1643). J. Byck a urmărit „transpunerea întocmai a grafiei chirilice în grafie latină, așa încât din aceasta să putem reconstitui pe cea dintâiu“. Și a reușit. Unui semn chirilic îi corespunde unul latin. De ex.: $\circ = o$, $w = \bar{o}$, $\bar{u} = \bar{a}$ (lăsat totuși uneori netranscris), $\bar{x} = \bar{d}$ iar semnele \bar{p} , \bar{m} și \bar{s} le-a lăsat netranscrise; \sim (pariericul) este redat prin ' (apostrof întors) $\text{срѣднѣи} = \text{sven}'\text{ției}$. Când un cuvânt avea accentul pe altă silabă decât pe silaba pe care e accentul literar astăzi, se notează aceasta cu un punct sub vocala care purta accentul: *cărora, țelora*.

S'a spus¹⁾ că o greșală a acestei ediții constă în faptul că nu a „respectat interpunctuațiunea originalului“. Neglijându-se vechea punctuație, ni se dă, în schimb, sensul exact al frazei, care, altfel, ar fi mai greu de desprins.

Prin retipărirea Cazaniei la împlinirea a trei sute de ani dela apariția ei, s'a adus un frumos omagiu amintirii marelui mitropolit moldovean.

MIRCEA ZDRENGHEA

Revue des Langues Romanes, tome LXIX, n-os 1940—1945, 1946, 1947.

După o întrerupere de mai bine de cinci ani, din pricina războiului, *Revista Limbilor Romanice* dela Montpellier și-a reluat apariția, în 1945, cu administrația reorganizată, dar pe aceeași tradițională linie de până aci.

Întâiul din cele trei numere ale volumului LXIX începe cu o tablă recapitulativă a studiilor, articolelor, dărilor de seamă publicate în RLR între anii 1920 și 1939 (t. LX—LXVIII). Urmează un interesant

¹⁾ Fl. Mureșan, *Cazania lui Varlaam*, Cluj, 1944, p. 105.

articol al d-lui H. Guiter, *Etude sur la sonorisation du „k“ initial dans les langues romanes*. Constatând în limbile iberice o tendință particulară de a sonoriza pe „k“ inițial (cf. lat. *cattu*, span. *gato*, catal. *gat*, etc.), autorul încearcă să explice acest fenomen pe baza unei influențe de substrat. Anume, sonorizarea în chestiune s'ar datora unei populații litice, ocupând între Spania și Italia o arie continuă înainte de mijlocul celui de-al doilea mileniu a. Chr. În numărul următor al revistei autorul revine însă asupra problemei, pentru a constata că de fapt sonorizarea lui „k“ are o arie mult mai întinsă (fenomenul se întâlnește și în limba greacă) și admite că chestiunea ce tratează e mai amplă decât socotea întâiu. Noi ne'trebăm dacă sonorizarea lui „k“ inițial poate fi despărțită de sonorizarea altor consoane, inițiale sau nu, în limbile romanice și dacă nu cumva rezolvarea chestiunii de ansamblu va aduce în mod natural și pe cea a lui „k“ inițial devenit „g“.

În acelaș număr, 1946, al revistei, d-l J. Bourciez publică un articol de sinteză: *Italien „non che“ au sens de „non modo“*, în care arată, bazat pe texte din Decameron, pe de o parte cum a putut să se producă elipsa verbului „a crede“ sau „a zice“ dintr'o expresie ca *non (credo) che*+subj., iar pe de altă parte, cum a evoluat, din punct de vedere semantic particula *non che*+verbe, la sensul de *nu numai* (+ nume și apoi chiar și singur, în apodosă).

Din nou, dl Guiter semnează un studiu: *Le subjonctif synthétique en catalan*, în care arată transformările pe care, radical și dezinente ale subjonctivului latin, le-au suferit pe teritoriul catalan, și enumeră și întrebuintările pe care le are subjonctivul în limba catalană. Concluzia sa e că morfologia catalană a subjonctivului e în general aceea a celorlalte limbi iberice.

Un alt articol de lingvistică e cel al d-lui J. Ségui: *Deux gallicismes surprenants dans un texte de Cahors de 1468*. E vorba de cuvintele *poas* (= pois), care nu poate fi meridional, și de *voya* (= juive) ce de-aseenea a trebuit să fi venit din Nord.

În sfârșit un articol de literatură comparată: *Un problème d'influence, Marivaux et „El si de les ninas“*, în care autorul, dl P. Laborde, caută să stabilească asupra lui Moratin influența nu numai a „Comediei“ lui Rojas și a dramei burgheze, dar și cea a lui Marivaux („L'école des Maris“).

N-rul pe 1947 al revistei ne anunță moartea celor doi mari linguiști francezi: *Maurice Grammont* și *Edouard Bourciez* (v. mai departe necroloagele acestui buletin). Într'un articol: *Le poil du loup (ou de l'ours) symbole de la perfidie*, dl A. Jeanroy caută originea expresiei în chestiune, în povestea „La chèvre et le loup“ (rom. „Capra cu trei iezi“). Lupul se îmbracă într'o blană de capră, pentru a amăgi pe cei trei iezi. Câteva fire din părul său străbat însă prin blana de capră, ceea ce

văzând unul din iezi strigă: „Attention! Il y a ici du poil de loup“. De unde expresia ce a rămas (și care în românește s'ar putea traduce cu: „E ceva necurat la mijloc“).

Al doilea studiu de lingvistică poartă titlul de: *Un préfixe méconnu: bar-*. Autorul articolului, dl C. Camproux, încearcă să explice originea prefixului *bar-*, pe care îl vede într'o seamă de cuvinte romnice, nu din lat. *per*, cum făcea Mistral (Trésor dou Felibrige), ci pornind dela adjectivul: masc. *bar*, fem. *baro*, viu și azi în graiul gevodanez (Bas-Languedoc) și însemnând: „generos“, iar în înțeles material: „abundent, bogat în...“. Observăm că într'o întregă serie de cuvinte explicația d-lui C. pare verosimilă.

În același număr al revistei se găsește un text dialectal bigurdan: *Per uă gruŭha*.

Incheind, menționăm că toate trei numerele tomului LXIX al RLR conțin un număr extrem de bogat (peste o sută treizeci) de dări de seamă despre lucrările de lingvistică apărute în ultimii ani. Și nu sunt puține între ele lucrările românești recenzate (de d. Bourciez), ca unele din ale d-lor prof. G. Giuglea: („Uralte Schichten und Entwicklungstufen in der Struktur der dakorumaenischen Sprache“ și „Coincidențe și concordanțe între română și alte limbi romnice“), Al. Rosetti („Istoria limbii române“) și I. Jordan („Stilistica limbii române“).

EUGEN TĂNASE

VIANU, TUDOR. *Arta prozatoriilor români*. [București], Ed. Contemporană, 1941, 8°, 454 p.

Lucrarea d-lui T. Vianu privește în primul rând istoria literară, ocupându-se de procedeele de artă și de realizările stilistice ale scriitorilor. Nu este totuși o istorie literară, după cum se spune în introducere (p. 6—7), căci se prezintă revoluționară, ridicând pe întâiul plan al cercetării ceea ce în istoriile literare, în cel mai bun caz, constituie o „preocupare minoră“. Lăsând deci de o parte tot ceea ce este biografie, isvor, influență, etc, elemente cu care lucrează istoria literară, nu reține dintre ele decât o parte din geneză: motivele și atitudinile. Dar și pe acestea numai întru cât luminează procedeele de artă și valorile de stil. Mai mult. Autorul face o selecție între scriitori și o alta între operele aceluiași scriitor, căci nici toți scriitorii și nici toate operele lor n'au ajuns la realizarea valorilor de stil. Fiind o „încercare de estetică literară evolutivă“, selecția ei este mai „aprigă“ decât a istoriei literare, aceasta din urmă fiind obligată să consemneze nu numai culmile de realizare, ci toate strădaniile.

Indicând metoda, autorul își precizează poziția față de stilistica tradițională, căreia îi acceptă „clasele generale de expresie așa numitele figuri de stil“ (p. 8). Cercetarea modernă urmărește individualul

și ireductibilul în operă, dar scriitorul întrebuițează și forme generale de expresie. Unde vom surprinde creația proprie? Pe de o parte în frecvența unui tip general de expresie preferat, iar pe de altă în variațiile individuale în cadrul aceluiași tip. Chiar întrebuițând toate tipurile, succesiunea nu este indiferentă, ci proprie. Depinde de dozare, diferențiere și grupare pentru ca vechea stilistică să ne ofere elemente pentru caracterizarea scriitorilor.

Procedeele, consacrate ori nou acceptate, care conțin în ele înșiși virtualități stilistice, sunt transformate în valori de stil abia de creația individuală a scriitorului.

Înainte de a intra în materie, ne întâmpină un capitol preambul intitulat: *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*. „Cine vorbește, «comunică» și «se comunică»“. Astfel limbajul este compus dintr'un element social și unul individual. „Considerat în dubla sa intenție, se poate spune că faptul lingvistic este în aceeași vreme (*sic*) «reflexiv» și «transitiv»“. (p. 15). Raportul în care se găsesc cele două intenții ale limbajului este invers proporțional. „Cu cât o manifestare lingvistică este menită să atingă un cerc omenesc mai larg, cu cât crește valoarea ei «transitivă», cu atât scade valoarea ei «reflexivă», cu atât se împuținează și pălește reflexul vieții interioare care a produs-o“. (p. 15—16). Formula chimică — spune d. Vianu — nu transpiră nimic din personalitatea savantului, dar are o putere enormă de comunicativitate, în timp ce un vers al unui poet este înțeles de un cerc restrâns, dar răsună în el intimitatea spirituală a poetului. Transivitatea este, în cazul poetului, mărginită, dar reflexivitatea infinită. Limba comună însă, ca și formula științifică ori legile, au reflexivitate redusă și comunicativitate mare. Limba literară poate să distrugă sau să reducă transivitatea prin tendința reflexivității totale sau excesive, ca spre ex. delirul unui nebun, sau tendința suprarealiștilor ce recurg la „dictarea subconștientului“ care constituie fondul cel mai intim. De aci obscurantismul în literatură.

Expresia literară se situează între acești doi poli. Deosebit de cuprinzătoare este definiția stilistică a operei literare după d. Vianu. Astfel „opera literară reprezintă o grupare de fapte lingvistice reflexive, prinse în pasta, și purtate de valul expresiilor transitive ale limbii“ (p. 19). Se dă un exemplu din M. Sadoveanu, separându-se expresiile transitive de cele reflexive. În această separare însă apare arbitrarul, sau rămânerea la suprafața faptelor lingvistico-stilistice. Alături de forme transitive pure și reflexive pure, în fraza poetului se amestecă, ori mai bine, întrepătrund, ambele moduri de exprimare. Poetul „se comunică“ nu numai prin formele reflexive pure, ci și, mai ales, prin formele reflexiv-transitive. Insistăm, pentru că în arta scrisului, în proză sau în versuri, examinată lingvistico-stilistic, importanța cade tocmai pe deosebirea între bun comun și bun expresiv. Astfel, în cazul lui M. Sa-

doveanu, d. Vianu separă: „*Vremea era pe la toacă. . . căldura era în toi. . . ulița ridică . . . clopotele* începură a bate . . . *fetița se opri* . . .”¹⁾ declarând că toate acestea „sunt comunicări a căror putere de transmitere este nelimitată, dar care nu ne spun nimic despre acel care le face” (p. 19). Față de aceste simple comunicări, există, umplând golurile, redată prin puncte, elemente reflexive. Ele constituiesc „un adaos de comunicări, prin care pătrundem în straturi mai adânci ale conștiinței celui care ni le transmite”. D. Vianu nu le mai enumeră, dar le presupune ușor de deosebit la o lectură atentă care „ne face să simțim din moment în moment cum trecem dela simpla intenție transi-tivă la intenția reflexivă” (p. 20). Redăm pasajul întreg al lui Sado-veanu, subliniind elementele reflexive rămase, spre a se putea face identificările. „*Vremea era pe la toacă, dar căldura era încă în toi și juca rotind ca rășfrângerile unei ape tainice pe deasupra caselor adormite. Ulița ridică, pustie și singuratică, spre strălucirea asfințitului. Clopote începură a bate dulce și trist, dela bisericile târgului. Fetița se opri o vreme în loc, ascultând*”. Nu putem discuta fiecare element în parte, dar chiar în aceste elemente reflexive, deduse după separarea d-lui Vianu, se amestecă impurități simplu-transitive. În orice caz, spre a scăpa de impresionism, trebuie să raportăm totul la întregul operei, ori de câteori judecăm un element al ei, dela sunet la capitol sau parte. Dar referindu-ne la elementele deosebite ca pur transitive, la o examinare mai atentă ele ne apar în altă lumină. Fără a-și pierde comunicativitatea, ele sunt expresive. În expresivitate se îngemânează, după părerea noastră, cele două tendințe: reflexivă și transi-tivă. Niciodată într’un element de stil al unui adevărat scriitor nu vom găsi elemente cu pură reflexivitate, ori cu pură transivitate. În fiecare element de stil sunt satisfăcute ambele tendințe ale limbii, dar poate avea preponderență unul sau altul, ancorând în obscuritate ori în convenționalism. *Vremea era pe la toacă*, pur transi-tiv ar suna *era pe la apusul soarelui; căldura era în toi* ar deveni *căldura era îndebușitoare; ulița ridică* ar da *ulița suia sau ducea la deal*; dar mai ales *clopote începură a bate* și nu *clopotele începură a bate* (cum se citează, articulat, între elementele transitive) ar fi fost *clopotele începură să sune*, etc. Câtă dreptate avea Edgar Poe—proclamând intangibilitatea unei opere din punct de vedere formal se vede perfect din această din urmă propozițiune: *Clopote începură a bate, dulce și trist, dela bisericile târgului. Clopote* nearticulat înseamnă „câteve clopote”, față de forma articulată *clopotele*, care ar fi însemnat „toate clopotele” și atunci ele n’ar fi putut să bată *dulce și trist* fiind „prea multe” și nici nu s’ar mai fi potrivit finalul *dela bisericile târgului*, ci *la bisericile târgului*, căci prepoziția *dela* cuprinde în ea, funcțional în acest con-

1) Sublinierile sunt ale noastre.

text, pe partitivul *de* și directiva *la*, care împerecheate sugerează nuanța „parte din biserică”, angrenate de substantivul nearticulat *clo-pote*, de verbul *începură* și de calificativele *dulce și trist*. Așa dar limba poeziei trebuie privită întâiu de toate în expresivitate. Dar în expresivitate separarea tendinței reflexive de tendința transitivă, în mod absolut, nu se face. Aci transivitatea se face prin elemente expresive, nu numai pentru scriitor, dar, cel puțin, și pentru cei de aceeași limbă cu el. Elementele expresive pur lingvistice după Ch. Bally, valori de circulație disparate, le împerechează scriitorul „comunicându-se” în stilul personal.

Din punctul de vedere al împerecherii între expresivul lingvistic și scrisul artist, întreg materialul oferit de proza literară română, dela Heliade-Rădulescu la Camil Petrescu, este grupat pe „curențe stilistice” — uneori discutabile — și, în interiorul acestora, după „particularitatea stilistică individuală”. Stilul unei epoci, al unei generații, sau al unei școli literare este un fenomen complex. Descifrarea lui impune un ansamblu de discipline spirituale, care converg, se întretaie sau își impun dominantă. În principiu componentele stilistice se reduc la patru și anume: *atitudinea estetică, motivele și temele de artă, procedeele de compoziție și valorile de stil*. Oricare dintre ele ar forma dominantă, îndreptățește a defini curentul și a cataloga la un loc pe scriitorii care îi acceptă preponderența, fără a renunța la a fi ei înșiși, cu stilul lor propriu în interiorul dominantei care-i unește, dar nu le interzice diferențierea. Sub acest unghiu grupările stilistice ale dlui Vianu pot fi înțelese mai ușor. Totuși, grupări ca: Prozatori și Junime, Doi cititori ai romanului nou, rămân discutabile, între altele.

În ansamblul ei cartea d-lui Vianu rezervă, cele mai adeseori, paritate componentelor mai sus amintite ale stilului. Pe terenul atitudinii estetice și al motivelor de artă, istoria literară oferă o bună parte din material. În direcția aceasta a colaborat și formația spirituală a cercetătorului, având ca rezultată fresca prozei românești, văzută din punctul de vedere estetic. Domeniul mai puțin cercetat al procedeelelor de compoziție și al valorilor de stil în care studiile de până azi au consacrat mai puține rezultate, oferă autorului prilej de serioase cercări. Alături de identificarea figurilor de stil, stabilite de arta veche a compoziției ca procedee generale, d-sa descifrează procedeele și valorile de stil proprii, pe care fiecare scriitor le realizează, turnând în tipare nouă materialul lingvistic, atât prin însuflețirea lui cu viziuni nouă, cât și prin crearea, împerecherea și utilizarea nouă și, deci, originală a cuvintelor. Desigur în direcția aceasta nu se poate vorbi decât de contribuție de deschizător de drumuri. Pentru fiecare scriitor în parte s'ar cuveni o monografie care să cuprindă numai procedeele și valorile de stil. Autorul aici a făcut o selecție, nu numai din cauza unicei realizări deplin stilistice a unui scriitor, dar și pentru economia

cărții. Altfel, procedee de artă proprii și valori de stil bine cristalizate pot apare și în opere incomplet structurate ca întreg, și ele nu pot fi neglijate la stabilirea stilului unui scriitor. Ca deschizătoare de drumuri însă, contribuția d-lui Vianu nu poate fi îndeajuns de prețuită, chiar dacă rezultatele nu sunt întotdeauna definitive și lasă posibilitatea discuției.

Din punctul de vedere al procedeelelor și valorilor de stil un singur scriitor ni se pare sacrificat cu desăvârșire, și anume: Grigore Alexandrescu. Este just că în proza artistică a scris puțin. Dar, fără a intra în amănunte, faptul că în *Memorial de călătorie* nu acordă sentimentului naturii cât au acordat alții, nu este un criteriu să i se subestimeze valoarea stilistică.

Dimpotrivă, scriitorului Ion Creangă i se examinează aproape exclusiv valorile de stil. Arta lui e orală, cu formele graiului viu, cu numeroase onomatopee, cu rime și cu asonanțe strecurate în povestire. Chiar mijloacele generale de expresie ca: imagini, metafore, comparații, sunt proverbe sau ziceri tipice ale poporului, din limba de obște. Acumulările verbale îl apropie de Rabelais, ajungând la „adevărate orgii de cuvinte“ (p. 114). Paginile 115—116 sunt consacrate frumoasei cadențe a perioadei crengiste din „Amintiri“, o nouă componentă a oralității stilului lui. Tot în „Amintiri“, Creangă face uz de sfârșitul ritmat al frazei (clauzulă). Este deasemenea relevat simțul muzical în armonia perioadelor sale. Ni se vorbește în sfârșit de elipsa predicatului, care nu turbură întru nimic vioiciunea povestirii, ca de pildă în cunoscuta pățanie cu cireșele mătușei Mărioara.

Alți scriitori cercetați cu deosebire pe terenul valorilor de stil sunt: N. Bălcescu, I. L. Caragiale, Al. I. Odobescu, B. Șt. Delavrancea, M. Sadoveanu, H. Papadat-Bengescu, T. Arghezi, asupra cărora ne mulțumim deocamdată să atragem atenția cercetătorilor.

Studiul d-lui Vianu se încheie cu patru încercări despre stilistica verbului, publicate anterior în reviste și care ne sunt prezentate sub formă de *Anexe (contribuții la stilistica verbului)*, p. 397—449). Este surprinzătoare incursiunea, pe latura stilistică, în domeniul lingvisticii, din partea unui estetician filosof. Faptul trebuie îndeajuns subliniat, chiar dacă rezultatele au încă nevoie de a fi verificate cu un mai vast material documentar.

Întâiul eseu și cel mai amplu este *Problema stilistică a imperfectului* (p. 397—415). În partea întâia problema este privită comparatist, expunând contribuția unor scriitori sau istorici literari ca: Brunetière, Lanson, M. Proust, A. Thibaudet, sau a unor linguiști ca: E. Lorch, E. Lerch și E. Winkler. Pentru toți aceștia, cu mici deosebiri, imperfectul este *timpul durativ*. El prezintă lucrarea în decurs de desfășurare, pe care însuși autorul o trăește, redând-o astfel mai viu. De aci întrebuințarea lui frecventă la naturaliști ca procedeu pitoresc și

în stilul indirect liber, iar la adepții esteticii simpatetice (Einfuhlung), ca modalitate a însuflețirii prin transpunere. Comparând cele patru timpuri trecute, spre a defini poziția imperfectului, diferite sunt valorile acordate perfectului simplu, care odată este pentru E. Lorch expresia unui pur act de gândire, obiectiv — verificat ca expresia unei acțiuni indiferente și de I. Jordan (p. 403 și nota), — iar altă dată este preferat *mai-mult-ca-perfectului* de L. Rebreanu, pentru scurtimea lui, dar și pentru puterea lui evocativă superioară (p. 407). În partea a doua se examinează valoarea stilistică a imperfectului în proza română. Spre deosebire de perfectul compus sau *mai-mult-ca-perfectul* indicativului care încadrează în timp, imperfectul este timpul evocărilor concrete, este timpul amintirii, al scurgerii timpului, al duratei. Comparat cu prezentul, care deasemenea evocă concretul, din acesta lipsește desfășurarea în durată, proprie imperfectului, deoarece prezintă acțiunea „ca instantaneu fotografic” (p. 412), ori transpune contemporan cu faptul evocat (p. 414).

În eseu al doilea: *Mai-mult-ca-perfectul și tehnica narațiunii* (p. 416—432), d. Vianu reia problema acestui fel de trecut care se reduce la cadrul temporal introductiv mai ales în povestirile istorice. El poate apărea și în cursul povestirii în combinație cu alte trecuturi, premergând sau succedând, accentuând succesiunea evenimentelor și configurând astfel tehnica narațiunii. Autorul urmărește apoi diminuarea întrebuițării *mai-mult-ca-perfectului* pe măsura renunțării la tehnica introducerii prin amintirea evenimentelor anterioare povestirii și înlocuirea ei cu „stilul prezentării directe” (p. 426). Dar scriitorii mai noi, dacă renunță la serviciul de cadru temporal al *mai-mult-ca-perfectului*, îi acordă o nouă întrebuițare, neconsemnată de gramatică și anume aceea de a servi drept cadru causal. Puținele exemple date de autor sunt înadevăr ilustrative, adăogând tipului de *mai-mult-ca-perfect* al *anteriorității* pe acela al *cauzalității*.

Cu al treilea eseu: *Prezentul etern în narațiunea istorică* (p. 433—442), se examinează funcțiunile stilistice ale acestui timp: *prezentul istoric*, *prezentul futuric*, *prezentul atemporal* sau *gnomic* al proverbelor, *prezentul tabular* al inscripțiilor și *prezentul copulativ* al aderenței. D-l Vianu își face rezervele și precizează că prezentul gnomic și cel copulativ, fără a fi atemporale, exprimă valabilitatea universală. Numai prezentul etern al povestirilor (mai cu seamă istorice) conține reprezentarea timpului, introducând o reflecție de ordin general, ce întrerupe relatarea faptelor care se făcea la un timp trecut și dă astfel nota monumentalului prin valoarea simbolică pe care o proiectează asupra lor. Pe lângă prezentul etern al reflecțiunii generale, autorul mai deosebește un altul, al motivelor generale omenești. Se subliniază în special aceste două posibilități stilistice ale prezentului etern și se exemplifică în proza română.

Din alternarea timpurilor în narațiunea istorică autorul ajunge la un fel de construcție stilistică pe planuri diferite în perspectiva timpului, problemă atacată și în cursul lucrării (Scriitorii retorici) și reluată acum în ultimul eseu: *Tehnica basoreliefului în proza lui N. Bălcescu* (p. 443—449). Prezentul aduce pe primul plan croul sau acțiunile importante pentru autor, iar trecutul, cu diferitele lui grade, situează în anterioritate, organizând în basorelief stilistic.

Cartea valorilor de stil în proza românească constituie o nouă cucerire în descifrarea creației artistice între studiile date anterior de d. Vianu. Profesorul și cercetătorul, de factură esențial filosofică, se aplică, de astă dată, laturei mai puțin pătrunse a înfățișării operei literare cu existență obiectivă, și anume aceea a mijloacelor de expresie, care își incalcă hotarele cu lingvistica. Trebuie să subliniem că autorul este în spiritul științific al vremii și isvoarele mărturisite îi sunt o garanție puternică.

Fiind deschizătoare de drumuri, nu putea râvni completitudinea. Ea înfățișează totuși reliefurile stilistice ale prozei românești de artă. Scrisă și într'un stil limpede și curgător ea pasionează, purtând lectorul într'un zig-zag de citat expresiv, din scriitori, și reflecțiile autorului. Surprinzătoare este lipsa neologismului din ansamblul lexical al lucrării, dovedind virtualitatea limbii comune chiar și într'un studiu științific, unde terminologia impune adeseori cuvântul nou. Puținele greșeli de tipar ca și cele câteva desacorduri nu turbură ansamblul lucrării, care rămâne una dintre operele de serioasă informație în stilistica românească.

I. V. CONSTANTINESCU.

BIBLIOGRAFIA PUBLICAȚIILOR PRIVITOARE LA LIMBA ROMÂNĂ

(1942, 1943, 1944 și completări)

de ILIE V. CONSTANTINESCU¹⁾

Perioada sbuciumată a celui de al doilea războiu mondial a contribuit și de astă dată pentru ca *Bibliografia publicațiilor privitoare la limba română* să nu se prezinte completă și desăvârșit metodic întocmită. Ea prezintă totuși unele inovații de fond și de formă, ceea ce reprezintă un câștig față de lucrarea noastră din anii precedenți.

Astfel ca o inovație în completitudine, am reluat, în cea mai mare parte, scurtele considerații analitice ale lucrărilor bibliografiate, fapt care fusese întrerupt, din cauza războiului, în 1941. Nădăjduim că în lucrarea următoare să extindem considerațiile analitice la toate operele și articolele bibliografiate.

Din punct de vedere tehnic metodologic inovațiile sunt mai substanțiale. Astfel am împărțit, credem definitiv și în conformitate cu metoda stabilită de bibliografia internațională, perioada bibliografică în patru fraze bibliografice, și anume: fraza autorului, fraza titlului cu anexele lui: subtitlul, ediția și volumele, fraza referințelor bibliografice și fraza referințelor speciale suplimentare despărțite între ele prin punct. În interiorul fiecărei fraze bibliografice intervin deasemenea caracteristici care vor fi ușor observate și pe care nu ne putem extinde în a le enumera, scurta noastră notă neurmărind a desbate pe larg problema metodologică a bibliografiei, deși ar fi necesar științific să se fixeze una unitară în stadiul actual, rămânând ca transformarea dialectică să o perfecționeze după legile progresului.

O altă inovație, sugerată de experiență, o constituie norma prescurtării titlurilor periodicelor. Părăsind obiceiul simplelor inițiale nesemnificative, am adoptat prescurtarea pregnantă și semnificativă, păstrând din titlu atât cât e necesar pentru ca cercetătorul, chiar dacă nu posedă limba respectivă, după una sau două identificări între pres-

¹⁾ La despoierea materialului a dat prețios ajutor d-ra Zorica Lațicu, preparatoare, iar la transcrierea materialului și la corectură am fost ajutat de d-na Pia Gradea, bibliotecară șef.

curtare și titlul întreg, să poată recunoaște cu ușurință periodicul. Atunci când titlul periodicului constă dintr'un singur cuvânt, nu l-am mai prescurtat, deoarece tendința internațională se îndreaptă în direcția aceasta, considerând că este destul de scurtă menționarea, așa încât nici motivele de economie tipografică nu pot fi invocate.

Totuși recunoaștem încă destule scăderi ale lucrării, pricinuite de greutatea informării, din neputința de a avea la îndemână toate periodicele de specialitate din țară, dar mai ales din străinătate. Ca și altă dată, ne-am informat adeseori din a doua mână, preferând informația incompletă, lipsei totale de informație.

*Prescurtări de publicații*²⁾: Acad. Rom. = Academia Română. — Anal. = Anale. — An. Arh. Folk. = Anuarul Arhivei de Folklor. — An. Inst. Ist. Naț. = Anuarul Institutului de Istorie Națională. — An. Inst. Stud. Clas. = Anuarul Institutului de Studii Clasice. — Arch. Europ. Centr. O. = Archivum Europae Centro-Orientalis. — Arch. glot. ital. = *Archivio glottologico italiano. — Arch. Philolog. = *Archivum Philologicum (Budapest). — Arch. Roman. = Archivum Romanicum. — Arch. Stud. n. Sprach. = Archiv für das Studium der neueren Sprachen. — Arh. Olț. = Arhivele Olteniei. — Bibl. Rer. Transsilv. = Bibliotheca Rerum Transsilvaniae. — Bis. Ort. Rom. = Biserica Ortodoxă Română. — B. Atlante Linguist. Ital. = *Bolletino dell' Atlante Linguistico Italiano. — B. Fil. Philippide = Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”. — B. Inst. Rom. Sofia = Buletinul Institutului Român din Sofia. — B. Ling. = Bulletin Linguistique. — B. Soc. Ling. Paris = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris. — B. Soc. Rom. Geogr. = Buletinul Societății Române de Geografie. — Časop. Mod. Fil. = Časopis pro Moderni Filologii. — Cercet. Lit. = Cercetări Literare. — Conv. Lit. = Convorbiri Literare. — Cug. Mold. = Cuvânt Moldovenesc. — Deutsch. Forsch. Sudost. = *Deutsche Forschung im Südosten. — Erd. Múz. = Erdélyi Múzeum. — Erd. Tudom. Füz. = Erdélyi Tudományos Füzetek. — Erd. Tudom. Intéz. = Erdélyi Tudományos Intézet. — Făt-Frum. = Făt-Frumos. — Le franç. mod. = *Le français moderne. — Fund. Lit. Art. = Fundația pentru Literatură și Artă. — Gazeta Transilv. = Gazeta Transilvaniei. — Geopol. Geoist. = Geopolitica și Geistoria. — Inst. Ling. Rom. = Institutul de Linguistică Română. — Lang. et Lit. = Langue et Littérature. — Leipz. Viert. S.-O. Europ. = Leipziger Vierteljahresschrift für Süd-Ost Europa. — Lit. blatt. germ.-rom. Phil. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — Magyar Nyelvtudom. Intéz. = Magyar Nyelvtudományi Intézet. — Magyar Torténettudom. Intéz. = Magyar Történettudományi Intézet. — Mod. Lang. R. = *Modern Language Review. — Neam. Rom. = Neamul Românesc. — Preocup. Lit. = Preocupări Li-

²⁾ S'au însemnat cu o steluță operele și articole scoase din periodicele necercetate direct.

teiare. — R. Arh. = Revista Arhivelor. — R. belg. Phil. Hist. = *Revue belge de Philologie et d'Histoire. — R. Etud. ind.-europ. = Revue des Études indo-européennes. — R. Étud. Slav. = Revue des Études Slaves. — R. fil. españ. = *Revista de filologia española. — R. Fund. = Revista Fundațiilor. — R. Geogr. Rom. = Revista Geografică Română. — R. Hist. S.-E. europ. = Revue Historique du Sud-Est européen. — R. Inst. Soc. Ban.-Criș. = *Revista Institutului Social Banat-Crișana. — R. Ist. = Revista Istorică. — R. Ist. Bis. = Revista de Istorie bisericască. — R. Ist. Rom. = Revista Istorică Română. — R. Lang. Rom. = Revue des Langues Romanes. — R. Soc. Tin. Rom. = Revista Societății Tinerimea Română. — R. Transylv. = Revue de Transylvanie. — Rom. Forsch. = Romanische Forschungen. — Soc. de Măine. = Societatea de Măine. — Soc. Rom. Ling. = Societatea Română de Linguistică. — Stud. Ital. = Studii Italiene. — Stud. Lit. = Studii Literare. — Südost-Forsch. = Südost Forschungen. — Ungar. Jahrb. = Ungarische Jahrbucher. — Viața Rom. = Viața Românească. — Volkst. Kult. Rom. = Volkstum und Kultur der Romanen. — Vox Rom. = Vox Romanica. — Z. Namenforsch. = Zeitschrift für Namenforschung. — Z. Rom. Phil. = Zeitschrift für romanische Philologie.

Alte prescurtări: alb. = albanez. — Bd. = Band. — dr. = dacoromân. — ed. = ediția. — Extr. = Extras. — Fasc. = fascicola. — h. = hartă s. hărți. — H. = Heft. — Impr. = Imprimeria. — Jg. = Jahrgang. — M. Of. = Monitorul Oficial. — Mem. = Memoriul s. memoriile. — Nr. = Numărul. — p. = pagina, paginile și pagini, când este pus după. — pl. = planșe. — Rec. = recenzie, recenzii. — s. = sau. — S. = Seite. — Sect. = Secția. — Ser. = Seria. — Soc. = Societate. — Tip. = Tipografia. — Tom. = Tomul. — vol. = volum s. volumul.

CHESTIUNI GENERALE LINGUISTICE

1. ANGHEL (Constantin). *Formarea limbii noastre literare (Apostolul, 1940, VI, Nr. 1-2, p. 33-43).*

2. *Anuarul Arhivei de Folklor.* Sub conducerea lui Ion Mușlea. București, 1939, V, 216 p. — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1943-44, IX-X, p. 576-578). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 1]. ∞, 1941-1942, VI, 426 p. — Rec.: L. GÁLDI, (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1943-44, IX-X, p. 578-579).

3. *Balcania.* Director: Victor Papacostea. Bucurest, 1943, VI, 586 p. — Rec.: M. DAN. (*Transilvania*, 1944, 75, Nr. 6-7, p. 476-485); O. PAPA-DIMA. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 8, p. 462-463). ∞, 1944, VII₁, 302 p. ∞, 1944, VII₂, p. 303-552.

4. *BARTOLI (Matteo). *Ancora la norma dell'albanese e del greco e la questione delle velari ario-europee.* Milano, 1942. (Extr.: *Rivista d'Albania*, 1942, III, Fasc. I, 8 p.).

5. BOIȚOȘ (Olimpiu). *Limbă și caracter național*. (Luceafărul, 1944, IV (Serie nouă), p. 42–44).

6. BREAZU (Ion). *Inițiative ardelenne în cultura românească*. Despre studiul limbii române p. 545–547. Ardealul este vatra limbii române. În sec. XVIII, latinistii o întrebuițează ca argument al originii și unității. Școlii ardelenne se datoresc primele gramatici, *Lexiconul Budan și primele studii asupra limbii române vechi*. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 7–8, p. 544–550).

7. *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippiide”*. Director: Iorgu Iordan. Iași, 1935, II, IV+318 p. — Rec.: A. DAUZAT. (*R. Lang. Rom.*, 1936, LXVII, Ser. VII, Tom. VII, p. 498–499). ∞, 1937, IV, IV+282 p. — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1938, XXXIX, p. 109–110). ∞, 1938, V, IV+398 p. — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, p. 101–102). ∞, 1940–1941, VII–VIII, IV+428 p. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1–2, p. 155). ∞, 1942, IX, V+248 p. — Note: [I. DIACONU]. (*Ethnos*, 1942–1943, II, Fasc. 1–2, p. 408); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arch. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125–130, p. 419–420). ∞, 1943, X, II+248 p. [Vezi: *Dacoromania*, X₁, Nr. 13; ∞, X₂, Nr. 2].

8. *Bulletin Linguistique*. Publié par A. Rosetti. Paris-București, 1936, IV, 208 p. — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 261, p. 120–124). ∞, 1937, V, 271 p. — Rec.: G. GOUGENHEIM. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1938, XXXIX, p. 107–108); M. R[OQUES]. (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 261, p. 124–126). ∞, 1938, VI, 273 p. — Rec.: EDUARD PREISIG. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, p. 100–101); M. R[OQUES]. (*Romania*, 1944, LXVIII, Nr. 269–270, p. 225–226). ∞, 1939, VII, 196+6 p. — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania*, 1944, LXVIII, Nr. 269–270, p. 226–227). ∞, Copenhague-București, 1941, IX, 124+20 p. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1–2, p. 153); L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VIII, p. 311–314). ∞, 1942, X, 218+16 p. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1–2, p. 153). ∞, 1943, XI, 132+12 p. ∞, 1944, XII, 122 p. ∞, 1944, VIII₂, p. 185–244 (Deuxième livraison). [Vezi: *Dacoromania* X₁, Nr. 14; ∞, X₂, Nr. 3].

9. *Capidan (Th.). Le bilinguisme chez les Roumains*. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 506–511). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 5].

10. CAPIDAN (Th.). *Limbă și cultură*. București, Fund. Lit. Artă, 1943, 80, 442 p.+2 h. Cuprinde felurite articole despre chestiuni lingvistice: legătura dintre limbă și spirit; limbă și națiune, tendințele limbii române actuale; problema neologismului; despre ALR. Există o unitate lingvistică europeană bazată pe limba iudo-europeană și paleo-europeană. Se discută raporturile noastre cu Albanezii, chestiunea romanității balcanice și despre influențele reciproce slavo-române. Combate originea nord-dunăreană a Românilor balcanici și susține că străromâna n'a fost unitară. — Rec.: N. BĂNESCU. (*R. Ist.* 1943, XXIX, Nr. 7–12, p. 289–292).

11. CIANCIOLO (U.). *Giulio Bertoni și filologia romanică*. Sibiu, Tip. Cartea Românească din Cluj, 1944, 8°, 28 p.

12. CIANCIOLO (Umberto). *Per una traduzione di Eminescu in lingua italiana*. (Stud. Lit., 1944, III, p. 223—244).

13. CIANCIOLO (U.). *Poesie scelte di Mihai Eminescu. Introduzione, versione col testo a fronte, note*. Modena, Società tipografica modenese, 1944, 4°, 145 p. + Indice. (Istituto di Filologia Romanza della R. Università di Roma. Studi e testi). — Rec.: ȘT. CUCIUREANU. (Conv. Lit., 1943, LXXVI, Nr. 1, p. 71—74); G. GIUGLEA. (Dacoromania, 1943, X₂, p. 552—557); I. E. TOROȚIU. *Problema traducerilor. G. Giuglea—Umberto Cianciolo*. (Conv. Lit., 1943, LXXVI, Nr. 9—10, p. 694—698).

14. CUCIUREANU (ȘT.) *Giovanni Pascoli și limba română. O scrisoare inedită*. Arată interesul poetului pentru limba română și în special pentru poezia populară. (Conv. Lit., 1942, LXXV, Nr. 1—2, p. 45—56).

15. *Dacoromania*. Buletinul „Muzeului Limbii Române”. București, 1936—1938, IX, 696 p. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (R. Étud. ind.-europ., 1943, III, Fasc. 1—2, p. 154—155). ∞, 1939—1941, X₁, 232 p. — Notă: C. D. FORT[UNESCU]. (Arh. Olt., 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 421). — ∞, Sibiu, 1942—1943, X₂, p. 233—610. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (Arh. Olt., 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 417—418); R. TODORAN. (Transilvania, 1943, 74, Nr. 11—12, p. 937—942). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 10].

16. DENSUSIANU (Ovide). *Histoire de la langue roumaine. II. Index par I. COTEANU*. Copenhague, Munksgaard et Bucarest, Institut de linguistique roumaine, 1943, 8°, 71 p. (Société roumaine de linguistique, Série II, Étude 2). Conține tabla analitică a materiilor din volumul II, în ordine alfabetică, urmată de un indice de cuvinte daco-române, macedo-române, megleno-române, latine, provenșale, slave-vechi, bulgare, serbo-croate, reto-romane. Cuvintele sunt înșirate în forma citată în studiu.

17. DENSUSIANU (O.). *Viața păstorească în poezia noastră populară*. București, Casa Școalelor, 1943, 8°, 253 p.

18. GÁLDI (László). *Ungarisch-rumänische Kulturbeziehungen*. Se ocupă de limbă la p. 59; 65—67; 75; 71—85. (Ungar. Jahrb., 1941, XXI, p. 56—97).

19. *GALIȚA (M.). *Limba literară în Ardeal între anii 1779—1830*. (Gazeta Cărilor, 1939, IX, Nr. 3—4, p. 2).

20. *GEIB (G.). *Germanische Sprachelemente im Rumanischen*. (Europ. Wissenschafts Dinst, 1941, Nr. 12).

21. *Grai și Suflet*. Revista „Institutului de Filologie și Folklor”. Publicată de Ovid Densusianu. București, 1937, VII (nu VIII), 358 p. — Rec.: M. R[OQUES]. (Romania, LXVII, 1942, Nr. 265, p. 120—122).

22. GRAUR (A.). *Mélanges linguistiques, II*. Copenhague, Einar Munksgaard, 1941, 8°, 43 p. — Rec.: I. IORDAN. (B. Fil. Philippide, 1942, IX, p. 218—219).

23. GRAUR (A.). *Quelques points de méthode touchant l'étude des lan-*

gues disparues. Se recomandă prudență în reconstruirea formelor dispărute din cele actuale și în aplicarea legilor fonetice, admitându-se totuși necesitatea unui studiu al limbilor dispărute. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 190—204).

24. *GYÓNI. *Das angeblich älteste rumänische Sprachdenkmal*. (*Arch. Philolog.* 66, 1).

25. JESPERSEN (Otto). *Efficiency in Linguistic Change*. Copenhagen, 1941. (*Académie des sciences danoise*). — Rec.: P. GRIMM. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 265—274).

26. JOKL (Norbert). *Albanologische Beiträge zur Kenntnis des Balkanlateins*. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 228—231).

27. KOVÁCS (László K.). *A kolozsvári hóstátiak tenzethezése*. (Înmormântarea la locuitorii din Hostat-Cluj). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 424 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

28. *Langue et Littérature*. Bulletin de la Section littéraire. Rédigée par Th. Capidan et D. Caracostea. București, 1940—1941, I, 327 p. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 154). ∞, 1943, II, 308 p. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 154); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arch. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 417).

29. *Limba Română*. Buletinul Seminarului de limba și literatura română de pe lângă Institutul de limbi romanice al Facultății de Litere din Istanbul, 1943, Nr. 1—5. — Rec.: VL. DRIMBA. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 11—12, p. 960—963).

30. MIHĂESCU (H.). *Operă naturală sau convenție omenească*. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 1—19).

31. MIHĂESCU (H.). *Puncte de vedere asupra lingvisticii latine. I. Citeva principii*. Arată că savanții latiniști dau importanță punctului de vedere istoric și nu aplică limbii latine noile principii ale lingvisticii sincrone. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 91—101).

32. MIHĂESCU (Ion). *N. Densușianu și problema originii noastre*. (*Arch. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 77—86).

33. MUȘLEA (Ion). „Pânea pruncilor” (*Bălgrad, 1702*). *Din istoria unei cărți românești*. (În: Omagiu lui Ioan Lupaș. București, Impr. Națională, 1943, 8°, p. 617—631). — Rec.: ȘT. PAȘCA. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 319—329).

34. Pașca (Ștefan). *Cel mai vechiu ciaslov românesc*. — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, p. 103).

35. PETROVICI (Emil). *Dovezile filologice ale continuității*. (În: *Problema continuității Românilor în Dacia*, în colab. cu C. Daicoviciu, I. Moga și R. Vuia. Sibiu, Astra, 1943, 8°, p. 11—17). (Biblioteca „Astra”, Nr. 27, 36 p.).

36. *Pușcariu (Sextil)*. *Études de linguistique roumaine*. — Notă: M. GRAMMONT. (*R. Lang. Rom.* 1939, Tom. LXVIII, Ser. VII, Tom. VIII, p. 465—466). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 26].

37. Pușcariu (Sextil). *Limba română. Vol. I.* — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU] (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 155—156); W. T. ELWERT. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1942, 97 Jg., 181 Bd., H. 3—4, S. 143—144); [N. IORGA]. (*R. Ist.* 1942, XXVIII, Nr. 1—12, p. 83—88); M. KREPINSKY. (*Časop. Mod. Fil.*, 1940, XXVII, Nr. 1, p. 92); ALF LOMBARD. (*Lit.-blatt germ. rom. Phil.*, 1942, LXIII, p. 226—229); D. MACREA. (*R. Transylv.*, 1944, X, Nr. 1—2, p. 137—142); GH. TOMA. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 2, p. 601—603). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 28]. — Versiunea în limba germană: a cărții: *Die rumänische Sprache. Ihr Wesen und ihre volkliche Prägung*, Bd I, Aus dem rumänischen übersetzt und bearbeitet von Heinrich Kuen. Leipzig, O. Harrassowitz, 1943, 8°, XXXII+612 S. + 37 Sprachkarten. — Rec.: D. MACREA. (*Luceafărul*, 1944, IV (Serie nouă), p. 252—253).

38. PUȘCARIU (Sextil). *Romanitatea noastră în lumina unor metode nouă de cercetare.* (În: Omagiu lui Ioan Lupăș. București, M. Of., Impr. Națională, 1943, 8°, p. 743—755).

39. RĂDULESCU-MOTRU (C.). *Criteriul adevărului în lumina limbajului.* (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 11, p. 395—408).

40. RĂDULESCU-MOTRU (C.). *Etnicul românesc.* București, Casa Școalelor, 1942, 8°, 136 p. — Rec.: AL. PROCOPOVICI. (*Luceafărul*, 1943, III, Nr. 2, p. 75—76).

41. REBREANU (E. și R.). *Originea limbilor neolatine.* Brașov, 1943. — Notă: N. B[ĂNESCU]. (*R. Ist.*, 1944, XXX, Nr. 1—12, p. 160).

42. ROSETTI (AL.). *Geschichte der rumanischen Sprache. Allgemeine Begriffe.* Bukarest, M. Of., Impr. Națională, 1943, 8°, 118 p. Se dau noțiuni generale despre deosebirile fonetice, morfologice și sintactice care s'au produs între latina clasică și cea vulgară. Se dau apoi generalități despre romanizare, despre aria de formațiune a limbii române, despre influența germană și slavă, insistându-se asupra faptului că aceste influențe nu au putut schimba caracterul latin al limbii. Se enumără apoi elementele de altă natură (grecești, ungurești, sud-slave, turcești). Limba franceză exercită o puternică influență. Tratează dialectele limbii române cu caracteristicile lor, limba secolului XII—XV, sec. XVI și limba lui Coresi, apoi formarea limbii literare prin texte bisericești, cronicari, școala ardeleană și termină cu aspectul contemporan al limbii literare. — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 158); L. GÁLDI. (*Arch. Philolog.*, 67, III).

43. Rosetti (Al.). *Istoria limbii române.* Recensii pentru vol. I—IV. Vol. I. *Limba latină.* — Rec.: NINA FAÇON. (*Arch. Roman.*, 1940, XXIV, p. 152—153); M. R[OQUES] (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 262, p. 287). ∞, Ed. II. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 155—156). Vol. II. *Limbile balcanice.* — Rec.: NINA FAÇON (*Arch. Roman.*, 1940, XXIV, p. 153—154); M. R[OQUES]. (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 262, p. 287). Vol. III. *Limbile slave meridionale.* — Rec.: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 155—156); V. GR. CHELARU. (*B.*

Inst. Rom. Sofia, 1941, I, Nr. 1, p. 296—298); L. GÁLDI. (*Arch. Philolog.*, 65, III). Vol. IV. *Româna comună*. — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Philolog.*, 66, II); G. IVĂNESCU. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 192—209); AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 476—489). AL. ROSETTI. *Răspuns d-lui Alexe Procopovici*. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 1, p. 83—89). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 29].

44. ROSETTI. (AL.). *Istoria limbii române. Noțiuni generale*. București, Universul, 1942, 8°, 96 p.

45. Rosetti (AL.). *Limba română în sec. al XVI-lea*. — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania*, 1940, LXVI, Nr. 262, p. 287). [Vezi: *Dacoromania*, X₁, Nr. 111].

46. ROSETTI (AL.). *Le mot. Exquisse d'une théorie générale*. Copenhague — București, E. Munksgaard — Institutul de lingvistică română, 1943, 8°, 51 p. (Société Roumaine de Linguistique, Sér. I, Mém. 3). Expune părerile linguiștilor despre legăturile dintre gândire și actul vorbirii, arătând existența cuvântului numai ca unitate fonologică și psihică, la baza vorbirii stând fraza. Explică apoi definiția dată cuvântului de A. Meillet. Tratează despre corpul fonic, despre caracterele morfologice ale cuvântului în cele trei tipuri de limbi (izolante, aglutinante, flexionare) și, în sfârșit, despre puterea cuvântului. — Notă: V. B[ĂNĂȚEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 157).

47. ROSETTI (AL.). *Sur la définition du „mot“*. Pe lângă problemele discutate de autor în lucrarea sa *Le mot*, se mai pune problema definiției logice a cuvântului. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 14—16).

48. SEIDEL (Eugen). *Versuch einer allgemeinen Sprachtypologie*. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 60—71).

49. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). *Bemerkungen zur Struktur der rumänischen Sprache*. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 81—86).

50. ȘIADBEI (I). *Problemele logice și limbajul*. Câteva observații cu ocazia studiilor de logică ale lui I. Petrovici, care se arată preocupat și de limbă. Pune problema categoriilor cu trecerea dintr'o categorie în alta și problema cuvintelor compuse. (*Preocup. Lit.*, 1942, VII, Nr. 6—7, p. 327—330).

51. ȘTEFAN (Ion). *Latinismul lui Ovid Densusianu*. În înțelesul de „coeziune spirituală cu popoarele romanice din apus“, latinismul este atitudinea sufletească a lui O. Densusianu. (*Vremea*, 1942, XIV, Nr. 654, p. 6).

52. *WAGNER (Max L.). *Historische Lautlehre des Sardischen*. (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, Heft 93). Halle (Saale), 1941, 8°, XVI+344 p.+8 h. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 180—185).

D E R I V A Ț I E

53. *GAZDARU (D.). *Il sufisso onomastico „-escu” nei documenti riguardanti le popolazioni romaniche d'Istria, di Croazia e di Dalmazia.* (*Arch. Roman.*, 1941, XXV, Nr. 3—4).

54. IORDAN (Iorgu). *Verbe românești nouă.* Sunt formate dela teme nominale, fie direct, fie prin sufixele -iza, -isa, -fica, -fia. Cele mai multe sunt factitive și aparțin limbajului cult și tehnic. Interesante sunt dubletele formate dela aceeași temă, însă cu aspecte diferite, cele simple aparținând limbii populare, cele cu sufixe, limbii culte. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 20—59).

55. *LOMBARD (A.). *Om rumanskans „iu”.* (În: In memoriam Kr. Sandfeld, udg. for H. Fodsel, 1943).

56. PUȘCARIU (Sextil). *Das rumanische Prafix des-.* (*Z. Rom. Phil.*, 1943, LXIII, Nr. 1—2, p. 1—22).

D I A L E C T O L O G I E

57. *BARTOLI (Matteo). *La positione del dialetto nizzardo rispetto al provenzale, all'italiano e al francese.* Bordighera, 1941, 8°, 56 p. (Extr.: *Rivista Ingauna e Intemelina*, 1941, VII, Nr. 4).

58. BREAZU (Ion). *Timoteiu Cipariu și Italia.* Se ocupă de filologie la p. 207—208, 211—212. (*Stud. Lit.*, 1943, II, p. 201—216).

59. Petrovici (E.). *Graiul românesc de pe Crișuri și Someș.* — Rec.: AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 471—472). (Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 51).

60. PETROVICI (Emil). *Texte dialectale.* (Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 167).

61. POPESCU (Ion N.). *O seamă de cuvinte dialectale din comuna Ștefănești—Vâlcea.* Sensul acestor cuvinte reiese mai mult din încadrarea lor în frază decât din explicațiile sumare. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 257—278).

62. TOMESCU (Mircea). *Graiul din județul Olt.* Începând prin considerațiuni geo- și etnografice, se stabilesc 4 straturi de populație. Se examinează pe larg particularitățile fonetice, morfologice și sintactice; se redau răspunsurile la un chestionar de 206 întrebări, o serie de onomastice și toponimice și se încheie cu texte. Se pot demarca două influențe: spre Nord cea transilvană, spre Sud cea turcească. (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 31—132+IV pl.).

63. TOMESCU (M.). *Migrațiunile din comuna Aluniș (jud. Olt) și influențele lor.* Comuna e veche, existând „Drumul Păcurarilor”. Băștinașii au fost Româno-Slavi. Se poate stabili o mișcare spre Nord la venirea Turcilor și imigrații din Țara Oltului, care lasă urme în graiu și în port. Un caz special îl prezintă Marchidanii „negustori

ambulanți". (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 65—77 și Extr.: Craiova, Ramuri, 1942, 8°, 15 p.).

ETIMOLOGII

64. BAKÓ (Elemér). *Egy magyar szócsalád: hopp, hoporcs, hompolyog, heredit.* (O familie de cuvinte ungurești: hopp, hopores hompolyog, heredit). Se ocupă de cuvântul românesc *hop-hopuri* (p. 57—58, (*Magyar néprajz*, 1942, IV, p. 51—70).

65. BALOTĂ (Anton). *Ler, Doamne — moștenire autohtonă.* Contrar părerii lui Al. Rosetti (*ler* < *aleluia*), autorul arată că acest nume se găsește în opera poetului raguzan Gundulici, ca nume de zeu: *Leroi*, echivalent cu *Priap*. Cuvântul este susținut la noi de altele înrudite (*Ierești, Lerescu*). (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 198—202).

66. CAPIDAN (Th.) *Un mot préroman en langue roumaine, „cârmb”.* Necunoscut celorlalte dialecte, cuvântul are în dialectul dacoromân o circulație destul de largă. El se reduce la cuvântul, de origine tracă, glosat de Hesychios: *καράμβας*, „cârjă păstorească”. (*Lang et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 224—227).

67. CRUCERU (Nicolai). *Bella > bia* (Etimologie). (*Făt-Frum.*, 1944, XIX, p. 88).

68. GRAUR (A.). *Notes d'étymologie roumaine.* Dă etimologia sau numai indicații, despre următoarele cuvinte: *ciorile, cot, călci, cozonac, covertă, a fotografia, îmbucătăți, jolichi, jurat, a lua, mic, mișto, noră, soacră, nepoată, pumpon, rădăci, ștat, târnă, tiutiu, țoc, vedea*. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 211—223).

69. IORDAN (Iorgu). *Étymologies populaires.* După generalități cu privire la acest fenomen, se discută un număr de exemple: *adapta-adoptă; Albie-Albini; alineat-alienat; amenața-menața; apropiat-apropia; astăprimăvară-aziprimăvară; Birnariu-Bernard; bonjour-bonjour Vâne; cancerat-incarcerat; capucehaie-capichehaie; Carlton-carlton; cazemată-casamată; căpuș-cobuz; chiseliță-piseliță; cooperativă-comparativă; conjectură-conjunctură; dimistrații-menstruație; dirija-erija; divid-individ; erupție-irupție; exploda-explodea; furnicar-funicular; Greotș-Grohotș; hemoftizie-hemoptizie; intitate-identitate; iscurtă-eskortă; Jandarmé-Germandrée; locatar-localnic; milc-melc; pastilind-plastilindă; profunzime-profuziune; prostație-prostrație; refugiat-răsfugiț; revizită-revistă; săltat-exaltat; scos-sconcs; scrumbieră-scrumieră; seamăn-seamă; senatoriu-sanatoriu; spaghetti-sparghetă; tomovilă-automobil; trocar-trois quarts; umerii obrazilor-merele obrazilor; veteran-veterinar; zilnic-silnic. Discută apoi instinctul etimologic la oamenii culti, care se manifestă sub forma jocurilor de cuvinte, cu intenția de a glumi și dă câteva exemple: *bolovan* < fr. *vol-au-vent*; *demiocru* < *mediocru*; *în bazma, Nineto* < *embrasse-moi, Ninette*; *lătrătură* < *literatură*;*

psicologie < *psihologie*; *săndulie* < *descente du lit*; *tout-à-l'égout-gout*; *unsvais-Ausweis*. (B. *Ling.*, 1942, X, p. 35—47).

70. LASCARIS (M.). „Tzintziloukis“, un nom roumain? (B. *Ling.*, 1943, XI, p. 112—113).

71. MÁRTON (Gyula). *Kisebb közlemények. Halombak*. Se dă etimologia cuvântului în comparație cu limba română p. 481. (Erd. *Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 3—4, p. 476—499).

72. МЛЯДЕНОВЪ (ПРОФ. Д. РЪ СТЕФАНЪ). **ЕТИМОЛОГИЧЕСКИ И ПРЯ БОПИСЕНЪ РЕЧНИКЪ НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕНЪ ЕЗИКЪ** (Dicționar etimologic și ortografic al limbii literare bulgare). Sofia, Hristo G. Danov, 1941, 8°, XX+704 p. — Rec.: V. G. CHELARU (B. *Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 293—296).

73. PAPAŃAGI (Pericle). *Etimologii: intunecare; purintu* > *purintare și marsin* > *marsinare; nuținare; Virticușa; Aminčian; Lacă sf.; aruquescu; cățal de-alu*. (Conv. *Lit.* 1942, LXXV, Nr. 7—8, p. 475—478).

74. PETROVICI (Emil). *Note slavo-române II. Împoița; Olt; Gura-sada; Voreț; ir. sãmãn', dr. bãlcu, panair, panagiur, nedeie, zbor; elemente românești în ucrainianã; bleah; urmãtori „mostenitori“; mur* < ucr. *mur; mãnã „mildiu, roille des végétaux“* < bulg. *mãnã „idem“*. (Dacoromania, 1943, X₂, p. 335—348 și p. 350—352).

75. PETROVICI (Emil). *Seserman*. E numele românesc *Sãsarman*, scris cu ortografie strãinã, derivat din adjectivul de origine: *sãsarman* adicã din satul *Sãsarm*, jud. Someș. (Dacoromania, 1943, X₂, p. 354).

76. PETROVICI (Emile). *Vestiges des parlars slaves remplacés par le roumain I*. Se discutã cuvintele: *gãrindã* „taillis“; *guzina snopului*, le nom de lieu *Musca* (district d'Arad); *Di*, le nom de la ville de *Vidin*; alb. *sodom* = roum. *a sodom*; roum. *cin* „canot, barque monoxile“; *Cinciș*. (Balcãnia, 1943, VI, p. 498—515). ∞ II. În continuare discutã cuvintele: *Pojoga, pãinjinã, zadie, pișcãv, Obreja, Osoiu, Parina, Rozavlea*, dintre care unele sunt de origine daco-slavã. (Balcãnia, 1944, VII₂, p. 474—487).

77. PETROVICI (Emil). *Zo te custe*. Este salutul prescurtat, din cauza ritmului grãbit: *Dumãizd t'i custi*. (Dacoromania, 1943, X₂, p. 354—355).

78. POPESCU (Nicolae Pr.). *Dela priveghere la privighetoare*. București, 1943. — Rec.: N. BĂNESCU. (R. *Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 7—12, p. 296).

79. ПРОЦОПОВИЦИ (AL.). *Înciocdla -de(s)ciocdla*. (Dacoromania, 1943, X₂, p. 309—314).

80. PRODAN (D.). *Despre „iliș“ în Transilvania*. Cuvântul nu vine din tãtãrește (*ülüș* = parte), cum crede Giurescu, ci din ung. *élés*. Așa se numea darea în naturã sau în bani, pe care o plãteau țãranii pentru aprovizionarea armatei sau a curții imperiale. Se mai numeau așa

și darurile ocazionale, date stăpânului moșiei. (*A. Inst. Ist. Naț.*, 1939—1942, VIII, p. 361—373).

81. PUȘCARIU (Sextil). *Biata cumătră e departe*. Plecând dela fraza citată, explică pe „biet“ din lat. *beatus*, cu înțelesul de „mort“. Insistă îndelung asupra cuvântului „cumătră“ <lat. *comater*, iar „departe“, în înțelesul de azi, s'a format în legătură cu viața pustnicilor, care trăiau „de(o)parte“. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 5—19).

82. PUȘCARIU (Sextil). *Etimologii și notițe etimologice: alerga, la, lângă, pringă, dăngă; cacamiți; cută, scutesc, scutec; dalior; de-afe-tea; lațe; lespede*. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 285—297).

83. ROSETTI (A.). *Albano-Romanica II. Alb. zāna, zānē, dr. zīnd „fee“; Alb. fshat, dr. sat „villagee“*. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 86—90).

84. ROSETTI (A.). *Slavo-Romanica, VIII. Roum. Crăciun „Noel“*. „Creatione(m)“ a dat în slava com. „kračun“ și apoi a trecut în l. rom. Pt. analogie cf. *colindă*. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 56—63).

85. RUSSU (Ion I.). *Sarmisegetuza. Capitala Daco-Geților*. Se face analiza fonologică, morfologică, semantică și etimologică. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. III, p. 376—400).

86. *SİGERUS (Emil). *Cibinium*. (*Deutsch. Forsch. Südost.*, 1943, II, H. 2, S. 356—358).

FONETICĂ ȘI FONOLOGIE

87. ALESSIO (Giovanni). *Sul rotacismo romeno-siciliano*. (*Stud. Ital.*, 1942, VIII, p. 15).

88. CAPIDAN (Th.). *Coup d'oeil sur les occlusives guturales de la langue thrace*. Autorul arată că nuanțele diferite, foarte numeroase, ale occlusivelor guturale în l. română, sunt urmările sunetelor asemănătoare din l. tracă. Sunt amănunțit studiate elemente din lexic, care dovedesc că l. tracă e de tipul *satem*. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 87—115).

89. CARACOSTEA (D.). *Tipologia cuvintelor românești*. Se face o statistică a vocalelor accentuate, apoi urmărește felul cum e încadrată vocala *o* în cuvintele de origine latină, ținând să dovedească pe de o parte că fiecare fonem din sistemul fonologic al unei limbi e unealtă de opoziție între luminos-întunecos, iar pe de altă parte, că vocala *o* poate evoca, prin repetiție într'un cuvânt, o întindere spațială (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 5, p. 243—275).

90. IORDAN (Iorgu). *O disciplină lingvistică nouă: Fonologia*. București, M. Of. Impr. Națională, 1942, 8°, 26 p. (*Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Lit., Ser. III, Tom. XI, Mem. 7*). Se expune deosebirea între fonologie și fonetica descriptivă și istorică. Fonologia, ca disciplină lingvistică, se ocupă cu structura fonetică a unei anumite limbi în ceea ce are ea caracteristic, în sine, sau în comparație cu alte limbi.

91. IVĂNESCU (G.). *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*. (B. Fil. Philippide, 1938, V, p. 55—139. — Rec.: V. B[ANAȚEANU]. (R. Étud. ind.-europ., 1943, III, Fasc. 1—2, p. 158). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 66].

92. Lombard (Alf). *La prononciation du roumain*. — Rec.: A. EWERT. (Mod. Lang. R., 1938, XXXIII, p. 439—441); P. FOUCHÉ. (R. Lang. Rom., 1936, LXVII, p. 527—529); N. IORGA (R. Hist. S.-E. europ., 1936, XIII, p. 103); A. ROSETTI. (B. Soc. Ling. Paris, 1937, XXXVIII, No. 2, p. 102—104). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 68].

93. *NAERT (Pierre). *Des mutations „ct, cs>pt, ps“; „gn>mn“ et „mn>un“ en roumain*. (Acta Linguistica, 1940—1941, II, p. 247 sq.).

94. PAPAHAĞI (Tache). *Manual de fonetică romanică, română, italiană, franceză și spaniolă*. București, Casa Școalelor, 1943, 8°, 194 p. Într'un număr de 242 paragrafe, tratează paralel în cele patru limbi reprezentative ale României întreagă fonologia romanică. Se dă precădere limbii române, citându-se și forme aromâne.

95. PĂTRUȚ (Ion). *Velarele, labialele și dentalele palatalizate*. Pe baza materialului din ALR., se pot stabili arii de răspândire a diferitelor stadii de palatalizare și după stadii se poate stabili vechimea împrumuturilor din l. maghiară. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 298—308 cu 3 h. în text).

96. PETROVICI (E.). *Note slavo-române II. Tratatamentul grupurilor consonantice inițiale în elementele slave ale limbii române*. Grupul velară + nazală, în poziție inițială n'a existat înainte de influența slavă în l. română. Pentru a evita greutatea rostirii se intercalează o vocală între velară și nazală: *gnoj̥>gunoiu*. În alte grupuri, greutatea rostirii se evită prin metateză: *dlato>daltă*. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 348—350).

97. PETROVICI (Emil). *Simbioza româno-slavă în Transilvania*. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 2—3, p. 149—156 cu 1 h. în text). — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 472—475).

98. PUȘCARIU (Sextil). *Disimilarea, diferențierea, despicarea, disocierea și înmugurirea sonantelor*. — *Un capitol de fonetică românească*. Disimilarea vocalică e mai rară ca cea consonantică. Pentru a opri asimilarea, sunetele se diferențiază. Despicarea unei vocale în 2 sau mai multe elemente dă naștere la diftongi și poliftongi. Se poate despica și o consonantă simplă. Disocierea se constată în cazul lui iot epentetic (*oichi, ureichi*). Sonantele au proprietatea de a înmuguri, emițând vocale pentru a ușura pronunția. Sunt cazuri de epenteză a unei vocale. La pronumele personale, la dativ și acuzativ, sonantele au înmugurit dând forme ca: *imi, îți, îi, il*. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 374—403).

99. ROSETTI(A). *Slavo-Romanica. VII. Sur la palatalisation des occlusives dentales dans les parlers roumains de Transylvanie*. Palataliza

rea dentalelor este datorită influenței slave în l. română, dar este organică limbii maghiare. Prin acest fenomen lingvistic identic, limbile slave actuale, limba română și limba maghiară, deși diferite altfel, se grupează într-o uniune lingvistică. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 122—125).

100. ROSETTI (A.). *Sur la théorie de la syllabe*. — Rec.: M. GRAMMONT. (*R. Lang. Rom.*, 1939, Tom. LXVIII, Ser. VII, Tom. VIII, p. 469—473). [Vezi: *Dacoromania*, IX, Nr. 247].

101. ROSETTI (A.). *Sur le traitement des groupes lat. „ct” et „cs” en roumain*. Respinge părerea lui P. Naert, după care *kt > wt > Φt > pt*. Pronunțarea *wt* nu era nici latină, nici autohtonă. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 124—126).

102. SEIDEL (Eugen). *Fonologia și problemele ei actuale*. București, Inst. Ling. Rom., 1942, 8°, 76 p. (*Soc. Rom. Ling., Ser. I, Mem. 2*). După un istoric sumar al lingvisticii și al fonologiei, se tratează pe larg despre fonem, ca obiect al fonologiei, arătându-se importanța lui funcțională ca unitate a opoziției fonologice. Prin analiza fonologică a limbilor s'ar putea ajunge la stabilirea unei tipologii. Metoda fonologiei este sincronică, chiar dacă se ocupă de stadii mai vechi. Fonologia stabilește legile generale ale limbilor. De mare interes este concepția structurală în orice ramură a lingvisticii. Discută părerile lui Trubetzkoy. — Rec.: V. B[ANĂTEANU]. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 157—158). — Lucrarea apărută și în limba germană: *Das Wesen der Phonologie*. Bukarest—Kopenhagen, Inst. Ling. Rom. — Einar Munksgaard, 1943, 8°, 83 p. (*Soc. Rom. Ling. Ser. I, Mem. 2 A*).

103. ȘIADBEI (I.). *L'origine et l'évolution des mi-occlusives roumaines*. Aduce în discuție consonantele oclusive, care înmăoie sub influența semi-vocalei *y*, arătând că fenomenul e — pentru elementul latin — din epoca străromână. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 71—84).

104. ȘIADBEI (I.). *Sur la syncope de la voyelle pénultième*. Este vorba de vocala silabei postonice în cuvintele proparoxitone, care uneori apare sincopată: *mușchi < musculus*, iar alteori nu: *mascur < masculus*. În lat. vulg. formele există paralel și au coexistat până în sec. VI, când oclusivele surde s'au sonorizat. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 65—75).

105. SOKOLNICKA—IZDEBSKA (Sophie). *Étude expérimentale des consonnes nasales en polonais*. Leopold, Drukarnia urzędnicza, 1939, 8°, 118 p.+8 pl. h. texte,+table de matières+errata. — Rec.: ȘTEFANIA LELESCU. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 547—551).

106. SPITZER (Leo). *Quelques nouveaux exemples de ks > ps*.

Admițând teoria substratului la baza trecerii grupului lat. *ks* în *ps* în limba română, se dau exemple din alte limbi balcanice: elină și dialectul beoțian. Stadiul intermediar ar fi fost *χs*, *χt*. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 236—237).

107. STRAKA (G.). *Notes sur la vocalisation de l' „l”*. Începând din latina secolelor IV și V, *l* primește un timbru velar. Cauza este o slă-

bire în articulație și nu asimilarea cu sunetele vecine. Trecerea l>ł>u are explicații deosebite în fiecare limbă în parte. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 5—34).

108. VASILIU (Alex.). *O seamă de rostiri sătești*. (*Fdt-Frum.*, 1944, XIX, p. 42—43).

GRAMATICĂ

109. *BUDIȘ (Lt. Col. AL.) și HAGI PETROV (Stella A.). *Gramatica și limba bulgară*. Sofia, 1941, 8°, VIII+223 p. — Rec.: E. TURDEANU. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 300—302).

110. CAMARIANO (Nestor). *Influența greacă asupra prefeții gramaticii lui Ioan Eliade Rădulescu*. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. IV, p. 483—495).

111. GÁLDI (Ladislaus). *Simeon Magyar, ein rumanischer Pionier der josephinischen Schulreform*. Plecând dela 2 mss. românești, conținând un abecedar și o gramatică germană, arată că ele sunt ale lui Simion Magyar și sunt traduse după versiunea ungară a manualelor alcătuite de Pater Felbiger la cererea Mariei Theresia. Ele sunt începuturile gramaticii românești. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1941, VII, p. 489—526).

112. IORDAN (Iorgu). *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*. Iași, Inst. de arte grafice A. A. Țerek, 1943, 8°, 557 p. Se ocupă de influența limbii populare și familiare asupra limbii culte, scrise. Analizează cu amănunte și cu bogată exemplificare importanța fenomenelor stilistice în tendințele limbii. Se semnalează în derivație frecvența sufixelor de origine franceză și construcțiile neromânești, în toate capitolele. Schimbările fonetice mai toate își au începutul în limbajul popular. În morfologie se observă schimbări de gen, de conjugare și de categorie gramaticală. O mare importanță se dă sintaxei, ca fiind mai proprie schimbărilor. În genere se constată o mare slăbire a simțului gramatical. Sunt curente forme cu totul neromânești, dar care nu ni se par străine, pentru că posedăm limba din care am împrumutat. Lexicul se prezintă cu aspecte variate din pricina așa numitelor limbaje speciale. În concluzie, schimbările acestea se consideră ca o dovadă de mare vitalitate a limbii române. — Rec.: G. ISTRATE. (*Transilvania*, 1944, 75, Nr. 1, p. 71—76); V. T[EMPEANU]. (*Preocup. Lit.*, 1944, IX, Nr. 1—2, p. 34—35).

113. L[IVESCU] (J.). *Elemente germane în românește*. (*Ethos*, 1944, I, p. 141—146). [Considerații pe marginea cărții: *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, de IORGU IORDAN].

114. Lange-Kowal. *Langenscheidts Reise-Dolmetscher. Rumänisch*. — Rec.: M. L. WAGNER. (*Volkst. Kult. Rom.*, 1941, XIV, H. 3—4, S. 336). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 212].

115. LANGE—KOWAL (Ernst-Erwin). *30 Stunden Rumänisch für Anfänger*. Berlin-Schöneberg, Langenscheidt, 1941, 8°, XVIII+144 S. Este o gramatică practică, scrisă în limba germană. Din textele alcătuite ad-hoc se desprind regulile de limbă și elemente de vocabular. Verbele sunt tratate pe larg. Cartea conține multe greșeli. — Rec.: W. TH. ELWERT. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1942, 97 Jg., 181 Bd., H. 3—4, S. 143); M. KUEN. (*Volkst. Kult. Rom.*, 1942, XV, H. 1—2, S. 214—218).

116. ROSETTI (AL). *Gramatica limbii române*. București, Universul, 1943, 8°, 246 p. Expunere scurtă a sistemului fonetic, morfologic, sintactic al limbii române. Este o gramatică descriptivă. La capitolul despre fonetică se relevă valoarea funcțională (de opoziție) a sunetelor, din care sunt alcătuite cuvintele. La morfologie se cercetează părțile de cuvânt, cu declinarea și conjugarea, iar articolul este înglobat în declinarea substantivului. La conjugare se relevă alternanța fonetică regulată. Semnalează și forme din graiuri sau forme familiare. La sintaxă se relevă unele aspecte ale limbii actuale. Stilistica cercetează exemplele de vorbire organizată (stil oral, romantic, retoric, expozitiv).

117. *Tagliavini (Karl)*. *Rumänische Konversations-Grammatik*. — Rec.: M. KUEN (*Volkst. Kult. Rom.*, 1942, XV, H. 1—2, S. 206—214). [Vezi: *Dacoromania*, X₁, Nr. 216].

ÎN TRE ISTORIE ȘI FILOLOGIE

118. BABINGER (Franz). *Histria (Istros) au XVI-e siècle*. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1941, XVIII, p. 137—139). *au XVII-e siècle*. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1942, XIX₂, p. 449—450).

119. BERCIU (D.). *Repertoriu arheologic de stațiuni și descoperiri preistorice în România. Material pentru un dicționar de geografie istorică, II*. (*R. Arh.*, 1942, V₁, p. 22—68). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 77].

120. BEZDECHI (ȘT.). *Cronica inedită dela Blaj a protosinghelului Naum Râmnicăeanu. Partea I. Text însoțit de un studiu introductiv*. Sibiu, Tip. Cartea Românească, 1944, 8°, 108 p.

121. BEZDECHI (ȘT.). *Protosinghelul Naum Râmnicăeanu despre originea neamului și limbii noastre*. Se redau părerile unui cronicar dela 1800, care arată că și Dacia iau o parte activă la formarea limbii și poporului român. Poziția cronicarului este de compromis. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 3—4, p. 231—237).

122. BIANU (Ion)—SIMONESCU (Dan). *Bibliografia românească veche, 1508—1830, IV: Adăogiri și îndreptări*. București, Socec, 1944, 4°, XV+376 p. (Ed. Acad. Rom.) — Rec.: ARIANE CAMARIANO. (*Balkanica*, 1944, VII₁, p. 199—201).

123. BOIȚOȘ (Olimpiu). *Le progrès culturel en Transylvanie de*

1918 à 1940. Se ocupă de Muzeul Limbii Române în cap. III: *La création culturelle. Philologie* (p. 159—160). (*R. Transylv.*, 1941—1943, VII—IX, p. 113—209).

124. BOLDUR (A.). „Cu privire la originea Românilor“. (*Geopol. Geois.*, 1942, II, p. 96—99).

125. BREAZU (Ion). *Succesul sistemului etimologic în Transilvania*. (*Stud. Lit.*, 1944, III, p. 197—222).

126. BUGARIU (Grigore). *Un document interesant din secolul al XVIII-lea privitor la limba română din Banat*. (*Dacia*, 1943, V, Nr. 140, p. 2).

127. CIUREA (D.). *Problema originii și sensului fo din intitulația și subscripția documentelor românești*. București, M. Of. Impr. Națională, 1943, 8°, 22 p.+1 pl. (*Anal. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., Ser. III, Tom. XXVI, Mem. 4*). — Rec.: N. BĂNESCU. (*R. Ist.*, 1944, XXX, Nr. 1—12, p. 145).

128. CIUREANU (Petre). *Un prieten al României: Oscar Randi*. Ocupându-se cu istoria Adriaticei și Balcanilor, combate pretenția Croaților că Dalmația a fost exclusiv slavă, cu două argumente: 1. persistența dealungul secolelor a unui element latin și italian în orașele de pe coasta Adriaticei. 2. venirea, cu începere din sec. XV, a Morlachilor în câmpiile de pe malul mării. (*Rev. Soc. Tîn. Rom.*, 1941, LIX, No. 5—8, p. 122—128).

129. COMAN (J.). *Quelques traits indo-européens des Scythes selon Hérodote*. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 95—117).

130. Daicovici (C.). *Problema continuității în Dacia. Câteva observații de ordin istorico-arheologic*. — Rec.: M. L. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1939—1942, VIII, p. 432—434). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 87].

131. ELEKES (Ludwig). *Die Anfänge der rumanischen Gesellschaft*. Versuch einer rumänischen Entwicklungsgeschichte im XIII—XVI Jahrhundert. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1941, VII, p. 361—488).

132. GAMILLSCHEG (E.). *Westliche und östliche Romanität*. Susține că populația slavo-română din evul mediu avea ca limbă populară (Heimsprache) slavona, iar ca limbă de legătură (Verkehrsprache) latina (bilingualism). Limba de legătură era unitară, având la bază sermo-quotidianus. Centrul romanității răsăritene, care a împiedecat diferențierea în dialecte a limbii de legătură, erau provinciile Illyricum și Dalmația. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1943, XX, p. 31—45).

133. Gamillscheg (Ernst). *Zur Herkunftsfrage der Rumanen*. — Rec.: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 284—287). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 94].

134. GOLIMAS (Aurel H.). *Brodina sau Brudina un izvor însemnat de venit. Brodina sau brudina, taxă în bani și măjerit, taxă în natură, la transportarea cu bacul peste o apă*. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 4, p. 512—513).

135. GOLIMAS (Aurel H.). *Un epitet mai puțin cunoscut al lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare*. „Bun“=cel vechiu, bunicul, strămoșul. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 4, p. 512).

136. GRECU (Vasile). *Izvorul principal bizantin pentru Carte cu învățătură a diaconului Coresi din 1581*. București, M. Of. Imprimeria Națională, 1939, 8°, 167 p.+VI pl. (*Acad. Rom., Stud. și Cercet.*, XXXI). — Cronică: N. IORGA. (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1940, XVII, Nr. 1—3, p. 91).

137. IONNIȚIU (Nicolae TH.). *Istoria editurii românești*. București, Cartea Românească, 1943, 8°, 256 p.+1 pl. și multe ilustrații. Face istoricul cărții românești începând cu epoca manuscriselor și a tipăriturilor bisericești. Arată dezvoltarea tiparului la noi și avântul pe care-l ia la începutul sec. XIX. Abia în a 2-a jumătate a acestui secol autorul are prilejul să vorbească despre adevărate și mari case de editură, dintre care cele mai multe există și azi, precum Socec și Cartea Românească, fostă a lui Ioanid. Interes deosebit prezintă Catalogoagele librăriilor, reproduse de autor, precum și statisticile cărților pe secole. Cuprinde multe greșeli!

138. KLEIN (Karl Kurt). *Die „Nosner Germanistenschule“. Ihre Entstehung, Wirksamkeit, Leistung*. Bistritz, Gustav Zikeli, 1943, 8°, VI+223 p.

139. LASCU (N.). *Dacia Felix*. În cadrul unei foarte documentate discuții semantice, bazat și pe împrejurări istorice, autorul arată că accepțiunea epitetului „fericită“, care apare în monete și inscripții din Dacia, se referă la luptele pentru apărarea provinciei. (*An. Inst. Stud. Clas.*, 1941—1943, IV, p. 51—72).

140. MAIOR (Gheorghe). *De când se întrebuițează limba română în biserică*. E de părerea lui Andrei Șaguna, pe care îl citează, că încă din timpuri vechi (sec. XII), Românii au avut cărți bisericești în limba lor. (*Soc. de Măine*, 1943, XX, Nr. 6, p. 108).

141. MARIN (D. ȘT.). *Părăsirea Daciei Traiane în izvoarele literare antice*. Discută termenii „amissa“ pe care scriitorii, mai cu seamă Eutropius, îl aplică la Dacia și „provinciales“, prin care Vopiscus denumește pe funcționarii provinciei. (*B. Fil. Philippide*, 1943, IX, p. 163—187).

142. MIHĂESCU (Ion). *N. Densușianu și problema originii noastre*. Expune părerea lui N. Densușianu cu privire la preistoria Daciei și arată că de multe ori argumentele sale sunt valabile în explicarea unor nume proprii și toponimice. Examinează și părerea lui N. D. despre rotacism. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 77—86).

143. MIHĂILESCU (Vintilă). *La „Balcania“ centrale*. (*Balcania*, 1943, VI, p. 1—13).

144. MOGA (Ion). *Les Roumains de Transylvanie au moyen-âge*. Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 8°, 150 p. (*Bibl. Rer. Transsilv.*, VI). Caută să stabilească, pe bază de

toponimie, caracterul vieții pastorale românești (p. 33—35). Împotriva unei imigrări a Românilor vorbește tot toponimia (p. 40—41) și terminologia agricolă (p. 44). Pentru prioritatea Românilor argumentul toponimic e de mare valoare. Se examinează în amănunt toponimia maghiară (p. 50—71) și numirile de sate cu „Olah“, care arată de cele mai multe ori că satul românesc e cel mai vechiu (p. 102—107). Discută apoi numirile etnice cu care sunt numiți Românii în documente (p. 118—128). Numirile de sate, răspândite pe întreg teritoriul Transilvaniei, dovedesc prezența populației autohtone române (p. 138—139).

145. MUREȘANU (Florea). *Cazania lui Varlaam 1643—1943. Prezentare în imagini*. Kolozsvár (Cluj), Tip. Națională, 1944, 8°, XIV+247 p.

146. NAGIU (Iosif E.). *Limba română în colegiile teologice din Roma*. (*Stud. Ital.*, 1943, X, p. 259—260).

147. PANAITESCU (P. P.). *Începuturile literaturii în limba română*. Traducerile ardelene sunt izolate și locale. Nu ele determină traducerile din sec. XVII din Principate. Manuscrisele maramureșene și tipăriturile brașovene sunt aproape contemporane. Susține prioritatea literaturii istorice în limba română, față de literatura religioasă. Introducerea limbii române în literatură este de origine istorico-socială, nu religioasă. Se poate vorbi chiar de influența literaturii istorice asupra celei religioase. (*R. Fund.*, 1943, X, Nr. 9, p. 601—625).

148. PANAITESCU (P. P.). „*Perioada slavonă*“ la Români și ruperea de cultura Apusului. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 1, p. 126—151).

149. PANAITESCU (P. P.). *Rumänische Geschichtsschreibung*. (*Süd-ost. Forsch.*, 1943, VIII, H. 1—2, S. 69—109).

150. PETROVICI (E.). *Dovezile filologice ale continuității*. Trece rapid în revistă numirile de râuri și termenii agricoli pe care i-am luat din simbioza româno-slavă, arătând rezumativ tot procesul de formațiune al poporului și limbii române. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 1, p. 7—13). —Rec.: A. IORDĂNESCU. (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. 1, p. 125).

151. Petrovici (E.). *Românii veniți recent în Transilvania? Ce ne spune lingvistica?* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 464—467). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 106].

152. Petrovici (E.). *Transilvania vatră lingvistică a românismului nord-dunărean*. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 467—471). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 107].

153. POPA—LISSEANU (G.). *Originea Secuilor și secuizarea Românilor*. București, Soc. Transilvania, 1941, 8°, 160 p. — Rec.: M. L. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1939—1942, VIII, p. 436—437).

154. Popa-Lisseanu (G.). *Românii în izvoarele istorice medievale*.

— Rec.: I. CRĂCIUN. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1939—1942, VIII, p. 476—478). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 110].

155. ROSETTI (AL.). *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor în lumina cercetărilor nouă.* (*R. Ist. Rom.*, 1944, XIV, Fasc. I, p. 1—14).

156. RUFFINI (Mario). *Il problema della romanità nella Dacia Traiana.* Roma, Angelo-Signorelli, 1941, 8°, 123 p. (*Piccola Biblioteca Romana*). — Rec.: C. DAICOVICI. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 2—3, p. 234); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Ol.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 401).

157. Ruffini (M.). *La scuola latinista Romana 1780—1871.* — Rec.: ȘT. PĂSCU. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 554—558). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 31].

158. SCHIAPPINI (Alfredo). *Latinità e italianità nell'Europa di Sud-Est.* Roma, 1942, 8°, 22 p. (Extr.: *Annuario della R. Accademia d'Italia*, vol. XIV). — Rec.: G. I. B[RĂTIANU] (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1944, XXI, p. 242—244). Tradusă în românește: *Latinitatea și italianitatea în Europa sud-estică.* (*R. Fund.* 1943, X, Nr. 3, p. 483—499).

159. ȘIADBEI (I.). *Cercetări asupra cronicelor moldovene. Eustratie Logofătul, Grigore Ureche, Simion Dascălul, Ion Neculce.* Iași, 1939. — Rec.: C. A. STOIDE. (*R. Ist. Rom.*, 1941—1942, XI-XII, p. 412—418).

160. SIRUNI (H. Dj.). *Haşmetlu. Pe marginea titlaturii Domnilor români în cancelaria otomană.* Pentru a defini poziția Țărilor Române față de imperiul turcesc, autorul face interesante precizări asupra cuvintelor din titlatura oficială a Domnilor români și a țărilor lor. (*Hrisovul*, 1942, II, 139—202). — Rec.: V. MIHORDEA (*R. Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 7—12, p. 303—304).

161. SULICA (N.). *Cronica protopopului Vasile din Braşov.* Autorul arată că această cronică s'a scris între anii 1628—1633 și este de o valoare excepțională, mai cu seamă că este prima carte care consemnează realități românești în limba românească literară. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 331—343).

162. TAMÁS (Lajos). *Fogarasi István kättéja. Fejezet a bánsági és hunyadmegyei ruménség muvelődés-történetéből.* (Catehismul lui Ștefan Fogarași, un capitol din istoria culturală a românimii din Banat și județul Hunedoara). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 139 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

163. TÓTH (Zoltán). *Jorga Miklós és a székelyek román származásának tana.* (N. Iorga și problema originii românești a Secuilor). (*Erd. Múz.*, 1941, XLVI, Nr. 3—4, p. 262—281).

164. TÓTH (Zoltán). *A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése.* (Istoriografia română și problema românimii din Secuime). (*Erd. Múz.*, 1942, XLVII, Nr. 4, p. 530—558).

165. TURDEANU (Émile). *L'oeuvre inconnue de Georges Branko-*

vich. (*R. Étud. Slav.*, [1930], XIX, Nr. 1—2). — Cronică: N. IORGA, (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1940, XVII, Nr. 4—6, p. 198).

166. WEBER (W.). *Das Daco-Getische Volk.* (*R. Hist. S.-E. europ.*, 1942, XIX, Nr. 1, p. 3—41+6 pl. hors-texte).

LEXICOGRAFIE. LEXICOLOGIE. GEOGRAFIE LINGUISTICĂ

167. *Atlasul Linguistic Român.* ALR. I. vol. I. de S. POP — Rec.: A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris.*, 1938, XXXIX, p. 110—111); VIDOSI. (*Arch. glot. ital.*, 1938, 30). *Micul Atlas Linguistic Român.* ALRM. I. vol. I. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); A. GRAUR. (*B. Soc. Ling. Paris.*, 1939, XL, p. 102—103). *Atlasul Linguistic Român.* ALR. I. vol. II: *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea.* Sibiu, Muzeul Limbii Române, 1942, 2 p.+152 h. — Rec.: V. B[ANĂȚEANU] (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 157); C. D. FORT[UNESCU] (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 191—205); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 9, p. 717—727). *Micul Atlas Linguistic Român.* ALRM. I. vol. II, cu același material și titlu, loc, editură și an. 8 p.+216 h. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 205—206). *Atlasul Linguistic Român.* ALR. II. de E. PETROVICI. *Suplement Termenii considerați obsceni.* Sibiu, Muzeul Limbii Române, 1942, 2 p.+20 h. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 206). *Atlasul Linguistic Român.* ALRT. II. de E. PETROVICI. *Suplement. Texte dialectale.* Sibiu-Leipzig, Muzeul Limbii Române, 1943, 8°, XVI+372 p. Textele cuprinse în acest volum constituie — pe lângă prezentarea oarecum sinoptică, pe regiuni, a unor fapte de ordin folkloric — o prețioasă completare a materialului obținut din fiecare localitate anchetată. Dacă pe hărțile lingvistice ale Atlasului nostru e fixată imaginea, să zicem „fotografia“ instantanee, nemișcată a graiului din fiecare punct cartografic, atunci prin aceste texte am dat și un scurt „film“ cu imagini mișcătoare pe care putem urmări aceleași graiuri în mers, fiecare cu ritmul și mlădierile sale proprii. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 381); G. ISTRATE. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 209—214); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1944, 75, Nr. 4—5, p. 371—372). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 115].

168. BĂCESCU (Mihai). *Năpârca. Ce animale înțelege poporul prin acest cuvânt.* (*Natura*, 1941, Nr. 3). — Notă: V. TUFESCU. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 382).

169. BALOGH (Ödon). *Néprajzi jegyzetek a csugési magyarokról.* (Note etnografice dela Ungurii din Ciughes). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 38 p. (*Erd. Tudom. Fuz.*, Nr. 136).

170. BĂNĂȚEANU (Vlad). *Noten zur griechischen Terminologie des Wagens*. (R. *Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2, p. 132—150).

171. BARTOLI (Matteo). *Figure similari e norme spaziali*. Torino, 1942. (Extr.: *B. Atlante Linguist. Ital.*, 1942, III, p. 1—22).

172. BATTISTI (Carlo). *Refleze lexicale italiene în vocabularul european*. Se indică vremea (sec. XVI și XVII) și felul în care se introduc în neogreacă, franceză, germană, engleză, etc. cuvinte de origine italiană. Domeniile din care fac parte aceste cuvinte sunt: cultural, comercial și militar. Uneori sunt cuvinte orientale prin filieră italiană. În l. română au pătruns în special termeni culturali, mai ales muzicali. (R. *Fund.*, 1943, X, Nr. 4, p. 81—103).

173. BEKE (Ödon). *A moldvai északi csángó szótárhoz*. (Contribuții la lexicul Ciangăilor din Moldova de Nord). (Erd. *Műz.*, 1942, XLVII, Nr. 1, p. 182).

174. BOCANCEA (O) și ZAPOLANSKI (I.). *Dicționar tehnic universal român-german*. Craiova, Scrisul Românesc [1940], 8°, XXXII+354 p. Cuprinde peste 22.000 termeni tehnici întrebuințați în știință, tehnică, industrie și meserii.

175. BOGÁTS (Dénes Cs.). *Háromszéki Oklevél-Szójegyzék*. (Un glosar al documentelor din Trei-Scaune). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 181 p. (Erd. *Tudom. Füz.*, Nr. 163).

176. BORZA (AL.). *Corelația dintre flora României și poporul român. O sinteză etno-botanică*. Timișoara, Tip. G. Matheiu, 1943, 8°, 32 p. (Extr.: *R. Inst. Soc. Ban.-Criș.*, 1943, XI). Din numirile populare ale plantelor de cultură, de leac și de nutreț, se pot trage concluzii asupra latinității și continuității noastre. Numai o populație stabilă păstrează numirile pomilor fructiferi, căci numai ea îi poate cultiva. Se citează câteva interesante numiri populare recente de plante de podoabă.

177. BORZA (AL.). *Die siebenburgische „Heide“*. Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 8°, 39 p. + 1 h. (*Bibl. Rer. Transsilv.*, V). Dă câteva considerațiuni pentru lămurirea termenului „câmpie“ (p. 7—9).

178. CĂLINESCU (Raul). *Alte plante scăpate din cultură și considerații bio-geografice asupra acestei categorii de plante*. Se citează, în ordine alfabetică, 60 numiri de astfel de plante, cu numirea științifică alături de cea populară. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 113—122).

179. CANDREA (I. Aurel). *Folklorul medical român comparat*. Privire generală. Medicina magică. București, Casa Școalelor, 1944, 8°, XXX+478 p. Cartea prezintă un deosebit interes lexicologic atât ca numiri ale boalelor cât și a cauzelor lor în concepția populară. Menționăm mai ales paragrafele: 82, *Dracul sau diavolul*, p. 112—115; 83, *Demoni cu numele boalei*, p. 115—117; 84, *Trebue cunoscut numele du-*

hului necurat, p. 117; 86, *Epitetele demonilor boalelor*, p. 118; 98, *Nume eufemistice*, p. 137; 142, *Cum exprimă poporul o stare patologică*, p. 218—219; 143, *Numele boalelor*, p. 219—225; 157, *Interdicția numelui boalei*, p. 257—260; 158, *Alte interdicții*, p. 260—266; 181, *Limba descântecelelor*, p. 329—334; *Indice*, p. 435—471.

180. CAZACU (B.). *Notes de lexicographie et de morphologie roumaine: amfîndoisprezece; apalet; saldat; hopai-Mitică; lampă; paș!; pîlă; sifon; tralala*. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 56—68).

181. CHELCEA (I.). *Rudarii. Contribuție la o enigmă etnografică*. București, Casa Școalelor, 1944, 8°, 214 p. — Rec.: P. CARAMAN. (*Balkanica*, 1944, VII₁, p. 219—234).

182. CONEA (I.). *Plaiul și muntele în istoria Olteniei*. Precizează înțelesul cuvântului „plaiu“, care, în gura Oltenilor, arată tot muntele cu pădure de sus până jos, ceea ce explică și titlul Mitropolitiilor: „exarh al plaiurilor“. (În: *Oltenia*, Craiova, Ramuri, 1943, 8°, p. 75—87).

183. CONSTANTINESCU (N. P.). *Enciclopedia invențiunilor tehnice*. București, Fund. Lit. Artă, 1939, 8°, 497 p.

184. COTEANU (I.). *Prima listă a numelor românești de plante*. București, Inst. Ling. Rom., 1942, 8°. 37 p. — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VIII, p. 307—310).

185. DRAGOȘ (George-Mihail). *Note de argot românesc*. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 87—115).

186. DUMITRAȘCU (N. I.). *Datini, credințe și povestiri din Oltenia*. Sunt redată fragmente de descântece în graiul local și unele numiri de boli. Interesante sunt numirile unor sărbători populare. (*Arh. Ol.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 245—261).

187. *Enciclopedia Universul. Index de cuvinte*. Vol. I, A. București, Universul, 1943, 8°, 124 p.

188. FORTUNESCU (C. D.). *Documente privitoare la Crețești și Brădești*. Se publică documente, începând dela anul 1580, dintre care unele ar putea servi ca bază pentru studii lexicografice. (*Arh. Ol.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 77—124).

189. FURTUNĂ (D.). „*Peciurile*“ de cununie. Mold. „peciu“=munt. „răvaș“=transilv. „țidulă“. (*R. Ist. Bis.*, 1943, I, p. 92—93).

190. GAMILLSCHEG (E.). *Ranbemerkingen zum rumänischen Sprachatlas*. Berlin, Walter de Gruyter, 1941, 8°, 28 S. — Notă: G. R[OHLFS]. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1942, 97 Jg., 181 Bd., H. 3—4, S. 142); G. ST. (*Leipz. Viert. S. O. Europ.*, 1942, 6 Bd., H. 1—3, S. 165—166).

191. GIUGLEA (G.). *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der dakorumänischen Sprache*. Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1944, 8°, 152 p. (*Bibl. Rer. Transsilv.*, VII). Autorul analizează pe larg substratul autohton, dovădind că așa numitul împrumut din limba albaneză este în realitate o asemănare datorită aceluiași substrat iliro-trac. Susține mai departe

că adstratul, format din elementele vechi grecești aduse de coloniștii romani din Magna Graecia, e foarte vechiu în limba română și nu se găsește la Aromâni. Tot ca o parte din adstrat se analizează elementele vechi germane, prezența lor explicându-se prin contactul cu Goții. Enumeră apoi cele 400 de elemente daco-române, de origine latină, care lipsesc în aromână și care ar constitui o dovadă a vechimii și a continuității Românilor în Dacia. — Rec.: M. P. DAN. (*R. Transylv.* 1944, X, Nr. 1—2, p. 150—151).

192. GRAUR (A.). *Schimbări intenționate*. Discută valoarea semantică pe care o primesc unele cuvinte în gura fasciștilor și a hitleriștilor: „naționalist“, „colaborator“, „Europa“, „noua ordine europeană“. (*Viața Rom.*, 1944, XXXVI, Nov., p. 93—94).

193. GRIMM (Petre). *Glosarul lui Creangă*. Considerându-l ca o „compromitere a numelui lui Creangă“, autorul îi neagă autenticitatea, deoarece prea multe explicații sunt date greșit, iar altele lipsesc cu totul. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 330—334). — Rec.: L. MORARIU. (*Făt-Frum.*, 1943, XVIII, p. 202). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 215, 229].

194. HAIDUC (Gheorghe V.). *Originea cuvântului „Ban“*. (*Soc. de Măine*, 1943, XX, Nr. 3, p. 47—48).

195. IORDAN (Iorgu). *Note de lexicologie română*. *harbuz; hatie; hazmodie; hăis!-cea!; hălălăială; hălămog; hăpdu; hărup!; hîrșum; hîrșdlog; hleampăt; hoțăr; holeră; holoviță; hondrăni; hotri; hraspă; hrăpi; hrămui; hrisov; iaiacă; iapă; iarbă; iavașa; icioglon; iepaș; intra; iordănitör; iper; iposar; iridocă; iscodaciu; iureș; iuruc; iușniță; izdlat, izbi; izbuc, izgoandă; izi; izini; izmui; imbeti; imblăciug; împădia; împărți; împicli; împrumută; împungit; împupăza; inciocăla; încontreală; încriștit; îndelaolaltă; înflori; înfunda; ingerie; îngreulia și îngreuna; însulița; înșulări; întiiu; înțepat, înțifna; învioșa; jagardea; jambirboc; janchiță; jap; jălălnic; jilip; jivalanie; jivur; jiviniță; jumătate; junic; jupin; labă; lainic; laiu; lapoș; lapte de bou; larg; laur; lămurat; lăsa; lătra; legat; legăna; legătoare; leit; lele și leliță; lemn; lemnărie; lepăda; lesoiu; leșiu; lichelie; limbă; linbric; lingăcios; linguș; lipit pământului; litruică; livezi; loc; lopăți; lot; lotcaș; loză; lozi; lubeniță; lucra; lumindă; luminare; lup; lupan; luțândră*. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 116—160).

196. IORDAN (Iorgu). *Vlăduțu' Mamei*. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 30—46).

197. IORGA (N.). *A scrie . . .* (*R. Ist.*, 1942, XXVIII, Nr. 1—12, p. 47—48)

198. IORGA (N.). *Hi! și may în Gasconia* (*Mémoires de baron Haussmann*, I, 1890, p. 279). (*R. Ist.*, 1942, XXVIII, Nr. 1—12, p. 156).

199. *Jaberg* (Karl). *Der rumänische Sprachatlas und die Struktur des dacorumänischen Sprachgebietes*. — Rec.: G. ST (*Leipzig. Viert. S-O. Europ.*, 1942, Bd. 6, H. 1—3, S. 165). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 123].

200. KLEIN (Samuel). *Dictionarium Valachico-Latinum*. Publicat, cu un studiu introductiv, de GÁLDI LÁSZLÓ. Budapest, Tip. Király Magyar Egyetemi, 1944, 8°, 496 p.+6 pl.

201. KRAUSS (Friedrich). *Nösnerlandische Pflanzennamen*. Beszterce—Bistritz, Tip. Carl Csallner, 1943, 8°, XVI+768 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*)

202. LAMMERT (Emmerich). *Mundartenwandlungen in der Banater Mundartlandschaft*. Se tratează influențele lexicale române asupra dialectului șvab din Banat. (*Deutsch. Forsch. Sudost.*, 1943, II, Nr. 3, S. 483—506).

203. *LANGE—KOWAL (Ernst-Ervin). *Rumanisch amurg und murg*. Zwei Zeugen des illyrothrako-dakoromanischen Nebeneinanderlebens. (*Sprachkunde*, 1941, Nr. 6).

204. Lombard (Alf). *Une classe spéciale de termes indéfinis dans les langues romanes*. — Rec.: W. J. ENTWISTLE. (*Mod. Lang. R.*, 1940, XXXV, p. 132); J. GONZÁLEZ MUELA. (*R. fil. españ.*, 1942, XXVI, p. 362—363); G. GOUGENHEIM. (*B. Soc. Ling. Paris*, 1939, XL, Nr. 2, p. 72); E. LERCH. (*Rom. Forsch.*, 1941, LV, p. 140—141); B. MIGLIORINI. (*Lingua nostra*, 1939, I, p. 46); E. PICHON. (*Le franç. mod.*, 1940, VIII, p. 180—181); G. ROHLFS. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1939, CLXXV, S. 130); M. ROQUES. (*Romania*, 1940—1941, LXVI, p. 116); A. G. STINO. (*Neam. Rom.*, 1939, Febr. 27, p. 1); K. TÍZ. (*Časop. Mod. Fil.*, 1938—1939, XXV, p. 393—394). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 337].

205. LONGINESCU (George D.). „*Feria*“. Bazat pe un bogat material documentar, autorul stabilește forma cuvântului și originea lui. Respinge ipoteza că *ferie* < turc. *vere* = garanție. Cuvântul apare în Moldova, departe de influența turcă. Nici neogrecesc nu poate fi cuvântul, cum îi părea lui Tiktin. Nici formație rom. dela *fer*+suf.-*ue*, nu este. Iorga susținea că e același cuvânt cu „*feria*“ = măsură de capacitate. Nici această părere nu e valabilă, precum nici cea a lui Drăganu că la bază e un cuvânt maghiar. Bogrea dă adevărata etimologie a cuvântului, din polon. *feruje* < *ferować* = prononcer la sentence, instituția *feriei* fiind exclusiv moldovenească. În limba polonă cuvântul e din lat. *ferro*. Se ocupă apoi pe larg de durata cuvântului și de aria lui de răspândire. Analizează și cuprinsul semantic al *feriei* și ajunge la concluzia că ea însemnează: taxă judecătorească, taxă domnească, taxă profesională, amendă judiciară. (*Balcania*, 1939—1940, II—III, p. 199—318).

206. LONGINESCU (G. G.). *Erezii anti-lingvistice*. (*Ethnos*. 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 402—404).

207. LYER (ST.). *Struktura dăkorumunského jazykového území*. (Structura teritoriului lingvistic dacoromân). (*Časop. Mod. Fil.*, 1943, XXVIII, Nr. 3, p. 348). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 123].

208. MACREA (D.). *Circulația cuvintelor în limba română*. Si-

biu, Tip. Dacia Traiană, 1942, 8°, 24 p. (Publ. Laborat. de Foneticeă experim., 7. Apărut și în rev. *Transilvania*, 1942, Nr. 4, p. 268—288). Face un istoric al problemei (Cihac, Hașdeu) și expune o amănunțită statistică a cuvintelor din dicționarul lui Candrea. Stabilește apoi frecvența cuvintelor la Eminescu și comparativ la Verlaine, arătând și locul pe care-l ocupă, în circulație, fiecare grup de elemente în parte. Foarte sugestive sunt cele 4 reprezentări grafice. La sfârșit dă un rezumat în franțuzește. — Rec.: G. RÖHLFS. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1944, 99 Jg., 184 Bd., H. 3—4, S. 144).

209. MACREA. (Dimitrie). *Fizionomia lexicală a limbii române*. Pe baza unor minuțioase statistici arată rolul pe care îl are în dicționar și în circulație fiecare din grupurile care alcătuiesc lexicul românesc, care e tot atât de latin ca și cel francez. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 362—373).

210. MARCU (AL.). *Vicino-vecin*. (*Stud. Ital.*, 1942, IX, p. 191).

211. MARINO (Adrian). *Di Iorgu Iordan și neologismul*. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 12, p. 716—717).

212. MÁRTON (Gyula). *A rumén nyelvallasz elso három kötetének magyar eredetu anyaga*. (Materialul de origine ungurească din primele trei volume ale ALR). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 42 p.

213. MÁRTON (Gyula). *A rumén nyelvallasz-munkálatok története és módszere*. (Istoria elaborării și metodele Atlasului Linguistic Român). (*Magyar népnyelv*, 1942, IV, p. 233—267).

214. MENARINI (Alberto). *I gerghi bolognesi*. Modena, 1942, 4°, 164 p. (*Inst. di Fil. Romanza della R. Università di Roma: Studi e Testi*). În capitolul despre argotul răufăcătorilor autorul dă paralele cu limba română. — Rec.: I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 185—191).

215. MORARIU (Leca). *Crengene*. Cernăuți, 1944, 16°, 31 p. Considerațiuni în legătură cu *Glosarul lui Creangă*, publicat de G. T. Kirileanu, ca fiind autentic. [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 193, 229].

216. NİMIGEANU (E.). *Numărul persoanelor care vorbeau limba română în Europa la 1926*. După A. Demangeon, numărul era de 13.739.474, adică printre cele 120 de limbi europene limba română se clasifica a 9-a. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 364).

217. PAPANIMA (Ovidiu). *Die Dämonie der Natur*. Se dă explicarea interpretărilor folklorice ale forțelor naturii prin personificările: Muma Pădurii, Sfarmă Piatră, Strâmbă Lemne, Zorilă, etc. (*Zalmoxis*, 1940—1942, III, p. 49—69).

218. PAȘCA (ȘT.). *În legătură cu rom. „mereu”*. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 315—318).

219. PĂTRUȚ (Ion). *„A curta” în graiul băndășean*. (*Dacoromania*, 1943, X2, p. 361).

220. PĂTRUȚ (Ion). *Folklor dela Români din Sârbia*. Se ocupă

de graiul lor la p. 331—333 și dă un glosar p. 379—384. (*An. Arh. Folk.* 1942, VI, p. 329—384).

221. PESCARIU (Viorica). *Un prospect al dicționarului lui Vailant.* (*Stud. Lit.*, 1943, II, p. 235—238).

222. PETROVICI (E.). *Curătură, cursură.* (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 353—354).

223. PETROVICI (E.). *Geografie lingvistică și geografie muzicală.* (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 8, p. 636—638).

224. PETROVICI (Emil). *Note de folklor dela Români din Valea Mlavei (Sârbia).* Este rezultatul unei anchete. Tratează despre portul și felul de viață, starea lor culturală și expune particularitățile graiului care se aseamănă mult cu cel din Valea Almăjului și sudul Bănațului. Despre graiu, p. 56—57; glosar, p. 71—75. (*An. Arh. Folk.*, 1942, VI, p. 43—75+1 h. hors texte).

225. PETROVICI (E.). *Omonimia: brâncă „main; érysipèle“.* (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 356—360 cu 2 h. în text).

226. PETROVICI (E.). *Târg de țară.* (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 356).

227. POP (Sever). *Pământ și limbă. Cuvântul „plaiu“.* Dă etimologia din lat. *plagium*. Apoi se dau răspunsurile la un chestionar cu privire la precizarea înțelesului și se fac considerații asupra ariei de răspândire, având în vedere legătura lui cu topografia locurilor. (*Geopol. Geoist.*, 1942, II, p. 54—61).

228. *Pop (Sever). Problèmes de géographie linguistique.* — Rec.: N. AL. RĂDULESCU. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 391—392). [Vezi: *Dacoromania*, X₁, Nr. 363].

229. PREDESCU (Nicolae). „Glosarul lui Creangă“. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 4, p. 225—226). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 193, 215]

230. PUȘCARIU (Sextil). *Romanitatea noastră în lumina unor nouă metode de cercetare.* (În: *Omagiu lui Ioan Lupaș.* București. M. Of. Impr. Națională, 1943, 8°, p. 734—756 cu 7 hărți în text). Metodele de cercetare: structurală și spațială, dovedesc latinitatea limbii române. Frecvența elementelor latine este covârșitoare. Numirile părților corpului omenesc sunt 92% latine. Hărțile ALR dovedesc că elementele latine au ariile cele mai întinse, iar cuvintele împrumutate din alte limbi nu prezintă decât arii marginale.

231. RĂMNEANȚU (Petru). *Cunoașterea limbii române în Transilvania.* (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 9, p. 680—694 cu 4 h. în text).

232. Reichenkron (G.). *Die Bedeutung der rumanischen Sprach-atlas für die ungarische und türkische Philologie.* — Rec.: G. ȘT. (*Leipz. Viert. S.-O. Europ.*, 1942, Bd. 6, H. 1—3, S. 166). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 127].

233. Reichenkron (G.). *Der rumänische Sprachatlas und seine*

Bedeutung für die Slavistik. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 511—513); G. ST. (*Leipz. Viert. S.-O. Europ.*, 1942, Bd. 6, H. 1—3, S. 166). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 128]

234. ROSETTI (A.). *Sur la méthode de la géographie linguistique.* Susține că nu putem trage concluzii generale pe baza consultării numai a unora din hărțile ALR, cum fac d-nii Pușcariu și Gamillscheg. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 106—112).

235. SACERDOȚEANU (Aurelian). „*Regest*“ și „*rezumut*“. Se cercetează originea și sensurile lor, mai ales în diplomatică și arhivistică. (*Hrisovul*, 1944, IV, p. 100—111).

236. SÂN-GIORGIU (I.). *Lexiconul românesc-nemțesc al lui Ion Budai-Deleanu.* (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 2, p. 391—412).

237. SCURTU (Vasile). *Cercetări folklorice în Ugocea românească (jud. Satu-Mare).* Tratează despre graiu, p. 153—156 și conține și un glosar, p. 293—300 (*An. Arh. Folk.*, 1942, VI, p. 123—300+3 pl. și 1 h. în text).

238. SEIDEL (Eugen). *Mélanges. Semantisches zu a-și bate joc.* E de părere că sensul lui *joc* nu e acela de „spectacle“, ci acela de „*jeu*“. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 85—88).

239. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). „*Na denn nicht, liebe Tante*“. Cu exemple din mai multe limbi se arată că numirile gradelor de rudenie ajung simple apelative, care se pot adresa oricui, uneori cu nuanță ironică. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 33—44).

240. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). *Über die Sprache der Höflichkeit. Eine vergleichende Studie.* (*B. Ling.*, 1942, X, p. 48—66).

241. SPITZER (Leo). *A face calendare „dodeliner de la tête, sommeiller“.* Expresia se apropie de ital. *almanaccare*, și la început a însemnat „a visa“. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 228—229).

242. SPITZER (Leo). *A sta (lăsa, se ținea) locului „rester sur place“.* Dativul cu sens local este considerat de origine latină. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 224—226).

243. SPITZER (Leo). *Inima cu dor cu tot — (capul) cu tot cu trup.* Tipul e cunoscut în latina posteroară și în limba română veche. Formula a doua se pare a fi mai nouă. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 226—228).

244. TAMÁS (Lajos). *A magyar eredetű rumén kölcsönzavak művelődéstörténeti értékelése.* (Semnificația istoric-culturală a cuvintelor românești împrumutate din limba maghiară). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 48 p.

245. TÁRKÁNY-SZÜCS (Ernő). *A juhartás népi jogszabályai Bál ványosváralján.* (Obiceiuri juridice la crescătorii de oi din Unguraș). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 14 p. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 189).

246. TODORAN (Romulus). *Moșă „sage femme“.* Arată că înțelesul a fost acela de „femeie bătrână, bunică“ (cf. *moș*). Acest înțeles

care se mai păstrează în Banat, și în alte puncte din ALR, a fost înlocuit de înțelesul curent, în analogie și cu slav. *baba*. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 273—284 cu 2 h. în text).

247. TOMESCU (Mircea). *Glosar din județul Olt*. Se dau câteva cuvinte rare, cu explicațiile lor ca: *a acira* „a spera și a cere de po-mană”; *bomb* „zarzăr”; *caciur* „pătat”; *dăpusă* (vită) „gata să fete”; etc. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 264—288).

248. WAGNER (M. L.). *Zu einigen rumänischen Wörtern, in Band IX des „Buletinul”*. Se ocupă de studiile lexicologice ale d-lor G. Mihail Dragoș și Iorgu Iordan, publicate în Buletinul filologic „Al. Philippi-de” IX, face apropieri cu alte limbi și aduce precizări în explicarea unor cuvinte de argot: *mloc*, *luminare*, *gozar*, *legat*, *leit*, *iapă*, *ciuriu*, *clift*, *mola!*. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 153—162). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 185, 195].

MORFOLOGIE

249. BRINZEU (F.). *Ce este vocativul? În căutarea unei definiții*. Lugoj, Tip. Corvin, 1942, 8°, 23 p. (Extr.: *Anuarul Lic. „Coriolan Bre-diceanu”*, VI).

250. BUBEN (Vladimir). *Vokativ v rumunštine*. (Vocativul în românește). (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 3, p. 307—314).

251. CAPIDAN (TH.). *Le vocatif mr. „Dumnidzale”*. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 244—248).

252. CAZACU (B.). *Ca + pronom personnel*. În limba rom. acuzativul ia locul nominativului după *ca*: *mare ca ține*. În limba veche „ca eu” e o traducere din limba slavă veche prin redarea v. sl. *jakc(še)*, prin rom. *ca*. (*R. Ling.*, 1944, XII, p. 68—70).

253. DRAGOMIRESCU (G. N.). *Contribution à une analyse sémantique et morphologique du vocatif en roumain*. Nominativul, genetivul, dativul și acuzativul sunt cazuri enunciative cu sens de pers. III. Vocativul e apelativ cu sens de pers. II. Discută îndelung terminația în *-le* a voc. masculin, susținând că părerile lui Weigand și Meyer-Lübke nu sunt exacte. Vocativul în *-le* e nou și nu se deosebește de voc. în *-e*. Există diferențe stilistice între cele două forme. Stabilește o analogie morfologică între apelativele epitete și numele proprii de persoană. Cu valoare de voc. se întrebuițează și nominativul articulat. Sunt unele substantive care au voc. și nu au nom. și altele care au nom. și nu au voc. Urmează clasificarea vocativelor. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 169—223).

254. GRAUR (A.). *Adaptation roumaine des noms français à terminaison vocalique*. Substantivele românești masculine sau neutre, împrumutate dela formele franceze terminate în vocală, adaugă de obi-

cei *w, n, t, z*, după modelul altor cuvinte care au și în original această finală. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 209—210).

255. GRAUR (A.). *La 2-e pers. du plur. au passé simple*. Crede că formele vechi *cântat, văzut, ziset, venit* au la bază un **cantavitus*, format prin analogie cu *cantavimus*. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 208—209).

256. GRAUR (A.). *Désinences redoublées*. Se semnalează unele cuvinte (*ouălelor, zerorurile*) care prezintă cumul de dezinențe, datorită analogiei. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 207—208).

257. GRAUR (A.). *Incorporation des dérivés dans le système verbal*. Se discută unele verbe care au la bază derivate franceze, substantive sau adjective, dela verbe al căror înțeles poate să difere de al verbului românesc. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 205—206).

258. JACQUIER (Henri). *Chiasme morphologique*. Constată și simplifică spiritul de economie existent în sistemul morfologic al limbii ebraice, care, cu mijloace reduse, atinge un randament funcțional maxim. Îndeamnă la cercetări de același gen în alte limbi (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 18—22).

259. Seidel (E.). *O funkccih členu*. (Despre funcțiunile articolului). — Rec.: J. KURZ. (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 3, p. 335). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 436].

260. *ȘIADBEI (I.). *Sur les effets de l'analogie dans le système verbal du roumain commun*. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1943, III, Fasc. 1—2).

261. ȘIADBEI (I.). *Sur l'histoire de l'imparfait de l'indicatif en roumain*. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 47—55).

NECROLOGE. COMEMORĂRI. OMAGII

Bertoni Giulio

262. Necrolog și Omagii: H. BOSSHARD. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 397—400); TH. CAPIDAN. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 8, p. 436—437); Idem. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 291—292); U. CIANCIOLO. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 6, p. 459—464); P. CONSTANTINESCU. (*Lu-ceafărul*, 1943, III serie nouă, p. 299—301); L. DICULESCU. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 574—576); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 224—226); A. JEANROY. (*Romania*, 1942—1943. LXVII, Nr. 267, p. 412—413).

Bröndal Viggo

263. Necrolog: A. R[OSETTI]. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 128—130).

Denssiann Ovid

264. D[IACONU] (I.). *Ovid Densusianu*. (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 306—309).

265. Necroloage: M. BARTOLI. (*Arch. glot. ital.*, 1938, 30); M. R[OQUES]. (*Romania*, 1939, LXV, Nr. 259, p. 426).

Drăganu Nicolae

266. IORDAN (I.). *Nicolae Drăganu 1884—1939*. București, Inst. Ling. Rom., 1942, 8°, 16 p. (*Soc. Rom. Ling., Ser. I, Mem. 1*).— Rec.: G. ISTRATE. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 220—221); R. TODORAN. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 12, p. 973—974). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 141].

Geagea Christea

267. Necrolog: TH. CAPIDAN. (*R. Fund.*, 1944, XI, Nr. 3, p. 520—521); L. M[ORARIU]. (*Fdt-Frum.*, 1943, XVIII, p. 203—204).

Iorga Nicolae

268. Necrolog: I. CRĂCIUN. (*R. Transylv.*, 1941—1944, VII—IX, p. 400—415). Sub titlul *Nicolas Iorga et la Revue historique du Sud-Est Européen*, comemorare în *R. Hist. S.-E. Europ.*, 1941, XVIII, p. 3—9.

Iorgovici Paul

269. DIMITRIE-SUCIU (Ioan). *Știri privitoare la părinții lui Paul Iorgovici*. (*R. Ist. Rom.*, 1941—1942, XI—XII, p. 380—381).

Lombard Alf

270. PETROVICI (E.). *Alf Lombard*. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 9, p. 731—732).

Papahagi Pericle

271. Necroloage: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 294—295); G. IVĂNESCU. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 228—229); I. ȘIADBEI. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 113—114).

Sandfeld Kristian

272. Necroloage: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 292—293); I. IORDAN. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 227); J. J[UD.]. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 400—401); A. R[OSETTI]. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 126—128).

ONOMASTICĂ ȘI TOPONIMIE

273. ADY (László). *Magyarkapus helynevei*. (Numirile de loc din Căpușul Unguresc). (*Erd. Múz.*, 1941, XLVI, Nr. 1—2, p. 80—98).

274. ÁRVAY (József). *A Barcasági Hétfalu helynevei*. (Numele to-pice din Săcelele Țării Bârsei). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 247 p. +1 h.

275. ÁRVAY (József). *A térszíni formák nevei Kalotaszegen*. (Nu-mele formelor de teren din regiunea Călățele). (*Magyar népryelv*, 1942, IV, p. 1—50).

276. CAPIDAN (TH.). *Noms de localités connus des Roumains de la Péninsule Balkanique*. Românii erau altă dată mult mai numeroși în Peninsula Balcanică. Ei au lăsat urme în toponimie. O parte din numele de loc. sunt de origine română, altele sunt grecești și câteva bulgărești. La sfârșit se înșiră numele de loc. cu etimologia lor (numai cele care încep cu inițialele a, b și c). (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 249—264).

277. CARAMAN (P.). *Les bases mystiques de l'anthroponymie. Prolegomènes à l'étude des noms personnels roumains*. Considerat de primitivi ca esență a personalității individului, numele e supus superstițiilor. E identificat cu sufletul și când dăm copilului numele străbunilor morți, el oglindește ideea de reîncarnare. Se exprimă prin nume și urările de bine care se fac noului născut. Se arată legătura dintre nume și urare la popoarele balcanice (la Români: *Trădila*), analizând numele din punct de vedere morfologic și sintactic. (*Balcania*, 1943, VI, p. 464—497).

278. CEREDAREC (N.). *O precizare toponimică: Ocop-Lențești*. *Ocop* ucrain. *okónu* pl. subst. *okin* = ridicătură de pământ, șanț cu val; după confruntările cu cronicarii (Ureche mai ales) ar corespunde pe hartă cu satul Lențești, care are asemenea *ocopuri* pe hotar, făcute de Leși pentru apărare. (*Hrisovul*, 1944, IV, p. 121—123).

279. DECEI (Aurel). „*Canesii*“ *cđlugđrului Rogerius*. (În: Omagiu lui Ioan Lupaș. București, M. Of. Impr. Națională, 1943, 8°, p. 211—220).

280. DONAT (Ion). *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a Românilor*. (*Arh. Olt.*, 1941, XX, Nr. 113—118, p. 279—286).

281. DRĂGANU (N.). *Ancienneté et expansion des Roumains d'après la toponymie, l'onomastique et la langue*. Constată, pe bază de toponimie și onomastică, prezența în sec. XI—XII a Românilor pe un teritoriu vast, cu centrul de expansiune în cele 2 Moesii, cu ramuri de expansiune în Pannonia și Moravia, în Carpații răsăriteni și nordici. Infirmă teoria lui Rössler, arătând că știrile despre Români nu lipsesc cercetătorului imparțial. (*Balcania*, 1943, VI, p. 423—463).

282. GERGELY (Béla). *Kalotaszeg névutós helynevei*. (Nume topice cu postpoziție din Călățele). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 27 p. (*Magyar Nyelvtudom. Intéz.*, Nr. 11).

283. GERGELY (B.). *Kisbács helynevei*. (Numele topice din comuna Baci). (*Magyar népryelv*, 1941, III, p. 86—101).

284. GIUGLEA (G.). *Cheie pentru înțelegerea continuității noastre*

in Dacia prin limbă și toponimie. București, Impr. Inst. Statistic, 1944, 8°, 53 p. — Rec.: N. BĂNESCU. (R. Ist., 1944, XXX, Nr. 1—12, p. 152—153).

285. HANTOS (Gyula). *Kétvízközi majorok. Egy térképmellékletel.* (Fermele dintre cele două ape. Cu o hartă). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 62 p.+1 h. (Erd. Tudom. Intéz.).

286. HOREDŢ (K.). *Contribuție la istoricul epocii preatale a voevodatului transilvan.* Interesează discuția prin care autorul identifică numirea din documente „Nogolahfolu“ cu cetatea dela Săsciori. (An. Inst. Ist. Naț., 1943—1944, IX, p. 430—448).

287. HOREDŢ (K.). *Zur siebenbürgischen Burgenforschung.* Se discută mai întâiu sensul cuvântului „Burg“=castrum. Arată apoi că e vorba de Alba-Iulia și împrejurimi, între Olt și Mureș, numind și cele șapte Burguri [Der Name „Siebenbürgen“, p. 604—606]. (Südost Forsch., 1941, VI, H. 3—4, S. 576—614).

288. IMREH (Barna). *Küküllő-, Maros- és Nyárádvidéki helynevek a XVI-XIX. századból.* (Nume topice din regiunile Târnavelor, Mureșului și Niraj din sec. XVI-XIX). Kolozsvár, Minerva, 1943, 8°, 19 p. (Magyar Nyelvtudom Intez., Nr. 10).

289. IMREH (Barna). *Mezőbánd helynevei.* (Nume topice din Band (Mureș)). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 39 p.+2 h. (Erd. Tudom. Fuz., Nr. 138).

290. IORDAN (Iorgu). *Toponimia românească.* Articolul este o introducere la un studiu mai lung, în pregătire. Arată punctul de vedere al istoricului, geografului, etnologului în studierea numelor de loc față de cel al lingvistului, susținând prioritatea studiului lingvistic al numelor topice. Se dă și o completare a bibliografiei toponimice românești. (B. Fil. Philippide, 1943, X, p. 35—58).

291. Iorga (N.). *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a Românilor. I. Teleormanul.* — Rec.: G. IVĂNESCU. (B. Fil. Philippide, 1942, IX, p. 206—212). [Vezi: Dacoromania, X₂, Nr. 148].

292. KARADJA (Constantin I.). *Karadja — nume peceneg în toponimia românească.* (R. Ist., 1943, XXIX, Nr. 1—6, p. 87—92).

293. KNEZSA (István). *Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei.* (Numele topice de origine slavă din regiunea mlăștinoasă a Ecsed-ului). (Magyar népryelv, 1942, IV, p. 196—232).

294. KNEZSA (István). *Erdély víznevei.* (Numele de ape din Ardeal). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 49 p.+2 h. (Erd. Tudom. Intéz.).

295. KNEZSA (St.). *Randbemerkungen zum ramänischen Sammelwerk, „Siebenbürgen“. Ortsnamenforschung.* (Arch. Europ. Centr. O., 1943—1944, IX—X, p. 440—450).

296. Knezsza (István). *Ungarns Völkerschaften im XI Jahrhundert.* — Rec.: E. PETROVICI. (Dacoromania, 1943, X₂, p. 517—546). [Vezi: Dacoromania, X₁, Nr. 481].

297. MANCIULEA (Ștefan). *Așezările românești din Ungaria și Transilvania în secolele XIV—XV*. Blaj, Tip. Seminarului, 1941, 8°, 211 p.

298. MÁRTON (Gyula). *Ordongösfüzes helynevei*. (Numirile de loc din Fizeșul Gherlei). (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 1—2, p. 218—254).

299. MĂTASĂ (C. preot). *Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț*. București, Casa Școalelor, 1943, 8°, 68 p.+ 4 h. Strânge toate vechile nume de hotar folositoare pentru cunoașterea trecutului limbii. — Notă A. S[ACERDOȚEANU]. (*Hrisovul*, 1943, III, p. 140).

300. MOGA (Ion). *Contribuții la istoria colonizărilor din Transilvania. I. Numirile satului Cristian (jud. Sibiu) și semnificația lor istorică*. Plecând de la numirea latină a satului Cristian din județul Sibiu (Insula Christiani), autorul arată că atât această denumire, cât și cele ungurești și săsești traduc numele vechiu românesc al satului („Cârștian“). (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 448—476). [Apărut și în extras].

301. MORARIU (T.). *Die Maramureș*. București, Dacia Bucher, 1942, 8°, 196 p.+6 h. — Rec.: AL. FILIPAȘCU. (*R. Transylv.*, 1941—1943, VII—IX, p. 387—394).

302. NETEA (Vasile). *Țara Oașului*. București, Socec, 1940, 8°, 39 p. (*Cunoștințe folositoare*, Ser. C., Nr. 109). — Notă: V. TUFESCU. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1941, LX, p. 425).

303. OPRESCU (Anton). *Observări asupra toponimiei populare*. (*Geopol. Geoist.*, 1942, II, p. 80—88).

304. PASCU (Giorge). *La route Iași-Galați-Bazargic-Providia-Constantinople et Iași-Holin au XVIIIe siècle. Étude de toponymie roumaine*. (*Z. Namenforsch.*, 1942, XVIII, H. 3, S. 200—216).

305. PETROVICI (E.). *Continuitatea Daco-Română și Slavii*. Păstrarea toponimicelor românești de origine slavă în Transilvania e o dovadă peremptorie că Românii au venit aici în atingere cu Slavii, înainte de venirea Ungurilor. Din aspectul fonetic al toponimicelor se pot trage indicații cronologice. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 11, p. 864—878). Apărut și în extras. — Rec.: G. ISTRATE. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 221—224).

306. PETROVICI (E.). *La population de la Transylvanie au XIe siècle*. Pe bază de toponimie trage concluzia că numele topice ungurești nu arată o populație ungurească numeroasă, ci denotă o organizație feudală. (*R. Transylv.*, 1944, X, Nr. 1—2, p. 71—98 + 1 h.).

307. PETROVICI (E.). *Les Slaves en Grèce et en Dacie*. După toponimie se stabilește existența, începând cu secolul al VIII-lea, a unei simbioze româno-slave și se face o paralelă cu Grecia. (*Balkanica*, 1944, VII₂, p. 465—473).

308. *Petrovici (Emil). Note slavo-române II.* [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 58 și XI, Nr. 74].

309. PETROVICI (E.). *Toponimie ungurească în Transilvania medie-valdă.* Numirile de sate ungurești nu sunt concludente în privința priorității elementului unguresc, dacă sunt încadrate de numiri topice românești. Toponomastica ungurească din tot cursul evului mediu nu face decât să traducă numirile vechi române sau slave, care s'au păstrat în decursul veacurilor în gura populației românești. Argumentația se bazează pe numeroase și foarte interesante exemple. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 2, p. 113—130).

310. *Petrovici (Emil). Vestiges des parlers slaves, remplacés par le roumain.* [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 77].

311. POPP (Maria N.) *Ungurenii.* Așa se numesc Românii ardeleni așezați în satele de peste munți. Interesantă e lista comunelor dublate de-a-lungul Carpaților și numirile comunelor de Ungureni în Moldova și Muntenia. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1942, LXI, p. 181—202).

312. PUȘCARIU (Sextil). *Toponimice românești pe vârful muntelui Olimp.* (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 297).

313. RACOVITĂ (C.). *Migrațiuni din Ardeal peste Carpați în lumina toponimiei.* (*Geopol. Geost.*, 1942, II, p. 69—73).

314. ROTARU (Petre V.) — OPRESCU (George A.). *Lexicon toponimic.* București, 1943, 8°, 80 p. Se dau 2500 numiri topice apelative. Lucrarea destinată „numai folosinții operatorilor Institutului Geografic Militar“, cu scopul de a înlesni acestora „o ușoară și rațională culegere a numirilor topice pe teren“, interesează toată lumea geografică. Se preocupă în special cu găsirea termenilor geografici cei mai potriviți. Interesantă explicarea lui: *plai*. — Notă: N. AL. RĂDULESCU. (*R. Geogr. Rom.*, 1943, VI, Fasc. 1—2, p. 75—77).

315. RUSSU (Ion I.). *Onomasticon Daciae. Numele de persoane în inscripțiile provinciei.* Începând printr'o critică a tezei de doctorat, cu același subiect, a lui Andrei Kereny, se înșiră pe grupe cele 116 nume, ilirice, 67 traco-dace, cu multe considerații asupra celorlalte grupe (romane, orientale, grecești) și alte nume. (*An. Inst. Stud. Clas.*, 1941—1943, IV, p. 186—233).

316. SACERDOȚEANU (A.). *Encore un nom de lieu latin en Chalcidique. Lungiani.* (*Balkanica*, 1943, VI, p. 516—517).

317. SACERDOȚEANU (A.). *Problema toponimelor noastre.* (*Hrisovul*, 1942, II, p. 219—224).

318. ȘOTROPA (Valeriu). *Unitatea poporului românesc privită din punct de vedere al toponimiei.* Consideră unitatea toponimică un pendant al celei lingvistice. Dă numai numirile specifice românești, în special cele latine și prelatine. Arată prin expunerea alfabetică a toponimicelor că aceleași toponimice se întrebuintează pe întreg pământul românesc. Numirile sunt grupate oarecum pe familii. Termină cu

litera L inclusiv. (*R Inst. Soc. Ban.-Criș.*, 1943, XI, Nr. Mai-Iunie, p. 296—311 și Nr. Sept. Oct., p. 389—418).

319. SZABÓ (T. Attila). *A kalotaszegi helynévanyag vizrajzi szökincse*. (Tezaurul hidronimelor din regiunea Călățele). Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, 32 p. (*Erd. Tudom. Intéz.*).

320. SZABÓ (T. Attila). *A magyar helynévkutatás a XIX. században*. (Cercetări toponimice la Unguri în sec. XIX). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 85 p. (*Erd. Tudom. Intéz. Évkönyve*, 1943, I.).

321. SZABÓ (T. Attila). *Dés települése és lakossága*. (Așezările și locuitorii din Dej). Kolozsvár, Minerva, 1942. (*Erd. Tudom. Füz.*, Nr. 147).

322. SZABÓ (T. Attila). *Kalotaszeg helynevei. I. Adatok*. (Nume topice din Călățele. I. Date). Indice toponimic de Árvay József și Tomai László. Kolozsvár, Minerva, 1942, 8°, XVIII+501 p.+2 h.

323. SZTA [SZABÓ T. A.]. *Budunus; Halambók-Halambak; Kortoris-Kurturis; Valkut; Vinitis-Vingyityis; Virvígyeszka*. (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 1—2, p. 136—144).

324. SZTA [SZABÓ T. A.]. *A „vörös ficfa“ — és a „vörös almajá”-hoz*. (Cu privire la „salcia roșie” și la „mărul roșu”). (*Erd. Múz.*, 1943, XLVIII, Nr. 3—4, p. 490).

325. SZTA [SZABÓ T. A.]. *Az Imola helynév eredetéhez: Csaranei-Csarabok; Demberke* (p. 487—488); *Falfaliga, Falfariga, Fafaliga* (p. 490—491); *Kullik, Kurlik, Kulik; Zamborus; Zanda* (p. 494—498). (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 3—4, p. 476—499).

326. SZABÓ (Attila), GÁLCFFY (Mózes) și MÁRTON (Gyula). *Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképé”-ből*. (Douăzeci și cinci pagini din „Harta graiului popular din Cluj și regiunea Cluj”). Kolozsvár, Erdélyi Múzeum, 1944, 8°, 42 p.+25 h. Se ocupă de corespondențe de nume toponimice între l. maghiară și l. română.

327. TOMAI (László) și HORVÁTH (István). *Az alsófehérmegyei Magyarózd helynevei. 1. Történeti adatok. 2. A jelenkori helynévanyag*. (Numirile de loc ale localității Oza din Alba de jos. 1. Date istorice. 2. Materialul de numiri de loc. din prezent). (*Erd. Múz.*, 1944, XLIX, Nr. 1—2, p. 202—217).

328. TAMÁS (Lajos). *Ugocsai magyar-romén kapcsolatok*. (Legături maghiaro-române din Ugocea). Kolozsvár, Minerva, 1944, 8°, 48 p.

329. TUFESCU (V.). *O măruntă populație balcanică în Banat: Crașovenii*. Se ocupă de toponimie și onomastică la p. 517—519. (*Balkanica*, 1941, IV, p. 503—529).

330. TULESCU (Vasile). *Românii din Banat și raporturile lor cu populația alogendă*. Aduce în discuție numele „Banat” pe care îl derivă din *Bathanat*, conform noilor cercetări. (*B. Soc. Rom. Geogr.*, 1941, LX, p. 145—147).

331. VULPE (Radu). *Gerania, Cranea, Ecrenè*. Plecând dela un ci-

tat din Pliniu cel Bătrân, în care se pomeneste Gerania, numele unui „oppidum“ scit, îl identifică cu „Cranea“ din actele Patriarhatului din Constantinopol și cu Ecrenè de astăzi. (*Balcania*, 1943, VI, p. 14—29).

332. VULPE (Radu). *Toponimia antică a pământului moldovenesc*. Arată sub ce forme apar în textele greco-romane toponimice vechi de origine getică, din Moldova. Numește cetățile grecești și romane de pe Siret și câteva seminții getice. Adaugă numiri celtice și susține că toponimicele cu finala *-dava* sunt getice. (*Cetatea Moldovei*, 1943, IV, vol. X, Nr. 8—9, p. 213—220).

ORTOGRAFIE. GRAFIE

333. BARBULESCU (Ilie). *Influențe ale ciriliceii catolice asupra ciriliceii ortodoxe dela Români*. Iași, 1941, 8°, 32 p. — Rec.: L. GĂLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VII, p. 544—546).

334. BOIA (Aurel). *Exercitarea funcțiunii de expert grafic. — Constatări și propuneri*. București, 1943, 8°, 24 p. Propuneri pentru organizarea corpului experților grafici la instanțele judiciare. — Notă: A. S[ACERDOȚEANU]. (*Hrisovul*, 1943, III, p. 137).

335. BOIA (Aurel). *Scrisul orbilor. Contribuțiuni de expertiză grafică*. București, 1943, 71 p. „În scrierea cursivă a celor care au văzut și scris cândva se observă greutateți mari. Deosebit de interesante sunt cazurile orbilor care n'au apucat să învețe scrisul și totuși, cu scrisul în *căsuțe*, au făcut liceul: doi sunt în anul III de Facultate. Din studiul probelor se trag și concluzii de expertiză grafică sigură“. — Notă: A. S[ACERDOȚEANU]. (*Hrisovul*, 1943, III, p. 137—138).

336. Ciobanu (Șt.). *Începuturile scrisului în limba românească*. — Rec.: I. C. CHIȚIMIA. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 8, p. 475—477); TR. IONESCU-NIȘCOV. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 2, p. 603—605); AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 489—506). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 81].

337. PAPADOPOL (Paul I.). *Din trecutul tiparului românesc. Cățiva tipografi mănuitori de condeiu*. București, 1940, 8°, 59 p. — Rec.: D. ST. P. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 5—6, p. 227).

338. SIMONESCU (Dan) și MURACADE (Emil). *Tipar românesc pentru Arabi în secolul al XVIII-lea*. (Extr.: *Cercet. Lit.*, 1939, III, 8°, 32 p.). — Rec.: G. T. M. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 1—4, p. 114—115).

RAPORTURI ȘI APROPIERI CU ALTE LIMBI

339. BLÉDY (Geza). *Influența limbii române asupra limbii maghiare*. Sibiu, Dacia Traiană, 1941, 8°, 165 p. (Publ. Seminarului de Filologie romanică). Este o teză de doctorat. Se ocupă de felul cum sunt

tratate din punct de vedere fonetic și morfologic elementele împrumuturilor lexicale. Se dă întreg materialul lexical, cu indicațiile locurilor unde a fost auzit fiecare element. Cuvintele sunt grupate după cum aparțin limbii comune, transilvane, Săcuilor, regionale și locale, apoi se face gruparea și după înțeles. Interesante sunt elementele recente la care nu sunt aplicate încă legile fonetice ale limbii maghiare. Textele sunt extrase din presa zilnică și prezintă un bogat material. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 383); E. PETROVICI. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 10, p. 806—808); W. SCHEINER. (*Deutsch. Forsch. Südost.*, 1943, II, H. 2, S. 373—375).

340. CAPIDAN (TH.). *Darstellung der ethnologischen Lage am Balkan mit besonderer Berücksichtigung der Mazedorumänen. (Aromunen)*. Pe baza relicvelor de limbă și a mărturiilor istoricilor vechi, autorul încearcă să prezinte etnologic Peninsula Balcanică. Se ocupă în primul rând de seminițele illyro-trace care au locuit-o în antichitate și apoi de invazia slavă, arătând dislocările provocate de ea în populația romanizată a peninsulei. În ultimul capitol dă câteva generalități despre Aromâni. (*Südost. Forsch.*, 1942, VII, H. 3—4, S. 497—545).

341. Capidan (Th.). *Les éléments des langues slaves du sud en roumain et les éléments roumains dans les langues slaves méridionales*. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 506—511). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 157].

342. CAPIDAN (TH.). *Simbioza albano-română și continuitatea Românilor în Dacia*. Studiul este răspuns la lucrarea profesorului Stadtmüller: *Forschungen zur albanischen Frühgeschichte* și susține că vatra Albanezilor nu e valea Mati, ci nordul Albaniei. Admite simbioza albano-română, fiindcă Românii locuiau ambele maluri ale Dunării. Combate pe rând argumentele originii sud-dunărene a Românilor. (*R. Fund.*, 1943, X, Nr. 5, p. 243—270). — Rec.: R. TODORAN. (*Transilvania*, 1943, 74, Nr. 5, p. 402—405). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 113].

343. CHELARU (Valentin Gr.). *Influențe literare românești în opera dramaturgului bulgar Dobri P. Voinikov*. Se ocupă de elementele lexicale românești în comedia lui D. Voinikov la p. 165—177, constatând că sunt neologisme care au pătruns din limba română, cu fonetism românesc. (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 107—177). — Rec.: PIRIN BOIANJIEV. (*Balcenia*, 1944, VII, Nr. 1, p. 211—215).

344. GÁLDI (L.). *Contributo alla storia degli italianismi della lingua romena*. Torino, 1939, 8°, 18 p. (Extr.: *Arch. glot. ital.*, 1939, XXXI, 2). — Rec.: G. PASCU. (*Südost. Forsch.*, 1942, VII, H. 1—2, S. 334—335).

345. Gáldi (Ladislás). *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*. — Rec.: DRAGNET. (*R. belg. Phil.-Hist.*, XX, Nr. 3—4); N. IORGA. (*R. Hist. S.-E. Europ.*, 1940, XVII, Nr. 1—3, p. 66—70); D. MACREA. (*Vox Rom.*, 1941—1942, VI, p. 347—449); M. L. WAGNER.

(*Volkst. Kult. Rom.*, 1941, XIV, H. 3—4, S. 336—338). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 118].

346. GIUGLEA (G.). *Coïncidences et concordances entre le roumain et d'autres langues romanes.* — Notă: AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 515); G. R[OHLFS]. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1943, 98 Jg., 183 Bd., H. 1—2, S. 57). — Idem. *Același titlu*, III. Analizează din punct de vedere al apropierii cu celelalte limbi romanice cuvintele: *argint viu*, *îmbăldciu*, *scorburdă*, *boarnă*, *creț*, *sgrăpța*, *fânaț*, *adîia*, *înfiripa*, *aciua*; *mură*, *noiță*, *săin-ă*, *a soi*, *soios*, *suvulca* pe care le consideră de origine latină, sprijinindu-se pe bogate analogii din celelalte limbi romanice. Se ocupă pe larg de sufixul cu funcțiune toponimică și onomastică -*arius*, în limba română, spaniolă, portugheză și sardă. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 20—66). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 160, 161].

347. GIUGLEA (G.). *Éléments préromanes en rhétoroman et en roumain.* — Notă: AL. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 515). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 162].

348. GIUGLEA (G.). *Elemente vechi grecești în limba română.* Afîn, afînd; aprig; argea; arin,-ă, anin,-ă; armig; boscoand, a bosconi; călmoiu; coldrezi; luger; mălcez, măltidza, mălțează; nișel, nișicd; plaiu; prunc, -ă; staur; stup; streche, streac'le; viespre, z'estre; (teacă), teci „păstăi”; teașăr; tragăn; tulpină; urdă; zestre. După ce dă explicarea acestor cuvinte, se ocupă și de semnificația elementelor v. grec. din dacoromână, care nu se găsesc în aromână. Asemenea elemente se datoresc păstorilor greci din Magna-Graecia, veniți în Dacia în căutare de pășuni bogate. Argumentarea se bazează pe concordanța cu idiomurile din Sudul Italiei, în ce privește păstrarea termenilor v. grecești. (*Dacoromania*, X₂, p. 404—462). — Rec.: C. DAICOVICI. (*An. Inst. Stud. Clas.*, 1941—1943, IV, p. 312—315); G. R[OHLFS]. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1944, 99 Jg., 184 Bd., H. 3—4, S. 143).

349. GUNDA (Béla). *Balkanische Zusammenhänge des rumänischen Volkskultur der Südkarpaten.* (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VIII, p. 262—270).

350. KOPECZY (Béla). *Zur Frage der rumänischen Lehnwörter im Ungarischen.* (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VIII, p. 513—525).

351. MÁRTON (Gyula). *Román szavak a magyar egyetemi hallgatók nyelvében.* (Cuvinte românești în limba studenților maghiari), (*Erd. Múz.*, 1941, XLVI, Nr. 3—4, p. 381—384).

352. PAPACOSTEA (Victor). *Avant-propos. La Péninsule Balkanique et le problème des études comparées.* (*Balcania*, 1943, VI, p. III—XXI).

353. Petrovici (Emil) *Continuitatea Daco-Română și Slavii.* [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 305].

354. PETROVICI (E.). *Daco-Slava.* Pornind dela studiul lui Vasmer despre Slavii din Grecia, autorul compară toponimia slavă din Tran-

silvania cu cea din Grecia. Analizând fonetismul toponimicelor românești, stabilește în linii mari caracteristicile idiomului slav vorbit de Slavii din Transilvania, care pe urmă au fost desnaționalizați de Români. Daco-Slava avea caractere fonetice bulgărești și se poate afirma că simbioza româno-slavă e anterioară venirii Ungurilor. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 233—277).

355. *Petrovici (Emil)*. *Note slavo-române II*. [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 58 și XI, Nr. 74].

356. *Petrovici (E.)*. *Simbioza româno-slavă în Transilvania*. [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 97].

357. ROSETTI (A.) *Albano-Romanica. I. De l'influence du grec et du slave méridional sur l'albanais et le roumain*. Influențele s'au exercitat separat asupra fiecărei limbi în parte. Teritoriile celor două popoare atingându-se periferic, asemănările nu sunt împrumuturi. (*B. Ling.*, 1942, X_o, p. 76—86).

358. ROSSETI (A.) *Slavo-romanica, IX. De l'influence du slave méridional sur le néo-grec et le roumain*. Fonetismul elementelor slave din română și neo-greacă au o nuanță bulgară. Din felul cum sunt tratate elementele, rezultă că cele din neo-greacă sunt mai arhaice. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 64—72).

359. SPITZER (Leo). *Note sur le bilinguisme impliqué par les noms propres*. Când rostim unele nume proprii străine, continuăm să vorbim în acea limbă, iar uneori când adresantul înțelege o limbă străină, traducem expresia din acea limbă. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 229—234).

360. *VASMER (Max). *Die Slaven im Griechenland*. Berlin, Akademie der Wissenschaften, 1941, 8°, VIII + 350 p. (*Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften*, Jg. 1941, *Phil.-Hist. Klasse*, 2, 12). — Rec.: TH. CAPIDAN. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 274—284).

ROMÂNII DE PESTE HOTARE

361. CAPIDAN (TH.). *Macedoromâni*. București, M. Of. Impr. Națională, 1942, 8°, 274 p. + 5 h. + 2 pl. hors texte. (Fund. Lit. și Artă, Biblioteca enciclopedică). Se ocupă de Meglenoromâni și Aromâni, începând cu numele etnic și cu răspândirea lor în Peninsula Balcanică. Despre numărul lor nu știm nimic precis. În trecut erau mai mulți. Rizos Rangabe, la 1856, îi cifrează la 600.000. Capidan crede că sunt 350.000 Aromâni și 16.000 Megleniți. Se ocupă apoi de așezările lor, de viața socială și familiară, relevând curățenia lor, religiozitatea (hagialăcuri) și viața lor morală. Dă date onomastice și cu privire la starea socială și date folklorice: obiceiuri și superstiții. Din punct de vedere economic păstoritul este pe larg studiat. Caracteristicile sunt transportu-

rile cu chervanele. Tratează despre negoț și dintre meserii: lucrarea ar-gintului (filigran), fierului și aramei. Între istoricii, care cred că Macedoromânii au origine sudică, și filologii, care îi așează în preajma Dacoromânilor, autorul ia poziție de mijloc. Din documente și istorii bizantine rezultă că locuințele primare ale Românilor balcanici au fost în nordul peninsulei și în munții Pindului. Limba e studiată pe scurt, accentuându-se asemănarea cu dacoromâna. În restul lucrării se vorbește despre starea culturală a Macedoromânilor în diferitele țări în care au trăit și trăesc și astăzi. — Rec.: I. D. DIACONU. (*Ethnos*, 1942—1943, II, Fasc. 1—2, p. 372—373); C. D. FORT[UNESCU]. (*Arh. Olt.*, 1942, XXI, Nr. 119—124, p. 419); V. MIHORDEA. (*R. Ist.*, 1943, XXIX, Nr. 1—6, p. 175—176); P. STROE. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 11, p. 481—482). — Apărută și în l. germană: *Die Mazedo-Rumänen*. Bukarest, Dacia-Bücher, 1941, 8°, 152 p. + 2 h. + 2 pl. — Rec.: V. BUESCU. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 3, p. 701—702); F. V[ALJAVEC]. (*Sudost. Forsch.*, 1942, VII, H. 1—2, S. 332); și în l. franceză: *Les Macédo-Roumains*. București, 1943, 8°, 186 p.

362. *Capidan (Th.). Les parlers roumains transdanubiens et leur importance historique.* — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 506—511 și 513—515). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 168].

363. CHRISTU (Vasile). *Aromânii din Giurmaia de sus.* (*B. Inst. Rom. Sofia*, 1941, I, Nr. 1, p. 183—202).

364. CONSTANTINESCU (N. A.). *Chestiunea Timoceană.* București, Tip. Bucovina, 1941, 8°, 88 p. — Rec.: T. N. TRĂPCA. (*An. Inst. Ist. Naț.*, 1943—1944, IX, p. 601—604).

365. IVĂNESCU (G.). *Colonii meglenoromâne în sudul Transilvaniei, Oltenia și Muntenia. Graiul Românilor din Imperiul Româno-bulgar.* Arată că particularitățile constatate în graiul din Scheii Brașovului, Săcele și alte comune din Oltenia și Muntenia, se reduc la resturi ale dialectului megleno-român, tipul Țarnareca. Prezența acestor particularități se explică prin migrarea la nordul Dunării a Românilor din imperiul româno-bulgar, la venirea Turcilor. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 161—174).

366. IVĂNESCU (G.). *Originea Fărșeroșilor.* Pe baza particularităților lingvistice: imperf. dela *a fi* cu *-eam*, *ă > e*, vocativul în *-le*, etc., susține că Fărșeroșii sunt Meglenoromâni migrați spre vest în sec. XIII și XIV. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 175—179).

367. LANGE-KOWAL (Ernst-Erwin). *Das Aromunische, ein rumänischer Dialekt der Balkanhalbinsel.* Berlin, 1941. Tratează cu metodă acest dialect d. p. d. v. geografic, istoric și lingvistic. Dă apoi numărul și hotarele. Susține continuitatea romanismului nord balcanic. Dunărea n'a fost hotar sau obstacol în romanitatea medievală. Se ocupă în sfârșit de particularitățile graiului. — Rec.: D. SIMONESCU. (*R. Soc. Tin. Rom.*, 1941, LIX, Nr. 9—10, p. 189—190).

368. Petrovici (E.). *Românii dintre Timoc și Morava*. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 463—464). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 178].

369. SKOK (P.). *Considérations générales sur le plus ancien istro-roman*. (În: *Sache, Ort u. Wort*, Jakob Jud zum sechzigsten Geburtstag, 12 Ianuar 1942, Genève, Droz et Zürich, Rentsch, 1943, p. 472—485). (*Romania Helvetica*, vol. 20). — Rec.: M. R[OQUES]. (*Romania*, 1942—1943, LXVII, Nr. 268, p. 535 + 1 h.).

370. VAIDOMIR (N. P.). *Contribuțiuni la istoria Românilor sud-dunăreni. Originea tracă a Macedoromânilor preromani*. Mediaș, Tip. Carol Feder, 1943, 8°, 167 p. + 2 h. (Apare sub auspiciile ziarului „Macedonia“).

S I N T A X Ă

371. DRĂGANU (N.). *Morfecele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*. Un capitol de sintaxă românească. Lucrare postumă. București, Inst. Ling. Rom., 1943, 8°, 183 p. (*Soc. Rom. Ling., Ser. II, Stud. 3*). Plecând dela limba gesturilor și a copiilor, filologul român încearcă să explice nașterea funcțiunii sintactice a complementului în acuzativ și locul complementului în frază în genere. În limba latină topica complementului era liberă dar nu diferentă. În limba română veche funcțiunea acuzativului se arăta prin topică în textele traduse din slavonă și influențate de slavonă. Când influența slavonă nu se manifestă atunci apar morfemele. În dialectele sudice lipsește în mare parte morfemul. În limbile romanice este foarte frecventă întrebuițarea pron. pers. înainte sau după acuzativ. Acuz. cu pron. se găsește încă în primele texte, dar frecvența lui variază dela text la text. Se întrebuițează pron. anaforic și proleptic. Se găsește și forma cu *pre* la Aromâni, lucru care dovedește că fenomenul e străromân. Secolul al XVI este secolul de luptă între forma populară a acuz. cu *pe* și forma fără *pe* din textele cu influență slavă. Făcând istoricul construcției acuzativului cu *pe*, susține că originea ei se află în cazul când lat. *per*+acuz., a putut fi interpretat ca obiect direct. În apus. *ad*+acuz. s'a cristalizat, dar la noi, a avea alte rosturi sintactice. Și alte prepoziții: *la*, *spre* se întrebuițează cu acuzativul. Urmează bogate exemple din toate formele de acuzativ în limba română. Lucrarea a rămas neterminată.

372. EBELING (Georg). *Zur rumänischen Syntax*. (*Arch. Stud. n. Sprach.*, 1944, 99 Jg., 184 Bd., H. 1—2. S. 54—63).

373. GĂLDI (Ladislaus). *Zum Einfluss der ungarischen Syntax auf das altrumänische*. Construcția temporală ungurească cu condiționalul, ea însăși o influență a lat. *cum*+conj. mai mult ca perf., se găsește

redată întocmai în Pălia dela Orăștie. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1940, VI, p. 325—339).

374. GRAUR (A.). *L'accusatif de direction*. Se tratează despre expresia din mediul ceferist: *trenu ăsta nu merge Pașcani*, sau: *merg Mărdășești*. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 206—207).

375. ISTRATE (G.). „*Lui*” cu funcțiune feminină. Exemplele, mai toate recente, se grupează astfel: cu nume proprii, în majoritate diminutive, când aplicarea regulii formează o imposibilitate fonetică: *lui Margot*, sau și cu alte substantive ca o influență a vorbitorilor de limbă română, Unguri și Evrei: *lu baba*. (*B. Fil. Philippide*, 1942, IX, p. 72—80).

376. JACQUIER (Henri). *Discours direct lié*. Se analizează cazul, rar și popular, în care, după prepoziția „*că*” sunt redată cuvintele cuiva în stil direct. Este cazul opus stilului indirect liber, întrebuintat mai ales de romancierii naturaliști. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 7—13).

377. KREPINSKY (M.). *O vyjadrování lat. genetivu qualitatis v románských jazycích* (Despre redarea genetivului calității din latinește în limbile romanice). (*Časop. Mod. Fil.*, 1942, XXVIII, Nr. 4, p. 385—396).

378. KREPINSKY (M.). *Přispěvek k dějinám infinitivních vazeb v rumunštině*. (Contribuție la istoricul construcțiilor infinitivale în limba română). (*Časop. Mod. Fil.*, 1940, XXVII, Nr. 1, p. 60—69). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 184].

379. *OLSEN (Hedvig). *Am bekræftende og benægtende svar i rumænsk uden anvendelse af „da” og „nu”*. (In memoriam Kr. Sandfeld udg. for H. Fodsel, 1943).

380. Sandfeld (Kr.) et Olsen (Hedvig). *Syntaxe roumaine*. — Rec.: C. D. FORT[UNESCU]. (*Arch. Olt.* 1943, XXII, Nr. 125—130, p. 373—374). [Vezi: *Dacoromania*, XI, Nr. 572].

381. SEIDEL-SLOTTY (Ingeborg). *Syntax und Semantik*. Dela analiza unor adjective, care nu se pot întrebuinta cu nume de persoane, trage concluzia că anumite sintagme capătă anumite înțelesuri. Înțelesul este important, nu forma în care se exprimă. Dar semantica nu poate fi studiată fără sintaxă întru cât expresia se face în sintagmă. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 23—32).

382. SPITZER (Leo). *Place de l'adjectif en roumain*. Afară de câteva cazuri speciale, în vorbirea poporului, adj. stă după subst. Chiar în limbajul afectiv este mai rară prepunerea adjectivului și are loc în mod normal la vocativ unde se simte mai mult valoarea afectivă. Adjectivul de obicei urmează substantivului care primește accentul de intonație. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 236—240).

383. SPITZER (Leo). *Le pronom possessif devant un hypocoristique*. Se ocupă între altele și de pronumele posesive enclitice în l. română, devenite aproape sufixe hipocoristice. (*R. Étud. ind.-europ.*, 1939, II, Fasc. 2—4, p. 5—17).

384. SPITZER (Leo). *Sur les prépositions accentuées*. Cu exemple din

mai multe limbi, se arată că prepoziția poate primi un accent emfatic, grupul prep. + subst. fiind considerat drept un singur cuvânt. (*B. Ling.*, 1940 (1944), VIII₂, p. 234—236).

STILISTICĂ

385. BARBU (N.). *Remarques sur le style de la syntaxe poétique de M. Eminescu*. Prin întrebuițarea juxtapunerii și a interjecției, Eminescu se apropie de poezia populară. La fel prin construcția condițională cu *de*. El însă dă rosturi stilistice variate juxtapunerii și interjecției. Propozițiunea temporală subordonată are și ea rol stilistic. (*Lang. et Lit.*, 1943, II, Nr. 1—2, p. 125—168).

386. BRÎNZEU (F.). *Estetica limbii vorbite*. Contribuția d-lui D. Caracostea. Lugoj, Tip. Națională Const. Danciu, 1942, 8°, 30 p. — Rec.: ELENA ISACU. (*R. Fund.* 1943, X, Nr. 6, p. 681—682).

387. CARACOSTEA (D.). *Creativitatea eminesciană*. București, Fund. Lit. Artă, 1943, 8°, 303 p. Interesează în special cap. XVII, *Cum plăsmuia Eminescu*, p. 150—195.

388. CARACOSTEA (D.) *Cuvântul microcosm de artă românească*. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 10, p. 145—162).

389. CARACOSTEA (D.). *Dela metaforă la simbol*. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 11, p. 411—419).

390. CARACOSTEA (D.) *Expresivitatea limbii române*. — *Atmosferizare* —. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 1, p. 3—28). Idem. ∞ II. *ibidem*, Nr. 2, p. 376—396).

391. CARACOSTEA (D.). *Expresivitatea limbii române*. București, Fund. Lit. Artă, 1942, 8°, 421 p. (Biblioteca enciclopedică). Conține o serie de 14 studii care privesc limba d. p. d. v. al valorii artistice, al expresivității. Vorbește de estemele limbii, arătând că sunetele înseși, nu numai ca simboluri, pot avea valoare expresivă. Consideră limba ca o plăsmuire poetică, care e condusă de un principiu plăsmuitor. După felul alcătuirii lor formale stabilește tipuri de cuvinte. Arată că și cuvintele separate au un ritm, care e factor organizator. Stabilește și tipuri ritmice de cuvinte. Se ocupă apoi de geografia lingvistică a estemelor analizând cazul „Luceafărului“, care, ca simbol, nu s'ar fi putut naște în altă limbă. Susține că unele elemente lexicale împrumutate, care în limba de origine au o valoare estetică redusă, la noi devin metafore și simboluri. Comparându-l cu *e mut* francez, *i scurt* român poate avea diferite rosturi expresive în versificație. Arată că *i asilabic* e, ca valoare expresivă, specific român. Vorbește apoi despre o fizionomie estetică a limbii române. Au o importanță mare hărțile ALR. în studiul expresivității. Din punct de vedere sintactic limba are bogate resurse expresive în dualitatea subjonctiv-infinitiv. O atenție deosebită se acordă chestiunii neologismului, pe care o rezolvă în chip

favorabil, arătând că icoana completă a expresivității limbii este o sinteză între tradiție și modernism. — Rec.: I. D. D[IAONU]. (*Ethnos*, 1942—1944, II, Fasc. 1—2, p. 301—303); P. P. IONESCU. (*Gândirea*, 1943, XXII, p. 48—51); E. SEIDEL. (*B. Ling.*, 1942, X, p. 131—135).

392. CARACOSTEA (D.). *Ut poesis verbum*. (*R. Fund.*, 1942, IX, Nr. 9, p. 632—664).

393. CAZACU (B.). *Influența latină asupra limbii și stilului lui Mi-ron Costin*. Ea se exercită mai ales asupra sintaxei. Citează exemple ca: dat. + esse, construcții participiale, întrebunțarea pron. relativ la începutul frazei, omiterea lui *nu* înainte de *nici*, nume de popoare cu *la*, etc. Topica e sub influența l. latine, ca și vocabularul. Se enumeră cuvintele latinești, pe care le întrebunțează cronicarul ca neologisme. (*Cercet. Lit.*, 1943, V, p. 41—64).

394. CIOCAN (R.). *La gènesse du psautier de Dosithée*. Influența lui Kochanovschi se simte mai ales în ritmică, dar se pare că și textul, după care ambii traduc, este același. (*Balkanica*, 1944, VII₂, p. 428—446).

395. Dragomirescu (G. N.). *Essai d'une classification stylistique des phrases adversatives roumaines*. — Rec.: A. PROCOPOVICI. (*Dacoromania*, 1943, X₂, p. 516). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 182].

396. IORDAN (Iorgu). *Stilistica limbii române*. București, Inst. Ling. Rom., 1944, 8°, 399 p. (*Soc. Rom. Ling.*, Ser. II, Stud. 4). Definește poziția stilisticii lingvistice față de cea estetică, arătând că prima e studiul mijloacelor de exprimare a stărilor afective și o numește „sintaxă afectivă”. Sub imperiul afectului (spaimă, ironie, amenințare) subiectul vorbitor modifică sunetele, dând aspecte noi fonetismului. Din aceleași motive, unele sunete dispar, altele intervin schimbări în accentuare, în ritmul vorbirii, ajungând chiar la un „simbolism fonetic”. Tot din pricina afectului, subiectul vorbitor inovează în materie de morfologie și derivație, schimbând, pentru a da relief stărilor sale sufletești, numărul, genul, persoana, sau substituie un mod altuia. Fiind vorba de limba vorbită, intonația joacă rol hotărîtor. Dar domeniul cel mai potrivit pentru schimbările afective îl oferă sintaxa, în care topica, pauza, repetiția, elipsa, și înfățișat izolarea unor cuvinte, sunt tot atâtea prelejurii de observații interesante. În partea ultimă „fenomene lexicale”, autorul analizează aspectele stilistice ale lexicului, arătând că preferința pentru anume cuvinte se datorește tot afectului. — Rec.: B. CAZACU. (*B. Ling.*, 1944, XII, p. 115—120).

397. JACQUIER (Henri). *Réflexions sur le domaine de la stylistique*. Plecând dela cele două lucrări recente ale lui Iordan: *Gramatica greșelilor și Stilistica*, al căror conținut îl rezumă, autorul analizează geneza fenomenului stilistic, arătând o trecere dela expresivitatea pură la stil. Relevă 4 tipuri de expresie afectivă, care constituie tot atâtea anomalii, privite d. p. d. v. al limbii obișnuite. Arată că în stilistică

efectul nu poate fi despărțit de procedeu și că orice fenomen de expresivitate trebuie înglobat în stilistică. (*B. Ling.* 1944, XII, p. 89—106).

398. Lombard (Alf). *L'infiniitif de narration dans les langues romanes.* — Rec.: O. DENSUSIANU. (*Grai și suflet*, 1937, VII, p. 346—347); H. MIHĂESCU. (*Arhiva*, 1938, XLV, p. 335—337). [Vezi: *Dacoromania*, X1, Nr. 592].

399. LOVINESCU (E.). *N. Iorga stilist.* Critică fraza prolixă și încălțită a lui N. Iorga, arătând dublul aspect al structurii lui sufletești: o erudiție neasemuită dar fără putere de discernământ critic și de sintetizare, alături de un portretist care sintetizează în câteva rânduri. (*Procup. Lit.*, 1943, VIII, Nr. 1, p. 1—5).

400. MIHĂESCU (H.). *Puncte de vedere asupra lingvisticii latine. III. Diminutive.* Autorul arată deosebirea între diminutivele logice și cele stilistice, și relevă că la Cicero diminutivele stilistice sunt în majoritate. Indică nuanțele de afect pe care le exprimă ele, dând paralele din limba română. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 144—152).

401. MORARIU (Leca). *Contra-pentru* (stilistică). (*Gazeta Transilv.*, 1944, 107, Iunie 25, p. 2).

402. MORARIU (Leca). *Dreptate dublului în limbă.* (*Unirea Poporului*, 1941, XXIV, Nr. 28, p. 2). Idem. ∞. (*Viața Școlii*, 1944, XXI, Nr. 1).

403. Morariu (Leca). *Graiul viu, corectiv stilistic.* — Rec.: L. GÁLDI. (*Arch. Europ. Centr. O.*, 1942, VII, p. 355—356). [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 191].

404. MORARIU (Leca). *Stilistică românească.* (*Făt-Frum.*, 1944, XIX, p. 94—95).

405. PASĂRE (Ion). *Limba lui Brătesc-Voinești. Considerații stilistice.* Studiază aspectele stilistice ale limbii lui B. V., ajungând la concluzia că limba lui este „vorbită“, populară și familiară. (*B. Fil. Philippide*, 1943, X, p. 59—90).

406. RUFFINI (Mario). *Note pentru un studiu asupra limbii lui Coșbuc.* În românește de Liviu Onu. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 1, p. 18—20).

407. *RAMBAUD (P. P.). *Traité de prédication.* Lyon, Emmanuel Vitte, 1941, 4°, 438 p. — Rec.: Arhim. I. SCRIBAN. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 5—6, p. 209—212).

408. ROSETTI (AL.). *Despre expresivitatea sunetelor vorbite sau dilema d-lui D. Caracostea.* București, Tip. „Universul“, 1941, 8°, 8 p. [Vezi: *Dacoromania*, X2, Nr. 188].

409. SCORPAN (GR.). *Moldovenismele lui Caragiale.* Din felul cum alternează pronumele „mata“ și „dumneata“ în unele pasaje din „Conu Leonida față cu reacțiunea“, Caragiale dovedește că este ușor influențat de atmosfera Moldovei. Impresia se confirmă prin pasaje din scrisori și prin nuanța sentimentală a umorului său. (*Cug. Mold.*, 1943, XII, Nr. 1—2, p. 103—111)

410. SCRIBAN (Arhim. Iuliu). *Vorbirea bisericească*. (*Bis. Ort. Rom.*, 1942, LX, Nr. 5—6, p. 204—208).

411. Vianu (T.). *Arta prozatorilor români*. — Rec.: V. IANCU. (*Transilvania*, 1942, 73, Nr. 2—3, p. 199—209). [Vezi: *Dacoromania*, X₂, Nr. 194].

412. VIANU (Tudor). *Structure des temps et flexion verbale*. Definiște noțiunea de perspectivă temporală, arătând că flexiunea verbală exprimă perspectiva preteritală prezentică sau futurică a prezentului, a trecutului și a viitorului, și ajunge la aceleași concluzii la care ajunsese și Gustave Guillaume, că există o interferență continuă între formele flexionare ale verbului, în fiecare timp existând perspectiva tuturor celor 3 timpuri. (*B. Ling.*, 1943, XI, p. 5—17).

NECROLOAGE

Ilie Bărbulescu

(1873—1945)

În 5 Iunie 1945 a încetat din viață Ilie Bărbulescu, titularul catedrei de slavistică dela Universitatea din Iași. Ajuns profesor de tânăr, după studii făcute în țară și în străinătate, I. Bărbulescu s'a dedicat științei care ăra atât de puțin dezvoltată și răspândită la noi în timpurile acelea. Rod al muncii sale de peste patruzeci de ani în domeniul slavisticii sunt operele voluminoase și mulțimea de studii, note, recenzii, apărute în țară și străinătate. Dintre ele amintim: *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI și XVII, în legătură cu monumentele paleo-, sârbo-, bulgaro-, rușo, și româno-slave*, Buc., 1904 (este traducerea lucrării sale de doctorat, scrisă în limba sârbo-croată), *Când au început să intre în limba română cele mai vechi elemente slave* (studiu scris în sârbo-croată și tipărit în *Jugic-Festschrift*, Berlin, 1908), *Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural* (Buc., 1928), *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi* (Buc., 1929), *Istoria literaturii și Gramatica limbii bulgare vechi* (Iași, 1930). Majoritatea studiilor mai mărunte și le-a publicat în revista „Arhiva” (Organul Societății istorico-filologice din Iași) al cărei director a fost din anul 1921.

Prin lucrările sale, I. Bărbulescu căuta să lămurească unele capitoie din complexa și dificila problemă a relațiilor slavo-române, prin stabilirea urmelor lăsate de Slavi, pe o lungă întindere în timp, în limba și cultura românească. Tendința însă de a căuta și găsi drumuri nouă, insuficienta verificare a elementelor de lucru, întrebuițarea unei metode discutabile de cercetare l-au dus la rezultate care îl situează nu odată pe poziții singulare.

Totuși, pentru deslegările acceptabile aduse unora dintre faptele studiate, precum și datorită atâtor discuții provocate, în țară și străinătate, de numeroasele studii pe care și le apăra cu multă dârzenie, numele lui Ilie Bărbulescu se cuvine a fi pomenit în rândul celor care au muncit cu râvnă la descifrarea trecutului nostru.

I. PATRUȚ

Edouard Bourciez
(1854—1946)

Romanistica a pierdut iarăși pe unul din cei mai mari reprezentanți ai ei. Edouard Bourciez, profesor de limbi și literaturi ale Franței Sud-Vestice, a încetat din viață în ziua de 6 Oct. 1946, în vârstă de 92 de ani.

Timp de 60 de ani acest savant renumit a putut contribui la clădirea edificiului științei filologice și mai toate operele lui își păstrează valoarea, atât astăzi, cât și pentru generațiile viitoare ale cercetătorilor. Această afirmație e valabilă chiar pentru teza sa din 1886, *Les moeurs polies et la littérature de cour sous Henri II*, dar mai ales pentru teza sa latină: *De praepositione AD casuali in latinitate aevi Merovingici*. Lucrarea aceasta despre latinitatea medievală înseamnă un început într'un domeniu lingvistic atât de însemnat și, încă și astăzi, prea necunoscut.

Prestigiul cel mai înalt al savantului decedat după o viață de lungă și rodnică muncă se leagă de: *Éléments de linguistique romane*, titlu prea modest pentru o operă de cea mai mare valoare și care se compară în mod favorabil cu gramatica voluminoasă a lui Meyer-Lübke, întrecând-o chiar, prin faptul că a fost cu grijă revăzută și mereu modernizată de autor, încât e și astăzi o operă modernă și — ceea ce este mai mult — a rămas un manual, nu s'a deformat într'un compendiu greu de citit.

Nu dispunem de loc ca să amintim aci toate operele savantului francez. Menționăm totuși prețiosul *Précis historique de phonétique française* și numeroasele articole publicate în „Revue critique d'histoire et de littérature“.

Linguistica romanistică nu va uita pe distinsul ei promotor, care pentru generații întregi de savanți a fost un dascăl venerat și iubit.

EUGEN SEIDEL

Viggo Brøndal
(1887—1942)

În 14 Decembrie 1942, s'a stins, la vârsta abia de 55 de ani, unul din cei mai de seamă linguiști moderni, prieten al țării și limbii noastre, lingvistul danez Viggo Brøndal.

Elev, la Copenhaga, al lui Vilhelm Thomsen, Kr. Nyrop, Otto Jespersen și Kr. Sandfeld, și apoi la Paris, elev al lui A. Meillet, J. Gilliéron, J. Vendryes, J. Bédier și Mario Roques, în 1917 el își trece, la Copenhaga, doctoratul cu o teză tratând una din cele mai grele probleme ale lingvistice, problema substratului, teză ale cărei concluzii sunt și azi, după mai bine de 30 de ani dela susținerea și apariția ei, la fel de actuale și de nouă. Apărută în daneză, limbă puțin accesibilă majorității învățaților, ea a fost tradusă abia de curând în franceză, și anume la îndemnul Profesorului A. Rosetti, prin a cărui grijă de prieten lucrarea a ieșit chiar în zilele acestea de sub tipar, la București, în colecția Societății Române de Lingvistică: *Substrat*

et emprunt en roman et en germanique. Étude sur l'histoire des sons et des mots (București—Copenhague, 1948).

Între 1925 și 1928, Brøndal e lector de daneză la Sorbona. În 1928 este numit profesor de limbi romanice la una din cele două catedre de romanistică ale Universității din Copenhaga, succedând maestrului său Kr. Nyrop.

Romanist și germanist în același timp, spirit enciclopedic, de o vastă cultură filosofică și literară, Brøndal va ști să desprindă în toate lucrările sale, din cel mai mic amănunt, întotdeauna, ideea generală cea mai firească.

Deși moartea l-a răpit creației așa de timpuriu, lucrările lui Brøndal sunt totuși și numeroase și variate, tratând probleme dintre cele mai grele din toate ramurile lingvistice: limbă și gândire (*Langage et logique*, în „Encyclopédie française“, Paris 1937), limbă și abstracție (*Le français, langue abstraite*, Copenhague 1936; studiul a apărut și în românește în „Revista Fundațiilor“, nr-ul din Iulie 1936), probleme de gramatică generală (*Le système de la grammaire*, în „Miscellany offered to Otto Jespersen“ Copenhague 1930), probleme de vocabular (*Mots „scythe“ en nordique primitif*, în „Acta philologica scandinavica“ 1928, *Omnia et totus: analyse et étymologie*, în „Mélanges Pedersen“, Copenhague 1937), probleme de morfologie generală (*Structure et variabilité des systèmes morphologiques*, în „Scientia“ nr-ul de pe August 1935), probleme de sintaxă (*L'autonomie de la syntaxe*, în „Journal de psychologie normale et pathologique“, nr-ul pe Ianuarie—April 1933, *Le problème de l'hypotaxe. Réflexions sur la théorie des propositions*, în „Mélanges Belić“, Beograd, 1937), probleme de lingvistică structurală (împreună cu Louis Hjelmslev a fondat în 1939 cea mai importantă revistă de lingvistică structurală: „Acta linguistica“), probleme de fonologie (*Sound and Phoneme*, Cambridge 1936, *La structure des systèmes vocaliques*, în „Travaux du Cercle linguistique de Prague“, VI, 1936, *Les oppositions linguistiques*, în „Journal de psychologie normale et pathologique“, nr-ul pe Iulie 1938), problema substratului lingvistic ș. a.

Prin moartea lui Viggo Brøndal, lingvistica romanică, germanică și generală pierde pe unul din cei mai străluciți reprezentanți, iar țara noastră, pe care ne-a vizitat-o în 1936, un mare prieten.

DIMITRIE MACREA

Nicolae Cartoian
(1883—1944)

În plină maturitate științifică, atunci când desăvârșea minuțioasele cercetări în domeniul literaturii române vechi și se apropia de terminarea ultimei părți a acesteia, legând-o astfel de începuturile literaturii române moderne, s'a stins din viață, la 20 Dec. 1944, profesorul Nicolae Cartoian, titularul catedrei de Istoria literaturii române vechi dela Universitatea din București și membru al Academiei Române.

Cu toată arhicunoscuta modestie, bogata personalitate a prof. N. Cartoian s'a impus prin activitatea sa profund didactică și monumental științifică.

Născut la 4 Dec. 1883, în satul Călugăreni-Uzunu din județul Vlașca, și-a făcut studiile liceale la Sf. Sava (1902). Iși ia licența la Facultatea de Litere și Filosofie din București (1906), ocupă mai întâiu catedre în învățământul secundar, iar în 1921 își trece examenul de docență și este numit conferențiar (1923) și apoi profesor titular în 1930. În toată cariera sa, N. Cartoian ni se înfățișează ca un pasionat dascăl și cercetător, plin de înțelegere și răbdare față de elevii și colaboratorii săi, călăuzindu-i cu metodă în cele mai dificile probleme ale disciplinei, pe care a consolidat-o științific. Datorită acestei activități didactice remarcabile, el a fost chemat de Minist. Educației Naționale ca membru în diferite comisii pentru cercetarea manualelor didactice, iar în 1941 a devenit președinte al Consiliului permanent al Ministerului.

Din opera sa științifică bogată (v. Dan Simonescu, Bibliografia operelor, *Revista Istorică Română*, 1945, XV, p. 206—215), prin grija pe care o atribuia Cartoian cercetării științifice dusă până la ultima treaptă a definitivării, se disting în mod deosebit *Cărțile populare în literatura românească I—II* și *Istoria literaturii române vechi I—III*.

După studiile speciale, publicate anterior, consacrate diferitelor probleme de literatură populară, în *Cărțile populare* dă sinteza lor, cercetând peste 1000 de manuscrise, față de 61 studiate de precedesorii săi în acest domeniu (B. P. Hasdeu și M. Gaster) și stabilește prototipurile orientale (grecești, armenesti, siriane, neogrecești), sau occidentale (latinești ori în limbi moderne); precum și intermediarele și circulația lor; restrânge influența bogomilismului în literatura noastră veche și demonstrează ecoul apocrifelor asupra literaturii culte și legătura lor cu folklorul; împarte textele după limba și cultura din care provin la noi, urmărindu-le cronologia și afinitatea de motive și elucidează adâncea întrepătrundere între textul popular și pictura religioasă. Relevă astfel importanța studiului *cărților populare* pentru spiritul epocii, incomplet pus în lumină de istoriografi și de istoricii noștri literari.

Cu aceeași migăloasă răbdare informativă și documentară în *Istoria literaturii române vechi* cercetează izvoare încă nepuse la contribuție de cercetătorii anteriori și, încadrând în romanitate începuturile literaturii noastre, ne prezintă atmosfera timpului: Orientul bizantino-slav, cu amestecul vechii culturi elenice, cu culturile vechi ale Orientului (ebraică, egipteană, siriană, armeană, turco-arabă, persană) și cu infiltrarea elementelor din Occident (prin cruciadele împotriva invaziei musulmane), ce constituie mozaicul de fapte și idei în mijlocul căruia clericul cărturar dela noi a văzut primele modele, a dibuit primele lumini și a făcut primii pași. O bibliografie bogată pentru fiecare problemă, dă cercetătorului posibilitate de verificare.

N. Cartoian acordă importanța cuvenită capitolului de limbă pentru fiecare epocă cercetată, în cele două opere pomenite, uneori însă prin considerații prea sumare. Astfel, de exemplu, ar fi fost ilustrativ un subcapitol consacrat studiului comparativ al limbii tipăriturilor coresiene și al textelor populare

imediat post-coresiene și N. Cartoian, care cunoștea ca nimeni altul limba textelor populare, ar fi fost cel mai în măsură să-l facă, după ce afirmase (*Cărțile populare*, II, p. 389) că „Eminescu, cu geniala lui intuiție, în căutarea formelor de „limbă veche și înțeleaptă“, a simțit că în aceste texte de literatură poporană trebuie căutată limba literară a secolului al XVIII-lea“, și care, adăugăm noi, va constitui „aticismul limbii“ lui Eminescu, el fiind un pasionat colecționar al manuscriselor și textelor vechi populare.

Tot atât de demne de remarcat sunt alte două manifestări ale profesorului savant N. Cartoian și anume: Buletinul seminarului său: *Cercetări Literare* I—V, care ni-l arată ca pe un îndrumător ales în lucrul științific și un înzestrat cu darul de a-și crea colaboratori și elevi ce vor duce mai departe suflul de înaltă știință al inițiatorului, și bogata colecție „*Clasicii români comentați*“, apărută, din 1930, la *Scrisul Românesc* din Craiova, colecție alcătuită pe temeuri științifice, punând astfel la îndemâna oricui și mai cu seamă la îndemâna tineretului școlăresc ediții întocmite pe baza ultimului text al autorilor și luminate de ample studii introductive.

Pentru activitatea sa atât de variată și cu toată modestia sa proverbială, a fost distins în țară cu calitatea de membru corespondent al Academiei Române în 1929, ales apoi membru activ al ei în 1941; iar în străinătate a fost ales membru în *Comission internationale d'Histoire littéraire moderne* din Paris, în 1934 și a fost numit *doctor honoris causa* al Universității din Padova, în 1942.

Fără maeștri în disciplină în strictul sens al cuvântului, N. Cartoian poate fi considerat întemeietor în multe domenii din specialitatea sa și, în orice caz, un deschizător de largi orizonturi în cercetările cărora și-a dedicat firava-i vieață. Prin moartea sa prematură, știința și învățământul românesc au pierdut un adevărat stâlp.

I. V. CONSTANTINESCU

Maurice Grammont

(1866—1946)

Deslănțuită fără gând de oprire parcă, moartea a secerat în anii din urmă vieți numeroase și de preț, nu numai pe câmpurile de luptă fratricidă, ci și înapoia frontului, pe ogorul muncii creatoare.

Dela Montpellier ne vine vestea morții marelui linguist Maurice Grammont, întâmplată la 17 Oct. 1946. Este o mare pierdere pe care o încearcă nu numai lingvistica franceză, ci întreaga știință lingvistică, mai ales că, deși la o vârstă înaintată, autorul binecunoscutului „*Tratat de fonetică*“, se afla în plină activitate.

Maurice Grammont s'a născut la 15 Aprilie 1866 la Damprichard (Franche-Comté). De copil încă, el este, prin forța împrejurărilor, bilingv. Într'adevăr, cunoscând din familie doar „patois“-ul local, el învață limba franceză, la școala satului său, ca pe o limbă străină. E faptul căruia îi datorează în

mare măsură, preocupările sale lingvistice de mai târziu, după propria sa mărturisire.

Își face studiile universitare la Paris, la „Collège de France“ și la „École des Hautes Études“, și e elevul și apoi discipolul lui M. Bréal, G. Paris și al lui F. de Saussure. Se specializează în gramatica limbilor indo-europene. La 1895 își trece doctoratul, cu teza *La dissimilation consonantique dans les langues indo-européennes et les langues romanes*, lucrare pe care membrii juriului nu o știu aprecia la justa ei valoare, dar pe care, ca o răsplătă binemeritată, o va consacra vremea. (Teza complimentară: *De liquidis sonantibus indagations aliquot*).

Indată după aceasta, M. Grammont e numit conferențiar de Gramatică comparată la Facultatea de Litere din Montpellier; pentruca șase ani mai târziu, în 1901, să devină profesor plin. Din acest an din urmă datează și a doua lucrare de seamă a sa, asupra graiului locului de naștere, și anume: *Le patois de la Franche-Montagne et en particulier de Damprichard*.

La Montpellier, oraș de adopțiune, dar unde se fixează pentru toată viața, își va desfășura M. Grammont întreaga sa activitate științifică. În 1904 obține crearea unui „Laborator de Fonetice“ căruia i se dedică cu trup și suflet, și al cărui rodnic fruct va fi opera, de o importanță capitală pentru studiile de fonetică lingvistică, *Traité de Phonétique* (1933).

Cu ani mai înainte (1904) publicase o altă lucrare de seamă: *Le vers français*, în care studia elementele de bază ce constituie armonia versului francez.

În sfârșit, mai amintim lucrarea scrisă pentru rosturi practice, dar care nu e mai puțin lipsită de vederi originale: *Traité pratique de prononciation française*.

În afara îndeletnicirilor științifice, oarecum personale, M. Grammont a consacrat o mare parte din activitatea sa *Revistei Limbilor Romanice*, la direcția căreia urmează îndată după retragerea lui Chabaneau. A dat acestei reviste un număr impresionant de studii, articole, dări de seamă (peste 400 numai acestea) tratând cele mai variate probleme de lingvistică.

Se cuvin spuse aci două cuvinte și despre M. Grammont — omul. Am avut fericirea de a-l cunoaște personal. M'a impresionat, nu prin vreo atitudine olimpiacă, la care meritele sale i-ar fi dat dreptul, ci dimpotrivă, prin marea simplitate, prin volubilitatea sa meridională, prin prietenia, aproape, pe care ne-a arătat-o. Ne-a fost dat să constatăm și că nutrea pentru țara noastră sentimente cu adevărat frățești. Un motiv mai mult pentru noi de a regreta marea pierdere a celui ce a fost savantul Maurice Grammont.

EUGEN TĂNASE

Petre Grimm
(1881—1944)

În ziua de 3 Decembrie 1944 părăsea lumea aceasta profesorul Petre

Grimm. O moarte bruscă îl secerase, lăsând în urma lui un gol deopotrivă de simțit în disciplina căreia i se consacrase, în rândurile colegilor și în sufletele prietenilor.

Grimm s'a născut în București la 10 Februarie 1881. Studiile secundare și universitare le-a făcut în orașul natal, unde își ia licența în Litere în 1904. Cum pe vremea aceea Universitatea din București nu avea o catedră de limba engleză, el continuă studiile de specializare la Paris, la Londra și Oxford, la Freiburg, Heidelberg și Viena, unde capătă o temeinică pregătire în domeniul filologiei și literaturilor engleză și germană.

Cariera didactică și-a început-o ca profesor secundar (Târgu-Jiu, Turnu-Severin, Târgoviște). La organizarea Universității române din Cluj i se încredințează, în Septembrie 1919, lectoratul de limba engleză. Doi ani mai târziu era însărcinat cu suplinirea catedrei de engleză, pe care avea s'o ocupe definitiv în 1925.

Dacă strălucirea unei cariere didactice este determinată de devotamentul pentru disciplina în care cineva lucrează și pentru elevi, Grimm a fost un profesor strălucit. Lecțiile sale, informate și atractive, erau mărturia unui spirit deopotrivă de curios și de prudent față de noutatea intelectuală. Și rar a existat un profesor care să urmărească mai deaproape preocupările studenților săi, dela începători până la cei care se consacrau studiilor de specializare.

Același devotament neprecupețit l-a arătat și față de numeroșii săi prieteni. Mai presus de orice, Grimm a fost înzestrat cu darul divin al prieteniei. Fieea lui deschisă și disprețul lui proverbial față de etichetă se asociau cu o inteligență vie, care știa să fie spirituală fără să fie răutăcioasă, și făceau dintr'însul exemplarul cel mai desăvârșit și mai căutat al boemei universitare române.

Activitatea lui științifică a fost variată și bogată, dar ea s'a consumat în cea mai mare parte oral. Coborîtor din tată german și mamă franceză, Grimm a fost un Român desăvârșit. Dar mai mult decât Român el a fost Bucureștean; cunoscător adânc al limbii române, el era un neîntrecut cunoscător al graiului bucureștean. Aceste însușiri au făcut din el un prețios colaborator al Muzeului Limbii Române, ale cărui ședințe ordinare sau festive aveau într'însul unul dintre participanții cei mai activi.

Intr'o țară, în care bibliotecile publice și particulare sânt amputate periodic de calamitățile războiului, cercetările întâmpină mari dificultăți. Ele devin și mai mari atunci când se aplică literaturii engleze. Faptul acesta, precum și disprețul pe care Grimm îl simțea pentru compilații, explică volumul relativ restrâns al publicațiilor sale. Se pot aminti unele articole de pedagogie și de critică literară, precum și câteva medalioane literare (Shakespeare, Shelley, Keats), apărute în *Revista Învățământului*, *Noua Revistă Română*, *Convorbiri Literare*, *Ideea Europeană*, *Transilvania*. Genurile acestea minore nu l-au reținut îndelung. De o importanță excepțională este însă studiul lui intitulat *Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză*, publicat în volumul al III-lea al *Dacoromaniei*. Studiul nu este complet — nu se urmă-

rește într'insul decât capitolul referitor la poezie —, dar așa cum este el deschide drumuri noi în știința românească. Până la data aceea avusesem cercetări închinată raporturilor literare franco-române, italo-române sau germano-române, dar legăturile cu literatura engleză își așteptau încă specialistul. Cum aceste legături erau mijlocite adesea de literatura germană și mai ales de cea franceză, cercetătorul trebuia să fie un cunoscător desăvârșit nu numai al limbii engleze și române, ci și al limbilor mijlocitoare. Grimm răspundea acestei cerințe într'o măsură în care, până astăzi, niciun alt cercetător român n'a răspuns. Studiul său, care este una dintre cele dintâi cercetări de literatură comparată din știința românească, este un studiu de largi orizonturi. Cercetări ulterioare au putut explora unele regiuni dincolo de limitele fixate de el, dar fără el toate aceste cercetări ar fi fost greu de realizat. Pe Grimm nu l-au preocupat numai traducerea din limba engleză în românește, ci și traducerea englezești făcute din românește. Problema aceasta o tratează el în articolul *Cele dintâi traduceri englezești din literatura românească*, publicat în volumul al II-lea al revistei *Studii Literare*, în care sânt urmărite traducerea făcute de Grenville Murray și Henri Stanley.

Un capitol important din activitatea sa îl formează traducerea din englezește în românește și din românește în englezește. Din Charles și Mary Lamb traduce *Povești după Shakespeare*; din Byron, *Cain*; din Burns, mai multe poezii publicate împreună cu biografia poetului, în 1925. Preocuparea lui statornică a fost însă o traducere completă a operei lui Shakespeare. Din tot ce a lucrat în această ordine n'a publicat decât comedia *Cum vă place* (*As you like it*), dar în manuscris avea și alte traduceri. Îl preocupa de asemenea revizuirea traducerilor făcute de Șt. O. Iosif din Shakespeare și studiul acestor traduceri. Stabilise textele intermediare după care se conduseseră Iosif și rezultatul cercetărilor urma să fie comunicat într'un articol, pe care moartea l-a împiedicat să-l ducă la capăt. Cu poezii izolate, traduse din diferiți poeți englezi și publicate în parte în diverse reviste, intenționa să alcătuiască o *Antologie a literaturii engleze*, care ar fi fost în același timp și un succint tratat de literatură engleză. Avea de asemenea în manuscris traducerea românească a lucrării lui Seton Watson, *History of the Rumanians*. În englezește a tradus și publicat o parte din poeziile lui Eminescu (*Poems*, Cluj, 1938); altele, printre care și *Luceafărul*, așteptau o ultimă revizuire. Sub titlul *Short Stories* avea concentrate și gata de tipar câteva din scrierile lui Brătescu-Voinești.

Greutățile cu care a avut de luptat Universitatea Clujului în timpul războiului au hotărât și soarta celei mai mari părți din opera sa, rămasă până azi sub formă de manuscris. Care va fi soarta ei mâne? D. POPOVICI

Mieczyslaw Malecki

(1903—1946)

Prin moartea lui M. Malecki, profesorul de limbi slave meridionale dela Universitatea Jagiellonă din Cracovia, filologia slavă pierde un distins repre-

zentant al ei: un eminent profesor, un strălucit și pasionat cercetător științific, un priceput și neobosit organizator.

Lucrările pe care le-a putut termina, numeroase pentru o viață atât de scurtă, se încadrează, aproape toate, în domeniul dialectologiei poloneze și, mai ales, slave meridionale. Materialul brut de studiu și l-a adunat personal, în numeroasele anchete pe teren, începute încă din anii studenției.

Ajuns la Belgrad, pentru studii de specializare, pasiunea anchetelor lingvistice îl poartă în lungul și latul Peninsulei Balcanice. Pe materialul cules și-a clădit seria de studii prețioase, consacrate diferitelor graiuri sau probleme de dialectologie. Profund cunoscător al graiurilor slave meridionale, orientat în limbile neslave înconjurătoare, M. Malecki ar fi putut, ca pușini alții, să continue clarificarea multora din problemele comune limbilor balcanice.

M. Malecki este totodată și un renumit geograf lingvist. Împreună cu profesorul său, K. Nitsch, a alcătuit și publicat în 1934, *Atlas językowy polskiego Podkarpacia* (Atlasul lingvistic al Poloniei subcarpatice). Pentru noi Românii acest atlas prezintă o importanță deosebită, întru cât în hărțile lui se află înregistrați o mulțime de termeni de origine românească, urme lăsate de păstorii români care au colindat prin acele locuri.

În anul 1938, când a vizitat Muzeul Limbii Române, s'a interesat amănunțit de lucrările Atlasului Lingvistic Român, fiindcă îl preocupa gândul întocmirii unui atlas al întregii Polonii. Războiul, izbucnit curând după aceea, a amânat înfăptuirea acestei mărețe opere, pe care M. Malecki, cu pricepera și rara putere de muncă pe care le poseda, ar fi putut cu succes să o realizeze.

I. PATRUȚ

Pericle Papahagi

(1872—1943)

În 20 Ianuarie 1943 a trecut dincolo de marginile vieții, în vârstă de 71 ani, profesorul Pericle Papahagi.

Născut în Macedonia, în 1872, în frunțașă comună Avdela, Papahagi a fost profesor la liceele din Salonic, Bitolia, Giurgiu și, în cele din urmă, la Silistra, unde, ca director, a condus mai mulți ani liceul de acolo.

Originar din Sudul Dunării, Aromânul P. Papahagi și-a dedicat aproape în întregime activitatea sa științifică graiului, vieții și trecutului fraților săi, insuficient și superficial cunoscuți pe atunci. Începând prin publicare de texte dialectale, care servesc în egală măsură și folklorul (v. Jb. II (1895), pp. 147—192, *Din literatura populară a Aromânilor*, Buc. 1900, cf. și *Grae aromâne*, în An. Ac. Rom., s. II, t. XXVII, pp. 95—259), ne-a dat cea mai bună colecție de texte aromânești, singura ce se poate consulta cu încredere, *Basme aromâne* (Buc. 1905), care, prin glosarul său precis și amănunțit întocmit, pentru filologi, este un instrument de lucru indispensabil. Papahagi s'a făcut cunoscut și apreciat și prin etimologiile sale (*Rumänische Etymologien*, în Jb.

XII (1905), pp. 101—104 și *Notițe etimologice*, în *An. Ac. Rom.*, s. II, t. XXIX). Dacă unele din ele sunt nesigure, altele nu numai că sunt demne de luat în considerare, dar dovedesc perspicacitate și oarecare ingeniozitate. Pericle Papahagi este și cel dintâiu care s'a ocupat, în mod serios, de Meglenoromâni, cărora le dedică un „studiu etnografico-filologic“ (*Megleno-Români*, partea I—II, în *An. Ac. Rom.*, s. II, t. XXV, Buc. 1902), după ce mai înainte publicase *Românii din Meglenia* (texte și glosar), Buc. 1900. Lucrările *Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumanischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen* (în *Jb. XIV* (1907), pp. 113—170) și *Quelques influences byzantines sur le dialecte aroumain* (în „*Revue historique du Sud-Est Européen*“, 1925, pp. 183—193) ni-l arată pe Papahagi preocupat de probleme de lingvistică balcanică. De sigur, această succintă prezentare a activității sale nu se rotunjește decât dacă îi adăugăm reeditarea *Gramaticii lui Boiagi* (Buc. 1915), *Scritori aromâni în secolul al XVIII* (Buc. 1909) și articolele și notele filologice, publicate în revista „*Dunărea*“, condusă de el, și în alte reviste contemporane. Numele lui a fost prezent în toate publicațiile care desbat problema Aromânilor.

Filolog din vechea generație de filologi români, de după 1900, care au pus adevăratele baze ale lingvisticei românești, cu o activitate științifică meritorie, Pericle Papahagi rămâne întâiu de toate ceea ce a vrut să fie: un dialectolog harnic și priceput.

ROMULUS TODORAN

Alexe Procopovici

(1884—1946)

Încă unul din cărturarii dedicați studiului limbii și trecutului nostru cultural ne-a părăsit. În ultimii ani profesor de limba română și dialectele ei la Universitatea din Cluj, Alexe Procopovici a fost unul din reprezentanții misiunii lingvistice dela noi din ultimul sfert de veac. Moartea care, la 22 Iunie 1946, l-a secerat pe neașteptate și încă în deplinătatea puterii de creație științifică, a deschis un gol simțit în rândurile și așa prea puțin numeroase ale cercetătorilor limbii române. Muzeul nostru, al cărui zelos și devotat director a fost — și încă în împrejurări grele — timp de șase ani, Dacoromania, la care a colaborat neîncetat dela cel dintâiu volum al ei și din al cărei comitet de direcție a făcut parte dela 1939 încoace, depun omagiul lor de respect față de amintirea lui Alexe Procopovici.

Născut la Cernăuți în 14 Martie 1884, și-a făcut toate studiile în orașul natal: cele secundare la Liceul „Aron Pumnul“, cele universitare la Facultatea de Litere, ca elev al profesorului S. Pușcariu, specializându-se în limba română și în filologia clasică.

Intrat în învățământul secundar, a fost profesor suplinitor (1906—1909) la Cernăuți, apoi titular, la Sirete (1909—1910) și în sfârșit profesor titular (1910—1919) la Liceul de Stat nr. 3 din Cernăuți. În 5. VI. 1919 a obținut

titlul de doctor în litere, fiind ales, în aceeași zi, și membru corespondent al Academiei. În Noemvrie al aceluiași an i s'a încredințat catedra de limba și literatura română dela Universitatea din Cernăuți, pe care a servit-o, întâiu ca agregat stagiar (până la 1921), apoi ca agregat (1921—1922) și la urmă ca titular. În 1938 a fost transferat la catedra de Lingvistică dela Facultatea de Litere din Cluj, trecând apoi, după desființarea acestei catedre, la aceea de limba română și dialectele ei, alături de prof. S. Pușcariu.

Bun organizator, a avut adesea misiuni de conducere în învățământul secundar și în cel universitar. A îndeplinit astfel (în 1922—1923) funcțiunea de director general regional al învățământului secundar și, în repețite rânduri, pe aceea de decan și prodecen al Facultății de Litere. Pentru scurt timp a deținut, la începutul refugiului dela Sibiu, și demnitatea de prorector al Universității clujene.

Procopovici a dezvoltat o activitate științifică bogată. Preocupările sale au fost îndreptate în special asupra limbii române, fără să neglijeze însă nici domeniul mai vast al lingvisticei generale. S'a interesat deasemenea, în mod constant, de probleme în legătură cu trecutul vieții spirituale a poporului român. Din tot ce a realizat pe teren științific în cei aproape patruzeci de ani de activitate neîntreruptă, se vede o necontenită atențiune față de metodele nouă de cercetare, ceea ce i-a îngăduit ca în multe din chestiunile de care s'a ocupat să aibă puncte de vedere originale și să ajungă la formularea unor convingeri personale și a unor teorii originale.

În filologia română a debutat cu un studiu *Despre nazalizare și rotacism* (apărut în An. Ac. Rom., S. Lit., XXX—1908), urmat, după câțiva ani, de o excelentă edițiune critică, publicată în colaborare cu S. Pușcariu, *Diaconul Coresi, Carte cu învățătură (1581)*, vol. I. Textul (Comisiunea Istorică a României, București, 1914).

Din opera sa de lingvistică e necesar să atragem în mod deosebit atențiunea asupra unor lucrări în care a desbătut și a lămurit unele din problemele fundamentale ale istoriei limbii române. Asemenea lucrări sunt: *Din istoria raporturilor noastre interdialectale* (în „Dacoromania“, IV), *Din istoria pronumelui în limba românească* (în „Revista Filologică“, I/2), *Din morfologia și sintaxa verbului românesc* (ibid. II), *Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală* (în „Biblioteca Dacoromaniei“, nr. 6, Cluj, 1933), *Pe drumurile Dicționarului* (în „Dacoromania“, XI), *Die Rumänenfrage* (în „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae“, III, Sibiu, 1944), etc.

Procopovici a fost pasionat de probleme de fonetică. Fruct al preocupărilor sale în acest domeniu sunt câteva studii, ca de pildă *Despre ă și î. Probleme de fonetică și fonologie. Chestiuni principiare* (în „Dacoromania“, IX), precum și numeroase recenzii apărute în special în buletinul nostru.

Din studiile de lingvistică generală pe care le-a dat la lumină, amintim aci *Principiul sonorității în economia limbii* (în „Dacoromania“, IV) și *Mio tratat de lingvistică generală* (Cernăuți, 1930), premiat de Academia Română cu o parte a premiului „Eliade Rădulescu“.

În domeniul lexicografiei și sintaxei române, Procopovici a dat de asemenea câteva contribuțiuni remarcabile. „*Eccum*“ (în „*Dacoromania*“, I), *Doară* (ibid., III), *Mărar, proor, șir și familiile lor* (ibid., V), *Adecă* (în „*Omagiu lui I. Nistor*“, 1937), *Articol și vocativ* (în „*Dacoromania*“, X/1), *Limba și viața: limba ca instrument de gândire, tezaur cultural și național* (Cluj, 1939) sunt rezultatul unei fine intuiții de lingvist și al unei îndelungate experiențe de cercetător metodic.

Fondator și director al *Revistei Filologice* (apărută în două volume), a reprezentat și a introdus, la Universitatea din Cernăuți, spiritul școlii filologice inaugurate prin *Dacoromania* la Muzeul limbii române.

Ca profesor de literatura română (veche) la Universitate, a cercetat cu aceeași pasiune, și adesea dintr'un punct de vedere personal, trecutul nostru cultural. După o *Introducere în studiul literaturii vechi* (Cernăuți, 1922) și după o justă caracterizare a epocii *Dela Coresi Diaconul la Teofil, mitropolitul lui Matei Basarab* (în „*Omagiu lui I. Bianu*“, Buc. 1927), Procopovici, partizan convins al teoriei husitismului ca factor determinant al începuturilor literaturii noastre bisericesti în limba română, a publicat studiul: *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane* (în „*Făt Frumos*“, II, 1927; cf. și „*Dacoromania*“, X/2, p. 489 ș. u.). Deși argumentarea și concluziunile autorului în această problemă pot fi discutate, lucrarea are meritul de a fi mijlocit multe clarificări în privința rolului mișcării husite și a efectului ei în istoria scrișului românesc. O contribuție originală de deosebită valoare pentru justa înțelegere a influențelor străine în cultura trecutului nostru este *Limpeziri (Grecism, fanariotism, slavonism, romanism. Întâietăți regionale)* (București, 1941). Lui Procopovici îi mai datorăm și îngrijita edițiune critică: *Cronica lui I. Neulce*, vol. I—II (ed. I. Crăiova, 1932, ed. II 1936).

Devotat al școlii, pe care a servit-o cu iubire, a scris de asemenea numeroase studii și articole despre organizarea învățământului, în „*Arhiva pentru știința și reforma socială*“, în „*Revista pedagogică*“, în „*Ideea liberală*“, etc.

Moartea l-a surprins în plină și rodnică activitate de colaborator și pentru foarte scurt timp de conducător al lucrărilor de redactare a *Dicționarului Academiei Române*. Prin moartea lui Procopovici, această operă de căpetenie pentru cultura noastră a pierdut un prețios și zelos muncitor.

ȘT. PAȘCA

Kristian Sandfeld

(1873—1942)

În 22 Octombrie 1942, a murit în vila sa cu numele românesc „*Vatra*“, la Holte, lângă Copenhaga, Kristian Sandfeld.

Dintre toți linguiștii străini, Kristian Sandfeld a fost fără îndoială acela care ne-a cunoscut și ne-a iubit mai mult limba. O scria și o vorbea cu o rară distincție.

Născut în Jutlanda, la Vejle, în 1873, el este elevul, la Copenhaga, al lui Vilhelm Thomsen, Holgar Pedersen, Kr. Nyrop și Otto Jespersen, apoi la Leipzig, al indoeuropenistului K. Brugmann, al slavistului A. Leskien și al lui Gustav Weigand pentru limba română.

În 1905 este numit profesor de romanistică la Universitatea din Copenhaga, alături de fostul său maestru Kr. Nyrop.

Ca romanist, Kristian Sandfeld și-a făcut din limba română principala sa preocupare.

Comparatist prin excelență, ceea ce l-a interesat pe el în primul rând, în studiile sale privitoare la limba română, au fost în special deosebirile pe care limba noastră le prezintă față de limbile romanice din Occident.

Chiar în întâia sa lucrare, teza sa de doctorat, ocupându-se de înlocuirea infinitivului în română prin propozițiuni subordonate, Sandfeld arată că avem de a face cu un fapt caracteristic pentru toate limbile balcanice și că el își are, în limbile balcanice, explicarea (*Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und den Balkansprachen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache“ din Leipzig al lui G. Weigand, tomul IX, 1902, pp. 75—131).

În special, interferențele și concordanțele limbii noastre cu limbile balcanice, albaneza, bulgara, greaca și sârbo-croată, au fost preocuparea principală de savant a lui Sandfeld, reușind să arate și să explice o sumedenie de fapte care sunt comune limbii române cu aceste limbi, fapte care, fără Sandfeld, ar fi trebuit, de sigur, să aștepte încă multă vreme pentru ca să poată fi puse de linguiștii localnici, români, bulgari, greci sau sârbo-croați, în adevărata lor lumină, să aștepte anume momentul debarasării acestora de orice umbră de șovinism. Lucrarea pe care ne-a dat-o Sandfeld în această privință, apărută mai întâiu în limba daneză (*Balkanfilologien*, 1926) și apoi în franceză (*Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, 1930) este un adevărat monument de documentare, pătrundere și obiectivitate.

Un domeniu al limbii române aproape cu desăvârșire văduvit de studii este cel al sintaxei.

O lucrare de mari proporții a lui Sandfeld asupra sintaxei românești a rămas, prin moartea lui, la întâiul ei volum (*Syntaxe roumaine. Emploi des mots à flexion*, 1936).

Linguistica românească pierde, cu moartea lui Sandfeld, pe unul din cei mai pătrunzători, mai bine documentați și mai obiectivi reprezentanți, dintre străini, ai ei.

DIMITRIE MACREA

R A P O R T

Din cauza evenimentelor războiului Dacoromania vol. XI apare cu mare întârziere. Mutat vremelnic la Sibiu, după hotărîrea arbitrară dela Viena din 23 August 1940, Muzeul Limbii Române s'a întors la Cluj în August 1945, în urma revenirii Ardealului de Nord României, consecință a actului istoric dela 23 August 1944. Reinstalat în localul în care luase naștere în 1920, cu întreg materialul lui științific, lexicografic și lingvistic, și-a reluat neîntârziat activitatea științifică.

Și de astădată trebuie menționat zelul și devotamentul întregului personal al Muzeului în munca de transportare și așezare a mobilierului, a bibliotecii și a vastului material lexicografic al Dicționarului Limbii Române și al Atlasului Lingvistic Român. Actualmente, cele două localuri din str. E. Racoviță (fostă Elisabeta) nr. 19—21 adăpostesc, pe lângă Muzeul Limbii Române, cu biblioteca și toate secțiile sale (Lexicografia, Atlasul lingvistic și Bibliografia) și Laboratorul de fonetică experimentală, precum și Seminarul de slavistică.

Ședințele Muzeului s'au ținut regulat, atât la Sibiu cât și la Cluj, în fiecare zi de Marți, între orele 5—7½ d. m. Prezidate la Sibiu de G. Giuglea, apoi de Al. Procopovici până la moartea sa, întâmplată la 22 Iunie 1946, în prezent aceste ședințe sunt conduse de prof. Emil Petrovici, Rectorul Universității.

La ședințe au participat: V. Băjenică, T. Bănățeanu, G. Blédy, D. Braharu, V. Butură, U. Cianciolo, I. V. Constantinescu, Aurelia Dărămuș, S. Dragomir, Vl. Drimba, M. Gálffy, G. Giuglea, Pia Grădă, H. Jacquier, Ștefania Lelescu, D. Macrea, D. Maniu, L. Onu, Șt. Pașca, I. Pătruș, Maria Pervain, I. Pervain, E. Petrovici, D. Popovici, Al. Procopovici, I. I. Russu, E. Seidel, T. Tănase, R. Todoran, M. Zdrenghia.

Au făcut comunicări: G. Blédy, D. Braharu, V. Butură, U. Cianciolo, S. Dragomir, Vl. Drimba, G. Giuglea, H. Jacquier, D. Macrea, D. Maniu, L. Onu, Șt. Pașca, I. Pătruș, E. Petrovici, Al. Procopovici, I. I. Russu, E. Seidel, E. Tănase R. Todoran și M. Zdrenghia.

Legăturile cu străinătatea: Din cauza războiului și a greutăților de după războiu, legăturile cu străinătatea s'au împuținată și continuă să stagneze încă. Vizitele cercetătorilor străini la noi și ale cercetătorilor români în străinătate fiind anevoioase, Muzeul a putut păstra un timp oarecare legături — firave și ele — doar prin schimbul de publicații. În primăvara anului 1942 Muzeul

a fost vizitat de prof. C. Battisti, ținând și o comunicare. În iarna anului 1947 dl Alf Lombard, profesor la Universitatea din Lund, a vizitat Muzeul nostru și a participat la o ședință, unde a ținut o conferință. Un fapt îmbucurător, nou în relațiunile de până aci ale Muzeului Limbii Române cu străinătatea, a fost vizita făcută în primăvara anului 1946 de dl E. Petrovici în URSS. Dl Petrovici a cercetat institutele de lingvistică din Moscova, Leningrad și Kiev, mijlocind crearea unor legături de schimb de publicații cu institutele sovietice de specialitate.

Biblioteca a sporit dela 1 Iulie 1941 la 1 Ianuarie 1948 cu 842 opere în 1292 volume, precum și cu 44 hărți. Ea cuprinde astăzi 8533 opere în 13.055 volume. Donații am primit dela: Academia Română, Arhivele Statului 6 vol., Astra—Sibiu 14 vol., Y. Auger 1 vol., E. Bernard 1 vol., Biblioteka Studiūm Slowiańskiego U. J. 1 vol., Biblioteca Teatrului Național 11 vol., V. Bologa 54 vol., R. Boilă 1 vol., Tr. Brăileanu 1 vol., I. Breazu 3 vol., Casa Școalelor 83 vol., Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania 16 vol., U. Ciancidlo 2 vol., V. Gr. Chelaru 1 vol., G. F. Ciușanu 1 vol., L. Costin 3 vol., I. Crăciun 1 vol., Gh. Dăncuș 1 vol., Al. Dobrescu, Gr. Florescu 1 vol., C. Gerota 1 vol., G. Giuglea 1 vol., P. Grădea 2 vol., P. Grimm 2 vol., I. Hașeganu 1 vol., G. Henegariu 1 vol., I. Iordan 3 vol., Cl. Isopescu 1 vol., T. Kișileanu 1 vol., C. Lacea 1 vol., Al. Lapedatu 20 vol., Zorica Lațicu 2 vol., I. Lupaș 2 vol., Ana Marcu 1 vol., V. Marian 3 vol., Păr. Mârza—Arad 3 vol., Șt. Mets 2 vol., Aneta Chr. Milian 1 vol., Ministerul Informațiilor 39 vol., Leca Morariu 7 vol., N. Motoc-Epureanu, d-na Paraschiva Motronea 2 vol., C. C. Mușlea 6 vol., I. Mușlea 23 vol., V. Netea 2 vol., T. Papahagi 3 vol., I. Papp 2 vol., Șt. Pascu 2 vol., C. Petranu 1 vol., d-na Ana Pop 1 vol., Al. Pop și Al. Nana 1 vol., D. Popovici 2 vol., Al. Procopovici 12 vol., d-na Veronica Procopovici 23 vol., S. Pușcariu 3 vol., D. D. Roșca 3 vol., Al. Rosetti 4 vol., I. I. Russu 4 vol., D. Șandru 3 vol., d-na Ecaterina Săndulescu 1 vol., Școala de Arhivistică 2 vol., V. Scurtu 1 vol., Gh. Șerban-Cornilă, E. Speranția, N. Sulică, M. Tomescu câte 1 vol., N. Teaciuc-Albu 3 vol., Universitatea maghiară Bolyai 23 vol.

Dacoromania X_{1-2} s'a trimis în schimb la 58 publicații din țară și la 47 publicații din străinătate.

Fonduri. Din 1944, după înființarea, prin bugetul Ministerului Educației Naționale, a unui Institut de Lingvistică în cadrul Muzeului, resursele financiare ale acestuia din urmă au fost dublate față de trecut. Muzeul și Institutul au o administrație comună. Cheltuielile de întreținere, de înzestrare a bibliotecii și cele de tipar pentru publicațiuni, făcute dela dela 1 Ian. 1942 până la 1 Ianuarie 1948, au fost acoperite din următoarele încasări:

a) Dela Ministerul Educației Naționale (subvenții):

1942
1943	9.921
1944	722.500

1945	1.320.000
1946	11.551.227
1947	52.002.000
1947	stab.	21.804
b) Dela Universitatea „V. Babeș“ (din taxele de studii) :								
1942	87.245
1943	314.365
1944	155.459
1945	55.962
1946	16.000.000
1947	11.500.000
c) Din vânzarea publicațiilor :								
1942	172.065
1943	66.831
1944	301.220
1945	308.443
1946	1.785.204
1947	6.100.000
d) Din vânzarea fructelor din grădina Muzeului :								
Dela 1 Iulie până la 15 August 1947								25.494.050
Dela stabilizarea din 15 August 1947								3.045

Mulțumim pe această cale Onor. Minister al Educației Naționale, precum și Universității „Dr. V. Babeș“ pentru subvențiile acordate.

Personalul Muzeului: Director: Al. Procopovici (până la 22 Iunie 1946), Șt. Pașca (delegat dela 22 Iunie 1946, iar dela 1 Martie 1947 ca titular).

Șef de lucrări: Ion Breazu (până la 1 Februarie 1943), D. Macrea (dela 1 Aprilie 1943 până la 4 Martie 1947, când a fost numit conferențiar. Din cauza economiilor bugetare postul de șef de lucrări nu a mai putut fi întregit).

Asistent: Ilie V. Constantinescu (având administrația Muzeului în sarcina sa dela revenirea la Cluj, August 1945 și până la 1 Ianuarie 1948).

Preparator: Zorica Lațicu (dela 1 Ian. 1943).

Bibliotecar șef: Pia Gradea (până la 1 Aprilie 1943 preparatoare; dela 1 Aprilie 1943 postul a fost transformat în post de subbibliotecar, cu salariu de asistent; dela 1 Aprilie 1944 bibliotecar principal; dela 1 Sept. 1946 bibliotecar-șef în Invățământul superior).

Bibliotecar: Vasile Băjănică (secretar-bibliotecar până la 1 Aprilie 1943, bibliotecar-ajutor până la 1 Aprilie 1946; dela 1 Sept. 1946 bibliotecar în Invățământul superior).

Dactilografă: Maria Pervain (dela 12 Aprilie 1946 până la 15 Sept. 1947, când postul a fost comprimat temporar din buget).

Cartograf: Șt. Poenaru (dela 1 Sept. 1946 operator verficator cartograf). Al doilea post de cartograf nu a putut fi întregit până acum din pricina eco-

nomiilor bugetare.

Magazioner: Pavel Podoabă.

Curier: M. Becsa (dela 15 Sept. 1947 postul a fost comprimat temporar din buget).

Secțiile: Prin înființarea în cadrul Muzeului a Institutului de lingvistică, d-nii E. Petrovici și Șt. Pașca au intrat, ca profesori referenți, în direcțiunea Muzeului: cel dintâiu la secția Atlasului Lingvistic, cel de al doilea la secția lexicografică.

a) *Secția lexicografică.* În afară de operațiunea de îmbogățire, prin scoatere de fișe, și de coordonare de material lexical românesc, secția lexicografică a lucrat, până în vara anului 1946 sub conducerea lui Al. Procopovici, la elaborarea în primă redacție a manuscrisului pentru Dicționarul Academiei Române, cuprinzând următorul material: (o parte din) D, apoi E, M, N, (o parte din) O și (o parte din) P. Dela 1 Sept. 1946, conducerea echipei clujene de lucru la Dicționar fiind încredințată prof. Șt. Pașca, dânsul a revizuit, pregătind pentru tipar, până la data de 1 Febr. 1948, manuscrisul cuprinzând ultimele două treimi din litera D și întreg manuscrisul cu E al Dicționarului. Astfel Academia Română este astăzi în măsură de a întregi, prin publicarea acestui manuscris, partea apărută până acum din Dicționar, punând la dispoziția studioșilor și a oamenilor de cultură, repertoriul tezaurului nostru lexical, dela litera A până la L(ESPEDE). Din echipa clujeană a Dicționarului mai fac parte d-na Lia Manoilescu și d-l Const. Lacea. Înainte de 1946 d-na Manoilescu a elaborat în primă redacție material lexical din litera E, iar dela 1 Sept. 1946 încoace a revizuit și întregit pentru tipar manuscrise de primă redacție din litera M. D-l C. Lacea, între 1942—1 Sept. 1946 a redactat părți din D, din M și din P, iar dela 1 Sept. 1946 până azi a revizuit manuscrise din M. D-l Șt. Pașca, înainte de 1 Sept. 1946 a redactat părți din D, M și din O. Alți colaboratori la Dicționar între 1942—1948 au fost (unii pentru scurt timp): d-na Silvia Bălan, d-l Ion Breazu, d-șoara Zorica Lațicu, d-l D. Macrea, d-l I. Pătruț, d-na V. Procopovici, d-l I. Tarnavschi și Al. Vasiliu. Ca ajutoare la Dicționar au mai lucrat Vl. Drimba, Ana Iepure, Maria Pervain și Eleonora Țurcan.

Secția dialectologică. Prof. Emil Petrovici a terminat de redactat și a început tipărirea vol. II din *Atlasul Lingvistic Român II (ALR II₂)*, și vol. II din *Micul Atlas Lingvistic Român II (ALRM II₂)*. Un incendiu la Institutul cartografic „Unirea” din Brașov, din 9 August 1946, a distrus toate plăcile de zinc pe care era înscris materialul. N'a ars însă manuscrisul, astfel încât a reînceput înscrierea materialului pe hărțile ce vor fi apoi imprimate. D-l prof. Sever Pop tipărise de asemenea 64 de hărți din vol. III al *Micului Atlas Lingvistic Român I (ALRM I₃)*. Același incendiu a distrus și hărțile tipărite de d-l Pop și plăcile respective care așteaptă să fie refăcute.

În *Secția bibliografică*, condusă de asistentul I. V. Constantinescu, s'a lucrat *Bibliografia privitoare la limba română (1942—1944)*. Se publică în acest volum al Dacoromaniei, cu reluarea în cea mai mare parte, a scurtelor

referate analitice. Incepând cu volumul următor întreaga bibliografie va fi analitică, în măsura în care vom avea la îndemână publicațiile.

Arhiva de folklor a Academiei Române, atașată Muzeului și condusă de Ion Mușlea, a continuat anchetele prin chestionare și culegerea de material folcloric pe teren. A publicat *Anuarul Arhivei de Folklor VI*, București, M. Of. Impr. Națională, 1941—1942 și VII, Sibiu, Tip. Progresul, 1945. Din lipsă de spațiu, materialul Arhivei de Folklor nu se mai găsește în localul Muzeului, ci la d-l Mușlea acasă, în Str. Bolintineanu, nr. 21.

În timpul din urmă vechea echipă a Muzeului Limbii Române s'a descompletat prin plecarea dintre noi a încă doi membri valoroși. La 3 Dec. 1944, o moarte neașteptată a curmat zilele profesorului Petre Grimm, titularul catedrei de Limba și literatura engleză.

În 22 Iunie 1946 s'a stins din viață Alexe Procopovici, titularul catedrei de Limba română și dialectele ei și director al Muzeului Limbii Române. După moartea prof. Al. Procopovici, la catedra de Limba română și dialectele ei dela Facultatea noastră de litere a fost transferat, dela catedra de Istoria literaturii române vechi, prof. Șt. Pașca. Potrivit statutului Muzeului, prof. Șt. Pașca îndeplinește în calitate sa de azi și funcțiunea de director al acestui institut.

În ultimul moment primim vestea morții prof. Sextil Pușcariu, fondatorul Muzeului Limbii Române și al Buletinului „Dacoromania“.

ȘT. P.

INDICE*)

a) MATERII

- acumulare* (verbală) 307
acuzativ (prepozițional: ∞ pentru dativ în limba ciuvașă) 203,
(cu *pre, pe, la, spre*; ∞ cu pron. pers.) 351
adjectiv substantivat 92
adstrat (vechiu în limba română) 333
adverb 6, (comparativ) 21, 29, (temporal) 20, 33, ∞ *ca* 16, ∞ *de* 5
aferesa (grupului *c(o)a-*) 166
alternanță (morfologică) 281, (*ă-e*) 280, (*-u—ă-*) 226
alternare (a timpurilor) 309
ambianță (topică) 100
anacolut 31
analiză (greșită) 291, (semantică) 178
analogie 78, 138, 173, (în conjugarea verbului auxiliar *a fi*) 194,
(între toponimice și apelative topice) 67, (la derivate cu sufixe) 78, 82
antroponomastică 90
apelativ 61, (epitet) 338, (topic, derivat colectiv local) 67
apocriș (fragment) 244
apodoză 35, 302
aurist (arhaic) 245
arie (de formațiune a limbii române) 316, (*-i/-u*) 191
armonie (a perioadelor) 307
artă (a scrisului bun comun, bun expresiv, în proză, în versuri)
304, (orală) 307
articol (*-l* dispărut) 270, 279, (păstrat la nume proprii, mold.) 270
asimilare 180, *dz* > *dž* 278, *dz-č* > *ğ-č* 278, (vocalică) 37, 223,
(*e-e* < *e-u*) 154, (*o-u* > *oo*) 278, (*u* > *o*) 278
asonanță 137, 138, 307
aspect (fonetic) 258, (stilistic al numelor topice) 90
atlas lingvistic 277

*) Intocmit de dna *Pia Grădea*, bibliotecară șef, ajutată de *I. V. Constantin*
șescu, asistent univ., iar la transcris de *V. Băjănică*, bibliotecar la Muzeu.

- atribut adjectival* (înaintea subst., după construcții turcești) 208
autohton (element) 106, (fond lexical) 149
bilinguism 208
calc 6, 244, (din paleoslavă) 29
caz (enunțiativ) 338
circulația cuvintelor 113
clauzulă (sfârșitul ritmat al frazei) 307
colonizare (ucr. în Transilvania) 57
complement (direct) 25, (funcțiunea sintactică a ∞ în acuzativ; locul ∞ în frază) 351
complinare predicativă 11
compoziție (procedeu de ∞) 306
comunicativitate (mare a formulei chimice, a formulei științifice, a limbii comune, a legilor) 304
concordanțe sintactice 204
configurația funcțională (a conj. și prep. *de*) 13
conjunție 1, (în fraze negative) 47, *ca* 16—18, (afinitate funcțională între *ca* și *cum*) 17, *ca* (cauzal) 28, 31, 32, 34, (condițional) 22, 27, 28, 30—33, 36, 41, 44, (final) 23, (modal) 32, (temporal) 22, 28, 31—33, 41, 44, (temporal-condițional) 20, 32, *ca, că* (cu funcțiune temporală cu nuanță cauzală) 29, 30, *ca să* (+ conjunctiv) 18; *dacă* 42, 47, (cauzal) 47, (condițional) 4, 47, (temporal) 47; *de* 4—6, 20, 39, 40, (atributiv) 5, (a înlocuit pe *ca*) 4, (cauzal) 4, 7, (condițional) 4, 14, (concesiv) 4, (consecutiv) 3, 5, (final) 3, 5, 8, (înaintea lui *care, ce*) 11, (modal) 7, (relativ) 5, (temporal) 4, 5, 15, (cu funcțiune coordonatoare) 4, 8, (cu funcțiune de adverb temporal) 20, (cu funcțiune de interjecție) 35, 36, 47, (*de* în propozițiuni secundare), 8—10, *de+ca* 16, *deca* (cu funcț. temporală) 42, *dece* 12; *să* (condițional) 4, 13; *se* (arhaic) 39; *și* 4, 5
conjunctiv (prezent analogic mold.) 272
consoană (cantitatea consoanelor franc. 263, (explozivă lungă) 264, (geminată franc.) 263, 264, (înmuierea ∞) 263, (*h* „aspiré”) 263, (oclusivă guturală tracă) 321, (opoziția ∞ sonoră: surdă, orală: nazală) 261, 262, (sonoră, surdă) 262
consonantism, -*b*- (căderea în elem. lat.) 224, *bh* (indo-euro.) > *b*, *gh* 179, -*br*- (în elem. de împrumut) 228; *č* (maram. < ucr.) 59, *c+e*, *i* (lat. savant) > *te, ti*, *s. che, chi* 258, *cs* > *ps* 322, -*ct*- (lat.) > -*pt*- > *t* 220, *ct* > *pt* 322; *d'* > *s* 51, *dz* 286, *dž* > *z* (mold.) 267, *dž* > *ž* (mold.) 268, *dž* (*y*) > *z* (mold.) 53; *f* > *fh'* > *h'* > *s'* > *s* 52, - *f* > - *h* (contaminare de orig. savantă) 192, *f* > *s* 51, *f* > *s* (mold.) 53, 54, 267, *f* > *s'* (mold.) 267; *g* > - 179, *g* > *c* 172, *g* (indo-europ.) > *g* 179, *g/v* (schimb) 101, *ge, gi* 286, *g+e, i* (lat. savant) > *ghe, ghi* 258, *gj* (s. cr.) > *dž* s. *d'* 187, -*gl*- > -*gl'*- > -*ghi*- (*g'*) 169, *ğ* (maram.) < (ucr.) 59, *gn* > *mn* 322, *g^u* (pierderea elem. labial) 172; -*h* (slav.) > -*c, -g* (rom.) 191, -*h* (slav.) > *f, v* sau *u* (rom.) 190, -*h* (slav.) > -*f* (în dial. bulgare) 191; *j:z* (mold.) 267,

j : *ž* (mold.) 268; *-i-* (lat.) > *-r-*, 222, *i* (rom.) < (ucr.) 58; *mn* > *un* 322, *n* > *-* 223, *-n-* > *-m-* (asimilare) 180, *-n-* > *-i-* (in elem. lat. și slave) 231, *-ñ-* > *-i-* (in elem. ung.) 234; *-r-* 170, *r* (metateză 224, *-rv-* > *-rb-* 223; *s* < *š* 53, *s* (mold.) < **š'* 57, *s* (maram.) < **š'* 58, *ś* (băn.) 55, 56, *ś* (mold.) 267, *ś* (polon.) 55, *ś* (polon.): *ś* (rus.) 275, *ś* (polon.) > *s* (rus., ucr.) 56, *ś* (mold.) 57, *ś* : *č*, *f* 51, *ś'* > *s* (mold.) 275, *-sp-* : *-šp-* 259, *st* (săs.) > *št* 195; *t* (păstrat) 278, *-tk-* (ung.) > *-nk-* 193, *tš* > *s* (mold.) 53, 267, *tš* > *š'* (mold.) 267, *t* > *č* 200; *-v-* > *-g-* (substituție) 101, *v* > *G* > *γ* > *ž* > *z* 52, *v* > *g'* 51, *v-* > *h-* (mold.) 270, *v* (srb.-cr.) > *u* 186, *v* > *z* 51, *v* > *z* (mold.) 53, 267, *v* > *ž'* (mold.) 268, *v* > *y* 51, *v_u^{di}* > *vdj* > *dj* > *j* > *ž* > *z* 52; *z* < *dz* 53, *ž'* : *g*, *j* 51, *z* > *j* 72, *z* > *ž'* 53, *z* > *v* 54, *z* (mold., maram.) *ž'* 57, *z* (băn.) 55, 56, *z* (mold.) 267, *z* (polon.) 55, *z* (polon.) > *z* (rus., ucr.) 56, *z* (polon.): *z* (rus.) 275, *ž'* (mold.) 57, *ž'* > *z* (mold.) 275

consonanță (întâmplătoare) 164

construcțiune (condițională cu *de*) 353, (prepozițională cu *de*) 5, 7, 10

contact (româno-maghiar) 189

contaminare 140, 163, 166, 192

conviețuire (româno-slavo-maghiară) 189

côpii 289

corespondent (autohton) 169

corp fonic (al cuvântului) 317

creațiune (expresivă) 123, (linguistică și estetică) 107

cronograf 241

cuvânt (apropiere formală) 131, (asociație formală) 138, (compus) 16, 99, 132, (comun cu albaneza) 148, (definiția logică) 317, (prescurtat) 276, (străromân) 226, (unitate fonologică și psihică) 317, (vechii germanic în limba română) 225, (caracterul morfologic al ∞) 317, (joc de ∞) 319, (puterea ∞) 317, (tipuri de ∞) 353, (valoarea funcțională a ∞) 1, 2

decalc (linguistic) 184, 185, (după slav.) 18—19, (după slav. și alb.) 160

degradare (fonetică) 214

depresiune (a vocii) 34

derivare (coincidentă de ∞ în l. rom. și l. fr. veche) 215

derivat (cu sufix colectiv) 61, (cu sufix colectiv s. local) 74, (prin schimb de sufix) 68, (dela verbe) 173

derivație 354

desinență (*-am*, pers. I plur. mold.) 271

determinare (atributivă și temporală cu conj. *de*) 13

dialect (al limbii române) 316, (șvab) 334

- diftongare e* 37, *e-* > (mold.) *ie-* 270, *ea* > *a* 37, *ea* > *a* 278,
ea > (mold.) *e* 269, *ie* (< *ia*) > *e* 278.
diminutiv (stilistic) 355
disimilare 193, *r-r* > *-r* 69
dispariție (consonantică) 69, (de cuvinte în v. fr.) 213, (a func-
 țiunii de conj.) 37
dublet (fonetic) 245, (formal) 64
ediții de texte 292
element (albanez în limba română) 149 ș. u., (autohton) 148, (de
 stil) 305, (grecesc, unguresc, sud-slav, turcesc) 316, (latin savant) 253,
 (maghiar) 189, (radical) 179, (reflexiv) 305, (rom. din ucr.) 265, (stră-
 vechiu) 226, (transitiv) 305
elipsă 26, 354, (a predicatului) 307, (a verbului) 302
estem (al limbii) 353
estică (a limbii române) 107
etimologie 1, (populară) 165, 193, 221, 223, 319
evoluție semantică 130, 135, 136
exclamație (de admirație, de bucurie, de groază) 36
expresie (adverbială de mod) 12, (clase generale de ∞) 303, for-
 me generale de ∞) 304, (ideală) 107, (literară) 304
expresivitate 305, 306, (pură) 354
facsimile 294
factor (geografic în repartizarea fenomenelor lingvistice) 277
fenomen (de expresivitate) 355, (lexical) 354, (sintactic turcesc)
 205, (stilistic) 354
filologie și bibliologie 293
fonetică 278, (sintactică) 69
fonetism 354
fonologie 321
formă (a graiului viu) 307, (analogică) 137, 282, (arhaică mold.:
o'nž'is) 272, (dublă de rostire) 258, (ung. reprimită dela Români) 230
formație (romanică orientală) 223
frază 317, (construită condițional) 35, (prolixă) 355
funcțiune (deictică a conj. *dacă*) 19, (sintactică a conj. *de, dacă*) 35
geografie lingvistică 188, 213
gerundiu 14
grafie (valoarea lui *ʔ*) 290—291, (*ʔ* final postconsonantic) 291, (*ʔ*
 pentru *-ʔ s. ʔ*) 292. (ea pentru *ʔ*, în poziția metafoniei) 292
graiu (al Ciangăilor) 196, (dalmat) 19, (nou) 104, (pauperizare
 a ∞) 63
gramatică 308
haplogie 72
hiperurbanism 72, 187
husitism 368

- imperfect* (poziția ∞) 308, (timp durativ) 307, (valoarea stilistică a ∞) 308
- imprumut* (din albaneză) 332, (din graiul arnăuț) 149, (din română) 154, (din slavona bisericească) 191, (peceneg sau cuman) 101, (slav) 191
- indicativ* (prezent analogic mold.: *dău* — *dă*) 272
- influență* (a consoanelor labiale asupra vocalelor neaccentuate mold.) 270, (a l. franceze asupra l. române) 316, (husită) 287, (indice de ∞ latină) 267, (poloneză în limba mold. de peste Nistru) 55, 274, 275, (reciprocă slavo-română) 313, (română în limbile balcanice) 197. (rom. în neogreacă) 199, (rom. în l. slave) 19, (rom. în turcă) 197, (rusă în l. moldov. de peste Nistru) 276, (ucraineană în l. moldov. de peste Nistru) 57, 275, (ucraineană în Maramureș) 57, (ungurească în română) 65, 67
- interjecție* 1, 25, 353, *ca* 22, 24; *că* 24; *dec* 35, 45
- intonafie* 354
- izoglosă* 191
- juxtapunere* 353
- latinism* 267
- lexic* (al regiunilor moldovenești de peste Nistru) 237, (aspect stilistic al lexicului) 354
- limbă* 313, (a gesturilor, a copiilor) 351, (aglutinantă) 317, (a lui Coresi și a secolului XII—XVI) 316, (de legătură) 326, (flexionară, izolantă) 317, (literară) 314, (literară a sec. al XVIII-lea) 361, (literară, aspect contemporan) 316, (obișnuită) 354, (română, caracterul latin) 316, (română, fizionomia estetică) 353, (română, vatra) 313, (română veche) 45, (română, vitalitatea) 324, (textelor populare) 361, (vorbită) 354
- limbaj* (element individual, social) 304, (nuanțat) 120, (popular; special) 324, (dubla intenție a limbajului și problema stilului) 304
- linguistic* (fapt ∞ reflexiv și transitiv) 304, (fapt ∞-stilistic) 304
- locuțiune adverbială* 5
- mai-mult-ca-perfect* 308
- metafonia* (lui *e*) 37, 38, 286
- metamorfoză gramaticală* 6
- metateză* 181, 187, (a lui *yod*) 234
- morfem* 351
- morfologie* 279, 354
- narațiune* (istorică) 308, (tehnica narațiunii) 308
- negațiune* 26
- neologism* 353
- nume* (de persoană) 100, (personal injurios la origine) 101
- numire populară* (a plantelor) 331
- omisiune* (de fond în transcriere) 292, (în copierea textelor) 289
- omofonie* 214, 216
- omonim* 161

- omonimie* 6, 186, (supărătoare) 186, 187
onomatopee 307
opoziiie (cu rol morfologic) 262
optativ (osman) 203
palatalizare (a dentalelor *n'd'*) 69, (a labialelor) 51, 269
paralele sintactice și frazeologice (turco-române) 202
participiu trecut (în funcțiune adjectivală) 87
particulă (turcă *da*) 203
pauză 354, (de ezitare) 34
perfect compus 308
perioadă (crengistă) 307
perspectivă temporală (la verbe) 356
pleonasm 25
pleonastic (*că* ∞) 49, (întrebuințarea lui *ca* ∞) 26
populație (slavă) 189, (slavo-română) 189
poreclă 89
predicat (la plural pentru subiect la sing.) 203
prefix des- 318; (fr.) *em-* 216, (verbal slav) *u-* 187; *vă-* 186
prepoziție 176, 353, (categoria funcțională a ∞) 13, (+ substantiv) 353; *dacă* (cu funcțiune de conjuncție) 47; *de* 4—6, 16, 20, (cu funcțiune de conjuncție) 12, 13, 15, *de* + *că* 16, *dela* 39; *în* 174; *la* 204, *la* (partitiv) 203
prezent (atemporal, copulativ, etern, futuric, gnomic, istoric, tabular) 308
pronume (anaforic și proleptic) 351, (demonstrativ) 279, (interrogativ) 12, (relativ) 11, 12
pronunțare (moldovenească) 245
propozițiune (atributivă) 13, (finală) 23, (ipotetică cu conj. *de*) 14, (secundară) 11, (secundară subt regimul lui *de*) 7, (temporală subordonată) 353
protază 35
rădăcină 2
raport lingvistic (al Românilor cu popoarele vecine și conlocuitoare) 196
reconstituire de texte 289
reflexiv (forme pure, forme ∞ -- transitive) 304
reflexivitate (infinită, redusă, totală) 304
regim (al adverb. cu conj. *de*) 14, (al conjuncției) 13, (al conj. *ca*) 17, (prepozițional al adjectivului) 15
relații (slavo-române) 357
repetare (în copierea textelor) 289
repetiție 354
ritm (al vorbirii) 354
romanitate balcanică 313

- romanizare* 316
rotacism 321
satem (limba tracă) 321
schimbare (analogică) 140, (de înțeles) 131, (de sens în v. franc.) 213
scriptio continua 291
semantică 1, (valoare ∞) 2
semantism (latin vulgar) 215
semivocală (franceză) 263
sens (colectiv-local) 61, (concret) 106, (figurat) 106, (intim) 176
simbioză (albano-română) 149, (româno-maghiară) 236, (slavo-română) 237
symbolism (fonetic) 354
simț gramatical 324
sincopă 174
sincopare 173, 728
sinonim 130, 169
sintagmă 5
sintaxă 1, (afectivă) 354
slavonism literar (inceputul) 259
sonorizare (a consoanelor inițiale) 302, (a lui -c final) 152, (a lui k) 302, (k > g inițial în limbile romanice) 302
spiritualizare (a cuvântului) 106
stil 354, (al prezentării directe) 308, (al unei epoci, generații, școli literare) 306, (figuri de ∞) 308, (indirect liber) 308, (procedeu de ∞) 307, (propriu) 306, (valori de ∞) 303, 304, 306, 307
stilistică 304, 354, 355, (a imperfectului, a verbului) 307. (linguistică) 354, (tradițională) 303, (veche) 304, (componentă ∞) 306, (particularitate ∞ individuală) 306, (realizare ∞) 303, 306, (relief stilistic) 309, (rol stilistic) 353, (valoare ∞) 307, (virtualitate ∞) 304
strat lexical 175
străromână 313
subjonctiv (dualitate ∞ -infinitiv) 353, (în catalană) 302, (mold. cu și) 272
substrat (autohton iliro-trac) 332, (moșteniri din fondul arhaic al substratului) 149, (problema ∞) 358
sufix (circulația) 68, (colectiv-local) 63. 64, 69, 74, 76, 78, (contaminare) 76, (cu funcțiune locală) 78, (cu valoare funcțională egală) 73, (factitiv) 318, (frecvența ∞ de origine franceză) 324, (hipocoristic) 352, (prevalent colectiv) 78, (schimb) 68, (sinonim) 73, (substituire de ∞) 73; -ac(iu) 227, -aciu 224, (adjectival) -ag 101; (turc.) -agi 197; (colectiv) -ame 81; -an 170, 171, 180, -ân 180, 181; -ar 279, -ar(ău) 75—77, -ariu 67, 75, (lat.) -arium 75; -ărie 69, 76—78, (prin analogie) -ăriște 83; (compus) -ăștină 81; -at, -ată 84, 156, (adjectival) -ăștival denomina-tiv) 87, (cu funcțiune adjectivală posesivă) 93; (slav) -at ă 86; (lat.)

-atum 95; (lat.) -atus 86; (adjectival) -av 101, 228; (adjectival slav.) -av 101; (analogic) -d 228; -ean 180; (colectiv) -(e)atǎ 94, 165, -eatǎ>atǎ 95; -eaǎ 78, 165; (adjectival) -ed 228; -éiu 80; (onom.) -escu 318; (lat.) -ester 173—175; (lat.) -estris 179; -et 67, 69, 73, 74, 78—82, (prin analogie) -et>-ǎt 70, -ét 78, (plural colectiv) -eta 94; -fia, -fica 318; (lat.) -icis 224; -ie 76, -ie 80; (germ.) -ieren 190; (slav.) -ije 80; -ime 66, (colectiv) 81; (colectiv local arom.) -inǎ 81, (meglr.) -inǎ 81; -isa 318; (srb. cr.) -isati 190; -iș 67, 73, 78, 79, 81, 82; -iște 67, 69, 73, 79, 81, -iște(-iște) 82, (sens colectiv) 83, (slav. cu funcțiune locală) -iște 83, (compus) -iștinǎ 81; -it, -itǎ (-it, -itǎ) 85; -iza 318; -nec 245; -oasǎ, -oș 66; -og 102; (ung.) -ovati 188; (adjectival ung.) -s 65, 66; (ung.) -ság 65, 66; (ung.) -ség 65, 66; -stru 175; -ui (la verbe de origine maghiară) 188—190; -uș 156; (ung.) -zat 65, 66; (ung.) -zet 65, 66; (pseudosufix) -aniș, -ăriș, -iniș 82

sunet (valoarea expresivă a ∞) 353

supranume 89, (colectiv) 90, (personal derivat topic) 92, (personal injurios la origine) 101

tendință (a limbii române actuale) 313

termen (agricol latin) 105, (străin) 110, (topic colectiv-local) 63, (topic exprim. o colectivitate de plante) 62

terminologia agricolă 126

terminațiune -ăjdia 229; -ni (a infinitiv. ung.) 189

text (apocrif) 244, (modernizare a ∞) 289

topic (calificativ) 87, 89, 91

topică, 354, (a complementului în latină) 351, (a limbii turcești)

205

transcriere (a alfabetului chirilic cu litere latine) 279, 294, (a cuvintelor) 243, (fonetică interpretativă) 290, 292—294, (în dialect a textului) 289, (a textelor turcești) 198

transitiv (forme pure) 304

transivitate (mărginită, redusă) 304

transliterațiune 290, 292

unitate (a limbii latine vulgare) 217, (fonetică) 12, (linguistică europeană) 313, (sintactică în funcțiune de determinare cauzală) 11

verbum finitum (sub regimul unei conjuncții) 13

vocalism a (neacc.)>a 77, a (aton)>ǎ 37, a: ǎ (proton) 278, -ǎ (mold. dispere) 269, ǎ>a (mold.) 269, ǎ (proton)>a 32, 68, ǎ>(mold.) ǎ 270; e (după labiale în poziție tare) 280, e- (lat.)>a- (rom.) 222, e (neacc. după labiale)>ǎ 280, e (mut fr.) 353, e (precedat de s)>ǎ 278, e (neacc.>i (mold.) 269, -e->ei- (ung.) 182; i (asilabic) 353, i (protetic) 199, -i (mold. dispere 269, i (neacc. mold. dispere) 269 i (scurt rom.) 353, iot (bulgar dispere înaintea lui ǎ) 187; o>a (indo-europ.) 172, o>a- (preroman) 153, o neacc.>u 278, o (lat.)>u 45, o:u 292 o>#o- (mold.) 269; u (protetic) 200, -u (final) 278—280, -u (amuțește) 46,

-u>ă 45, u>d (parțial) 226, u—o>o—o (în hiat) 280, u—o (în hiat) 280
 vocativ (în -e, -le, clasificare) 338

b) AUTORII ȘI OPERE

Ady, L. 340; Alecsandri, V. 110, 242; Alessio, G. 321; Alexandrescu, Gr. 307; Alexi 172; Anghel, C. 312; Argezei, T. 307; *Arta prozatorilor români* 303; Árvay, J. 341; *Atlasul Linguistic Român* 330.

Babinger, F. 325; Băcescu, M. 330; Bacinschi, I. 32, 33; Bakó, E. 319; *Balcania* 312; Bălcescu, N. 242, 307; Balogh, Ö. 330; Balotă, A. 319; Bănățeanu, V. 313—317, 322, 323, 330, 331; Bănescu, N. 313, 316, 326, 342; Barbu, N. 353; Bărbulescu, I. 346, 357; Barić 154; Barcianu 172; Baronzi, G. 142, 146; Bârseanu, A. 288; Bartoli, M. 312, 318, 331, 340; Battisti, C. 331; Bédier, J. 358; Beke, Ö. 331; Berciu, D. 325; Berneker, E. 19, 101; Bertoni, G. 213, 314, 339; Bezdechi, Șt. 198, 325; Bianchi, T. X. 209; Bianu, I. 243, 288, 290, 325, 368; *Biblia din 1688* 37; Birlea, I. 126; Blédy, G. 170, 346; Bocancea, O. 331; Boceanu 168; Bogdan, D. P. 265, 278; Bogdan, I. 43; Bogáts, D. Cs. 331; Bogorodickij, V. A. 275; Bogrea, V. 101, 172, 196, 223; Boia, A. 346; Boiași 366; Boianjiqev, Pirin 347; Boitoș, O. 313, 325; Boldur, A. 326; Bologna, V. 134; Borza, Al. 331; Bosshard, H. 339; Bourciez, Ed. 302, 358; Bourciez, J. 302; Brancovici, Gh. 330; Brătescu-Voinești 355, 364; Brătianu, G. I. 329; Bréal, M. 362; Breazul, G. 113; Breazu, I. 313, 318; Brenndorfer 172, 224; Briebrecher, I. 246; Brinzeu, F. 338, 353; Brondal, Viggo 339, 358, 359; Brugmann, K. 159, 369; Brunetière 307; Buben, Vl. 338; Bud(u), Tit 126; Budiș, A. 324; Budmani, P. 19; Buescu, V. 350; Bugariu, Gr. 326; *Bulletin Linguistique* 313; Burada 191; Burns 364; Byhan 218; Byron 364.

Călinescu, R. 331; Camariano, Ariane 325; Camariano, N. 324; Candrea, I.-A. 37, 51, 52, 126, 129, 133, 138, 154, 155, 158, 160, 163, 165, 166, 168, 170, 173—175, 180, 182, 194, 219—221, 223—226, 244, 331; Candrea-Adamescu 185; Candrea-Densusianu 172; Cantacuzino, Stolnicul 241; Cantemir, Dimitrie 241; Capidan, Th. 24, 29, 30, 32, 41, 80, 81, 166, 194, 199, 224, 282, 313, 315, 319, 321, 326, 338—341, 347, 349, 350; Caracostea, D. 315, 321, 353, 354, 355; Caragiale, I. L. 307, 355; Caraman, P. 332, 341; Cartoian, N. 241, 242, 243, 255, 256, 359, 360, 361; *Catehismul Bârseanu* 289; *Catehismul lui Coresi 1559* 286 ș. u.; *Catehismul Marțian* 286 ș. u., 289. 290; *Catehismul românesc din 1544* 286 ș. u.; *Catehismul Sturdzan* 286—290; Cazacu, B. 257, 332, 338, 354, 355; *Cazania din 1564* 26; Ceredarec, N. 341; Chelaru, V. Gr. 316, 320, 347; Chelcea, I. 332; Chițimia, C. 242, 246—252, 346; Christu, V. 350; Canciolo, U. 314, 339; Ciaușianu-Fira-Popescu 170, Cihac 16, 19, 151, 154, 157, 159, 163, 170, 172, 173, 182, 218, 220, 222, 224, 228, 229; Cioban, I. 270; Ciobanu, Șt. 346; Ciocan, R. 354; Cipariu, T. 283, 288, 318;

Ciuhandu, Gh. 284; Ciurea, D. 326; Ciureanu, P. 143, 326; *Codicele Voronețean* 17, 18, 281, 284; Coman, J. 326; Comșa, N. 283—284; Conea, I. 332; Constantinescu, I. V. 309, 361; Constantinescu, N. A. 350; Constantinescu, N. P. 332; Constantinescu, P. 339; Coresi 18, 26, 258, 289, 367, 368; Coșbuc 355; Costăchescu, M. 250; Costin, Miron 241, 257, 258; Costin, Nicolae 241; Coteanu, I. 314, 332; Crăciun, I. 286, 290, 329, 340; Creangă, I. 307, 333, 335, 336; Crețu, Gr. 16, 159; Cruceru, N. 319; Csánki, D. 97; Csűry, Balint 196; Cuciureanu, Șt. 314; *Cuvinte din Bătrâni* 16.

Dacoromania 314; Daicovici, C. 315, 326, 329, 348; Dalametra 224; Danic' 172, 192; Damian, V. 241; Dan, M. 312, 333; Daničić' 155; Dăuțat, A. 313; Decei, A. 341; Delavrancea, B. Șt. 307; Demangeon, A. 335; Densușianu, N. 327; Densușianu, O. 37, 58, 107, 126, 151, 157, 165, 171, 219, 222, 244, 257, 314, 317, 339, 355; Diaconu, I. 313, 339, 350, 354; *Dicționarul Academiei Române* 1; Diculescu 151, 154, 156, 157, 160, 170, 226, 339; Diez 157; Dimand, B. 17, 18, 23, 36; Dionisie Eclisiarhul 254, 255; Domanschke, W. 126, 160, 163, 219; Donat 341; Dosofteiu, Mitrop. 239—240, 259, 354; Drăganu, N. 1, 3—5, 16, 19—21, 29—31, 33, 36, 37, 41, 42, 97, 102, 151, 182, 204, 229, 244, 340, 341, 351; Dragnet 347; Dragomirescu, G. N. 338, 354; Dragoș, G.-M. 332; Dubău, Vasile 241; Dumitrașcu, N. I. 332; Dumitrescu, I. 201, 202.

Ebeling, G. 351; Elekes, L. 326; Elwert, W. T. 316, 325; Eminescu, M. 242, 314, 353, 361, 364; *Enciclopedia Universal* 332; Entwistle, W. J. 334; *Eustratie Logofătul* 239; *Evangheliarul* (1561) 258; Ewert, A. 322.

Façon, Nina 316; Filimon, N. 257; Filip Maler (Philippus Pictor) 287, 288; Filipașcu, Al. 343; Filip din Sida 244; Filipescu, C. 176; *Floarea adevărului 1750* 257; Flueraș, Gh. 116; Fogarași, Ștefan 329; Fortunescu, C. D. 313—315, 329, 330, 332, 347, 350, 352; Fouché, P. 322; Frâncu 194; Furtună, D. 332.

Gâdei, A. V. 244, 257; Gáldi, L. 199, 312—314, 316, 317, 324, 332, 334, 346, 347, 351, 355; Gálffy, M. 345; Galița, M. 314; Gamillscheg, E. 68, 226, 326, 332, 337; Gartner, Th. 55; Gaster, M. 32, 204, 360; Gavril Protul 256; Găzdaru, D. 318; Geagea, Chr. 340; Geheeb 218; Geib, G. 314; Georgescu-Tîstu, N. 261; Gergely, B. 341; Gilliéron, J. 358; Giuglea, G. 75, 78, 92, 102, 151, 152, 163, 165, 171, 173—175, 180, 182, 219, 222, 224—226, 228, 314, 332, 341, 348; Giuglea-Vâlsan 43; Giurescu, C. C. 241, 242; Goleșcu, Iord. 166; Golimas, A. H. 326, 327; Gombocz, Z. 99; Gonzalez Muela, J. 334; Górka, Olgierd 249, 250; Gougenheim, G. 261, 313, 334; Grădea, Pia 310; *Grai și Suflet* 314; Grammont, M. 302, 315, 361, 362; Graur, Al. 76, 151, 154, 158, 160, 174, 190, 219, 223, 313—315, 319, 330, 333, 338, 339, 352; Greceanu, Radu 241; Grecu, V. 254, 255, 256, 327; Griorie din Măhaciu 287, 290; Grimm, P. 315, 333, 362—364; Gronbech, K. 203; Guillaume, G. 356; Guiter, H. 302; Gunda, B. 348; Gyóni 315.

Haeser, H. 136; Hagi Petrov, Stella 324; Haiduc, Gh. V. 333; Halici,

M. 239—240; Hantos, G. 342; Hasdeu, B. P. 16, 113, 151, 218, 220, 254, 290, 294, 295, 360; Heliade Rădulescu, I. 146, 306, 367; Herman 250; Hodoș, N. 142; Horedt, K. 342; Horváth, I. 345; Hovorka, D. v. 136; Husz, R. 248, 250.

Iancu, V. 356; Iczkovits, G. 97, 100; Igna, Avram 134; Imreh, B. 342; *Învățătură creștinească 1755* 257; *Învățăturile lui Neagoe Basarab...* 254; Ionescu, P. P. 354; Ionescu-Nișcov, Tr. 346; Ionnițiu, N. Th. 327; Iordan, I. 68, 76, 79, 82—85, 87, 90, 92, 96, 102, 142, 173, 175, 204, 308, 313, 314, 317—319, 321, 324, 330, 333, 335, 339, 340, 342, 354; Iordănescu, A. 328; Iorga, N. 248, 249, 250, 255, 316, 322, 327, 330, 333, 340, 342, 347, 355; Iorgovici, P. 340; Isacu, Elena 353; Istrate, G. 324, 330, 340, 343, 352; Ivănescu, G. 317, 322, 340, 350.

Jaberg, K. 333; Jacquier, H. 339, 352, 354; Jarnik 3; Jeanroy, A. 339; Jespersen, O. 315, 358, 369; Jokl, N. 315; Jora Moldoveanu, Toader 244; Jud, J. 340.

Kannisto, Arthuri 196; Karadja, C. I. 342; Keats 363; Kirileanu, G. P. 335; Kisch, G. 99, 100, 171, 248; Klein, K. K. 327; Klein Samuel 334; Knieszsa, I. 342; Kochanovschi 354; Kogălniceanu, M. 242; Kopeczy, B. 348; Körting 151, 157, 159, 222; Kovács, L. K. 315; Krauss, F. 334; Krepinsky, M. 316, 352; Kronfeld, A. 136; Kuen, H. 316; Kuen, M. 325; Kurz, J. 339; Kurylo, O. 271, 275.

Laborde, P. 302; Lacea 225; Lamb, Ch. și Mary 364; Lambros, Sp. 254; Lammert, E. 334; Lange-Kowal, E. E. 324, 325, 334, 350; *Langue et Littérature* 315; Lanson 307; Lasacris, M. 320; Lascu, N. 327; Lațicu, Zorica 310; Laurian-Massim 151, 154, 157, 159, 163, 170, 173, 174, 181, 218, 222, 224, 228; Lavrov, A. 55; Lelescu, Ștefania 323; Lerch, E. 307, 334; Leskien, A. 101, 369; *Lexiconul de Buda* 16; *Limba Română* 204, 210, 211, 315; Livescu, J. 324; Lombard, A. 316, 318, 322, 334, 340, 355; Longinescu, G. G. 43, 334; Longinescu, G. D. 334; Lope de Vega 116, 117; Lorch, E. 307, 308; Lovinescu, E. 355; Ludescu, Stoica 241; Lupaș, I. 242, 254; Lyer, St. 334.

Macrea, D. 51, 53, 58, 105, 133, 316, 334, 335, 347, 359, 369; Maior, Petru 130, 220, 224; Malecki, M. 364, 365; Manciușea, Șt. 283, 343; Marcu, Al. 335; Maria Theresia 324; Marian, A. 335; Marian, S. Fl. 126, 133, 137; Marin, D. Șt. 327; Márton, G. 320, 335, 343, 345, 348; Mătasă, C. 343; Meillet, A. 317, 358; Meisinger, O. 105; Melich, I. 99; Menarini, A. 335; Meyer, G. 197, 199, 200, 222; Meyer-Lübke, W. 16, 17, 25, 37, 75, 141, 151, 154, 157, 160, 163, 171—173, 175, 183, 219, 221, 223—225, 227, 358; Micu Moldovan, I. 283; Migliorini, B. 334; Migne 244; Mihăescu, H. 315, 355; Mihăescu, I. 315, 327; Mihăilescu, V. 327; Mihordea, V. 329, 350; Miklosich, Fr. 19, 32, 101, 172, 185, 186, 197, 222, 224, 225; Milescu, N. 239—240; Minea, I. 241; Mladenov, Șt. 320; Moga, I. 315, 327, 343; Molnar-Piuariu 133; Montestinos, José F. 117; Morariu, L. 333, 335,

340, 355; Morariu, T. 133—135, 167, 343; Movilă, Petru 239—240; Moxa, M. 239; Munteanu, N. 134; Muracade, E. 346; Mureșanu, Florea 328; Murnu, G. 199; Murray, Genville 363; Mușlea, I. 126, 312, 315; *Muzeul Limbii Române* 326.

Naert, P. 322; Naghiu, I. E. 328; Neculce, I. 241, 242, 329, 368; Negruzzi, C. 242; Netea, V. 343; Nimigeanu, E. 335; Nitsch, K. 365; *Noul Testament 1648* 240; Nyrop, Kr. 358, 359, 369.

Octoiul lui Macarie (1510) 288; Odobescu, Al. I. 146, 242, 307; Olsen, Hedwig 352; Oprescu, A. 343; Oprescu, G. A. 344; Orășanu, N. T. 142.

Păcală 170; *Palia dela Orăștie* 352; Pamfile, T. 116, 117, 126; Pănaiteșcu, P. P. 241, 247, 249, 250, 288, 328; *Pânea pruncilor* 315; Pann, A. 172, 204, 205; Panțu, Z. C. 136; Papacostea, V. 348; Papadat-Bengescu, H. 307; Papadima, O. 312, 335; Papadopol, P. I. 346; Papahagi, P. 18, 24, 31, 32, 208—210, 320, 340, 365, 366; Papahagi, T. 52, 126, 194, 282, 322; Paris, G. 362; Pasăre, I. 355; Pașca, Șt. 134, 137, 168, 195, 315, 368; Pascoli, G. 314; Pascu, G. 73, 77, 81, 82, 83, 94, 158, 160, 165, 166, 171, 173, 197, 199, 200, 219, 224, 228, 246, 247, 251, 257, 343, 347; Pater Felhiger 324; Pătruț, I. 322, 335, 357, 365; Patsch, C. 109; Pedersen, H. 369; Pellico, S. 145; Pescariu, Viiorica 336; Petersson 172; Petrescu, Camil 306; Petrovici, E. 86, 315, 318, 320, 322, 328, 330, 340, 342—344, 347, 349, 351; Philippide, Al. 4, 16, 33, 152, 170, 208, 218, 219, 222, 224; Piasecius 262; Pichon, E. 334; Pop, S. 58, 336; Popa Ioan Rumânul 243; Popa-Lisceanu, G. 328; Popescu, I. N. 318; Popescu, N. Pr. 320; Popescu, Radu 241; Popescu-Telega, Al. 116; Popovici, D. 364; Popovici, I. 219; Popp, Maria N. 344; *Pravila lui Matei Basarab* 114; *Pravila lui Vasile Lupu* 14; Părecup 167; Predescu, N. 336; Preisig 313; Procopovici, Al. 160, 242, 246, 313, 316, 317, 320, 322, 328, 337, 346—348, 350, 351, 354, 366—368; Prodan, D. 320; Proust, M. 307; *Psaltirea Scheiandă* 18, 23—24, 243; Pumnul, A. 366; Pușcariu, S. 18, 68, 82, 105, 113, 126, 137, 141, 151, 154, 155, 157—160, 163, 171—175, 196, 219, 221, 222, 224, 225, 315, 316, 318, 321, 322, 336, 337, 344, 367.

Racoviță, C. 344; Rădulescu-Motru, C. 316; Rădulescu, N. Al. 336, 344; Rambaud, P. P. 355; Râmneanțu, P. 336; Randi, Oscar 326; Rangabe, Rizoș 349; Rebreanu, E. 316; Rebreanu, L. 308; Rebreanu, R. 316; *Recensământul general al României din 29 Decembrie 1930* 98; Reichenkron, G. 189, 336; *Revue de Transylvanie* 189; Roesler 222; Rohlfis, G. 225, 332, 335, 348; Roques, M. 5, 313, 316, 317, 334, 340, 351, 358; Rosetti, A. 52, 58, 80, 151, 174, 175, 178, 203, 208, 242, 244, 252, 253, 277—282, 290 ș. u., 313, 316, 317, 321—323, 325, 329, 337, 339, 340, 349, 355, 358; Rotaru, P. V. 344; Ruffini, M. 329, 355; Russo, D. 251, 254, 294; Russu, I. I. 321, 344.

Sacerdoțeanu, A. 337, 343—345; Sadi-Ionescu, Al. 142; Sadoveanu, M. 307; Șăineanu, L. 142, 151, 154, 158, 160, 163, 171, 172, 174,

180, 182, 218, 219, 222, 225; Sandfeld, Kr. 160, 161, 197, 198, 209, 340, 352, 358, 368, 369; Sandfeld-Jensen 18, 159; Sandru, D. 102; Sân-Giorgiu, I. 337; Šarovol'kyj, I. 265; Saussure, F. de 362; Schedel, Hartmann 246—248, 250, 251; Scheiner, W. 96—99, 101, 347; Scheludko, D. 265; Schiaffini, A. 329; Schuchardt 159, 160; Schullerus, A. 248; Scorpan, Gr. 355; Scriban 151, 154, 157, 160, 163, 166, 171, 174, 180, 182, 219, 222, 223, 225, 228; Scriban, Arhim. 355, 356; Scurtu, V. 337; Ségui, J. 302; Seidel, E. 317, 323, 337, 339, 354, 358; Seidel-Sloty, Ingeborg 317, 337, 352; Șerban-Cornilă, Gh. 284—286; Serghievskij, M. V. 53—56; Shakespeare 363, 364; Shelley 363; Şiadbei, I. 317, 323, 329, 339, 340; Sigerus E. 321; Simion Dascălul 241, 242, 329; Simonescu, D. 242, 243, 245, 288, 325, 346, 350, 360; Siruni, H. Dj. 196, 206, 207, 209, 329; Skok, P. 19, 20, 160, 173, 189, 192, 351; Sokolnicka-Izdebska, Sophie 323; Şotropa, V. 344; Speranția 126; Spitzer, L. 171, 173, 174, 202, 204, 323, 337, 349, 352; Stanley, H. 364; Ştefan cel Mare 259; Ştefan, I. 317; Stlino, A. G. 334; Stoica, Şt. 145; Stoide, C. A. 329; Straka, G. 323; *Strastnicul 1753* 257; Stroë, P. 350; Suciù, D. I. 340; Sulică, N. 289, 329; Szabó, T. A. 345; Szinnyei, I. 99, 193.

Tagliavini, C. 171, 256, 325; Tamás, L. 329, 337, 345; Tănase, E. 362; Tárkány-Szűcs, E. 337; Tempeanu, V. T. 324; Teodorescu, G. D. 112, 126; Thibaudet, A. 307; Thomsen, W. 358, 369; Tiktin, H. 16, 151, 154, 157, 160, 161, 163, 171—173, 180, 182, 190—192, 218—220, 222, 225; Titz, C. 334; Tocilescu, Gr. G. 126, 147; Todoran, R. 314, 330, 337, 340, 347, 366; Toma, Gh. 316; Tomai, L. 345; Tomescu, M. 318, 338; Toppeltin 262; Torouțiu, I. E. 314; Tóth, Z. 329; Trâpca, T. N. 350; Treimer, C. 149; Tufescu, V. 330, 343, 345; Turdeanu, E. 255, 256, 259, 329; Tuttle 157.

Udriște Năsturel 239; Ureche, Gr. 241, 242, 246, 258, 329.

Vaidomir, N. P. 351; Vaillant 336; Valjavec, F. 350; Varlaam 239; Vasiliu, Al. 142, 324; Vasiliu, D. A. 134; Vasmer 348, 349; Vassiliev, A. 244; Vendryès, J. 358; Vianu, T. 303, 356; Vidossi 330; Voimikov, Dobri P. 347; Vuia, R. 97, 315; Vulpe, R. 345, 346.

Wagner, M. L. 317, 324, 338, 347; Watson, Seton 364; Weber, W. 330; Weigand, G. 3, 5, 20, 51, 52, 54—56, 102, 141, 158, 160, 170, 171, 191, 218, 219, 221, 228, 369; Wichmanns, Iryö 196; Winkler, E. 307.

Zapolanski, I. 331; Ziŕyn'ski, J. 59

Yousseuf, R. 205, 210.

c) CUVINTE

albaneze

bal'ts 199, ðs 4, 5, dhe 4, ede 4, eds 4, ede 5, eds 5, edhe 4, kromë 164, kruán 164, zána, zânë 321.

alte limbi

persan kulkum 222.

germane

Barlade 247, Basloy 247, Bassarab 247, Beyssenburck 247, bibi! säs. 248, Braut (= Prut) 249, Brewsma[n] 249, buntsix, säs. 248, chochar, germ. 223, Czaczecze 252, Czocza 252, Czoczaw 252, Czotzawa 252, insailjan, got. 182, jarlänk, säs. 171, kerlän, säs. 170, Ketzo 249, Koklabuga 252, Kotlabuga 252, krätze 164, kratzen 164, Mangørsch 233, Maniersch 233, Manyersch 231, Menger 233, Mengerbach 232, Nentz 249, Nussbach 281, rank 224, roden 227, runkatsch, säs. ard. 224, Schocze 252, Schotze 251, Soctze 251, Socza 252, Sots 252, Teyntul 249, Wassarab 247, Weyssenburck 247.

grecești

ἀπλος, gr. vulg. 151, ἀπληρος 151, ἄρπας 151, βάλτα, βαλτη, βάλτος, ngr. 199, βόρνιχος, ngr. 199, βρέφος 172, γράφειν 246, καράμβας 319, κούκουρον 223, μάρμαρος 181, μουσία, ngr. 199, ρέθος, v. gr. 219, ρυκάνη 227, σαμνι, ngr. 197, στόλνικος ngr. 200, τάβλα ngr. 197, φάραγξ 155, φάρυγξ 155, φθάνω 246, φεύγειν 179, ώλένη 106.

latine

abesse 44, *accaptare 215, adesse 44, adest 49, (∞ eccum) 44, 45, 47, *adratare 219, 221, *adrectare 219, adreiterare 219, *adreputare 219, ad-rèputo 219, aduncus 226, africus 151, agger, -eris 124, aggerere 124, aggestus 124, *alatare 221, *allentare 106, amblare 173, *amblester 173, ambo(pedes) extra 173, ambulare 173, 175, *ambulester 173, ambulum 174, ante 5, 6, apprendere 215, apprex-icem 151, aprekar 151, apricus 151, arcus-combibu[lus] 223, ardere 213, *arpege(m) 151, ar-ratare 219, *arrectare 218, 219, arrectus 219, arrepto 218, arreta 219, arrèto, lat. vulg. 219, *arretrare 219, axungia 226.

barba 86, barbatus 86, boja 173, *bojester 173, 175, *bovestris 173, bucina 214, bucinum 214.

caballanus 170, Caesar 197, capo, capus 226, caput 106, *carbuncia 163, *carbunciola 163, *carbunciolus 163, *carbuncula 163, carbunculus 163, carnalis 171, casata (terra) 95, castro,-are 226, clamare 214, cogitare 106, commendare 214, comparare 215, *concurvus,-eus 222, 223, corona 86, coronatus 86, currendo 14, curvus 222, 223.

de 5, de ad quod 16, de est(eccum) 44, 49, (∞ locus) 48, *directiare 219, *disfabcicare 124, *doleosus 106, dolus 106.

eccum 44, *elatate 219, 221, elatus 221, *eratare 221, *erectare 219, erectus 219, *ereltare 219, et 5, ex 15, extergere 217, *extra-coagulata 166, *extraglata 165, 166.

fabricare 114, factura 216, *fenicium 78, ferro 334, frangere 216, fuga 179.

granaceus 78, *granicia 78, *granicium 78, *granuceum 122.

harpax 151, hora 5, hospes,-itis 131, hospitare 131, hospitium 129.

ille 2, impingere 215, intellectus 107, intelligere 107, *invitiare 106, ipse 3, iterare 219.

lenis 106, longum 45.

merus 216.

oblitare 162.

palea 121, pallium 121, percipere 107, pes, pedis 106, *pilla 121,

*plupea 157, *pluppea 157, post 5, 6, postquam 16, pungere 216, pupula 157.

quam 11, qualis, 11, quam 16, 17, 20—22, 29, 33, quare 11, 12, quassatum 122, quia 17, 21, 22, 33, quid 12, 16, quod 16, 22, 33, quomodo 17, 20.

ramex 224—226, ramica 225, ramicosus 224, ramus 225, rancus 225, rapidus 141, ratus 219, reiterare 219, renes 225, *renica 224, *renicus 224, 226, renicus 225, rostrum 184, rumpo 227, *runcax 226, 227, runcina 227, runco 227, rupes 227.

scabies 164, scamnum 197, stabula 197, stragula 165, 166, stragulatus 165, stragulus 165, stratum 122, stropa 197, *subellare 182, subigere 123, *subbrevidus 228, *sub-vitreus 228, super 279, supplex 151, supplico 151, supra 279.

tergere 217, testa 106, transmittere 217, tuitare 159.

ulna 106.

versus 108, veruca 154, *verucata 154, 155, vitium 106.

romanice

acereta, it. 95, ambiare, it. 173, amblar, prov. 173, amble, fr. 173, ambler, fr. 173, arcobevando, ladin. 222, arcumbè, ven. 222, ardoir, v. fr. 213, ardre, v. fr. 213, arredrar, port. 219.

baile, span. 116, buiguiese, vgl. 173, buisine, v. fr. 214.

castagnoleta, it. 95, che it. 18, clamer, v. fr. 214, commander, v. fr. 214, comparer v. fr. 215.

dacchè, it. 16, de 5, dedesuz, v. fr. 215, de voya (= juive), fr. merid. 302, destriero, it. 174, dresser, fr. 219.

empeindre, v. fr. 215, esprendre, v. fr. 215.

faggeta, it. 95, faiture, v. fr. 216, felceta, it. 95, freindre, v. fr. 216, freiner, fr. 216.

Hi! gasc. 333.

matin, fr. 6, may, gasc. 333, mémoire, fr. 6, mier, v. fr. 216.

palpa, it. 157, palpebra, it. 157, peindre, fr. 216, pensare, it. 106, poas (= pois), fr. merid. 302, poindre, v. fr. 216.
 que, gasc. 25.
 rancher, fr. 225, rancolho, port. 224, redrar, port. 219, rendrá, friul. 219, rengo, sp. 224, reptar, sp., port., prov. 218, retar, sp. 218, reter, v. fr. 219, rognons, fr. 224.
 saudade, port. 106.
 tendre, v. fr. 217, tête, fr. 106, tramettre, v. fr. 217.
 vec, v. prov. 44, vecchelo, aret. 44, vecco, it., vegl., tosc. 44, villancicos, sp. 116, villano, sp. 116.

românești

a 15, 253, a (munte) 45, acasă 45, acață 64, acațarie 77, acăță 65, acățarie 65, acú, megl. 42, adânc 226, Adâncata 85, 91. Adâncățeaua 91, Adâncatul 85, 91, ade 49, adéca 46, adecă 17, 26, 44, 45, 49, (la ∞) 47, (la o ∞) 46, adiacă 49, aduna (a) 124, Adunați 84, 89, aeroplan 202, Afânata 88, afară 45, afină 61, afiniș 62, Afiniș 81, Afumați 84, 89, Afundata 88, Afurisiți 84, 89, agest 124, așuns 245, Albinata 84, 95, albișori și albituri 143, alegând (=afară de, cu excepția lui) 14, 15, alege (a) 124, Aleși 89, alină (se) 106, alinta (a) 106, Alțatul 88, aluat 124, alun(i) 61, (pădure de ∞) 63, 64, 68, alunami, arom. 81, alunar 68, 76, (—tufe) 65, alunat 94, alunet 68, 80, aluniș 62, 64, 65, 67, 68, 81, (—tufiș) 65, Aluniș 67, aluniște 65, 67, 68, 83, (—tufari) 65, ancă, megl. 5, anin 68, anina (a) 124, aninărie 68, 77, Aninoasa 66, anticar 161, apreg 150, 151, aprege 151, apric 150, 152, aprig 150 ș. u., aprigime 151, apriiune 151, aprinde 215, apuca (a) 124, ara (a) 124, arat, 124, arăt, arom. 218, arăta 218 ș. u., arătăcios, arătanie, arătare, arătat, arătător, arătătură, arătos 218, aratø aratøt, arøtu, istr. 218, arde (a) 231, arie 124, arin (i) 61, 64, 68, (pădure de ∞) 63, 68, arinari(u) 68, Arinari 67, arinărie 68, 77, arinet 65, 67, 68, 80, ariniș 64, 65, 67, 68, 81, ariniște 62, 67, 68, 83, Arsa 87, Arsele 87, Arsul 87, arunca 227, arungaciu, arom. 224, așa 12, Ascuțita 85—87, Ascuțitul 87, așe 245, așeza (a) 124, astădzi 292, aștaptă 245, asu 144, Atârnați 89, atât 12, ață 124, atuncine 121, auze (să) 245, auzim (=auzirăm) 245.

ba 252, babă 201, bacsăma 132, Bălata 87, balegă 124, bălegar 75, baltă 198, Bălțata 85, 90, 92, Bălțatu(l) 90, 91, Bălțați 91, băltină 199, bântui 188, bânui 188, baraboșiște 65, 69, 83, baraboșiștină 65, 69, 81, barabuliște 69, 83, baston (desfundat) 146, (∞ suspendat) 144, bate (a) 124, Beclean 252, bei, megl. 222, belciug 101, Belciugata 92, Belciugatele 92, belciuv 101, belegată 154, berăgată 154, berc 75, bercar(iu) 75, bere 222, beregăna (a) 154, beregată 154 ș. u., beregheată 154, bereguș 154, berigată 154, beserică 245, bia 319, bidiviu 143, biricuștă, istr. 154, birighiată 154, bisăricile 245, biserică 245, blădariu 75, boiastră 172, bo-

iestrește 172, boii (dela roate, ∞ dinainte, dinapoi) 124, Bojorita 85, 93, bordei 124, botejune 121, bou 124, boulean 171, bourei 124, brad 61, 68, (pădure de ∞) 68, bradaniș 67, 68, 70, 82, brădet 62, 64, 65, 67, 68, 79, 80, bradiș 68, 70, brădiș 65, 68, 82, brădiște 67, 68, 83, Brăditul 85, 93, Bradul 64, brânză 265, brău 149, brazi (pădure de ∞) 63, 68, Brazi 64, bre! 26, brobință 163, broscar 75, broțăcar 75, Brusturata 84, 93, 95, Brusturoasa 66, bucate 124, bucin 214, bucium 124, 214, Bucșata 95, bucura 149, buged 173, buiac 172, 173, buiastru 172, buiecie 172, buiestră (a) 172, buiestraș 172, buiestrat 172, buiestrie 172, buiestru 172 ș. u., buiestruș 172, buimac 173, bujesti 173, Bulbucata 95, Bumbata 93, 95, burduf 252, *busc 95, Busca 95, Buscatul 95, busuioc 143, buți 124, butuc 124, buzat 86, Buzaiți 92.

ca 1, 17, 20—25, 29, 30, 33, 41, ca, istr. 32, ca, megl. 29, 32, (∞ adoar (ă) 23, (∞ doar (ă) 22, 23, 41, (∞ să) 17, 18, 21, (∞ se) 18, (∞ si) 18, (pentru ∞) 17, că 1, 19, 22—25, 30, 32, 33, 41, 49, (∞ adoar(ă)) 22, 23, 41, (∞ doară) 23, (∞ să) 19, 23, 24, (∞ se) 18, căce 27, cacamiți 321, Căcata 88, Căciulata 85, 91, Căciulați 91, Căciulatul 85, 91, Căiata 85, cal învățat 124, călare 124, Călata 87, călcăiu 124, câmp (∞ curat, ∞ negru) 124, câmpie 331, candriu 143, cândr 290, cănechiște 69, cănepă 61, 124, (loc s. ogor de ∞) 69, cănepărie 65, 72, cănepiș 69, cănepiște 65, 67, 69, 83, Cănepiște 67, cănepiști 64, 67, 69, cănepiștină 69, 81, cănichiște 69, cănipă 143, cănipărie 65, 69, cănipiște 69, cântă 124, cap 102, capăt 124, căpătăiu 124, capete 124, căpetenie 245, căprit 85, capu pământului 124, căpută 149, car 124, cara, arom., megl. 32, căra (a) 124, carabangie 143, cărăitor 143, carâmb 319, carantan 143, cărăușește 143, cărbune 163, care 11, 12, 32, cari (carî), arom., megl. 32, Cârjiți 92, cărlăior 170, cărlan 170—172, 180, cărlănar 170, cărlănaș 170, cărlăni (a se) 170, cărlăniță 170, cărlănuț 170, cărlău 170, Cărligata 88, 91, Cărligați 91, 92, *cârnal 171, *cârnar(e) 171, caro 144, Carpănul 64, cărpenet 80, cărpeniș 62, 81, cărpinet 67, 80, carpini 64, Carpini 64, carpiniș 81, cărpiniiș 81, Cărpinoasa 66, carte 252, cărțile 245, cartof 69, cartofărie 69, 77, cartofi 61, Căsata 84, 95, castrat 226, castru, megl. 197, cât 12, căuș 124, ce 11, 12, ce (= cea) 245, cer 61, cerăși 70, Cerăt 80, Ceratoaia 80, Ceratul 84, 85, 95, Cercelatu 85, cere 143, 253, ceret 80, cereteiu 80, ceretie 80, Cernat 86, Cernata 85, 87, 91, Cernați 87. 91, Cernatul 85, 87, 91, cerne (a) 124, cerneală 143, Cernitul 85, 87, cest 279, cetină (pădure de ∞) 63, cetiniș 76, cheltui 188, chema 214, chezaș 143, chișa-cânelui 89, Chișata 89, Chișca 89, Ohiscovata 87, ci 24, ci-coare 121, cireci 144, cireș 69, cireșar 70, 76, cireșărie 70, 77, Cireșata 94, cireșet 70, cireși 61, 64, 70, (ogradă de ∞) 69, Cireși 64, cireșie 70, 80, cireșiște 70, 83, Cireșu 70, Cireșul 64, cirșiște 70, 83, ciucălăiște 83, Ciurmați 89, ciur 124, ciurui 124, ciurupuește 143, Clădita (—mare), (∞ mică) 87, clocoticiu 72, clocotiș 72, clompiriște 83, clompiște 83, clompiști 67, 69, cmo că, megl. 29, coace 124, coada 124, coardă 124, coarne

124, cobelci 223, cobori-să 292, cocoană 143, cocobelci 223, cocor 222, Cororata 84, 93, 94, codălbai 124, colb 124, Colibata 94, colompiște 69, comanda 121, 214, comis 200, 252, compiriște 67, 69, concurbeu 222, Conduratu(l) 83, 96, condur(ul)-Doamnei 96, Copăciș 81, copileată 94, copilet 94, copt 124, corn 61, Corneata 84, 94, cornet 62, Cornet 63, 79, 80, Cornete 80, Corni 64, Cornitul 85, 93, Cornul 64, cot 252, crăcămii 143, Cremănariu 76, crește (a) 124, creștinească 294, crină 68, cromiriște 83, cromiriști 69, cruciș-curmeziș 124, crud 124, crumpă 69, crumpărie 65, 69, 77, crumpe 69, crumpeiște 69, crumpeniște 69, 83, crumperiște 83, crumpiniște 83, crumpiri 63, crumpiriște 69, Cucuiata 91, Cucuieti 91, Cucuietu 88, cuculbău 222, cucurudză 71, cucuruz 61, cucuruză 64, cucuruzaștină 72, 81, cucuruziște 63, 67, 71, 83, cugeta (a) 106, cuiabar 75, cuiu 124, culege (a) 124, cum (ă) 12, 17, 20, (∞ să) 18, 21, cumpăra 121, 215, cunună 124, cuptor 124, curând 14, curat 124, curăța (a) 124, curcubău 222, curcubeai, megl. 222, curcubei, megl. 222, curcubeiu, -ei, -eu 222, curcubiță 222, curcu-boului 222, curechiște 67, 83, curechiștină 81, curge (a) 124, curpanărie 70, 77, curpen 70, curpenari(u) 67, 70, curpenet 70, 80, curpeni 61, 64, 70, (pădure de ∞) 63, 70, Curpeni 67, curpeniș 65, 70, 81, curpeniște 67, 70, 83, curpiniș 70, curțale 245, curtea 124, curți 124, cușăiesc 57, cută 321, cutreiera 121.

da (a) 124, (∞ spice) 124, dă 20, dăca 17, 30, 37, 43, dacă 1, 4, 7, 13, 16, 17, 19—21, 28, 30, 31, 33—35, 37, 41—43, 47, 49, dăcă 41, 43, dăcă 41, 43, dak 19, dălior 321, dama 144, dângă 321, dar 106, 190, daraveră 196, dărui 190, de 1, 4, 7, 8, 10, 12—14, 39—41, 49, de acum 20, (∞ (a) cumu) 246, (∞ boală) 10, 11, (∞ bolnav), 10, (∞ bolnav ce este) 11, (∞ care) 11, (∞ ce) 12, (∞ groasă) 10, (∞ îndată ce) 20, (∞ loc) 48, 49, (∞ mic) 15, (∞ pe când) 20, (∞ să) 11, (∞ se) 41, 42, (∞ se, ar, și megl.) 40, (∞ supărată) 10, de-abașca 46, de-a-bușilea 46, de-afetea 321, de-a-figea 46, deaca 17, 22, 37, 43, deacă 16, 17, 20, 37, 41, 43, 50, deaci 22, deadeca 46, 47, deala 38, deală 39, deasă 124, dec 1, 35, deca 16, 17, 20, 37, 38, 43, (∞ doar(ă)) 41, decă 37, 39, 41, (∞ doar(ă)) 41, deci 5, dedesupt 215, degeaba 46, Degerați 90, dejuga (a) 124, dela 38, 39, Deochiați 90, dereapta 291, derep'ce 27, (∞ că) 27, dereptă să 17, descoperemânt 246, desfăca (a) 122, 124, desghioca 122, desmierda (a) 106, despica 124, despoitoriu 286, despre 291, despri 291, destul 12, desupra 245, Detunata 85, 88, Dezrobiți 90, dicara, ar. 32, dinioară 291, Diocheți 90, direaptă 236, doar 41, doară 21, 22, Dobra 96, doctor 201, doi ochi 144, domn 252, domneata 94, domnet 94, Domnedzăului 292, Domnezeu 292, Dosu Corneților 80, „Drumul Păcurarilor“ 318, duc 191, dud 61, duf 191, duh 191, dujerie 77, duji 77, dulap 2, dumnăzai 245, dumnăzaiască 245, dumnăzău 245, dumnezăiască 245, dumnezău 245, după ce 22, dura (a) 124, durat 124, dusăm (ne) 245, dzece 293.

egumen 252, eșim (= eșirăm) 245.

face (a) 245, făcire 245, făciri 245, fag 61, 70, (pădure de ∞) 63—65,

70, făgăduita 291, faganiş 67, 70, 82, făgar 65, 70, făgărie 65, 70, 77, făgăriş 70, 82, făgăt 70, 71, 80, făget 62, 64, 67, 70, 79, 80, Făget 67, făgete 70, Fagi 64, făgină 65, 70, 81, făgiş 70, 82, fagişte 70, făgişte 67, 70, 83, Fagul 64, făină curată 124, falce 124, fân 124, fânaţ 78, 124, fâneată 78, fâneţ 78, Fântâna-împuţită 88, 93, fapt 136, făptură 216, fără (numai) 14, 15, (∞ iară numai) 14, fărâma (a) 124, fărământură 124, faţă (de arie) 124, (∞ de copt) 124, făţar 124, făţare 124, Făţata 91, făţui (a) 124, faur 124, feceşi 245, feci (să) 245, fecioară 291, fereca (a) 114, (∞ fiarele) 124, fereceu 285, feregar 75, Feria 334, Ferica 64, Fericele 64, Fermecatul 89, fiarele plugului 124, ficu 40, fierar 124, fisat, arom. 197, foc viu 132—136, fochiu 133, fod'i# 132, foghiu 133, fracsâne (pădure de ∞) 70, frăgar 61, fraged 228, fraget 152, frământa (a) 124, frânge 216, frăpsănet 64, 67, 70, 80, frăpsinami, arom. 81, frăpţânet 70, 80, frăsân (i) (pădure de ∞) 70, frăsănet 64, 70, frasaniş 70, frăsăniş 70, frăsănişte 70, frăsănişte 70, frasin 70, frasinărie 70, frăsinărie 70, 77, frăsinet 65, 70, 80, frăsinu 61, (pădure de ∞) 63, 64, 70, Frasini 64, 70, frasinuş 70, frăsinuş 65, 70, 82, frăsinuşte 67, 70, 83, Frasinul 64, frasinic(i) (pădure de ∞) 70, fratimiule 132, frati-*noio* 132, frâu 124, fraxinet 70, freca (a) 124, frigurică 136, Fripti 89, frunţile 124, fsat 197, Fundata 85, 88, Fundoia 88, funia 124, furcă(i) 124, furnigi, megl. 197, fusat, arom., megl. 197.

gagică 143, gagiu 143, găină 143, găinaţ 121, Galata 87, gălbinare 136, gard 149, găscă 109, găzduem (=găzduim) 245, geamăt 121, gher(e)beată 154, Ghimpaţi 91, *gicē* 278, gingaş 229, ginge 140, gingeà 136—140, gingeie 137, 139, gingeiu 137, 139, gingel 136—140, gingen 140, gingeu 137, 139, gingi 140, gingiană 137, 140, gîngie 136—140, gîngin 140, gîngină 137, gireadă 124, giucând 246, giudeţ 286, Glâmbo(a)ca 86, Glâmbocata 85, 86, glava 291, Gorânu 64, gorgan 180, Gornitul 85, 93, goronet 64, 67, 71, 80, goroniş 71, goronişte 67, 71, 83, gorun 71, (pădure de ∞) 71, goruniş 65, 71, 82, *şos* 245, grăe 245, grânar 71, Grânar 76, grânărie 71, 77, grânaţ 78, grânaţe 71, 78, grâne 64, 71, grâneată 78, grânet 71, 80, grâneţe 71, 78, grânişte 71, 83, grăpa (a) 124, grâu 61, 124, (loc s. ogor s. holdă cu ∞ s. de ∞) 71, grăuleţ 124, grăunţ 122, 124, grăunţari 122, grăuşor 124, gre 245, greiască 290, grieste 71, groapă 124, grohot 75, grohotar 75, grubă 143, grumaz (i) 149, 124, grumbă 69, grumbişte 69, 83, grunişte 83, *şucând* 245, Gurguiata 85, 88, Gurguiatul 85, 88, Guşaţi 90.

hada (de pruni) 64, halângă 76, halângari 70, hălbădic 75, hălbădicariu 75, hamal 226, harbuzărie 70, 77, harnică 109, Horoiata 95, Hovrăiata 95, Hovrăleata 95, huci(u) 63, 68, 73, (∞ de tufă s. de arini) 63, Hun'edin 231, Hunedoara 232, Huruiata 95.

iarbă grasă 124, iartă 292, iată 25, 26, iese 124, iesc(#), (ei ∞), ieşte, ieşteu, ieştei, iest(#) 194—196, iliş 320, îmblăciu 114, îmblaiu 286, *îmblestru 174, (îm)boiestru 172, îmbuiecesc 173, îmbuiestra (a) 172, îm-

buiestras 172, imbuiestru 172, împănată 124, 125, împinge 215, Impuțita 88, Impuțitul 88, in 61, (loc cu ∞ s. ogor de ∞) 71, inărie 69, 71, 77, inării 71, inat 78, Inață 78, inate 78, Inațelor (Păr.) 71, 78, inatie 71, 78, încăleca (a) 124, încălța 121, încălțamă 121, încălțare 121, încălție 121, încărcă 124, încărligățele 124, începum 245, încheet 245, inchiște 71, 83, încropat (=ingropat) 293, indemna (a) 124, ineață 78, inet 69, 71, 80, ineț 71, inflori (a) 124, 189, infrumușază 246, îngălbeni (a) 124, inierște 71, iniște 62, 71, 83, iniță 71, 78, inițe 71, înjuga (a) 124, înjugători 125, innota (a) 125, însăela 181, *însăia 182, însăila 181, inse 245, înseila 181 ș. u., înseilui 181, însela 181, înșela 160, 161, înselui 181, Inșiratele 89, înste (=iaste) 292, insuflețire 106, insura (a să ∞ cu văduva) 145, întâpoșa (a) 125, înțelegător 107, înțelege (a) 107, înțelepciune 107, înțelept 107, înțeles 107, înțepușa (a) 125, întoarce (a) 125, întoarsă 125, intrabare 292, întunecăței 90, inuliște 71, 83, Invăluitele 90, înverzi (a) 125, invis (au ∞) 245.

jubră 229, jubred 228, 229, jug 125, jugan 125, 171, jugănit 125, jugui 125, juncam 171, juncănaș 125, jupân 125, jupi 125.

ka 32, ke 32, (∞ se) istr. 18.

labe 143, lăncet 152, lângă 45, lângezi 281, lăptucă 125, Lăpușata 84, 94, lațe 321, leancă 192—193, lega (a) 125, legătură 125, Ler Doamne 319, Lerescu 319, Lerești 319, Leroi 319, Lerunușele 125, lepede 321, letcă 193, leurdă 61, 76, Leurdarius 76, Leurdiș 63, linte 125, loc curat 125, Locul Trestiatul 96, logodnec 245, logofăt 199, lovele 143, lucra (a) 125, lucrăreți 245, lucrul 125, lujăriște 83, Lunca-Frumoasă 93, lung 45, lungiș 125, lumânare 143, Luminata 89, Lupatul 85.

măcina (a) 125, măcinar 125, măestru 246, Măgheruș 231, 233, Magiaruș 233, măi! 26, Măierău 230, Măieruș 231, mălai 125, mălăină 62, 71, 81, mălăiș 71, mălăiște 72, 83, mălăiști 64, 67, mălăiștină 71, 81, mămaria 132, mâna (a) 125, Mănărade 235, mângăia 106, Mănerău 232, Măniărău 232, mânule 286, mănunchiu 125, Mânzați 92, Mânzatului (Păr. ∞) 92, Mărăjdia 232, mărcav 224, mărcav 229, mărced 228, 229, Marchidani 318, mardeală 143, mărituș 245, Mărius 232, mărlan 171, mărlesc 224, mărunț, -el, -ele 125, masa 187, mășcat 125, măsele 125, măsura (a) 125, mătasă 125, mă-ta ta 132, mătura (a) 125, mazărar 76, Măzărar 76, Măzărarul 76, mazărat 125, Măzărăt 96, mazăre 125, mazăriște 76, mazăriștină 76, meu 125, merge (a) 125, mestecăcn 61, Mestecăcn 64, mestecăniș 62, 82, mier 216, milui 189, Miluiți 90, Mincinoasa 145, miriștină 81, moară 125, mocan 202, Mohorți 90, moia (a) 125, mol 143, molete 143, Molovata 87, Monora 235, Monoroștia 235, Monorou 231, morar 125, morăriță 125, morișcă 125, moriță 125, morman 171, 180 ș. u., mormoloc 202, moș 149, 199, moșie 69, 199, muced 228, muche 121, Muerău 231, mugure 149, mulăceag 131, Muma Pădurii 335, murăraș 125, murariu 65, 72, murgan 171, muriș 72, 82, *murnean 180, *muruncan 180, Mușata 85.

Nădăștia 230, năduf 190, năduh 191, Nădușita 89, năduv 190, naimi 253, nămi 253, năpastă 190, năpăstui 190, năsbuție 173, naștere 245, neagră 125, negelariță 136, neghină 125, negrăpat 125, Negrita 85, 88, negru(ă) 125, nemișuli 253, Neștiuta 88, netezi (a) 125, nevastă 109, nici 26, nigel 138, ningel 137, 140, noao 292, noastră 291, noian 180, noiu 180, nouă 144, nuc 71, 125, nucărie 71, 77, nucăt 71, 80, nucet 71, 80, Nucet 67, nuci 61, 64, 71, nucime 67, 71, 81, nuciște 71, 83, numai 36, nuntă 129.

oale 125, oară 5, oare 291, oarecarea 245, oaspăt 131, oaspe 128—132, oaspete 128, obidi 159, ochi (∞ de vulpe) 143, ochișori 143, ome 280, omol 292, Opăriți 90, opt 144, Oradea 232, Orăștia 230, Orăștie 230, orbalț 136, orz 61, 125, orziște 83, osânză 226, Osebiți 89, 90, ospăt 128—132, ospăta 125, 131, Ostra 86, Ostratul 85, 86, osundză 226, ovăz 61.

păcaătele 292, pacatelor 294, pădure 125, pâine 125, paiu 121, 125, paltin (i) 61, 71, (pădure de ∞) 63, 64, 71, păltinărie 65, 71, 77, Păltinata 84, 85, 93, 95, paltinet 79, păltinet 64, 65, 67, 71, 79, 80, paltiniș 71, păltiniș 62, 65, 67, 71, 82, Păltiniș 67, păltiniște 71, 83, pământ 125, pamintesc 245, pânză 125, papură 61, păpușoi 125, păpușoiește 72, 83, Părlita 85, 88, 91, Părliti 91, Părlitul 88, 91, parti (=parte) 245, parul 125, părul purcelii 143, păsat 122, păscut 125, Păstămata 95, păstrag 102, păstrav 102, patru 144, păzim (=păzirăm) 245, peciu 332, pemințesc 245, perjărie 72, 77, piatră 125, pica (a) 125, picior (de porc) 144, picioacărie 69, 77, picioacăriește 69, 83, Picuiata 85, piepturile 125, pieri (a) 125, pilit (a) 144, pițigoi 143, Pitulați 90, piuma 121, plaiu 125, 332, 336, plăiuț 125, plehup 157, 158, plehupă 157, pleopă 157 ș. u., pleopă 157, pleșug 102, pleșuv 102, plop 71, plopă 157, plopărie 65, 71, 77, plopăriș 64, 71, 82, plopăriște 65, 71, 83, plopăt 67, 71, 80, plop-et 65, 71, plopi 61, (zăvoiu s. pădure de ∞) 71, plopiș 64, 65, 71, 82, plopiște 71, 83, Plopiști 67, 71, Plopoasa 66, pluh- 157, Podobitul 89, Pojărița 88, Pojorita 85, 88, pomăriește 83, pomăt 80, pontoarcă 146, popășoiește 72, 83, poporî 285, popșoiește(i) 72, 83, poptoarcă 144, porcoale 125, porumb 61, 71, porumbiște 62, 69, 72, 83, *poscă 16, potem 292, pradă 121, praf 190, praftoriță 144, prah 191, prangă 144, prânz 125, prânzi (a) 125, prau 190, 191, prav 190, 191, preduf 190, preluță 158, prii (a) 246, prilej 158, prilosti 158, prinde (a) 125, pringă 321, produc 192, prodúf 190, produh 192, produv 190, proroc ũ 291, prost 279, prun 72, prunami, arom. 81, prunărie 65, 72, 77, prunet 65, 67, 72, 80, pruni 61, (hadă s. livadă s. ogradă de ∞) 72, pruniniște 72, 83, pruniș 72, 82, pruniște 64, 67, 72, 83, Pruniște 67, puf 190, purcar 279, purcea 144, purîncitele 291, Pustieta 92, puternec 245.

Răcășdia 229, Răcăștia 230, Răchiș 230, răchiște 72, 83, răchită (pădure de ∞ s. răchiți) 63, 72, Răchita 64, răchitar(i), 72, răchitaru 67, 72, răchitărie 65, 72, 77, răchiți 61, 64, 72, răchitici 72, răchitiș 62, 65, 72, 82, răchitiș 82, răchitiște 72, 83, Răchitoasa 66, Răchitosul 66,

răcițăș 72, Răgozul 64, Răioasa 102, Răioși 102, Răiosul 102, Râmata 89, Râmești 89, rână 106, rânc 224, râncă 224, 225, râncaș, megl. 224, râncăci ă 223, râncaciu 224—226, râncălău 224, râncaș 224, râncău 224, rânce 225, râncaș, megl. 224, rânză 149, rapăd 140—141, rapăn 163, răpănos 163, rară 125, răsări (a) 125, răsăserind 245, răsfirea (a) 125, Răsfi-rați 90, rășină pă cale 145, răspuns 292, răspunsăm 245, răspunzind 245, răsturna (a) 125, Rătăcitul 89, Rătețatu 89, răvan 172, răvârșa (a) 125, răvaș 332, regile 144, repede 141, revârșa (a) 125, ridica (a) 125, rinichiu 226, Risipiți 90, roata (morii) 125, roate 125, rogogiște 72, rogojină 144, rogoz 61, 72, Rogoază 67, rogoaze 64, 72, rogozărie 72, 77, rogozaștină 72, 81, rogoziș 64, 72, rogoziște 72, 83, rost 184, 286, rotat 125, rug 72, 125, rugăciune 293, rugărie 72, 77, rugăriș 72, 82, Rugari (La ∞) 72, rugari(u) 62, 65, 67, 72, ruget 65, 67, 72, 79, 80, Ruget 67, rugi 61, 72, rugime 72, 81, rugină 72, 81, ruginiș 65, 72, 82, rugiș 72, 82, rugiște 67, 72, 83, rumega 125, runc 227, runcătș, megl. 224.

să 4, 7, 11, 13, 39, 40, sac 125, săcăriște 67, 83, săgeată'mpenită 125, sălcar 72, sălcari 72, Sălcari 67, salcarie 78, salcărie 72, sălcărie 72, 77, sălcariu 67, sălcet 62, 72, 80, salcie 72, sălci(i) 61, 64, 72, (pădure de ∞) 63, 72, sălcierie 72, 77, salci(i)ște 72, 83, sălciște 67, 83, sălciniș 82, salciniște 72, sălciniște 67, 83, sălcis 72, salci(i)ș 72, șal de richiți 145, sămăna (a) 125, sămănătură 125, sămânță 125, sămbure 149, săm-nătură 246, sante 194—196, sapă 125, săpa (a) 125, Săpata 89, șapte 144, Sărata 85, 89, Săsarm 320, săsărman 320, șase 144, sășioasă 291, sășiosă 291, scamn, megl. 197, scări 125, scoate 125, Scobita 85, 88, scopit 226, scrie (a) 245, scutura (a se) 125, se 39, 41, șeaptea (a) 293, secară 61, 125, secera (a) 125, secerățele 125, secerător 125, secererele 125, secerică 125, secernică 125, șelele 125, șerb 125, șes 125, Sfarmă Pia-tră 335, sfat 190, sfătui 190, și 5, 8, sgăbărdă 163, sgaibă 164, *sgărbun-ță 164, sgardă 149, sgăria 164, sgrăbunț 162, sgrăbunță 162 ș. u. sgră-bunțaș 163, sgrăbunțică 163, sgrăbunțos 163, sgrâma 164, slăbănog 101, slobonov 101—102, smeuriș 82, smidariu 76, smulge (a) 125, smulți 89, soage (a) 120—123, socet 80, Socet 67, 80, soci 251, Soci 251, sodăș 253, sogătoare 123, șoltuz 253, sorb 61, sor-mia-mia 132, sosi (a) 245, sosim (=sosirăm) 245, sovâlta 120, Șovârlihiu 101, Șovârlov 101, spală varză 144, Sperieți 90, Spărietul 89, spătar 199, spic (aurit) 125, spicu-șoare 125, spin(i) 125, splină 125, Sprincenatu 92, Spurcați 90, spusăm 245, spusem 245, stăjărie 73, 80, stăjăriș 73, 82, stânjeret 73, 80, staulă, megl. 197, steag 195, stejar 61, 73, (păd. de ∞) 64, stejarăște 73, stejăret 73, stejărie 73, 80, stejărime 73, 81, stejariș 67, stejăriș 64, 73, 82, ste-jăriște 73, 83, stejeret 65, 73, stejeri 73, stejeriș 62, 73, 82, ștele 194, st(e)reghiată 165, st(e)reghiată 165, șterge 217, sticlete 144, stirighiață 165, stolnic 200, strădiață 165, străgeța (a) 165, străgetar 165, straghiată 165 ș. u., străghiață 165, străg'iată 165, străg'iată 165, străgletți (a) 165, Strâmbă Lemne 335, strămurare 125, strânge (a) 125, (∞ grâul) 125, (a

se ∞ funia la par) 125, strat 122, străyată 165, strediată 165, streghiat 165, strigl'at(ă) 165, strigl'ată, arom. 165, *stropă, megl. 197, stuhărie 77, stuhăriș 82, stuhăt 73, (∞ de tufă) 63, șubrav 228, șubred 228, șubrezenie 228, șubrezi (a se) 228, Suceava 251, suflecată 125, suflet (bun, duios, rău) 106, Șugag 96, 101, Șugau 101, Șugav 101, *șupled 228, șură 109, Surpatele 89, Surupatele 91, Surupați 91, suțată, arom. 94, sululca 120, 122, svântu 292.

tăciune 125, Tăcuta 87, Țărăiei 290, țarcava 144, țârfă 76, Țărfariu 76, țârșariu 76, tău, 99, *țeasare 197, teașcă 144, Teioasa 66, teșcar 144, ticfă 188, țidulă 332, tigvă 188, topardos 144, topol 102, Topologul 102, *Topolovul 102, trafoiște 83, trage (a) 125, traistă 144, trânji 136, tras 125, Trăsnita 88, trăsura 125, trei 144, treiera (a) 125, trestărie 62, 73, 77, trest(i)aș 66, 73, trestie 61, 64, 73, trest(i)ș 64, 73, 82, trestișe 73, trimite 217, troian 125, țselnicată, arom. 94, tufă, -e 73, (pădure de ∞) 63, 73, tufarie 73, tufărie 77, tufariu 67, tufăt 64, 65, 67, 73, 80, tufet 73, 80, tufiș 72, 73, 82, (pădure de ∞) 73, tuleiște 83, tulpina 125, Tunata 85, 88, Tupilați 90, Turbata 89, Turbatu 89, (Măn. ∞) 89, turna 125, tutora (=tuturora) 253, „Tzintziloukis“ 320.

udi (a) 185 ș. u., uidi (a) 185, uit (să nu) 272, uita 162, uită 159 ș. u., uitat, uitare, uitător 159, ulmet 62, umbla (a) 125, umbrială 246, umed 121, unge (a) 126, Ungureți 90, Unguriți 90, ura (a) 126, urechiat 86, ursa (a) 84, *ursat 84, Ursăței 84, 90, Ursați 84, 90, ursi 84, Ursita 84, 89, ursiți 84, Urzicari 76, usândză, arom. 226, usca (a se), uscat 126, Uscați 90, uspăț 128, uspătași 132, uspătoi 132, uspători 132, uspecioi 132.

vaci 126, vadul 126, Valea (-Arsă) 93, (∞ -Frasinului) 70, (∞ -Lungă) 93, (∞ -Seacă) 93, valet 144, vălhovnecii 245, vână de trestie 63, 73, vântura 126, vărat 126, Vârciorogul 101, Vârciorova 101, Vărgata 92, vârguță 126, vărsa (se va) 292, vărsat 126, vasă 245, vășmânt 144, vătămătoare 136, vatră 126, 149, văzduc 191, văzduf 190, văzdug 191, văzduh 191, 192, văzduv 190, văzind 245, văzum 245, veri 294, verigată 154, veselie 130, vestiar 200, vie 61, viezure 149, Viforita 85, 88, virh 191, viță 126, vornic 199, vraf 190, vrăjaște 144, Vrăstatul 92, vrau 190, vrav 190, vrednec 245.

zăduf 190, zăduh 191, zăduv 190, *Zălaf 191, zapciu 144, zău 25, zăuita (a se) 159, zăvoiu 68, (∞ de sălci) 72, zdroboneț 163, zece 144, zeciuiială 126, zgaibă 163, zgăria (a) 163, zgrăbunță 162, zgrebunță 162, zgrobințos 163, zgrunț 163, zisăm, zisăt 245, Zorilă 335, z'oz'et, istr. 221, zpre 279.

slave

ako, bulg. 20, baltina, bulg. 199, *bantovati, sl. 188, bantuja, ucr. 188 *bantuje, sl. 188, bantuvam, bulg. 188, baritovati, srb. 188, berikat, srb. 164, borje, sl. 80, bovkun, ucr. 265, briješće, sl. 81, buž, sl. 172, buiak, sl. 172,

174, car, bulg. 197, cęsarjř, v. bulg. 197, ęesotka, ceh. 164, ęręnat, bulg. 86, da, bulg. 4, dac, malorus 19, dak, sl. 19, † dak, dake, dąkle, srb.-cr. 19, dake nsl., srb. 16, ∞ sl. 19, dakle, sl. 19, daklę, dąklęm, bulg. 19, daklem, sl. 19, ∞ srb. 16, dąko, sl. 19, darovati, sl. 190, АКАК, sl. bis. 39, АКАМ, sl. bis. 39, dęlja, psl. 39, dojda, bulg. 187, duxų, sl. 190, feruje, pol. 334, Glębka, sl. 86, ИКОЖЕ, sl. 27, ИГДАЖЕ, sl. 27, iti, sl. 186, izbeći, srb.-cr. 186, jako(ęe), psl. 29, kamenje, sl. 81, kračun, sl. 321, krasta, bulg. 101, 102, krąsta, srb. 101, krd, srb. 171, letka, bulg., ceh, sl. 193, lętką, srb.-cr. 193, lijenka, sr.-crt. 192, lotka, pol. 193, mrąkati, sl. 224, 225, mořija, bulg. 199, naduxų, sl. 190, napastovati, sl. 190, ob-ići, cr. 159, oće nařa 291, pohlupka, bulg. 157, 158, pręduxų, sl. 190, *prehlopa, sl. 158, *prehlupa, sl. 157, 158, produxų, sl. 190, puxų, sl. 190, ringać, ucr. 224, (h)rnkař, srb. 224, skopiti, sl. 226, řiti, vsl. 182, řlupa, sl. 228, řlupř v. sl. 228, řoja, srb. 101, řragleata, bulg. 165, řtrig'ata, 165, řtupli, v. sl. 228 suće, rus. 251, řuga, sl. srb. 101, řupliv, bulg. 228, řvętovati, sl. 190, svrab-inų, sl. 163, svrabų, v. sl. 163, svrebų, rus. 163, svrębų, sl. 163, řwierzb, pol. 163, topolov, srb. 102, topolovų, bulg. 102, topolų, psl. 102, ubęgvam, bulg. 187, uideři, protosl. 186, uidę, protosl. 186, uiti, sl., protosl. 186, *ujda, bulg. 187, ujřiti, ceh. 186, ujřć, pol. 186, *ujti, srb. 186, ujři, rus. 186, umaři, srb.-cr. 186, uprcati, srb.-cr. 186, uteři, srb.-cr. 186, utekvam, bulg. 187, vųzduxų, sl. 190, vlazjam, bulg. 187, vlęzvam, bulg. 187, vlizam, bulg. 187, vrųxų, sl. 190, *vųidę, bulg. 187, vųiti, bulg. 187, Vukatić, srb. 87, zabravjam se, bulg. 160, zaduxų, sl. 190. řřębe, v. sl. 172.

turceřti

alyřveriř 196, babi, tăt. 201, balta 198, 199, bilek 222, boyar 196, dalavere 196, de 4, doctor 201, furunęu 197, German, tăt. 201, iskemle 197, iskemni 197, ispatar 199, řtorpa 197, řtropa 197, kalarař 196, karo 171, kasr 197, komis 200, kyrla 171, lořofet 199, mamaliga 196, Mocan, tăt. 202, mosafir 131, mořiye 199, mukan 196, nani, tăt. 202, saia 182, tavla 197, ustolnik 200, vestiar 199—200, vornik 199.

ungureřti

ąg 99, [Bánffy]hunyard 231, bántani 188, Bethlen 252, bükkfaerdő 66, bükkfás 66, cseresznyés 66, diófa-erdő 66, diófás 66, égerfaerdő 66, élés 320, fenyűerdő 66, fenyves 66, füzes 66, gyengés 229, Halambak 320, *Hunyard[in] 231, Hunyadvára 232, jánka 193, jegenyés 66, kápolna 97, kenderfold 66, kellán 170, kerlán 170, kerlány 170, killán 170, kirlán 170, kolompér 69, komper 69, köriserdő 66, leányka 192, 193, lejánka 192, lenfold 66, *lenka 193, lijánka 192, lilánka 192, magyaró 230, Magyaró 230, Magyarókereke 231, Magyarós 231, Magyaróság 231 manyaró 230, Manyaró 230, mogyoró 231, Mogyorós 232, Monorődi 235

monyaró 230, Monyaró 230, Monyarosság 231, monyoró 230, Monyoró 230, 232, 233, Monyorokerek 231, *Monyorós 231, 232, 233, 235, *Mo(a)nyo(a)-rósvi 232, nádas 66, Nádasd 230, Nádastia 230, nyárfaerdő 66, nyárfás 66, pizstrang 102, platánerdő 66, Rakasdia 230, Rákos 230, Rákosd 230, *Rákosdi 232, sebes 100, sug 99, Sugág 99, sugatag 98, 99, Sugópatak 99, Sugóvíz 99, szál 182, Szászmagyarós 231, 233, Szászváros 230, szél 182, szélel- 182, szilvás 66, szilvaskert 66, tengeriföld 66, tó 98, *Várasd 230, Városd 230, zsébre 229.

ERRATA

<i>Paġina</i>	<i>rândul</i>	<i>în loc de</i>	<i>se corectează</i>
18	30	a făcut o	a făcut-o
28	30	crezat	crezut
34	3	pe mică de ceas	pe mică pe ceas
46	18	nemica	nimica
54	25 (nota 10)	український	український
54	25 (nota 10)	<i>ukraïns'kyj</i>	<i>ukrajins'kyj</i>
60	11	repreziută	reprezintă
69	37 (nota 23)	etimonulu	etimonului
70	24 (nota 25)	hoplologie	haplologie
72	26	săl i	sălci
73	2	394 ⁴⁶	394
73	3	329	329 ⁴⁶
73	19	făsinet	frăsinet
74	7	obicinuită	obişnuită
77	31 (nota 61)	derivat	derivat
78	18	prezintă	prezintă
80	32 (nota 76)	Meglanîți	Megleniți
81	9	cași	ca și
81	20 (nota 78)	dar	der
81	33 (nota 86)	tecerea	trecerea
81	37 (nota 88)	carpen	curpen
82	21	us	uz
82	35 (nota 92)	p. 10 nota 2	p. 70 nota 29
84	4	su	cu
86	20	Crunat	Ārunat
90	20	singul r	singular
91	23	prezenta	prezența
95	9	Di ț.	Diț.
100	rândul ultim	în altă parte a acestui volum	volumul următor al acestui buletin
101	31	Sugavica	Șugavica
102	rândul penultim	broeștei	b. oaștei
107	7	sagasse	sagesse
129	32	ușor zis	ușor de zis
130	6	înțales	înțeles
133	17	ultima	ultima
133	20	car	caz
135	11	de iască	cu ască
137	11	sau	s'au
138	4	„gingii“	„gingiei“
139	3	pl. ningi	pl. ningei

<i>Pagina</i>	<i>rândul</i>	<i>in loc de</i>	<i>se corectează</i>
149	29—30	semantice	semantice)
151	8	cum a	dum de
156	20	frmen (ufrug-	frūmen (*frūg-
159	26	cine unanehmbare	eine unannehmbare
162	rândul ultim	(à la peau)“	(à la peau)“)
165	rândul ultim	străghiată	străghiată
172	rândul penultim	sl. buiak ¹	sl. bujak ¹
174	7	sl. buiac	sl. bujak ¹
190	23	văzduxu	vüzduxü
197	25	cesari	cēsarijē
228	8	supli	šupli
228	9	štupli	štupli
228	9	šupliv	šjupliv
235	7	*Monodi	*Monorodi
238	25	Literetere	Litere
242	36	unei	unui
257	19	G. Pescu	G. Pascu
266	7	teritoiul	teritoriul
268	3	isogloza	izoglosa
268	6	nota ¹	nota ²
268	10	Costa	Cosia
268	17	nota ²	nota ³
268	25	ai regiunii	ale regiunii
270	14	ie	ze
270	35	articol	articol
270	37	Codruul, Orzul	Codruł, Orzuł
271	18	fasiem	fas'ém
275	24	aecstui	acestui
287	35	circumsatntă	circumstanță
287	38	numele le	numele de
288	39	scade din	diminuiază
294	32	T _a	T _a
305	38	câteve	câteva
312	29	literare	literare.
314	12	ȘT.)	(ȘT.).
314	41	(A.)	(A.).
315	38	(Emil)	(Emil).
316	1	Rec	Rec.
316	1	B[ĂNĂȚEANU]	B[ĂNĂȚEANU].
316	37	R[OQUÈS]	R[OQUÈS].
318	22	(Vezi	[Vezi
318	23	b1)	51]
318	24	(Vezi	[Vezi
318	25	167)	167]
319	13	(TH)	(TH.).
321	12	villagee	village
321	22	(TH.)	(TH.).
323	8	(A.)	(A.).
325	29	(ȘT.)	(ȘT.).
327	30	(D. ȘT.)	(D. ȘT.).
328	14	NAGIU	NAGHIU
329	25	MIHORDEA	MIHORDEA.
330	6	POP	POP.
330	13	B[ĂNĂȚEANU]	B[ĂNĂȚEANU].
330	19	PETROVICI	PETROVICI

<i>Pagina</i>	<i>rândul</i>	<i>în loc de</i>	<i>se corectează</i>
331	15	(O)	(O.)
333	42	ST	ST.
335	42	curta	custa
339	22	anologie	analogie
349	11	(A.)	(A.).
349	16	ROSSETI '(A).	ROSETTI (A.).
353	17	(D.)	(D.).
353	21	(D.)	{D.).

CUPRINSUL:

	Pag.
STUDII:	
I. <i>Al. Procopovici</i> : Pe drumurile Dicționarului. Probleme de sintaxă: conjuncțiile și interjecțiile <i>de, ca și că, dacă</i> și <i>dec</i>	1— 50
II. <i>Ion Pătruț</i> : Raporturi fonetice ucraino-române	51— 59
III. <i>Șt. Pașca</i> : Contribuții toponomastice. 1. Apelative topice derivate cu sufixe colective locale dela nume de plante. 2. Ceva despre sufixul -at, -ată în toponomastica noastră. 3. Șugag	60—102
IV. <i>Gh. Giuglea</i> : Valori latine în expresie românească. 1. Limba și omul ca fizic și suflet. 2. Agricultura reflectată în dacoromână	103—127
V. <i>Romulus Todoran</i> : Contribuții semantice și lexicale. 1. Ospăț „nuntă“, oaspe „nuntaș“. 2. „Fod' iu“, foc viu „numire pentru anumite boli de piele“. 3. Gingel, gîngea, gîngeu, gîngeiu, gîngeie, etc. 4. Rapād	128—141
VI. <i>I. Verbină</i> : Contribuții la studiul argot-ului românesc	142—147
VII. <i>I. I. Russu</i> : Cuvinte autohtone în limba română	148—183
VIII. <i>E. Petrovici</i> : Note slavo-române III. Pe de rost (de rost, de-a rostul, pe de-a rostul). A udi, a uidi „a rămănea“. Sufixul -ui al verbelor de origine maghiară. H final în elementele slave. Leancă „alergătoare“	184—193
ARTICOLE MĂRUNTE:	
I. <i>Murcea Zdrenghia</i> : Analogii în conjugarea verbului auxiliar <i>a fi</i>	194—196
II. <i>Vladimir Drimba</i> : Elemente românești în limba turcă	196—202
III. <i>Vladimir Drimba</i> : Paralele sintactice și frazeologice turco-române	202—212
IV. <i>D. Maniu</i> : Notițe lexicale româno-romanice	212—217

ETIMOLOGII:

- I. I. I. *Russu*: 1. Arăta. 2. Curcubeu. 3. Râncaciu. 4. Şubred 218—229
- II. *E. Petrovici*: Nt. Mărăjdia, Măierău, Muierău, Mănerău, Măieruş, Măriuş, Măgheruş, Monoroştia, Mănărade ... 229—237

CARTI ŞI REVISTE, RECENSII ŞI DĂRI DE SEAMĂ:

- I. *Cartoian, N.*, Istoria literaturii române vechi. Vol. II şi III; *Simonescu Dan*, Legenda lui Afrodiţian; *Constantin Chişima*, Cronica lui Ştefan cel Mare; *Al. Rosetti*, Scriitori româneşti din Arhivele Bistriţei (1592—1638); *Vasile Grecu*, Invăţăturile lui Neagoe Basarab Domnul Ţării Româneşti (1512—1521). Versiunea grecească editată şi însoţită de o introducere şi o traducere în româneşte; *Cercetări Literare V* publicate de *N. Cartoian* (Ş t. P a ş c a) 238—261
- II. *Malmberg Bertil*, Le système consonantique du français moderne (Ş t e f a n i a L e l e s c u) ... 261—265
- III. *Ivan Sarowol's'kyj*, Rumuns'ki zapozyceni slova v ukrains'kij movi (Imprumuturile româneşti în limba ucraineană); *M. V. Sergievskij*, Materialy dlja izučeniija zivych moldavskich govovorov na territorii SSSR (Materialuri pentru studierea graiurilor vii moldoveneşti de pe teritoriul URSS). — Moldavskie etjudy (Studii moldoveneşti). (I. P ă t r u ţ) ... 265—277
- Al. Rosetti*, Istoria limbii române, VI; *Tache Papahagi*, Din Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic; *Nicolae Comşa*, Manuscrisele româneşti din Biblioteca Centrală dela Blaj; *Gh. Şerban-Cornilă*, Un manuscris preţios din Bihorul înstreinat: Liturghierul popii Ion din Suiug; (*R o m u l u s T o d o r a n*) ... 277—286
- I. *Crăcun*, Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme româno-luterane: Bârseanu, Sturdzan şi Marţian (*L i v i u O n u*) ... 286—295
- Nicolae Costin*, Letopiseţul Ţării Moldovei dela zidirea lumii până la 1601; *Ioan Şt. Petre*, Axintie Uricariul; *Miron Costin*, Letopiseţul Ţării Moldovei, *Varlaam*, Mitropolitul Moldovei, Cazania, 1643 (*M i r c e a Z d r e n g h e a*) ... 295—301
- Revue des Langues Romanes*, tome LXIX, 1940—1947 (*E u g e n T ă n a s e*) ... 301—303
- Tudor Vianu*, Arta prozatorilor români (I. V. C o n s t a n t i n e s c u) ... 303—309

	Pag.
BIBLIOGRAFIA PUBLICAȚIILOR PRIVITOARE LA LIMBA ROMÂNĂ (1942, 1943, 1944 și completări) de <i>Ilie V. Constantinescu</i>	309—356
Chestiuni generale lingvistice	312
Derivație	318
Dialectologie	318
Etimologii	319
Fonetică și fonologie	321
Gramatică	324
Intre istorie și filologie	325
Lexicologie, Lexicografie, Geografie lingvistică	330
Morfologie	333
Neeroloage. Comemorări. Omagii	339
Onomastică și toponimie	340
Ortografie. Grafie	346
Raporturi și apropieri cu alte limbi	346
Românii de peste hotare	349
Sintaxă	351
Stilistică	353
 NECROLOAGE:	
<i>I. Pătruș: Ilie Bărbulescu</i>	357
<i>Eugen Seidel: Edouard Bourciez</i>	358
<i>Dimitrie Macrea: Viggo Bröndal</i>	358—359
<i>I. V. Constantinescu: Nicolae Cartoian</i>	359—361
<i>Eugen Tănase: Maurice Grammont</i>	361—362
<i>D. Popovici: Petre Grimm</i>	362—364
<i>I. Pătruș: Mieczyslaw Malecki</i>	364—365
<i>Romulus Tođoran: Pericle Papahagi</i>	365—366
<i>Șt. Pașca: Alexe Procopovici</i>	366—368
<i>Dimitrie Macrea: Kristian Sandfeld</i>	368—369
 RAPORT	370—374
INDICE	375—399
ERRATA	401—403
CUPRINSUL	405—407

